

MÜSIAD

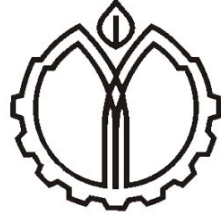
Araştırma Raporları 15y1

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

AB Müzakere Sürecine Doğru Türkiye Ekonomisi

Editör: Dr. İbrahim ÖZTÜRK

MÜSİAD

**AB MÜZAKERE SÜRECİNE DOĞRU
TÜRKİYE EKONOMİSİ**

**BÖLGESEL - SEKTÖREL SORUNLAR
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Editör : Dr. İbrahim ÖZTÜRK

İSTANBUL 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SUNUŞ	1
GİRİŞ	5
Topyekün Kalkınma Heyecanına Doğru Türkiye	5
Bir Çağın Eşiğinde	5
Yeni Bir Toplumsal Mutabakatın İmkân ve Sınırları	6
Kalkınmaya Yeni Bir Bakış	8
Büyümenin Gereği ve Mimarisi	9
MÜSİAD'ın Katkısı	10
Çalışmanın Kısıtlamaları ve Bazı Gözlemler	12
Teşekkür	13
BÖLÜM - I :	15
SEKTÖREL VE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER VE KALKINMA STRATEJİLERİ	15
Giriş	15
Kalkınma Ekonomisi ve Bölgesel Kalkınma Gündemi	15
Türkiye'de Planlama ve Bölgesel Kalkınmaya Yaklaşım	18
AB'de Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Türkiye Uyarlaması	19
ÖUKP ve Desteklenecek Sektör ile Alanlar	21
Teşvikte Yanlışlar ve Doğrular	25
Teşviklerde Başarılı Olmanın Yolları	26
BÖLÜM - II :	27
SEKTÖREL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	27
MÜSİAD Genel Merkezi Meslek Komiteleri Raporları	27
Turizm Sektörü	28
Tekstil Sektörü	32
Kimya Sektörü	37
Madencilik Sektörü	41
Demir - Çelik Sektörü	51
Makine Sektörü	54
Otomotiv Sektörü	64
Kağıt - Ambalaj - Basım - Yayın - Reklam Sektörü	71
İnşaat Sektörü	75
Elektrik - Elektronik Sektörü	80
Gıda Sektörü	92
Taşımacılık Sektörü	99
Mobilya ve Orman Ürünleri	103
Dış Ticaret Sektörü	107

	Sayfa
BÖLÜM - 3	118
ALT BÖLGESEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	118
Adana	118
Ankara	130
Antalya	138
Bursa	147
Denizli	153
Diyarbakır	159
Elazığ	162
Gaziantep	175
İzmir	185
Kahramanmaraş	189
Kocaeli	195
Konya	201
Malatya	207
Rize	212
Sakarya	226
Samsun	233
Şanlıurfa	247
Zonguldak ve Karadeniz Ereğlisi	252
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	265
İLLER VE BÖLGELER İTİBARIYLA ÖNERİLER	269
Adana	269
Antalya	272
Bursa	274
Denizli	275
Diyarbakır	276
Elazığ	278
Gaziantep	283
İzmir	285
Kahramanmaraş	286
Kocaeli	287
Konya	288
Malatya	290
Rize	292
Sakarya	293
Samsun	295
Şanlıurfa	296
Zonguldak	297

TABLÖLAR

- Tablo - 1** : Adana’da İktisadî Faaliyetlerin Sektörel Dağılımı
- Tablo - 2** : Adana Sanayisinin Sektörel Dağılımı
- Tablo - 3** : Adana İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam
- Tablo - 4** : Yıllara Göre Adana İlinden Yapılan İhracat Tutarı (milyon dolar)
- Tablo - 5** : Adana İlinden En Çok İhraç Edilen Ürünler (2003)
- Tablo - 6** : Adana Tarımının İl Ekonomisine Katkısı (2003)
- Tablo - 7** : Adana’nın Önemli Tarım Ürünleri (2003)
- Tablo - 8** : Antalya İlinde Tarım Alanlarının Dağılımı (2003)
- Tablo - 9** : Antalya İlinde Bulunan Turizm İşletmeleri ve Yatak Kapasiteleri(2003)
- Tablo - 10** : Antalya İlinde Bulunan Konaklama Tesisleri ve Yatak Sayıları (2003)
- Tablo - 11** : Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Birlik Bazında Kayıt Rakamları (0000 USD)
- Tablo - 12** : Organize Sanayi Bölgesi'nde Kurulmuş Bulunan Tesislerin Sektörel Dağılımı (2003)
- Tablo - 13** : Başlıca İhraç Kalemleri ve Tutarları (0000 ABD doları)
- Tablo - 14** : Bursa’nın Türkiye Ekonomisinde Yeri
- Tablo - 15** : Bursa’nın İhracat Verileri (FOB, USD)
- Tablo - 16** : Denizli’de Ekonomik Büyüme
- Tablo - 17** : Denizli Tarım Ürünleri Gayri Safi Değerleri
- Tablo - 18** : Türkiye Tarım Ürünleri Gayri Safi Değerleri
- Tablo - 19** : Türkiye Mermer Yatakları Ve Rezervleri (Milyon M³)
- Tablo - 20** : Denizli’den Mal Gruplarına Göre Tekstil İhracatı (.000 ABD Doları)
- Tablo - 21** : Elazığ ve Komşu İller İtibariyle GSYİH Tarım Sektörü Dağılımı (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla)
- Tablo - 22** : Gaziantep Sanayi ile İlgili Bazı Rakamlar (2003 yılı, adet)
- Tablo - 23** : Gaziantep’in Başlıca İhracat Kalemleri (milyon dolar)
- Tablo - 24** : Gaziantep’ten İhracat Yapılan Başlıca Ülkeler
- Tablo - 25** : En Çok İhraç Edilen Sanayi Ürünleri ve Oranları
- Tablo - 26** : İzmirde Ekonominin Sektörel Yapısı
- Tablo - 27** : İzmir’de Başlıca İktisadî Faaliyet Kolları (2001 Değerleri, 1987 Sabit Üretici Fiyatları ile)
- Tablo - 28** : Kahramanmaraş’ta Başlıca İktisadî Sektörler
- Tablo - 29** : Kahramanmaraş’ın Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Tablo - 30	: 2002 Yılı İhraç Ürünlerinin Değer Bazında Dağılımı
Tablo - 31	: Yıllar İtibariyle Dış Ticaret (milyon \$)
Tablo - 32	: Konya'nın 81 İl Arasındaki Yeri
Tablo - 33	: Konya Sanayisinin Sektörel Dağılımı
Tablo - 34	: Sektörlerine Göre Sanayi Tesisleri ve Kapasiteleri
Tablo - 35	: 2003 Yılında Yapılan Bir Araştırmaya Göre Kapasite Kullanım Oranları
Tablo - 36	: Üretimde Kullanılan Enerji Türleri Dağılımı
Tablo - 37	: Konya İhracat Rakamları (USD)
Tablo - 38	: Teşvik Kanununun Avantajları
Tablo - 39	: Malatya'da Önemli Ekonomik Faaliyetler
Tablo - 40	: Malatya'nın Türkiye Ekonomisindeki Yeri
Tablo - 41	: Türkiye ve Rize'de Kişi Başına Düşen GSYİH'nin Cari Fiyatlarla
Tablo - 42	: Rize'de İstihdamın Sektörel Dağılımı
Tablo - 43	: 2003 Yılında Türkiye ve Rize'de Arazilerin Dağılımı (Ha)
Tablo - 44	: Ülkeler İtibariyle Kuru Çay Üretimi (Bin Ton)
Tablo - 45	: Yıllar İtibariyle Çaykur ve Özel sektörün Yaş Çay Alım Miktarı (Ton)
Tablo - 46	: Türkiye'de 1994-2003 Yılları Arasındaki Kuru Çay Üretim Miktarı
Tablo - 47	: Ülkelerin Son Üç Yıldaki Kivi Üretimleri (Ton)
Tablo - 48	: Sakarya'da Başlıca Sektörlerdeki İşletme Sayısı
Tablo - 49	: Sakarya'da Ekonomik Faaliyetlerin Sektörel Dağılımı
Tablo - 50	: Sakarya'da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2002, Amerikan Doları)
Tablo - 51	: 2004 Yılı İlk Yarisının Başlıca İhracat Kalemleri (\$)
Tablo - 52	: İldeki Mevcut İşletmelerin Sektörel Dağılımı
Tablo - 53	: Sanayinin Sektörel Dağılımı
Tablo - 54	: Şanlıurfa'da Önemli Kültür Bitkileri Üretimi
Tablo - 55	: 2004 Yılında İhraç Edilen Ürünler
Tablo - 56	: Zonguldak İli GSYİH'sının Yıllar İtibarı ile Gelişimi
Tablo - 57	: Zonguldak İli GSYİH'sının Karadeniz Bölgesi ve Türkiye Geneli ile Karşılaştırılması (2001)
Tablo - 58	: Zonguldak İli GSYİH'nin Başlıca Sektörlere Göre Dağılımı (2000)
Tablo - 59	: Zonguldak'ın Türkiye Ekonomisindeki Yeri
Tablo - 60	: Zonguldak İlinde Tarımsal Gelir ve Türkiye'deki Yeri (cari fiyatlarla milyar TL)
Tablo - 61	: Sektörlere Göre Dış Ticaret, 2003 (ihracat, 000 \$)

SUNUŞ

2005 yılı başında soğukkanlı bir değerlendirme yaptığımızda, Türkiye'nin son yıllarda içine düştüğü kriz psikolojisinden sıyrılarak geleceğe umutla bakar hale geldiğini görüyoruz. Üç yıl içerisinde kaydedilen ekonomik performansla beraber, makro ekonomik dengelerde önemli iyileşmeler söz konusu olmuştur. Bu dinamizmin kesintiye uğramadan sürmesi gerekmektedir. İktisadi aktörler, artık karar alırken kötümser senaryolara itibar etmemelidirler.

Potansiyel bazı tehlikeler içermekle birlikte Türkiye'nin AB'den aldığı müzakere tarihi, hiç olmazsa kendimiz için yapacaklarımıza fırsat ve ortam hazırladığı için önemlidir. AB süreci, on yıllardır ertelediğimiz, kendimizden bile sakladığımız belli gerçeklerle yüzleşme fırsatı sağlamıştır. Arzu ettiğimiz nitelikte bir ortaklık gerçekleşmese bile bu gelişmenin demokrasiyi güçlendiren bir süreç olarak ortaya çıkmasını sağlamak zorundayız. Öz güven içerisinde ve kararlılıkla bu sürecin üzerine gitmek gerekiyor. MÜSİAD olarak, pazarlık sürecinde teslimiyetçi tavrın Türkiye'ye haksızlık olacağını hep belirttik ve belirtmeye devam edeceğiz. Avrupa müktesebatı, demokratik açılımları yaygın ve geniş bir biçimde tüm halkımıza sağlayamayacaksa, inançlarının gereğini yerine getiren insanlarımız mağdur olmaya devam edeceklerse bu sürecin arkasında duramayız. MÜSİAD, bu konuda her şeye rağmen, demokratikleşme çabalarının genişleyeceğine ilişkin umutlarını korumaya devam etmektedir.

Türkiye artık siyasi anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak ekonomik kalkınma konusu üzerinde odaklanmalıdır. Değişim, reform, yeniden yapılanma, dışa açılma, rekabet, liyakat ve şeffaflık gibi çağdaş değerleri ön plana çıkarmalıyız. Bu değerler çerçevesinde yapılacak toplumsal sözleşme, Türkiye'nin kaynaklarını harekete geçirecek ve ileri ülkeler arasındaki yerini almasını sağlayacaktır. Bu değerlerin benimsenmesi ve daha da geliştirilmesi için hepimize görevler düşmektedir.

Heyecanını ve umudunu yitirmiş olan insanlar kalkınma hamlesi yaratamazlar. Kalkınma, gerçeklerle yüzleşme cesareti gösteren ve geleceğe yatırım yapan kararlı insanların işidir. Bu kişiler, aradıkları "altın çağı" inşa edecek irade ve yürekliliğe sahiptirler.

MÜSİAD, ülke kalkınmasında kendi sorumluluklarının gereğini yerine getirme çabası içindedir. Bu kitap ile bir taraftan yapısal sorunların üzerine gidilirken, öte yandan kurulan makro ekonomik istikrarın sürdürülebilmesi için alt sektörler ve bölgelere ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Etkili politikalar, ekonominin kılcal damarlarına ulaşmayı gerektirir. Bu amaçla, karar vericilerin işini kolaylaştırmak üzere böyle bir çalışma yapılmıştır. Böylece son yıllarda önemli bir sorun haline gelen gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılması ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi için bir katkı yapılmak istenmiştir. Bunun bir gereği olarak, gelişme potansiyeline sahip rekabetçi sektörler için özel planlar hazırlanmalıdır.

Kuşkusuz bu tür çalışmaların etkili olması için kamu, özel sektör ve sivil toplum sinerjisinin pratiğe aktarılması gerekmektedir. Artık bir kenarda oturup devleti ve hükümeti ağılama duvarına çeviremeyiz. İstekler haklı ve çoktur ancak, imkânlar da ortadadır. Olmayan kaynakların “cülüs bahşisi” gibi dağıtılmasına dayalı geleneksel siyasetin gelecek nesillerin sırtına nasıl bir yük bindirdiğini hepimiz çok iyi biliyoruz.

Artık sivil toplum örgütlerinin ve iş adamlarının da ellerini taşın altına daha çok koymaları zamanı gelmiştir. Kendi adımıza bu sorumluluğu çok daha güçlü hissediyoruz. Elinizdeki çalışma, bu konuda yaptığımız bir çok faaliyetin son halkasını oluşturmaktadır. MÜSİAD, uzun emekler vererek, aktif iş gücünü geliştirmek üzere hazırladığı projesiyle, AB Genel Sekreterliği Merkez İhale ve Finansman Birimi’nden fon sağlamaya hak kazanmıştır. Bu fon, Avrupa Birliği’nce desteklenen ve İŞKUR tarafından yönetilen, Yeni Fırsatlar Hibe Planı dahilinde gerçekleştirilmektedir. AB’nin desteklediği buna benzer bir çok fon bulunmaktadır. Ekonomik kalkınma sürecinde bu fonlardan daha fazla yararlanmak için ciddiyle çalışmak gerekmektedir. Böylece, bir yanda insanımıza iş imkânı sağlamak, onları kalıcı ve etkili bir meslek sahibi yapmak ve öte yandan sanayimizi nitelikli insanlarla donatmak imkanı ortaya çıkmaktadır. Kalkınma, çeşitli kesimler tarafından gerçekleştirilecek işbirliğinin sağlayacağı sinerjiyle daha kolay başarılacaktır.

Türkiye, AB ile zor bir müzakere sürecine hazırlanmaktadır. Bunun çok önemli bir kısmını da elbette Türk ekonomisinin uyum sağlaması oluşturacaktır. Bu sürecin sancılı olacağı kesindir. Ancak uyum sağlama maliyetinin asgari düzeye indirilmesi için yapılması gereken bir çok şey vardır. Türkiye bir yandan Katılım Öncesi Program (2005-2007), bir yandan da Ön Ulusal Kalkınma Planı’nı (ÖUKP) (2004-2006) hazırlamıştır. Bilhassa ikincisinde çeşitli sektörlerin, bölgelerin nasıl geliştirileceği, hazır hale getirileceği tartışılmakta ve uzun vadeli stratejilerden kopmadan kısa vadede nelerin yapılabileceği üzerinde durulmaktadır.

Bu bağlamda elimizde, 2004 yılında süresi uzatılarak uygulamaya konulan Yatırım Teşvik Kanunu vardır. Daha önce 36 il için geçerli olan bu kanun, başka bir takım kriterler ilave edilerek ve bazı tadilatlar ile hükümet tarafından 49 il kapsar hale getirilmek istenmektedir. Yine KOSGEB bünyesinde oluşturulan ve finansal güçle donatılan KOBİ AŞ hizmet vermek üzere kurumsallaştırılmaktadır. Ayrıca çeşitli vergi indirimleri hükümetin gündemine girmiştir. Bütün bunlar ÖUKP’da tanımlanan hedeflere ulaştıracak hamleler olarak düşünülmektedir.

Ancak burada bir hususa işaret etmek isteriz. Sektörler ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltma amacını taşıyan Yatırım Teşvik Kanunu, kimseyi tam olarak mutlu etmemiştir. Yararlanacak işadamlardan, uygulayacak bürokrata, yardımı alacak şehirlere veya alamayanlara kadar herkes kendine özgü nedenlerle bu kanundan şikayet etmektedir. Görüşümüz, illerin teşvik beklentisi içine sokulmasının doğru olmadığıdır. Türkiye’de uygulanan genel amaçlı teşvikler yarar getirmemiştir. Daha önce şahit olduğumuz kamu yatırım mezarlıklarının benzerini bu kez özel sektör yatırımlarında görebiliriz. Türkiye’nin ihtiyaçlarının çeşitliliği dikka-

te alındığında, tek bir teşvik sisteminin isabetli olamayacağı açıktır. Bu raporda da vurgulandığı üzere, teşvikler bölgesel ve sektörel ihtiyaçlar dikkate alınarak farklılaştırılmış olarak ve amaca uygun bir şekilde verilmelidir. Ayrıca bazı stratejik sektörler için özel teşvik paketleri belirlenmelidir. Bunun dışında yabancı sermayeyi çekmek üzere son derece dar alanda spesifik teşvikler de verilebilir. Teşvik alanları kadar uygulamanın kendisi de önemlidir. Teşvik uygulamalarında objektiflik, şeffaflık, başarı ve denetim kriterlerinden taviz vermemeliyiz.

Ülke bazında sektörlerin ve bölgelerin sorunlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bu çalışmanın karar alma mevkisindeki siyasilerimize, uygulayıcı bürokratlarımıza ve iş adamlarımıza yararlı olmasını dileriz. Bu çalışma, benzeri konuda yazılmış diğer eserlerle birlikte ele alınmalı ve tamamlayıcı bir çalışma olarak görülmelidir. Eser, MÜSİAD üyelerinin çevrelerinde bulunan çeşitli toplum kesimlerinin de görüşlerini alarak yaşadıkları illerde ne tür sorunlarla karşılaştıklarını ve bunlara yönelik ne tür çözüm önerileri geliştirdiklerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkması, uyumlu bir takım çalışmasının sonucudur. Sektör komiteleri bu konuda kapsamlı çalışmalar yapmışlar ve çeşitli illerdeki MÜSİAD üyeleri de üstün çaba harcamışlardır. Bu eserin ortaya çıkmasında önderliği ve emeğinden dolayı başta çalışmanın editörü, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Dr. İbrahim Öztürk olmak üzere ilgili MÜSİAD üyelerine, ayrıca katkıda bulunan diğer kurum ve kuruluş yöneticilerine teşekkür ederim.

Dr. Ömer Bolat
MÜSİAD Genel Başkanı

GİRİŞ

TOPYEKÜN KALKINMA HEYECANINA DOĞRU TÜRKİYE

Türkiye’de yaşanan 2001 krizinden sonra süregelen toparlanma ve büyüme üreci, 2004 yılında da başarıyla devam etti. Geline nokta, Türkiye ekonomide kalkışa geçmiş, siyasal istikrarı yakalamış, geçmişin olumsuz beklentilerine göre karar alma kısır döngüsünden çıkarak olumlu beklentilere göre ve nispeten daha uzun vadeli projeksiyonlar yapar hale gelmiştir.

Bilinen yan etkilerine rağmen makro ekonomik istikrar büyük oranda kurulmuş gibidir. Ancak, kalıcı genel dengenin kurulabilmesi için de sapmalara neden olan yapısal sorunların çözümü gerekmektedir. 2005 yılı ve sonrasında hedef bu reformların yapılmasıdır. Bu da bir çok kesimi endişelendiren işsizlik, cari açık ve borç stoku gibi konuların birkaç yıl daha başlıca ilgi odağı olmaya devam edeceğini göstermektedir.

Esasen karşı karşıya olduğumuz sorun, son derece önemli olmakla birlikte sadece kısa vadeli makro ekonomik göstergelerdeki konjonktürel iyileşmeleri takip ederek avunmaktan çok daha derin ve karmaşıktır. Türkiye, bir yandan hemen her gün yenileri ile karşılaştığı meydan okumalara cevap vermek zorunda iken, bir yandan da geçmişe yönelik kayıpları telafi etmek durumundadır. Zira geçmişte atladığımız veya yanlış ve eksik yaptığımız işler gelip tekrar karşımıza çıkmaktadır. Doğrusu Türkiye, yeni çağa hiç de hazır olarak girmedir. 1990’larda başta Avrasya coğrafyası olmak üzere dünyada meydana gelen gelişmelerden sonra Türkiye birçok strateji uzmanı ve gelecek bilimci tarafından “gelecek çağın ülkesi” olarak takdim edilirken, bu on yılı Türkiye “kayıp hanesine” yazdırdı. Ne yazık ki Türkiye, iktisadi, siyasi ve toplumsal alanda tabir yerinde ise “dibe vurmuş” bir halde yeni bir yüzyıla daha hazırlıksız yakalandı. Birçok aydına göre, 20. yüzyılı sekteye uğratan Osmanlı ve onun bakiyesi Türkiye’nin, 21. yüzyıla da böylece iyi bir başlangıç yapamadığı görülmektedir.

Bir Çağın Eşiğinde

Makro ekonomik göstergelerdeki toparlanmadan sonra şimdi Türkiye’nin dönüşüm çabaları, iktisadi alanda daha çok mikro düzeydeki uyum çalışmalarına kaymak durumundadır. Ancak, ilk bakışta zannedildiğinin tersine, alt iktisadi sektörlerde atılması gereken adımlar, toplumsal düzeyde de bir takım zihni ve diğer beşeri hazırlıkların ve uyum sürecinin içselleştirilmesini gerektirmektedir. Zira Türkiye, büyük bir değişimin eşiğindedir ve bu değişim içerdiği fırsatların yanında, toplumsal güç dengelerinde yeni dağılım ve kombinasyonlarını da beraberinde getirecek sıkıntılı süreçlere ve belirsizliklere gebe dir.

Örneğin bir zamanlar adeta “yeminli rekabet karşıtı” olan otomotiv sektörü gibi bir çok sektör, korkularının yersiz olduğunu fark edecektir. Ancak tersi de geçerli olacaktır. Türkiye’de verimsiz olduğu halde birkaç on yıldır hazine sübvansiyonları ile ayakta tutulan ve bedelini yine halkın ödediği birtakım sektörler kaybolacaktır. Buna hazır olmak gerekir. Bu çağda Türkiye **her şeyi üretmeye çalışan ama bir çoğunun hakkını da veremeyen bir modelden koparak, yaptığı işi dünyanın en mükemmeli olarak yapan bir ekonomi olmak zorundadır.**

Aynı şekilde yükselen ve çöken sektörlerin yanında, etkinliğini kaybedecek sınıflar ve söylemler de olabilecektir. Tabir yerinde ise resmi ideoloji düzeyinde uzun süreden beridir tekrar eden “ezber” bozulacaktır. Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde geliştirdiği ve artık içinde bulunduğumuz gerçekleri ve talip olduğumuz hedefleri açıklayamayan bir söylem de

değişiklik kaçınılmaz olacaktır. Her halükarda nimetleri devşirilmeden önce ödenmesi gereken bir külfet dönemi kapıdadır. Tam da uyarı bu aşamada yapılmalıdır.

Gelecek, halk için ama halkımızla birlikte kurulacaktır. Olmayanı harcayan, hak etmediğine talip olan “kolektif sorumsuzluk” ortamından gelen insanımızın nereye gittiğimiz ile bunun imkân ve sınırları konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Girilen yolun kaçınılmaz ve başlangıçta biraz sıkıntılı olduğu açıkça ortaya konulmalıdır. Belki bundan daha önemlisi ise, yeni dönemin otomatik olarak nimetleri beraberinde getirmeyeceği, tarihin bütün dönemlerinde olduğu gibi, yine çok çalışanların, ciddiyet içinde sağlam organize olanların, dayanışma içinde güç birliği yapanların, dinamik organizasyonlara sahip olanların mutlu ve müreffeh olabilecekleri bir dünyaya doğru gittiğimiz anlatılmalıdır. İşte AB gündeminin, Türkiye’ye bu dinamizmi getirmiş olmasının esas kazanç olduğu açıklanmalı, katılımcılık ve sorumluluk prensibine göre süreçler bütün ülkeye maledilmelidir.

AB sürecindeki üyelik müzakereleri, yıllardır kendimizden bile sakladığımız, kaydını tutmadığımız, fayda maliyet analizini yapmadan körü körüne yaşadığımız süreçleri bir kez daha önümüze koymaktadır. Bu, pahası biçilmez ama elbette acısı katlanarak ödenmesi gereken bir telafi etme sürecidir. Artık önümüzde geleceği inşa etmek üzere “bu gün” vardır. Bu günü sektirerek geleceği konuşmak ise imkânsız hale gelmiştir.

Yeni Bir Toplumsal Mutabakatın İmkân ve Sınırları

Tarihçi Arnold Tonybee’ye göre, zayıf ve yetersiz toplumların beklenmedik anda dışsal bir takım tehditlerle karşılaşması durumunda benimsemesi muhtemel iki tepki vardır: Gerçeklerden kaçışı da ifade eden bir “tecrit” ve içe kapanma, ya da gerçeklerle yüzleşmeyi göze alan “adaptasyon”.

Birinci durumda, yeni gerçeklerden kaçmak için bir takım yüzeysel veya palyatif tedbirlerle tehdidin ertelenmesi söz konusu olabilir. Ancak bunun bedelinin artarak geri dönmesi kuvvetle muhtemeldir. Sorunun mahiyeti fark edildiğinde ise, bir kangren ortamında kendini içten onararak yeniden ihya edecek parametreleri kaybeden atalet içindeki sistemin ve ardındaki medeniyet değerlerinin ihyası için çok geç kalınmış olabilir.

Öte yandan, zor ama akla daha yatkın olan çözüm elbette değişimin dinamiğini zamanında fark etmek, bedelini daha erken safhalarda ve nispeten küçükken ödemektir. Fakat akla yatkın olan tavır, genelde insanoğlunun karakteristik özelliği değildir.

“Ani bir kriz döneminde insanoğlu, duygularıyla renklendirilmiş içgüdüleriyle hareket etmeye meyillidir. Atalarının dinine, geleneğe, biline, rutine, belirli olana sığınır. Kutsallarına ve onun kurallarına göre hareket eden bu hizmetkarını koruması için atalarına sığınır, ruh çağırma seansları tertip ederler.”¹

Kalkınma ekonomisi alanında ortaya çıkan muazzam birikim, farklı zaman ve mekanlarda, farklı şartlar altında ve farklı ihtiyaçların giderilmesi için geliştirilen kurum, kural ve kültürün, inşa edilen sistemlerin, zaman içinde işlevsiz kalmasının çok doğal olduğunu göstermektedir. Ancak özellikle geçmişin ihtişamlı olduğu toplumlarda oluşan “altın çağ” illüzyonu, fazla öz güven veya kronikleşmiş çıkar ilişkilerinin oluşturduğu atalet gibi bir çok

1 Arnold J. Tonybee and Kenneth D. Kirkwood, “Turkey”, alıntılan Şerif Mardin, The Young Ottoman Movement, The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas, (Princeton University Press, Princeton, 1964).

nedenle, değişimden korkulur ve buna direnilir.² Bu tür yapıları kırmak her zaman kolay değildir. Bu toplumların içeriden bir değişim dalgası yaratmaları da pek kolay olmaz, ortaya çıkanlar da pek bir arabesk, kaotik ve saman alevi gibi geçici olur. Muhtemel değişim için, ya şiddetli dışsal şoklar³, ya da mübadele maliyetlerinin (transaction cost)⁴ aşırı yükselmesi sonucu, sistemin kendini yeniden üretmesini mümkün kılacak kaynaklardan mahrum kalması gerekir. Böylece zorunlu bir değişim sürecinin pimi çekilir.

Bütün bu unsurlar, Türkiye için şöyle ya da böyle geçerlidir bu gün. Buna rağmen, yakın tarihimizde yaşanagelen hadiseler, **sistem düzeyindeki katılıkların** (inertia) kırılmasının **gerekli ve yeterli koşullarını içeride harekete geçirme iradesinin şu aşamada mevcut olmadığını göstermiştir.** Öte yandan bu ülkenin ve yeni gerçeklerin sıkletini kaldıramayan sistem ise, hastalığını ve acil neştere ihtiyaç duyduğu gerçeğini, bitmek bilmeyen sosyal çalkantılar, siyasal istikrarsızlıklar ve elbette yüz kızartıcı iktisadi krizler aracılığı ile dışa veriyor. Bir benzetme yapmak gerekirse, Türkiye toplumu bugün sırt üstü düşüp bu durumdan kurtulmak için neticesizce çırpınan bir “böcek sendromu” yaşamaktadır. **Böyle bir ortamda ve geldiğimiz aşamada Türkiye’nin yakın geçmişte sıkışıp kaldığı fasit daireden çıkabilmesinde, dış âlem faktörünün başlıca motor güç olacağı gerçeğiyle yüzyüze geliyoruz.**

Elde etmek istediğimiz her şeyin gelecekte olduğu inancının ikame edilmesi suretiyle, geleceğe yönelik ortak bir toplumsal mukavelenin oluşturulabilmesi, kalkınmanın olmazsa-olmaz toplumsal sermayesidir.⁵ Şu aşamada bu dışsal itici faktör kuşkusuz AB’den tam üyelik müzakerelerinin alınmış olmasıdır. Tecrübe önemlidir. **Başka çıkış yolu bulamayan, ortak payda yaratamaz hale düşen ve bu nedenle de istikrarsızlık içinde atalete giren bir ülkenin, yeni bir ortak payda etrafında heyecanlanabilmesi ve motive olması olgusu, feda edilmemesi gereken kritik bir sosyal sermayedir.** Teslimiyetçi ve edilgen bir tutumdan uzak durmak ve öz güven sahibi olmak koşuluyla bu fırsat, bundan sonra Türkiye’yi dönüştürebilecek, kalkınmanın önemli bir girdisi ve “kamusal mal” halini almıştır.⁶

Ayrıca Türkiye toplumu bu dönemece son derece kıymetli bir başka ulusal varlık ile girmiş olmanın da şansını yaşamaktadır. Ağır aksak da olsa işleyen bir demokrasinin varlığının, krizlerden asgari hasarla çıkmak, en kısa zamanda toparlanmak ve geleceğe ümitle bakabilmek açısından ne kadar önemli olduğu 3 kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimler ve sonrasında yakalanan siyasal istikrarla bir kez daha anlaşılmıştır. Bu olgu da sahip çıkılması gereken bir başka kazancımızdır. “Benden sonrası tufan” yaklaşımını topluma pompalayan ve adeta kendini toplumun “ömür boyu lideri” gibi gören işi ve yaklaşımların ne kadar hastalıklı olduğu, bir kalkınma dersi olarak burada bir kez daha not edilmelidir.

2 Douglas C. North, Institutions, Institutional Change, and Economic Performance, Cambridge Un. Pres, Cambridge, 1990.

3 Mancur Olson, The Rise and Decline of Nations, Yale University Pres, 1982

4 Oliver E. Williamson, The Institutions and Governance of Economic Development and Reform.”, In Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics, World Bank, Washington, 1994.

5 Irma Adelman, “The Genesis of the Current Global Economic System,” (Çevrimiçi), 10 Ocak 2005, <http://are.berkeley.edu/~adelman/KEYNOTE.html>,

6 AB üyelik ajandasının ne anlama gelmesi gerektiği, nasıl davranılması gerektiği, AB’ne karşı ne tür bir strateji benimsenmesi gerektiği konularında kompleksiz ve önyargısız milli bir duruşun ifade olarak, bkz., MÜSİAD cep kitapları arasında yayınlanan “AB İlerleme Raporu ve AB Müzakere Süreci Konusunda MÜSİAD’ın Görüşleri”, Sayı 18 / Ekim 2004.

Kalkınmaya Yeni Bir Bakış

Bütün gelişmelere rağmen, eski yapıdan miras kalan yapısal sorunlar büyük oranda yerinde durmaktadır. 2005 yılında bir yandan yeni atılımlar yaparken, öte yandan da zorunlu olarak ortaya çıkan yan etkilere de dikkat etmek gerekmektedir. Böylece uzun vadeli hedefler için kısa vadede elde edilen kazanımların kalıcı hale gelmesi sağlanmalıdır.

Türkiye, AB gibi gelişmiş ve zengin ülkeler gurubuna dahil olmaya adaydır. Konu hem bu hedef, hem de sahip olduğu imkan ve potansiyeller açısından ele alındığında Türkiye'nin duruma göre olumlu veya olumsuz anlamda algılanabilecek çok büyük ve oldukça fakir bir ülke olduğu kabul edilmelidir. Bu tabloya bir de sektörler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği ilave edilmeli ve yoksulluk hadisesi bu çerçevede değerlendirilmelidir. AB'ni korkutan da budur. Bu şekilde tarif edilmiş haliyle bu bizi de korkutmalıdır. Bu kadar genç, bu kadar kalabalık bir nüfusun "eğitimsizlik, cehalet, fakirlik, işsizlik" terimleriyle yan yana anılır olması, evimizde bir canavar büyüttüğümüz anlamına gelmektedir. Bu haliyle oturup kalkıp dünyaya "genç nüfus pazarlaması" yapmanın pek bir manası yoktur. Zira böyle bir "malın" alıcısı yoktur.

Bugün Türkiye ekonomisinin en az yarısı kayıt dışındadır. Modern bir devlet olmanın temel göstergesi olan vergi tanımının yapılması, toplanması ve gelirin artırılması konusunda müthiş bir başarısızlık olduğu gibi, son birkaç seneye kadar da elinde olmayanı harcama konusundaki savurganlığın önüne de geçilemiyordu. Bütçeyi tarumar eden, ancak buna rağmen verimli bir çağdaş hizmete dönüşmeyen sosyal güvenlik harcamaları ve bunun oluşturduğu borç batağı, şimdi büyük bir meydan okuma olarak karşımızda durmaktadır. Geliri olandan vergi alınamazken, geliri olmayan veya sabit gelirli kesimler köşeye sıkıştırılmaktadır. Yürümeyen sistemin bedeli her ne pahasına olursa olsun iş ve aş yaratmak isteyen iş adamına fatura edilmektedir. Bütün bu süreçlerde **bozulan dengelerle beraber adalet duygusu ve milli aidiyet zedelenmekte, halk ülkesine ve değerlerine yabancılaşmaktadır.** Tasviri yapılan bu tablo bize, hâlâ kalkınma ekonomisinin amaçlar setinden çok uzaklarda olduğumuzu göstermektedir.

Bu bizi doğrudan elinizdeki çalışmanın konusuna götürmektedir. Türkiye modern iktisadi gelişmenin araçlarını kullanan, uluslararası kural ve kurumların onaylayacağı bir yaklaşımla imkânlarını yeniden gözden geçirmelidir. Bölgeler ve sektörler ince bir işçilikle ele alınmalıdır. Zira Türkiye, gerçekten bir çok on yıllar kaybetmiştir. Ülkede el değmemiş konular, bölgeler ve sektörler vardır. Şimdi bunun telafi zamanıdır. Bu çok yönlü seferberliğin önemli bir köşe taşı da ekonomi alanındaki derinlemesine silkinme teşkil etmektedir.

Bir beşerî ilim dalı olarak iktisat disiplini, bir ülkede neyi, nasıl ve kimin için üretmek gerektiğini irdelemektedir. Kalkınma deneyimleri, bu hedefler bağlamında doğru kazanımlar elde edebilmemiz için bilinçli kamu iradesinin, objektif piyasa kurum ve kültürü ile tamamlayıcı nitelikte iş başında olması gerektiğini göstermektedir.⁷ Bu bağlamda ekonominin *üretim*, üretim faktörlerinin tahsisinde *etkinlik* ve elde edilen ulusal hasılanın dağılımında *adalet* ilkelerinin öncüllerimiz arasında yer almaya devam ettiği açıktır. Yukarıda fotoğrafı çekilen Türkiye manzarası, bu öncüllerde kontrolün kaybolduğunu göstermektedir.

7 Shahid Yusuf and Joseph E. Stiglitz, "Development Issues: Settlers and Open", Gerard M. Meier and Joseph E. Stiglitz (eds.) Frontiers of Development Economics: The Future In Perspective, The World Bank, New York, 2001, s.227-268.

Gelişmekte olan bir ülkede bu öncüllerden hiç birisi başı boş bırakılmış piyasalar tarafından yerine getirilemez. Serbest piyasa kuralı değildir. Serbest bırakılması durumunda piyasalar manipülasyonlara maruz kalmakta, dengelerini kaybetmekte, daha sonra kaybedilen denge bir türlü kurulamamakta veya Türkiye'nin halen yaşamaya devam ettiği gibi, bu dengeleri restore etmek oldukça ağır bedeller gerektirmektedir. Nitekim, 2001 krizinden sonra kaydedilen büyüme rakamlarına bakarak, bunun otomatik olarak işsizliği azaltacağı, gelir dağılımını düzelteceği, hele hele iç ve dış dengede meydana gelen sürdürülemez açıklara merhem olacağı beklentisi gerçekleşmemiştir.

Bu durumda, zorunlu olarak yeni bir ulusal uzmanlaşmanın ve rekabetçi stratejilerin tanımlanması gereği söz konusudur. İş odur ki, bütün bu işleri gelişmemiş piyasalara bırakmak yerine, gerçekten iyi organize olan bir kamu-sivil toplum işbirliğinin sinerjisi ile, şeffaf, rekabetçi, liyakate dayalı bir ortamda, doğru bir zamanlamayla sektörlerle ve bölgelere yönelik neşterler vurulsun. Kararlılıkla uygulamaya gidilsin. Günün sonunda hayalini kurduğumuz dünyaya ne kadar yaklaştığımız muhasebesi hep bizimle gelsin.

Büyümenin Gereği ve Mimarisi

Bir benzetme yapmak gerekirse, boyumuz uzun, ancak yorganımız kısıdır. Yukarı çeksek ayaklar, aşağı çeksek başımız dışarıda kalmaktadır. Bazen ortalayalım derken biraz aşağıdan, biraz da yukarıdan ama bu sefer iki taraftan birden açık verilmektedir. Geldiğimiz aşamada Türkiye bir yandan iç ve dış açıklarla baş etmenin yollarını bulmak, bir yandan da yorganı büyütmek, yani büyüme zorundadır. **Bütün bu iyileştirmeler yapılırken, kalkınmanın dengeli olmasına yani, nimet ve külfetin âdil dağılımına da önem verilmelidir. Önemli bir uyarı olarak, AB uyum sürecinin sabote edilmemesi ve reform sürecinin kesintiye uğramaması için, değişim maliyetinin halk için kaldırılabilir bir düzeyde tutulması ise sadık kalınması gereken önemli bir kalkınma stratejidir. Bu bağlamda karşımızdaki gerçekliğin bir yerinde büyüme gereği varsa, diğer yerinde de kaynakların, yeni öncelik ve stratejiler eşliğinde daha adil ve akılcı bir şekilde tahsis edilmesi gereği vardır.** Kaynakların kıt olduğu ve ancak geçmiş dönemlerde oldukça verimsiz olarak kullanıldığı ortamlarda daha rasyonel bir şekilde yeniden ele alınan kaynak dağılımı, büyümenin kaynaklarından biri olarak da görülebilir.

Planlara uygun olmayan büyüme son derece sakıncalıdır ve er geç bunun bir bedelinin olacağı fark edilmelidir. Halen ülkemizdeki;

- 1- kamu maliyesi dengeleri,
- 2- ulusal tasarruf düzeyi,
- 3- içeri giren yabancı sermaye miktar ve kompozisyonu,
- 4- oluşan dış ve
- 5- azalma yolunda da olsa iç açıklar nedeniyle büyüme katarının sürdürülebilirliği henüz garanti değildir.

Sıkıntılardan bazıları dış nedenli olsa da, büyük bir kısmı Türkiye'nin yapısal sıkıntılarından kaynaklanmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi yüksek büyüme hızı gereklidir ancak, Türkiye'de çeşitli çarpıklıklara da sebep olmaktadır. Burada bir çelişki ile karşı karşıya olduğumuza şüphe yoktur. O halde ne yapmalıyız? Temel sorun kaynak yetersizliğidir. Ancak konuyu bu çalışmanın ekseninde daha dar bir çerçevede ele almak zorunluluğu var. Üretimde ve ihracattaki dış bağımlılık nedeniyle bir yandan hızlı büyüme dönemlerinde bir türlü önü

alınamayan carî açıklar oluşmakta, öte yandan büyüme, istihdam rakamlarına yansımamaktadır.

Halen IMF başkan yardımcısı olan, Türkiye’yi iyi tanıyan ve kalkınma ekonomisine yaptığı önemli katkılarla da bilinen Anne Krueger gibi iktisatçılar, Türkiye’nin “istikrar içinde hızlı büyümeyi başardığını” ifade ederek övmekte, hem de Türkiye’nin krizlerden hızla çıkma konusunda çok başarılı olduğunun altını çizmektedir. Gerçekten de bir ülkenin düştüğü yerden hızla kalkabilmesi çok önemli bir milli haslet ve ulusal varlıktır ve bunun kaynakları ciddiyeyle araştırılmalıdır. Ancak çağımızda bunun kadar, hatta bundan daha önemli olan ise, krize girmeden *istikrar içinde süreklilikleri yakalamaktır*. İşte Türkiye’nin pek bilmediği konu budur. Buradan hareketle, nasıl bir çözüm geliştirilebilir? **Bu noktada somut olarak ifade edilmesi gereken vizyon, bir yandan istihdamı artıracak, bir yandan da carî açığın kontrol altında tutulmasını temin edecek bir yaklaşım olabilir.**

Bunun için yapılması gerekenlerin takvimi de önümüzdedir:

- 1- bütçe imkânlarının ölçsüz ve ilkesiz bir şekilde aktığı sosyal güvenlik sistemine,
- 2- vergi idaresine ve
- 3- çoktan insaf ölçüsü de kaçmış bulunan kamu maliyesinin borçlanma takvimine ve içeriğine kalıcı bir neşter vurmak, bilhassa borçlanmada yeni araçlar geliştirmek gerekmektedir.

Ancak bütün bunlar, ekonomideki genel dengenin kurulmasına yönelik önemli adımları oluştururken, Türkiye’nin 2004-2006 yılları arasını kapsayan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) ve yine AB müzakere sürecindeki uyumun yakalanması ve çarpıklıkların giderilmesi için sunduğu Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) bağlamında alt sektör ve bölgeler düzeyde atılması gereken bir çok kısa vadeli adımlar söz konusudur.

MÜSİAD’ın Katkısı

Bu tartışmalar çerçevesinde MÜSİAD, yapılması gereken işlerden birinin daha altına imza atıyor. Elinizdeki rapor, MÜSİAD üyelerinin büyük gayretleri sonucunda, kendi bölgelerinde ve sektörlerinde tespit ettikleri sorunları ve bunların çözümüne yönelik önerilerini ele almaktadır. Bu çalışma, tek bir kişinin bir bölge ve sektöre yönelik kişisel gözlemlerinin sonucu değil, o yörede veya sektörde yoğunlaşan MÜSİAD üyelerinin müşterek çalışmalarının ve ortak sinerji ile oluşturdukları görüşlerin bir sonucudur.

Çalışmanın amacı, bu konuda çaba sarfeden DPT, KOSGEB ve diğer bir çok sivil toplum kuruluşu, bürokrasi ve genel olarak iktisat politikası yapımalarına çalışmalarında kullanmak üzere ilave destek sağlamaktır. Çalışmanın önemi, bunun bir mutfak çalışması sunmasıdır. İlk olarak bu çalışmada elde edilen sonuçların, istihdam imkânı oluşturanlar ve ihracat yapanlar, yani bizzat sorunu yaşayanlar tarafından tespit ve tayin edilmiş olduğu not edilmelidir. Bir başka ifadeyle bu çalışma, dışardan bakanların içerdekilere sorarak ortaya koyduğu bir çalışma değildir. Bu çalışma bizatihi “içeridekilerin,” eli taşın altında olanların kendilerini doğrudan ve aracısız sunmuş oldukları bir çalışmadır. Bunun artıları olduğu gibi, daha sonra zikredilecek bazı eksileri de vardır.

Konunun esas artısı, sorunların tespitinde bir mutabakat oluşturulmasında aranmalıdır. Ayrıca, uygulanabilir ve gerçekçi kısımlarının da oldukça dikkate değer olduğu ifade edilebilir. Bir kaç örnek zikretmek yerinde olabilir:

- Bu çalışmadan sonra, Adana’da soya üretim potansiyelinin yüksek ve bu ürünün stratejik değerde olduğunu, korunup teşvik edilmesinin çok pahalı bir iş olmadığını, ancak yapılabilmesi durumunda da bir kaç yıl içinde 3-5 milyar dolarlık tasarruf ve gelir sağlanabileceğini öğreniyoruz.
- Kocaeli’nde yoğun sanayi nedeniyle yurdun diğer bölgelerine nazaran kanser ve solunum yetmezliği oranının çok yükseldiği ve bunun için bölgede bir onkoloji ve göğüs hastalıkları hastanesinin çok isabetli bir uzmanlık alanı oluşturacağı ifade edilmektedir.
- Yine bir çok ulaşım sorunu olsa da, kısa vadede oynayacağı kritik rol nedeniyle, Ereğli-Zonguldak arasındaki demiryolu bağlantısının tam anlamıyla sağlanması açısından Armutçuk ile Zonguldak arasındaki sadece 26. km demiryolu bağlantısı yapılmasının çok önemli olduğunu öğreniyoruz.
- Denizli’nin başarılı işadamları, seracılık tarımında kullanılmakta olan termal enerjinin net bir yasal düzenlemesinin yapılması durumunda, bölge ekonomisini çeşitlendirici yeni yatırımların gerçekleşeceğini düşünmektedirler.
- Aynen Deniz’li gibi bir başka başarılı sanayi, katma değer ve ihracat şehri Bursa’nın da adeta cezalandırılır gibi bu çağda hâlâ demiryolundan mahrum olduğunun gündeme getirilmesi, demiryolu modernizasyonunun gündemde olduğu bir dönemde oldukça isabetli olmuştur.

Bunlar sadece ortaya çıkan ve “ekonominin MR testi,” “ekonominin kılcal damarlarına kadar ulaşılması,” “sorunların yerinde ve detayda tespiti” gibi ifadelerle neyi kastettiğimizi gösteren sadece bir kaç çarpıcı bulgu. Bir çoğu büyük kaynaklar gerektirmeyen, gerçekçi ve uygulanabilir, ancak aynı zamanda ÖÜKP’da da ifadesini bulduğu üzere, kısa vadede ekonominin iyileştirilmesi, sektörel ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde büyük yararlar sağlayacak bulgulardır.

Konu teknik olarak iki ana eksenden oluşmaktadır; Birinci ana kütle, “sektörlere yönelik sorunlar ve çözüm önerilerinden”, ikinci ana kütle de “bölgelere ve bu bölgelerdeki sektörlerle yönelik sorun ve çözüm önerilerinden” oluşmaktadır. Birinci kısım daha çok MÜSİAD Genel Merkezi bağlamında Sektör Alt Komisyonları tarafından deruhte edilmiştir. İkinci kısım ise daha çok bir anket çalışması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ankete çeşitli illerde bulunan yaklaşık 1246 civarında MÜSİAD üyesi katılmıştır. Bu, MÜSİAD’ın toplam üye sayısı olan 2270 rakamının yarısından fazlasını teşkil etmektedir.

Katılımcı üyelere, amacımıza uygun tespitlerin ve ortak bir formatın oluşturulabilmesi için başlıca sekiz adet “ucu açık” soru sorulmuştur. (Ek-1) Bu formata sadık kalınması şartıyla, yeterli düzeyde derinleşmeleri ve detaylara girerek özgürce ince ayar tespitlerde bulunmaları istenmiştir. Bu envanter çalışması kısaca, çeşitli il ve bölgelerin mukayeseli üstünlüklerini tespit etmeye ve bu üstünlüklerin hayata geçirilmesi yolunda karşılaşılan sorunlara ne tür çözümlerin getirilebileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Tabir yerinde ise böylece ekonominin kılcal damarlarına kadar inilmekte ve ÖÜKP ve KOB’ de ortaya konulan amaçlara uyun olarak, kısa vadede Türkiye’nin kendi imkânları veya AB’den temin edilecek fonlarla üstesinden gelmesi mümkün olan gerçekçi ve uygulanabilir, ancak son derece aciliyet arzeden alanlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu iki ana kütle arasındaki amaç ve format uyumunun, böylece bir tamamlayıcılığın ortaya çıkması için konu, Ağustos 2004 tarihinde MÜSİAD’ın Rize’de düzenlediği Genel İdare Kurulu Toplantısı (GİK)’nda tartışmaya açılmıştır. Öncülüğünü MÜSİAD GENEL MERKEZ’İN yaptığı bir koldan, başlıca sektör alt komisyonları bir araya gelerek sektörlerle

yönelik sorunlar üzerinde uzun ve detaylı çalışmalar yaptılar. Yine bu süreçte kendi alanında uzman olan akademisyen veya bağımsız olarak bu konuları çalışan çeşitli uzmanların ve kurumların birikimlerine müracaat edildi. Bu çalışmalar elinizdeki rapora “Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adı altında özetlenerek aktarıldı.

İkinci bir koldan çalışmalar ise yurdun çeşitli bölgelerinde örgütlenen MÜSİAD şubelerince gerçekleştirildi. Şubelerdeki kayıtlı üyeler ise çalışmayı iki aşamalı olarak sürdürdüler. Birinci aşamada kendilerine iletilen anket soruları aracılığı ile, kısaca illerinde veya bölgelerinde varolan, rekabetçi üstünlüklere sahip veya gelecekte buna sahip olacağını düşündükleri dinamik sektörleri tespit etmeleri istendi. Ardından anketler her bir MÜSİAD şubesinde tartışıldı, bu ikinci aşamada konu son kıvama getirildi.

Böylece sorunlar ortaya çıkarken, bölgeler itibariyle ÖÜKP’ı bağlamında el atılması, teşvik sağlanması gereken alt bölgeler ve sektörler tespit edildi. Bu sayede sadece ÖÜKP’ına uygun neticeler elde edilmedi, aynı zamanda herkesin şikayet ettiği mevcut yatırım teşvik politikasının nasıl değiştirilmesi ve uygulanması gerektiğine dair son derece orijinal ve birinci elden veriler ortaya çıktı. MÜSİAD’ın çeşitli bölgelerdeki şubeleri bulundukları ilde kendileri dışındaki üniversite, ticaret ve sanayi odaları gibi bir çok bürokratik ve sivil toplum kuruluşundan da yardım aldılar. Zaten soruların bir tanesi de katılımcı işbirliğinin söz konusu bölgelerde ne düzeyde olduğunun ortaya konulması yönündeydi.

Çalışmanın Kısıtlamaları ve Bazı Gözlemler

- İtiraf etmek gerekir ki, bu tür müşterek çalışmalar son derece zor olup, homojen ve tutarlı bazı sonuçların devşirilmesi oldukça karmaşık süreçleri gerektirmektedir. Hatta bütün bunlara rağmen, neticede istenen hedefler kısmen tutturulabilmektedir. MÜSİAD üyeleri arasında kendilerinden istenilenleri son derece başarıyla yerine getirenler çoğunlukta iken, çeşitli nedenlerle bu çalışmaya katkısı yansımayanlar da olmuştur. Açıkçası anlaşılan odur ki, derdi çok olanlar doğal olarak da derman aramaktadırlar. Ancak derdi çok olduğu halde içinden geçtiğimiz devranın farkında olmayanlar da yetersiz ve geç tepki verebilmektedirler. Öte yandan diğer il ve bölgelerle karşılaştırıldığında durumu daha iyi olsa da, Adana, Antalya, Bursa, Elazığ, Konya, Malatya ve Rize gibi üzerimize gelmekte olan devranın farkında olanlar da yine katılımcı çabalarını çok yüksek tutabilmektedirler. Dolayısı ile bu raporda, bazı bölgeler tam temsil edilememişse bunun böylece açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.
- Belirlenen şekil ve istatistik tekniklerine uygun olmayan çalışmalar elden geldiğince ayıklansa da, prensip olarak ortaya çıkan ürünlerin sorumluluğu ilgili kişi ve kurumların kendilerine bırakılmak şartıyla, bütün emeklerin korunması ve itibara alınması hassasiyeti asla ihmal edilmemiştir.
- Yine bu rapor, her alanı kapsamak, bütün sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak amacıyla ve iddiasında değildir. Bu rapor, bir sivil toplum kuruluşu olan MÜSİAD’ın üye profiline kapsama ve uzmanlık alanına giren konulara eğilme ve katkısını bu alanda ortaya koymak durumundadır. Bu bağlamda çalışma benzeri çalışmalar ile bir tamamlayıcılık ilişkisi içerisinde.
- Dikkat çeken enteresan bir durum da şudur: bazı işadamları ve bölgeler, Türkiye’de yaşanmakta olan hızlı değişim gündemini takip ederken ve yapılan yasal değişikliklerin ve reformların kendilerine getirdiği hak ve sorumlulukların farkında iken, zaman zaman bazı işadamlarının da gündemden koptuğu, hükümetin ve değişimin hızına ayak uyduramadıkları görülmektedir. Bu da elbette bir başka Türkiye profilini sunmaktadır.

- **Çalışmada en ilgi çekici hususlardan biri de, sorunun sahibi ile çözümün mercii konusunun oldukça karmaşık bir durumun olduğudur.** Sanayici, sorunların çözümü için bir noktada “talep” eden konumunda bulunmakta, kendisini bir çok kez sorunun çözüm mercii veya ekseni olarak görmemektedir. Birçok işadama “devletle” başlayan ve “hükümetle” biten cümleleri bolca kullanmaktadır. Cümlenin geri kalan kısmı da çeşitli “teşvik” ve “yardım” temennileriyle doldurulmaktadır. Geçmiş dönemlerin bir zihniyet sürekliliğinin veya alışkanlığının devam ettiğini gösterecek şekilde, sanayici sürekli elini açıp devlete yönelmektedir. Bu durumda birçok isabetli tespitlerin yanında, gerçekçi olmayan, uygulama imkânı kalmamış istekler de devreye girmektedir. Bize göre, ilgili kurum ve kişiler, tespitlerin isabetini ve isteklerin ne kadar gerçekçi ve uygulanabilir olduğunu yeterince dikkate alırlarsa, bu çalışma beklenen yararı sağlayabilir.
- İşadamlarının cevap vermekte en çok zorlandıkları soruların başında, bölgelerinde ne tür iş birliği ve yerel katılımcılık hikayelerine şahit oldukları şeklindeki soru gelmektedir. Bu konu düşünülmüş olmakla birlikte, birkaç güzel istisna dışında umut verici pek bir güç birliği hikayesi bu rapora yansıtılamamıştır. Ancak bunun eksikliği, Rize, Sakarya, Zonguldak, Elazığ, Şanlıurfa başta olmak üzere, işadamları tarafından döne döne dile getirilmektedir. Bu durum, **yeni dönemde işadamlarını bekleyen çok önemli bir sorunun ipuçlarını vermektedir.** Devranın farkında olmak bir meziyet elbette ama, buna uygun davranışları mümkün kılacak eğitimin ve kültürel alt yapının da sağlanmış olması gerekiyor. Ortaklık kültürü ve girişimcilik alt yapısının oluşturulması gereği alarm derecesinde bir zaruret olarak karşımızdadır. Bu da bundan sonraki kamu politikaları konusunda yeterince çarpıcı bir ders sunmaktadır.

Neticede MÜSİAD, reel ekonominin içinde bulunan ortalama iş adamı tipolojisini, iktisat politikası yapısını üstlenen siyasî ve bürokratik kesimle buluşturmayı ve böylece algılama farklarını asgariye indirmeyi hedeflemektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, bundan sonraki yol haritamızın tespit edilebilmesi için gerek teorik olarak, gerekse Türkiye tecrübesine yönelik olarak kalkınma çabalarının bir parçasını oluşturan sektörel ve bölgesel kalkınma konusunda kısa sayılabilecek bir tartışma sunulmuştur. Böylece kazanımların, tecrübe ve derslerin bize ne öğrettiği konuları ele alınmıştır. Bu bağlamda ÖUKP devreye sokularak çalışmadan çıkartılacak sonuçların bu çerçevede netleştirilmesi gereğine vurgu yapılmıştır.

İkinci bölümde, MÜSİAD Genel Merkezi’nin sektörlerle yönelik olarak tespit ettikleri sorunlar ve önerdikleri çözümler yer almaktadır.

Üçüncü bölümde ise bölgelerden gelen sorunlar ve bunlara yönelik olarak sunulan çözüm önerileri yer almaktadır.

Dördüncü ve son bölümde ise çalışmada elde edilen başlıca sonuçlar, sektörler ve bölgeler birleştirilmiş olarak, katılımcı iller bazında özetlenmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında burada zikredilemeyecek kadar çok kişi ve kurumun katkısı vardır. Ancak burada bir kaçını anmak mümkün olacaktır. MÜSİAD Genel Başkanı Dr. Ömer Bolat ve Yönetim Kurulu üyeleri olmak üzere başlangıçtan beri bu işin içinde ve elleri taşın

altındadır. Kollektif çalışmanın zorlukları nedeniyle, tabir yerinde ise “çöktüğüm” anlarda hepsi devreye girip beni tutup kaldırdılar.

İkinci teşekkürü elbette sektörlerinde ve bölgelerinde organize olarak bu raporları bana ulaştıran değerli iş adamlarımız hak ediyor. Yeni dönemde istihdam ve gelir oluşturan, ülkemize mukayeseli üstünlükler sağlayan ve milyonlarca insanın evine bir tutam tebessümle dönmesini sağlayan bu kişiler, yeni çağın gerçek kahramanıdır. Bu çalışmayı bütün saygımla onlara ithaf ediyorum.

Yine bir kısmını yurt dışından yürütmek zorunda kaldığım bu çalışmada verilerin ve raporların toplanmasında, tasnif edilmesinde ve bana ulaştırılmasında asistanlığımı yapan MÜSİAD Meslek Komiteleri İdarecisi Mahmut Özgün, adeta benim moral motivasyonumdan sorumlu olan, MÜSİAD’ın çalışkan Genel Sekreter (V.) Nihat Alayoğlu, Çerçeve Dergisi Yayın Yönetmeni Şükrullah Dolu, Yayın Komisyonu Koordinatörü Hüseyin Kahraman, bıkmadan usanmadan bize tavsiye yapan ve moral değerlerimizin sürekli yüksek kalmasını sağlayan Olcay Yazıcı, çeşitli meslek komitelerinin organizatörlüğünü yapan sayın Reha Türkabat ve adını burada sayamayacağım ancak ortak sinerjimize katkı sağlayan bütün MÜSİAD personeli bu çalışmanın gerçek emekçileridir.

Yaptıkları çalışmalardan bizi koşulsuz yararlandıran Milli Prodüktivite Merkezi’ne, çalışmalarını önümüze seren DPT ve katkıda bulunan akademik camiaya, DİE, TCMB, İGEME, TGSD, İTKİB, İHKİB, TİM ve burada adını zikredemeyeceğim bir çok kurum ve kuruluşa teşekkür ederim.

Gerek bu çalışmanın, gerekse diğer çalışmaların ortaya çıkması için yurt dışında kaldığım yıllarda, yalnızlığa katlanan ve iki yavrumuza kol kanat geren fedakar eşim Zeynep’e, babasız geçen senelere rağmen beni karşılıksız sevmeye devam eden, bir gülücükleri ile bana dünyaları bağışlayan Ahmet Furkan ve Ali Eren için duygularımı ifade edecek kelime yok gibi.

Çalışmanın tüm eksiklerini üstüme alıyorum. Başarısı ise ortak bir iradeye aittir.

İbrahim Öztürk, 15 Ocak 2005, Tokyo

- BÖLÜM I -

SEKTÖREL VE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER VE KALKINMA STRATEJİSİ

GİRİŞ

Bölgelerarası dengesizlik sorunu, bugün Türkiye'nin yüz yüze bulunduğu ciddi meselelerden biridir. Sorunun çözülmesi için dürüst, samimi ve kararlı çabaların uzun yıllar sürdürülmesi gerekmektedir. Uzun vadeli düşünülmeli ve gerekli kararlar süratle uygulamaya konulmalıdır. Türkiye, bölgeler arasında dengeli bir kalkınma politikası uygulamamanın, bazı bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişmeyi ihmal etmenin bedelini terör, göç, yoksulluk, işsizlik gibi problemlerle ağır bir şekilde ödemektedir. Bu sorunların önemli bir kısmı halen varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin ciddi bir bölgesel kalkınma stratejisine ve politikasına ihtiyacı vardır.

Günümüzde bölgesel kalkınma ve bu bağlamda süregelen bölgesel ve sektörel dengesizliklerin giderilmesi, ajandası artan oranlarda önemimi korumaktadır. Hemen başlangıçta vurgulanmalıdır ki, bir çok çağdaş yaklaşımda olduğu gibi ve hatta bunun isabetli bir yansıması olarak son yıllarda yapılan Türkiye eksenli planlama çalışmalarında benimsendiği üzere, bu çalışmada da sektörel ve bölgesel eşitsizliklerin bir birinden ayrılmadan bir arada işlenmesi gereği vardır. Zira ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkânlar, özelliklere ve sorunlara sahip olması, sektörel tercihlerle mekansal analizin birlikte ele alındığı yeni bir yapılanma yaklaşımını zaruri kılmaktadır.

Kalkınma Ekonomisi ve Bölgesel Kalkınma Gündemi

Konvansiyonel iktisat teorisinin ve bunun kalkınma ekonomisi literatüründeki izdüşümü olan bir çok ekolün ileri sürdüğü teorik beklentilerin tersine, küreselleşme sürecinde gerek uluslar arasındaki, gerekse ulus içindeki dengesizlikler giderek derinleşmektedir. Genel olarak fakirlik ve zenginlik kavramları bağlamında ifade edilebilecek mevcut dengesizlikler nedeniyle bir yandan çeşitli ülkelerde sosyal patlamalar meydana gelirken, öte yandan çeşitli suçlar ve terör faaliyetlerinin de hızla küreselleştiği gözlemlenmektedir. Bu durum bir yandan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası organizasyonların etkinliğini azaltırken, öte yandan her geçen gün bu kurumların omuzlarına daha büyük sorumluluklar yüklemektedir.

Teorik olarak bakıldığında, kalkınma deneyiminin başında hem ülkeler arasında, hem de ülkelerin kendi içindeki bölgeler arasında, hatta aynı bölgenin alt bölgeleri arasında ve çeşitli sektörler arasında belirgin dengesizlikler olacağı kabul edilmektedir. Ancak, teoriye göre zaman içinde emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin akışkanlığı ve yer değiştirmesi nedeniyle bu farklar tamamen olmasa da, büyük oranda ortadan kalkacak, bölgeler ve ülkeler arasında kısmi veya tam bir “yakınsama” ortaya çıkacaktır.

Daha çok neo-klasik terminoloji bağlamında ele alınan denge modeline göre, burada söz konusu olan yakınsama son derece kısıtlı ve kritik koşullar altında meydana gelmektedir. Şöyle ki, yakınsama varsayımının gerçekleşeceğini teorik olarak ortaya koymak üzere ele alınan faktör akışkanlığı ile mal ve hizmet ticaretine dayalı statik denge modeli, bunu yaparken yasalar, mülkiyet hakları rejimi, kültür, ulaşım ve iletişim teknolojileri gibi bir çok iktisadi, sosyal ve siyasal alt yapıya dair bir çok soyutlamalara ve varsayımlara dayanmaktadır. Bu yaklaşım, iktisadi faaliyetlerin adeta bir “vakumda” veya “sıfır sürtünme

katsayısına sahip ortamlarda” meydana geldiğini savunan bir yaklaşımı gündeme getirmektedir. Böylece iktisadi faaliyetler, mübadele maliyetlerinin sıfırlandığı bir yaklaşıma indirgenerek açıklanmaktadır. Modelin tutarlılığının basit birtakım soyutlamalarla kâğıt üzerinde gösterilmesinden sonra, yavaş yavaş gerçek hayatın çetrefilli kısıtlayıcı değişkenleri bir bir modele sokularak sonuçların ne yönde değişeceği test edilmektedir.

Neticede, akışkan olan üretim faktörleri sayesinde veya örneğin emeğin akışkanlığının oldukça düşük olduğu gerçeğinden hareketle, zaten aynı fonksiyonu ifa etmek üzere, serbest ticaret aracılığı ile bölgesel ve sektörel yakınsamanın gerçekleşeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu temel analizin kalkınma iktisadındaki en popüler yaklaşımları Arthur Lewis’in “Artık Emek Hipotezi” ve A. Smith ile başlayıp, Ricardo-Mill geleneği ile gelişmeye devam eden ve bazı modifikasyonlara rağmen özünü koruyarak bu güne kadar gelen Hekscher-Ohlin-Samuelson (HOS) çizgisinde olgunlaşan uluslararası ticaret teorisidir.

Birinciye göre, bol ve bu nedenle ucuz, ancak kullanım dışı kaldığından ve/veya marjinal verimliliği sıfır veya sıfıra yakın olan üretim faktörleri, söz konusu faktörün kıt, marjinal verimliliğinin yüksek ve daha kârlı olduğu bölgelere akacaktır. Bu bağlamda, emek nispi olarak bol ve verimsiz olduğu geleneksel tarım ekonomisinden, genişleme süresinde olması nedeniyle göreceli olarak daha kıt olduğu şehirlerde yoğunlaşan sanayiye akacaktır. Zaman içinde, aynı nedensellik sürecinde bu kez sermaye nispeten bol ve verimliliğinin düşmesi nedeniyle tarımsal diğer sektörler kaymaya başlayacaktır. Neticede yakınsama yaklaşımına göre, belli bir kalkınmışlık aşamasında faktör akışları sektörler arasında dengeye kavuşacaktır. Bu düzey, aynı zamanda ekonomide gelir ve refah bağlamında da bir yakınsamanın kısmen veya tamamen tecrübe edildiği bir aşamadır.

Daha önce de vurgulandığı üzere, bazı şartlar altında sermaye ve özellikle emeğin akışkanlığı veya mobilitesi önünde çeşitli engeller söz konusu olacaktır. Buna rağmen, sermaye serbestisi ve mukayeseli üstünlüklere göre üretimde bir uzmanlaşmanın meydana gelmesi ve üretilen mal ve hizmetlerin serbest ticarete tabi tutulması durumunda, aynı yakınsama hem ülkeler arasında, hem de aynı ülkenin içinde farklı bölgeleri arasında meydana gelecektir.

Oysa kalkınma konusunda sürüp gelen çalışmalar ve gözlemler bu yaklaşımın a- bazı dönemlerde, b- bazı ülkelerde, c- bazı sektör ve bölgelerde gerçekleştiğini göstermektedir. Örneğin, daha çok gelişmiş ülkeler ile AB ve NAFTA gibi çeşitli düzeylerdeki iktisadi entegrasyonların söz konusu olduğu bölgelerde ülkeler arasında bir kısmî yakınsamanın oluştuğu, aynı şekilde gelişmiş ülkelerde bölgesel dengesizliklerin azaldığı gözlemlenmektedir.¹ Buna rağmen, söz konusu dar alan dışında kalan ve kısaca gelişmekte olan veya geri kalmış dünya diye tabir edebileceğimiz coğrafyalarda söz konusu argümanların büyük oranda gerçekleşmediği, eğer bir yakınsama varsa, bunun da fakirlik ve yoksulluk alanında gerçekleştiği görülmektedir.²

Gelişmekte olan ülkelerde, bir çok sektörde modern anlamda daha piyasanın olmadığı, var olan geleneksel piyasaların pek çalışmadığı gözlemi bir yana, bu şekilde birçok kısıtlamanın geçerli olduğu ortamlarda, kendi başına bırakılan piyasaların çoğunlukla belli yöndeki gelişmeleri desteklerken, belli yöndeki gelişmeleri de frenlediği, bölgeler ve sektörler arasındaki dengesizliklere neden olduğu ve hihayet bu dengesizliklerin kalıcı olabildiği

¹ R. Barro ve X. Sala-i Martin, “Convergence”, Journal of Political Economy, 100 (2) April, 1992, s.223-251

² S. Dobson ve C. Ramlogan, “Convergence and Divergence in Latin America: 1970-1998”, Applied Economics, 34(4), 465-70.

görülmektedir.³ Myrdal'ın "döngüsel birikimli nedensellik" adını verdiği bu süreçte, beklentilerin tersine bölgeler arasında bir "kutuplaşma" oluşmaktadır.⁴

Bunun nedenleri de çokça tartışılmış ve halen de tartışılmaya devam edilmektedir. Simon Kuznets'e göre bu farklılıkların ortaya çıkması daha çok tarım gibi geleneksel ve sanayi gibi modern sektörlerdeki işgücü verimliliği arasındaki farklardan, sanayinin çeşitli nedenlerden dolayı belli yerlerde konsantrasyonundan ve sanayide ve bölgeler arasındaki verimlilik farklarından kaynaklanmaktadır.⁵ Talep baskısı, mevcut talepteki değişimler, nispi faktör fiyatlarındaki değişimler, bilginin ve teknolojinin difüzyonu ve uygulanması, ulaşım ve iletişim imkânlarının yaygınlığı, malların başlıca pazarlara yakınlığı veya içinde bulunduğu pazarın büyüklüğü, bu pazardaki tüketicilerin alım gücü gibi bir çok faktör, iktisadi yoğunlaşmanın belli bölgelerin aleyhine, belli bölgelerin de lehine gelişmesine neden olmaktadır.

Teknolojik açıdan ileri ve geri beslemelerin olduğu sektörler için tabiatı gereği aynı mekanda yoğunlaşırken, zaman içinde belirginleşen iş bölümü ve uzmanlaşma ise burada "iz bağımlı" (path-dependent) bir yapının kök salmasına neden olmaktadır. Bu arada istihdam artışı ve bunun sonucunda oluşan gelir etkisi pazar hacminin büyümesine, derinleşmesine ve ürün çeşitliliğine neden olmaktadır. Ulaşım ve iletişim maliyetlerini de içeren mübadele maliyetlerinin düştüğü bu ortam, genel olarak tüketim malı endüstrisinin iyice bu bölgede yoğunlaşmasına neden olur. Ticaret başta olmak üzere, başlıca hizmet sektörleri de bu bölgeye kaymış olur. Bu süreç, doğal olarak ölçek ekonomilerini hem gerekli ve hem de mümkün kılar, burada dışsal ekonomiler çalışmaya başlar.

İktisadi kalkınma sürecinde ortaya çıkan gözlemlere göre, konumuz açısından en dikkat çeken tespit ise tam da bu aşamada yapılmalıdır. Gelişme sürecinde bir ülkenin içinde, veya farklı gelişme aşamalarında olan ülkeler arasında bu tür "dengesizliklerin" veya "kutuplaşmaların" olması gayet doğal bir beklentidir. Teorik beklentiler ile örtüşmeyen çarpıcı gerçeklik ise, geçen zaman içinde kendi kendini besleyen bu sürecin, tersine dönmekten ziyade, kalıcı bir hale geldiği ve hatta derinleşmeye devam ettiği olgusudur. Bu sürecin kırılması ise, çeşitli politikaların da yardımıyla geri kalmış bölgelerin, gelişmiş bölgelerle mümkün olduğunca bir tamamlayıcılık içine girmesiyle veya tamamen dışsal bir parametre olan ve çeşitli şekillerde tezahür edebilen politik müdahalelerle mümkün olabilmektedir. Bu yöntemlerin etkinliği ve sürdürülebilir olup olmadığı tartışması bir yana, dünyadaki başlıca uygulamalara bakıldığında hangi yöntem olursa olsun, bölgesel ve sektörel farkların en gelişmiş ülkelerde bile belli oranlarda devam ettiği görülmektedir.⁶ Bu da iktisadi faaliyetlerin cereyan ettiği yere, buradaki insanların tarihine, kültürüne, sosyal sermayesine ve uygulanan politikaların etkinliğine göre değişmektedir.⁷ Ancak bu gözlemin bir başka doğal sonucu olarak da, söz konusu farkların olabildiğince asgariye indirilebilmesi için piyasa uyumlu bir kamusal müdahale anlayışının benimsenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.⁸

³ C. Siriopolous ve D. Asteriou, "Testing for Convergence Across the Greek Regions", *Regional Studies*, 32(6), August, 537-546.

⁴ Servet Mutlu, *Doğu Sorununun (Ekonomik Açıdan) Kökenleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 42-59.

⁵ Simon Kuznets, *Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread*, Yale Un. Pres, New Haven, 1966.

⁶ Kazuo Takahashi, "In Pursuit of an Inclusive Global Community-A Fair Globalization in a Turbulent World" Symposium, United Nations University in Tokyo and International Labor Organization, July 1st, 2004.

⁷ Paul Krugman, "The Future of Global Economic Geography, Development and Regional Economic Integration," International Symposium on Globalization and Regional Integration, JETRO/ IDE, Tokyo, December, 2, 2004.

⁸ Akira Koshaka (ed.), *New Development Strategies: Beyond the Washington Consensus*, Palgrave-macmillan, 2004.

Türkiye’de Planlama ve Bölgesel Kalkınmaya Yaklaşım

Türkiye gerek planlı kalkınmaya ve gerekse bunun ayrılmaz bir parçası olan bölgesel ve sektörel kalkınma çabalarına yabancı olmayan bir ülkedir. Bölgesel kalkınma, hedeflenen yörelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesi, böylece bu yörelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 1960’lı yıllardan beri “Kalkınmakta Öncelikli Yörelere (KÖY) projeleri uygulanmaktadır.

1960’lı yıllardan beri üzerinde çalışılan başlıca projeler şunlardır: 1-Antalya Bölgesi Projesi, 2- Doğu Marmara Bölgesi Projesi, 3- Zonguldak Bölgesi Projesi, 4- Çukurova Bölgesi Projesi, 5- Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi, 6- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), 7- Doğu Anadolu Projesi Kalkınma Planı (DAP), 8- Yeşil Irmak Havzası Gelişim Planı, 9-Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).

Bölgeler arasındaki eşitsizlik incelenirken çeşitli parametreler kullanılmaktadır. Bunlardan başlıcaları;

1- GSYİH rakamları, 2- toplam banka mevduatlarının bölgesel dağılımı, 3- kamu yatırımları analizi, 4- genel bütçe gelirlerinden bölgenin aldığı pay, 5- istihdam ve sanayi değişkenleri, 6- demografik değişkenler, 7- sağlık göstergeleri, 8- eğitim göstergeleri, 9- alt yapı, kırsal yollar ve kara taşıtları göstergeleri, 10- elektrik tüketim miktarı göstergeleri şeklinde sıralanabilir.⁹

Geri kalmış ülkelerde yukarıda sıralanan faktörlere dayalı eşitsizlik endeksi daha derin uçurumlara işaret ederken, gelişmiş ülkelerde ise bu eşitsizlikler daha müsamaha edilir bir düzeye getirilmiştir. Netice olarak günümüzde Türkiye AB ile uyum sürecinde bir kez daha aynı kronik sorunla karşı karşıyadır. Yani Türkiye, Cumhuriyetin başından beri süregelen çabalara rağmen temel bir kalkınma problemi olan bölgesel ve sektörel dengesizlik sorununu çözmemiştir. Türkiye’de sırasıyla Marmara, Ege ve Akdeniz bölgesi bütün bu verilerde ortalama olarak ilk üç en iyi sırayı alırken, Güneydoğu, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesi de yine sırasıyla en geri kalmış son üç sırayı oluşturmaktadır. Kişi başına GSYİH endeksi Türkiye geneli için 100 alındığında; endeks değeri Kocaeli Bölgesi için 168, Van Bölgesi için ise sadece 24 olarak tespit edilmektedir. Diğer birçok ekonomik ve sosyal göstergeye bakıldığında da Türkiye ortalaması ile yukarıda vurgulanan başlıca geri kalmış bölgelerin değerleri arasında aynı uçurum gözlemlenmektedir.¹⁰

Mutlu, Türkiye’deki bölgesel eşitsizlikleri başlıca sekiz kategoride ele almaktadır. Bunlar;

- 1- İmalat sanayinin mekansal olarak dengesiz dağılımı ve belli başlı bazı merkezlerde yoğunlaşması,
- 2- İmalat sanayi işgücü verimliliğinin bölgeler arasındaki dengesiz dağılımı,
- 3- Tarımdaki emek verimliliğinin sanayideki emek verimliliğinin çok fazla altında kalması,
- 4- Yine tarımdaki iş gücü verimliliğinin de bölgeler arasında farklılık göstermesi.
- 5- İç ticaret hadlerinin 1980 sonrasındaki liberal politikalar nedeniyle tarımın aleyhine gelişmesi,

⁹ Bülent Dinçer, Metin Özasan ve Taner Kavasoglu, İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, Ankara, 2003.

¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti, Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP), "Bölgeler Arasındaki Ekonomik ve Sosyal Gelişmişlik Farklılıkları", Ankara, Aralık 2003, s. 124.

- 6- Geri kalmış bölgelerde yüksek doğurganlık ve iş gücüne düşük katılım oranları,
- 7- Pazarlara ve girdi kaynaklarına görece konum,
- 8- Bölgelerarası insan sermayesi, toplumsal yapı ve kültür farklılıklarıdır.¹¹

Farkedileceği gibi, Kuznets'in bölgeler arası eşitsizliklere yönelik açıklamasında kullanılan parametreler ile Türkiye'deki olguyu açıklayan parametreler hemen hemen aynıdır. Söz konusu farklılıkların ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için Türkiye'de bilhassa Cumhuriyet'in kuruluşundan bu güne kadar çeşitli çabalar harcanmıştır. Her şeyden önce kalkınma ve bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi ve milli gelirin adil dağıtılması önceliklerinin bir planlamacılıkla mümkün olacağı görüşü, 1980 sonrasındaki yeni neo-liberal iktisat politikalarının hakim olduğu süreçler kısmen hariç tutulursa Cumhuriyet dönemi boyunca etkinliğini koruyan bir yaklaşım olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ortamında etkinliğini kaybeden ve sonuncusu zaten hiç uygulama şansı bulamayan Sanayi Planları'ndan sonra, 1960 ve sonrasında Türkiye tekrar planlı kalkınmacılık anlayışına yönelerek Beş Yıllık Kalkınma planlarını başlatmıştır. 1980'lere kadar planlama ithal ikameci sanayileşmeyi önelemiştir. Bu model, 1970 sonrasında içeride ve dışarıda meydana gelen şoklara karşı uyum sorunlarını aşamaması sonucunda yarım kalmış ve 1980'lerde başarısızlığa uğramıştır. Bunun yerini ise dışa açık veya ihracata dayalı büyüme modeli almıştır. Bu dönemde ise daha çok liberal iktisat politikaları ikame edilmiş olsa da, planlama anlayışı devam etmiş, günümüz itibarıyla da elimizde 8. Beş Yıllık Kalkınma planı mevcuttur.

AB'de Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Türkiye Uyarlaması

Daha önce de vurgulandığı üzere, bölgesel kalkınma gelişmiş ülkelerde son 60 yıldır üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Uygulamanın evveliyatı olsa da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da özellikle üzerinde durulmuş, gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgeler arasındaki gelişme düzeyini azaltmaya yönelik politikalar oluşturulmuştur. Zamanla gelişmekte olan ülkelerde de bölgesel kalkınma gündeme gelmesine karşın yeterince önem verilmemiştir.

Günümüzde bölgesel politikalar daha çok altyapı ve tarımın desteklenmesinden, sanayinin desteklenmesine ve bugün de hizmetler ve ileri teknolojinin teşvik edilmesine doğru bir değişim göstermiştir. Bu desteklerden mali teşviklerin büyük kısmı, merkezi hükümet tarafından vergi gelirlerinden tahsis edilmekte ve dolayısıyla ülke içinde bir tür gelir dağılımı etkisi yapmaktadır. Bu tür teşvikler geleneksel olarak tarım ve imalat sanayii ile ilgili faaliyetlere verilmektedir. Hizmet sektörünün bu tür teşviklerden yararlanması oldukça yenidir. Teşvikler gittikçe daha seçici bir şekilde verilmekte, "otomatik hak kazanma" ile alınan teşvikler gittikçe önemini yitirmektedir. Genel olarak ülke çapında uygulanan sektörel bazdaki teşviklerin tamamen bölgeselleştirilmesi konusunda çaba gösterilmektedir.

Genellikle yeni yatırımlar, teşvikler ve tesis yer değiştirmeleri bütün ülkelerin bölgesel olarak uyguladıkları teşvik sistemlerinde yer almaktadır. Modernizasyon ve rasyonalizasyon yatırımları da oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Fransa, İtalya ve Kuzey İrlanda'da olduğu gibi bölgedeki şirketlerin bölge dışı şirketler tarafından satın alınması için bölge dışı firmaların teşvikine ise daha az rastlanmaktadır.

Altyapı yardımı her ülkede görülmektedir. Bu konuda yerel idareler veya bölgesel kalkınma teşkilatlarınca kredi temini, arazi tahsis, organize sanayi bölgeleri kurulması, standart fabrika binaları, iş merkezleri yapılıp kiralanması; hatta teşebbüslerin iş, eğlence, teknoloji, araştırma,

¹¹ Mutlu, a.g.e., s. 45.

ulaşım, telekomünikasyon gibi her türlü gereksinimini bir arada karşılayacak özel şehirlerin (teknopolis) temin edilmesi, değişen derecelerde her bölgesel kalkınma hamlesinde yer almaktadır.

Günümüzde AB'nin bölgesel kalkınmaya yaklaşımının ifadesi veya temeli AT Antlaşması'nın 130a/2 maddesinde bulunmaktadır. Buna göre, AB'deki bölgeler arasında bulunan gelişme farklılıklarını, kırsal alanların geri kalmışlığını azaltmak için yapısal politikalar uygulanacağına dair politikalara dayanmaktadır. Bu politikaların finansmanı ise Bölgesel Gelişme Fonu, Tarım Fonu ile Sosyal Fon olacaktır. Birlik içinde geri kalmış alanların teşvik edilmesi, geliştirilmesi için uygulanacak yapısal politikaların sosyo-ekonomik göstergelere göre beş temel hedefi vardır¹²:

- Birlik içinde ekonomik yönden güçsüz olan bölgelerin geliştirilmesi,
- Sanayileşme çabaları sonuçsuz kalan alanların düzenlenmesi,
- İşsizlikle mücadele.
- İşgücünün değişen üretim sistemlerine ve sinai değişim sürecine uyumunun sağlanması ve
- Birlik içindeki kırsal alanların geliştirilmesi.

Sıralanan hedeflere göre, fonlardan yararlanabilmek için üye devletler, bölgesel ve sektörel gelişme planları hazırlamak zorundadır. Birlik içerisinde sürdürülebilir bir gelişme amacıyla uygulamaya konulan teşvik programlarından bazıları şunlardır: Sınır bölgenin gelişme sorunlarının, sınır ötesi inisiyatif ve işbirliği ile çözümünü içeren INTERREG-II, Kırsal Alan Geliştirme Projesi olarak tanımlanabilecek LEADER-II ve bir Kentsel Gelişim Projesi olan URBAN.

Bölgesel kalkınmaya AB'de getirilen bu yaklaşımların özetlenmesinden sonra Türkiye'ye dönecek olursak, Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) koordinasyonunda hazırlanan elimizde bir çok plan mevcuttur. Her şeyden evvel, 2001-2023 yılları arasında kapsayan Türkiye'nin uzun vadeli bir planı söz konusudur.¹³ Ayrıca, 2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Beş Yıllık Kalkınma planı uygulamadadır. Revize edilen Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2005-2007 yıllarını kapsamak üzere Aralık 2004 tarihinde uygulamaya girmiştir. Bu bağlamda, KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, Türkiye Sanayi Politikası Dökümanı gibi bir çok plan mevcuttur. Nihayet Türkiye'nin AB'ye uyum sürecini eksen olarak hazırlanan ve 2004-2006 yıllarını kapsayan ÖÜKP'ı sözkonusudur. Bundan sonraki süreç, bu son iki plan dahilinde, ancak daha önceki uzun vadeli kalkınma planlarıyla uyum içinde yürütülecektir. Veya böyle olması gerekmektedir.

Ancak bu aşamada gündeme getirilmesi gereken sorunlardan birisi, bölge yaklaşımı konusunda AB ile Türkiye arasındaki büyük farklılıklardır. Bizim bu çalışmada kastettiğimiz türden yaklaşım AB'de **bölgeselleştirme bağlamında ele alınmaktadır. Bu kavram, merkezi yönetim karşısında bölgesel ve yerel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini, bir başka deyişle adem-i merkezileştirmeyi amaçlamaktadır.** AB'de bölgeler; işlevlerine ve yapılarına göre planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınırötesi bölgeler, bağımsız bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler biçiminde kümelendirilebilir. Bunlardan özellikle bizi ilgilendiren **planlama bölgeleri**, AB ülkelerinde devlet ve yönetim yapılarından bağımsız

¹² <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D9152001/bolge.html> (Çevrimiçi) Ocak 5, 2005

¹³ State Planning Organization (of Turkey) Long Term Strategy and Eight Five Year Development Plan 2001-2005, Ankara 2001.

olarak vardır. Belli amaçlarla kimi programların uygulanması ve AB düzeyinde sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesi için bölgeler oluşturulmaktadır. Ulaştırma bölgeleri, teşvik bölgeleri ve işgücü piyasası için oluşturulan planlama bölgeleri bunlardan bazılarıdır ve hedef, ekonomik kaynakların kullanımı ve devlet yatırımları için en uygun yönetim ölçeğine ulaşmaktır.

AB'ye üye devletlerle karşılaştırdığımızda Türkiye, merkezi yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere iki basamaklı bir yönetim yapısına sahip tekçi devletler grubuna girmektedir. Oysa var olan aşırı merkeziyetçi yönetim geleneğini kırmak, adem-i merkeziyetçi bir yönetim yapısı oluşturmak için başvuru, bölgesel düzeyde etkin yönetim birimleri kurma çabaları “bölgeselleştirme”yi anlatmaktadır. Amaç, var olan yönetim yapısından kaynaklanan sorunları gidermek, sorunları yerinde çözebilmektir. Türkiye’de coğrafi koşullar, ekonomik ve sosyal gelişme açısından bölgeler arasındaki dengesizlikler de bu amacı önemli kılmaktadır.

Ancak, Türkiye’de merkezi yönetimin ağırlığını ve yükünü azaltmak adına kurulan bu bölge yönetimleri sonuçta merkezi yönetimin taşra birimleri olarak tasarlanmışlardır. Bu durum, AB üyeliği ve uyum sürecinden bağımsız olarak da ele alındığında çağdaş gelişmelerin gerisinde kalan ve aslında verimsizliği ortaya çıkmış bir yapılanmaya işaret etmektedir.¹⁴ 1988’de Avrupa Parlamentosu’nda kabul edilip imzaya açılan, henüz hukuki bir belge niteliği olmayan ama gelecekte Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kadar önem kazanması beklenen Avrupa Bölgeler Şartı’nda tanımlanan bölge yönetimi Türkiye’de mevcut değildir. Bu bağlamda Türkiye’nin Kamu Yönetimi Reformunu yapması ve adım adım daha ileri bir aşamaya taşınması gerekecektir.¹⁵

Bu ajandanın parçası olarak, etkinliğin, katılımcılığın, demokrasinin ve gelişmenin birlikte devşirilmesi hedefine götürecek nitelikte Kalkınma Ajanslarını ikame de bir başka gerekliliktir. Türkiye’de halen içine girilmiş bulunan ajansların kurulması sürecinin etkinlik ve kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir. Zira gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bölgesel politikaların uygulanması ve araçların etkin olarak kullanılması için çok sayıda ve çeşitli türden kurum rol üstlenmişken, Türkiye’de iki kalkınma bankası (TSKB, TKB), iki yarı kalkınma yarı ticari banka (Ziraat Bankası, Halkbank) ile bölgesel ekonomik kalkınmanın desteklenmesinin mümkün olmadığı geçmişteki deneylerden görülmektedir. Devletin ekonomi ile ilgili bakanlık ve kuruluşlarının bu alandaki faaliyetlerinin etkinliği de sınırlıdır.¹⁶

ÖÜKP ve Desteklenecek Sektör İle Alanlar

Konumuz açısından ele alındığında, gerek 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, gerekse ÖÜKP ve bunların çatısını teşkil eden uzun vadeli Ulusal Plan sözkonusu olsun, hepsinde ortak payda olarak “bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi” ve bu yakınsamanın gerçekleşebilmesi için sonuç alıcı etkin programların uygulanması gereği” not edilmektedir.

¹⁴ İbrahim Akpınar, “Bölgesel Gelişim Politikalarında Yaşanan Değişim:Yeni Bölgeselleşme Paradigmaları ve Uygulamaları,” DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. <http://www.dpt.gov.tr>, (Çevrimiçi)Aralık, 22, 2004.

¹⁵ Kamu Yönetimi Reformu kapsamında çeşitli sivil toplum kuruluşları beklenti ve önerilerini çeşitli platformlarda dile getirmektedir. Bu bağlamda MÜSİAD’ın konuyla ilgili yaklaşımı için bkz. “Türkiye Ekonomisi: 2003 Yılı Değerlendirmesi ve 2004 Yılı Beklentileri”, MÜSİAD, İstanbul, Nisan 2004.

¹⁶“Gap Ekonomik Kalkınma Ajansı Model Etüdü,” <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/d361995.html>, Yıl 3, Sayı 6, Yaz 1995, (Çevrimiçi) Ocak, 5, 2005.

Bundan sonra Türkiye’de hükümetin yukarıda sözü edilen ÖUKP’na sadık kalması gereğinden hareketle, bu planda vurgulanan başlıca hususların ifade edilmesi yerinde olacaktır: Türkiye Sanayi Politikasında temel hedefler olarak, artan dünya rekabeti şartları altında **sanayinin rekabet gücünü ve verimliliğini artırmak, dışa dönük bir yapı içerisinde sürdürülebilir gelişmeyi desteklemek ve muhafaza etmek** olarak belirlenmiştir.

Bu hedefe, piyasa şartlarında ve uluslararası anlaşmalarla uyumlu bir biçimde ulaşılabacaktır. Sanayi; olabildiğince **yerel kaynakları harekete geçiren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözeten, yüksek nitelikli insan gücü kullanan, stratejik yönetim anlayışını uygulayan, Ar-Ge’ye önem veren, teknoloji üreten, özgün tasarım ve marka oluşturarak uluslararası pazarlarda yerini alacak KOBİ’lerin desteklenmesine, yenilik yapabilme sistemlerinin geliştirilmesine ve yeni girişimcilerin teşvik edilmesine özel önem verilecektir.**

Bu perspektif bizi yine gündemimizde bulunan ÖUKP bağlamındaki Teşvik Politikalarına dönüp bakmaya zorlamaktadır. Kalkınma planları ve ülkenin uluslararası taahhütleri çerçevesinde teşvik politikalarının temel hedefi, yerli ve yabancı yatırımların desteklenmesi suretiyle bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, sanayinin rekabet gücünün artırılması ve yeni istihdam imkanlarının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, ana başlıklar itibarıyla ilke ve politikalar şöyledir:

- İhracatın Artırılması,
- Yatırımların Teşvik Edilmesi,
- Teknolojik Kapasitenin ve Ar-Ge’nin Geliştirilmesi,
- Kalite ve Verimliliğin Artırılması,
- İş gücünün Geliştirilmesi,
- KOBİ’lerin ve Girişimciliğin Geliştirilmesi,
- Organize Sanayi Bölgeleri, Sanayi Siteleri ve Sanayi Bölgeleri,
- Sürdürülebilir Gelişmenin Sağlanması,
- Rekabet Ortamının Oluşturulması.

Burada açıkça görülebileceği gibi, bir yandan sektörel, öte yandan bölgesel bazda sonuçlar doğuracak bir dizi öneri gündeme getirilmekte ve böylece eşitsizliklerin üzerine gidilmesi gereğine vurgu yapılmaktadır. Bütün bu hedeflerin gerçekten uyum amacına yönelik ve yukarıda vurgulanan AB’deki bölgesel gelişme ilkeleriyle uygunluk arzettiği açıktır.¹⁷ Bu aşamadaki en önemli gelişme, Türkiye’nin bundan sonra talip olduğu AB ile gerekli iktisadi, siyasi ve soysal uyumu yakalayabilmek için Ulusal Kalkınma Planını yapmak ve sonuç alacak tarzda uygulamak zorunda olduğudur. Bununla aynı paralelliği arz eden ve Türkiye’nin zaten kollayıp gözetmek zorunda olduğu küresel süreçler de söz konusudur. Türkiye’de bundan sonra kalkınma planları yapılırken, büyük oranda ulusal otonomi sınırlarının dışındaki süreçler dikkate alınacak, bir yandan AB müktesebatıyla, öte yandan da DTÖ gibi uluslararası kurumların ilke ve prensipleriyle uyum aranacaktır.

¹⁷ Bu konuyla ilgili detaylı bir dökümanter değerlendirme için bkz. İsmail Sarıca, “Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri”, Akdeniz İ.İ.B. F. Dergisi (1) 2001, s. 154-204.

Bu gözlemlerden yola çıkarak yapılması gerekli olan önemli bir tespit de, Türkiye'nin bir yandan Avrupa ile bölgesel, öte yandan da DTÖ'nün öncülüğündeki global entegrasyon sürecinin başarılı olabilmesi için, her zamankinden daha çok bir iktisat politikası yaklaşımına, piyasa ve devlet ikilisinden biri ya da diğeri aleyhine olmadan bu bileşkenin dozunun tutturulması gereğine olan ihtiyacın artmış olduğudur. Bir başka ifadeyle, Türkiye açısından geline aşamada gerek küresel ve gerekse bunun tamamlayıcısı olan bölgesel entegrasyon, saf piyasa yaklaşımlarının tersine daha çok kamusal bir etkinlik ve müdahalecilik gerektirmektedir.¹⁸ **Açıktır ki, karşı karşıya olunan süreç, bir yandan bir çok sınırlamaları ve zorlukları gündeme getirirken, bir yandan da saydamlık, etkinlik ve rekabetçilik kriterlerinin geçerli olacağı yeni dönemde planlardan azami verimin alınacağına dair olumlu beklentileri gündeme getirmektedir.** Bu anlamda Türkiye bundan sonra, üstesinden gelmesi gereken yeni meydan okumlar ve bu arada içselleştirmesi gereken yeni fırsatlar dönemine girmektedir. Bu da bir çok yeni bakış açıları ve yeni aletler gerektirmektedir.

Bu sektörlere yönelik olarak, AB'nin çeşitli fonlarının devreye girmesiyle, Türkiye'nin kendi imkânlarını harekete geçirmek üzere bir çok çalışma devam etmektedir. Bunlardan önemli bir tanesi de SPK tarafından portföy yöneticiliği yetkisi verilen KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.'nin yatırım projelerini değerlendirmeye başlamış olmasıdır. Sermayesi 1 trilyon TL den, 20 trilyon TL'ye yükseltilecek kurumun amacı, yüksek büyüme potansiyeli olan sektörlerde rekabet avantajına sahip şirketlerin veya girişimcilerin, Türkiye ekonomisine katkı sağlayacak projelerini gerçekleştirmeleri için yönetim bilgisi ve sermaye katkısı sağlamaktır. Yüksek büyüme potansiyeli olan sektörlerde faaliyet gösteren, personel kalitesi, teknik kapasite ve sahip olduğu ürün ve hizmetler ile rakiplerine göre avantaj sağlayabilen şirketlerin, kurumun destek sağlayacağı yatırımlarda ön plana çıkacaktır. Yeni teknoloji veya ürün, yeni bir üretim şekli veya hizmet biçimi tasarlayan ve finansmana ihtiyaç duyan girişimciler, KOBİ A.Ş.'nin ilgi alanına girecek, dinamik, üretken ancak fikirlerini yatırım olarak hayata geçirecek finansal güce sahip olmayan girişimcilerin desteklenmesi sözkonusu olacaktır.

Teşvikte Yanlışlar ve Doğrular

Bölgesel kalkınma, hedeflenen yörelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesi, böylece bu yörelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörmektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yatırım kararlarının çeşitli araçlar ve kurumlar kullanılarak etkilenmesi gerekmektedir. Daha önce bahsedilen dengeli kalkınma ve bölgesel kalkınma çabaları günümüzde de devam etmektedir. Bunun en önemli parçası olarak teşvik mekanizması çalışmaktadır.

Teşvik sisteminin gerekliliği ve nasıl olması gerektiği, gerek Türkiye ve gerekse de dünyadaki başka deneyimler örneğinde yeterince tartışılmıştır. Gerek olumlu ve gerekse olumsuz yönleriyle ele alındığında, Türkiye'nin kendi deneyimi kadar, Japonya ve Asya ülkelerinin sahip olduğu tecrübe de bu konuda bizlere yeterince veri sağlayacak niteliktedir.¹⁹ Merkezi

¹⁸ Bu aşamada zararlı müdahaleden kaçınılması gerekirken, faydalı veya piyasa dostu rasyonel bir müdahalenin niteliği, bunun zamanlaması, süresi ve varsa sıralamasının nasıl olması gerektiği gibi konular hem yeterince çalışılmış ve çözülmüş, hem de bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ayrıca bu konuların son bir genel değerlendirmesi için bkz. Shahid Yusuf and Joseph E. Stiglitz (eds.), "Development Issues: Settled and Open," Gerald M. Meier and Joseph E. Stiglitz (eds.), *Frontiers of Development Economics: The Future in Perspective*, The World Bank, New York, 2001, s.227-67.

¹⁹ Marcus Noland, "Selective Intervention and Growth: the Case of Korea" Institute for International Economics, Çevrimiçi, <http://www.iie.com/publications/wp/2004/wp04-3.pdf>, August, 2004.

planlamanın çökmesinden sonra, piyasa ekonomisine geçişin hızlanmasıyla birlikte teşvik politikalarının daralacağı ve genel ekonomi politikası içindeki gücünün zayıflayacağı şeklinde birtakım beklentiler sözkonusuydu. Nitekim, teşvikleri kontrol altına almak amacıyla, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün öncülüğünde ticarete konu mallar üzerindeki devlet desteklerinin ortadan kaldırılması veya kısıtlanması yönünde ülkeleri bağlayıcı tedbirler getirilmiştir. Buna rağmen, teşvikler sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de son derece etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Teşviklerin bazı özel uygulamalarına hem teoride, hem de uluslararası anlaşmalarda cevaz verilmektedir.

Son olarak, Türkiye’de de hükümet, bir öncekinin sona ermesiyle beraber 2004 yılında 36 ilde yatırımları teşvik etmek üzere yeni bir çalışma içerisinde. Bu politika gerek teşvike layık görülen iller, gerekse görülmeyen iller tarafından şiddetle ve çeşitli gerekçelerle eleştirilmiştir. Hatta teşviklerden yararlanması beklenen girişimciler ile bunu uygulama konumunda olan bürokratların da benzer eleştiriler yaptıkları görülmektedir. Bunun üzerine Hükümet, 2005 yılının başı itibariyle teşvikin kapsamını genişletmeye karar vermiş, bu politika 49 ili kapsar hale getirilmiştir. Burada dikkat çeken husus, teşvikler konusunda bir eksik algılama ve bilgilenmenin söz konusu olması nedeniyle ortak aklın devreden çıkarılmış olmasıdır.

Genel olarak ele alındığında,

- 1- Türkiye’de bölgesel kalkınma için kullanılan en yaygın araç, sektörlere ve yörelere göre farklılaştırılmış bir teşvik sistemidir. Bu sistem de yine genel çizgileri ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan sistemlere benzemektedir.
- 2- Türkiye’de teşvikler dışında kullanılan temel araç kamu yatırımlarıdır. Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların ekonomik kalkınma açısından etkin bir araç olduğu gözlenmiştir. Ancak, günümüzde kamu sanayii yatırımlarının bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanımı söz konusu değildir.
- 3- Sanayiinin yer seçimi kararlarını etkilemek ve dolaylı olarak bölgesel kalkınmayı desteklemek için Türkiye’de kullanılan bir başka araç organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi siteleri (KSS) kurulmasının desteklenmesidir. Ancak uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye’de bu aracın yaygın ve etkin olarak kullanılmadığını göstermektedir.

Burada ne tür yanlışlıklarla karşı karşıya olduğumuzu anlamak üzere aşağıdaki bir dizi gözlemin yapılması gerekmektedir. Her şeyden önce, literatüre bakıldığında ülkeler ve bölgeler arasında yakınsama konusunda olumlu bulgular içeren güçlü çalışmalar yoktur. Ülkemizde uygulanan politikalar sonucunda bölgeler arasında bir gelir yakınsamasının olduğuna dair yine güçlü bir veri söz konusu değildir.²⁰

²⁰ Bu çalışmalardan bazıları için bkz. S. Altınbaş, F. Doğruel, ve M. Güneş, “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama: Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı mı?” VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, 11-14, Eylül, Ankara, 2002; S. Ateş, “Ekonomik Büyümeye Yaklaşımlar Ve Yakınsama Sorunu”. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1996, 6(1), s. 79-103; M. Berber, R. Yamak, ve S. Artan, “Türkiye’de Yakınlaşma Hipotezinin Bölgeler Bazında Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: 1975-1997,” 9. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 2000, s. 51-59; F. Doğruel, A. S. Doğruel, “Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme”, A. H. Köse, F. Şenses, ve E. Yeldan, (der.), İktisat Üzerine Yazılar-I: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar, (Korkut Boratav’a Armağan) içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 287-318; N. Erk, S. Ateş, S. ve T. Direkçi, “Convergence and Growth within GAP Region and Overall Turkey’s Regions”, IV. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, 13-16 Eylül, Ankara, 2000; A. Filiztekin, “Convergence Across Industries and Provinces in Turkey,” Koç University Working Paper, No:

1970-2003 yıllarını baz almak üzere yurdun çeşitli bölgelerini kapsayan bir çok çalışma yapılmıştır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre;

- 1- Bir kısmına yukarıda da temas edilen bir çok planlama ve teşvik çabasına rağmen, yine de Türkiye’de yatırım, üretim ve ihracat konularında tutarlı, istikrarlı ve birbirleriyle uyumlu bir reel sektör stratejisinin olmadığı vurgulanmalıdır.
- 2- Teşviklerde başarılı olmayı mümkün kılacak yeterli kaynak tahsisi yapılamamaktadır.
- 3- Türkiye’de yatırım, üretim ve ihracat konularında tutarlı, istikrarlı ve birbiriyle uyumlu bir reel sektör stratejisi bulunmamaktadır.
- 4- 1980 sonrası dönemde benimsenen dışa dönük kalkınma stratejisini destekleyen kamu politikalarının etkisi giderek zayıflamıştır. Bilgi yoğun, yüksek katma değer oluşturan teknolojik yatırımlarda kayda değer bir gelişme de görülmemektedir.
- 5- Teşviklerin başarılı olmasını temin edecek disiplin, kontrol ve yönlendirme mekanizması kurulamamıştır.²¹
- 6- Teşviklerin başarısız olmasında ayrıca siyasal tercihler, acelecilik, bir çok hedefi bir anda ve bir arada gerçekleştirme kaygısı, popülizm, rant kollama, şeffaflıktan ve katılımcılıktan uzaklık, merkeziyetçilik, buna rağmen koordinasyon sorunu, teşviklerin çok genel olması, ödüllendirmede liyakatın, yarışmacılığın ve kontrolün ihmal edilmesi,

Son olarak, getirilmek istenilen teşvik kanuna bu açıdan baktığımızda, her şeyden önce geçmiş deneyimlerden ders alınmadığı ve yapılan çalışmalardan yararlanılmadığı izlenimi verilmektedir. Bu yargı, söz konusu teşviklere karşı ortaya konulan eleştirilerden de, hükümetin tedirgin ve bir ölçüde ne yapacağını bilemez tavrından da anlaşılabilir. Nitekim teşvik kapsamına alınan il sayısı, bu psikolojik ortamda 36’dan 49’a yükseltilmiştir. Teşvik mekanizması oluşturulurken, belli bir dönemden sonrasını kapsadığı için, aynı zor şartlar altında daha önceden yatırım yapanlar bu uygulama nedeniyle haksız rekabete maruz kaldıkları için; teşvikten yararlanma kriteri olarak DİE’nin araştırmasında kişi başına geliri 1500 dolardan düşük çıkan illerin veri alınması nedeniyle de durumu çok kötü olan iller, bu durumda yatırımların kendilerine göre nispeten gelişmiş yörelere akmaya devam edeceği gerekçesiyle; son olarak da işadamları, özel ve öncelikli olarak alt sektör ve bölgelere göre bir teşvik mekanizması oluşturulmadığı için buna karşı çıkmaktadır.

Son yapılan ve yeni illeri de kapsayan değişiklik, DİE’nin kriterlerine ek olarak, yeni bir takım şehirlerin ilavesi için bu kez DPT’nin 2003 yılı verilerine göre oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Gelişmişlik Göstergeleri veri alınmış durumdadır. Teşviklerin, teşviğe uygun bulunan illerde daha önce yatırım yapanlara da şamil edilmesi sözkonusu olmuştur. Netice itibarıyla, eldeki bu sistemin, daha önce kamu yatırımlarında oluşturulan hantal, verimsiz, yarım kalmış proje mezarlığına benzer bir manzarayı bu kez özel sektör yatırımlarında oluşturması kaçınılmaz gözükmektedir.

1998/08; F. Gezici, G.J.D. Hewings, “Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey,” REAL Discussion Papers, No: 01-T-13, 2001.

²¹ Sarıca, a.g.e., s 154-204.

Teşviklerde Başarılı Olmanın Yolları

Teşviklerle ilgili veriler değerlendirildiğinde, teşvik politikasının başarısında hedefler, araçlar, kaynaklar, uygulama prosedürü, diğer politikalarla uyum ve piyasa eğilimlerinin önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Başarılı olunabilmesi için bunların genel ve yaygın olmaması, seçilen özel alanlarla sınırlı, güçlü araçlarla donatılmış, sonuç almaya dönük, planlı, programlı yürütülmesi, serbest piyasanın gelişimini olumsuz etkilememesi ve uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konulan kurallara uymasına dikkat edilmesi gereği bulunmaktadır.

- BÖLÜM II -

SEKTÖREL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

MÜSİAD GENEL MERKEZİ MESLEK KOMİTELERİ RAPORLARI

Niteliği ve ölçeği bilinmeyen problem tanımlanamaz, tam olarak tanımlayan problem de çözümlenemez. Bu nedenle her türlü problemin öncelikle bütün boyutlarıyla tanımlanması, elde edilen bulgular ışığında bir sonuca gidilmesi metodolojik bir gerekliliktir. İşte bu raporla biz de bunu gerçekleştirmeye çalıştık. Problemi tanımlayabilmek için öncelikle MÜSİAD Genel Merkezi bünyesindeki sektör komite ve komisyon temsilcilerinden kendi sektörleriyle ilgili hazırladıkları sektör dosyalarını bir havuzda topladık. Daha sonra MÜSİAD'ın Türkiye genelindeki şubelerinden kendi illeriyle ilgili da dokümanları buna ilave ettik. Amacımız, karar vericilerin karşı karşıya bulundukları problemleri tanımlamalarına yardımcı olacak doneler sunmaktır. Çünkü ülkemizde bölgelerin potansiyelleri ve özellikleri dikkate alınmadan uygulanan teşvik politikaları sayesinde imkânlar israf edilmiştir. DPT ve KOSGEB gibi kurumlarımıza bir mutfak çalışması sunan çalışmanın önemi şuradan gelmektedir. İlk olarak bu çalışma sorunu yaşayanlar, istihdam imkânı oluşturanlar ve ihracat yapanlar tarafından yerinde, tecrübe ile tespit ve tayin edilmiştir. Raporun sonunda sunulduğu üzere katılımcı üyelere bir takım sorular yöneltilmiş ve herkesin bu formata sadık kalması şartıyla, yeterli düzeyde derinleşmeleri ve detaylara girerek ince ayar tespitlerde bulunmaları istenmiştir. Bu envanter çalışması kısaca, çeşitli il ve bölgelerin mukayeseli üstünlüklerini tespit etmeye ve bu üstünlüklerin hayata geçirilmesi yolunda karşılaşılan sorunlara ne tür çözümlerin getirilebileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma bütün illeri kapsamamaktadır, ancak ekonominin nabzının attığı önemli illeri mercek altına aldığı için örnekleme yoluyla karar vericilere genel hakkında da bir fikir verecektir.

TURİZM SEKTÖRÜ

Turizm sektörü, Türkiye’de son hükümetin, yılda 50 milyar dolar gelir elde etme hedefi koyduğu “vizyon sektörlerin” başında gelmektedir. Bu sektör, Türkiye’nin *doğal mukayeseli üstünlüklere sahip* olduğu yeni çağda kritik değerinde bir alandır. Son yıllarda yaptığı atılımla beraber Turizm sektörü, *rekabetçi üstünlüklerin eldesi* konusunda da Türkiye’nin ortalama kalkınma performansından çok daha ileri düzeyde bir kazanım sergilemektedir. Turizm, yeni bir hamle ile Türkiye’nin evrensel düzeyde marka değerine sahip sektörü olma imkan ve kabiliyetine haizdir.

Rapor’un teorik kısmında yeterince tartışıldığı gibi, Türkiye’de genel olarak bakıldığında sektörel teşviklerde bir verimsizlik ve kaos yaşanmaktadır. Bu çabalar çoğu kez bir kaynak israfı ve yolsuzluk ekonomisi olarak da kayıtlara geçmektedir. Bütün bu olumsuz tablo içerisinde Turizm sektörü, aldığı döviz, katma değer ve hatta yeni ürün olarak tartışmasız bir şekilde katlayarak milli ekonomiye iade eden yegane sektörlerin de başında gelmektedir. Nitekim turizm sektörü, daha şimdiden AB ile uyum sürecinin stresi altına giren Türkiye ekonomisinde sözkonusu sürece büyük oranda hazır olan ender sektörlerin başında gelmektedir.

Döviz eldesi, katma değer oluşturma, istihdama ve gelire katkısı, diğer sektörlerle yönelik ileri ve geri beslemeleri, Türkiye’ye vizyon olması ve imaj oluşturma gibi birbirinden değerli bir çok kriter bir araya getirildiğinde, Türkiye’nin bu sektöre Kalkınmada Milli Öncelikli sektörler bağlamında yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

AB üyelik sürecinde yapılması gereken bir çok şey vardır. Bu bağlamda turizm sektörü lokomotif sektör olacaktır. Zira Avrupa kamuoyunun zihnindeki Türkiye imajı oldukça bozuktur. Bu imaj zaten çarpıtılmış tarihsel verilerle belirlenmişken, buna bir de Avrupa’da yaşamakta olan Türklerin bazı başarısız temsilleri de ilave olmuştur. Buna şaşırmamak gerekir. Bu nesil, Türkiye’nin derin bir fakirlik sendromu altında Avrupa’ya gönderdiği toplumun en fakir, en eğitimsiz kesiminden oluşmaktadır. Avrupa’da “gettolaşma” mantığı içerisinde kimliklerini korumaya, bunu “değişmeyerek” ve “adapte olmayarak” gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Oysa günümüz Türkiye’si oldukça farklı bir noktadadır. Ve bu Türkiye’yi en iyi tanıtmaya yolu, her yıl ülkemizi ziyaret eden ve sayısı katlanması gereken Turistler aracılığı ile olacaktır. Bu bağlamda AB uyum ve müzakere sürecinde de Turizm, öncelikli bir sektör olarak ele alınmak durumundadır.

Bu bağlamda aşağıdaki sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunulmaktadır.

1- Yasal Altyapı ve Turizm Sektörünün Teşvik Kapsamına Alınması

- Sektörün ihtiyacına karşılık vermeyen 2634 sayılı turizmi teşvik yasasında kısmi düzenleme yapılmıştır. Fakat, yasanın tümü ile yeniden ele alınarak ikinci atılım dönemini başlatacak bakış açısı ile düzenlenmesi gerekmektedir.
- Sektörde seyahat acentaları haricinde hiçbir meslek grubunun yasal birliği yoktur. Turizmdeki en ağır yatırımlara sahip konaklama sektörü yasal bir dayanağa kavuşturulmalıdır.
- Turizm hizmet birliklerinin, bütün turist destinasyonlarında uygulamaya başlaması gerekmektedir.

- Turizm hizmet birlikleri, Otelciler Birliği yasaı kadar önemlidir. Çünkü Turizm Hizmet Birlikleri, destinasyonları, kendi kaderlerini tayin etmeye yarayan en önemli unsurdur. Turizm hizmet birlikleri sayesinde, bölgeler kendi kaynaklarını oluşturabilecek ve alt yapı, tanıtım gibi sorunlarını çözebileceklerdir. Ayrıca kamu ve özel sektörün eşit ağılıkta temsil edildiğı bu modelin rakip ölkelerde çok olumlu işlere imza attığını biliyoruz.
- Turizmde çeşitliliğin konaklama harici (güneş, deniz, kum) destinasyon bazında ele alınarak; konulu (temalı) parklar (Disneyland, safari, park vs.) golf ve spor, kongre, dağ ve yayla turizmi yaygınlaştırılmalı, sağlık, eğlence ve alış veriş turizmi özendirilmelidir.
- Kültür turizmine özel önem verilmeli ve geliştirilmelidir.
- Yatak ve kruvaziyer turizminde sahip olduğumuz büyük potansiyelin değerlendirilmesi için gerekli planlamaların yapılarak marina ve limanların sayıları artırılmalıdır.
- Daha şimdiden 14 milyar dolar turizm geliri olan, 50 milyar dolar gelir hedefleyen bir ülkenin tanıtım bütçesinin 60 milyon dolar civarında olması şaşırtıcıdır. Bu bağlamda bütçe ilk etapta 500 milyon dolara çıkartılmalıdır. Bunun Türkiye ve Türk imajı çalışmaları için en az 250 milyon ABD doları, turizm yöreleri ve sektörel tanıtım için ise ayrıca 250 milyon ABD doları tahsis edilmelidir. Ayrıca bu kaynak, sektörle eşgüdüm içinde ve tutarlı bir programla harcanmalıdır.
- Ayrıca tur operatörlerini de doğrudan desteklemenin yararlı olduğunu düşünüyoruz. Bu konudaki önerimiz de; tur operatörlerinin Türkiye'ye yönelik 2005 sezonu için ilave yaptıkları promosyon projelerini yerli-yabancı, büyük - küçük ayrımı gözetmeden desteklemektir.
- Yaşlanan dünyamızda **3. yaş turizminin** önemi büyüktür. Gelişmekte olan ölkemizde 2023 yılında yaklaşık 20 milyon 60 yaş üzeri insan olacağı tahmin edilmektedir. Aynı dönemde bizim en önemli pazarımız olan Almanya' da sayıları yaklaşık 30 milyon civarında olacaktır. Hızla bu değişimi değerlendirecek uygulamaları başlatmak gerekmektedir.
- Turizm işletmelerinin KOBİ Yatırım Teşvik ve Kredi kapsamına alınması 1999 yılı Hükümet icra programına alınmış olmasına rağmen bugün halen bu konu işlerlik kazanmamıştır. Ayrıca bu tür teşvik kredisi kullanılmasında kayıtlı, büyük ve kurumsallaşmış şirketleri dışlayıcı kısıtlar konulması (örneğin ciro üst sınırı gibi) bu işletmelerin yenileme ve modernizasyon yatırımlarını gerçekleştirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Turizm İşletmelerinin herhangi bir kısıt ve koşul konulmadan KOBİ Yatırım Teşvik ve Kredi kapsamına alınması veya benzer bir sistem ve yapının Turizm İşletmeleri için de bir an önce kurulması gerekmektedir.
- Rekabette diğer rakiplerle aynı şartlara haiz olmak gerekiyor. İspanya, Fransa, İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi turizmde bize rakip olan ölkelerde KDV oranları sektöre özgü olarak genel oranın yaklaşık yarı yarıya altına düşürölmüştür. Bu ölkeler ile Türkiye arasında KDV oranlarında % 7 ile % 12 arasında fark vardır. Türkiye'de ise KDV oranının düşürölmesi bir yana 2 puan artırılarak % 15'den % 17'ye çıkarılmıştır. Türkiye'nin % 17'lik KDV ile turizm piyasasında rekabet avantajı yakalaması oldukça zordur. Üstelik Türkiye, Avrupa'nın en çok turist veren ölkelerine rakiplerinden daha uzaktır. Bu iki unsur bir araya geldiğinde Türkiye'nin hak ettiğı kadar turisti ölkeye getirmesi zorlaşmaktadır. Bu nedenler ile KDV turizm sektöründe mutlaka düşürölmemelidir.

- Sektörde kullanılan enerji bedelleri düşürülmelidir.
- Turizm, hizmet ihracı niteliğinde bir faaliyettir ve turizm işletme belgesi veya seyahat acentası işletme belgesi almış olan kurumların faaliyetlerinin, "İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler" çerçevesinde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

2- Finansman Sorunu

- Bankacılık sistemimiz, turizm sektörüne uzak durmakta ve riskli sektörler arasında kabul etmektedir. Kredi faizleri yüksek ve vadeleri kısadır. Sektör kendi elinde olmayan nedenler ile (terör, depremler) kan kaybettiğinde, kısa vadeli krediler nedeniyle zor duruma düşmektedir.
- Turizm geliri ihracat geliri sayıldığına göre, sektördeki firmaların Eximbank kredilerinden yararlanması sağlanmalıdır. Diğer yandan bankacılık sistemi yerli turistlerin de işletmelerden yararlanması için tatil kredilerini yaygınlaştırmalıdır.
- İhracatçı firmalara sağlanan teşviklerden, Turizm sektörü de yararlandırılmalı. İhracatçı firmalara sağlanan devlet yardımları ve teşviklerden ihracat geliri sağlayan turizm işletmeleri de yararlanmalıdır. İhracatçı firmalara sağlanan avantajlar tebliğlerde yapılacak küçük değişiklikler ile turizme de uygulanabilecektir. Bu değişikliklerin neler olabileceği "yüksek planlama karar değişikliği" şeklinde ilgili makamlara sunulmuştur. Yalnız sanayi sektörüne ve ihracatçı firmalara sağlanan teşvikler Turizm sektörüne de sağlanmalıdır.
- Maliyetler düşürülüp rakip ülkelere karşı fiyat avantajı sağlanmalı. Turizm işletmelerine elektrik, su, atık su, telefon v.s. hizmetleri için sanayi işletmeleri tarifesi uygulanmakta, bu da özellikle konaklama sektöründe maliyetleri artırıp fiyat avantajını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, sektöre özelliği nedeniyle ucuz tarife uygulanması zorunludur.

3- Yurtdışından turist taşıma ve ülkeye girişte yaşanan sorunlar giderilmeli.

- Akdeniz çanağında turizm yatırımlarının teşvik edilmediği tek ülke ne yazık ki Türkiye'dir. Rekabet koşulları ve ülkenin sektörden beklentisi açısından hibe ve sübvansiyonlu krediler şeklinde nakdi teşviklerin sağlanması ivedilik arz etmektedir.
- Kamu arazilerinin tahsisi uygulaması tümüyle durmuştur. Adil ve şeffaf bir ihale düzeni ile sektörün bu yöndeki tikanıklığı giderilmelidir. Bu konuda 2004 yılında ciddi adımlar atılmalıdır ve devamı getirilmelidir.
- Ülkemize turist getiren (yerli-yabancı ayrımı olmaksızın) tur operatörleri, geçmiş performansları, gelen turistin kalış süresi ile sezon-sezon dışı ayırımlarına göre oluşturulacak bir kıstasla, dinamik teşvik unsurlarına kavuşturulmalıdır.
- Sektörlerinin zararlarını telafi etmek için; İhracatı teşvik tedbirleri acilen aktif hale getirilmeli, turizm gelirleri ihracat sayılmalıdır.

4- Yatırımların önünün açılmasını teminen;

- Bankaların kredi portföyünde bulunan teşvik belgeli yatırım projelerinin bankalarca genel kabul görmüş proje değerlendirme kriterleri çerçevesinde yapılacak değerlendirme ve bulunacak borç ödeme güçlerinin tespiti ölçüsünde azami 5-8 yıla kadar uzatılması,
- Söz konusu projelere en fazla, 6 ay 1 yıl ödemesiz dönem tanınması,
- Anılan şirketlere 31.12.2000 tarihi itibarıyla kayıtlı öz kaynaklarının %25'i kadar işletme kredisi verilebilmesi.
- Yukarıda açıklanan projelerin mevcut karşılık kararnamesi kapsamı dışında tutulması tedbirleri acilen geliştirilmelidir.
- Türk bankalarının yatırımcılar lehine yurtdışına teminat (harici garanti) vermeleri kolaylaştırılmalı, zaten çok kıt ve kısa vadeli olan iç kaynak yerine yatırımcıların dış kaynağa yönelmeleri sağlanmalıdır.
- Turizm sektörü yatırımlarının, Türk bankacılığında giderek daralan iştirak limiti sınırlamasından muaf tutulması ve böylelikle, başta rakip ülkeler olmak üzere turizmde ileri gitmiş tüm ülkelerle yarışabilme koşulları sağlanmalıdır.

5- Yerel yönetimler yasa tasarısı içinde "turizm yöresi belediyeçiliği" kavramı yer almalı, bu yolla kentsel altyapı ile yöresel kalitenin temini imkânı sağlanmalıdır.

6- Turizm Bakanı, Yüksek Planlama Kurulu üyesi olmalıdır.

7- Sağlık Sektörünün, turizm içindeki yeri dikkatle takip edilmeli ve hızla iyileştirilmelidir.

Ülkemizde son yıllarda bilhassa özel sağlık hizmetlerinde kaydedilen teknolojik gelişmeler, ucuz ve sağlıklı hizmetler nedeniyle ülkemize yönelik olarak geniş anlamda bir „Sağlık turizmi“nin başlatılması için atılım yapılmalıdır. Aynı şekilde, ülkemizde misafirimiz olan turistlerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi ve özellikle sigortacılık alanında yaşanan sorunların giderilmesi için ciddi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu konuda gerek yasal ve gerekse uygulama boşlukları vardır ve giderilmelidir. Ülkemize gelen turist kompozisyonu içerisindeki yaşlıların da dikkate alınması ile, belirsizliklere ve risklere neden olan unsurlar hızla yok edilerek gerekli güvenin sağlanması gerekmektedir.

TEKSTİL SEKTÖRÜ

Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı ve istihdama olan katkısı açısından Türkiye'nin en önemli sektörü konumunda bulunan tekstil ve konfeksiyon sektörü, özellikle 1980 sonrasında benimsenen dışa açık, ihracata dayalı kalkınma modeliyle beraber büyüme sürecine girmiş ve 1980'li yıllarda hem ülke ekonomisi içinde önemli bir gelişme kaydetmiş, hem de dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretindeki artışın çok üzerinde bir ihracat performansı yakalamıştır. Ancak, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren gerek iç, gerekse dış faktörlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı sektör ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Her şeye rağmen, halen tekstil ve hazır giyim sanayi Türkiye'ye net döviz girdisi sağlayan başlıca sektördür. Ekonomik göstergeler, bu sektörün gözden çıkarılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Bu itibarla, sektörün yapısal problemlerinin ve içinde bulunduğu diğer sorunlarının çözülerek, gerek içeride, gerekse dışarıda istikrarlı bir büyüme sürecine girmesi bir zorunluluk arz etmektedir.

Sorunlar

Dış faktör kaynaklı sorunlar:

- Gümrük Birliği ile birlikte AB ülkelerine yönelik ihracatta kotaların kalkmasına karşın Gümrük vergilerinin AB ülkelerinden yapılan ithalatta sıfıra, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta ise % 6'lar seviyesine düşürülmesi,
- Dünyada bu sektöre yapılan yatırımlar sonucu arzın artması ve beraberinde gelen rekabet ile birim fiyatların düşmesi,
- 1997 yılı Asya ve 1998 yılı Rusya krizlerinin pazarı daraltıcı etkileri ve
- Özellikle Laleli piyasasına çalışan firmaların pazarlarının küçülmesi,
- Miktar kısıtlamalarının ABD gibi en büyük pazarda halen devam ediyor olması sıralanabilir.
- Özellikle kapıya dayanmış olan 2005 olgusu ise tekstilin geleceği açısından büyük handikaplar içermektedir.

İç faktör kaynaklı sorunlar:

- Bu sektöre yapılan yatırımların Gümrük Birliği sonrasında hız kazanması sonucu kapasite fazlalığının oluşması,
- Söz konusu yatırımların kısa vadeli kredilerle finanse edilmesi,
- Türkiye'de finansmanın pahalı ve hacminin dar olması,
- Enerji fiyatlarının rakip ülkelere göre daha yukarıda olması,
- İşçiliğin giderek pahalı hale gelmesi,
- Firmaların öz sermayelerinin yetersizliği,
- Başta pamuk olmak üzere istikrarlı hammadde fiyatlarının oluşmaması,
- Yurt dışı pazarlarda dağıtım kanallarına sahip olamama,

- Hem tekstil, hem de hazır giyimde moda ve marka oluşturma konusundaki başarısızlık,
- Araştırma ve geliştirmeye (Ar-Ge) yeterince önem verilmemesi,
- Teknik ve kalifiye eleman gereği için eğitim konusunda sektörün büyümesine paralel bir gelişme olmaması,
- KDV oranlarının yüksek olması ve KDV iadelerinin geri ödenmesinde yaşanan problemlerin yol açtığı finansman sorunları
- Sektörde kayıt dışılığın artması ve bunun da haksız rekabete yol açması,
- Gümrük Kapılarının sayıca fazla, yetişmiş eleman ve ekipman açısından yetersiz kalması.

Çözüm Önerileri

Bu bağlamda, hem devlet, hem özel sektör tarafından, hem de devlet özel sektör işbirliği ile yapılması gereken hususlar aşağıda *Çözüm Önerileri* başlığı altında açıklanmıştır.

- Ülke ekonomisi için taşıdığı büyük öneme rağmen Türk Tekstil Sanayii sahipsizdir. Tekstil Sanayii Devlet içinde çeşitli Bakanlıklar ve Müsteşarlıklar bünyesinde en fazla birer Daire Başkanlığı seviyesinde temsil edilmektedir. Türkiye'nin tekstil sanayii için Hükümetler değiştikçe değişmeyen uzun vadeli bir devlet politikası yoktur. Dolayısıyla, yapılması gereken en önemli husus, bu sahipsizliğe, başı boşluğa ve koordinasyonsuzluğa acilen son vermektir. Bunun için:
- Sektörü yönlendirmenin sağlıklı olabilmesi için Sektör-Üniversite-Kamu birlikteliğini sağlayan özerk bir kurum oluşturulmalıdır. Bu bağlamda acilen bir **Tekstil Konseyi** ihdas edilmelidir. Bu, gerekli kurum ve kuruluşların katılımıyla en azından şu aşamada çözüm yolları bakımından işlevsellik arz edecektir. Bu konsey içerisinde başta üniversitelerimizin tekstil bölümlerinde görev alan öğretim üyeleri olmak üzere, sivil toplum kuruluşları olarak tekstil dernek ve vakıfları; ayrıca tekstili doğrudan ilgilendiren maliye, ulaştırma, sanayi bakanlıklarından ve ilgili müsteşarlıklardan temsilcilerin yer alması sağlanmalı; doğrudan iletişimin kurulmasıyla bürokrasinin azaltılması adına çalışmalar yapılması uygun olacaktır.
- **Kalkınma Planlarının hazırlanması sırasında oluşturulan özel ihtisas komisyonları ve özel ihtisas alt komisyonları sürekli hale getirilmelidir.**
- **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi'nde yeterli üretimi yapılmayan teknik tekstiller gibi özel ürünlerin "ürün çeşitliliği sağlayıcı yatırımlar" olduğu göz önüne alınmalı ve kapasite artırıcı bu tür yatırımlar kısıtlanmamalıdır.**
- **Sektörün her alanında (üretim, istihdam, ihracat, kapasite vs.) Merkezi Veri Bankası oluşturulmalıdır.**
- **Sektörün bir bütün olduğu bilinciyle hareket edilerek; çalışanlara yönelik verimliliği ve kaliteyi artırıcı eğitimler sürekli gerçekleştirilmeli, buna paralel ücret politikaları izlenmelidir.**
- Ulusal ve Uluslararası krizlere karşı Hükümet-İşveren-Sendika katımlı "Kriz Yönetim Politikaları" geliştirilmelidir.
- Yabancı sermayeyi cezbedebilecek ortam ve mevzuat oluşturulmalı,
- Gerek Devletin, gerekse sektör temsilcilerinin sağlıklı bir şekilde karar alabilmelerine katkıda bulunmak ve gerektiğinde de müdahale edebilmelerine imkân tanımak için Devlet

İstatistik Enstitüsü'nün sektöre ilişkin tüm verileri güncel olarak yayınlaması sağlanmalıdır.

Ayrıca derinlemesine mevzu edilebilecek aşağıdaki gerçekliklerin de dikkate alınmasında fayda mülâhaza edilmektedir.

- Özellikle yatırımlarda devlet yardımları ve yatırımları teşvik fonunun işler hale getirilmesi gerekir.
- Kaliteyi artırıcı ve ürün çeşitliliğini sağlayıcı yatırımlar açısından modernizasyon ve yenileme yatırımları bir AR-GE yapılanmasında ortaya konulmalıdır.
- İstihdam içeriği itibarıyla tekstilin asla ihmali söz konusu olmayacak bir sektör olduğu; dolayısıyla gerekiyorsa bir istihdam teşviği politikası belirlenerek tekstilciye sahip çıkılması gerekir.
- Sermayenin yurt dışına kaçması acı gerçeğini de yaşayan ülkemiz, buradan yola çıkarak acilen tekstilcisine sahip çıkmalı, bu insanların yurt dışına yatırım yapmasına yol açan sebepleri ortadan kaldırmalıdır.
- Yine bir barış politikası oluşturularak devletin Doğu ve Güneydoğuya gerekli şefkati göstermesinde tekstil sektörünün emek-yoğun özelliğinden faydalanmak gerekir.
- İhracata yönelik devlet yardımları çerçevesinde hak edişlerin (KDV iadesi gibi) prosedürlerin hızlandırılması gerekir.
- Kısa dönemde modernizasyon ve yenileme dışında, mevcut kapasitelerin artırılmasına yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Yeni ürünlerin üretimine yönelik (teknik tekstil, tıbbi tekstil vs.) yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Orta dönemde kapasite artırıcı yatırımlara teşvikler, projenin fizibilite etüdüne dayanılarak verilmelidir.
- Teşvik belgesi alımı sırasında fizibilite raporları, pazar araştırması, çevreye uygunluk, su ve elektrik enerjisi yeterliliği raporları gibi ekleriyle birlikte istenilmelidir. Bu raporlar ve faturalar uzmanlar tarafından kontrol edilmelidir.
- Terbiyede hız kazandıran, kaliteyi artıran, maliyet tasarrufu sağlayan ve çevreyi korumak için yapılan yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Tekstil ürünleri ithalatında belli kategorilere göre asgari fiyat sınırının olmayışı nedeniyle ithalatçılar dampingli fiyatın daha da altında yanıltıcı beyanatlarla mal girişi yapmakta, Dahili İşleme Rejimi kötüye kullanılarak, bu kapsamda gümrüksüz ve K.D.V.'siz Türkiye'ye giren kumaşların önemli bir kısmı kayıt dışı yollarla iç piyasada satılmaktadır. Haksız ithalatın denetlenememesi gelir ve vergi kayıplarına neden olduğu gibi sektörde de haksız rekabete neden olmaktadır.
- Mamul kumaş ve ham bez ithalatında kategorilere göre alınan gümrük vergisi oranlarına ek olarak asgari ithal birim fiyat seviyelerinin belirlenmesi ve buna göre gümrük vergisi, K.D.V, KKDF ve ithal teminat mektuplarının alınması gümrüklerce uygulamaya konulmalıdır.
- Gümrük Müsteşarlığı, tüm gümrüklerde (ihtisas gümrükleri dahil) son 12 ay içerisinde yapılan teşvikli, teşviksiz ham bez ve kumaş ithalatlarının dökümünü istemeli, gerçek dışı

beyan ve düşük birim fiyat ile yapılan ithalatlar için cezai müeyyideleri geriye yönelik uygulamalıdır.

- Tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatı ve ihracatı aynı ihtisas Gümrüğü'nden yapılmalı, giriş ve çıkışta alınan numunelerin aynı olup olmadığı ve miktarları, fire oranları ciddi bir şekilde kontrol edilmelidir.
- Türkiye' nin mevcut pazar imkanları son yıllarda oluşturulan aşırı kapasite için yetersiz kalmış ve Türkiye bu sektörde tedarikçi ülke konumundan tam anlamıyla kurtulamamıştır. Özellikle BDT ile yapılan bavul ticareti sonucu bu ülkeler nezdinde Türk malı imajı zedelenmiştir.
- İhracatımızın yeniden hızlı bir ivme kazanabilmesi ve istenilen düzeye ulaşabilmesi için kaliteli ürünlerle, Türk malı ve Türkiye imajının uluslararası piyasalarda yerleştirilmesi gereklidir.
- Rekabet düzeyinin artırılması ve ihracatın geliştirilmesi amacına yönelik olarak, uluslararası pazarlarda tüketici standartlarını gözeterek talep analizlerinin sürekli ve dinamik şekilde yapılmasını sağlayacak bir sistemin kurulması ve bu sistemi işlerliğe kavuşturacak ticaret merkezlerinin, bürolarının oluşturulması gereği vardır.
- Teknolojide yeni fikir ve buluşlar gerçekleştirebilen firmaların kurulması ve gelişmesi teşvik edilmelidir.
- İhracat açısından potansiyel ülkelerde mağaza, satış zinciri kurmak gibi aktif pazarlama tekniklerinden yararlanmak gerekir.
- Firmaların stratejik yönetime önem vermeleri gerekir.
- Perakende zincirleri ile toptancılar daha yakın ilişki kurmalıdırlar.
- Ana-yan sanayi ilişkilerinin düzenlenmesi, gerektiğinde firma birleşmelerinin sağlanması önemli avantajlar sağlar.
- İhracatta tarife dışı engellerle karşılaşmamak için ISO 9000 kalite sistem belgesi alınması teşvik edilmelidir. Toplam kalite yönetimi firmaların temel yönetim biçimi olmalıdır.
- AB, ABD ve Japonya, gelişmekte olan ülkelere teknoloji ihraç etmek için her 7-8 yılda bir modernize ettikleri tekstil makinelerini pazara çıkarmakta, gelişmekte olan tekstil üreticisi ülkeler ise tekstil makinesi ihtiyacını ithalatla karşılar, gelişmiş ülkeler tekstil üretiminde kullanılan girdilerin ithalatını tekstil makineleri ihracatıyla karşılama yoluna gitmektedirler. Türkiye tekstil makineleri konusunda dışa bağımlıdır. Halbuki Türkiye' de KOBİ ölçeğinde çok sayıda tekstil makine imalatçısı vardır. Bu firmaların fiyatları rekabet edilebilir olup, buna karşılık kalite sorunları vardır. Ayrıca tekstil terbiye sektörü de boya ve yardımcı maddelerde önemli ölçüde dışa bağımlıdır.
- Konularında ihtisaslaşmış; Ar-Ge departmanlarına sahip güçlü KOBİ'ler desteklenmelidir.
- Firmalar ile üniversiteler arasında bağ kurup, çift yönlü bilgi trafiği geliştirilmelidir.
- Mevcut tekstil makineleri imalatçıların birleşerek, iş birliği ve iş bölümü yaparak, kendi gerçek Ar-Ge üniteleri bulunan ve yüksek teknolojiye sahip kaliteli makineler yapabilen bir yapı kazanması büyük önem kazanmaktadır.
- Çağımızda değişen tüketici talepleri ve firmaların imajlarını güçlendirmek doğrultusunda yaptıkları girişimler, dünya tekstil üreticilerini mamullerinde insan sağlığına daha fazla önem vermeleri konusunda zorlamaktadır. Bu nedenle ihracatı yasaklanmış boya ve yardımcı maddelerin Türkiye'ye girişinin önlenmesi için kontrol mekanizmaları

oluşturulmalı ve bu konuda gerekli hassasiyeti göstererek sektör kendi denetimini, kalite kontrolünü kendisi yapmalıdır.

- Tekstil terbiye sanayii orta düzeyde bir su kirleticisidir ve terbiye sanayiinin atık suları, esasında tehlikeli olmayan renk dışında kolaylıkla arıtılabilmektedir. Terbiye sanayii, kullandığı suyun büyük kısmını yeraltı su kaynaklarından kendi imkânlarıyla sağlamaktadır. Yüksek olan su+atık su maliyetinin çok büyük bir kısmını arıtma giderleri oluşturmaktadır. Bu nedenle arıtma tesisi olmayan veya göstermelik olarak kurulmuş arıtma tesislerini çalıştırmayan işletmeler, çevre kirlenmesine, yurtdışında Türkiye'nin geri kalmış bir ülke imajına sahip olmasına, haksız rekabete neden olmaktadır.
- Arıtma tesislerinin kurulmasının ve gerçekten sürekli olarak çalıştırılmasının ciddi bir şekilde kontrol edilmesi gerekmektedir.
- Tüm tekstil kuruluşları çevreye duyarlı olmalı, müşterek veya ferdi arıtma, geri kazanma tesisi kurmalıdırlar. Tarife dışı engellerle karşılaşmamak için ISO 14001 çevre yönetimi sistem belgesi alınması ve buna göre organize olunması gerekmektedir. Temiz teknolojiler kullanılmalı, insan ve çevreye zararlı kimyevi maddeler kullanılmamalıdır.
- Sektörde elektrik enerjisi ile ilgili fiyat sorunu devam etmektedir. Ayrıca tekstil terbiye işletmelerinde elektrik enerjisinin yanında ısı enerjisi (doğal gaz, LPG, fuel-oil, kombine, kömür) tüketimi de söz konusudur ve fiyatlar Türkiye' de birçok sanayileşmiş ülkeden bile çok daha yüksektir.
- Terbiye işletmelerinin %70'inin, doğal gaz bulunan Marmara Bölgesi'nde kurulu olmasına rağmen, buhar kazanlarının sadece % 45,6'sının tek başına veya kombine doğal gazlı olması, doğal gaz yetersizliğinin bir sonucudur.
- İşletmeler enerji tasarrufu ve enerji geri kazanımı çalışmalarına önem vermelidir.
- Tekstil sektörünün gelişmesinde hammaddenin yurt içinde üretiminin büyük önemi vardır. Pamuk politikalarındaki istikrarsızlık ve yetersizlik, üretici eline geçen reel fiyatların yıldan yıla değişmesi, yurtiçinde pamuk ekim alanlarında ve üretiminde dalgalanmalara yol açmıştır. Türkiye, pamukta net ihracatçı konumunda iken ithalatçı duruma gelmiştir.
- Kaliteli ve verimli pamuk tohumlarının ekimi mevsiminde açıkça ve kuvvetle tavsiye edilmelidir.
- Dünyanın en kirli pamukları arasında yer alan Türk pamuklarının toplama, işleme ve saklama aşamalarında kirliliğine fırsat verilmemelidir.
- Ekolojik pamuk üretimi bir süre primle desteklenmeli ve tavsiye edilmelidir.

KİMYA SEKTÖRÜ

Bu çalışmanın ilk bölümünde ortaya konulduğu gibi, kimya sanayi Türkiye'nin yıllardan beri dış ticaret açığı verdiği sektörlerin başında gelmektedir. Bu durumun kalkınma performansı açısından da ifade ettiği önemli durumlar söz konusudur. Kalkınma iktisadında, bir ülkede kişi başına düşen kimya sektörü ürünleri harcama miktarının, o ülkenin gelişmişliğini gösterecek ölçülerden biri olabileceği kanaati yaygındır. Diğer bir deyişle, kimya sektörü ile sanayileşmenin veya gelişmişliğin doğrudan ilişkili olduğu ileri sürülmektedir.

Kimya sanayi, otomotiv, deri ürünleri, cam, tekstil ve kağıt ürünleri gibi birçok sektöre girdi sağlamaktadır. Tekstil sektörü girdilerinin %15'i, deri ürünleri sektörü girdilerinin % 12'si, kağıt sektörü girdilerinin % 50'den fazlası kimya sektöründen temin edilmektedir. Kimya sanayinin toplam imalat sanayi üretimindeki payı % 30'dur. Toplam imalat sanayiindeki firmaların yaklaşık % 3'ü kimya sanayiinde yer almaktadır. Sektörde 114 bin kişi istihdam edilmekte olup, toplam istihdam içindeki payı % 7 dir.

Sektörde yaklaşık 8000 (plastik işleme ve kauçuk işleme dahil) firma faaliyette bulunmaktadır. Bunların 95 adedi büyük ölçekli, 208'i orta, diğerleri ise küçük ölçekli firmalardır. Bu firmaların çoğu İstanbul, İzmir, Kocaeli, Adana, Gaziantep ve Ankara'da faaliyet göstermektedir. Kimya sanayi üretimi içinde önde gelen sektörler, petrokimyasallar, gübreler, ilaçlar, sentetik elyaf ve iplikler, sabun ve deterjanlar ile boyalar olarak sayılabilir. Toplam üretim içinde petrokimyasalların payı % 30, gübrelerin payı ise % 25'dir.

Türkiye'de petrokimyasallar üretimine 1970'te başlanmıştır. Sektörde hammadde temini % 35 yerli üretimle karşılanmaktadır ve çoğu PETKİM- Petrokimya Holding A.Ş. tarafından üretilmektedir. Geri kalan miktar ise ithal edilmektedir. Şu anda PETKİM'in bünyesinde, petrokimyasallar üretimi yapan İzmir Aliağa Kompleksi ve TÜPRAŞ'a satılan Kocaeli Yarımca Kompleksi, polietilen, polistiren, polipropilen, polivinilklorür gibi temel plastik hammaddeleri ile etilen glikol, ftalik anhidrit, tereftalik asit, karbon karası gibi ana kimyasal hammaddeleri üretmektedirler. Ülkemizde ana petrokimyasalların üretimi ile plastik işleme ve kauçuk işleme sanayileri de oldukça gelişmiştir.

Türk plastik işleme sektöründe faaliyet gösteren firmalar, hammadde, yarı mamul ve bitmiş mamulleriyle dünya pazarlarında teknoloji, kalite, fiyat gibi her bakımdan rekabet edebilecek durumdadır. Türk kauçuk sanayi, otomotiv sanayiindeki gelişmelere bağlı olarak, çok hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Tüpraş-Körfez Petrokimya ve Rafineri Müdürlüğü, ülkemizdeki tek sentetik kauçuk üretimi yapan kuruluştur. İç pazardaki toplam kauçuk tüketiminin % 49'u söz konusu kuruluş tarafından karşılanmaktadır.

Zengin bir tarım ülkesi olan Türkiye güçlü bir gübre sanayiine sahiptir. Gübre üretimine 1939 yılında Karabük Demir Çelik tesislerinde az miktarlarda başlanılmış; üretim 1954 yılından sonra artmıştır. Günümüzde, sektörde altı firma faaliyet göstermektedir. Son yıllarda kompoze ve TSP dışında kurulu kapasite, ancak iç talebi karşılayabilmektedir. Özellikle, ülkemizin en büyük projelerinden biri olan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) ile 1.7 milyon hektarlık tarım alanının da ortaya çıkması, gübre sanayiinde yeni yatırım ihtiyacını daha da artırmıştır. İlaçlar, sabun ve deterjanlar, soda, krom kimyasalları, bor kimyasalları, boyalar, sodyum sülfat, yağ asitleri ve uçucu yağlar, kimya sanayi üretiminde önde gelen ürünlerdir.

Ülkemizde temizlik maddeleri, talebin çok üzerinde üretim kapasitelerine sahiptir. Buna göre; deterjan üretim kapasitesi 1.3 milyon ton, sabun sektörünün toplam kapasitesi 550 bin tondur. Deterjan sektöründe yaklaşık 200 firma üretim yapmaktadır. Ancak, toz deterjan üretiminin % 90'ını 9 büyük firma gerçekleştirmektedir. Krem deterjanlarda ise aynı durum söz konusu değildir. Üretimin önemli sayılabilecek bölümü Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren ufak işletmelerce sağlanmaktadır. Likit deterjanlarda da markalı ve kaliteli deterjan üreticilerinin sayısı az olmasına rağmen, bu sahada üretimlerini sürdüren birçok bölgesel firma mevcuttur. Sabun sektöründe ise yaklaşık 110 firma faaliyet göstermektedir. Sektörün toplam kapasitesinin % 72'sini 10 büyük firma gerçekleştirmektedir. Geri kalan üretim ise çok sayıda küçük firma tarafından yapılmaktadır.

İlaç sektöründe 85'i ilaç üreticisi, 11'i hammadde üreticisi, 38'i ithalatçı olmak üzere toplam 134 firma faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlardan Sosyal Sigortalar Kurumu İlaç ve Tıbbi Malzeme Müessesesi ile Milli Savunma Bakanlığı Ordu İlaç Fabrikası kamu sektörüne, diğerleri özel sektöre aittir. Sektörde 35 adet yabancı sermayeli firma bulunmakta olup, bunlardan 8'i üreticidir. Diğerleri ilaçlarını fason üretimle, ya da ithal ederek piyasaya vermektedir. İlaç hammaddesi üreten 11 adet firma mevcuttur. Bunlardan 10 tanesi özel sektör, bir tanesi ise kamuya aittir. Özel sektördeki firmalardan 1 tanesi yabancı sermayelidir. Sektörde antibiyotikler ve analjezikler başta olmak üzere fermentasyon, ekstraksiyon ve sentez yoluyla birçok ilaç etken maddesi üretilmektedir. İlaç üretiminde kullanılan hammaddelerin yaklaşık % 80'i ithalatla sağlanmaktadır.

Boya sektöründe, 9 büyük firmanın yanı sıra 350'ye yakın atölye tipi, siparişe ve fiyata bağlı üretim yapan ve boya pazarının yaklaşık % 40'a yakın kısmını elinde bulunduran, küçük ve orta ölçekli üreticiler de bulunmaktadır. Boya sanayinin % 63'ünü inşaat boyları oluşturmaktadır. Son yıllarda oto ve toz boylarında önemli ölçüde artış olmuştur. Oto boyları pazarının, otomotiv sektöründeki gelişmeler paralelinde daha da büyüyeceği tahmin edilmektedir. Aynı gelişme toz boylarında da devam edecektir.

Türkiye Ortadoğu'daki en büyük soda fabrikasına sahiptir ve ülkemizdeki tek soda külü üreticisi olan Soda Sanayi A.Ş. 750.000 ton/yıl kapasitesi ile Dünya soda külü kapasitesinin % 1,67 sine sahiptir. Bu fabrikada sodanın yanı sıra, sodyum bikarbonat ve sodyum silikat de üretilmektedir. Ayrıca Ankara-Beypazarı'nda, dünyanın ABD'den sonra en büyük soda külü (trona) yatakları bulunmaktadır. Türkiye'deki trona rezervi 200 milyon tondur. Beypazarı Trona Projesi kapsamında 2002-2004 yılları arasında 350 milyon \$'lık yatırım yapılacaktır. Yer altı işletmecilik yöntemleri ile 1.8 milyon ton civarında trona madeni çıkartılıp, 1milyon ton doğal soda külü ve türevleri elde edilecektir. Bu proje ile ilgili çalışmaları Eti Holding, Park Holding ve Vakıfbank konsorsiyumu tarafından oluşturulan Eti Soda A.Ş. yürütmektedir.

Dünya krom cevheri ihracatının ilk sıralarında yer alan Türkiye, krom kimyasalları üretiminde de oldukça iyi bir yere sahiptir. Soda Sanayi A.Ş.'nin Mersin'de kurulu olan KROMSAN tesislerinde; sodyum bikromat, bazik krom sülfat, sodyum sülfür, kromik asit ve sodyum sülfat gibi kimyasallar üretilmekte ve ihraç edilmektedir.

Türkiye, dünyadaki en büyük bor rezervlerine sahip ülkedir. Ülkemizde bor madenlerinin çıkarılması ve işlenmesi Eti Holding tarafından gerçekleştirilmektedir. Eti Holding'in, hem ham ürün olarak pazarlayabildiği, hem de rafine ürün üretiminde kullandığı iki çeşit konsantre bor cevheri (tinkal ve kolemanit) vardır. Elde ettiği başlıca rafine ürünler ise boraks pentahidrat, boraks dekahidrat, susuz boraks, borik asit ve sodyum perborat'tır. Eti Holding

A.Ş. Genel Müdürlüğüne ait Eti Bor A.Ş.'ye bağlı olarak bor sektöründe faaliyet gösteren Kırka, Bandırma, Bigadiç, Kestelek ve Emet tesisleri 1.800.000 ton/yıl konsantre cevher ve yaklaşık 500.000 ton/yıl rafine ürün kapasitesine sahiptir.

Kimya sanayi üretimi içinde, önde gelen ürün grupları, ana kimyasallar, petrokimyasallar (sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler), ilaçlar, boyalar, temizlik maddeleri, sentetik ve suni elyaflar, gübreler, plastik ve kauçuk ürünleridir.

Türk kimya sanayiinin gelişimini sürdürmek, üretimini artırmak için mutlaka yatırım yapılması gerekmektedir. Son yıllarda kimya sanayiindeki yatırımlar oldukça düşüktür. Yatırımlardaki gerileme son yıllarda ekonomik nedenlere bağlansa da, karşımıza temel olarak sanayii için çok önemli olan yer seçimi ve mevzuat çıkmaktadır. Hammadde kaynaklarına, pazarlara ve limanlara yakın kimya organize sanayi bölgelerinin kurulması kimya sanayiinde yerli ve yabancı sermaye yatırımlarının arttırılmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Kimya sanayiinde yabancı yatırım olmadan, büyük ölçekli yatırım ihtimali zayıf olup, sektörde dış ticaret dengesinin ithalat lehinde gelişmesi kaçınılmazdır. Ülkemizin toplam kimya sanayi ithalatı 8.8 milyar \$'dır ve ithalatın önemli bir payını üretimde girdi olarak kullanılan hammaddeler oluşturmaktadır. Söz konusu hammadde yatırımları, büyük ölçekli ve sermaye yoğun yatırımlardır. Bu tür yatırımların yabancı sermaye veya devlet desteği olmadan yapılması zordur. Hammadde yatırımlarının yanı sıra sanayide know-how yoğun özel kimyasallar yatırımları da gerekmektedir.

Kimya Sektörü Dış Ticareti

Kimya sanayi toplam ihracatının %60'ını tüketiciye yönelik, yani nihai ürünler oluşturmaktadır. İhraç edilen başlıca nihai ürünler sabunlar, plastikten ambalaj malzemeleri ve mutfak eşyası, ilaçlar, yıkama ve temizleme müstahzarları, şampuanlar ve boyalardır.

İhracatın giderek arttığı göz önüne alınırsa, önümüzdeki yıllarda ülkemizin dış ticaret politikası doğrultusunda mevcut pazarlar dışında, özellikle Türki Cumhuriyetleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu, Doğu Avrupa ülkeleri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine kimya sanayi ihracatımızın artacağı öngörülmektedir.

Kimya sanayi ithalatı ihracatın yaklaşık 4 katı olup, ithalatta en önemli payı kimyasallar üretiminde girdi olarak kullanılan hammaddeler almaktadır. Türk kimya sanayi ithalatı ve ihracatında uyulması gereken bazı kurallar ve kısıtlamalar mevcuttur. Bu kısıtlamaların amacı kimyasal ürünlerin dış ticaretinin, ülke ekonomisinin yararına ve uluslararası ticaretin gereklerine uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır.

İthalattaki Uygulamalar: İthalat Rejimi Kararı'nın 7. Maddesi gereğince eski, kullanılmış, yenileştirilmiş, kusurlu (defolu) ve yatık (zamanla dayanıklılığını yitirmiş) malların ithali izne tabidir. Çevrenin korunması yönünden kontrol altında tutulan madde ve atıklara ilişkin tebliğ Dış ticarete standardizasyon (2003/3) ve (2003/6) sayılı tebliğler kapsamındaki maddeler için, Çevre Bakanlığı tarafından yapılan kontroller sonucunda verilen Kontrol Belgesi, fiili ithal sırasında ilgili gümrük idarelerince aranmaktadır.

Dış ticarete standardizasyon (2003/4) sayılı tebliğler kapsamındaki maddeler için, Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan kontroller sonucunda verilen Kontrol Belgesi, fiili ithal sırasında ilgili gümrük idarelerince aranmaktadır.

Dış ticarete standardizasyon (2003/5) sayılı tebliğler kapsamındaki maddeler için, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan kontroller sonucunda verilen Kontrol Belgesi, fiili ithal sırasında ilgili gümrük idarelerince aranmaktadır.

Dış ticarete standardizasyon (2003/1) sayılı tebliğler kapsamındaki maddeler için, Türk Standardları Enstitüsü tarafından yapılan kontroller sonucunda verilen Kontrol Belgesi, fiili ithal sırasında ilgili gümrük idarelerince aranmaktadır.

Radyoaktif elementler, radyoaktif izotoplar ve bunların bileşikleri; bu bileşikleri içeren karışım ve atıklar, bunların dışında kalan izotoplar, bunların belirli bir kimyasal yapıda olsun olmasın organik ve inorganik bileşiklerinin ithalatında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'ndan uygunluk yazısı alınması zorunludur.

Sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus maddelerin ithalatında, Ulaştırma Bakanlığı'nın (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'nden) uygunluk yazısı alınması zorunludur.

Bazı patlayıcı maddelerin gümrük beyannamelerinin tescilinde, gümrük idarelerince İçişleri Bakanlığı'nın (Emniyet Genel Müdürlüğü) genel güvenlik ve asayiş yönünden uygunluk yazısı aranır.

Solvent ve bazı petrol ürünleri ithalatında da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan (Petrol İşleri Genel Müdürlüğü) uygunluk yazısı alınması gerekir.

İşçi sağlığını ve iş güvenliğini etkileyen bazı maddelerin ithalatında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Merkezi) tarafından düzenlenecek belge aranır.

Ozon tabakasını incelten maddelerin ithalatı, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Kopenhag Değişiklikleri çerçevesindeki düzenlemelere göre yapılması gerekir.

1 Mart 1995'den itibaren bazı Avrupa ülkeleri tarafından, kanserojen madde içerdiği belirlenen azo boyar maddelerinin üretimi ithalatı ve ihracatı yasaklanmıştır. Azo boyar maddeleri ile ilgili bu yasak tekstilden hazır giyime, deri giyim, ayakkabı, çarşaf, nevresim, yastık kılıfı gibi vücutla doğrudan teması bulunan tüm ürünler için geçerlidir. Kendi halkımızın sağlığı açısından ve aynı zamanda önemli bir tekstil ve konfeksiyon üretici ve ihracatçısı olduğumuzdan bu maddelerin ülkemizde üretimi, kullanımı, ihracatı ve ithalatı yasaklanmıştır.

Gübre ithalatında da Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan uygunluk yazısı alınması mecburidir. Kimyasal silahlar sözleşmesi ekinde yer alan kimyasal maddelerin ithalatı 4/4 1997 tarihli ve 4238 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan ve 29/4/1997 tarihli, 97/9320 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan "Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin, Stoklanmasının ve Kullanılmasının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme" hükümlerine göre yapılır.

MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Madencilik sektörü ve bu sektör ile entegre üretim yapan sanayiler, büyük katma değer sağladığından, ülkelerin kalkınmasında ve ekonomik gelişiminde önemli bir paya sahiptir. Bu sebeple önemli Dünya ülkeleri maden varlıklarını ülke yararına değerlendirebilmek için özel politikalar geliştirmekte ve tedbirler almaktadır. Türkiye ise önemli doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen bunları ülke yararına kullanamayan nadir ülkelerden biridir.

Yıllardır çekilen ekonomik sıkıntılara rağmen Madencilikimiz Hükümetlerin programlarında yeter ağırlıkta yer almamıştır. Dolayısıyla, Madencilikimiz bir türlü beklenen canlanmayı gerçekleştirememiş, gelişme trendine girememiştir. Özal zamanında, 1985 yılında yürürlüğe giren 3213 Sayılı Maden Kanunu da umulanın aksine Madencilik gelişmesini engelleyen sorunları azaltmamıştır.

Genel Görünüm

Ülkemizin maden varlığı çok çeşitli olmasına rağmen bor, mermer ve bazı endüstriyel hammaddeler dışında rezerv ve tenör bakımından zengin olduğumuz söylenemez. Bu da Madencilikimizin GSMH içindeki payının oldukça düşük seyretmesinin önemli nedenlerinden biridir. Halbuki, zengin maden varlığına sahip bazı ülkelerde GSMH içinde madencilik payı çok daha yüksektir. (Örneğin bu oranlar yüzde olarak ABD 5,0, Almanya 4,0, Kanada 3,7, Avustralya 6,5 ve Türkiye 1,2 şeklindedir.)

Aynı şekilde GSMH'nin sektörel dağılımında da Madencilikimiz payının düşük olduğu hemen göze batmaktadır. Sanayi 2002 yılında GSMH'nin % 47'sini oluştururken, bunun içinde madencilik katkısı sadece %1.9 olarak belirginleşmektedir.

Maden kaynaklarımızın çeşitli oluşu ülkemizde birçok madenden/minerallerden üretim yapılabilmesini sağlamaktadır. Türkiye 2003 yılında 53 minerallerden 150 milyon ton civarında üretim yapmıştır. Ayrıca 90 milyon ton civarında da kireçtaşı ve kırmataş üretimi yapılmıştır. Maden üretiminde yılda 55 milyon ton civarında üretilen Linyit başta gelmekte, taşkömürü üretimimiz ise 2,5 milyon ton civarında gerçekleşmektedir. Üretilen kömürün tamamı yurt içinde tüketilmekte, linyitin büyük çoğunluğu termik santraller olmak üzere ısınma ve sanayide kullanılmaktadır. Uygulanan yanlış enerji politikaları nedeniyle 2003 yılında linyit kömürü üretimi 48 milyon ton civarında kalmıştır.

Tüm maden üretimimiz yılda 2,5 \$ milyar civarındadır. Yıllık Üretimin yaklaşık %85'i devlet kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir.

Son yıllarda maden ihracatının tutarı 550 ile 650 milyon dolar civarında gerçekleşmekteydi. 2003 ve 2004 yıllarında ise rakam bir milyar dolar sınırını aşmıştır. Toplam ihracat içinde madencilik ihracatının payı geleneksel olarak % 2-2,5 olarak sabitlenmiştir. Bunun değişme süreci başlamak üzeredir. Maden ihracatında mermer ve bor cevherleri ön sırada yer almaktadır. 2003 yılında Türkiye'nin toplam 850 milyon \$'lık maden ihracatının 437 milyon \$'ı mermerden sağlanmıştır.

Türkiye, dünya madencilikinde bor tuzları, krom, manyezit, pomza, feldspat ve mermer de ihracatçı, buna karşılık kömür, demir, fosfat, çinko, kükürt ve asbest de maden ithalatçısı konumundadır. Türkiye toplam maden ihracatının % 75'ini bor cevherleri ile mermer, krom, feldspat ve manyezitten sağlamaktadır.

İthalatımızdaki en büyük pay kömüre aittir. 2000 yılında kömür ithalatına toplam 724 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İthal edilen diğer ürünler ise, demir cevheri, tabi fosfatlar ve diğer sanayi ürünlerinin üretiminde hammadde olarak kullanılan kaolin, amyan, manyezit, çinko cevheri ve kükürttür.

Dünya bor pazarı konsantre cevher ve rafine ürün bazında yılda 1.3 milyar \$ civarındadır. Bu pazardaki payımız (cevher ve rafine ürünler için hemen hemen eşit olmak üzere toplam) 230-250 milyon \$ civarında kalmaktadır. Bor'dan elde edilen ihracat gelirinin 3 katının kömür ithalatına ödenmesi oldukça dikkat çekicidir.

Daha önemlisi, yıllara göre maden ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde (1999 yılı hariç) tüm ihracattan elde edilen döviz gelirimizin ithal kömüre ödenen döviz karşılayamadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenini yanlış enerji ve ithalat politikalarıdır.

Madencilikte de, genel ihracat ve ithalatımızda olduğu gibi oldukça önemli boyutta dış ticaret açığı söz konusudur. Bunun sebebi, başta kömür, krom, demir, fosfat gibi ülkemizde mevcut rezervlerimiz bir kenara bırakılıp işletilemeyerek, sanayi sektörümüzün hammadde ihtiyacının ithalat yolu ile karşılanmasıdır.

Madencilğin Sorunları

Madenler genellikle şehirlerden uzakta, kırsal kesimlerde ve dağlık yörelerde yer alır. Bu sebeple madencilik kırsal kesimde istihdam yaratan ve göçü önleyen önemli bir sektördür.

Bu yüzden meydana getirdiği yüksek katma değer kadar sosyal politikalar açısından da önem verilmesi gereken bir sektördür. Buna rağmen madencilğimiz arzu edilen gelişmeyi bir türlü yakalayamamaktadır.

Çeşitli sektörlerin yıllar içindeki gelişimi dikkate alındığında, madencilüğimizin gelişme bir yana maalesef gerileme içinde olduğu anlaşılmaktadır. Madencilğimiz ile ilgili bazı tespitler/teklifler ile madencilüğimizin bugün için önünde olan ve fakat kısa vadede çözümlenebilecek sorunlar şu şekilde özetlenebilir.

- Madencilik ile ilgili faaliyetleri ilgilendiren/düzenleyen ve birden fazla bakanlıkça uygulanan, birden fazla kanun ve bir çok yönetmelik mevcuttur.
- Madencilğin önemi ve gücü daima hükümetlerin dikkati dışında kalmış, birçok bakanlığın ve/veya makamın karıştığı, karmaşık ve kalabalık bir alana dönüşmüştür.
- Bu mevzuat kalabalıklığı madencilğin önünde çok önemli bir engeldir. Madencileri yıldırmakta, yatırımdan caydırmaktadır.
- Bu mevzuat bolluğunun yanında işletme safhasında gerekli orman izinlerinin maliyetlerinin çok yüksek oluşu, kamulaştırma yapılamaması, ÇED Raporu alımı gibi bazı sorunlar da madencilği önleyecek seviyeye ulaşmıştır.
- Özellikle orta ve küçük ölçekli madenciler ve/veya madencilik firmaları bu sorunlardan daha çabuk ve kolay etkilenmektedirler.

- Madencilığe yerli ve yabancı sermaye girişi durma noktasına gelmiştir. Bunun nedeni kaynak yetersizliği değildir. Madencilğin teşviki ve Maden yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılabilmesi konusunda çözüm üretilmelidir.
- Doğal kaynakların tümü bir tek maden kanunu kapsamında olmalı; Kanun, sahalar, ruhsatlar ve işletmecilik ile ilgili bürokratik işlemleri asgariye indirmeli; evrağa boğulan Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün önü açılmalı, çalışması hızlandırılmalıdır.
- Ruhsat güvencesi sağlanmalı, maden işletmeciliği için gerekli (ruhsat, orman, arazi tahsisi, kamulaştırma, çevre izni ve diğer) izinler uzun vadeli olarak hızlı ve şeffaf bir mekanizma ile alınabilmeli; yerli ve yabancı yatırımcılar madencilığe özendirilmelidir.
- Yeraltı kaynaklarının hızlı bir şekilde ekonomiye kazandırılması öncelikle alt yapının tamamlanmasını gerektirmektedir. Ülke potansiyeli ile ilgili temel bilgilerin üretilmesi, sunulması; ucuz nakliye (Demiryolu-Denizyolu) imkanları; entegre stok ve yükleme yerleri/limanları ve nihayet, madenlere yol ve enerjide kamu finansmanı desteği gereklidir.
- Madencilik diğer sanayi kollarına uygulanan çevre standartlarından ve mevzuatından kurtarılmalıdır. Madencilığe özgü çevre standartları her madencilik projesinin karakteristiğine cevap verebilecek şekilde hazırlanmalıdır.
- Yerli rezervimiz olduğu halde ithal edilen madenlerden fon alınmasa bile bu madenlerin yerli üretimi gerçekçi ve uzun vadeli teşvik edilmelidir.
- Maden işletmeciliğinden alınan harç, teminat ve devlet hakkı adı altında ve diğer sektörlerde olmayan ilave kesintiler haksız rekabete neden olduğundan, madencilığe uygulanan vergi oranlarında uygun miktarlarda indirim yapılmalı veya söz konusu ilave kesintiler tamamen kaldırılmalıdır.
- Madencilik fonu Madencilik İhtisas Bankasına dönüştürülmelidir. Kısa vadede madencilğin finansman sorununun mevcut bankacılık sistemi içinde çözümü mümkün görünmemektedir. Maden rezervlerini teminat olarak kabul edecek bir sistem oluşturarak uygun çözümler geliştirilmelidir.

Yeni Maden Kanunu

3213 Sayılı Maden Kanunu'nun aksayan yönlerini ortadan kaldırmak ve madencilğin önünü açmak üzere hazırlanan yeni Maden Kanunu birkaç hükümet döneminde TBMM'de komisyonlar ve ilgili birimler arasında gelip gittikten sonra nihayet mevcut hükümet tarafından yasalaştırılmıştır.

5177 Sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 05.06.2004 tarih 25483 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yeni kanunun uygulanması ile ilgili yönetmeliklerin 8 ay içinde çıkarılması öngörülmektedir. Madencilğin ve Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün yeni kanuna adapte olabilmesi ve yönetmeliklerin çıkarılabilmesi için 9 aylık süre ile yeni arama ruhsatı verilmemesi öngörülmüştür. Yeni Maden Kanunu hakkındaki nihai değerlendirmenin kanunun yönetmelikleri ile birlikte ele alınarak yapılması gerektiği açıktır. Ancak, hemen göze çarpan değişiklikler ve önemli yenilikler şu şekilde özetlenebilir.

Yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan (petrol, jeotermal, doğalgaz ve su kaynakları hariç,) bütün ekonomik ve ticari değer olan maddeler, (taşocakları da dahil olmak üzere) Maden Kanunu kapsamına alınmıştır.

- Madencilik ile ilgili hükümler vazeden diğer kanunlarda da uygun değişiklikler yapılmıştır.
- Hemen ruhsat iptali yerine para cezaları getirilmiş, ruhsat iptali birkaç aşama ve cezalandırmadan sonra söz konusu edilerek, ruhsat güvencesi oluşturulmaya çalışılmıştır.
- Çevre Kanunu ile Maden kanunu ilişkisi yeni bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır. Madencilik ile ilgili izinlerin alımını kolaylaştırmak amacıyla bir dizi tedbirler öngörülmüş ve tüm izinlerin alınması ile ilgili işlemlerin en geç üç ay içinde tamamlanması öngörülmüştür.
- Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki araziler ile orman arazisinde maden işletmeciliği kolaylaştırılmaya çalışılmış, bir kısım arazi bedelleri kaldırılmış, diğerleri de ucuzlatılmıştır.
- Özel mülkiyete konu arazilerde yapılacak madencilikte, arazi sahibi ile madencinin araziye ödenecek bedel için pazarlıkta anlaşamamaları halinde, bakanlıkça kamu yararı kararı alınacağı ve söz konusu arazilerin 2492 Sayılı Kamulaştırma Kanunu çerçevesinde Kamulaştırılabileceği hükmünün getirilmesi de, madenciliğin önündeki önemli engellerden birini kaldırmıştır.
- Arama Ruhsatı aşamasında 8 ayda bir verilen Arama Faaliyet Raporları ile Ön İşletme Ruhsatı safhası kaldırılmış, böylece Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün evrak yükü ve ruhsatlarla ilgili bürokratik işlemler azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak, İşletme Ruhsatı verildikten sonra (çok önemli olmayan) ayrıca bir işletme izni verilmesi kuralı da kanundan çıkarılsaydı, yapılan bu değişiklik daha kapsamlı ve olumlu olurdu.
- Türkiye Taşkömürü Kurumunu uhdesinde bulunan taşkömürü havzasında kurumca işletilemeyen bazı alanların, rödövens mukabili özel madenciler tarafından çalıştırılmasını sağlayan hüküm ile bir boşluk ortadan kaldırılmıştır.
- Bor madenlerinin aranması ve işletilmesi ile ilgili 2840 Sayılı Yasa hükümleri korunmuş ve bor madenleri güvence altında tutulmuştur. Ayrıca Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunan çok geniş ruhsat alanlarının daraltılması ve daraltılan kısımlarda bilahare bulunacak bor madenlerinin işletilmesinin Devlete bırakılacak olması da oldukça önemlidir ve uygun bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Sorular ve Sorunlar

5177 Sayılı Kanun madenciliğimizin önündeki bazı sorunları kaldırmış görünmektedir. Bunlar önemlidir ancak yeterli değildir. Yeni Kanununun Madenciliğin tüm sorunlarını çözmesi esasen beklenmemekteydi. Ancak, madenciliğin önünde henüz çözülmeden duran sorunlar çözülenlerden daha büyüktür. Bu sorunların çözümü için de daha gerçekçi ve daha büyük adımların atılması gerekmektedir.

Madencilik faaliyetinin kamu yararına bir faaliyet olduğunun ve sürdürülebilir kalkınma kavramı ile çelişmediğinin genel kabul görmesine karşın, altın madenciliğine gösterilen gereksiz ve medyatik tepkiler nedeniyle kamuoyunun kafası madencilik konusunda oldukça karışıktır.

Madenciliğin toplum ve ülke yararına önemli bir faaliyet olduğunu ve çevre ile uyumlu bir şekilde yapılabileceği konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi işi nasıl ve kim tarafından yapılmalıdır? Ve nihayet kamuoyunun dikkatini çeken madencilik faaliyetleri yeter derecede şeffaf ve toplum denetimine açık mıdır?

Ülkemizde yeterli rezervler olmasına rağmen bazı madenlerin büyük oranlarda ithal edilmesinin gerçek gerekçesi nedir? Yanlış enerji politikalarının açıklıkla kamuoyu ile paylaşılması gelecek için kamuoyuna güven vermez mi?

Madencilik sektöründe yerli sermaye birikimi sağlanamamıştır. Bir zamanlar yüklendiği görevi başarı ile yürüten kamu kuruluşları artık öncülük görevini yerine getirememektedir. Bu yüzden cevher üretiminden katma değeri yüksek maden ürünlerine geçebilmek, teknoloji transferini veya yeni teknoloji geliştirmeyi gerektirmektedir. Eğitim kurumlarımız/politikalarımız, yetişmiş insan gücü kaynaklarımız, Ar-Ge ve proje üretme kapasitemiz ve bunun için ayrılmış kaynaklarımız yeterli midir? Ve nihayet başta Hükümet ve Üniversitelerimiz olmak üzere bilim üretmek ve teknoloji geliştirmek gibi bir kaygımız var mıdır?

Bu kaygı ve arzu varsa kanaatimizce aşağıdaki sorunların çözümü ve madenciliğimizin arzu edilen seviyeye çıkarılması daha kolay olacaktır.

Çözüm İçin Madencilik Politikaları

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (veya oluşturacağı Madencilik Üst Kurulu) tabii kaynaklarımızın ülke yararına ve en yüksek oranda katma değer sağlayacak şekilde değerlendirilmesi için politikalar üretmelidir.
- Başta bor konusunda olmak üzere bilim ve teknoloji üretimine önem verilmeli, uluslararası ortak Ar-Ge projelerine katılım sağlanmalıdır.
- Katma değeri yüksek maden ürünlerinin üretimi planlanmalı, üniversite- sanayi ortak ürün ve teknoloji geliştirme merkezleri kurulmalıdır.
- Çok çeşitli maden ve bunların üretimi için kurulmuş işletmenin, ülke yararına ve ihracat-ithalat gereklerine göre, üst düzeyde ve planlı üretim yapabilmesi için koordine edilmesi gereklidir.
- Yabancı sermayenin cevher üretimi ve bununla entegre maden ürünleri ve uç ürünlerin üretimi için yatırımları teşvik edilmelidir.
- Büyük projelere önem ve öncelik vermek ve fakat orta ölçekli ve küçük projeleri de ihmal etmemek gerekir.
- Yeterli rezervlerimizin olduğu madenlerde ithalatı önlemek ve yerli kaynakların üretimini teşvik etmek; ithalatın ekonomi üzerindeki negatif etkilerini önleyecek, sosyal ve bölgeler arası dengeler ile istihdamın arttırılmasını sağlayacaktır.
- Ülkemizde kurulu tesislerin sürekliliği ve sanayiinin hammadde ihtiyacının güvenli olarak sağlanması için komşularımızda, yakın ülkelerde ve Türk Cumhuriyetleri'nde madencilik yatırımlarımız teşvik edilmelidir.

Özelleştirme

Madencilik üretiminde Devletin payı %85 dolayındadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkemiz kıt kaynaklarına rağmen büyük özveri ile madencilikte öncülük görevini üstlenen kurumları oluşturmuştur.

Aradan geçen sürede özel sektör firmalarımız madencilğe bir türlü ısınamamış, maden sektöründe güçlü yerli sermaye birikimi oluşmamıştır.

Bu sebeple, özelleştirme kapsamına alınan ve ihaleye çıkan işletmelerin ihalelerinde beklenen başarı elde edilememiştir. Yabancı sermaye, güvenli bulmadığı ve kamuoyu baskısından çekindiği için ihalelere ilgi göstermemekte, girdiği ihalelerde de risk payını yüksek tuttuğundan iyi fiyat çıkmamaktadır. Yerli sermaye ise çok düşük fiyat ve/veya uzun vadeli ödeme plânı sunmakta; ve/veya madencilikte yeterli bilgi birikimi/tecrübesi olmayan firmalar ihaleye girmektedir.

Bu şartlarda özelleştirme kapsamına alınan Maden İşletmelerinin özelleştirilmesinde ısrarcı olmak doğru değildir. Çünkü bu işletmeler çok zor şartlarda ve milletin büyük fedakârlığı ile kurulmuştur.

Bunların, çevrelerinin gelişmesindeki ekonomik ve sosyal katkıları, istihdam imkânları ve nihayet kamuoyu üzerindeki psikolojik etkileri nedeniyle, özelleştirme adı altında düşük bedelle yok pahasına satılması doğru değildir. Bu durumdaki işletmelerin özelleştirilmeleri daha iyi bir çözüm geliştirilinceye ya da daha iyi bir fiyat elde edinceye kadar ertelenmelidir.

Finansman Sorunları

Standart kalitede ve sürekliliği sağlanmış üretimin sanayimize ve yurt dışı pazarlara uygun fiyatlarla sunulması; madencilğin alt yapı, arama, üretimi artırma ve zenginleştirme faaliyetleri ile yeterli stok ve etkin pazarlama için sermaye gereklidir.

- Madencilliğimize yerli ve yabancı bankalardan ve borsalardan sermaye akışı düzenlenmeli ve teşvik edilmelidir.
- Bankacılık sektörümüzün yerli ve yabancı kaynakları madencilik sektörümüze aktarması için maden rezervlerinin teminat olarak kabul edilmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması, gündeme alınmalıdır.

Vergi ve Teşvik Politikaları

Madencilüğümüz üzerindeki vergi yükü diğer sektörlerden daha fazladır. Sektörde yerli sermaye birikimi meydana gelene kadar vergi ve diğer teşvik tedbirleriyle sektörün desteklenmesi gerekli görülmektedir.

- Dünyada genel kabul görmüş uygulamada Madencilik sektörünün vergi oranları diğer sektörlerle nazaran düşüktür. Bu sebeple Madencilik sektörüne ciddi oranda vergi indirimi getirilmelidir.
- Madenlerden alınan Devlet Hakkı azaltılmalı/kaldırılmalı veya vergi indiriminde dikkate alınmalıdır.

- Maden arama yatırımları yatırım indirimine tabi tutulmalı ve taşıdığı yüksek risk nedeniyle özel vergilendirme avantajları getirilmelidir.
- KOBİ'lere sağlanan kredi imkânlarının madencilik sektörüne de uygulanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Rezerv tüketim payı uygulaması sağlanarak vergi yükü azaltılmalıdır.
- Sektörün hedeflerine ulaşması için uygulamada başarılı sonuçlar alınan vergi muafiyeti tanınmalıdır.

AB Süreci

AB'ne giriş sürecinde, Avrupa madencilik ve çevre standartlarına geçiş için önümüzdeki süre iyi değerlendirilmelidir. Çevre yönetimi ve çevre iyileştirme taleplerinin maliyetleri artıracağı dikkate alınmalıdır.

AB'ne girişde, Bor, Mermer, Demir, Krom, Altın, Bakır, Kurşun, Çinko, Trona, Manyezit; Çimento, Seramik hammaddeleri ve Cam sanayii, Doğal taşlar, Alçı ve hafif inşaat malzemeleri dikkate alındığında Madencilik sektöründe ve bununla entegre sektörlerde rekabet gücümüzün olacağı bellidir.

Hammadde imkânları Avrupa'da kısıtlıdır. Hammadde yerine mamül ve yarımamül madencilik ürünleri tercih edilecektir. Avrupa'da kömür ve demire dayalı demir-çelik endüstrisinde ilâve kapasite yatırımları yapılmamaktadır. Türkiye bu sektörde yeterli bilgi birikimine sahiptir. Bunu avantaja çevirecek tedbirler şimdiden alınmalıdır.

Bazı engelleme gayretlerine rağmen Türkiye altın ve gümüş üretimindeki kararlılığını sürdürmeli, Türkiye'nin altın-gümüş takı endüstrisinde Avrupa merkezi haline gelmesi için çalışılmalıdır.

Bor konusunda Türkiye'nin şansı başka ülkede yoktur. Bor ileri uç ürünlerinin üretimine kadar her kademedeki bütün bor ürünlerinin üretiminde, Türkiye'nin Dünya Merkezi olması için her türlü tedbir alınmalıdır.

AB giriş sürecinde Madencilüğimizin artan oranda Avrupa Yatırım Fonlarından yararlanabilmesi şimdiden planlanmalıdır.

ORMANCILIK VE MADENCİLİK YASASI VE ETKİLEŞİMİ

Arazi Kullanım Bedellerindeki Yüksek Artışlar

Bakanlığın madenciye tahsis ettiği ormanlık alanlardan talep ettiği Orman Tahsis bedelleri, günümüzde objektif kriterlere ve hakkaniyete dayanmamaktadır. Şöyle ki; 07.02.1988 tarihinde yürürlük kazanan arazi tahsis yönetmeliği ile daha sonra düzenlenen ek yönetmeliklerdeki 16. ve 17. maddelerine göre alınan Orman bedellerinin tespitinde; gerek genel müdürlüğün gerekse, orman bölge müdürlüklerinin tespitlerinde bölgelere göre aşırı farklılıklar görülmektedir. Orman idaresinin gerçek kayıplarının ülkedeki enflasyon verilerine bağlı olarak esas alınması gerekirken, uygulamada bunların gözetilmediği görülmektedir. Örneğin; İstanbul, Çanakkale veya Elazığ'daki bir hektarlık orman alanındaki hasılanın eşit olması gerekirken uygulamada arazinin satış değerleri dikkate alınmakta, yıllık enflasyonların çok üzerinde artışlar her yıl yapılmaktadır. Orman alanlarının, bir diğer kamu yararına (Madencilik) yönelik arazi tahsisinde kaynaklanacak gerçek üretim kayıplarının tespit edileceği bir hesaplama yöntemi belirlenmelidir.

Öneriler

- Yapılacak yönetmelik değişikliği, var olan sorunların büyük oranda çözülmesini sağlayacaktır.
- Tahsis edilen ormanlık alanlardaki kayıplar, objektif kriterlere dayandırılmalı; bölgeler arası farklılıklar ortadan kaldırılmalıdır. Değerlendirme, Orman Genel Müdürlüğünce ülke genelinde yapılmalı, ayrıca bölge müdürlüklerinin değerlendirilmesine gerek duyulmamalıdır.
- Orman bölge müdürlüğü ile ruhsat sahiplerinin oluşturacağı bir komisyon bu ve buna benzer sorunlara çözümler üretmeli ve idareye önermelidir.

Yetkiler ve Uygulamadaki Sorunlar

Madencilik kuruluşları ile Orman Bakanlığı arasında uygulamaların işleyişinde, gereksiz yazışmalar yapılmakta, çok basit sorunların çözümü bile uzun zaman almaktadır. İşlemlerin uygulamaya konmasında Madenci, Orman işletmesi, Orman Bölge Müdürlüğü akışındaki zaman kaybının giderilmesi hem sorunların daha süratli çözümünü sağlayacak, hem de hükümetimizin aşırı merkeziyetten yerel yönetimlere yetki devri politikası gerçekleşmiş olacaktır.

Temel politikaların dışında uygulamaya dönük işlemlerin Genel Müdürlük yerine bölgeler ve işletmelerce yapılması gereksiz yazışma ve zaman kaybını ortadan kaldıracaktır.

İzinler: İzni alınmış ormanlık alanlarda madencilik faaliyeti yapılırken maden işletmesinin gereği olan ve faaliyetin olmazsa olmaz gereklerinden olan; kantar binası, atölye, işçi koğuşları, yol, elektrik nakil hatları, trafo binaları gibi, tesisler için ayrıca izin talep edilmekte ve orman kanununun 17. maddesi uygulanmaktadır. Madencilik çalışmaları için orman kanununun 17. maddesi değil, 16. maddesinin uygulanması gerekir.

Kaldı ki maden işletmesi için izin alınan orman alanlarında yapılacak madencilik çalışmalarının müttemim kabul edilen tesisler için, ayrıca izin talebine neden gerek duyulduğu anlaşılamamaktadır.

- Tesis olarak nitelendirilen yerler geçici yapılanmalardır. İşletmenin sürdürülebilmesinin ön koşuludurlar. Bu nedenle ayrıca izin talep edilmemelidir.
- Maden alanlarında verilen izinler, 16. madde kapsamında değerlendirilmeli ve sadece arazi kullanım bedeli üzerinden bedel tespit edilmelidir.
- Tesisler izinli alanda yapılmış olmasına rağmen; Ağaçlandırma, toprak bedeli, fon gibi tamamen mükerrer tahakkuklar çıkarılmaktadır. Bu uygulamadan vazgeçilmelidir. (Kaldı ki, fonlar kaldırıldığı halde bu uygulama halen sürdürülmektedir.)
- Maden üretim ve nakliyesi amaçlı geçici yol yapımında 17. değil, 16. madde kapsamına göre işlem yapılmalı, kalıcı yollarda istenen belge ve projeler istenmemelidir.

Aşım Ölçümler ve Tesellüm İşlemleri: Maden işletme sahalarında işletmeciliğin gereği olarak zaman zaman kayma ve göçükler olmaktadır. Özellikle topografik yapı ve tektonizma, bu türden kayma ve heyelanların ana nedenlerindendir. Buna dayalı aşımalar mücbir sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle;

- Mücbir sebeplerin tanımı yapılmalı, hangi aşımaların mücbir sebep sayılacağı tarif edilmelidir.
- Aşımlardan meydana gelecek ölçümler arazinin uygun olduğu Nisan ve Mayıs aylarında madenci ve idarece müştereken yapılmalıdır.
- Ölçümler daha hassas yersel ölçüm aletleriyle yapılmalı, aşım varsa suç isnat edilmeden bedeli ödenerek sorun çözümlenmelidir. Bir başka ifade ile izine dönüştürülerek uygulama yapılmalıdır.
- Her türlü ölçümler tek taraflı yapılmamalı, ruhsat sahibi iyi niyet içerisinde aşım idareye bildirmeli veya idare ölçüm ihtiyacı duymuşsa önceden bildirimde bulunmalı ve ölçümler müştereken yapılarak mutabakat zaptına bağlanmalıdır. Uyumsuzluk hallerinde 2. ölçüm esas alınmalıdır.

Teslim Tesellüm İşlemleri çerçevesinde;

- Üretimi tamamlanmış alanların iadesinde öngörülen kriterler yönetmelikte açıklıkla belirlenmeli, kişilerin yorumuna bırakılmamalıdır. Ayrıca madencilik çalışmalarının sonucu olarak sahada oluşan gölet ve şev alanlarının tesliminde zorluklar çıkarılmaktadır.
- Maden işletmelerinin gereği olarak oluşan göletlerin yaran dikkate alınarak tesliminde zorluk çıkarılmamalı, bu türden alanlardaki güvenlik önlemi madenci tarafından alınmalıdır.
- Teslimlerde arazi topografyasının eski hale getirilmesi istenmemeli, bu ibare yönetmelikten çıkarılarak arazinin kullanılabilir hale getirilmesi ibaresi konmalıdır.

1988 Yılı Öncesi Orman İzin Alanlarındaki Sorunlar:

1988 yılından önceki maden ruhsat sahalarında alınan orman izinlerinde; ilgili yönetmeliğe göre tüm arazi kullanım bedelleri çok uzun vadeleri kapsayacak şekilde (20-80) yıllık

hesaplanıp artırım bedellerine göre defaten ve peşin olarak ödendiği halde, bu eski orman izin sahalarına yeniden bedel talep edilmektedir.

Tüm arazi kullanım bedelleri idare müddetleri sürelerine göre 20-80 yıllık periyotlara göre peşinen ödenmiş olan 1988 yılından önceki orman kullanım izinleri alınmış sahalar için yeniden arazi bedelleri alınmamalı, bu tanıma giren alanlar idare ve madenciler tarafından tespiti yapılarak birlikte çözümlenmelidir.

Muhafaza Ormanları ve SİT Alanları :

Bir maden ruhsat alanı içerisinde ruhsat tarihinden sonra oluşturulacak muhafaza ormanı ile sit alan uygulamasının 3213 sayılı maden yasasına göre verilmiş ruhsat süresince uygulanmaması, ancak maden varlığının tükenmesi ve terk edilmesi halinde uygulanması ulusal kaynağın değerlendirilmesi açısından önemlidir ve gereklidir. Bu nedenle;

- Yürürlükte olan maden ruhsat sahalarına, sonradan yapılacak sit ve muhafaza ormanı uygulamaları maden ruhsat ve temdit süresince yapılmamalıdır.
- Bu tür sahaların yeni ruhsat alanları için ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile koordine edilerek uygulama yapılmalıdır.

Maden Ruhsat Sahası İçerisindeki Farklı Uygulamaların Oluşturduğu Sorunlar:

- Bir maden ruhsat alanı içerisinde Orman Bakanlığınca 3. kişi ve kuruluşlara verilecek izinlerde; bakanlığın görüşü mutlaka alınmalıdır. Örneğin: Bir maden ruhsat alanı üzerinde bir başka sektör veya işletmeciye izin verilecekse; izin verilecek alanın yer altı kaynağının değerlendirilmesine engel olmaması gerekir. Bu nedenle bu türden başvurular mutlaka bakanlık ile koordine edilerek sonuçlandırılmalıdır.
- Orman Bakanlığı'ndan gerekli izin alınan, ancak rezervi tükenmeden çeşitli nedenlerle iade edilen (madenin o gün için ekonomikliğini yitirmesi, pazarlamadan doğan sorunlar v.b) sahalar ileride maden varlığının tekrar değerlendirileceği dikkate alınarak belirli bir süre (üç yıl gibi) ağaçlandırılmalıdır. Ancak söz konusu mücbir sebep nedeni ile dondurulmuş izinli sahalar başkaca izin verilmez.
- Tahsis ve izinlere dayalı olan koruma alanlarında madencinin herhangi bir kullanımı veya tahribat olmamasına rağmen bedel tahakkuk ettirilmektedir. Bu gibi işlem yapılmayan koruma alanları için bedel tahakkuk ettirilmemelidir.

Bürokratik İşlemlerin Basitleştirilmesi:

- İlk müracaattaki noter tasdik mecburiyeti, daha sonra yapılacak başvurularda istenmemelidir.
- Orman iadelerine verilen taahhütnamelerde alınacak bedellerin yazılı olması noter masraflarını oldukça yüksek meblağlara çıkarmaktadır. Bu nedenle; bedeller taahhütnamelerde yer almamalıdır. Zira bedeller taahhütname öncesi zaten ödenmektedir.

DEMİR - ÇELİK SEKTÖRÜ

Demir-Çelik sektörü, ülke ekonomisi ve sanayileşmede lokomotif sektör özelliğine sahiptir. Demir-Çelik sanayinde gözlenen gelişmeler ile kalkınma süreci arasındaki ilişki incelendiğinde ekonominin demir çelikle ilgili alt sektörlerinin gelişiminde demir çelik ürünleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu sektörün önemi, en başta tüm endüstriyel dallara girdi vermesinden kaynaklanmaktadır. Demir çelik sektörünün inşaat, otomotiv, demiryolu ve akla gelebilecek tüm cihaz ve eşya üretimine katkısı vardır.

Kişi başına çelik tüketimi yıllardır ulusların ve toplumun kalkınmışlık düzeyinin bir ölçüsü olarak ifade edilirken, bu tanım son yıllarda kişi başına vasıflı çelik tüketimi olgusuna kaymış bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına demir çelik tüketimi 400-500 kg civarında iken bu rakam Türkiye’de 182 kg düzeyindedir.

Altyapı sorunlarını çözmüş gelişmiş ülkelerde demir-çelik sanayinin nisbi öneminin azaldığı, buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde özellikle yüksek vasıflı demir-çelik tüketiminin hızla arttığı görülmektedir.

Bugün demir-çelik sektöründe üretim, yüksek fırına dayalı üretim yapan 3 adet entegre tesis (ERDEMİR, İSDEMİR, KARDEMİR) ve 16 elektrik ark ocaklı tesis olmak üzere toplam 19 tesis tarafından gerçekleştirilmektedir. Sektörde yaklaşık 27 bin kişi istihdam edilmektedir.

1980 sonrasında, uzun ürünleri girdi olarak kullanan inşaat sektörüne yönelik teşviklerin oluşturduğu beklenti ile uzun ürünlerde iç tüketimin çok üstünde bir kapasite oluşmuş, yassı ürün kapasitesi dünya ölçeklerinin gerisinde kalmıştır. Bugün sektörün en önemli sorunu budur. Sektörde uzun ürün üretiminde yaklaşık 5,5 milyon tonluk ihracı zorunlu iç talep fazlası varken, yassı mamullerde 3 milyon ton arz açığı bulunmaktadır. Gelişmiş demir çelik üreticisi ülkelerde toplam çelik üretiminde yassı ürün oranı %60, uzun ürün oranı %40 civarındadır. Türk demir-çelik sektöründe ise toplam ham çelik üretimi içerisinde yassı ürün oranı %17, uzun ürün oranı % 83’dür.

Demir-çelik sektöründeki uzun ve yassı ürün dengesizliğini ve yassı mamul arzındaki eksikliği giderebilmek amacıyla İsdemir, 31 Ocak 2002’de Erdemir’e devredilmiştir. İsdemir'deki yassı mamül üretimi için gerekli olan yatırımların yaklaşık tutarının 700 milyon doları bulacağı ve söz konusu yatırımlara, devir sözleşmesinden itibaren en geç 18 ay içinde başlanması ve 5 yıl sonra da bitirilmesi planlanmaktadır.

Demir-Çelik Eşya

Demir çelik sektöründeki olumlu gelişmeler demir çelik eşya ve malzeme sektörünün de gelişmesine etkili olmuştur. Demir çelik eşya sektöründe döküm ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. Sektörde hammadde ve yardımcı maddelerin önemli bir kısmı yerli kaynaklardan temin edilmekte olup, nitelik ve nicelik bakımından yeterli olmayanlar ithal edilmektedir.

Sektördeki maliyet unsurlarını incelediğimizde; pik grubu işletmelerde, %30-40 hammadde, %20-30 işçilik, %20 enerji ve diğerleridir. Çelik grubu işletmelerde ise %25-35 hammadde, %25-35 işçilik, %25 enerji ve diğerleridir.

Son on yılda üretim miktarı olarak büyüme oranı % 60'dır. Son yıllarda Türkiye, çok miktarda döküm ürünleri kullanan ve Avrupa'ya döküm parçaları sağlayan en önemli ülke konumundadır. 1970-1995 yılları arasında Avrupa'nın döküm üretimi %7,8 artarken, aynı dönemde Türkiye'nin üretimi %250 artmıştır.

1990 yılından günümüze kadar, Türkiye'nin döküm mamulleri üretimi, modernizasyon ve kapasite artırma yatırımlarıyla düzenli bir artış eğilimi göstermektedir. Döküm mamullerinin yanı sıra Türkiye, inşaat sektöründe kullanılan her türlü demir çelik metal malzemeyi üretmekte ve ihraç etmektedir. Üretilen inşaat malzemeleri arasında demir döküm radyatörlerden, her türlü hırdavatçı malzemesine kadar basit veya karmaşık geniş bir ürün yelpazesi mevcuttur.

Türkiye'nin dikişli ve dikişsiz olmak üzere toplam demir-çelik boru üretim kapasitesi 3 milyon ton civarındadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın tahmini verilerine göre; 2002 yılında demir-çelik boru üretimi 1.388.000 tondur. Bu üretim miktarının 1.384.000 tonu dikişli borulara, kalan 4.000 tonu ise dikişsiz borulara aittir. Demir-çelik boru sektöründe 25 üretici firma faaliyet göstermektedir. Dikişsiz boru üretimi de yapan MKEK ait ÇELBOR A.Ş., Nisan 2002 de ERDEMİR'e devredilmiştir. Dikişli boru üretim teknolojisi çok gelişen sektör olmakadır ve bugün kendi teknolojisini kendi üretebilecek durumdadır. Gerek imalat kapasitesi, gerek ürün kalitesi bakımından önemli ölçüde ihraç potansiyeline sahip olan demir-çelik boruların 2002 yılı ihracatı 551 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Demir-Çelik Sektöründe Dış Ticaret

Demir-çelik sektörümüz, 1997 yılı ortalarında Güneydoğu Asya ülkelerinde başlayan, 1998 yılında Rusya'ya ve diğer ülkelere yayılan ekonomik krizden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Ülkemizin en önemli ihraç pazarlarını oluşturan Uzakdoğu ülkelerindeki talep daralması neticesinde bu ülkelerdeki üreticilerin fiyatlarını düşürerek ihracata yönelmeleri, daha önce ihracat yaptığımız sözkonusu ülkeleri dünya pazarlarında rakiplerimiz durumuna getirmiştir. 1998 yılında tüm dünyaya yayılan ekonomik krizin etkileri özellikle 1999 yılı dünya dış ticaret istatistiklerinde de görülmektedir. Aynı şekilde ülkemiz dış ticaretini de etkileyen ekonomik kriz, 1999 yılında demir-çelik ihracatımızın % 5 oranında gerilemesine neden olmuştur. 2000 yılında toparlanan sektör, ihracatını bir önceki yıla göre % 7 oranında artırmıştır.

ABD, Türkiye'den ithal ettiği yıllık 50 milyon dolara varan “uzun ürün” kapsamındaki nervürlü demire, limiti aştığı gerekçesiyle Mart 2002 tarihinden itibaren % 15 gümrük vergisi uygulamaya başlamıştır. Söz konusu % 15'lik vergi, her yıl kademeli olarak % 3 oranında aşağıya çekilecektir. 2002 yılı için % 15, 2003 yılı için % 12 ve 2004 yılı için ise % 9 olacaktır.

ABD'nin demir çelik ürünlerinde birçok ülkeye yüksek oranda vergi uygulamasından sonra dünyadaki 15 milyon ton ürünün Avrupa Birliği ülkelerine yönelebileceği kaygısıyla Avrupa Birliği de 28 Mart 2002 tarihi itibarıyla AB'nin demir-çelik ithalatının % 40'ına tekabül eden 15 hassas demir-çelik üründe, son üç yılın ithalat ortalaması % 10 artırılmak suretiyle elde edilen kota miktarlarını aşan ithalat için % 15-26 arasında değişen oranlarda Genel Tarife Kotası uygulamaya başlamıştır. 28 Eylül 2002 tarihinden sonra kesin tedbir uygulanan ürün sayısı yedi ile sınırlandırılmıştır.

AB ile hem Gümrük Birliği kararı, hem de AKÇT anlaşmamız bulunmasına rağmen AB bu uygulamaya Türkiye'yi de dahil etmiştir. Tüm itirazlarımıza rağmen uygulama devam etmiş ve bu durum AB'ye olan ihracatımızı olumsuz etkilemiştir. Bazı ülkeler kendi çelik üreticilerini korumak amacıyla damping, korunma ve sübvansiyon adı altında Türk demir-çelik ürünlerine telafi edici vergi uygulamaktadırlar. ABD, Türkiye'den ithal ettiği borular ve inşaat demirlerine, Kanada soğuk yassı ve inşaat demirine, Singapur inşaat demirine, Endonezya filmaşine ve Mısır ise inşaat demirine telafi edici vergi uygulamaktadırlar. Demir-çelik ürünlerimize karşı uygulanan anti-damping vergileri ihracatçılarımızın bu pazarlardaki paylarının azalmasına neden olmaktadır.

Türk demir-çelik sektörü ithalatı, ihracattan çoğunlukla daha yüksektir. Bunun başlıca nedeni; sektörde hammadde, yassı mamul ve vasıflı çelik üretimlerinin yetersiz olmasıdır. Bu nedenle söz konusu ürün grupları demir-çelik ithalatımızda sürekli olarak ilk sıralarda yer almaktadırlar.

Türkiye demir-çelik sektörü ark ocaklarında hammadde olarak kullandığı hurdanın % 35'ini yerli kaynaklardan % 65'ini ise ithalat yolu ile temin etmektedir. Entegre tesislerin ihtiyaç duyduğu hammadde olan demir cevherinin % 40'i yerli, % 60'ı ise ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Aynı şekilde yassı mamul üretimi de yetersizdir. Türk demir-çelik sanayii, her yıl yaklaşık 3 milyon ton yassı mamul açığını ithalatla kapatmaya çalışmaktadır. Yıllık 350-400 bin ton arasında olan vasıflı çelik üretimi de iç talebi karşılamadığından, yılda 150-200 bin ton vasıflı çelik ithal edilmektedir.

Türkiye, ark ocaklarının ihtiyacı olan hurdayı özellikle Ukrayna, Rusya Fed., Romanya ve AB ülkelerinden ithal etmekte ve dünyanın belli başlı hurda ithalatçıları arasında yer almaktadır. Otomotiv ve beyaz eşya sektörlerinin hammaddesi olan yassı ürünler; Ukrayna, Rusya Fed., Romanya ve AB ülkelerinden, vasıflı çelik ürünler ise ağırlıklı olarak AB ülkeleri ve Rusya Federasyonu'ndan ithal edilmektedir.

Son yıllarda BDT ülkeleri yarı mamullerde (blum-kütük) özellikle haddehaneler için önemli bir tedarik bölgesi olmuştur. Düşük kaliteli bu ürünlerin ithali, haddehanelere kalitesi yüksek ancak daha pahalı kütük tedarik eden Türk çelik üreticilerine karşı haksız rekabet oluşturmaktadır.

MAKİNE SEKTÖRÜ

Makinalar, imalat sanayilerinin en temel ve vazgeçilmez unsurudur. Makina yatırımları da, imalat sanayisi içerisinde özel bir öneme sahip olup, dünyada ve ülkemiz sanayisindeki tüm sektörlerin temel ihtiyacını ve en büyük girdisini oluşturmaktadır. Makina imalat sanayinin üretimdeki payının, başta ileri sanayi ülkeleri olmak üzere, tüm ülkeler genelinde artış gösterdiği görülmektedir. Otomotiv, Otomotiv Yan Sanayi, Savunma Sanayi, Tekstil Sanayi, Elektronik Sanayi, İşlenmiş Gıda Sanayi, Mobilya Sanayi, Mücevher Sanayi, Bio-medikal Sanayi, Tarım... gibi birçok sektörün, imalat yapabilmesi ve ürün üretebilmesi makinalarla mümkün olmaktadır. Ayrıca, ülkelerin gelişme sürecinde, imalat sanayisi içerisinde, makina imalat sanayisinin payı da giderek artış göstermektedir.

Ülkemiz Makine İmalat Sektörü, son 40 yıldır gittikçe yükselen bir gelişme çizgisi seyretmektedir. Ancak sektörün uzun süredir yaşadığı birtakım sorunlar nedeniyle, aynı dönemde gelişim sergileyen İtalya, İspanya ve Portekiz ile mukayese edildiğinde aynı tempoda olmadığımız da gözlenmektedir.

Sektörün ihracatı, henüz çarpıcı boyutlara ulaşmamakla beraber, gelişme trendi gelecek vaat etmektedir. Sektör, gelişmiş ülkelerde de aynı olan, emek yoğun karakterini korumaktadır. Çok az sayıda makina tipi hariç, seri imalat teknikleri bu sektörde uygulanamamaktadır.

Ülkemiz imalat sanayinde özellikle Otomotiv, Tekstil, Beyaz Eşya ve Gıda Sektörlerine, devlet tarafından önem verilmiş ve değişik teşvik ve yardımlarla büyümeleri sağlanmıştır. Bu sayede özellikle bu sektörler ülkemiz imalat sanayisinin lokomotifi durumuna gelmiştir. Fakat bu ve bunun gibi pek çok sektörün en büyük ithal girdisi, makine alımları olmuştur.

Bir ülkenin, makina sanayisini geliştiremeden, dışarıdan temin edilen makina, makina aksamı, yedek parça, servis ve eğitim hizmetleri ile gerçek bir sanayi toplumu olması mümkün değildir. Yine bir ülkenin kalkınmışlığı, Takım Tezgahı kullanımı ve üretimi ile doğru orantılıdır. 2003 yılı Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) verilerine göre, makina ithalatı 10.2 milyar dolar, ihracatı ise 2.96 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, ihracatımızdan 3.5 misli daha fazla makine ithalatı gerçekleştirilmiştir. Almanya, Japonya, İspanya, İtalya ve İsviçre gibi ülkeler çok büyük ve kalifiye Makina İmalat Sektörleri oluşturmuşlar ve bu sayede diğer tüm imalat sektörlerini çok üst seviyelere taşımışlardır. Örneğin; Almanya, Takım Tezgahı İmalatı sayesinde Dünya Otomotiv Sanayiinde, İtalya Tekstil, Ayakkabı ve Mobilya İmalat Makinaları sayesinde, Dünya Tekstil ve Mobilya Sektörlerinde en üst sıralara yerleşmişlerdir. Bu yüzden ülkemizin makina sanayisinin gelişmesi, diğer sanayi kollarımızın da gelişmesine katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda sektörler en büyük girdileri olan makinaları daha düşük bedellerle alabilecek, imalat model değişikliklerini, esnek üretim imkânlarını daha kısa sürede ve daha az maliyetlerle yapabilecek, makina imalat sektörünün gelişmesiyle ihtiyaç duyulacak servis, yedek parça, modernizasyon, eğitim ve diğer maliyetler daha uygun bedellerle ülkemizden karşılanabilecektir. Özellikle savunma sanayimiz de dışa bağımlılıktan kurtulacaktır.

2003 rakamlarına göre, Makina İmalat Sektörünün, kapasite kullanım oranı yaklaşık %78'dir. Sektörde kayıtlı 338 orta ve büyük ölçekli firma, 9822 küçük ölçekli firma faaliyet göstermektedir. Yabancı sermayeli 17 firma mevcuttur, sektörün yabancı sermaye içindeki payı sadece binde 2'dir. Sektörde yerli katkı oranı % 80 civarındadır.

Sektör üretimindeki gözle görülen büyüme, yeni fabrikalar açılması suretiyle değil, mevcut tesislerdeki kapasite kullanım oranlarının artışı ile gerçekleşmiştir. Hamur makinası, deri işleme makinası, basım-cilt makinaları, beton hazırlama makinası, konkasör, loder-traskavator, tuğla-briket makinası, yem makinası, yazar kasa, terazi-baskül, pompa, kompresör, klima, forklift, rulman, vana-valf gibi cihazlarda yüksek oranda üretim artışı olmuştur.

Dünya ve Türkiye’de Ticaret Eğilimleri

Dünya makina sanayi ihracatının büyük bir bölümü gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de makina imalat sanayi sektörü, teknoloji açısından yeterli düzeyde olmayıp, henüz gelişmekte olan bir sektördür. Dünya makina sektör ithalatında en büyük ithalatçı ülke ABD’dir. Japonya son yıllarda üçüncü ülkelerden gelen yoğun baskılar sonucunda makina ve ekipman ithalatını artırmaya yönelik ve ithalatı kolaylaştırıcı çeşitli önlemler geliştirmekte ve bu konudaki ithalatı sürekli artış eğilimi göstermektedir.

Gerek ülkemizde, gerekse dünyada yaşanan krizlere rağmen makina imalat sanayi, ihracatı yıllar itibariyle artma eğilimi olan bir sektördür. 1995 yılında 691 milyon dolar makina ihracatımız, 2001 yılında 1.7 milyar dolara ve 2002 yılında ise 2.1 milyar dolara yükselmiştir. 2002 yılında Makina İmalat Sanayii Sektör İhracatının, toplam ihracat içindeki payı % 6,05 olarak gerçekleşmiştir.

Makina imalat sanayii sektör ihracatının büyük bir kısmı Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olup, ağırlıklı olarak Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya, Cezayir, Belçika-Lüksemburg, Rusya Federasyonu, Hollanda, İran, Yunanistan, Romanya, İsrail, Bulgaristan, Mısır, Azarbeycan, Avusturya, Tunus, KKTC, Suriye, BAE (Birleşik Arap Emirlikleri), Özbekistan ve Kazakistan’a yapılmaktadır.

Makina sektörü ihracatında en önemli kalemler motorlar ve aks. parçaları, buzdolapları ve dondurucular, inşaat ve maden makinaları, metal ve ağaç işleme makinaları, çamaşır makinaları, tarım alet ve makinaları, hava, vakum, sıvı pompa ve kompresörleri, muslukçuborucu eşyası ve rulmanlardan, transmisyon milleri-kolonlardan, contalardan oluşan makina elemanlarıdır.

Son yıllarda dünyada müşteri istekleri doğrultusunda makina imalatına yönelmesi eğilimi söz konusudur. Ek bir mühendislik çalışması gerektiren bu talepler, batı ülkelerinde fiyatların artmasına sebep olmaktadır. Ülkemizde ise işçilik yanında, mühendislik hizmetlerinin de nispeten ucuz olması, makina imalatçı firmalarının rekabet şansını arttırmakta olup, bu üstünlüğün yakın gelecekte de devam edeceği görülmektedir. Müşteri istekleri doğrultusunda imalatla, mühendislik ve işçilik ücretlerinin düşük olmasının yanı sıra, oldukça emek yoğun olan bu üretim konularında firmaların teknolojik birikimleri rekabete nispeten imkân verecek düzeydedir. Bu olumlu yapı, ülkemiz makina imalatçısının, bazı batı firmaları ile gerektiğinde işbirliği yaparak üçüncü ülkelerde tesislerin yenilenmesi veya yeni yatırımların gerçekleştirilmesi şansını da artırmaktadır.

Makina İmalat Sanayii Sektör İthalatı 1997-1999 yılları arasında düşme göstermiştir. 1997 yılında 9 milyar dolar, 1998 yılında 8.9 milyar dolar ve 1999 yılında 6.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Makina imalat sanayii sektör ithalatı 2000 yılında 1999 yılı ithalatına göre yükselerek 7.7 milyar dolar olmuştur. 2001 yılında ise 6.3 milyar dolara düşmüştür. 2002 yılında da 8 milyar dolar olmuştur. En fazla ithali gerçekleştiren ürünler tekstil makinaları, büro makinaları, motorlar ve aksamaları, inşaat ve maden makinaları, metal ve ağaç işleme makinalarıdır. Hızla gelişmekte olan ülkemiz, doğal olarak büyük miktarlarda yatırım malı, makina ve ekipman ithal etmektedir. Bu ithalatın gerçekleştiği ülkeler ise Almanya, Tayvan, Çin, Avusturya, Belçika, Lüksemburg, ABD, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya ve Güney Kore'dir.

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yatırım Sorunları

Fabrika Binası Yatırımları: Çoğunluğu KOBİ ağırlıklı olan Makine ve aksam imalat sektörümüzde, üretim yapacak firmaların, asgari 400 m2 düz zemin, katları kolonsuz, köprülülük kren sistemi bulunan yüksek mekanlara ihtiyaçları olduğu halde, örneğin İstanbul'da önceleri Hasköy'de, Bayrampaşa'da, Eyüp'te, Küçükköy'de 50-200 m2'lik atölyelerde, olumsuz şartlarda üretim yapmak zorunda kalmışlardır. Bu mekanlar yetmeyince, İkitelli gibi 150 m2 ve katları daha büyük atölyelere taşınmışlardır. Şimdi ise Dudulu İMES Sanayi Sitesinde olduğu gibi 600 m2'lik alanlar dahi yetmemekte, 2000-3000 m2'lik daha organize alanlara taşınılmaya çalışılmaktadır.

Son 30 yıldır imalatçılar, makinalarını sürekli taşımıştır. Bu sonu gelmez taşıma işleri imalatçıya büyük külfetler getirmiştir. Maalesef bu noktada Organize Sanayi Bölgelerimiz, geleceğe dönük yapıda büyümeye açık şekilde tasarlanamamıştır. Muhtemelen, buradaki siteler, 10 yıl sonra yetersiz kalacak ve yenileri inşa edilecektir.

Sermaye sıkıntısı çekmekte olan KOBİ ağırlıklı Makine İmalat Sektörümüzde, fabrika binası yatırımı yapan üreticilerimiz, elindeki zaten çok kısıtlı olan işletme sermayelerini de kaybetmekte ve borçlanma yoluna gitmektedirler. Söz konusu borçların, bankalardan yüksek faizlerle sağlanması durumunda da imalatçı, bu yükün altından kalkamamakta, varolan sermayesini de kaybetmektedir.

Küçük ölçekli işletmelerin devlet desteği ile, mekansal bir büyüme ve rahatlama sağlayarak, orta ölçekli bir nitelik kazanmaları, şüphesiz ki ihracatımızı da olumlu yönde etkileyecektir. Yerli imalatçının, yabancı alıcılara göğsünü gere gere gezdirebileceği bir işletmeye sahip olmasının, uzun vadede müşterinin güvenini kazanmak, onların beklentilerini karşılamak anlamında olumlu sonuçlar doğuracağı da açıktır.

Küçük ve Organize Sanayi Siteleri inşaatlarının kredilendirilmesi ve kredi geri ödeme sistemi ile ilgili mevzuat gözden geçirilmeli ve inşaatların zamanında tamamlanması sağlanmalıdır. İhtisas Sanayi Sitelerinin kurulması da özendirilmeli, bu sitelerde ihracatı kolaylaştırarak, artırmak amacı ile, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri kurulması desteklenmelidir.

Makina Yatırımları: Makina üretimi için gerekli olan Tezgah Altyapı yatırımları genellikle çok ağır bedellerle mümkün olmaktadır. Ülkemiz Makine ve Aksam Üreticilerinin tezgah parklarının çok önemli bir kısmı, maliyetleri aşağıya çekmek için, yeni tezgah yerine tercih edilmek zorunda kalan, yurtdışından, kullanım dışı oldukları için, ithal edilen, revize edilmiş, İkinci El Tezgahlardan oluşmakta olup, bu durum üretimin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Sermaye yetersizliği, KOBİ'lere verilen kredi şartlarının ağır olması ve en küçük bir ödeme gecikmesinde borcun muaccelliyet kazanması, kredi bulunsa bile karşılığında teminat verilememesi, kişileri yeni ve nispeten pahalı tezgah almaktan uzaklaştırmaktadır.

İkinci el makinalara konulan 10 yıllık yaş haddi de çok fazla bir anlam taşımamaktadır. Aracılar vasıtası ile bu makinalar bir şekilde zaten Türkiye'ye gelmekte ve bu tezgahlar revize edilerek, uzun yıllar endüstride kullanılmaktadır. Almanya Hükümeti, kendi makina endüstrisini canlı tutabilmek için ülkedeki yeni makina kullanımlarına iki yıl ödemesiz, 20 yıla kadar kredi vermek sureti ile, hem eski tezgahların yenilenerek, verimliliğin artmasını sağlamakta ve işçilik maliyetlerini rekabet edilebilir seviyeye çekmekte, hem de, makina üreticilerinin üretim kotalarını devamlı dolu tutmakta ve ayakta kalmalarını temin etmektedir.

Nitelikli İnsan Gücü İhtiyacı

Diğer sektörler gibi, Makine İmalat Sektörünün en kronik sorunlarından biri nitelikli insan gücünün karşılanamamasıdır. Halen, 22 milyon çalışabilir işgücünün, eğitim ortalamasının 3.6 yıl olması, korkunç bir tablodur. Çıraklık okulları kanalı ile endüstriye kazandırılmaya çalışılan bu kitlenin, tekstil, ayakkabı sektörleri gibi alanlarda çalışmaları mümkün olabilir. Ancak Makine İmalat Sektörü için aynı şeyi söyleyemeyiz.

İtalya, Almanya örneklerini incelersek, teknisyen grubunun çok etkin bir fonksiyon üstlendiklerini, teorik ve pratik alt yapıyı teşkil ettiklerini, doğru tezgah seçimi ve tezgahların maksimum verimle kullanılmasını, kalite kontrol sisteminin doğru çalışabilmesini, uluslararası satışlarda yerinde montaj - yerinde eğitim hizmetlerinin verilmesini sağladıklarını görürüz.

Sektörde, işletme sahipleri, genellikle, piyasada ustalar elinde yetişmiş insanlardan oluşmaktadır. Bunlar ise, Teknik Resim, Talaş Almada Ekonomiklik ve İş Organizasyonu Teknikleri vs. ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarından, yeni gelen öğrencilere de verebilecekleri bilgiler de sınırlı kalmaktadır. Makina endüstrimiz talaş alma teknolojilerinden ve zaman kavramından da uzaktır. Endüstri meslek liselerinde eğitim kalitesinin düşük olması, yeterli öğretmen ve donanım bulunmaması dolayısıyla işletmeler için nitelikli tezgah operatörleri yetiştirilememektedir. Mühendislerimiz ise, atölye içine girmekten ziyade büro personeli olarak yetiştirilmektedirler. Tabandaki operatör ile tavandaki yönetici ve proje üreticisi arasındaki formen, şef ve CNC tezgahlarda çalışabilecek 2 yıllık meslek yüksek okulu formasyonuna sahip ara insan gücüne şiddetle ihtiyaç vardır.

Mevcut Eğitim sistemimiz, maalesef, mesleğini bilimsel temellere dayalı olarak öğrenmiş Teknik ve Meslek Lisesi Mezunları yetiştirmek yerine, hiçbir mesleki bilgisi bulunmayan Düz lise mezunları üretecek şekilde tasarlanmıştır. Bu ise, hiçbir mesleki bilgisi olmayan genç fakat verimsiz, bir büyük kitlenin doğmasına yol açmıştır. Teknik ve Meslek Lisesi mezunlarının üniversiteye girişlerinde uygulanan katsayı eşitsizliği ise, mesleki okullara başvuran gençlerin kalitesinin ve sayısının, büyük oranda düşmesine neden olmuştur. Çocuklarımız, aileleri tarafından, üniversiteye giremez korkusu ile bu okullara yollanmamakta, zaten üniversiteyi kazanamayacağı düşünülen çocuklar ise, "bari bir meslek

sahibi olsun” mantığı ile, sınav ile girme şartı da kaldırıldığı için, bu okullara yazdırılmakta ve mezun olabilenlerden maalesef birçoğu da okudukları mesleği yapmamaktadırlar. Bu durum, hem milli servetin ve zamanın heba olmasına sebep olmakta, hem de imalat ile uğraşan bütün sektörlerin sıkıntısını derinden hissettiği ara eleman sorununun da hızla artmasına neden olmaktadır.

En kısa zamanda eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilmesi ve katsayı eşitsizliğinin ortadan kaldırılması sureti ile, meslek liselerinin verimliliği de arttırılarak, gençlerimizin yurt dışında olduğu gibi, %65’inin mesleki eğitim veren okullarda, % 35’inin ise normal liselerde eğitim alması sağlanmalıdır.

4702 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile birçok yeni meslek yüksek okulu açılmış, ancak gereken eğitim kalitesi tutturulamamıştır. Bu okulların, bir an önce gerçek fonksiyonlarına ulaştırılması sağlanarak, mezunlarının endüstrideki yerlerini alması temin edilmelidir. Talaş alma ve takım teknolojisi başta olmak üzere, kalite kontrol, malzeme seçimi ve ısıl işlem teknolojisi ile ilgili bilgiler, personel yönetimi, ISO 9000 - CE formasyonu, ambalajlama, uzun süreli nakillerde koruma teknikleri ve zamanın verimli kullanılması vb. önemli birçok konularda ağırlıklı eğitim verilmelidir.

Devlet Destekleri

Yerli üreticilerin kalitelerinin artırılması, dünya ile rekabet edebilir yeni ürünlere hızla geçilebilmesi ve çeşitlendirilebilmesi konularında AR-GE desteklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak özellikle KOBİ’ler prosedürlerle uğraşmak için nitelikli personele sahip olmadıklarından, desteklerden yararlanamamaktadırlar.

Devlete ait MKE, Karabük Demir-Çelik, DDY fabrikaları, özelleştirilen TAKSAN ve Spinner gibi yatırımların dışında kalan makina fabrikaları, genellikle küçük aile şirketleri niteliğinde olup, düşük sermaye ile kurulmuşlardır. Makina İmalat Sektöründe rekabetin yoğunluğu ve kârlılığın düşüklüğü, servis zorunluluğu, makinanın ömrü boyunca müşteri ile devamlı temasta kalma mecburiyeti ve zaten üretimin yapısından gelen zorluklar dolayısı ile, bu alana sermaye aktarılmasında özel sektör zorlanmıştır. Bankalara borçlanma yoluyla büyümek isteyen birçok özel makina fabrikası, 10-15 yıllık iş yaşamları sonunda maalesef kapanarak ya da el değiştirerek iş yaşamlara son vermek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla daha kolay ve zahmetsiz olan “Ticaret” yolu ile para kazanmaya yönelinmiş, ithalat yapan firmalar büyümüş, üretim yapanlar ise ya kapanmak, ya da üretim konularını değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Bazı makina fabrikaları ise yeni üretim konuları eklemek suretiyle, üretimlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Örneğin, plastik makine üreticileri enjeksiyon makinaları veya ekstrüderlerden müteşekkil tesisler kurmuşlardır. Böylece hem kendi makina ihtiyaçlarını karşılamışlar, hem de eski isimlerini devam ettirmişlerdir. Ancak, Uzakdoğu’dan gelen makina fiyatlarıyla rekabet edemeyince, makine imalatçılığını bırakıp plastikçiliğe devam etmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye Plastik Makinaları Üretim Sektörümüz de zayıflamıştır.

Diğer sektörlerde de olduğu gibi devletimiz, ne yazık ki halen, nerede, kimin, ne koşullarda, hangi makinaları ürettiğini bilmemektedir. Acilen bir sektör envanteri çıkartılmalıdır. Diğer birçok ülkede yapılan çalışmaların benzeri bir “Who makes Machinery in Turkey” kataloğu bütün üreticileri içine alarak, en kapsamlı şekilde mutlaka çıkartılmalıdır. TÜBİTAK-TİDEB ve KOSGEB’in imkânları arttırılmalı ve kolay yönlendirilmelidir. Ayrıca KOSGEB,

endüstriye daha yakın hale getirilmeli ve endüstrinin ihtiyacı olan testler, eğitim destekleri, araştırma destekleri, fuar, katalog ve tanıtım destekleri için kanuni iyileştirmeler tamamlanmalı, desteklerden formalitesiz ve en kolay şekilde faydalanmanın yolları da açılmalıdır.

Bilhassa, KOSGEB çok daha etkin bir duruma getirilerek, ara eğitimlerde görev alması sağlanmalıdır. Ölçü kalibrasyonu çok sık ve kolay ulaşılabilir yöntemlerle yapılabilirdir. Devletimiz Organize Sanayi Bölgesi (OSB) idarelerine “Özel Teknik Yüksek Okullar” kurulmasını şart koşmalıdır. O.S.B. yönetimleri “Özel Teknik Yüksek Okulların” tüm mali, yönetim, laboratuvar, öğretmen ve eğitim ihtiyacını karşılamalı, devlet sıkı bir şekilde denetimde bulunmalı ve okulların başarı durumlarına da bağlı olarak, O.S.B.’lerin teşvik ve yatırım koşullarını belirlemelidir. Bu özel okulların kapsamı son 50 yıldır değişmeden devam eden torna-tesviye-ağaç işleri vs. gibi bölümler yerine, çağın gereksinimleri ve sektörün ihtiyaçlarını göz önüne alarak, örneğin “Makina İmalatçıları O.S.B’nde Hidrolik, Pnömatik, Elektrik, Elektronik, CNC ve PLC Kumanda Sistemleri , Makina Kullanım ve Programlama Operatörlüğü, Metalürji, Kalite Kontrol, Servis ve Bakım Personeliği gibi yeni bölümler kurarak firma usta-mühendis - idarecilerin öğretici olduğu yeni bir sisteme geçilmelidir. Tekno-Park, Tekno-Kent gibi sistemlerin kuruluş amaçları ile buradan fayda temin eden firmalar masaya yatırılmalı, sanayiye katkı durumları araştırılarak, kaynaklar gerçek sanayi eğitimine aktarılmalıdır. Yeni işyeri açacaklardan o konuda mesleki eğitim aldığıının belgelendirilmesinin istendiği mevzuat düzenlemesi çalışmaları yapılmalıdır.

Türkiye imalat sektörünün genel problemi olan finansman sıkıntısı Makina İmalat Sektörümüzde de mevcuttur. Artık günümüzde üretime en küçük kapasiteden başlayıp daha sonra büyüme mevcut olmamaktadır. Çünkü iç ve dış tedarikçilerden temin edilen Hidrolik, CNC, PLC, Pnömatik, Elektrik Malzemeleri, Vidalı Mil ve Mil gibi malzemelerin birim fiyatları yıllık alım miktarlarına göre çok değişmektedir. Bu yüzden üretime yüksek adetli ve seri başlama zorunluluğu mevcuttur. Bunun için de uluslararası rekabet için güçlü işletme sermayesine ihtiyaç vardır. Bu konuda Ortak Alım Projeleri de hayata geçirilmelidir.

KOBİ niteliğindeki firmalara verilen krediler için teminat mektubu talebinde zorlanılmaktadır. Teminat mektubu yerine ikame edilecek garanti sistemleri kurulmalıdır.

Uzun vadeli, uygun maliyetli işletme sermaye kredileri temin edilmelidir. Makine alımı yapan işletmeler genelde uzun vadeli ödemelerle alım yapmaktadır. Uzakdoğu ve Avrupa ülkelerinde paranın maliyeti az olduğu için iki yıldan beş yıla kadar vadelerle mal satabilmektedirler. Örneğin Tayvan hükümeti belgesini tamamlayan ihracatçının 2 yıllık vadeli akreditifini, çok düşük masraflarla, anında nakte çevirebilmektedir. Eximbank ve/veya diğer kaynaklarla hem yurtiçi hem de yurtdışı müşterilere, uzun vadeli alım kaynağı yaratılabilir.

Üretim ve Moral Altyapı

Bürokrasinin, makina imalatçılarının potansiyellerini anlama amacıyla gerekli uğraşmayı göstermemiş olması ve sektörün gerçeklerini araziye inip yerinde tespit etmek yerine masa başından okumaya çalışmaları dolayısıyla, üreticiyi adeta zayıf, beceriksiz, ancak küçük projeleri gerçekleştirebilen bir yapıda kabul etmişlerdir. Bu sebeple üreticinin gönlünden geçen daha büyük ölçekli projeler, uluslararası pazarlarda yer alabilme coşkusu, bürokrasi tarafından hiçbir zaman bir gaye, bir ideal olarak ele alınamamıştır. Bu yaklaşım kimi zaman büyük inşaat müteahhitleri için sergilense de, makina imalatçıları için hiçbir zaman söz konusu olmamıştır.

Bir model olması açısından İtalyan Seramik Makinaları Sektörünü ele alalım. Bu sektörde, kendi arasında çok iyi organize olmuş ve 850 adet irili ufaklı firmadan oluşan bir birlik mevcuttur. Bir seramik fabrikası kurmak için sipariş alındığında, 4-5 adet ana proje ve know-how firmasından bir yetkili ile masaya oturulmakta, sunulan taslak proje kapsamında pazarlıklar tamamlanmaktadır. Daha sonra, karşılıklı anlaşmalar imzalanmakta, Proje terminlenmekte ve İtalya’da imal edilecek makinalar, yapılacak bina, teçhizat, enerji, hava, su, arıtma vb ayrıntıların tümü belirlenmektedir. Taahhüde giren İtalyan firması, hattın üstünde ne kadar farklı yapıda makine mevcut ise, bunu, ülke genelindeki bütün alt kontraktör, KOBİ niteliğinde üretici firmaya dağıtmakta ve anlaşılan tarihte de sevk etmektedir. Bu firmalara yıllık yüzde 3.5 faizle, 5 yıllık kredi imkânları da sunulabilmektedir. Bu üretim organizasyonunda ve bu ihracatın gerçekleşmesinde, eğer ithalatçı, belkide Türk müşterisi, akreditifini açmış ise, finansman ihtiyacını karşılamak için, İtalyan Devleti ve Factoring firmaları öyle iyi organize olmuştur ki, firmanın ve alt kontraktörlerinin ihtiyaç duyduğu sermayeyi, açılan akreditif fonundan, günü geldikçe ve en az faizle kullandırabilmektedirler. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta, İtalya hükümetinin “Seramik Makinası Üretimi”ni bir devlet politikası olarak belirlemesi ve daima bu politikasının arkasında durmasıdır. Nihayetinde 850 üretici firma ve onların çalışanları, bu sayede, bütün yıl boyunca çalışma imkânına kavuşmakta, dış pazarlarla rekabet edebilme şansı yakalamakta ve tüm yılını programlayabilmektedirler.

Bu modelin uygulanması sonucunda elde edilen somut faydalarından birini, çarpıcı bir örnek olarak, vermek gereklidir: 400 m2’lik bir alana sahip, KOBİ ölçekli, baba-anne-çocuklardan oluşan aile şirketi niteliğindeki bir firmanın, yılda ürettiği 60 adet seramik kesme makinasını, tüm dünyaya satarak 1.8 Milyon Euro ciroya ulaşabildiği gözlemlenmiştir. Yıllık üretiminin yüzde 80’ini ihraç eden bu firmanın başarısında şüphesiz ki, üreticiye imkân tanıyan devlet politikasının payı çok büyüktür.

Makina İmalat Sektörüne de bu moral alt yapının ve güvenin kazandırılması zorunludur. Mevcut Makina Üreticileri, alt yapı itibariyle İtalya modelinde olduğu gibi benzer organizasyonlar kurmaya müsaittir. Benzer bir organizasyon ile, KOBİ ölçekli imalatçılarımızın üretimde daha aktif rol oynamasını sağlayarak, hem onların alanlarında uzmanlaşması, hem de iş yükünü paylaştırarak üretimin serileşmesi sağlanabilir. Böylece maliyetlerin düşmesi de temin edilecek ve dünya piyasasındaki rekabet gücümüz de artacaktır.

Uzakdoğu’dan Yapılan İthalat ve Haksız Rekabet

Hızla gelişmekte olan ülkemiz, doğal olarak büyük miktarlarda yatırım malı, makina ve ekipman ithal etmektedir. Bu ithalatın da gerçekleştiği ülkelerin başında Çin ve Tayvan gelmektedir. Bilhassa Çin’den gelen makinaların bir kısmının gümrüksüz ya da düşük fatura ile ülkemize girdiği de bilinmektedir. Ayrıca, gümrük duvarlarını aşmak amacı ile, Romanya ve Bulgaristan üzerinden de Çin Makinaları ülkemize girmektedir.

Genel olarak ifade etmek gerekir ise, Türkiye’nin de dahil olduğu birçok ülke, Çin ile fiyat bazında rekabet etme şansına sahip değildir. Dolayısı ile Çin ile fiyat bazında rekabeti değil, Yüksek Kalite ve Teknoloji bazında rekabet yolunu seçmek gereklidir. Fabrikalarda esnek üretime uygun bir yapının sağlanması, markalaşma ve AR-GE faaliyetleri sonucu Yüksek Teknoloji-Patent üretimi konularında yoğunlaşmak lazımdır. Ayrıca üreticilerimiz, “küçük olsun, benim olsun” mantığını bir kenara koyarak, güçlerini birleştirmeli ve büyük fabrikalar halinde üretim yapmalıdırlar. Aksi taktirde orta vadede bu acımasız rekabete dayanmaları çok güç olacaktır. Bilhassa KOBİ’lerin İhracatını artırmak için, Sektörel Dış Ticaret firmaları her

yönü ile ancak etkinlik kriterini kaybetmeden teşvik edilmelidir. Sektörel Dış Ticaret firmaları mutlaka teşvik edilmelidir. Uzakdoğu menşeli, fiyat bazında ucuz, ancak kaliteli ürünler, makine imalatında ara mamul olarak kullanmak sureti ile, bilhassa AB ülkelerine ihracatta avantajlı duruma geçilebilir. Ancak bunu yaparken, varsa yerli üreticinin zor duruma düşürülmemesi ve hatta onayı alınması da gereklidir.

Ticaret amacı ile, Tezgah ithalatı yapan firmaların, makina bazında değil, aksam bazında ithalat yapmaları sağlanarak, makinaların belli kısımlarını burada üretmeleri temin edilmeli, en azından, montaj bazında, kısmen de olsa üretici olmaya, istihdam sağlamaya zorlanmaları lazımdır.

Ayrıca, kullanılmış makina ithalatında 10 yaş sınırı gibi bazı tedbir ve kanunlar olmasına rağmen, farklı yollar bulunarak, CE'siz ikinci el makinalar ülkemize sokulmaktadır. Bu konuda özellikle Bayrampaşa piyasası, adeta bir makina mezarlığına dönmüş durumdadır. Bu makinalarda, varsa yerli üreticinin zor duruma düşürülmemesi ve onayının alınması da lazımdır. Ayrıca, CE Belgesi, EMC ve LVD testlerinin de dikkatle kontrolü sağlanmalıdır.

Ar-Ge Yetersizliği ve Kalite Sorunları

Ülkemizdeki Know-How ile ilgili hizmetler güçlendirilerek, transfer ve danışmanlık kapasitesi geliştirilmelidir. Mühendislik, teknoloji transferi, AR-GE ve teknoloji tabanlı diğer bütün ilgili hizmet üreticilerinin, üretim kapasitelerinin artırılması sağlanmalı, bu hizmetlerin alıcısı konumundaki imalat sanayisi ile aralarındaki ticari bağlar geliştirilerek, piyasa oluşturmaya yönelik politikalar oluşturulmalıdır.

Teknolojiyle ilgili hizmetlerle sanayi arasında, piyasa mekanizmasının geliştirilmesi sürecinde, ülkenin teknoloji üretim kapasitesini güçlendirebilmek için, ihtiyaç duyulan alanlarda sanayi işletmelerinin iç bünyesinde ya da ayrı hizmet üreticileri olarak AR-GE kapasiteleri, siparişe dayalı araştırma kuruluşlarının (Contracted Research Organisations) kurulması desteklenmelidir. Bu çerçevede üniversite-sanayi işbirliği desteklenmeli, KOBİ'ler AR-GE çalışmalarına yönlendirilmelidir.

Bildiğimiz gibi, CE işareti, Avrupa Birliği'nin, teknik mevzuat uyumu çerçevesinde, 1985 yılında benimsediği Yeni Yaklaşım Politikası kapsamında hazırlanan, Yeni Yaklaşım Direktifleri kapsamına giren ürünlerin, bu direktiflere uygun olduğunu ve gerekli bütün uygunluk değerlendirme faaliyetlerinden geçtiğini gösteren bir Birlik işaretidir. CE işareti, ürünlerin amacına uygun kullanılması halinde insan can ve mal güvenliği, bitki ve hayvan varlığı ile çevreye zarar vermeyeceğini, diğer bir ifadeyle ürünün güvenli bir ürün olduğunu gösteren, "Minimum Kalite Gereksinimi" işaretidir. CE işareti, Avrupa Birliği'nin uyulması mecburi olan mevzuatı kapsamında yer alan bir işaret olduğu için, söz konusu mevzuat (Yeni Yaklaşım) kapsamına giren ve AB üyesi ülkelerde piyasaya arz edilecek olan yeni ve ikinci el (kullanılmış) ürünlerin bu işareti taşıması zorunludur. Bu nedenden dolayı bu sektörde faaliyet gösteren firmalarımızın CE Uygunluk İşareti çalışmalarını hızlandırmaları ve bu konularda var olan devlet yardımlarından faydalanmaları gerekmektedir. Bahse konu kanunun uygulama yönetmelikleri de Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanmış olup, 17 Ocak 2002 tarihli ve 24643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'un en önemli amacı, yerli ve ithal ürünler itibarıyla piyasaya arz edilen yeni, eski ve kullanılmış tüm ürünlerin güvenli olmasını sağlamaktır.

Avrupa Makine imalatçıları hem ülkelerine sattıkları, hem de ihraç ettikleri ürünlerde EN.. ve CE normları ile denetlenmektedir. Haksız rekabeti ve anti-dampingi önlemek amacı ile de ülkelere ithal edecekleri makineleri de aynı kapsam içerisinde incelemektedirler. AB'ye ihracatı olan firmalar, Avrupa Teknik mevzuatına ve direktiflerine uygun makina üretimi yapmaktadırlar. Ülkemizde 5 Aralık 2004'den itibaren, Makine Sektöründe, üretimde ve ithalatta CE Belgesi zorunluluğu getirilmesine rağmen, uygulamada bir çok problemler olmaktadır.

CE normunda üretimin hızlandırılması için TURKAK daha aktif hale getirilmeli ve eksikleri giderilmelidir. Bugün AB ülkelerine CE belgesiz mal satılamayacağı gibi, AB dışı diğer ülkeler de bilinçlenmişler ve bu belgeyi istemeye başlamışlardır. İhracat yapan, KOBİ ölçekli işletmelerin, CE belgesinin üreticiye maliyeti yüksek olması nedeniyle, bu belgeyi almak yerine, henüz CE Standartlarını sağlayamayan makinalarına CE markası vurarak ve deklarasyon yazısını gümrük belgelerine ekleyerek gönderme gibi bir uygulama içinde oldukları bilinmektedir. Bu durum yakın gelecekte Türkiye için ciddi bir sorun teşkil edecektir. Aynı sorun ithalatta da mevcuttur.

CE ve Norm uygulamasının denetiminin özel bağımsız kuruluşlara (Sanayi Odaları, Makina İmalatçı Birlikleri, vd...) bırakılması ve kontrol mekanizmasının ciddi yaptırımlarla desteklenmesi gerekmektedir.

AB VI. Çerçeve Programı kapsamında KOBİ'lerin teknolojik AR-GE kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirilmelidir. KOBİ'ler yoğun şekilde, bu programa katılmaları için bilgilendirilmeli ve katılım için gerekli prosedür basitleştirilerek, TÜBİTAK tarafından proje hazırlama desteği verilmelidir.

Teknoloji Geliştirme (Serbest) Bölgeleri kurulması da devletçe desteklenmelidir.

Makina İhracatını Artıracak Diğer Önlemler

- İhracatçılar, devletin verdiği dahilde işleme belgesi gibi imkânları çok iyi bilmemektedirler. Yaygın olarak bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.
- KDV iadeleri çok uzun ve zahmetli bir yoldan geçmektedir. Kolaylaştırıcı çözümler hızlandırılmalıdır.
- Yurtdışında, daimi sergilerde bir yıl ve daha fazla kalacak makinalar için ATA belgesi olmaması halinde, ihraç etmesi ve KDV'yi de, sergiyi açan şirketin o ülkeye ödemesi gerekmektedir. ATA belgesi için, devletin sanayiciye güvensizliğinin bir belgesi olarak teminat mektubu istenmektedir. Bu olumsuz durumun acilen kaldırılması gereklidir. Bu sayede üreticilerimiz, Yurtdışı Sergi ve "Show Room" larda daha çok ürün sergileyebilecek ve marka oluşturabileceklerdir.
- İhracat prosedürleri kolaylaştırılmalıdır.
- KOSGEB vasıtası ile, çok daha cazip şartlarda, Dış Fuar Destekleri, İç Fuar Destekleri, İç Fuarlara getirilen yabancı grupların burada ağırlanması vs. sağlanmalı ve tanıtım destekleri iyileştirilmelidir.
- İşletmelerde, ihracat teknikleri ve ihracat muhasebe teknikleri konularında eğitim desteği verilmelidir.

- TIR nakliyelerinde, yol üzerindeki geçiş giderlerini minimize edecek anlaşmalarla nakliye masrafları düşürülmelidir.
- CE normunda üretimin hızlandırılması için TURKAK daha aktif hale getirilmeli ve eksikleri giderilmelidir.
- Makine İmalatçıları Birliği, daha çok firmayı bünyesine alarak daha etkin ve illerde yaygın hale gelmelidir.

OTOMOTİV SEKTÖRÜ

Otomotiv sektörü, genel olarak karayolu taşıt araçları (binek otomobili, otobüs, midibüs, minibüs, çekici, kamyon ve traktör) ile bu araçların imalatında kullanılan parçaları imal eden bir sanayi dalı olarak tanımlanmaktadır.

Otomotiv sanayi, tüm sanayileşmiş ülkelerde ekonominin lokomotifi olarak kabul edilmektedir. Sektörün ekonomideki sürükleyici-lokomotif etkisinin nedeni, diğer sanayi dalları ve ekonominin diğer sektörleri ile olan çok yakın ilişkisidir. Otomotiv sanayii demir-çelik, petro-kimya, lastik gibi temel sanayi dallarında başlıca alıcı ve bu sektörlerdeki teknolojik gelişmenin de sürükleyicisidir. Turizm, altyapı ve inşaat ile ulaştırma ve tarım sektörlerinin gerek duyduğu her çeşit motorlu araçlar sektör ürünleri ile sağlanmaktadır. Bu sektördeki değişimler, ekonominin tümünü yakından etkilemektedir.

Bu gün, otomotiv sanayiinde küresel düzeyde değişen pazar ve rekabet koşulları nedeni ile sürekli bir gelişme mevcuttur. Türkiye'deki otomotiv sanayii de bu süreç doğrultusunda gelişmektedir. Özellikle Gümrük Birliği Kararı ile birlikte 1990 öncesi koşullara göre çok farklılıklar taşıyan pazar ve rekabet koşulları, Türkiye'deki otomotiv sanayiini yeni bir yapılanma sürecine sokmuş bulunmaktadır.

Otomotiv endüstrisi bugün olduğu gibi gelecekte de Türk ekonomisi için hayati önem taşıyan konumunu koruyacaktır. Katma değer açısından gıda ve tekstilden sonra üçüncü sırayı alan, devlet vergi gelirlerine, istihdama ve potansiyel olarak ödemeler dengesine çok büyük katkılar yapan bu sektörün daha da geliştirilip dışa açılması ve uluslararası rekabet gücüne sahip kılınması, Türk ekonomisinin arzulanan büyüklük ve etkinliğe kavuşması açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla sektörün kendisinden beklenen faydayı gerçekleştirebilmesi ve AB ülkeleri ile rekabet edebilmesi için hızla gelişen üretim teknolojileri yakından takip edilerek, ekonomik ölçeklerde üretim yapabilmesine imkan verilmesi, teşvik, rekabet, çevre, yatırım, tüketicinin korunması gibi ticari ve mali politikalarla desteklenmesi zorunludur. Belirtilen tedbirlerin alınması durumunda otomotiv sanayiinde maliyetler düşecek, kalite yükselecek, yeni model sayısı artacak, satış, dağıtım ve servis ağları genişleyip güçlenecektir.

Dünyada otomotiv üretimi 2002 yılı itibariyle 10 ülkede yoğunlaşmış olup, Japonya, ABD, Almanya, Fransa, Güney Kore, İspanya, İngiltere, İtalya, Çin ve Brezilya'nın oluşturduğu bu grup toplam üretimin %80'ine yakın bir üretim gerçekleştirmiştir. Dünya otomotiv üretimi giderek belirli ülkelerde olduğu gibi belirli firmalarda da yoğunlaşmakta, motorlu taşıt aracı üreten firmaların sayısı azalmakta ancak firma ölçekleri büyümektedir.

Türk otomotiv sanayii öteden beri ödemeler dengesine negatif katkı yapmakta, son yıllarda ithalatın önemli ölçüde artması ile bu katkı da büyümektedir. Özellikle Gümrük Birliği ile 1996 yılından itibaren otomobil ve hafif ticari araçların ithalatında büyük oranda istikrarlı artışlar görülmektedir. 1996 yılından bu yana otomobil ve hafif ticari araçlar pazarı, önemli oranda ithalata dayalı bir genişleme içindedir.

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz, otomotiv sektörünü son derece olumsuz etkilemiş ve yatırımların durmasına neden olmuştur. Kriz döneminde talep yetersizliğinden ötürü kurulu kapasitesinin yaklaşık % 40'ı dolayında çalışmak durumunda kalan sektörde yeni firmalara verilen teşvik belgeleriyle aşırı bir kapasite yaratılmıştır. Dönem içinde uygulanan kur politikaları sonucu ithalat daha çekici hale gelmiş, 1996 yılında Gümrük Birliği sürecinde AB'den ithalatta tüm tarifelerin sıfırlanmasıyla ithalatta artış oranı beklenenin de üzerinde

% 133 oranında gerçekleşmiş, ithalatın Pazar içindeki payı da %15'den % 28'e çıkmıştır. 1998 yılının ikinci yarısındaki kriz nedeniyle bu yıl yapılan ithalat 1997 yılına göre bir miktar azalmış, 1999 yılında ise mevcut seviyesini korumuş ancak sabit kur uygulamasının sürdürülmesi ve son iki ayda beklenmedik bir şekilde hızla artan talebin de etkisi ile pazarda ithalatın payı % 44'e çıkmıştır. 2000 yılıyla birlikte otomotiv sektörü tekrar altın dönemini yaşamaya başlamış ancak yıl sonunda ve 2001 yılı başında ekonominin tekrar bir krize maruz kalması sonucunda ithalat 2001 yıl sonunda % 70'in üzerinde azalma olmuş, bunu 2002 yılında % 12,6'lık, 2003 Şubat sonunda da % 85,6'lık azalış izlemiştir. İthalat miktarındaki azalmaya karşılık, iç talepte görülen yetersizlikler yerli üretimin payını da azalttığından, ithalatın pazar payını fazla değiştirmemiştir.

Otomotiv Yan Sanayii

Otomotiv yan sanayii; taşıt aracı üreten üreticilere montaj ve/veya yedek parça amaçlı üretim yapan firmalar, bakım ve servis istasyonları ile satış noktaları gibi oldukça geniş bir kitleyi kapsayan bir istihdam alanıdır. Yan sanayii, ana sanayii üretici firmalarının kendi üretim programlarına almadıkları ürün ve yarı ürün parçaları sağlayan sanayi dalı olarak tanımlanmaktadır.

1960'lı yılların ilk yarısında sadece akümülatör, lastik aksam, iç kaplama ve koltuk üreten Türk otomotiv yan sanayii, kazandığı dinamizm ile hem kalite hem de miktar olarak ürünlerini sürekli yenilemiş, günümüzde ise buji dışında kalan; komple motor ve motor parçaları, aktarma organları, fren sistemleri ve parçaları, hidrolik ve pnömatik aksam, süspansiyon parçaları, emniyet aksam, kauçuk ve lastik parçalar, şasi aksam ve parçaları, dövme ve döküm parçalar, elektrik ekipmanları ve aydınlatma sistemleri, aküler, oto camları ve koltukların üretimini gerçekleştirebilecek bir düzeye gelmiştir.

1989-1993 yılları arasında taşıt araçları talep ve üretimi hızla artmış ve 1993 yılında maksimum düzeylerine çıkmış, bu gelişmeye paralel olarak yan sanayide de çok önemli teknolojik yatırımlar ve ortaklıklar gerçekleştirilmiştir. Ancak 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında sektörde dengeler bozulmuştur. Ayrıca 1996 yılında Gümrük Birliğine girilmesi ile ithalatla yaşanan artışla birlikte otomotiv sanayiinin içine girdiği olumsuz koşullar ağırlaşmıştır. Otomobil sanayiinde, iç pazar talebinin çok üzerinde kapasitenin oluşması ve üretimin çok sayıda firma ve marka/model tarafından paylaşılması sonucu hem otomobil firmaları, hem de bu otomobillere yönelik parça imal eden yan sanayi firmaları ekonomik ölçeklerin altında üretim yapmak durumunda kalmışlardır.

Yılda 9 milyar \$'lık üretim kapasitesi olan Türk otomotiv yan sanayiinde Gümrük birliği sonrasında 1996 yılında % 1 ve 1997 yılında % 27'lik üretim artışı yaşanırken, 1998 ve 1999 yılında % 14,5 ve % 20,5'lik üretim azalışı söz konusu olmuş, 2000 yılında % 10,2 oranında artan üretim 2001'de % 15,7 azalmış, 2002'de ise tekrar % 13'lük bir artış söz konusu olmuştur.

Türk otomotiv yan sanayiinde 1000'in üzerinde firma faaliyet göstermekte olup, bu firmalardan 300-350 kadarı taşıt araçları imalat sanayiine direkt olarak orijinal parça imal eden, uluslararası pazarlarda rekabet ederek ihracat yapan firmalardır. Diğer firmalar ise küçük ölçekli üretim tesisleri olup, büyük çoğunluğu da genellikle yenileme pazarına yönelik üretim yapmaktadır.

Türk otomotiv yan sanayii, ana sanayide olduğu gibi başta Bursa olmak üzere Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. İki büyük otomobil fabrikasının Bursa'da bulunması ve iki adet "Organize Sanayi Bölgesi"nin kurulmuş olması, otomotiv sanayinin özellikle bu ilde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Endüstrinin yoğun olduğu diğer şehirler İstanbul, İzmir, Kocaeli, Ankara, Konya, Adana ve Manisa olarak sıralanmaktadır.

Otomotiv yan sanayii, mamul üretim kapasitesi, mamul çeşitliliği ve ulaştığı standartlar itibariyle, Türkiye'de imal edilen taşıt araçları için gerekli olan yan ürünlerin en az % 80'ini karşılayabilecek düzeye erişmiştir.

Sektörün yüksek ihracat potansiyeli ve Türkiye'nin coğrafi avantajlarından dolayı, Türkiye otomotiv yan sanayii yabancı yatırımcıları kendine çekmektedir. Dünyadaki büyük şirketlerin pek çoğu Türk firmalarıyla ortak yatırımlar yapmışlardır. Otomotiv yan sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların % 30'u uluslararası pazarlarda kabul gören kalite belgelerine (ISO 9000, QS 9000, ISO 14000 vs.) sahip durumdadır.

Türk otomotiv yan sanayiinde kapasite kullanımı, genel olarak taşıt araçları üretimine paralel olarak gelişmektedir. Ancak, ihracat potansiyelinin daha yüksek olması nedeniyle yan sanayii kapasite kullanımının, taşıt araçları imalat sanayii kapasite kullanımının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir.

2001 yılında Türk otomotiv Yan Sanayiinde 1,7 milyar dolarlık ihracat, 2,4 milyar dolarlık da ithalat gerçekleştirilmiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı 2000 yılındaki % 43,5'lik düzeyden 2001'de % 69,6'ya çıkmıştır. 2002'de ise; otomotiv sektöründe 2001 yılından itibaren yaşanan ithalattaki azalış ve ihracattaki artış paralelinde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 85,7'ye ulaşmıştır.

2001 yılında olduğu gibi 2002 yılında da iç talep yetersizliğinden ötürü firmalar ihracata yönelmiş ve 2002 yılında otomotiv sektörü yan sanayiinde 1.878 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilmiş, ihracatın % 79'unu aksam ve parça ihracatı oluşturmuştur.

Yıllar itibariyle otomotiv yan sanayii ihracatı artarken, dış pazar sayısı da artış göstermiş, otomotiv ana sanayii ihracatında olduğu gibi yan sanayii ihracatında da ilk sıraları AB ülkeleri almış ve bu ülkelere yönelik ihracat toplam yan sanayi ihracatının %67'sine ulaşmıştır. Amerika dünyanın en büyük pazarı olarak Türkiye için dev bir potansiyel durumundadır. Keza, Rusya, Yeni Türk Devletleri ve Asya ülkeleri de sektörcü potansiyel Pazar olarak kabul edilmektedir.

Otomotiv Sektörü Finansman ve Teşvik Durumu

Otomotiv Sektörüne Sağlanan Finansal Destekler

Bankacılık sektörünce otomotiv ana ve yan sanayii sektörüne sağlanan krediler 2001 yılı itibariyle 2.376 trilyon olarak gerçekleşmiş ve sektör toplam kredilerden %5,3 oranında pay almıştır. 2002 yılı Ekim ayı itibariyle ise sektöre verilen krediler 3.133 trilyona, sektörün toplam kredilerden aldığı pay ise % 5,9'a yükselmiştir.

Otomotiv ana ve yan sanayii sektörü Vakıfbank'ın da desteklediği sektörlerden birisidir. 2001 yılında sektörde üretim yapan firmalara verilen krediler bankanın toplam kredilerinin % 0,19'una tekabül etmişken, bu oran sektörün zor bir dönemden geçmesi ve kredi piyasasındaki daralmadan ötürü 2001 yılında % 0,15'e, 2002 yıl sonunda ise % 0,6'ya düşmüştür. Sektörde üretim yapan firmalara verilen kredilere, motorlu araç ve yedek parça ile aksesuar satan firmalara verilen krediler de dahil edildiğinde sektöre verilen kredi toplamı banka kredilerinin % 0,9'una tekabül etmektedir.

2001 yılında otomotiv sektöründe, toplam yatırım tutarı 34,8 trilyon olan 30 yatırım projesi teşvik kapsamına alınmış olup yatırım miktarı 2000 yılına göre % 69 oranında azalma göstermiştir. Bu dönemde sektörün döviz kullanımında % 71, istihdamda ise % 73'lük gerileme kaydedilmiştir.

Otomotiv Sektöründe Yabancı Sermaye

Türkiye ekonomisi hızlı büyüyen ve otomotiv ürünlerine olan talebin sürekli artış gösterdiği bir ülke olması özelliği ile yabancı yatırımcıları çekmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu dolayısıyla komşu pazarlara hitap edebilmesi ve ihracat potansiyelinin yüksek olması doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından ülkemizi cazip kılmaktadır. Yerli firmaların sermaye yetersizliği de büyük yatırım gerektiren bu sektörde yabancı sermayeye sıcak bakılmasını sağlamıştır. Otomobil firmalarının yabancı ortaklı olmaları, gerek sektörün gelişmesi, gerek teknolojik yenileme açılarından olumlu bir unsurdur.

Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 1996 tarihinde tamamlanan Gümrük Birliği çerçevesinde Türk otomotiv sanayii yapısal bazı değişikliklere uğramıştır. Bunlardan en önemlisi, AB ile entegrasyon sürecindeki Türkiye'de üçüncü ülke firmalarının yatırım yapmaya başlamasıdır. Türkiye'de faaliyette bulunan otomobil firmalarının hemen hepsi yabancı ortaklı veya lisans ile üretim yapan firmalardan oluşmaktadır. 2002 yılının ilk çeyreği itibariyle Türk otomobil sanayiinde toplam onbir adet yabancı sermayenin ortak olduğu üretim firması bulunmakta olup, başlangıçta Avrupa ve ABD sermayeli olan bu firmalara 1994 yılından itibaren Japon ve G.Kore sermayeli firmalar da eklenmiştir.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından sonra, Türkiye'ye beklenenin hayli altında da olsa gelen yabancı sermayenin önemli bir bölümü otomotiv sektöründe yer almıştır. 2001 yılı sonunda toplam yabancı sermayenin % 10,7'si otomotiv sektöründe yoğunlaşmış, sektörde faaliyet gösteren 151 Türk ortaklı yabancı firmanın ülkemize getirdiği sermaye miktarı 410,7 trilyon liraya ulaşmış ve sektördeki iştirak payı % 58,9 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Otomotiv sektöründe faaliyet gösteren yetkili kurum yöneticileri tarafından sektörün sorunları aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

Türkiye'de otomotiv sektörü için devletin belirlemiş olduğu bir strateji yoktur. Türkiye, otomotiv ana ve yan sanayii olarak mevcut durumunu ve ne yapması gerektiğini iyi tespit etmelidir. Sektörün temsilcileri ve hükümetin belirleyeceği bir yol haritası çizilmeli ve hedef tespiti yapılmalı ve bu da bir devlet politikası haline getirilmelidir.

Tüm dünyada otomotiv sektörü yapısı nedeniyle ekonomik krizlerden ilk etapta ve en çok etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. Türkiye’de de 1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan liberal ekonomi politikalarına paralel olarak ölçek ekonomileri ve uluslararası rekabet düzeyinde üretim yapmayı hedefleyen otomotiv sektöründe 1989-1993 yılları arasında çok önemli teknolojik yatırımlar ve ortaklıklar gerçekleştirilmiş, ancak 1994 yılında yaşanan kriz dengeleri tersine çevirmiş, krizin etkisiyle talepteki düşmeye paralel olarak üretim ve ithalat hızla gerilemiş, ana ve yan sanayide kapasite % 25-30 düzeyine inmiş ve tüm bu gelişmeler sonucunda Gümrük Birliği öncesi sektörün rekabet gücü zayıflamıştır.

1996 yılında Gümrük Birliği’ne girilmesi ile taşıt aracı ithalatının kontrolsüz biçimde artış göstermesi sonucunda, otomotiv sanayiinin içinde bulunduğu şartlar daha da zor hale gelmiştir. Sektör özellikle Gümrük Birliği’nin tamamlanmasından sonra, gerçek anlamda uluslararası rekabet ile karşı karşıya kalmıştır.

1997 yılı içerisinde tekrar düzelme sinyalleri veren sektör bu defa da 1998 yılının ikinci yarısından itibaren global krizin etkisiyle üretim ve satışta ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Uzakdoğu’daki krizin dış piyasalardan borçlanma imkânını azaltması iç borçlanmayı ve dolayısıyla faiz artışını gündeme getirmiş, faizlerin yükselmesi otomotiv talebine dönüşecek satınalma gücünü alternatif yatırım araçlarına yöneltmiş ve yurt içinde üretilen araçların talebi hızla düşmüştür. Global krizin yanı sıra turizm, inşaat, tekstil sektörü ve Laleli piyasasındaki durgunluk da sektörü olumsuz etkileyen sebepler arasında yer almıştır. **Otomotiv sektörünün önündeki en büyük engel olan pazardaki daralma; alınacak makro ekonomiyi düzeltmeye yönelik önlemler ile bertaraf edilebilecektir.**

Otomotiv sektörü yetkililerince mevcut potansiyel talebin reel talep haline dönüşmesinin önündeki ikinci büyük engelin, otomobil satışlarına uygulanmakta olan yüksek satış vergileri olduğu ifade edilmektedir. Yüksek vergilendirme talebin serbest pazar koşullarında oluşmasını engelleyerek rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

Türk otomotiv sektöründe gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yerli üretim-ithalat dengesi yeterince oturtulamamıştır. Sektör yetkililerine göre; dengeli bir piyasa için gerekli olan ithalatın disipline edilerek ciddi bir biçimde düzenlenmesi,

Herhangi bir firmanın serbest denecek bir biçimde ithalat yolu ile pazara girmesinin önlenmesi ve böylece 2000 yılında % 50’yi aşan ithalat payının uygun seviyelere çekilmesi gerekmektedir. Zira ithalat yoluyla pazara yönelik yeni girişlerin artması aşırı kapasite oluşmasına, firmaların kapasite kullanım oranlarının düşmesine, üretimin ekonomik ölçeklerin altına inmesine ve rekabetin bozulmasına neden olmaktadır.

Ayrıca ithalatın çok sayıda marka ve modelde yapılması yan sanayiinin üretimini ekonomik olmaktan çıkarmakta, ana sanayii de bu durumda yeni tip araç üretiminde ithal parça kullanımına yönelmektedir. Bu nedenle yerli üretilen araçlarda yerli parça kullanım oranının artırılmasına ilişkin bir düzenlemeye gidilmelidir.

Sektörün içinde bulunduğu bu olumsuz koşulların giderilmesi için belirlenen diğer sektörel ihtiyaç ve beklentiler ise aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

Sektör tarafından benimsenen ihracata dayalı büyüme ve kalkınma stratejisinin bir gereği olarak, sektörün ihracata yönelik yapılanmasını yönlendirmek amacıyla doğru verilere dayanan bir master planın hazırlanması ve bu planın uygulanmasına yönelik devlet-özel

sektör işbirliğinin oluşturulması ve ihracatın araç değil amaç olduğunun empoze edilerek sektöre güven verilmesi,

Gümrük Birliği mevzuat uyumu çerçevesinde teknik uyumun sağlanarak etkin şekilde uygulanması. Gümrük Birliği mevzuat uyumu çerçevesinde sektörel bazda Avrupa Birliği ülkeleri ile vergilendirmede eşitliğin sağlanması. Gümrük Kanunu'nun ihtiyaca cevap verecek şekilde oluşturularak ilgili mevzuatın acilen düzenlenmesi ve ihtisas gümrüklerinin aktif hale getirilmeleri,

Avrupa Birliği dışındaki ülkelere ithal edilen ve edilecek olan araç ve yedek parçaların standart kontrollerinin sıkı denetimlere tabi tutulması,

İhracat konusunda sistemlerin müsaade ettiği azami teşviklerin sağlanması,

Sektöre yönelik olarak, müşteriye hizmet kalitesini artırıcı birtakım düzenlemelere gidilmesi, servis ve eğitimli personel sayısı gibi birtakım servis standartlarının getirilmesi,

Ana sanayide yerli parça oranı %70'den az olanlar için montaj sanayi, %70 ve daha yukarısı için yerli üretim sınıfına tabi tutularak farklı değerlendirmelerde, düzenlemelerde bulundurularak farklı teşvik kapsamlarına alınmaları gerekir.

KOBİ'lerimizin yedek parça üretiminde rakip ülkelere daha hızlı ve küçük montajlarda, üretim yapma özelliğinden dolayı ayrı bir önem verilmeli ve teşvikleri kolaylaştırıp, genişletilmelidir.

Coğrafi konumu, ucuz iş gücü ve küçümsenmeyecek otomotiv yan sanayi alt yapısı ile bölgesinde, otomotiv merkezi olma özelliklerine sahip ülkemiz bu konumu iyi değerlendirmelidir.

Hükümetimiz, sektörün önde gelen temsilcileri ile birlikte çalışarak durum değerlendirmesi yapmalı, kısa orta ve uzun vadede uygulanacak yol haritasını çizmeli ve en kısa zamanda devlet politikası olarak uygulamaya koymalıdır.

Yapısal konumu ve uzun yılların deneyimini olumlu yönde değerlendirmek gerekir. Ancak tespit iyi yapılmalı, kısa vadeli destekler yerine güven verici uzun vadeli tedbirler politik endişeye kapılmadan yürürlüğe konmalıdır.

Sonuç olarak;

2004 yılında tüketim amaçlı ithal edilen otomobil dışında, üretim sürecinde Türkiye otomotiv yan sanayinde çok büyük açık vermiştir. Otomotiv yan sanayiye yönelik olarak destek ve teşvikler, raporda ele alındığı şekilde geliştirilmelidir.

Öte yandan Türkiye'de iç satışlarda ithal otomotiv payı % 70'leri aşmış durumdadır. Otomotiv üretim üssüne dönen Türkiye'de bu durum çok büyük bir çarpıklığın olduğunu göstermektedir. Doyum noktasından uzak olan Türkiye'de, son yıllarda ağırlıklı satışlar lüks kategorideki otomobillerde yaşandı. Bundan sonra ise gelir dağılımının düzelmesine paralel olarak kalite ve fiyat rekabetine sahip otomobillere rağbet artacaktır. Bu yönde hazırlık yapılarak içeride üretilen otomobillerin bu süreçteki payının artırılması gerekmektedir. Böylece bir yandan ithalata dayalı iç satışlar, diğer yandan da yan sanayinin neden olduğu

ciddi cari açık dikkate alınmalıdır. Bu sorunu kısa vadede vergileme yoluyla çözmeye çalışmak geçici bir yoldur. Uzun vadeli olarak ortadan kaldırmak için ise, arz yönlü maliyet düşürücü tedbirlere ağırlık verilmesi gerekiyor.

Bu bağlamda Doğu Avrupa'daki gelişmelere dikkatle takip edilmelidir. Büyük otomotiv şirketleri Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ı tercih etme sürecine girmişlerdir. Vergiler, girdi maliyeti ve diğer bir çok unsurda bu bölge ile rekabet edebilir durumda olmak gerekmektedir. Türkiye'de iş gücü kaliteli ve hâlâ ucuz ancak yatırımların desteklenmesinde daha aktif olunması gerekmektedir.

Türkiye nasıl geriden gelerek otomotiv sektörünü terk eden önde giden ülkelerin yerini almaya başladıysa, gözlemlere göre Çin, Hindistan ve Rusya gibi hem büyük pazara sahip, hem alım gücü yavaş yavaş artan ve hem de üretim avantajlarına sahip ülkelerin de Türkiye'nin yerini alacağı kesin gibidir. Türkiye'nin 15-20 yıl sonra otomotiv sektöründe nasıl bir yerde olacağının stratejisinin ortaya konulması ve şimdiden yatırımların buna uygun yapılması gerekmektedir. Bu meyanda yanlış ürünlerin ve yabancı şirketlerin teşvik edilmemesi gerekmektedir.

Son zamanlarda çeşitli üniversitelerin bünyesinde kurulmaya başlanan Otomotiv Mühendisliği bölüm ve fakülteleri doğru bir sürece işaret etmektedir. Ancak bu oluşumun daha başlangıçta doğru öncüllere göre yapılması gerekir. Bazılarında sektöre kalifiye eleman yetiştirmek ön plana çıkmalı, bazılarında daha çok ileri düzeyde laboratuvar ve Ar-Ge çalışması hedeflenmelidir. Böylece test çalışmalarında, dizayn ve ağırlık çalışmalarında daha kısa zamanda mesafe alınabilmektedir.

2005 yılı ve sonrasında dünya otomotiv sektöründe çelik darlığı beklenmektedir. Yassı çelik üretiminde ve üretilen kadarının kalitesinde yetersizlik vardır. Türkiye'de bu alandaki üretime yönelik yatırımlar artırılmalıdır.

KAĞIT - AMBALAJ - BASIM - YAYIN - REKLAM SEKTÖRÜ

Türkiye’de 1936 yılında kurulan kağıt sektörü, 1980’li yıllara kadar, talebi yurtiçi üretimle karşılama amacı doğrultusunda faaliyet göstermiştir. 1963-79 dönemi Türk kağıt sektörü için tam bir büyüme ve gelişme dönemi olmuştur. Uzun yıllar dış rekabete kapalı olarak gelişen sektör, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki gümrük duvarlarının kaldırılması ile yeni bir döneme girmiştir.

Türkiye, yılda 1,5 milyon ton kağıt üretmekte, tüketim ise 2 milyon tonu bulmaktadır. Kağıt, karton ve oluklu mukavva tüketimindeki bu büyüme nedeniyle, yurtdışından gelecek yeni bilgi ve teknolojiye olan ihtiyaç hızla artmıştır. Diğer ülkelerde, özellikle Batı Avrupa’da sektördeki büyüme durma noktasına gelmiştir. Karton tüketimi de düşme eğilimi göstermektedir. Türkiye’de ise kağıt ve mukavva tüketimi artmaktadır. Türkiye oluklu mukavva üretiminde yıllık 720,000 tonla Avrupa’da 6.sıradadır. Türkiye şu anda Avrupa’nın temel oluklu mukavva tüketicilerinden biridir. Yıllık bazda 650,000 tonluk tüketimiyle altıncı sırada yer almaktadır. Sektörün kapasite kullanım oranı %74’dür. Ülkemizin kağıt-karton tüketimi 2000 yılında 2.064 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye Kağıt-Karton-Ambalaj Sektöründe Dış Ticaret

Türk kağıt sanayi son 10 yıl içinde kısıtlı da olsa ihracata yönelmiştir. Kağıt üretiminde maliyetlerin artışı ve kağıt kalitesinin düşük olması, kağıt ihracatını olumsuz yönde etkileyen etmenlerdendir.

Kağıt ve kağıt ürünlerinde az hacimli ancak katma değeri yüksek mamullerin ihracatında rantabilite daha yüksektir. Buna karşın oluklu mukavva ve nihai temizlik kağıdı ürünlerinde hacmin genişliğinden dolayı navlun tutarı yükselmekte olduğundan, ihracat uzun mesafe için elverişli olmamaktadır. Örneğin, bitmiş temizlik kağıdı ürünlerinin 400-500 km’den daha uzak mesafeye taşınması ekonomik değildir.

Türkiye’de kağıt-karton tüketiminin yurtiçi üretim yoluyla karşılanan %83.4’lük bölümünün haricinde kalan kısmı ithalatla karşılanmaktadır. Kağıt-karton sektöründeki ithalat, genel olarak talebin karşılanamadığı türlerde ve lüks kağıtlarda olmakta, döviz kurlarının düşük kaldığı dönemlerde, kağıt ürünleri ithalatının cazibesi artmaktadır. Baskı ve yazı tabı kağıtları, sıvanmamış ya da emdirilmiş kağıt-kartonlar, kraft torba kağıdı ve yağ geçirmez kağıtlar başlıca ithal kalemleridir.

FAO(Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)"nın tahminine göre 2010 yılına kadar dünyanın kağıt ve karton talebi yıllık %3.1 oranında artacaktır. Buna göre 1993 de 252 milyon ton olan bu talep 2010 yılında 440 milyon tona ulaşacaktır. Bu 188 milyon tonluk artış yaklaşık 900 yeni kağıt fabrikasının üretimine eşittir.

Dünya kağıt-karton ticaretinin büyük bir kısmı gelişmiş ülkeler arasında olmaktadır. Kağıt ürünlerinin en önemli ithalatçıları başta ABD olmak üzere İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi gelişmiş ülkelerdir. En önemli ihracatçılar ise büyük orman kaynaklarına sahip Kanada, Finlandiya, İsveç gibi ülkeler yanında Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’dir.

Sektörün Sorunları

Nisan 1994'te yaşanan yüksek oranlı devalüasyon, global selüloz ve kağıt fiyatlarındaki yükselme ile birleşince kağıt-karton ithalatı durma noktasına gelmiş, yerli üreticilerin birikmiş stokları tamamen eridiği gibi, artan talebin karşılanmasında zorluk çekilmeye başlanmıştır. Global üretimde görülen aksamalar nedeniyle, Türk kağıt-karton ürünlerine önemli bir dış talebin olduğu bu dönemde, kurulu kapasiteyi azami limitlerine kadar kullanan Türk kağıt-karton şirketleri önemli ihracat bağlantıları kurmuşlardır. Türkiye'nin kriz döneminde gerçekleştirilen üretimin büyük bölümünü ihraç etmesi, Türk kağıt ve kağıt ürünlerinin dış pazarlarda tanıtılması açısından önemli olmuştur ve kağıt sektörü ihracatı her yıl artan bir seyir izlemiştir.

Kamu Sektörü: SEKA'nın özelleştirme kapsamında olması ve son yıllarda uygulamaya konulan Ekonomik İstikrar Programı Tedbirleri nedeniyle, teknolojiye yeniliklere paralel olarak modernizasyon ve tevsi yatırımlarını zamanında gerçekleştiremediğinden, rekabet açısından güçlüklerle karşılaşmaktadır.

SEKA'nın en önemli üretim konularından birisi olan *gazete kağıdı*, Balıkesir ve Aksu Fabrikalarında 182.500 ton kapasite ile üretilmektedir. Ancak yukarıda belirtilen tevsi yatırımlar zamanında yapılamadığından;

- Üretilen gazete kağıdının kalitesi düşüktür.
- Basın sektöründe kullanılmaya başlanılan 80.000 adet/saat kapasiteli baskı makinalarında kopmaya neden olmaktadır.
- Üretimde atık kağıt kullanılmadığından üretim maliyeti dolayısı ile fiyatı yüksektir.
- m² ağırlığı fazla olduğundan rakip üreticilerce elde edilen aynı miktardaki kağıttan daha az miktarda baskı yapılmaktadır.

SEKA, kraft torba, sigara, ince ve özel kağıt üretiminde de tekel durumundadır. Yukarıda belirtilen yatırımlar bu tesislerde de zamanında gerçekleştirilemediğinden, rekabet açısından güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Özel Sektör: Son yıllarda bazı firmalarca gerçekleştirilen yatırımlar, bunların genellikle modern teknolojiye dayanması veya üretim teknolojisindeki yeniliklere paralel olarak tevsi ve modernizasyon yatırımlarının zamanında yapılmış olması, kamu sektörüne oranla rekabet edebilirlik yönünden özel sektörü daha avantajlı duruma getirmiştir.

Kamu ve Özel Sektörün Ortak Sorunları

- Hammadde darboğazı ve sermayenin yetersiz oluşu,
- Enerji ve su gibi temel girdi fiyatlarının yüksek olması,
- Özellikle kamu sektöründe kullanılan makinaların, gelişmiş ülkelerde rekabet şansı kalmayan eski makinalardan oluşması ve dünya ortalamasının çok altında olan bu makinaların kullanımının kapasite düşüklüğüne ve üretimin kalitesizliğine yol açması,

- Eski kağıdın geri dönüşüm oranı ile toplam hammadde içindeki kullanım oranının düşük olması, yani eski kağıttan yeterince yararlanılamaması, eski kağıdın toplanmasında kullanılan yöntemlerin hâlâ geliştirilememiş olması ve mürekkep giderme sisteminin kullanımının yaygınlaştırılmaması,
- Kamuya ait tesislerde gerçekleştirilen ürünlerde standart sorunu bulunması (renk farkı, kalınlık vb.)

Çözüm Önerileri

2002 yılından itibaren Türkiye’den 130 ülkeye kağıt-karton ihracatı yapılmıştır. Potansiyel pazarlar olarak, Türkiye’den yaptıkları ithalat son üç yılda sürekli artış gösteren İsrail ve Bulgaristan görülebilir. Bunların yanı sıra, son üç yılda Türkiye’den yaptıkları kağıt ithal değerleri yıldan yıla büyük oranda artış gösteren Romanya, İngiltere, Güney Afrika Cumhuriyeti, İran, Yunanistan, Fransa ve Ukrayna diğer potansiyel pazarlardır.

Gümrük Birliğinin ülkemizde mevcut kağıt sanayiine etkisine ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için, AB ve Türkiye kağıt sanayi verilerini kıyaslamak yararlı olacaktır. Ülkemizin AB ülkeleri ile kağıt üretiminde rekabet edebilmesi için kapasite arttırımına gitmek, kalite ve verimliliği yükseltecek yatırımlar yapmak, maliyetleri düşürebilmek için hammadde-işçilik-enerji girdilerinde tasarruflar yapmak gerekmektedir. Kağıt sektöründe AB üretim ortalamalarına ulaşabilmek için mevcut kuruluşlara tevsi yatırımları yapılmalı, yerli ve yabancı sermayeli yeni firmalar kurulmalı, AB’deki kağıt firmaları ile yerli üreticiler arasında şirket birleşmeleri gibi organik ilişkiler oluşturulmalıdır.

Batılı ülkeler bir yandan ambalaj normları ve standartları geliştirerek atıkları azaltma yoluna giderken, diğer taraftan da ambalaj atıklarını toplayıp yeniden sanayine kazandırma konusunda yoğun emek ve para harcamaktadırlar. Buradan yola çıkarak Alman Ambalaj yönetmeliğinin son aşaması olan “Yeşil Nokta” 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten itibaren tüm ambalajlar geri alınmak ve işlenmek zorundadır. Yeşil Nokta, ürünün ambalajının ekolojik yönden uygunluğunu gösteren bir işarettir. Satış ambalajının üzerindeki Yeşil Nokta tüketiciye o ambalajın yeniden kullanılabilceğini veya geri dönüşümünün yapılabileceğini göstermektedir. Almanya’ya ambalajlı mal satan her ihracatçı, malın ambalajının geri alınmasını garanti etmek zorundadır. Eğer bunu sağlayamıyorsa ambalajların geri toplanması için kurulmuş olan şirketlerle anlaşıp Yeşil Nokta lisansı almak zorundadır.

Almanya’nın öncülüğünü yaptığı bu sistem Belçika, Fransa, Benelux ülkeleri derken tüm AB ülkelerinin ayrı ayrı benimsediği bir yapıya kavuşmuştur. Bu nedenle, AB’nin ilgili organları bir araya gelerek tüm ülkelerin ortak kullanımına dönük “Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Direktifi (94/62/EEC)”ni Aralık-1994’de kabul etmiştir. Bu direktif tüm AB üyesi ülke devletlerini, hükümetlerini ve firmalarını kapsamaktadır. Türkiye’deki çoğu oluklu mukavva ambalaj kutuları yeşil noktalıdır. Bu sistemin devamı ile geri dönüşümde ülke ekonomisine yaptığı katkı azımsanamayacak tutardadır.

Türkiye’nin coğrafi konumu itibarıyla, gazete kağıdı üretiminin jeo-stratejik öneme haiz bir üretim dalı olması, teknolojik yeniliklere paralel olarak gerekli tevsi yatırımlarının zamanında yapılarak, gazete kağıdı üretiminin sürdürülmesini gerektirmektedir.

- Özelleştirme kapsamında bulunan SEKA'ya ait diğer fabrikaların bir an önce özelleştirilerek, gerekli modernizasyon çalışmalarının yapılmasına imkân sağlanmalıdır.
- Kağıt-karton üretiminde 1996 yılında 526.000 ton atık kağıt kullanılmıştır. Çevre kirliliğine neden olan atık kağıtların toplamının artırılması ve ekonomiye kazandırılması suretiyle önemli maddi değer sağlanacaktır.
- Uluslararası sözleşmeler uyarınca, plastikten mamul ambalaj malzemelerinin geri alınması, bertaraf edilmesi gibi mükellefiyetler, ihracatçılarımıza büyük mali yük getirmektedir. Kağıt-kartondan mamul ambalaj malzemeleri, plastik ambalaj malzemelerine oranla tercih edilmektedir. İhracatçılarımızın kaliteli ve ucuz kağıt-kartondan ambalaj malzemesi temin edebilmesi açısından, yerli üretim özel önem taşımaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

İnşaat Sektörünün GSMH'daki direkt payı % 6 iken ekonomideki küçülme ve bunun inşaat sektöründe daha da ağırlıklı olarak hissedilmesinden dolayı, 2002 verilerine göre, GSMH içerisindeki payı sabit fiyatlarla % 4,6'ya gerilemiştir. Sektöre girdi sağlayan diğer sektörler de dikkate alındığında inşaat sektörünün, GSMH'daki direkt ve endirekt payı toplamı yaklaşık % 33 seviyesindedir. İnşaat sektörünün istihdama katkısı % 15 düzeyindedir.

2003 yılı ikinci üç aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre GSMH gelişme hızı %3,7, GSYİH gelişme hızı % 3,9 olarak hesaplanmıştır. Cari fiyatlarla 2001 yılında inşaat sektörünün GSMH içindeki payı 9.240.878 milyar TL olmuştur. 2002 yılında ise bu rakam 11.495.787 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2001 ve 2002 yılları arasında artış varmış gibi gözükse de, gerçekleşen artış nominal artıştır. Oysa 1987 yılı fiyatları baz alındığında ise 2001 yılında inşaat sektörünün GSMH içindeki payı 5.662 milyar TL olarak gerçekleşmiş, 2002 yılında ise 5.383 milyar TL olmuştur. Gerçekleşen küçülme -4,9 olmuştur. DİE'den alınan verilere göre 2003 yılının ilk altı aylık döneminde cari fiyatlarla inşaat sektöründe yüzde % 14,5'lik küçülme yaşanmıştır

Toplam yatırımların yaklaşık %50 sini inşaat sektörü oluşturmaktadır. İnşaat sektörü kendisine bağlı 200 den fazla alt sektörün üretime geçmesini sağlamaktadır. Örneğin bir fabrika kurulurken ilk olarak fabrikanın binasını yapmak gerekecektir. Yani her sanayi dalının oluşumunda inşaat sektörü de pay alacaktır. İnşaat sektörü diğer sektörlerle olan yakın bağlantısı nedeniyle, yaşanan ekonomik krizlerden en çok etkilenen sektör durumundadır.

İnşaat Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Kamu kesiminde inşaat sektörünün en önemli problemi kamu yatırımlarındaki kaynak yetersizliğidir. 1980'li yıllardan bu yana kamuda yatırım ödenekleri sürekli azalmış ve kamu yatırımlarında duraklama sonucunu getirmiştir. 1980'li yıllarda kamu yatırım ödenekleri GSMH'nın % 4,5 seviyesinde iken her sene küçülmüş ve halen % 2'nin altına düşmüştür. Yani reel olarak kamu yatırım ödenekleri 1980'den bu yana % 50 den daha fazla azalmıştır.

Şu anda ihalesi yapılmış sulama, baraj, karayolu, liman, kanalizasyon, içme suyu gibi büyük projelerin inşaatlarının mevcut bütçe ödenek şartları ile ortalama yaklaşık 20 yıldan önce bitirilebilmesi ise mümkün değildir. Bu ortalama süre içinde, tarım sektörüne ayrılan ödeneklerin yıllar içinde gösterdiği düşüş nedeniyle 30 yılda, enerji sektörü yatırımlarına ağırlık verilmiş olması nedeniyle de bunların 10 yılda tamamlanabildiğini ayrıca belirtmemiz gerekmektedir. Belirtilen sürelerin 2003 yılında çok daha düşük ödenek verilmesi sebebiyle özellikle tarım projelerinin yarım asrı bulan bir sürede tamamlanabileceğini bir kez daha vurgulamak gereklidir.

Taahhüt sektörü içinde bulunduğu zor durumda, ayrıca yapı maliyetinin enflasyon oranı üzerindeki artışını, kredi ve banka teminatı sıkıntılarını, kamu ihale sisteminin idari ve mali sorunlarını sürekli olarak yaşarken, birdenbire ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle uğradığı şok ve içine düştüğü bunalım diğer sektörlerin genelde hissettiklerinden çok daha fazladır.

Kamudaki Kaynak Yetersizliğine Karşı Çözüm Önerileri

- Öncelikle, ihalesi yapılmış yatırımların kısa sürede bitirilerek ekonomimize kazandırılabilmesi için, bütçe imkânlarına ilaveten proje kredileri şeklinde dış kaynak bulunmalıdır.
- Halen ihalesi yapılmış işlerden, idare ve inşaat sanayicilerince uygun görülenlerin, inşaat sanayicilerine az da olsa tazminat ödenerek tasfiyeleri teşvik edilmelidir.
- Kaynağı temin edilmemiş yeni projelerin ihalelerine kesinlikle girilmemelidir. 2003'te yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu bu şartı ön koşul olarak getirmiştir.
- Mevzuatta yabancı sermayeyi engelleyici unsurlar düzeltilmeli, ülkemizde yatırım yapmayı özendirecek tedbirler getirilmelidir.
- Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret sistemleri etkin bir şekilde devreye sokulmalıdır. Ekonomik ve teknik fizibilitesi yapılmış, uygulama projeleri hazırlanmış yatırım projeleri yerli ve yabancı müteşebbislerin seçimine hazır hale getirilmelidir.
- İnşaatına henüz başlanmamış, rantabiliteleri yüksek projelere yabancı sermaye ve dış kredi yolu ile kaynak temin edilerek kısa sürede yapımları gerçekleştirilmelidir.

Hakedişlerin Yıl İçinde Dağılımı ve Geç Ödenmesi

Bütçeden ayrılan ödeneklerle sektör temsilcilerimizin bir kısmının şantiyelerini açmaları dahi imkânsızdır. Zira, işe verilen ödenekle, işin başında bulundurulacak sabit personel ve şantiye genel masraflarının bile karşılanması mümkün değildir. Programa girmiş öncelikli projelerin ödenek yokluğu nedeniyle beklemesi hem ekonomi, hem inşaat sektörü için ciddi bir sorundur. Bu işlerin bir an önce tamamlanarak hizmete sokulması, sıkıntıdaki ekonomimiz için büyük kazanç olacaktır. Yarım kalan bu önemli işler, başta tarım projeleri olmak üzere, önceliklerine göre sıralanmalı ve bu projelerin inşaat sanayici firmaların dış ülkelerden kredi bulmaları dahil özel sektör imkânlarını da kullanarak bir an önce tamamlanmaları sağlanmalıdır.

Kamulaştırmadan Kaynaklanan Sorunlar

İnşaat faaliyetlerinin sağlıklı yürütülebilmesinin koşullarından birini, inşaat sahasındaki arazilerin kamulaştırma işlemlerinin tamamlanmış olmasıdır.

Uygulamada, bu çeşit araziler kamulaştırılmakta, ancak bütçeye kamulaştırma bedellerine ait gerekli kaynak konulmadığı için, hak sahiplerine ödeme yapılamamaktadır. Bu ödemenin yapılamaması, inşaatın başlaması ya da devamında yükleniciye sağlıklı bir yer teslimine engel olmakta, bu da işin durmasına neden olmaktadır.

Kamulaştırma bedellerinin ödenmemesi, çok büyük projelerin gecikmesine sebep olmaktadır.

Özellikle, projenin, kısa sürede ve süratle tamamlanmasının büyük önem taşıdığı kredili işlerde, kamulaştırma bedeli nedeniyle yaşanan sıkıntılar, kredinin kullanılamaması sonucunu dahi doğurmaktadır. Bu nedenlerle, kamulaştırma bedellerine bütçede mutlaka yer verilmelidir.

Ayrıca kamulaştırma konusunun ulusal bir sorun olmaktan çıkıp, ülkemizin uluslararası yargı organları önünde çok ciddi tazminatlar ödemesine sebep olan kronik bir sorunu haline geldiği bilinmektedir.

Son çıkarılan kamulaştırma yasası da bu kapsamda büyük önem taşımaktadır.

Mali Mevzuata İlişkin Sorunlar

Yıllara Sari İnşaat ve Onarım İşlerine Uygulanan % 5 Vergi Stopajı: Gelir Vergisi Kanunu 42. maddesi kapsamında yer alan yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerine ait hakediş bedelleri ve avanslarından, % 5 oranında stopaj suretiyle vergi kesintisi yapılmaktadır. Bu stopaj yüksek oranlı peşin vergi olup, diğer vergi mükelleflerine göre yapım yüklenicilerine büyük haksızlık ve adaletsizlik yapılmaktadır. Zira taahhüt şeklinde inşaat işi yapan firmaların en önemli sorunlarından birisi yüzde 5 oranındaki vergi stopajıdır.

Kurumlar vergisi oranının yüzde 46 olduğu dönemde stopaj oranı % 5 olarak uygulanmaktaydı, Kurumlar vergisi oranı sırasıyla % 40'a ve %30'a düştüğü dönemlerde ise stopaj oranı yine % 5 idi. Kurumlar vergisi oranının %30'a inmesi ve ekonomik krizler nedeniyle özellikle inşaat firmalarının kâr marjlarının düşmesi nedeniyle stopaj yoluyla ödenen vergilerin iade edilme olasılığı ve oranı yükselmiştir. Şöyle ki; vergi oranı %30 olduğuna göre, 5 liralık bir verginin mahsup edilmesi için vergi matrahının 16.667 TL olması gerekmektedir. Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde bu denli yüksek net kâr oranına genellikle ulaşamamaktadır. Dolayısı ile vergi oranı %40 iken belirlenmiş %5 lik stopaj oranının, vergi oranının yüzde 30'a indirildiği dikkate alınarak %3,30 olması gerekmektedir. Bu oranlarla ilgili değişiklik yapma yetkisi Bakanlar Kurulu'na ait olup, sorunun alınacak bir kararla çözümlenmesi imkânı bulunmaktadır.

İnşaat Sektöründe Firma Sahipleri ve Kâr Dağıtımı: Kamu kuruluşlarının inşaatlarını yapan inşaat şirketleri diğer mükelleflerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Şöyle ki, bu şirketler eğer inşaat işi 5 yıl devam ederse 5 yıl, 10 yıl devam ederse 10 yıl ortaklarına kazanç, kâr payı ya da temettü dağıtamamaktadırlar. Çünkü bu durum maliyeye göre örtülü kazanç olarak kabul edilmektedir.

Senelere sari inşaat işlerinde işin süresi 8-10 yıl hatta bütçeden yatırımlara ayrılan ödeneklerle daha uzun süre devam etmektedir. Bu süre içinde şirket ortakları kendi ihtiyaçları için şirketten para çekememektedirler. Yani şirket 10 trilyon kazanmış olsa bile, ortaklarına kâr payı olarak 1 lira dahi dağıtamamaktadır. Öte yandan, hak edişi ya da avansı aldığı anda, fon payı dahil yüzde 5,5 vergiyi peşin olarak ödemektedir.

Yüzde 5.5 küçük bir oran olarak gözükebilir. Ancak bu oranın içinde inşaat maliyetlerinin de olduğu brüt gelirin yüzde 5.5' u olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İnşaat şirketinin %90 hisseye sahip bir ortağı 1 trilyon TL., hatta 10 trilyon TL. kazanmış olsa bile, inşaat devam ettiği için şirketinden, kâra mahsuben 10 milyar TL dahi alamamaktadır. Şirketin yaptığı inşaat devam ettiği sürece örneğin 10 yıl boyunca, şirket ortağı ve ailesinin; yemeden, içmeden, çocukları okumadan, giyinmeden ve hastalanmadan yaşadığı varsayılmaktadır.

Bütün bu uygulamaların düzenlenmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Önceki yıllarda Maliye Bakanlığı yetkililerine sorun defaatle aktarılmış, sorunun kanun değişikliğine dahi gerek kalmadan bir tebliğle çözülebileceği kendilerince ifade edilmiş ise de bu güne kadar bir gelişme olmamıştır. Bu olay son derece önemlidir. Mükellef, vergisini ödediği parasına 8-10

yıl dokunamamaktadır. Dokunduğu takdirde ise ceza kesilmektedir. Bu nedenle maliye söz konusu olan tebliği yayınlar ve ödenen peşin vergiye (stopaja) isabet eden kazancın dağıtılmasına imkân sağlarsa, sorun çözümlenecektir.

İnşaat Sektöründe KDV Oranlarını Düşürmenin Sonucu; KDV ödemeleri, taahhüt işlerinin ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu ödemeler, işverence idarelerden zamanında tahsil edilememesi nedeni ile daima problem haline gelmiş ve inşaat sanayicisi firmalara ekstra yükler getirmiştir.

Devlete iş yapan yüklenicilerin, idarelerden olan KDV alacaklarının, firmaların devlete olan vergi ve SSK gibi ödemelerine mahsup edilmesi halinde KDV ödemelerindeki gecikme problemi kısmen halledilmiş olacaktır.

İhracatçıların devletten olan KDV alacakları için yapılan bu uygulama, taahhüt sektörüne de uygulamalıdır. .

Ayrıca inşaat sektöründe KDV oranının % 18’den % 12’ye indirilmesi, yatırım ödeneklerinin % 6 oranında artışı anlamını taşıyacak olup, yatırımların hızlanmasında önemli bir kaynak oluşturacaktır. Bu indirim maliye açısından bir ilave yük oluşturmayacak, 2003 yılı için zaten ayrılmış olan ödeneklerin %6 oranında yatırımlara kanalize edilmesi sağlanacaktır.

Yatırım Teşvikinin Devamı: Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde vergi teşvikleri uygulamak ve yatırımlara bedelsiz kamu arsa ve arazisi temin etmek suretiyle yatırımların ve istihdam imkânlarının artırılması ile ilgili olarak “4325 Sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Oluşturulması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 23 Ocak 1998 tarih ve 23239 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kanunun 3/a maddesi ile; “fiilen ve sürekli olarak 10 ve daha fazla işçi çalıştırmaları şartıyla, münhasıran bu işyerlerinden elde ettikleri kazançları işe başlama tarihinden itibaren yatırım dönemi dahil 5 vergilendirme dönemi gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

4. maddesinde; çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesi, 5. maddesinde; maddede belirtilen işlemler, veraseti intikal vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, emlak vergisi ve harçlar ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa göre alınan vergi, resim ve harçlardan, kredi verilmesiyle ilgili düzenlenen kağıtlar ve bu konuyla ilgili işlemler vergi, resim ve harçtan istisna tutulmuş, 6. maddesinde; çalışanların sigorta primi işveren paylarının hazinece karşılanması öngörülmüştür.

Bu hükümlere göre, 1998 vergilendirme döneminde kanunun 2. maddesinde sayılan kapsam dahili illerde işe başlamış ve işyerlerinde fiilen ve sürekli olarak en az 10 ve daha fazla işçi çalıştıran mükelleflere sağlanan, Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası, çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesi, işlemlerde vergi, resim, harç istisnası, sigorta primi işveren paylarının Hazinece ödenmesi uygulaması 31.12.2002 tarihinde sona ermiştir.

Bu kanunun sosyal amacı dikkate alındığında başlamış ve devam eden birçok yatırımın teşviksiz kalacağı, işsizliğin yüksek olduğu bu ortamda uygulamanın kaldırılmasıyla işsiz sayısının artacağı, mali ve hukuki açıdan birçok sorunlara neden olacağı kuşkusuzdur.

Bu düşünceden hareketle; başlamış ve devam eden yatırımların bitim tarihine kadar bu teşvikin süresinin uzatılmasının uygun olacağı mütalaa edilmektedir. Bu konuda TBMM ilgili komisyonları başta olmak üzere gerekli başvurularda bulunulmuş olup, konunun tekrar hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yapı Denetimi Kanunu ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar

Uygulanan sistemde sigorta güvencesinin bulunmayışı ciddi denetim şirketlerinin piyasadan çekilmesine yol açmaktadır. Sigorta güvencesi dünyadaki benzer uygulamalarda yer almakta, sistemin sürekliliğinde ve kalite üretiminde etkin rol oynamaktadır. Ülkemizde yapı denetim sisteminin tam anlamıyla yerleşmesi ve istenen olumlu sonuçları sağlaması için mutlaka sigorta uygulamasının sisteme eklenmesi gerekmektedir.

Sistemde sigorta garantisinin yer alması, denetim işlevinin güvenilirliğinin ve ciddiyetinin göstergesi olacaktır. Bu uygulama yapı sahiplerinin hasarlarının en kısa sürede telafisini sağlayacaktır. Ayrıca sigorta, sistemin sorumluluk yüklediği tarafların mesleki ciddiyetlerinin muhafazasında en etkin rolü oynayacaktır.

Çalışma Hayatı Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar

İstihdam Potansiyelinin Artırılması İçin Alınacak Önlemler

- Ülkemizde toplumsal uzlaşmanın sağlanması için önemli bir fırsat ve işbirliği zemini oluşturan Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında ülkenin önemli ekonomik ve sosyal gündem maddeleri ele alınarak, sorunlara ortak çözüm yolları geliştirilmelidir.
- Bu amaçla Konsey, bir çalışma programı dahilinde ve düzenli olarak toplanmalı; araştırma ve inceleme yapmak, görüş oluşturmak ve raporlar hazırlamak üzere, çalışma hayatı, makro ekonomik politikalar, AB ile izlenecek sosyal politikalar, insan kaynakları gibi konularda kurulmuş bulunan, ancak bu güne kadar hiç faaliyet göstermeyen “Çalışma Kurulları” işlevsel kılınmalıdır.
- Çağdaş İş Kanunu’nun hayata geçirilmesi ile birlikte, ülkemizin ağırlaşan istihdam sorununun çözümü için “İstihdam Odaklı Politikalar” ivedilikle uygulamaya konulmak zorundadır.
- Türkiye üretken istihdamı artırma amacına dayalı bir “Ulusal İstihdam Politikasını” sosyal diyalog yöntemiyle geliştirmeli ve AB istihdam stratejisi ile bütünleştirmelidir.
- İzlenecek ekonomik politikalar, reel sektörün yatırım, üretim, ihracat ve istihdam oluşturma kapasitesinin artırılmasına gereken önem ve ağırlığı vermelidir. Ayrıca, sosyal uzlaşma ve işbirliği ile bir “Ulusal Rekabet Gücü Politikası” oluşturulup bir an önce uygulamaya konulmalıdır.

ELEKTRİK-ELEKTRONİK SEKTÖRÜ

Türkiye'de 1950'lerde montaj sanayi olarak kurulmaya başlayan elektrik-elektronik sanayi, özellikle son yıllarda hızla gelişmiş, rekabet gücü kazanmış ve ihracatını en hızlı artıran sektörler arasında yer almayı başarmıştır. Sektör, bugün, kendi tasarım ve teknolojilerini geliştirecek güce ulaşmıştır.

Bilgi çağında bilginin, bilgi ve teknolojiye dayalı katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi kalkınmada belirleyici hale gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin de gerek üretiminde, gerekse ihracatında yüksek teknolojili, katma değeri yüksek mallara ağırlık vermesi gerekmektedir. Amaç, teknoloji transferinden çok teknoloji üretimi, yeni ürünlerin geliştirilmesi olmalıdır. Dünya pazarlarından alınan pay ancak böylece artırılabilir.

Bir sektörün ekonomideki yerini incelerken baktığımız üretim ihracat, ithalat ve istihdam gibi göstergeler, sektörün yeri ve önemi hakkında bize statik bilgiler verir. Ancak gözardı edilmemesi gereken bir konu da sektör üretiminin diğer sektörlerin üretimine yaptığı etki ve diğer sektörlerin üretiminden ne kadar etkilendiğidir. Sektörün hangi sektörler girdi aldığı ve hangi sektörlerle girdi sağladığı, o sektörün ekonomide yarattığı etki zincirini belirler. Zincirleme etki alanı büyük olan sektörler ekonomide lokomotif rolü üstlenirler. Böyle sektörlerdeki üretim artışları kendine girdi sağlayan veya kendine artan taleple birlikte talebi artan (tamamlayıcı mallar) birçok sektörde üretim artışlarına sebep olarak ekonomik büyümeyi tetikler.

Yapılan birtakım çalışmalar, beyaz eşya ve elektronik sektörlerinin Türkiye ekonomisinde lokomotif rolü oynayan önemli sektörlerden ikisi olduğunu göstermektedir. Elektronik sektörü toplam 61 sektörü etkilemektedir. Elektronik sektörü üretiminde kullanılan hammadde ve ara mallarında %60 ile en fazla payı cam ve kimya sektörleri, %30'luk payı elektrik ve elektronik sektörü, %10'luk payı is plastik ve diğer sektörler almaktadır. Beyaz eşya sektörü toplam 54 sektörü etkilemekte, %30 oranında beyaz eşya yan sanayi, %25 oranında metal sanayi, %20 oranında petro-kimya sektörü ürünlerini kullanmaktadır. Beyaz eşya sektörünün bir diğer önemi de ekonomideki talep gelişmeleri için öncü gösterge niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik daralmalarda en önce kısılan tüketim kalemi olan dayanıklı tüketim malları özellikle beyaz eşya talebi, ekonomideki canlanmayla birlikte de talebi ilk artan sektörler arasında yer almaktadır. Elektrik elektronik sektörü en çok otomotiv sanayine girdi sağlamakta, otomobil üretiminde %36 ile en büyük payı elektrik elektronik sanayi almaktadır. Bu sebeple, elektrik elektronik sektörü üretimi otomotiv sektörü üretiminden önemli oranda etkilenmektedir.

Dolayısıyla, elektrik-elektronik sektörünün ekonomiye kendi üretimi, ihracatı ve istihdamıyla yaptığı birinci derece katkının yanında, diğer sektörlerle olan etkileriyle ikinci derece katkılarda da bulunmaktadır. Bu, sektördeki teknoloji değişimleri ve kalite artışlarının, sektör ürünlerini girdi olarak kullanan bir çok sektörde de kalitenin artmasına olumlu etkide bulunacağı anlamına gelmektedir.

Sektör, ürün ve teknoloji ömürlerinin giderek kısaldığı, hızlı değişen, dinamik bir sektördür. Sektörün bu özellikleri AR-GE araştırmalarının ve nitelikli personel istihdamının önemini artırmaktadır.

İstanbul Sanayi Odası, elektronik sanayinde hızlı bir gelişme sağlayarak dünya pazarlarında söz sahibi duruma gelmiş Hindistan, Brezilya ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkelerin tecrübelerini incelemektedir. Elektronik sanayinde atılım yapan ülkelerin ortak özellikleri konuya ulusal stratejiler geliştirerek yaklaşımları ve devletin oynadığı öncü roldür. Başarılı uygulamalarda dikkati çeken özellikler kamu-üniversite-sanayi işbirliği yapılması, kamu satın alma kararlarında yerli sanayinin ürünlerinin tercih edilmesidir. Dış bağlantılara aracılık eden teknoparkların kurulmasına, yabancı sermaye ile ortaklıklara ve işbirliğine önem verildiği görülmektedir. Sanayi, Ar-Ge ve eğitim kurumları arasında koordinasyonun sağlanmasında devlet önemli rol oynamaktadır. Sektörün alt sektörleri arasındaki bağı oluşturmada belirgin politikalar izleyebilen, alt sektörlerin bir birlerini destekleyecek şekilde büyümesini sağlayan ülkeler, sektörde daha yüksek büyüme sağlayabilmiş, bunu başaramayanlarınsa zaman ve kaynak kayıpları sebebiyle büyümelerini sınırlamıştır.

Elektrik-elektronik sektörü Türkiye'de montaj sektörü olarak başlamış, daha sonra özellikle 1990'lardan itibaren hızla gelişerek 2003 yılında 3,9 milyar dolar ihracat gelirin'e ulaşmıştır. Elektronik alt sektöründe durum kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Tüketim Cihazları Alt Sektörü: Renkli televizyon, ses cihazları, video, yazar kasa, elektronik hesap makineleri, video kasetleri TV uydu alıcıları ve anten santralleri, elektronik tartı ve cihazları üreten alt sektörün üretiminde ve ihracatında ilk sırayı renkli televizyonlar almaktadır. Renkli televizyonların 2002 yılında üretimi 1,028 milyar ABD Doları, ihracatı 878 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında da renkli televizyon ihracatı sektörün ihracatındaki ilk sıradaki yerini korumuş, 1,48 milyar dolar değere ulaşarak 68.7% ihracat artışı göstermiştir. Buzdolabı, soğutucu ve dondurucuların ihracatı ise renkli televizyonlardan sonra ikinci sırada yer almış ve 349.3 milyon dolar değere ulaşmıştır.

Telekomünikasyon Alt Sektörü: Sektörün ürettiği başlıca ürünler telefon ve telgraf hatlarını birbirini bağlamaya mahsus cihazlar (otomatik telefon santrali vb.), uç cihazlar (telefon, telefaks, vb.) iletim cihazları (analog dijital cihazlar, TV aktarıcıları), telsiz-telefon/telsiz telgraf alıcı/verici uydu vb. antenler, aksam ve parçaları, telekomünikasyon kabloları, bakır kablolar, fiber optik kablolardır. Türkiye özellikle iletişim teknolojisi açısından Avrupa ile aynı teknolojik gelişmişlik seviyesine sahiptir. Alt sektör, elektronik sanayiinin alt sektörleri içinde Ar-Ge'ye en fazla kaynak ayıran sektör olma özelliğini göstermektedir. Telekomünikasyonda Türkiye sayısallaşma düzeyinde pek çok OECD ülkesini geride bırakmış bulunmaktadır. Türkiye, ürettiği sayısal santralleri Orta Asya ülkelerine satmaya başlamıştır.

Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektörü: Ses ve görüntü sistemleri, endüstriyel elektronik cihazlar (statik çeviriciler, otomasyon cihazları, sinyalizasyon ve alarm cihazları, endükasyon ocakları), tıbbi elektronik, test ve ölçü aletleri, otomotiv elektroniği (taksimetre, takometre) elektronik saatler ve diğer cihazlar üreten alt sektörün ürünleri, büyük üretim yapan işletmelerde üretim süreçlerinin teknolojik seviyesini belirlemekte etkin olmaktadır. Üretimde otomasyon ve esnekliğin önem kazanmasıyla birlikte alt sektörün önemi de artmaktadır. Alt sektörün elektrik-elektronik sektörü üretimindeki payı düşüktür. Sektördeki firmaların büyük çoğunluğu küçük ölçekli firmalar olup, yabancı firmalarla rekabet etmekte zorluklar yaşamaktadır.

Askeri Elektronik Cihazlar Alt Sektörü: Türkiye'nin 1970'lerden itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını, teknolojisini kendi üreterek yurt içinden karşılama hedefi ile sektör önemli gelişme göstermeye başlamıştır. Ana muhabere tanklarının, helikopterlerin, insansız hava araçlarının, mayın karşı tedbirleri gemilerinin elektronik sistemleri, elektronik teknolojisine dayanan haberleşme, komuta kontrol, atış kontrol, algılayıcılar üreten sektörde rekabet gücü kazanmada Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarının planlanan zamanda, istenen performansta gizlilik ve güvenlik koşullarına uyularak yerine getirilmesi önem kazanmaktadır.

Bilgisayar Alt Sektörü: Bilgisayar donanımı, yazılım hizmetleri, tüketim malzemeleri üreten alt sektörün en önemli özelliği hızlı değişen teknoloji ve yüksek katma değeridir. 2001 yılındaki krize rağmen üretimi büyüyen tek elektronik sanayi alt sektörüdür. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) elektronik sanayiini büro makineleri ve haberleşme cihazları ile elektrikli makine ve cihazlar olmak üzere iki alt sektöre ayırmaktadır. Türkiye kapasite kullanımı ve dış ticaret verilerinde de sıklıkla bu tasnifi kullanmaktadır.

Elektrikli makine ve cihazlar alt sektörünün kapasite kullanım oranları, büro makineleri ve haberleşme cihazları alt sektörü ile mukayese edildiğinde çok daha iyi, Türkiye ortalaması civarında, bazı yıllarda ise Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmektedir.

Elektrik-elektronik sektörü üretiminde firma yoğunlaşmasına ilişkin bir çalışma Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada elektrik-elektronik sanayi sektörlerinden “televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat ve bunlarla ilgili araçların imalatı”, “büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı”, “Radyo ve televizyon vericileri ile telefon ve telgraf hattı teçhizatı imalatı”, faaliyet sınıflarının çok yüksek yoğunlaşma derecesine sahip olduğu belirtilmektedir.

Diğer alt sektörler orta derecede yoğunlaşmaya sahiptir. Elektrik-elektronik sanayi sektörlerinden hiç birinde düşük derecede yoğunlaşma yoktur. Bu bağlamda sektörün genel olarak oligopollerden oluştuğu, rekabetçi bir yapıya sahip olmadığı söylenebilir.

Elektrik-Elektronik Sanayinin Dış Ticareti

Orta ve yüksek teknolojiye sahip sektörlerin dış ticareti son yıllarda ivme kazanmış, Türkiye'nin toplam dış ticareti içindeki payı artmaya başlamıştır. 1980'li yıllara kadar Türkiye'nin ihracatının neredeyse tamamı düşük teknolojiye sahip ürünlerden oluşmaktayken, 1980'lerden itibaren sınırlı da olsa bir dönüşüm yaşanmaya başlanmış, düşük teknolojiye sahip ürünlerin ihracattaki payı %70'lere inmiş, orta ve yüksek teknolojiye sahip ürünlerin payı ise 30'lara kadar yükselmiştir. Ancak dünya ticaretinde hammadde ve düşük teknolojiye sahip ürünlerin payının %30, orta ve yüksek teknolojiye sahip ürünlerin payının ise %70 olduğu göz önünde bulundurulduğunda kat edilmesi gereken yolun büyüklüğü anlaşılmaktadır.

Elektrik-elektronik sektörü 2003 yılında 3,5 milyar dolar ihracat rakamına ulaşmıştır. 2003 yılı itibarıyla sektör ihracatının %60,4'ü AB üyesi ülkelere yapılmıştır. AB dışı Avrupa ülkelerinin ihracat payı ise %14 olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler bazında 686,3 milyon dolar ile en fazla ihracat Almanya'ya yapılmıştır. Bu rakam, 2001 yılına göre %30,8'lik bir artışa işaret etmektedir. İngiltere 531,4 milyon dolar ihracat değeri ile ikinci en önemli pazardır. Sektör ihracatında Fransa, İtalya, İspanya ve ABD diğer önemli ülkeler olmuştur.

DTÖ sınıflandırmasında elektrik-elektronik sanayi iki alt sektörden oluşmaktadır (Büro makineleri ve haberleşme cihazları ile elektrikli makine ve cihazlar)

Alt sektör ticaretindeki artışın aşağı yukarı her yıl dünya ticaret hacmindeki artışın üstünde olması, sektörün dünya ticaretindeki payının artmakta olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin büro makineleri ve haberleşme cihazlarında dünya toplam ihracatındaki payı 2003 itibarıyla 1,045,349 ABD doları ihracat değeriyle %0.12 gibi çok düşük bir seviyededir. Alt sektörün 2003 yılında dünya ihracatındaki %13,8'lik payına karşılık, Türkiye'nin toplam ihracatındaki payının %3,3 olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, sektörün kat etmesi gereken yol daha iyi görülebilmektedir.

Alt sektör ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payının 1990 yılındaki %2'lik seviyesinden 2003 yılında %5,08 oranına yükselmesi, alt sektördeki hızlı gelişmenin ve rekabet artışının göstergesidir. Sektör ihracatı 1989 yılındaki 121,7 milyon dolar seviyesinden 1990 yılında %112'lik büyük bir sıçrama yaparak 259 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak, alt sektör ihracatı, bu tarihten 1996 yılına kadar istikrarlı bir artış gösterememiş, 1995 yılında 1990 yılının da gerisinde kalarak 255 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 1995'ten sonra yükselme eğilimine giren ihracat, 1995-1999 yılları arasında yıllık ortalama %55 oranında artarak 819 milyon dolara ulaşmış, 2001 yılında kriz sebebiyle sadece %2.8 artmış, ancak 2003 yılında yeniden hızlı yükselme sürecine devam ederek bir önceki seneye göre %52 oranında ihracat artışı gerçekleştirmiş, 1,6 milyar dolar ihracat gelirin'e ulaşmıştır.

Alt sektör ithalatı ise 1989 yılındaki 758 milyon dolar seviyesinden 2000 yılında 5,5 milyar dolara çıkmış, 2001 yılında krizin etkisiyle 2,7 milyar dolara indikten sonra 2002 yılında tekrar artarak 3,17 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Alt sektör ithalatı 1996'dan bu yana yıllık ortalama %12 oranında artmaktadır. Aynı dönemde alt sektör ihracatının bunun iki katından fazla bir oranda, yıllık ortalama %33 oranında artıyor olması, sektörün dış ticaret açığının hızla kapanmakta olduğunu göstermektedir. Alt sektör ithalatının dünya ithalatından aldığı pay 2001 yılı itibarıyla %0,33 oranındadır.

Büro makineleri ve haberleşme cihazları dış ticaretinde dünyadaki büyük ithalatçı ve ihracatçıları incelediğimizde AB üyesi 15 ülke toplamının dünya ihracatında (2001 yılında 241,76 milyar dolar) da, ithalatında da (2001 yılında 285,54 milyar dolar) birinci sırada olduğunu görmekteyiz. AB'yi 126,69 milyar dolar ihracat ve 172,84 dolar ithalat değerleri ile ABD takip etmektedir. İhracatta ABD'nin ardından Japonya, Singapur, Çin ve Hong Kong gelmektedir. İthalatta ise ABD'nin ardından Hong Kong, Japonya, Çin ve Singapur en büyük ithalatçıları arasındadır.

Ülke grupları itibarıyla incelendiğinde, Kuzey Amerika ülkelerinin büro makineleri ve haberleşme cihazları ihracatlarının toplam ihracatlarına oranını 1963'deki %3.5 seviyesinden 2001 yılında %14.1'e çıkardıkları, aynı zaman aralığında Batı Avrupa ülkelerinin alt sektörün ihracat payını %3,2'den %10'a, Japonya'nın %6,8'den %20,5'e çıkardığı gözlemlenmektedir.

Elektronik Sektörü Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Sektör için çok önemli olan Ar-Ge, yenilik, yeni ürünler geliştirme yönünden Türkiye hâlâ zayıftır. ABD Patent Ofisi verilerine göre 1977 yılında Türkiye'de 1, Güney Kore'de 7, Brezilya'da 22, Tayvan'da 53 adet patent alınmıştır. O yıllarda da Türkiye'nin diğer ülkelerle arasında çok derin farklılıklar bulunmamasına rağmen, sonrasında fark derinleşmiştir. 1977-1998 yılları arasında alınan toplam patent sayısı Türkiye'de 51, Güney Kore'de 11947, Brezilya'da 924, Tayvan'da 20116 adettir.

Türkiye'nin eğitilmiş, genç bir nüfusa sahip olması hem istihdam, hem de (özellikle ekonomideki sorunlar çözüldükten sonra) iç talep konusunda sektörün avantajını oluşturmaktadır. Türkiye'de elektrik-elektronik ve bilgisayar mühendisliği alanlarında 42 kurum öğretim vermektedir. Bu kurumların bazıları gelişmiş ülkeler standartlarında eğitim öğretim yapmakta, ancak çoğunluğu zayıf bir kadro ve alt yapı ile öğretimi sürdürmektedir. Bu kurumlardan mezun olan mühendislerin sayısı da bilgi çağında Türkiye'nin ihtiyaçlarını sağlamaktan uzaktır. Ancak, üniversite sınavında ilk 1000'e giren öğrencilerin yaklaşık yarısının elektronik ve bilgisayar mühendisliği alanlarına yöneliyor olması sektörün nitelikli insan kaynağına kavuşması açısından önemli bir şanstır.

Devlet ve sektör kuruluşlarının işbirliği ile sektörün bu günde ve gelecekte ihtiyaç duyacağı sayı ve nitelikte, teknik elemandan mühendise her seviyede elemanın yetiştirilmesi hedeflenmeli, ortak eğitim projeleri yapılmalıdır. Hızla gelişen sektörde mevcut teknik elemanların ve mühendislerin de güncel gelişmelerde haberdar olmaları için sürekli eğitim imkanları sunulmalı, bunun için kaynak ayrılmalıdır.

Ar-Ge'nin, yeni ürünleri pazara sunmanın rekabet gücünde büyük önem taşımasına rağmen üniversitelerde yapılan araştırmalar çoğunlukla münferit bazda, bilimsel yayına yönelik olmaktadır. Bu araştırmalar genellikle sanayinin sorunlarına çözüm getirmekten uzaktır. Üniversite-sanayi-devlet işbirliği yapılması ve çalışmaların eşgüdümünün sağlanması, dünya pazarlarında rekabet gücünün kazanılması açısından önem kazanmaktadır. Bu konuda dünyada pek çok başarılı örnek bulunmaktadır. Almanya'da 64 MB DRAM üretiminde Infineon ve Toshiba firmalarının öncülüğünde 18 firmanın daha katılımıyla yürütülen üretim öncesi Ar-Ge çalışması Federal Eğitim, Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı ile Saksonya Eyaleti hükümeti tarafından desteklenmektedir. Türkiye'de ise bu tip faaliyetlere, tüm devre tasarımı konusunda 7 sanayi kuruluşunu bir araya getirmiş olan İTÜ-ETA Vakfı örnek gösterilebilir.

Sektördeki firmaların büyük çoğunluğu başarının önünde en önemli engeller olarak işletme sermayesi için finansman pahalılığını ve döviz kurlarındaki dalgalanmaları göstermektedir. Ulusal alt yapı maliyetleri, organizasyonel öğrenme ve bilgi/deneyim eksikliği, müşterek bir vizyonun eksikliği, uluslararası piyasalara erişim güçlüğü (uluslararası piyasalarda tanınma ve dünya markası eksikliği) gibi faktörler de firmaların yarıya yakını tarafından başarının önündeki en önemli engeller olarak sayılmaktadır.

Firmalar, KOBİ'lerin ihracata yönlendirilip, bilinçli yatırımlarla büyümesine yardımcı olunursa Türkiye'nin ihracatında büyük yükselme olacaktır. İhracatta karşılaşılan en büyük sorun firma olarak değil, ülke olarak dünya piyasasına girmemiş olmaktan kaynaklanmaktadır. Türk mallarının kaliteli olduğunu göstermek ve dünya piyasasında bir yer edinmek için daha fazla tanıtım yapılması gerekmektedir. Enflasyonun yükselmesi sonucu oluşan yurt içi reel maliyetlerdeki artışın kârlılığı azaltarak rekabet gücünü düşürdüğünü,

toplam mamül maliyeti içerisinde kredi maliyetlerinin yüksek paya sahip olmasının ve ihracatta karşılaşılan bürokratik engellerin önemli sorunlar olduğunu, yeni pazarlarda servis veya yedek parça ağı kurmak ve bunları yapabilecek kuruluş bulmakta zorluk çekildiğini ifade etmişlerdir.

Firmalar ayrıca, gümrük işlemlerinin uzun sürmesinin nakliye güçlüklerinin, dış ticaret konusunda yetişmiş eleman eksikliğinin, ürünlerin yurt dışında tanıtımında ve yurt dışı pazarlar hakkında bilgi edinmekteki zorlukların sektörün önemli sorunları arasında olduğunu belirtmişlerdir. Öncelikle eğitim meselesine eğilinmesinin gerektiğini, şirketlerin yurt dışı ve yurt içi bazı üniversitelerle işbirliğine gitmesinin faydalı olacağını bildirmişlerdir.

İhracat yapmayan firmalarsa ihracat yapmamalarının en önemli sebebi olarak iç pazardan tatmin olmayı, ikinci sebep olarak malzeme, sermaye, teknoloji vb. kaynak yetersizliklerini, üçüncü sebep olarak ise dış pazarları tanıma ve bilgi eksikliğini göstermiştir.

Elektronik sektörü gibi risk oranı yüksek sektörlerin finansmanında bir çok ülke risk sermayesi sistemini kullanmaktadır. Finansal piyasaların zaman içinde derinleşmesiyle ve yeni finansman araçlarının ortaya çıkmasıyla yüksek riskli sektörlerin finansman sorunları da azalacaktır.

CE işareti, Avrupa Birliği'nin uyulması mecburi olan mevzuatı kapsamında yer alan bir işaret olduğu için, söz konusu mevzuat (Yeni Yaklaşım) kapsamına giren ve AB üyesi ülkelerde piyasaya arz edilecek olan ürünlerin bu işareti taşıması zorunludur. Türkiye'deki test laboratuvarlarının tanınır hale getirilerek CE işaretinin Türkiye'de alınabilmesi, böylece maliyet ve zaman kayıplarının önüne geçilebilmesi sektörün önemli taleplerindendir. Firmalar bu konunun çözülmemiş olması sebebiyle hazır CE belgesiyle ihalelere katılabilen Avrupalı firmalarla rekabette yerli sanayinin zorlandığını belirtmektedir.

İhracattaki bürokrasinin azaltılması, mevzuatın ve prosedürlerin basitleştirilmesi, ÖTV oranlarının düşürülerek iç talebin artırılması, sektördeki meslek kuruluşlarının Türk firmalarına Avrupalı firmalardan ortak bulmasına yardımcı olması, daha çok proje ile AB'nin 6. çerçeve programlarına katılımın artırılması sektördeki firmaların sektörün gelişmesi için önerileri arasındadır.

Elektrik Sektörü Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Sektör üretici firmaları, ürün üretip ülkemizde tip testi yapma imkânları olmadığından dolayı, yurt dışına gönderip bu ürünlerin testlerini yaptırmak zorunda kalıyorlar. Bu da küçük firmaları yok olma durumuyla karşı karşıya getirmektedir, o yüzden sektörümüz %80 yabancı şirketlerin elinde kalıyor ve gelişme imkânı ortadan kalkıyor.
- Çözüm TÜBİTAK (UME) bünyesinde bir kısa devre yüksek güç laboratuvarı kurmakla mümkün olabilmektedir. Bunda yurtdışı kaynaklı firmalar lobisi çok güçlü olduğundan, böyle bir laboratuvarın kurulmasını istememektedirler. Konu 20 yıldır kamuoyunun gündemindedir, ancak acil bir konu olmasına rağmen hiçbir çözüm üretilmemiştir.
- TEDAŞ-BEDAŞ tarafından, elektrik projelerinin Elektrik Mühendisleri Odası'na onanması istenmektedir. Ancak bunların SSM tarafından onanması diye bir madde bu işi, çok büyük bazı kişi ve gruplar tarafından emek sarf etmeden imza atarak bir haksız kazanç sağlamasına neden olmaktadır. Örneğin bir mühendisin resmi projeye imza

atabilmesi için, ya firmasının olması ya da çalıştığı firmanın minimum %51'ine ortak olması gerekmektedir. Bu da bir çok mühendisi mağdur etmektedir.

Daha önce Enerji Bakanlığı tarafından konulan madde, SSM Belgesi, TEDAŞ tarafından derhal kaldırılarak, sadece Elektrik Mühendisleri Odası'na kayıt olunmasının yeterli olması sağlanmalıdır. Maddenin sınırlandırılması, bu haksız kazancı ve bir takım ideolojik argümanı ortadan kaldıracaktır.

- Sektörümüzde bir çok kişi seyyar çalışmaktadır. Bunların herhangi bir kaydı bulunmamaktadır. En çok küçük gruplar halinde mimarlarla ve konut işi yapan müteahhitlerle çalışmaktadırlar. Bu iş, diğer resmi çalışan grubu zor durumda bırakmaktadır, çünkü ülkemizde vergi ve SSK şartları ağır olmaktadır. Bu grupların yaptıkları işin hiçbir otorite tarafından kontrolü de mümkün olmadığından denetim altına alınmaları zor olmakta ve teknik-kalitesiz işler yapılmaktadır.

Her şeyden önce bu kişi ve gruplar kayıt altına alınmalı, vergi ve SSK oranları düşürülmelidir. Bu kişi ve gruplar tadilat işleri yaptıklarından kontrolleri zordur, ancak şöyle bir çözüm getirilebilir. Tadilatı yapılacak işyeri veya mekan sahiplerinden, çalıştırılacak firma ve alt grupların beyanlarının olduğu basit bir belge istenebilir ve bu belge sayesinde kayıtlarının sorgulaması yapılabilir. Ancak suiistimali ortadan kaldırmak için, bu belgenin kapı kapı dolaştırılmadan tek bir merciden istenmesi gerekir.

- Elektrik sektörümüzle ilgili yapılan denetim ve kontroller yeterli olmamaktadır. Çünkü kontrol yapan kurum ve otoritenin tesisleri maalesef içler acısıdır. Kendi tesisleri kötü durumda olan bir TEDAŞ otoritesi ne kadar yeni yapılan bir işin kontrolünü yapabilir, düşündürücüdür. Belirli görüşün üstündeki kontrolü Ankara merkezli kontrol ediyor olmak yanlıştır.

Kontrolü yapan otoritenin teknik elemanlarının, sürekli teknolojiye gelişmelerin dikkate alınarak eğitimden geçirilmesi gerekmekte ve tesisleri denetleyen gruplar özenle seçilmeli, bu kişilerin oto kontrolü sıkı yapılmalı, her önüne gelen gidip tesis denetlememeli, tesis bağlantısından sonra yıllara sair olarak bu denetimler sürekli olmalıdır.

- Resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan elektrik işlerinin iş kalitesi maalesef çok düşük ve kontrolü zayıftır ve bu durum insanın can emniyetini tehlikeye sokmaktadır. Örneğin cadde ve sokaklarda tekniğe uygun yapılanma olmadığından şekilsel bozukluklara sıkça rastlanılmakta ve şikayet gitmediği sürece, aylar yıllar geçse de o duruma veya şekilsel bozukluklara müdahale edilmemektedir.

Kurumlar içerisinde özel ekipler oluşturularak veya birilerine taşore edilerek, bunların sürekli gezilip kontrolünün yapılması ve arıza ya da şekil bozukluklarının hızlı bir şekilde giderilmesi gerekir.

- Yasa değişiklikleri bilgilendirme konusunda yeterli şekilde açıklayıcı değil ve sık bilgilendirme yok.

Bilboardların, kurumların giriş ve çıkışlarında görünen yerlere asılmalı, ilgili makamdan bilgi almaya giden vatandaşlara küçük notlar halinde iletilmelidir.

- Elektrik taahhüt işleri yapan firmalar KOSGEB desteğinden hiç yararlanamamaktadır.

KOSGEB desteği genişletilerek, Elektrik taahhüt işleri yapan firmaları da kapsamı gerekmektedir.

- Elektrik dağıtım sektöründeki kaçaklar, girdi maliyetlerini çok yükseltmektedir.

Çözüm, acilen özelleştirme. Özelleştirmede bütün tarafların görüşü alınmalı ve alınan bu görüşler mutlaka değerlendirilmelidir.

- Doğalgazın, enerji üretiminde ağırlıklı olarak kullanılması ve Türkiye'nin doğalgaz enerjisinde dışa bağımlı olması dolayısıyla, stratejik ve ekonomik açıdan enerji üretiminde alternatif üretim modellerinin çeşitlendirilmesi sağlanmalı, tüm dünyada kabul gören nükleer ve hidrojen enerjisi konuları dikkate alınmalı, mevcut enerji santrallerinin rehabilitasyonu sağlanmalıdır.
- Yapılan işlerin projeye uygunluğunu denetleyen TEDAŞ personelinin daha yetkin hale gelmelerini temin etmek amacıyla gerekli eğitim desteği sağlanmalı, ayrıca bölgelere verilen yetkiler artırılmalıdır.
- Orta gerilim panoları kısa devre testleri için yurtdışına bağımlılıktan kurtulmalı, bu yol ile yurt dışına döviz çıkışının önüne geçilmeli ve bu testlerin TSE veya TÜBİTAK'ta yapılması sağlanmalıdır. Böylece yerli firmalar söz konusu testler için abartılı maliyetlerden kurtulmuş olacak böylece yatırım imkânı bulabileceklerdir.
- Kısa Devre Yüksek Güç Laboratuvarı kurulması sektöre önem kazandıracaktır. Bu aşamada konu ile ilgili problemler çözülebilecek durumdadır.
- Orta ve yüksek gerilim şalt elektrik malzemeleri üreten firma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu sektör desteklenmelidir.
- Elektrik müteahhitliği sektörü yurt içi ve yurt dışında iyi durumda olmasına karşın, yapılan ihalelerin girdi maliyetlerinin azaltılması ve denetimin daha etkin olabilmesi için elektrik ve mekanik ihalelerinin, inşaat ihalesinden mutlaka ayrı tutulması gerekir.
- Enerjide kayıp kaçak ve arıza giderme amacıyla bölgesel bazda SCADA sistemine geçilmelidir.
- Elektrik enerjisi şebeke alt yapısının eski ve yetersiz olduğu bilinmektedir. Bunlar acilen özelleştirilmeli ve gerekli yatırımlar yapılmalıdır.
- PETKİM'in yurtiçi ve yurtdışına farklı fiyat politikası uygulaması yerli üreticiyi zor durumda bırakmaktadır. Bu olumsuz durumun önüne geçilmelidir.
- Müteahhitlik sektöründe yıllara sarıh olan işlerde %5,5'luk stopaj kaldırılmalıdır.
- Diğer enerji kaynaklarına kıyasla çok daha ucuza mal edilebilen doğalgazın ev ve otomobillerde kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Kaçak elektrik kullanımını engellemek amacıyla bina dışına sayaçlı pano konulması zorunlu hale getirilmelidir.
- Elektrik dağıtım bölgelerinde daha önce yapılan çalışmalarda 33 bölgeye ayrılmıştı. Bu sistem korunmalı, aksi takdirde hukuki sorunların doğması ve tekelleşmelerin oluşması kaçınılmazdır, bu da orta ölçekli firmaların şansını daha da azaltacaktır.
- Bilişim sektörünün hükümet nezdinde bir temsil makamı oluşturulmalıdır.

Enerji ve Sanayi Tesislerinin Finansmanı

Ülkemizdeki mevcut sanayi tesislerinin tevsî, modernizasyon ve rehabilitasyon yatırımlarını gerçekleştirebilmek için ciddi miktarlarda maddî kaynağa ve gelişmiş teknolojiye ihtiyaç duyulduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Gerek Kamu tarafından yatırımlara tahsis edilen kaynakların yetersizliği, gerekse hükümetlerin özelleştirme politikası doğrultusunda kamu denetimindeki tesislerin satılmasına yönelik çabaları nedeniyle sanayi tesislerine yeterli kaynağın aktarılması mümkün olamamaktadır. Öte yandan, söz konusu finansman sıkıntısının sadece kamunun değil özel teşebbüsün de en büyük problemlerinden olduğu hususu ülkemizin gerçeklerindendir.

Bu nedenle, SSCB'nin dağılmasını müteakip kurulan devletlerin enerji üretim tesislerinde ortaya çıkan, üretimdeki yetersizlik ve verimsizlik problemlerinin çözümüne yönelik olarak, Birleşmiş Milletlerin gözetiminde ve “PHARE Projesi” kapsamında yürütülen ve ENERJİ HİZMET ŞİRKETLERİ diye adlandırabileceğimiz, Madde 2’de izah edilen ESCO (ENERGY SERVICE COMPANIES) PROJESİ’nin, gerek olduğu şekliyle (enerji tasarrufu), gerekse ESCO PROJESİ’nden esinlenerek geliştirilen ve Madde 3’te izah edilen modelde belirtildiği şekilde mevcut termik ve hidroelektrik santrallerimizin yanı sıra, kamu ve özel sektöre ait mevcut sanayi tesislerine de uygulanabileceği ve böylece ciddi boyutlarda yabancı sermayenin ülkemize transfer edilebileceği düşünülmektedir.

ESCO Projesi

ESCO, Üçüncü Taraf Finansmanı (TPF) ve teknik uzmanlık sağlayan bir sistemdir. ESCO; bankalar, enerji şirketleri (üretim, iletim, dağıtım)mühendislik ve danışmanlık şirketleri, makina ve ekipman imalatçıları ve tedarikçileri ile hedef müşterileri bir araya getirir. Geri ödemeler, uygulanan projeler sonucunda sağlanan enerji tasarrufu gelirlerinden yapılır. Bu işlem, Enerji Performans Anlaşması (EPC) olarak ta bilinmektedir.

EPC, ESCO tarafından bir müşterinin tesisindeki enerji tüketimini azaltmak için sunulan anahtar teslimi hizmetin yerine getirilmesinde uygulanan bir mekanizmadır. Söz konusu hizmetler;

- Enerji analizleri,
- Proje tasarımı,
- Ekipman montajı,
- Düzenli bakım,
- Personel eğitimi,
- Proje finansmanı

gibi hususları kapsar.

ESCO yukarıdaki hizmetlerin yerine getirilmesi için yaptığı harcamayı sadece, uygulanan proje sonucunda müşterinin tesislerinde enerji tasarrufu sağlanabildiği takdirde alabilmektedir. Anlaşmalar genellikle 4 ilâ 8 yıllık olmaktadır. Bu süre zarfında ESCO ve müşteri, uygulanan proje sonucunda elde edilen enerji tasarrufu getirisini paylaşmaktadır.

Böylece ESCO, yaptığı harcamanın geri ödemesini ve kendi masraflarını payına düşen kısımdan karşılamaktadır.

Enerji Performans Anlaşması (EPC), temin edilen 4 ayrı geleneksel kredi şekline göre farklılık arz eder. Bunlar:

- ESCO, finansman dahil projenin tamamından sorumlu olan tek taraftır.
- ESCO ve müşteri projenin şekli ve kapsamı konusunda tartışarak birlikte mutabakat sağlarlar.
- ESCO projenin başarısı ile ilgili bütün sorumluluğu yüklenir.
- ESCO bütün projeyi finanse eder. ESCO projenin finansmanı konusunda kendi kaynaklarını kullanabileceği gibi, üçüncü taraf diye adlandırabileceğimiz finans kuruluşlarından da para temin edebilir. ESCO kendi kaynaklarını kullandığı takdirde, bu meblağ müşteri için bir borç olarak kabul edilmemelidir. Zira bu durumda müşteri sadece enerji tasarrufu sağlandığı takdirde geri ödeme yapacaktır. Üçüncü taraf olarak adlandırılan finans kuruluşlarından temin edilen finansmanın kullanılması halinde, müşteri borçlu konumunda olabilecektir. Fakat, klasik borçlanma sisteminin aksine, uygulanan proje sonunda sağlanan enerji tasarrufunun getirisi, borcu ödemeye yetmediği takdirde, ESCO borcun kalan kısmını ödemekle yükümlü olacaktır.

Enerji Performans Anlaşması (EPC)’nin müşteri açısından birçok farklı avantajı vardır:

- Enerji tüketimi önemli oranda azalacaktır.
- Özellikle bakım ve işletme ekipmanlarının maliyeti olmak üzere, işletme maliyetleri ile hava kirliliğinden kaynaklanan olumsuzluklar (tesislere uygulanan para cezaları, tesisin kapatılması...vb.) azalacaktır.
- Çalışma şartları iyileşecektir.
- İmalât verimliliğindeki iyileşme sonucunda üretim kalitesi artacaktır.
- Proje kapsamında yürütülecek faaliyetler çerçevesinde, personelin uygulamaya yönelik eğitim alması sağlanacak ve sonuçta personelin motivasyonu artacaktır.
- Yapılacak yatırımın maliyetleri için finansal dış kaynak sağlanacaktır.

Enerji ve Sanayi Tesislerinin Finansmanı Projesi

ESCO Projesinden esinlenerek geliştirilen bu modelin ana felsefesi, “Yap-İşlet- Devret (YİD) Yatırım Modeli” nin mevcut enerji ve sanayi tesislerine uygulanması esasına dayanmaktadır. Bu projenin aşamalarını aşağıda belirtildiği şekilde özetlemek mümkündür:

- Projenin yürütülmesini teminen ilgili bir bakanlık veya kamu kuruluşu bünyesinde “Proje Sekreteryası” kurmak.
- Projenin işleyişine ait detayları teknik, idari, mali ve hukuksal yönden açıklığa kavuşturarak bir rapor haline getirip uluslararası dillere tercüme ettikten sonra, yerli ve yabancı finans kuruluşları, mühendislik ve danışmanlık şirketleri ile makina ve ekipman imalâtçıların yanı sıra kamu ve özel sektördeki sanayi kuruluşlarının üst düzey yetkililerinin katılacağı bilgilendirme toplantıları ile projeyi tartışmaya açmak.

- Nihai raporun toplantıya katılmayan, dış ülkelerdeki ilgili taraflara (finans çevreleri, mühendislik ve danışmanlık şirketleri ile makina ve ekipman imalatçılarına) da iletilmesini ve gerektiğinde bizzat ziyaret edilerek izah edilmesini teminen, yurt dışı misyonlarımızda çalışan personellerimize görev vermek ve izlenimlerini raporla “Proje Sekreteryası” na iletmelerini sağlamak.
- Gerek düzenlenen toplantılarda dile getirilen, gerekse yurt dışı misyonlarımızda görevli personelimizden gelen öneri ve eleştirileri “Proje Sekreteryası” bünyesinde tartışmaya açıp, genel kabul gören hususları yansıtmak suretiyle “Nihai Raporu” hazırlamak.
- Öncelikle yatırıma ihtiyaç duyulan ve mümkünse aynı sektörde faaliyet gösteren birkaç kamu tesisini, projeyi uygulamak üzere, “Pilot Tesis” olarak seçmek.
- Bankalar, mühendislik ve danışmanlık şirketleri ile makina ve ekipman imalatçısı yabancı ve/veya yerli şirketleri konsorsiyum/ konsorsiyumlar oluşturacak şekilde bir araya getirmek üzere gerekli girişimlerde bulunmak.
- Kurulan konsorsiyum/ konsorsiyumların “Pilot Tesis” olarak seçilen tesislerde inceleme yaparak gerekli yatırımları tespit etmelerini sağlamak ve aynı tesis için birden fazla talep olması halinde en uygun talebi seçerek projeyi başlatmak.
- “Proje Sekreteryası” bünyesinde, özellikle projenin gerçekleştirilmesi için tespit edilen sektörden uzman kişilerin de yer aldığı ve başında bir “Proje Yöneticisi”nin bulunduğu “Proje Yönetim Grubu”nu oluşturmak ve bu Grubun, projeyi gerçekleştirecek Konsorsiyum ile birlikte çalışmasını sağlamak.
- Belli periyotlarda (haftalık ve aylık) “Proje Sekreteryası Yetkilisi”, “Proje Yöneticisi” ve “Konsorsiyum Yetkilisi”nin katılacağı toplantılar düzenleyerek projedeki gelişmeleri tartışmak ve en azından aylık bazda “Proje Gelişme Raporları”, projenin bitiminde ise “Proje Tamamlama Raporu” hazırlamak.

Sonuçta, projenin başarıyla tamamlanmasını ve tesisin işletmeye alınmasını müteakip bütün bilgi ve belgeler “Proje Sekreteryası”nda dokümanite edilip, projenin yaygınlaştırılacak şekilde diğer tesislere adapte edilmesi ve bu tesislerde uygulanması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

“Enerji ve Sanayi Tesislerinin Finansmanı Projesi”nde yer alan ilgili tarafların görev ve yükümlülükleri aşağıda özetlenmiştir.

Konsorsiyum’un görev ve yükümlülükleri:

- Tesisin darboğazlarını ve yatırım ihtiyaçlarını tespit etmek.
- Tesis sahibi ile yaptığı tespitlerin gerçekçiliği ve yapılabilirliği konusunda mutabakat sağlayarak gerekli finansmanı doğrudan veya kendi adına borçlanarak temin etmek .
- Üretim ve kalite artışı konusunda garanti vermek.
- Yatırım için yaptığı ve işletme döneminde yapacağı harcamaları tesis sahibinin de kabul edeceği makul bir kâr marjı ile ve üretim ve kalite artışından sağlanacak gelirlerin belli bir kısmından (örn. % 80) tahsil etmeyi ve öngörülen düzeyde ilave gelir elde edilemez ise, sadece elde edilen gelir üzerinden pay alacağını peşinen kabul etmek.
- Tesis sahibinin talep etmesi halinde, üretilecek mal ve hizmetlere ihracat garantisi vermek.
- Modern teknoloji getirmek ve tesisteki personeli eğitmek.

- Anlaşma süresi tamamlandıktan sonra tesisi hiçbir hak iddia etmeksizin tesis sahibine terk etmek.

Tesis sahibinin görev ve yükümlülükleri:

- Konsorsiyum ile yapılan anlaşma şartlarına riayet etmek.
- Hammadde, yardımcı madde, elektrik, yakıt, su ve nitelikli personel gibi üretim girdilerini yeterli miktarda ve zamanında temin etmek.
- Konsorsiyuma, elde edeceği gelirleri yurt dışına çıkarma garantisi vermek.

Sonuç

Söz konusu proje ülkemize azımsanmayacak düzeyde katkıda bulunacaktır. Projenin sağlayacağı yararlar ana hatları itibariyle aşağıda özetlenmiştir:

- Kamu ve özel sektör, sahip oldukları tesislerdeki yatırım finansman yükünden kurtulacaktır.
- Teknolojik olarak geri kalmış ve ekonomik ömrü azalmış tesisler modernize ve rehabilte edilecektir.
- Öte yandan, yapılacak tevsi yatırımları sonucunda yeni üretim kapasiteleri oluşturulacak ve bunun sonucunda yeni istihdam alanları doğacak ve devletin vergi ve sigorta gelirlerinde artış olacaktır.
- Üretim artışı sonucunda ulaşılacak maliyet düşüşü, kalite artışı ve Konsorsiyum tarafının vereceği ihracat garantisi sonucunda ülke ihracat gelirlerinde önemli oranda artış sağlanacaktır.
- Yabancı sermaye yatırımlarında artış olacak ve yapılacak işbirliği sonucunda teknoloji transferine imkân doğacaktır.
- Personele verilecek eğitim sonucunda nitelikli personel sayısında artış olacaktır.
- Tevsi, rehabilitasyon ve modernizasyon yatırımları sonucunda kamu tesisleri daha kolay bir şekilde ve daha yüksek bedellerle özelleştirilebilecektir.
- Projenin bütün getirileri dikkate alındığında ülkemiz gayri safi gelirlerinde büyük çapta artışlar olacaktır.
- “Enerji ve Sanayi Tesislerinin Finansmanı Projesi”ne taraf olan ülkeler ülkemizi yakından tanıyacakları için, başka alanlarda da yatırım yapabileceklerdir.
- Tesislerimizde yatırım yaparak ekonomik birliktelik sağladığımız ülkelerle uzun dönemli dostluklar kurulacak ve bu ülkelerle olan siyasi ve politik ilişkilerimiz gelişecektir.

GIDA SEKTÖRÜ SORUNLARI

Gıda sektörü, Türkiye'nin ekonomik dinamiğidir. Türkiye'nin hâlâ ciddi mukayeseli üstünlükleri bu sektörde olduğu gibi mevcut şartlar altında Türkiye'nin net döviz getirisine sahip birkaç başlıca sektöründen biri gıda sektörüdür. Yerli kaynakları harekete geçirerek yüksek katma değer oranının yakalandığı sektörde geri ve ileri bağlantıları yüksek olup, bir çok sektör ve istihdam için son derece önemlidir. Yaşanan krizlere ve piyasa daralmasına karşılık gıda sektörü sürekli büyüme sağlamış ve GSMH'den en önemli dilimi almıştır. Küçülmeyen ve sürekli büyüyen tek sektör gıda ve perakende sektörüdür. 2003 yılında yaşadığımız %5,9'luk büyüme oranının lokomotif sektörlerinden biri de gıda sektörüdür.

Alt Sektörel Faaliyetler

Hububat: Hububat üretimimizde buğday ve arpa en önemli yeri tutmaktadır. Her iki ürünün de Anadolu'da binlerce yıllık geçmişi olup, bu ürünler kırsal kesimde yaşayan halkın önemli geçim kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Buğday üretimi tüm ülke sathına yayılmış olmakla beraber Orta Anadolu, Trakya, Güneydoğu Anadolu ve Çukurova bölgeleri önemli buğday üretim merkezlerini oluşturmaktadır. Ülkemizde buğday ekimi sonbaharda yapılmakta, hasat ise bölgelere göre değişmekle beraber Mayıs ayında başlamakta Ağustos ayına kadar devam etmektedir. Arpa ise gerek hayvan beslenmesinde gerekse bira sanayinde büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde yetiştirilen arpalar kalite itibarıyla dünya pazarlarında büyük kabul görmektedir.

Süt Ürünleri: Sektörde üretim yapısının daha çok küçük aile işletmelerinden oluşmasına karşın son yıllarda süt ve süt ürünleri konusunda yatırımlar hız kazanarak üretimde oldukça yüksek miktarlarda artışlar gözlenmiştir. Gelir artışı ve tüketicilerin beslenme konusunda daha bilinçli davranmaya başlamalarından dolayı geleneksel metotlarla üretilen süt ürünlerine yönelik talep azalmaya başlamış ve işleme derecesi en azından pastörize düzeyinde olan sütlerden üretilen ürünler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Böylece sektörde yabancı yatırımların yapılmasına neden olmuştur. Bu yatırımlar ağırlıklı olarak ortaklık düzeyinde gerçekleşmiştir. Bunun sebebinin yabancı firmaların iç pazara rahat girebilmek için yerli firmalar tarafından kurulan dağıtım ağlarından faydalanmayı tercih etmeleri olduğu düşünülmektedir.

Şekerli ve Çikolatalı Mamuller: Türkiye'de şekerli ve çikolatalı mamuller sektörünün başlangıcı, bölgeden sağlanan hammaddelerle küçük imalathanelerde üretilen lokum ve helva gibi geleneksel Türk şekerlemelerinin üretimine dayanmaktaydı. Günümüzde, geleneksel üretim yöntemleriyle birlikte modern üretim teknolojisinin de kullanıldığı sektör, gıda sanayi içinde yer alan, üretiminde kullanılan hammaddeler, yardımcı maddeler ve ambalaj malzemeleri ile yan sanayisini de geliştiren önemli sektörlerden bir tanesi durumuna gelmiştir.

Sektöre ait ürün yelpazesinin çok geniş olması, firmaların ekipmanlarında değişiklikler yaparak çeşitli ürünleri değişik zamanlarda üretebilmeleri ve fabrikalarda üretimin genelde üç vardiya, küçük üreticilerde tek vardiya hatta mevsimlik üretim olması söz konusu olduğundan, ürün bazında üretici firma sayısını ve üretim kapasitesiyle ilgili rakamları kesin olarak tespit etmek oldukça güçtür.

Organik Tarım Ürünleri: Ülkemizde sözleşmeli yetiştiricilik sistemi ile başlayan organik tarım ürünleri üretimi, konvansiyonel ürünlerde olduğu gibi talep yaratma çabalarının yoğunluk kazanması sonucu bağımsız projelerle gerçekleştirilen üretim şekliyle de desteklenmeye başlamıştır.

Ülkemizde organik bitkisel ve hayvansal ürünler üretimi, işlenmesi ve pazarlanması 18 Aralık 1994 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” ile yeniden düzenlenmiştir. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı konu ile ilgili yetkili kamu kurumudur.

Organik ürünler üretim ve ticareti özel düzenlemeler gerektirmekte, bu düzenlemelerin de uluslararası bazda kabul görmüş, kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarınca kontrol edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde uluslararası düzeyde kabul görmüş 6 kontrol ve sertifikasyon firması faaliyet göstermektedir.

Makarna: 1990’lı yılların başlarından itibaren ülke çapında ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin ağırlıklı olarak uygulanmasıyla makarna ihracatımızda görülen canlanma, iç talepteki eş zamanlı büyüme ile paralel gelişince, makarna sektöründe faaliyette bulunan büyük fabrikalar kapasitelerini artırma yoluna gitmişlerdir. Sektördeki mevcut üretim tesisleri, coğrafi dağılım açısından makarna üretiminde ana girdi olan sert durum buğdayının yetişme alanları olan Güney Doğu Anadolu, Orta Anadolu ve Batı Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bölgeler kurulu kapasite açısından incelendiğinde, Güney Doğu Anadolu bölgesinin başta Gaziantep ili olmak üzere % 40’la ilk sırayı aldığı, bu bölgeyi başta Ankara ili olmak üzere Orta Anadolu (% 35) ve başta İzmir ili olmak üzere de Batı Anadolu (% 25) bölgelerinin izledikleri görülmektedir. Sektörde faaliyet gösteren ve her birinin kurulu kapasitesi 170 ton/günün üzerinde olan 6 büyük firma sektörün kapasite açısından yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Bitkisel Yağlar: Bitkisel yağ sanayinin en önemli ürünlerinden biri olan ayçiçek yağı, yaklaşık 460 bin ton civarındaki üretimi ile dünya üretiminin yaklaşık olarak %6’sını oluşturmıştır. Ham pamuk ve soya yağı üretimi ise sırasıyla 166 bin ve 67 bin ton civarında olmuştur.

Türkiye yaklaşık 2 milyon tonluk rafine sıvı yağ üretim kapasitesi ile önemli bir üretici konumundadır. Rafine yağ üretiminde de ayçiçek yağı ilk sırada bulunmakta olup, son yıllarda iç talebin artması ile birlikte rafine soya ve mısır yağları üretiminde de artış olmuştur.

Meyve Suyu: Meyve suyu sanayinde hammadde olarak kullanılan meyvenin tamamına yakını yerli üretimden karşılanmakta, ancak bazı yıllarda elma suyu üretiminde kullanılmak üzere dahilde işleme rejimi kapsamında elma ithalatı gerçekleştirilmektedir.

Özellikle, 1993 yılından itibaren başta Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetlerine bu ürün grubunda meydana gelen ihracat artışı paralelinde,

üretimde de ani yükselişler oluşmuş ve sektörde pek çok yeni yatırımların gerçekleştiği görülmüştür.

Özellikle, 1993 yılından itibaren başta Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetlerine bu ürün grubunda meydana gelen ihracat artışı paralelinde, üretimde de ani yükselişler oluşmuş ve sektörde pek çok yeni yatırımların gerçekleştiği görülmüştür.

Lokum ve helva gibi ülkemize özgü ürünlerin ihracatlarında henüz arzu edilen düzeylere ulaşamamıştır. Bu ürünlerin yıllara göre ihracatları incelendiğinde toplam tutarın 5 ile 10 milyon dolar arasında değiştiği görülür.

Süt ve süt ürünleri kolayca bozulabilen yapıda olmaları nedeniyle ihracatta raf ömrü nispeten daha uzun, birim fiyatı yüksek ürünler ve damak tadı damak tadımıza uygun pazarlar öne çıkmaktadır. Bu nedenle ürün olarak peynir, tereyağı ve son yıllarda dondurma ihracatımız önem kazanmıştır.

Beslenmede taşıdığı büyük önem nedeniyle dünyanın en stratejik ürün grubunu oluşturan hububat, dış ticarete ülkemiz için büyük önem taşımaktadır. 1980'li yıllara gelinceye kadar tüm hububat ürünlerinde net ihracatçı olan ülkemiz daha sonraki yıllarda üretim artışının nüfus ve tüketimde görülen artışa paralel bir seyir izlememesi neticesinde, arpada net ihracatçı pozisyonunu korurken, pirinç mısır ve darılarda da önemli bir ithalatçı, buğdayda ise bazı yıllar net ithalatçı, bazı yıllar ise net ihracatçı durumuna girmiştir. Net ihracatçı olduğumuz arpada en büyük ihraç pazarlarımız Suriye, Suudi Arabistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olup buğday ihracatında ise Tunus, İtalya, Romanya, Mısır, Bangladeş ve Cezayir en önemli yeri tutmaktadır.

Net ithalatçı olduğumuz mısırdaki ithalatımızın yarısından fazlası ABD'den gerçekleştirilmekte, Macaristan, Fransa ve Arjantin diğer önemli ülkeleri oluşturmaktadır. Pirinç ithalatımızda da ABD en önemli yeri tutmakta, bu ülkeyi Mısır ve İtalya takip etmektedir.

Gıda Sektöründe Dış Ticaret

Değirmencilik Ürünleri Sektörü ihracatı, 2003 yılı Ocak-Aralık döneminde %90 oranında artarak 155 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Değirmencilik ürünleri sektörünün en önemli kalemi olan buğday unu ihracatı söz konusu dönemde %111 artış göstermiş ve 128 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. En fazla ihracat yapılan ülkeler Libya, Irak, Gürcistan, İsrail, Eritre ve Azerbaycan olmuştur. Libya'nın açtığı devlet ihalelerinin Türk firmaları tarafından kazanılması sonucunda ülkeye yapılan ihracat artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler Gıda Teşkilatı'nın, Filistin'e gıda yardımı programı çerçevesinde İsrail üzerinden gerçekleştirilen buğday unu ihracatı artış göstermiştir. Firmalarımızın yeni pazar arayışları sonucunda Venezüella ve Gambiya'ya un ihracatı gerçekleşmiştir.

Bitkisel Yağ Sektörü ihracatında Ocak-Aralık döneminde bir önceki döneme kıyasla %64 artarak, 173 milyon \$ olmuştur. Margarin ihracatı söz konusu dönemde %52,5 oranında artmıştır. Irak, Avrupa Serbest Bölgesi, Gürcistan, Suriye, Kazakistan, İran, Trakya Serbest Bölgesi ve Türkmenistan en çok ihracat yapılan ülkeler olmuştur. Serbest bölgelere yapılan ihracattaki artış, geçen yıl doğrudan ihracat yapan firmaların bu yıl serbest bölgelere yönelmesinden kaynaklanmıştır. Romanya'ya olan ihracattaki artışın nedeni, önemli bir bitkisel yağ üreticisi olan ülkenin, kuraklık nedeniyle üretimin düşmesi sonucunda ithalata yönelmesidir. Türk firmaları söz konusu ülkede distribütörlük sistemini yerleştirmiş ve kalite

kavramını kabul ettirmiştir. İran'daki düşüşün en önemli sebebi ise Malezya'nın margarin fiyatlarının daha düşük olması nedeniyle rekabet edilememesidir. Ayrıca İran, sadece İran TIR'larına yükleme yapılmasını istediği için nakliye maliyeti yüksek olmaktadır.

Şeker ve Şeker Mamulleri Sektörü ihracatı, anılan dönemde %32,5 artarak, 207 milyon \$ değerinde gerçekleşmiştir. Şeker ihracatı ise %75 oranında artmıştır. En çok ihracat yapılan ülkeler Gürcistan, Azerbaycan ve K.K.T.C.'dir. TŞFAŞ'nin açtığı ihaleler şeker ihracatını artırmaktadır. Gürcistan'a yapılan ihracatta büyük oranlı bir artış yaşanmıştır. Bu ülke bir dağıtım merkezi konumunda bulunmaktadır. İhraç edilen şeker diğer Türkiye Cumhuriyetleri'ne sevk edilmektedir. Almanya'ya yapılan ihracattaki artış, bir firmanın geçen yıl büyük bir mağazalar zincirine test amaçlı olarak yaptığı küp şeker satışlarının kalite ve fiyat bakımından kabul görmesi sonucunda satışlarının süreklilik kazanmasından kaynaklanmıştır.

Pastacılık Ürünleri Sektörü ihracatı, 2003 yılı Ocak-Aralık döneminde %44 artarak, 239 milyon \$ olmuştur. En önemli kalem olan tatlı bisküvi ve gofret ihracatı söz konusu dönemde %51 artış göstermiştir. En çok ihracat yapılan ülkeler Irak, Suudi Arabistan, Bulgaristan, Almanya, Arnavutluk, Makedonya ve İsrail'dir. Suudi Arabistan'da artan talep sonucunda ihracatta artış yaşanmıştır. Bulgaristan'a kotalı satışların tekrar başlaması ihracatın artmasına neden olmuştur. Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve bisküvi ihracatımızda geleneksel pazar konumunda bulunan Almanya'ya yapılan ihracatın değerdeki artışı miktardaki artıştan daha yüksektir. Market ürünlerinde alıcıların ambalajlı ürünleri tercih etmeleri sonucunda ambalaj maliyetleri artmış, böylece değerdeki artış daha yüksek olmuştur. Sektör içinde bulunduğu sıkıntıyı aşmak amacıyla düşük kar marjlarıyla yeni pazar arayışındadır. Senegal ve Güney Yemen bisküvi ihracatında yeni pazar olarak ortaya çıkmış ve bu ülkelere yapılan ihracatlar hız kazanmıştır. İsrail'e yapılan ihracat da artış göstermiştir. Bu ülkenin ABD ile Serbest Ticaret Anlaşması bulunmaktadır. Bisküvi ihracatı İsrail üzerinden gümrüksüz olarak ABD'ye yapılmaktadır.

Söz konusu dönemde makarna ihracatı, Türkiye genelinde %58 oranında artış göstermiş ve 27 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. En çok ihracat yapılan ülkeler Dubai, Azerbaycan, Irak, B.A.E ve ABD'dir. Dubai ve B.A.E.'ne yapılan ihracat, gerçekte Kenya, Somali ve Etiyopya başta olmak üzere Doğu Afrika ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Bu ülkelerdeki limanlarda konteynırların boşaltma yapacağı imkânlar bulunmamaktadır. Bu nedenle, Dubai ve B.A.E. 'ne gelen mallar açık gemilere yüklenip Doğu Afrika ülkelerine gönderilmektedir. Türk firmalarının Afrika ülkelerine yaptıkları ihracat yoğunluk kazanmıştır. Söz konusu pazarlarda Türk firmaları arasında fiyat açısından büyük bir rekabet yaşanmaktadır. İhracatın yüksek olduğu bir diğer ülke ise Azerbaycan'dır. Geleneksel bir pazar olan Azerbaycan'da, makarna ihracatında en büyük rakip ülke olan İtalya'ya karşı bir fiyat avantajımız bulunmaktadır. İtalyan firmalarının bu pazara ulaşması Türk firmalarına oranla daha pahalı ve zor olmaktadır.

Süt Ürünleri Sektörü, Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa'daki vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadıkları ülkeler için pazar olmaktadır. Başlıca ihraç pazarlarımız arasında, AB ülkelerinden Almanya, Avusturya, Danimarka, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, komşularımızdan Azerbaycan, Orta Doğu ve Körfez ülkelerinden Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Libya, Lübnan ve Suudi Arabistan ayrıca KKTC, ABD, Makedonya ve Yugoslavya yer almaktadır. İthalat ise genelde AB ülkelerinden, Ukrayna, Polonya ve Macaristan'dan gerçekleştirilmektedir.

Gıda Sektörüne Yönelik Çözüm Önerileri

Türkiye’de gıda sektörü tam anlamıyla başı bozukluk içindedir. On binlerce gıda izinsiz tüketime sunulmaktadır. Binlerce firma Tarım Bakanlığı’ndan izin almadan kayıt dışı olarak faaliyet göstermektedir. Denetimsiz ortamın sorumluluğu ise, yasal zemini sağlamlaştırılmadan, düzenleyici otoritenin işlevi etkinleştirilmeden özelleştirme ile kamu denetiminin tasfiye edilmesinde aranmalıdır.

Tükettiğimiz gıdaların ne kadarı sağlıklıdır? Bu soruya yetkili kurumlar bile tahmini bir cevap vermektedir. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’ndan üretim izni almadan gıda üretimi yasak olmasına rağmen, gıda üreten firmaların ancak yarısına yakını bu gereği yerine getirmektedir. Halen, gıda sektöründe faaliyet gösteren firmaların yarısından fazlası, asgari teknik ve hijyenik şartları yerine getiremediği için çalışma belgesi veya üretim izni alamamaktadır.

Tarım ve Köy işleri Bakanlığı yetkililerinden alınan bilgiye göre, Türkiye’de, sayıları 24 bine yakın olduğu tahmin edilen gıda üreticisi firmadan, sadece 9 bin 916’sı gıda siciline kayıtlıdır. Bu firmalar, toplam 34 bin 295 çeşit gıda için üretim izni almıştır. Türkiye’de üretilen gıda çeşidinin ise 200 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Sicil Kaydı Zorunluluğu: Mevzuat uyarınca, gıda, gıda hammaddesi ve ambalajı üreten firmaların, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı tarafından düzenlenen Gıda Sicili’ne kaydolarak sicil numarası alması, ayrıca ürettikleri ürünlerin bileşiminde bulunan maddeleri bakanlığa tescil ettirerek izin almaları gerekmektedir. 1995’te çıkarılan mevzuata ve uyum sürelerine karşın, gıda sektörü henüz tam bu mevzuatın gereğini tam olarak yerine getiremedi. 1995-1999 döneminde sadece 473 gıda işletmesi gıda siciline kaydolurken, bakanlığın denetim faaliyetlerine ağırlık vermesi üzerine, gıda siciline kaydolan firma sayısı 2000’de bin 643’e, 2001’de 4 bin 60’a çıktı. Böylece, gıda üreten firmaların yüzde 40’ı kayıt altına alınmış oldu.

Gıda siciline kaydolabilmek için, işletmelerin gıda üretimi ile ilgili asgari teknik ve hijyenik kuralları yerine getirmesi, gıda kodeksine uygun üretim yapması gerekiyor. Bunu sağlayamayan firmalara sicil numarası, dolayısıyla üretim izni verilmiyor.

Üretim izni ise üretilen ürünün, Türk gıda kodeksine uygun olduğunu, içeriğindeki katkı maddelerinin kodekste belirtilen oran ve miktarlara uygun olduğunu belgiliyor. Türkiye’de 200 binden fazla olduğu tahmin edilen gıda ürününe karşın, şimdiye kadar 34 bin 295 çeşit ürün için üretim izni verildi. Dolayısıyla, firmaların gıda siciline kaydolmaları ve üretim izni almaları, tüketici açısından önemli bir garanti niteliği taşıyor. Çünkü bu firmaların istenilen nitelikleri devam ettirip ettirmedikleri de sürekli kontrol ediliyor. İstenilen nitelikleri kaybeden firmaların üretim izinleri iptal ediliyor.

Merdivenaltı Üretim!: Türkiye’de binlerce gıda firması, asgari teknik ve hijyenik şartları yerine getirmeden üretim yapıyor. “Merdiven altı üretim” olarak nitelendirilen bu firmalar, hem halk sağlığını tehdit ediyor, hem de mevzuata uygun üretim yapan firmalar açısından haksız rekabete neden oluyor. Gıda mevzuatına aykırılık halinde kanunda yer verilen milyarlarca liraya ulaşan cezalara karşın, çoğu zaman bu cezalar uygulanamıyor. Bu nedenle gıda sanayinde esas dönüşümün tüketici tercihlerine bağlı olarak yaşanması bekleniyor. Uzmanlar, tüketicilerin de üretim izni olmayan ürünleri satın almaması halinde, satış imkânı kalmayan firmaların zorunlu olarak teknolojik yenilemeye gideceğine işaret ederek, tüketicileri, üretim izni olmayan ürünleri almamaları konusunda uyarıyorlar.

İlgili mevzuat uyarınca, çalışma izni almayan firmalara 4.3 milyar lira, gıda siciline kaydolmayan, ürünlerini tescil ettirmeyen, sorumlu yönetici çalıştırmayan firmalara, her bir uygunsuzluk için 581.6 milyon lira, gıda kodeksine uygun üretim yapmayan firmalara 2.9 milyar lira, insan sağlığına zarar verecek nitelikte katkı ve kalıntı bulunan ürün üreten firmalara 14.5 milyar liraya varan cezaların uygulanması gerekiyor. Mevzuatta, uygun nitelikte personel çalıştırmayan işletmelerin kapatılmasına kadar varan yaptırımlar bulunuyor. Ancak işletmelerin çoğunun çok düşük kapasiteli ve pek çoğunun da kayıt dışı çalışması nedeniyle bu cezalar uygulanamıyor.

Bakanlık personelleri tarafından, gıda üretim yerlerinde bu yıl içinde 25 bin 559 denetim yapıldı. Denetim, daha çok üretim izni alan firmaların rutin takibi şeklinde yapılırken, bu denetimler sırasında, 1132 idari para cezası uygulandı. 376 firma hakkında da savcılığa suç duyurusunda bulunuldu. Uzmanlar, Türkiye’de gıdada kayıt dışı üretimin fazla olmasına karşın, taze sebze-meyve tüketiminin çok olması nedeniyle gıda zehirlenmesi olayları yoğun yaşanmadığına işaret ettiler!

Gıda sektörü üretici, pazarlama, satıcı ve tüketici olarak 4 ana grupta toplanmalıdır. Bu birimlerin herbirinin diğerine karşı ticari, sosyal, ahlâkî ve süreç olarak ciddi sorumlulukları bulunmaktadır. Sektör toplumun ticari kazancıyla ilgili olduğu kadar sağlığı ile de yakından ilgilidir. Ayrıca sektörümüzdeki ciddi kayıt dışı ticaret ülkemizin hem ekonomik hem sosyal hayatına ciddi balta vurmaktadır. Sektörün tümü kayıt altında olduğunda hem ekonomik, hem kalite hem de rekabet olarak topluma ciddi katkılar sağlayacaktır.

Özellikle organize mağazacılık daha ciddi yayılma sağladığında ve kayıt dışı ekonomi (özellikle Pazar kültürü) kontrol altına alındığında devlet ekonomisine çok ciddi katma değer sağlayacak bir potansiyeli olduğunu düşünmekteyiz. Sektörün en önemli sorunlarını başlık halinde şöyle sıralayabiliriz;

- Vergi, SSK, Elektrik v.s resmi giderlerimizin oranının çok yüksek olması,
- Resmi kurumlardaki işlerimizin standart olarak yürümemesi, her kurumun kendine özgü talep ve istekleri,
- Perakende mağazacılıkta standartların net ve belirleyici olmaması,
- Haksız rekabetin var gücüyle sahada hareket etmesi,
- Üretilip satışa sunulan ürünlerin belli bir standartta olmayışı (merdiven altı faaliyetler),
- Resmi kurumların ticaret yapan tüzel kişilerde sürekli açık araması, hataları yakalama psikolojisinde olması, yapıcı ve yönlendirici olmaması,
- Yabancı yatırımcılar ile yerel yatırımcının aynı kategoride tutulmaması, yabancı girişimcilere özerlik sağlanması.

Çözüm Önerileri

- Resmi kurumların daha sağlıklı ve yardımcı olacak şekilde esnafa yaklaşımı, resmi giderler olarak ödenen vergi, SSK ve diğer giderlerin tabana yayılarak verenden almak değil herkesten aynı şekilde tahsilat yapılması ve gelirlerin çoğaltılarak oranların düşürülmesi gerekmektedir. Sektöre ait dernek, vakıf ve resmi kuruluşların birlikte hareket etmeleri ve uygulamalar konusunda herkes aydınlatılmalı ve eşit statüde davranılmalıdır. Üretim yapan bütün firmalar belli standartları yerine getirmeli, standart dışı olan ürünler piyasada çok değer bulamamalıdır.
- Sektör, üretimde global ekonomi ile yeni yeni rekabet etmeye başlamış olup, mağazacılıkta yerel sermaye gücü kısıtlı ve zayıf olduğundan henüz ciddi bir rekabet ortamında gerekenleri yapacakları konusunda tereddütler bulunmaktadır. Bunun için yerel zincirler birliktelik sağlamada, birlikte hareket etmeli ve gelecek planları birlikte yapmalıdırlar. Ancak Türk toplumu olarak ortaklık yürütme kültürümüz gelecek kaygısından ötürü çok ciddi hayatiyet kazanamamaktadır. Bu da ciddi bir eksikliklerdir.
- Resmi kurumlardan beklentiler; kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınması, sürekli gündemde olan yeni market yasasının daha dikkatli ele alınması, girişimcilerin haklarının tüketiciye ve global sermayeye karşı korunması, alınacak kararlarla yerel girişimcinin önünün kesilmemesi gerekmektedir. Devletimiz borç yükü altında iken vergi ve SSK'nın düşürülmesini istemek hayalcilik olacaktır. Yeni hükümetimizin seçim vaatlerinden biri olan SSK primlerini indireceğiz demesine karşılık uygulama yapmaması bunun bir göstergesidir.
- Yerel yönetimlerden beklentilerimiz kanuni prosedürün ve sorumlu olduğumuz birimlerin daha az ve gerçekli hale getirilmesidir. Resmi kurumların prosedür gereği olan yaklaşımlarında daha şeffaf, ılımlı ve gerçekçi olmaları durumunda bizde üzerimize düşen konularda gerekenleri yapmak için hazır olduğumuz bilinmelidir.

TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ

Karayolu Taşımacılığı: Dış ticaretimizde birim değeri yüksek olan malların karayolu ile taşınmasının ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Karayolu ile taşımada karşılaşılan sorunlar transit geçilen ve/veya varış ülke makamları uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

İzlenen politikalar sonucu Türkiye, 25.000 civarındaki çekici sayısı ile Avrupa'nın en büyük kara taşıma filosuna sahiptir. Ülkemiz, avantaj olarak değerlendirilecek bu durumdan dış etkenler nedeniyle azami faydayı sağlayamamaktadır. Uluslararası taşımalarda karşılaşılan en büyük sorun geçiş belgeleri temini sorunudur. Ülkemizin 48 ülke ile yaptığı ikili anlaşmalar çerçevesinde yılda yaklaşık 320.000 adet geçiş belgesi temin edilmektedir. Ancak söz konusu belgeler belirli ülkeler itibarıyla yetersiz kalmaktadır.

Batı Avrupa'ya yönelik ihraç malı taşımalarında izlenen güzergah geçmişte vuku bulan Yugoslavya'daki iç savaş nedeniyle daha uzun olan Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya-Almanya güzergahına kaymıştır. Bu güzergahta Avusturya tarafından ülkemiz karayolu taşımacılarına tahsis edilen geçiş belgesi kotası yılın ilk yarısında tükenmekte olup ülkemiz kotasında artışa gidilmemektedir. Taşımacılarımız bu güzergahta Avusturya ve Macaristan'ın ortaklaşa kurduğu treyler taşımasını esas alan demiryolu sistemini de kullanmaktadır. Bu uygulama ile taşımacılarımıza tahsis edilen yıllık kota haricinde ek bir geçiş imkânı sağlanmaktadır. Demiryolu taşımasından gidiş-dönüş olarak yararlanan taşımacılara bir adet ilave geçiş belgesi verilmektedir.

Batı Arupa'ya yönelik taşıma güzergahlarının bir diğeri Haydarpaşa ve Çeşme ile İtalya'nın Trieste, Bari ve Brindisi limanları arasında Ro-Ro gemilerinin kullanıldığı İtalya-Avusturya-Almanya güzergahıdır. İtalya üzerinden geçişlerde de 20.000 adetlik kotanın erken dolması nedeniyle sorun yaşanmaktadır.

BDT Ülkelerinden Rusya Federasyonu ve Ukrayna'ya yapılan karayolu taşımacılığı ise Samsun-Novorosiysk ve Zonguldak-Ukrayna Ro-Ro hatları ile sağlanmaktadır. Türk Cumhuriyetlerine yönelik taşıma ise Rusya, İran ve Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır. Rusya Federasyonu'na ve bu ülke üzerinden yapılan transit taşımalarda geçiş belgesi sorunu yaşanmaktadır. Rusya Federasyonu tarafından ülkemize tahsis edilen ücretsiz geçiş belgeleri yetersiz kalmaktadır.

Taşımacılarımız İran ve Gürcistan üzerinden yaptıkları geçişlerde de problemlerle karşılaşmaktadırlar. İran'dan geçiş yapan araçların keyfi uygulamalarla bekletildiği, ilave ücret istenildiği yolunda fazla şikayet mevcuttur.

Keza, Körfez ülkelerine yönelik taşımalarda Suriye ve Suudi Arabistan transit geçişlerinde de anılan ülke gümrüklerinde keyfi uygulamalarla karşılaşıldığı, yükün ve taşıma yapan araçların arama gerekçesiyle zarar gördüğü belirtilmektedir.

Ancak, bu ülkeler tarafından uygulanan engellemelerin altında; belirtilen bölgelere yapılan taşımalarda, ülkemiz taşımacılarının yerine kendi taşımacılık firmalarının daha fazla pay almasının sağlanması, ulaştırma güzergâhlarının ülke çıkarları doğrultusunda değiştirilmesi, kendi ülkelerinin azami faydayı elde etmesi, gerçeği yatmaktadır.

Denizyolu Taşımacılığı: Kombine taşımacılıkta önemli yer tutan denizyolu taşımacılığında, limanlar ve işletmeciliği büyük öneme sahiptir. Limanlar yükleri toplama ve dağıtma özelliğini haiz olup denizyolu taşımacılığının başlangıç ve bitiş noktalarıdır.

Bilindiği üzere, ülkemizde demiryolları ile bağlantılı olan limanlar TCDD tarafından işletilmektedir. TCDD tarafından işletilen limanlar Haydarpaşa, Mersin, İskenderun, Derince, İzmir, Samsun ve Bandırma limanlarıdır. Bu limanlar ülkemizin ithalat, ihracat ve transit ticaret kapılarıdır. Limanlarımızda alt yapı ve işletmeden kaynaklanan yetersizlikler bulunmaktadır. Genel olarak, yanaşma yerleri, rıhtımlar, rıhtım boyları, derinlikler, liman gerisi bölge alanlarına hizmet veren araç ve gereçlerle, depolama ve araç park yerleri yetersiz kalmaktadır. Limanların etkin ve verimli işletmeciliğini sağlamak üzere otonom liman idareleri eliyle yönetilmesi konusunda gelişme sağlanamamıştır. Kamuya ait limanların düşük maliyet ve yüksek hizmet performansı ile işletilmesi gerekmektedir.

Özel firmalarca işletilen limanlara demiryolu bağlantısı bulunmamaktadır. Limanlarımızdaki liman ücretleri yüksektir. Yapılan araştırmalarda Kuzey Avrupa ve Akdeniz limanları arasında Türk limanları Karadeniz kıyısı limanlarıyla birlikte en pahalı limanlar olarak gösterilmektedir. Bu durum ise limanlarımızdan uluslararası taşımacıların yararlanma imkânını sınırlamaktadır.

Türk deniz ticaret filosunun 1997 yılında 12 milyon DWT olan tonajı, 1999 yılında 10.4 milyon DWT'a gerilemiştir. Filonun yenilenmesi ve gençleştirilmesi, uluslararası teknolojik gelişmelere uygun gemilerle donatılması sağlanamamıştır.

Konumuz açısından önemli bir unsur ise deniz ticaret filusunda tarifeli sefer hizmeti verebilecek yeterli gemi bulunmadığıdır. Son beş yılda konteyner taşımaları çok artmış ve limanlardaki konteyner elleçlemesi genel kargo miktarını aşmıştır. Limanlardan yurtiçine ve yurtiçinden limanlara yapılan taşımaların %95'i karayolu ile yapılmaktadır. Bu durum kombine taşımacılıktaki demiryolu, denizyolu taşıma modunun gerçekleştirilemediğini göstermektedir.

Demiryolu Taşımacılığı: Ülkemizde 1950'li yıllara kadar 7.671 km. demiryolu yapılmış, ancak bu yıllardan sonra ülkedeki gelişmelere paralel olarak yeterli demiryolları inşa edilememiş, mevcut demiryollarının düşük olan fiziki standartları yeterince düzeltilenmemiş, hepsinden önemlisi yönetim yapısı hantallaşmış, pazardaki gelişmelere uyum sağlayabilen bir işletmecilik geliştirilememiştir.

Gerek yeni yol yapımı, gerekse modernizasyon yatırımlarının gecikmesine paralel olarak taşıma sektöründe rekabet gücünü yitiren demiryolları artan maliyetleri ile paralel gelir artışı oluşturamamış, oluşan açığını borçlanma ile kapatmak durumunda kalmıştır. Dış borç, faiz ve kambiyo giderleri hızla yükselmiştir.

TCDD işletmesi, 8.607 km ana hat, 1.901 km tâlî hat olmak üzere toplam 10.508 km. demiryolu hattında taşımacılık yapmaktadır. Ana hatların %97'sinde halen tek hat işletmeciliği yapılmaktadır. Altyapı eksiklikleri Asya ile Avrupa arasında köprü konumunda olan ülkemiz üzerinden ulaşımın sağlanmasına engel durumdadır. Avrupa'dan Asya'ya kesintisiz geçişe imkân sağlayacak yapının olmaması da yine bir olumsuzluk teşkil etmektedir.

Büyük Tehlike: Köprü Konumundaki Türkiye Ulaşımında “By Pass” Edilebilir

Gelenen bu aşamada ülkemiz Avrupa ile Asya arasındaki demiryolu ulaşımının ülkemiz dışında yapılmasına imkân sağlayan gelişmelerle karşı karşıyadır. Ülkemiz kalkınma planlarında yer alan ve Avrupa ile Asya arasındaki kesintisiz ulaşımı sağlayacak Doğu-Batı transit koridoru içerisindeki boğaz tüp geçişi yapımına nihayet başlanmış olması bu anlamda son derece yerinde olmuştur. Bu projenin gecikmeleri ne derece telafi edebileceği ise zamanla anlaşılacaktır.

Yine İran üzerinden yapılacak taşımaya alternatif oluşturacak Kars-Tiflis demiryolunun yapımı da gerçekleştirilememiştir. Bu durum ülkemizi dışlayacak güzergâhların ağırlık kazanmasına neden olmaktadır.

Avrupa Birliği’nin gerçekleştirdiği TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) Avrupa ile Asya arasındaki ulaşımın Romanya ve Bulgaristan limanlarından Gürcistan limanlarına denizyolu ile geçişi veya demiryolu ile Ukrayna ve Rusya Federasyonu’ndan Orta Asya’ya ulaşımı esas alan bir programdır.

Diğer taraftan, Sarakhs (Türkmenistan) –Meşhed (İran) hattı ile Bandar Abbas ve Bandar İmam Humeyni limanlarına bağlantı hatlarının tamamlanıp hizmete girmesi ile bölgedeki transit taşımacılık Basra Körfezine kaymıştır.

Öte yandan, Yunanistan Volos–Laskiye bağlantısını gerçekleştirmiştir. Tüm bu gelişmeler ülkemizin Batı Avrupa-Asya transit taşımacılığının dışında kalmasına neden olacak gelişmelerdir. Ülkemizin alt yapı projelerini biran önce gerçekleştirmesi gerekmektedir. Transit taşımacılık önündeki bir diğer olumsuzluk, ülkemizdeki çabuk erişilebilir yük bilgi ve dağıtım sisteminin olmamasıdır. Söz konusu sistem yükün izlenmesi ve bu suretle kesintisiz bir demiryolu sisteminin kurulması için önemlidir.

Kombine taşımacılık için konteyner taşımaları önem arz etmekte olup TCDD henüz konteyner kara terminalleri konusunda kaydedeğer gelişme sağlayamamıştır.

Boru Hattı Taşımacılığı: Uluslararası taşımacılıkta ülkemizin etkili olabileceği taşıma yöntemlerinin başında gelmektedir. Ülkemizden geçerek, ülkemize ekonomik ve siyasi güç kazandıracak uluslararası hampetrol ve doğal gaz boru hattı yatırımları önem arz etmektedir.

Irak-Türkiye boru hattı, BM tarafından Irak’a uygulanan ambargo neticesinde bu hat 1990-1996 arasında 6,5 yıl kapalı kalmış, ülkemiz önemli bir taşıma geliri kaybına uğramıştır. Hattın tam kapasite ile çalışması ülkemiz için önem arz etmektedir.

Hazar havzasındaki petrolün ülkemiz üzerinden Akdeniz’deki terminale getirilerek buradan dünya pazarlarına ulaştırılmasını öngören Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı projesi ülkemiz için önemli bir projedir. Projenin gerçekleştirilmesi ile 45 milyon ton petrol Akdeniz’e taşınacaktır. Stratejik ve ekonomik açıdan ülkemize çıkar sağlayacak bir oluşumdur.

16 milyar m³ Rus doğal gazını Karadeniz altından ÷lkemize taşıyacak Mavi Akım projesi, Türkmenistan'dan başlayarak Hazar Denizi altından Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden geçerek ÷lkemize ulaşacak Türkmen gazı projesi ve 10 milyar m³ kapasiteli İran-Türkiye doğal gaz boru hattı projesi de ÷lkemizi uluslararası taşımacılıkta önemli konuma taşıyacak projelerdir.

Havayolu Taşımacılığı: 1999 yılı sonunda ÷lkemizde 20 tanesi uluslararası olmak üzere 38 havalimanı mevcuttur. Sektörde yapılan taşımaların %94'ü 8 havalimanında (Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum, Adana ve Trabzon) gerçekleştirilmektedir. ÷lkemiz dış ticaret taşımalarında demiryollarından daha fazla pay almaktadır. Ancak taşınan mallar itibariyle sınırlı kalmaktadır. Malların ucuz olarak dış piyasalara nakli amaçlandığında ağırlık verilecek taşıma şekli olmaktan çıkmaktadır.

MOBİLYA VE ORMAN ÜRÜNLERİ

Türk mobilya endüstrisi, genelde çoğu geleneksel yöntemlerle çalışan atölye tipi, küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir. Buna karşın özellikle son 15-20 yıllık süreçte küçük ölçekli işletmelerin yanısıra orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı artmaya başlamıştır. Ağaç İşleri Federasyonu'na kayıtlı olarak mobilya işi ile uğraşan 550 bin küçük ve orta ölçekli işletme vardır. Sanayi Ticaret Odaları'na kayıtlı üyelerin de bu grup içinde değerlendirilmesiyle bu sayı 600- 650 bini bulmaktadır (bu sayı içerisinde ahşap işi ile ilgili tüm kesimler yer almaktadır örn: hızcırlar, döşemeciler, lakeçiler, keresteciler vs.) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne kapasite raporu almak için başvurmuş firmaların kayıtlarından alınan bilgilere göre Türkiye'de 200'den fazla çalışanı olan mobilya üreticisi firma sayısı 20'dir. Bu verilere göre 100'den fazla eleman istihdam eden firmalarımızın sayısı 52, 50 ve üzeri çalışanı olan firma sayısı ise 118'dir. Fabrikasyon üretim yapan firmaların da istihdam düzeyi ile paralel olarak büyük firmalardan oluştuğu düşünülmektedir. Fabrikasyon üretim yapan firmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Sektörde önemli bir yer tutmamakla beraber 2003 Şubat ayı itibariyle Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısı 22' dir.

Türkiye'de mobilya sektörü, pazarın yoğunlaştığı ve/veya orman ürünlerinin yoğun olduğu belirli bölgelerde toplanmıştır. Önemli mobilya üretim bölgeleri toplam üretimdeki paylarına göre; Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa (İnegöl), Eskişehir ve Kayseri şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) kapasite raporları verilerine göre firmaların istihdam ettikleri eleman sayısı esas alındığında Türkiye genelindeki başlıca mobilya firmalarının illere dağılımı şu şekildedir:

Ankara mobilya üretiminde başta gelmektedir. Ankara'da Siteler semtinde küçük ve orta ölçekli mobilya üretimi yapan birçok işletme vardır. İkinci önemli üretim bölgesi olan İstanbul'da ise mobilya üreticileri şehrin çeşitli kesimlerine dağılmış durumdadır.

Büyük ormanlık alanlara sahip olan ve bunun sonucu olarak ağaç sanayinin hızlı bir gelişme gösterdiği İnegöl Bölgesi ise çok küçük ölçekli mobilya atölyelerine sahip olmakla birlikte, gelişme dinamiği yüksek bir bölgedir.. Diğer önemli bölgelerden biri olan Kayseri'de kanepeler, açılır-kapanır koltuklar konusunda büyük bir potansiyel mevcuttur. 200 ve üzeri eleman istihdam eden mobilya firmalarının 8'i Kayseri'de yer almaktadır ki bu da var olan potansiyel için iyi bir göstergedir.

Sektörde Dış Ticaret

Dünya Mobilya Ticaretinde Eğilimler: Dünya mobilya üretimi yaklaşık 200 milyar dolar olup bunun 150 milyar dolarlık bölümü üretici ülkelerde tüketiciye sunulurken, 50 milyar doları aşan bölümü uluslararası ticarete konu olmaktadır. Bu rakam dünya toplam mal ihracatının da %1'lik bölümüne denk gelmektedir. Mobilya dış ticaretinde son 6 yılda göze çarpan başlıca gelişim mobilya pazarının dışa açılma oranındaki artıştır. Dünya mobilya ithalatının toplam mobilya tüketimine oranı şeklinde tanımlanan bu oran 1995'de %19 iken 2001 yılında %27 seviyelerine ulaşmıştır. Bu artışta başlıca etken 15 milyar dolarları bulan mobilya dış ticaret açığı ile ABD'dir.

Dünya mobilya ihracatı, 1993 yılında 25,9 milyar dolar iken, 2001 yılında 52,9 milyar dolara ulaşmıştır. Bir önceki yıla göre azalmayı ifade eden bu rakam, 2002 yılı ile birlikte tekrar artış eğilimi göstermiştir. 2003 yılında bu eğilim devam etmiştir.

Dünya mobilya ihracatında büyük ölçüde AB ülkeleri söz sahibidir. Birçok AB ülkesinde mobilya imalatı temel bir endüstridir ve dünyada rekabetçi bir konuma sahiptir. Dünya mobilya üretiminin yaklaşık yarısını gerçekleştiren AB mobilya sektörü 64,3 milyar dolarlık üretim hacmine sahiptir. % 27'lik payı ile İtalya en büyük üreticidir ve ayrıca dünya mobilya tasarımı lideri ve AB'deki yüzde 24'lük payı ile de en büyük ihracatçıdır. Üretimde ikinci önemli ülke 25%'lik payı ile Almanya'dır. % 11 ile Fransa, % 9 ile İngiltere, % 8 ile İspanya, % 4 ile Danimarka ve % 3 ile Hollanda ise diğer önemli mobilya ihracatçısı ülkelerdir.

İthalatta en büyük pay, ihracatta olduğu gibi AB'ye aittir. 2000'de AB ülkelerinin dünya mobilya ithalatındaki payı %38'dir. Dünya'nın en büyük mobilya ithalatçısı konumundaki ülke ise ABD'dir. 1992 yılı hariç 1993'ten itibaren en büyük ithalatçı konumunu sürdürmüştür. ABD 2001'de, 19,4 milyar dolar ile tek başına, dünya mobilya ithalatının %32,7'lik kısmını gerçekleştirmiştir.

AB, 1999 yılındaki tahmini 62,5 milyar dolarlık toplam tüketimiyle dünyadaki en büyük mobilya pazarıdır. 1990'lı yıllarda mobilya satışlarında çok az büyüme olmuş ve mobilya pazarları doymaya yüz tutmuştur. 1997'den sonra ise çoğu AB ülkesinde mobilya satışları canlanmaya başlamıştır. Bunun temel nedenleri ekonomik büyüme nedeniyle tüketimin artması ve daha çok tüketicinin modern mobilyalara ilgi duymasıdır.

Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda ve İspanya, AB'nin en büyük mobilya tüketicileridir. 1999 yılında AB'nin toplam mobilya tüketiminin yüzde 84'ünü bu ülkeler yapmıştır. En büyük pay % 30 ile Almanya'nındır. %17 ile İtalya en büyük ikinci tüketici konumunda olup, dünya çapında mobilya modasını yönlendiren ülkedir. Bu ülkeleri % 13 ile Fransa, %12 ile İngiltere ve % 5 ile Hollanda takip etmektedir.

1999'da AB mobilya ithalatının % 59'u diğer AB ülkelerinden yapılmıştır. Almanya ve İtalya AB'deki tüm mobilya satışlarının üçte birini gerçekleştirmişlerdir. 1997-1999 yılları arasında AB'nin Doğu Avrupa ülkelerinden yaptığı ithalat % 30 oranında artmıştır. Birçok AB firması, özellikle Alman firmaları bu ülkelerde üretimlerini gerçekleştirmektedirler. Polonya AB üyesi olmayan en büyük tedarikçi ülkedir. Diğer tedarikçi ülkeler arasında önemi giderek artan Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Romanya ve Macaristan bulunmaktadır. Ayrıca Asya'daki üretici ülkeler; Endonezya, Çin, Tayvan, Malezya, Vietnam AB'ye yaptıkları mobilya ihracatını arttırmaktadırlar.

Türkiye'nin Mobilya Dış Ticareti: Türk Mobilya sektörü 2001 yılı ile birlikte ilk kez artı vermeye başlamış ve bunu 2003 yılı içerisinde de sürdürmeye devam etmiştir. Geçen dönemde yaşanan krizle birlikte iç talepte görülen daralma, firmalarca ihracata yönelerek atlatılmaya çalışılmıştır.

Sektörce yapılan ihracatın yarıdan fazlası AB'ne yapılmaktadır. Bu durum pazar çeşitlendirilmesine gidilmesini ve mevcut pazarlarda da ürünlerin kendi markaları ile var olmaya çalışarak kar marjlarını artırmaya çalışmalarını zorunlu kılmaktadır.

Mobilya sektörü, işyeri sayısı ve yarattığı istihdam ile önemli bir sektör olmasına karşın ihracatımız içindeki payı oldukça düşüktür. Mobilya sektörünün gelişmesi mobilya ihracatının gelişmesine bağlıdır. Türkiye'nin mobilya ihracatı son on yılda 38,3 milyondan 2002 yılında

önemli oranda artarak 256,8 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak ihracatın değeri varolan potansiyelin çok altındadır.

Sektördeki firmaların küçük bir kısmı doğrudan ihracat yaparken, büyük bir kısmı, diğer firmalar ve özellikle yurt dışı taahhüt işleri yapan müteahhitlik firmaları aracılığıyla ürünlerini ihraç etmektedir.

1980’li yıllara kadar ihracatın büyük çoğunluğu Orta Doğu ülkelerine yönelmiş durumda iken 1990 sonrası AB ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Rusya Federasyonu’na yönelmiştir. Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetleri’ne gerçekleştirilen mobilya ihracatında, bu ülkelerde alınan müteahhitlik işlerine paralel olarak bir artış yaşanmıştır.

Türkiye’nin mobilya ithalatı yaptığı ülkelerin başında İtalya gelmektedir. İthal ettiğimiz başlıca ürün grupları; oturmaya mahsus mobilya aksam ve parçaları, diğer ahşap mobilyalar ve mutfaklarda kullanılan türden ahşap mobilyalar şeklinde sıralanabilir. İtalya’nın mobilya ithalatımızdaki payı % 27,4’tür. Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı konumunda olan İtalya’nın Türk pazarında kabul görmesi, Türkiye’de de kaliteli ve gösterişli mobilya tüketebilecek geniş bir kesimin varlığını ortaya koymaktadır.

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kapasite kullanımının artırılmasındaki en önemli etken iç pazarda görülen talep daralmasıdır. 2002 yılı itibariyle sektörün tam kapasite ile çalışmama nedenlerinin % 51’i talep yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Talep yetersizliğini finansman ve hammadde yetersizlikleri izlemektedir. Sektörün büyük ölçüde iç piyasaya dönük yapılması, iç talep daralması kapasite kullanımını olumsuz etkilemektedir. Kapasite kullanımının yükseltilebilmesi için sektörün, dış pazarlara açılabilmesini sağlayacak dönüşümleri gerçekleştirmesi büyük önem taşımaktadır.

150’den fazla ülkeye ihracat yapılmasına karşın ihracatın düşük kalmasında sektörün iç piyasaya dönük yapılması kadar modern üretim tezgahlarının kullanılmayışı da önemli bir etkidir. Finansman sorunları, dış pazarlar konusunda bilgi eksikliği ise ihracatta karşılaşılan diğer önemli problemlerdir.

Türkiye’de mobilya üretiminde kullanılan teknoloji, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında geridir, el yapımı mobilya üretimi yaygındır. Ancak, birçok firmanın bu konuda süratle yatırım yaptığı ve son teknolojiden yararlandığı da görülmektedir. Diğer taraftan sektörde artık ürün tasarımına gereken önem verilmekte ve bu konuya yeterli bütçe ayrılmaya çalışılmaktadır. Mobilya tasarımcılarının yetiştirilmesine gereken ilginin gösterilmesi ve istihdamlarının sağlanması, sektörün gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir.

Batı ile kıyaslandığında, sektörde standartlara uygun üretim tam anlamıyla yapılmamaktadır. Ancak fabrikasyon üretimin yaygınlaşması, tüketicinin bilinçlendirilmesi ve artan ihracat ile birlikte bir zorunluluk olarak standartlara uyumda da ilerleme olacağı düşünülmektedir.

Yakın Gelecek İçin İlave Öneriler: Yukarıda sözü edilen ülkeler, nüfus yapısı itibariyle dışa açık, çok fazla seyahat eden, çok-kültürlü insanları ile de mobilya tüketiminde değişik kültürlerin özelliklerinden etkilenmektedir. Döşenmiş oturma grupları (kanepe ve berjerler) ve mutfak mobilyası 1999 yılında AB mobilya piyasasında en fazla talep edilen ürün gruplarıdır. Her ikisi de 1999 yılında AB mobilya pazarında % 15’lik paya sahiptir. Yatak

odası, yemek odası ve diğer mobilyalar (salon mobilyası) yaklaşık AB mobilya tüketiminin yüzde 40'ını oluşturmaktadırlar. Gelecek yıllarda mobilya pazarındaki büyümenin yavaşlaması beklenmektedir. Bununla birlikte geleneksel mobilyadan modern mobilyaya doğru olan yönelişin devam etmesi ve mobilya tasarım ve tarzındaki çeşitliliğin de artması öngörülmektedir. Ayrıca AB tüketim kalıbında öne çıkan bir diğer önemli husus da, var olan mobilya gruplarına uyum sağlayabilen bağımsız mobilya parçalarının takım/set şeklinde mobilya alımlarına göre pazar paylarını artırıyor olmasıdır. Bu ürün grubunun tüketimdeki ve ithalattaki oranı %17'dir. Mobilyada düşük kalite-düşük fiyat ve yüksek kalite-yüksek fiyat şeklinde oluşan ürün yapılanmasının da artacağı düşünülmektedir.

AB ahşap mobilya piyasasındaki eğilimler, bu pazara girmeye çalışan ve kendine yeni bir pazar bölümü arayan firmaların yatak odası ve diğer ev mobilyası üzerinde yoğunlaşmaları gerektiği yönündedir. Koyu tonlu ahşaplar rağbet görmekle birlikte, tüketici tercihleri ahşap malzemede daha açık tonlara, kayın, akçaağaç ve huş ağacına kaymaktadır. Yeni eğilimler nostalji ve sıcaklık veren tonlardır. Lamine ve kaplamadan masif mobilyaya dönüş vardır.

Türk mobilya sektörü dünyada tercih edilebilmesi için tarz, tasarım, teknoloji, uygun fiyat ve etkin servis konularında uzmanlaşmalıdır.

1994-1995 yılları arasında mobilya ihracatında en önemli pazar konumunda olan Rusya Federasyonu'na yapılan ihracatta ise düşüş görülmektedir. Rusya Federasyonu'nun ekonomik gelişimi ve 2003 yılında Rusya'ya ihracatımız vb. hususlar dikkate alındığında bu sürecin tersine döneceği düşünülmektedir. İsrail son yıllarda mobilya ihracatının artış gösterdiği bir pazar olup, gelecek vadetmektedir.

Mobilya sektörü ülkemizdeki ekonomik dalgalanmalardan en fazla ve en hızlı etkilenen sektördür. Bu nedenle kapasite kullanım oranları ekonomik dalgalanmalara paralel olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir.

DIŞ TİCARET SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI

Türkiye'nin acil reform gerektiren alanlarının başında, öncelikleri iyi tanımlanmış olan, sağlam bir teşvik mekanizması ve stratejisine dayalı dış ticaret eksenli üretim devriminin yapılması suretiyle çağdaş bir ticari entegrasyonun gerçekleştirilmesi gelmektedir.

Aşağıda kısaca içinde bulunduğumuz çarpıklara işaret edildikten sonra, Türkiye'nin Ön Ulusal Kalkınma Planı önceliklerine sadık kalınarak atılması gereken acil adımlar ele alınacaktır.

Sağlıklı bir üretim yapısı oluşturmadan sağlıklı ve sürekli gelişen bir ticaret mümkün değildir. Bu yanlışla daha sonradan gelen yanlışlar ilave olmuştur. 1980 sonrasında yarım kalan ithal ikameci politikalardan sonra, söz konusu aksaklıkların üretim eksenli bir atılımla doldurulamamış olması, bu devam eden yanlışlar halkasındandır. Türkiye standart IMF eksenli reçeteler üzerinden içeride kemer sıkarak ve devalüasyonlar gibi yapay yollarla üretimsiz ve/veya varolan üretimde de kaynakların yanlış alanlarda temerküz ettirildiği stratejisiz, vizyonsuz ve fakirleştirici bir ihracat atağı yapmıştır. Böylece Türkiye yalancı (pseudo) bir başarı ve bunun beraberinde getirdiği sağlıksız ve sürdürülemez bir tarzda küresel entegrasyona gitmiştir. Nitekim, 1980 sonrasında izlenen dışa açılma politikasızlığı ile birlikte, Türkiye'de içe dönük sektörlerin yatırım oranlarında bir artış görülürken, dışa açık sektörlerin yatırım paylarında bir duraklama söz konusu olmuştur.

Bu gözlem üretim ile ihracatın birbirinden ayrı düşünülmesinin, Türkiye gibi bir ülkede başka alternatifinin de olmadığı, bilhassa dışa açık büyüme modelini seçen ülkelerde imkânsız olduğunu göstermektedir. Bu gün Türkiye'de artık bilmeyen ve kabul etmeyen yoktur ki, üretim, ağır finansal yükler, teknolojik eksiklikler, pahalı girdiler, yetersiz enerji, maliyeti yüksek işgücü kıskacındadır. Bir çoklarına göre çoğu kez “birdefaya mahsus” olsa da, üretkenlik artışına rağmen düşmeye devam eden reel ücretler aracılığı ile de sözkonusu sağlıksız sürecin faturası sadece emek kesimine ödetilmektedir. Sürdürülemez olduğu aşikar olsa da, yeterince katma değer elde edilemediği bir üretim yapılanmasında da başka çare yoktur.

Yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de üretimde yüksek teknolojinin payı yüzde 5 civarında iken, düşük teknolojinin payı ise % 72 civarındadır. Ucuz emek havuzuna dayalı çabalara rağmen Türkiye'nin yeri *Rekabetçilik Endeksinde* 65(102). sırada gelmektedir. Üretimin içine düştüğü bu durumda kuşkusuz yatırımsızlık başta gelen sorunlardandır. Yukarıdaki yaklaşıma göre, üretimdeki bu tablonun aşağı yukarı dış ticarete de yansımaları beklenmelidir.

Gerçekten de aşağıdaki tablodan takip edileceği üzere, ihracatta yüksek teknoloji mamullerinin payı sadece % 10, düşük teknolojinin, yani gelişmiş dünyanın çoktan geliştirmekte olan ülkelere terk ettiği modası, verimliliği ve katma değer oluşturma kapasitesi düşük teknolojilerin payı ise % 64 civarındadır.

Türkiye'nin Dış Ticaretinde Teknolojik Faktörler

TEKNOLOJİ		
Üretim (%)	1996	2000
Düşük Teknoloji	73,6	72,2
Orta Teknoloji	21,6	22,9
Yüksek Teknoloji	4,8	4,9
TOPLAM	100,0	100,0
İhracat (%)	1996	2001
Düşük Teknoloji	73,3	63,2
Orta Teknoloji	20,1	26,5
Yüksek Teknoloji	6,6	10,2
TOPLAM	100,0	100,0

Kaynak: DPT

Türkiye ve dünya ihracatının sektörel yapısı incelendiğinde dünya ihracatı ile ülkemiz ihracatının sektörel dağılımı arasında hiçbir benzerlik görülmemesi önemli bir problemdir. Yapılan hesaplamalara göre¹ 1980 sonrası dönemde, uygulanan teşvik politikaları sonucunda ihracatın ürün kompozisyonu sanayi ürünleri lehine zenginleşerek değişirken, zaman içinde başka tür bir olumsuz yapı oluşmuştur. **Sanayi ürünleri ihracatımız dokuma-giyim ve demir-çelik ürünleri ihracatına büyük çapta bağımlı hale gelmiştir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye'nin ihracatının, dünya ticaretinde yaşanan gelişmelere paralel bir gelişme göstermediği anlaşılmaktadır.**

Dünya ihracatından %6 civarında pay alan tekstil ve konfeksiyon sektörü, ihracatımızın yaklaşık %34'lük bölümünü oluşturmakta ve bu ihracatın %50'si AB' ye yönelmektedir. Bu şekildeki bir sektörel bağımlılık dünya üretimi ve ticaretindeki sektörel trendlerin yakalanması sürecini de yavaşlatmaktadır. Örneğin, dünya ticaretindeki payı son on yılda katlanarak %14'lere ulaşan büro ve haberleşme cihazlarının ülkemiz ihracatındaki payı %3.8'ler düzeyindedir.

Türkiye ihracatının bölgesel dağılımı ile dünya ithalatının bölgesel dağılımı karşılaştırıldığında, dünya ithalatında, Kuzey ve Latin Amerika ile Asya bölgelerinin payı giderek artarken, Türkiye'nin söz konusu bölgelere yönelik ihracatının yeterli düzeyde gelişme göstermediği müşahade edilmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin eski Doğu Bloğu, Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik ihracat eğiliminin dünya ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlar aşırı bölgesel yoğunlaşmaya işaret etmektedir.

Yine Aktan, Çivi ve Vural'ın tespitlerine göre, dikey ihtisaslaşma eğilimi bir başka önemli tehdit kaynağı olarak belirginleşmektedir. İhraç edilen ürünler için ithal girdi kullanımı olarak tanımlanan dikey ihtisaslaşmanın dünyada son yirmi beş yılda yüzde 40 oranında büyüme göstererek, dünya ticaretinin yüzde 30'unu kapsamıştır. Bu konuda kamu yetkilileri çok dikkatli olmalı, gereğinden fazla dikey ihtisaslaşmaya gidilmesine izin verilmemelidir.

Bütün bu veriler ve gözlemler, Türkiye ekonomisinin düzlüğe çıkabilmesi için sahip olduğu üretim, yatırım ve dış ticaret paradigmasını değiştirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ancak bu aşamada bizler aşağıda daha kısa vadeli sorunların çözümü bağlamında bir dizi öneriyi gündeme getirmek durumundayız.

¹ C.Can Aktan, Emin Çivi ve İstiklal Y. Vural " İhracat Stratejisi", (II. Muhammet Külünk İhracat Araştırmaları Yarışması, Birincilik Ödülü.), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ihracat/anasayfa-ihracat-strateji.htm>, Erişim 20 Aralık 2004 (Çevrimiçi)

Dış Ticaret Açığı, Net İhracatçı ve Net İthalatçı Sektörler

Dış ticaret ve bundan neşet eden cari açık sorunu, katma değer oranının artırılması ve kaynakların üretim sürecinde içeride kalmasının temin edilmesiyle aşılabacaktır. Bu çerçevede, dış ticaret açığı ile ilgili olarak ayrıntılı bir envanter çalışması yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin ihracat atağına katkıda bulunduğu varsayılan sektörlerin ve ithalata neden olan sektörlerin incelenmesi ve bunlara yönelik olarak popüler söylemin dışında orta-uzun vadeli çözümlerin getirilmesi gerekmektedir. **Bir başka popüler ifade ile, hangi sektörlerin gerçekten Türkiye'ye döviz kazandırdığı, hangilerinin "hormonlu" bir büyüme trendinde olduğu tespit edilmelidir. Elbette bu sektörlerin döviz fazlası verip vermediği kadar, bunların uzun vadede istihdama, teknoloji transferine ve öğrenme süreçlerine etkisi de dikkate alınmalıdır.**

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin en çok ticari açık verdiği sektörler sıralanmıştır. Burada ihracatın ithalatı karşılama oranının en düşük olduğu sektör en çok cari açık verdiğimiz alanı belirler.

(Ocak - Ağustos 2004) (Milyon dolar)	İhracat	İthalat	Fark
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	3.653	4.098	-444
2- MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	1.827	12.288	-10.461
3- SANAYİ	33.533	42.750	-9.216
Demir ve çelik	3.710	3.061	649
Kimyasallar	1.607	8.987	-7.379
Plastikler	489	2.589	-2.099
Eczacılık ürünleri	187	1.990	-1.802
Diğer kimyasallar	930	4.408	-3.477
Makineler ve ulaşım araçları	11.200	21.776	-10.556
Otomotiv sanayii ürünleri	4.958	7.521	-2.563
Büro makineleri ve haberleşme cihazl.	1.596	3.715	-2.118
Diğer makine ve ulaşım araçları	4.664	10.539	-5.874
Diğer elektriksiz makineler	1.407	5.978	-4.570
Diğer ulaşım araçları	1.344	2.003	-658
Dokumacılık ürünleri	4.038	2.685	1.353
Hazır giyim	7.356	382	6.973
Diğer tüketim malları	2.132	2.836	-703
4. DİĞER ÜRÜNLER	204	2.654	-2.449
TOPLAM	39.219	61.791	-22.571

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Verileri, Temmuz, 2004.

Daha önce ortaya çıkan ticari açığın daha çok tarım, madencilik ve kimya sektörü ağırlıklı olduğu genel gözlemi aktarılmıştı. Şimdi daha detayına inildiğinde yılın ilk yedi ayında bu açıktaki, 6,5 milyar dolarla mineral yakıt ve yağların başta geldiği görülmektedir. Bu da Türkiye'nin enerji ve bilhassa petrol bağımlılığının bir sonucudur. Yakın bir gelecekte bu tabloyu değiştirebilecek köklü bir çözüm pek olası değil. Uzun vadede ileri teknolojiler ve bilgi teknolojilerine geçiş yapılabilmesi durumunda bu açığın ve bağımlılığın boyutu azaltılabilir sadece.

Süregelen sorun, Türkiye'de 1970'li yıllara kadar aslında beklenen neticeleri veren planlı kalkınma ve İthal İkameci Sanayileşme (İİS) politikalarından, 1970 ve sonrasında meydana gelen dışsal şoklara uyum sağlama kabiliyetinin olmayışıyla ilgilidir². 1970 sonrasındaki gelişmelere uyum sağlayamayan Türkiye bir yandan dışa açılma politikalarında gecikmiş, öte yandan buna giriştiği 1980 sonrasında da İİS'nin zor ve son kısmı olan ara ve yatırım mallarındaki ikame aşamasını "atlayarak" bunu başarmaya çalışmıştır. Bir yandan 1980'li yılların ilkesiz ve kurumsuz liberalleşme serüveni, öte yandan da bunun getirdiği "üretimsiz ve fakirleştirici" ihracat modeli, Türkiye'nin istikrarsız büyüme-küçülme trendine girmesine katkıda bulunmuştur. Büyüdüğünde açık veren, bunu finanse edemediğinde de küçülen kısır bir süreç yaşanmıştır.

Sorunun esası yapısalıdır. Her 100 birimlik ihracat için 68 birimlik bir ithalat yapmak zorunda olan bir ülke, kur politikalarıyla veya çeşitli daraltıcı soğutma politikalarıyla carî açık sorununu çözemez. Türkiye'nin yüksek oranda bir ithalat bağımlılığı, net ve yüksek seviyede bir döviz talebi vardır. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre, 2004 yılının Ocak-Temmuz döneminde meydana gelen yaklaşık 19,5 milyar dolarlık ticarî açığın, tam 16,5 milyar dolarlık kısmı tarım, madencilik ve kimya sektöründeki ham madde ve ara malı ithalatından kaynaklanmıştır.

Türkiye'nin dış ticarete dışarıya net kaynak aktardığını gösteren bir değişken de dış ticaret hadleridir. Bilindiği üzere, 1994 yılındaki ortalama ihracat ve ithalat fiyatlarının baz alınarak oluşturulan ve ihracat ve ithalat fiyatları arasındaki dengeyi ifade eden dış ticaret haddinin, 100'ün altına inmesi dış ticarete fiyat dengesinin ithalat, üzerine çıkması ise ihracat lehinde olduğunu gösteriyor. Haddin büyümesi ihracat, küçülmesi ise ithalat lehine bir gelişmeye işaret ediyor. Buna göre hadler 2000 yılından bu yana ithalat lehinde gelişmektedir. 2004 yılının Ocak ayında 96.2 düzeyinde bulunan hadler, gerilemeye devam ederek Ağustosta 91.9, Eylülde ise 92 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret hadleri bize, baz olarak seçilen 1994 yılında 100 birimlik mal satarak 100 birimlik mal alan Türkiye'nin şimdi, 100 birimlik mal satarak ancak 90.4 birimlik mal alabildiğini göstermektedir.

2000-2004 yıllarını kapsayan ve Türkiye'nin dış ticaretinin sektörel analizine yer verilen bir çalışmaya göre³, bu sağlıksız dışa açılmanın sonucunda 2000-2004 arasında kaydedilen 55,2 milyar dolarlık net ihracatın % 63,8'lik kısmı hazır giyimden, %15,7'lik bir kısmı gıda ve % 14,4'lük bir kısmı da dokuma sektöründen sağlanmış durumdadır. **Buna göre Türkiye'nin net ihracatının yaklaşık % 95'lik bir kısmı sadece hazır giyim-dokuma ve gıdadan müteşekkildir.** Bir başka açıdan ele alındığında da, aynı dönemde kaydedilen 146 milyar dolarlık net ithalatın yaklaşık % 31'lik bir kısmı makine-ulaşım araçları, % 28,6'lık bir kısmını yakıt ve % 21,3'lük bir kısmını da çeşitli kimyasallar oluşturmuştur.

2 Dani Rodrik, "Development Strategies for the Twenty First Century", Akira Koshaka (ed.), New Development Strategies: Beyond Washington Consensus, Palgrave-Macmillan, 2004,s 13-38.

3 Aziz Konukman ve Mustafa Sönmez, Türkiye'nin Dış Ticaretinin Sektörel Analizi; 2000-2004, Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), Kasım 2004.

Görüldüğü üzere “net” rakamlara bakıldığında Türkiye’nin ihracat yükünü çeken sektörlerin hiç de popüler olarak ortaya atılan otomotiv, dayanıklı tüketim eşyası ve elektronik gibi sektörler olmadığı anlaşılmaktadır. 2005 yılından itibaren Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) koyduğu kota ve diğer benzer bir takım kısıtlamalardan kurtulacak olan Çin ve Güney Kore gibi benzer malları üretilip satan ülkelerle rekabet edecek olan hazır giyim ve dokuma sektörü Türkiye’nin geleceğini kurtaracak nitelikte midir? Geldiğimiz noktada hâlâ katma değeri düşük ve büyük oranda ucuz emeğe dayalı bir üretim ve dış ticaret modeli geçerliliğini korumaktadır.

Bu nedenle, 2005 yılında hem net ithalatçı konumundaki sektörlerde yerli girdi oranının artırılmasına yönelik olarak yan sanayi yatırımlarına ağırlık verilmeli, hem de inşaat, hazır giyim, gıda gibi net ihracatçı sektörlerin atılım yapmasına ve global rekabete daha hazır hale getirilmesine çalışılmalıdır.

İhracatçı Firmaların Rekabetçi Yapısını Etkileyen Çerçeve Sorunlar

1) Makroekonomik Dengeler ve Kur Politikası: Döviz kuru, bir ülkenin rekabetçi yapısını etkileyen unsurlardan biridir. Türk Lirasının değer kaybetmesi, ihracatçılarımızın dış piyasalarda rekabet etme kapasitesine olumlu katkı sağlamakla birlikte, aşırı derecede değer kaybına uğraması üretim girdilerini döviz bazında sağlayan firmaların maliyetlerini artırmaktadır. Benzer bir denge Türk Lirasının değer kazanması durumunda da söz konusudur. Bu durumda, ekonomik istikrar ve makroekonomik büyüklüklerin tutarlı seyri önem kazanmaktadır. Dalgalı kur ve kurların serbest piyasada belirlenmesi ilkesi devam etmelidir, ama kurlardaki aşırı dalgalanmanın ihracatçılarımızın olumsuz etkilenmesine yol açtığı unutulmamalıdır.

2) Enerji Maliyetlerinin Yüksekliği: Dünyanın pek çok ülkesinde işyerlerinde kullanılan elektrik meskenlerde kullanılanlardan daha ucuz olmasına rağmen ülkemizde tam tersi yaşanmakta, ayrıca elektrik birim fiyatları dünya fiyatlarının neredeyse 2 katı seviyesinde seyretmektedir. Ayrıca petrol ve türevlerinden alınan vergilerin yüksekliği maliyetleri artırmaktadır. Hükümetimiz söz verdiği gibi enerji maliyetlerini düşürücü önlemleri almalı, Meclisimiz ise bunun takipçisi olmalıdır.

3) Vergi ve İstihdam Maliyetlerinin Yüksekliği: 1985 yılında işletmeler üzerindeki toplam vergi yükü % 15,4 iken 2000 yılında bu oran % 32,8’e çıkmış, ancak bu bile israf ve verimsizlik sonucu kamu açıklarını kapatmaya yetmemiştir. OECD ülkeleri arasında pek çok göstergede alt sıralarda yer alan Türkiye, istihdamın işverene vergi yükü maliyeti açısından 1. sırada yer aldı. Birim işgücünün işverene vergi yükü maliyeti ülkemizde % 43,2’dir. AB ülkelerinden ortalama birim işgücü maliyeti 1995-2000 yılları arasında % 17 düşerken, Türkiye’de % 32 artmıştır.

Öte yandan, Türkiye’de uygulanmakta olan KDV oranları hem çok yüksektir, hem de ürün grupları açısından tutarsızlıklar içermektedir. Türkiye’de en yüksek KDV oranı yüzde 40 iken, bu oran en yüksek KDV oranına sahip İsveç’te % 25, İrlanda’da % 21, Almanya’da % 16’dır.

Enerji ve vergi yükü, işletmelerin girdi maliyetleri olup, bu maliyetlerin yüksekliği nedeniyle ihracat yapan firmaların rekabetçi yapısı zarar görmektedir. Bu konularda yapılacak olumlu yöndeki düzenlemeler ihracat performansında doğrudan etkisini gösterecektir.

4) Eximbank Kredileri: İhracatçılarımıza finansman sağlamakla görevli tek banka olan Eximbank için daha fazla kaynak ayrılmalı ve banka bu kredileri daha etkin bir şekilde dağıtmalıdır. Eximbankın verdiği krediler için banka teminatı istemesi bu kredilerin sadece belirli firmalar tarafından kullanılmasına neden olmaktadır. Eximbank'ın kredilerini teminata bağlaması konusunda farklı çözümler geliştirilmelidir.

5) Bankalarla İlişkiler: İhracatçı firmaların bankalarla kredi ilişkilerinde “sözleşme hürriyeti” adı altında sadece bankalar lehine işleyen hükümler içeren sözleşmeler yapılmaktadır. Ülke ekonomisindeki en küçük bir kriz belirtisinde sözleşmeler geriye dönük olarak işletilmekte ve bankalar, kredi faizlerini tek taraflı artırmaktan, vadesinden önce çağırmaya kadar varan ve tamamen banka lehine işleyen tedbirlere başvurmaktadır. Ayrıca mevduat faizleri enflasyonun az üzerinde seyrederken kredi faizleri çok yüksek oranlardadır. Gereken yasal düzenlemeler yapılarak kredi kullanan firmaları kollayan çözümler geliştirilmelidir.

6) Hükümetin Dış Pazar Arayışında Etkin Rol Üstlenmesi: 1980’li yıllarda gerçekleşen dış açılım ve ihracat hamlesinde en büyük rolü ihracatçıların önünü açan ve bizzat öncülük eden Özal hükümetleri olmuştur. Merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal, yaptığı tüm yurtdışı seyahatlere kalabalık işadamları gruplarıyla çıkmış ve siyasetle ticareti içiçe yürütmüştür. 58. hükümetten de bu yönde işaretler alıyoruz ve bunun sürekli ve etkili olmasını diliyoruz. İşadamlarımızın siyasi destekten yoksunken imza attığı başarıların, ülke idarecilerinin yol açıcılığı ile çok daha ileri seviyelere ulaşacağı muhakkaktır.

Ayrıca, Gümrük Birliği’nin Türkiye aleyhine işleyen hükümleri, özellikle karar mekanizmasında olmadığımız halde uygulayıcısı olduğumuz bu anlaşmanın üçüncü ülkelerle ilişkilerimizi kısıtlayıcı yönleri gözden geçirilmelidir. Şu an 15 kadar ülkeyle imzaladığımız Serbest Ticaret Anlaşmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Yasaklanan sınır ticaretinin tekrar serbest hale getirilmesiyle özellikle sanayi mamulleri üretiminde önemli bir canlanma yaşanacağı düşünülmektedir.

7) Haksız İthalatın Önlenmesi: Yerli istihdam ve üretimin korunmasında haksız ithalatın önlenmesi tedbirleri büyük önem taşımaktadır. Dahilde İşleme Rejimi, saptırılarak uygulanmakta ve hayali ihracat vurgunlarının en önemli senaryosunu oluşturmaktadır. Bir tarafta Dahilde İşleme Rejimi çerçevesinde dampingli olarak giren mallar haksız rekabet oluştururken, diğer taraftan ihraç edilmeyip dahili piyasaya kaçakçılık yoluyla sokulan mallar büyük KDV vurgunlarına sebebiyet vermektedir.

Hammadde fiyatlarının dahi altında yapılan mamül ve yarı mamül ithalatı yerli sanayii ve rekabet gücünü vurmaktadır. Bu haksız ithalatın gerçek olmayan fiyatlar ile yapılmasını önlemek için ülkemize ithalatı yapılan hiçbir ürünün emsal pazar fiyatlarının altında olmaması sağlanmalıdır. Bu yapılırken, iç pazarda ise yerli tedarikçilerin tekelleşme veya stokçuluk yaparak fiyatlar üzerinde hakimiyet kurmasına da imkân verilmemelidir.

8) İhracatla İlgili Bakanlıklar Arası Koordinasyonun Sağlanması: İhracat bürokrasisi ve çeşitli bakanlıklar bünyesindeki ilgili birimler arasında koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma kurularak ihracatta zaman kaybı önlenmelidir. Bürokratik sorunların asgariye indirilebilmesi bakımından Dış Ticaret, Maliye ve Gümrük Müsteşarlıkları’nın koordineli çalışması temin edilmelidir. İhracatla ilgili yönetmelik ve uygulama esaslarının hazırlanması esnasında bu üç kurumun İhracatçı Birlikleri ve diğer sektör temsilcileri ile birlikte ortak kararlar almaları önem arz etmektedir.

Dış Ticaret Uygulamalarında Ortaya Çıkan Teknik ve Bürokratik Sorunlar

SORUN	ÇÖZÜM
1) 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun	
1932 yılında kabul edilen Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun günümüz koşullarının gerisinde kalmıştır. Bu kanuna göre dış ticaretle uğraşan herkes potansiyel kaçakçı durumundadır.	Bu kanun yürürlükten kaldırılarak çağın gereklerine uygun ve ihtiyaçları karşılayan bir kanun yapılmalıdır.
2) KDV İadelerinde Yaşanan Tıkanıklık ve Gecikmeler:	
Bir teşvik olmayıp, tüm dünyada uygulanmakta olan ihracatta KDV iadesi, bir malın ihraç edilmesinden dolayı üretiminde kullanılan hammadde ve ara mamül satın alımı ve mamül ürün üretimi nedeniyle ortaya çıkan ve daha önce ihracatçı tarafından devlete ödenen KDV'nin ihracatçıya zorunlu olarak geri ödenmesidir ve ihracatçı açısından bir haktır. Fakat bürokratik işlem ve maliye kontrollerinin uzun sürmesi nedeniyle KDV iadelerinin tahsil süresi birkaç ayı bulabilmektedir.	Kısa vadede KDV iadesi ödemelerini hızlandıracak ve bürokrasiyi azaltacak düzenlemeler yapılmalıdır.
Ayrıca, Maliye Bakanlığı'na uygulamaya konulan 81 no'lu Tebliğ ile, ihracatçıların KDV iadesi alacaklarından SSK prim borçlarının, işsizlik sigortası primi, vb. yükümlülüklerinin mahsup edilebilmesi sağlanmıştır. Ancak, uygulamada ilgili vergi daireleri, KDV iadeleri ile ilgili işlemlerin yürütülmesi sırasında ilgili gümrük çıkış müdürlüklerinden teyit istemektedirler. Söz konusu teyitlerde yaşanan gecikmeler, firmalarımızın SSK prim borcu vb. yükümlülüklerinin KDV alacaklarından zamanında mahsup edilmesini önlemekte ve firmalarımızın gecikme faizi ödemeleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.	Orta ve uzun vadede maliye birimleri online sisteme geçirilerek ihracatçıların, kendilerine verilecek tek vergi numarası sayesinde devletle olan borç-alacak hesaplarının aylık dönemler itibariyle kapatılmasını sağlayacak bir mekanizmanın oluşturulması faydalı olacaktır.
3) Dahilde İşleme İzin Belgeleri (DİİB) İle İlgili Sorunlar:	
Dahilde İşleme izin belgelerinin kapatma işlemleri ihracatçı birliklerince gerçekleştirilmektedir. İhracatçı birlikleri tarafından dahilde işleme izin belgeleri kapatıldıktan sonra teminat çözümü aşamasında giriş gümrük müdürlükleri ilgili çıkış gümrük müdürlüklerinden teyit talep etmektedir. Söz konusu teyitlerin gecikmesi ve/veya eksik teyit verilmesi teminatların çözümünü zorlaştırmaktadır.	Bu teyitlerdeki gecikmeyi ortadan kaldıracak önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda işlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi en uygun çözüm olarak görünmektedir.

SORUN	ÇÖZÜM
	Teminat çözümlerinde teyit aşamaları yeniden gözden geçirilmelidir. Teyit için, İhracatçı birliğinden başmüdürlüğe, başmüdürlükten giriş gümrüklerine, giriş gümrüklerinden çıkış gümrüklerine, çıkış gümrüklerinden giriş gümrüklerine yazı gönderilmekte ve nihayet teminat çözüm safhası başlamaktadır. Ayrıca, İhracatçı birlikleri belgelerin taahhütlerini kapamada giriş beyannamelerine göre ihracatları ayırmalı ve kapama yazılarını buna göre düzenlemelidirler.
Geçici ithalat kapsamında oluşturulan teminatların çözümü işleminde ilgili memur tarafından işlem yapılmak üzere ihracat beyannamesinin 1. nüshasının fotokopisi istenmektedir. Oysa, firmanın elinde aynı belgenin 3. nüshası bulunmaktadır. Memurun bu tavrı, arşivden 1. nüshanın istenmesine ve zaman kaybına neden olmaktadır.	Bu konuda gerekli düzenleme yapılmalı veya görevlilere gerekli hatırlatmalar yapılmalıdır. Teyitlerin elektronik ortamda alınması, ya da varolan nüsha ile işlem yapılması sağlanabilir.
4) İhracat Teyitleri:	
EDI sistemi ile çalışılmasına rağmen fiili ihracat gerçekleşikten sonra çıkış kapılarından gümrük idarelerine, oradan ihracatçı firmalara teyit yazısı ancak 1 ayda gelmektedir. Bu ise dosyaların kapanma süresini uzatıp gereksiz bir iş yüküne ve maliyete neden olmaktadır.	1. İskele Gümrük İdareleri 2. iskele Gümrük İdareleri ile elektronik ortamda bağlı olmalıdır. Aracın manifesto esaslı çıkışı elektronik ortamda 1. İskele Gümrük İdaresi tarafından görülmelidir.
5) Tır Muayene Sahalarının Yetersizliği	
Bazı gümrüklerde (örneğin Halkalı Gümrüğü) ihracat tır muayene sahası yetersiz olup, sabah saatlerinde muayeneye giren bir aracın muayenesi gece geç vakitlere kadar sürebilmektedir. Aydınlatmanın yetersiz olması nedeniyle gece sağlıklı muayene de yapılamamaktadır. Ayrıca yine Halkalı Tekstil İhtisas Gümrüğünde ihracat ve ithalat muayene memurunun aynı olması nedeniyle işlemler gecikmekte, bu da firmaları sıkıntıya sokmaktadır.	Tır muayene sahaları genişletilmeli ayrıca işlemleri rahatça yürütecek sayıda memur görevlendirilmelidir.

SORUN	ÇÖZÜM
6) İhracatta Mesai Uygulaması: Çıkış Gümrük İdarelerinde Cuma ve Cumartesi günleri saat 16:00'dan sonra ihracat işlemleri 15:45'e kadar verilecek bir ön dilekçe ile ve mesai ücreti alınarak yapılabilmektedir. Ayrıca saat 18:00'den sonra çalışan hiçbir memur kalmamaktadır. İstanbul gibi dış ticarete ilişkin kurumların ve gümrük idarelerinin birbirinden ayrı ve çok uzak olduğu bir yerde işlemlerin 16:00'ya kadar bitmesi mümkün olmamaktadır. Oysa, gerçekleştirilen ihracattır ve mesai uygulaması ihracatçı için bir mali külfete ve işlerin aksamasına neden olmaktadır.	Gümrüklerde ivedi olarak mesai ücretleri kaldırılmalı ve vardiya sistemi ile 24 saat çalışır hale getirilmelidir. Ancak vardiya sisteminde işlem hacminin yoğun olduğu Gümrük İdareleri ve yoğun günler esas alınabilir. Örneğin, İstanbul'da Erenköy, AHL, Halkalı, Ambarlı Gümrük İdarelerinde vardiya esaslı çalışma bir zorunluluk haline gelmiştir.
7) İhracat Beyannamesi: İhracat beyannamesinin kapatılması işleminde çıkış kapısından teyit gelmeden KDV nüshası alınamamaktadır. Gümrük çıkış işlemleri biten malların çıkış beyannamelerinin bir nüshasının KDV mahsubu için gümrük tarafından mükellefe iade edilmesi gerekmektedir. Beyannamenin gümrükçe kaybolduğu durumlarda bile mükellefe cezai yaptırım uygulanmakta, daha sonra beyannamenin tasdikli teyit nüshası verilmektedir.	Bu olumsuzlukları giderecek düzenlemeler yapılmalıdır. Bu ise, dış ticaret yapılanmasında tüm kurumların elektronik ortamda entegrasyonu ile mümkündür.
8) İhracatta Fiyat Araştırması: Gümrük görevlileri tarafından pek çok malda fiyat olduğundan yüksek gösterilmiş midir diye fiyat araştırması yapılmaktadır. Bu yetki, KDV iadesi yolsuzluklarının önlenmesi için verilmiş ve faydalı olmakla birlikte, gerekli gereksiz pek çok malda ve sıklıkla yapılması ihracatçı için ek bir yük getirmekte ve işlemlerin aksamasına neden olmaktadır.	Bu uygulama, ihracatçı için caydırıcı olmaktan çıkartılıp bir orta yol bulunmalıdır.
9) Dış Ticaretle İlgili Kurumların Birbirinden Ayrı ve Uzak olması: Tarım İl Müdürlüğü, Zirai Karantina İl Müdürlüğü, Dış Ticarete Standardizasyon Müdürlüğü ve TSE gibi kurum ve kuruluşlar, gümrük sahalarında yer almadığı için yol ve zaman kaybına ve ciddi bir mali külfete yol açmaktadır. Yakın zamanda basında yer aldığı üzere İstanbul'daki bir dış ticaret erbabının bürokratik işlemleri yerine getirmesi için aldığı yol 800 km'yi bulmaktadır.	Büyük gümrük sahalarında bu kurumlara da yer verilmelidir.
10) Laboratuvar Analiz Ücretlerinin Yüksekliği: Laboratuvar analiz ücretleri özellikle TSE ve Tarım İl Müdürlüğü'nde fahiş denecek kadar yüksek seviyededir. Her bir ürün kalemi için ortalama 200-300 milyon TL istenmektedir. 8-10 kalem ürünü bulunan firma milyarlarca lira ödemek zorunda kalmaktadır.	Analiz ücretleri makul seviyelere çekilmelidir.

SORUN	ÇÖZÜM
11) Fikri ve Sınai Mülkiyet Yasasının Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar:	
Gümrük görevlileri herhangi bir ürün üzerinde marka gördüğü zaman marka tescilli olsa da, olmasa da marka tescil belgesi istemektedir. Halbuki örneğin Avrupalı bir firma için fason üretim yapan ihracatçının bunu ibraz etmesi mümkün değildir.	İhracatta marka tescili aranmamalıdır.
12) İthalatta Yaşanan Sorunlar:	
<i>İthalatta Kodeks Uyuşmazlığı ve Bekleme Süreleri:</i> İthal edilen mal kodeksi ile TSE kodeksinin uyum sağlamaması, malların gümrükte beklemesine, sözkonusu malların piyasada daralmasına ve bu ürünlerin fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. İthal edilen malların TSE kontrolleri sırasında bir haftalık bekleme süresi sözkonusu olmaktadır. Bu uzun süre işleri aksatmaktadır. Ayrıca, gümrüklerde malın beklemesi sırasında ardiye ücretleri ve limanda konteynırların indirilmesi ve boşaltılması işlemleri oldukça pahalı olup maliyetleri artırmaktadır.	Kodeks uyumsuzluğu için gerekli yasal tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, TSE kontrolü uzun süren ürünlerde ardiye maliyetlerinin daha fazla artmaması için ürünün ithalatçının deposuna indirilmesi düşünülebilir.
<i>İthal Edilen Ürünlerin Antrepolarda Bekletilmesi:</i> İthal edilen malların özel antrepolarda bekleme süresi sınırsız iken yeni Gümrük Kanunu ile devlete ait antrepolarda en çok 20 gün bekletilebilmektedir. Bu zaman içinde devlete ait antrepolardan çekilmeyen mallarda millileştirme yapılmakta ve bu uygulama özel antrepoların ücretlerini artırmaktadır.	Bu kapsamda, devlete ait antrepolarda bekleme süresi tekrar 2 aya çıkarılmalıdır.
<i>“CE” Belgeli Ürün İthalatında Yapılan Kontroller:</i> “CE” uluslararası kalite belgesine sahip ürünlerin ithalatında, her defasında Hıfzısıhha, kimyahane v.b. kontrollerinin yapılmasının hem zaman, hem para kaybına neden olmaktadır.	Kontrollerin güvene dayalı olarak zaman zaman sondaj usulüyle veya gerekli görüldüğü hallerde yapılması uygun olacaktır.
<i>Numunelerin Tesliminde Yaşanan Sorunlar:</i> Gümrüklere numune olarak gelen ve değeri 50 USD’yi geçmeyen malların veya birden fazla kalemden oluşan ve toplam değeri 50 USD’yi geçmeyen numunelerin, Gümrük Yönetmeliği’nde konuyla ilgili maddenin net olmaması ve yoruma açık niteliği yüzünden, ithalatçı firmalara tesliminde zorluklar yaşanmaktadır.	Bu konuda açık düzenlemeler yapılmalı veya ilgili görevlilere gerekli uyarılar yapılmalıdır.
13) Serbest Bölgelerde Yaşanan Sorunlar:	
Herhangi bir gümrüğe gelip de o gümrükten Serbest Bölge’ye veya başka bir gümrüğe transfer edilen eşyanın özet beyan girişinde zorluklar yaşanmaktadır. Eşya bir gümrükten geldiği için ortada bir uluslararası nakliyecisi bulunmamaktadır. Gümrük Müşavirlerinin şahsi bilgi şifreleri de özet beyan girişine müsait olmadığından, her defasında geçici şifre almak için uğraş verilmekte ve zaman kaybına uğranmaktadır. Ayrıca özet beyanlara firma ismi girilmediği için yanlış özet beyan numarası verildiğinde başka firma üzerinden beyanname açılmakta, sonra iptal edilip yenisi düzenlenmektedir.	İsteyen ve iş sürekliliği bulunan Gümrük Müşavirlerine özet beyan şifresi verilmelidir. Özet beyan üzerine firma ismi girilmelidir.

SORUN	ÇÖZÜM
Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 28.11.1998 tarih ve 036273 sayılı yorum yazısının yürürlüğe girmesi ile serbest bölgeden Türkiye'ye yapılan ithalatlarda büyük ölçüde mağduriyete sebebiyet verilmektedir. Söz konusu yazı ile Serbest Bölgeler, 3. dünya ülkesi muamelesi görmektedir. ve bu nedenle, serbest bölgede oluşturulan katma değer üzerinden Katma Değer Vergisi ödenirken, aynı zamanda bu katma değer üzerinden yüksek oranlarda Gümrük Vergisi tahakkuk ettirilmektedir.	Bu tarzdaki çifte vergilendirmenin önüne geçilmelidir.
Serbest bölgeye yapılan ihracatta, ihraç edilen mallar, gümrüklü sahaya gelmeden ihraç rejimi başlanmamaktadır.	Sözkonusu malların Serbest Bölge'ye mümkün olduğunca erken ulaştırılması sağlanmalıdır.
14) Gümrük İdarelerinin Münferit Uygulamaları:	
Kanun, Yönetmelik ve Tebliğler aynı olmasına rağmen Gümrük İdarelerinin uygulamalarında çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Somut bir örnek olarak, EDI üzerinden beyanname girişinde teyit geciktiğinde gümrük idaresine gidilip beyanname elden kaydettirilmektedir. Bazen EDI'den yapılan beyanname girişi de sonradan onaylanmaktadır. Daha sonra bazı gümrük idareleri tarafından bu şekilde gerçekleşen mükerrer girişler, sorun sistemden kaynaklandığı halde ve dosyalar kapandıktan sonra firmanın önüne konarak iptal etmesi istenmekte ve ayrıca usulsüzlük cezası (47 milyon TL) uygulanmaktadır.	Kanun ve Yönetmeliklerdeki açık ve net olmayan ifadeler giderilerek bu şekildeki münferit ve farklı uygulamaların önüne geçilmelidir.
15) Gümrük Görevlileri:	
Gümrük memurlarında keyfi uygulamaya yönelik hareketlere rastlanmaktadır. Personelin büyük kısmının bilgi ve eğitim seviyesinin yetersiz olması, sorunların çözümünde de yetersiz kalınmasına yol açmaktadır. Ayrıca, gümrük görevlileri "onaylama" işlemlerini, yetki ve sorumluluklarını aşmadan yaparak zaman ve imaj kaybına neden olmamalıdır.	Gümrük görevlilerin eğitim seviyesi artırılmalı, olumsuz durumların yaşanmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

- BÖLÜM III -

ALT BÖLGESEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ADANA

Genel Değerlendirme

Adana “minyatür bir Türkiye” olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, demografik ve ekonomik yapısı, soruları, göç, dış ticaret yapısı ve bir çok gösterge için geçerlidir. Adana’nın sosyo ekonomik gerçeklerinden yola çıkarak Türkiye’yi anlama çabası son derece isabetli gerekçelere dayanmaktadır.

Adana’da tarım ve sanayi gibi temel ekonomik faaliyetler, Çukurova’nın tabii kaynakları üzerine kurulmuş ve burada gelişmiştir. Dünyanın en bereketli ovalarından biri olan Çukurova’da, 1950’li yıllarda sulu tarıma geçilmiş, bu sayede tarım sektöründe başlayan hızlı büyüme ve kaynak birikimi, sanayi faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve sektörün hızla gelişmesini sağlamıştır. Ekonomide yaşanan bu yapısal değişikliğe bağlı olarak, 1970’li yıllara gelindiğinde Adana’da sağlanan katma değer %50’sinin endüstriyel faaliyetlerden elde edildiği görülmektedir. Bu yıllarda özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygınlaştığı gözlemlenir. 1980’li yılların başında ise Adana’nın sanayi profili büyük ölçekli entegre tekstil fabrikaları, yağ ve tütün işleme tesisleri, çimento ve makine fabrikalarının yanında, sayıları binli rakamlarla ifade edilen küçük ölçekli metal sanayi işletmeleri, orman ürünleri ve mobilya sanayi işletmelerinden oluşmaktaydı. Bununla beraber az sayıda da olsa diğer sektörlerde küçük ölçekli sanayi işletmeleri ile sanayi profilini etkileyici bir görünüm arz etmektedir.

Tablo - 1 : Adana’da İktisadî Faaliyetlerin Sektörel Dağılımı

Sektör	1999 yılı Milyon (\$)	Adana Sektör payı (%)	Türkiye Sektör payı (%)
Sanayi	1.424	25,4	23,2
Ticaret	925	16,5	19,1
Tarım	782	14,0	15,3
Ulaştırma ve haberleşme	959	17,1	14,0
Devlet hizmetleri	597	10,7	11,3
İnşaat	222	4,0	5,6
Diğer	687	12	12
Toplam	5.596	100,0	100

Günümüzde, Adana ili GSYİH’nin sektörel dağılımına bakıldığında sanayi sektörünün %25 ile ilk sırayı aldığı görülür. Ticaret sektörü ise %19’luk pay ile istihdam ve meydana getirilen katma değer açısından önemli bir yere sahiptir. Bu sektörün önemi, Adana’da üretilen malların yüksek kalitesine bağlı olarak, Türkiye ve dünya pazarlarında aranır nitelikte olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim ülkenin en önemli üretim maddeleri olan pamuklu mensucat, yaş sebze ve meyve, bakliyat ve hububat gibi maddeler, bölgede üretilip, tüm Türkiye’ye ve dünya pazarlarına arz edilmektedir.

Tablo - 2 : Adana Sanayisinin Sektörel Dağılımı

Sektör Adı	Yüzde
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	35,0
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	16,5
Metal, Metal Eşya, Makine Teçhizat San.	16,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	11,5
Kimya, Kauçuk ve Plastik Sanayi	11
Kağıt-Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	5,5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	4,5
TOPLAM	100,0

Adana’da sanayinin; tekstil ve gıda sektörlerinde yoğunlaştığı dikkate alınarak, Adana Sanayi Odası tarafından bir araştırma yapılmıştır. 1997 yılında elde edilen verilere göre, kapasite kullanım oranı iplikte %88, dokumada %72, konfeksiyonda %65, yağda %71 ve unda %41’dir. Bu sektörlerde her bir çalışanın bir yılda üretime yaptığı ortalama katkı ile her bir işletmenin ortalama satış miktarı sektörel bazda karşılaştırmalı olarak ele alınacak olursa, yağ sektörünün tüm diğer sektörler arasında her iki değer açısından da en yüksek seviyede olduğu görülür. İşletme başına ortalama satışta en düşük değer ise un sektöründe gerçekleşmiştir. Emek yoğunluğu açısından en yüksek düzeyde olan konfeksiyon sektörü her bir çalışanın sağladığı katkı yönünden de en düşük değere sahiptir.

Temmuz 1999 itibariyle Adana Sanayi Odası’na kayıtlı şirketlerin yasal statüleri incelendiğinde, 172 şahıs, 19 kollektif, 536 limited, 1 komandit, 256 anonim ve 34 diğer tipte olmak üzere toplam 1020 şirketin olduğu görülmektedir. Söz konusu bu veriler geçmiş yıllardaki şirket statü verileri ile karşılaştırıldığında, şahıs şirketi statüsündeki şirketlerin sayısında sürekli bir azalma olduğu görülmekte ve bu durumun Adana’daki şirketlerin giderek kurumlaştığının bir göstergesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Adana ilinde faaliyet gösteren şirketlere verilen teşvik belgelerinin yıllar itibariyle değişimine bakıldığında ise, Türkiye’de verilen toplam yatırım teşvik tutarının 1991 yılında %4’ünün Adana’ya verildiği ve 1996 yılında bu oranın %2’ye düştüğü görülmektedir. Söz konusu teşvik belgeleri ile yapılan yatırımların sektörel dağılımını ele alacak olursak; 01 Ocak 1996 ilâ 30 Nisan 1997 tarihleri arasında Adana’ya verilen teşvik belgelerinin %85’i ile sağlanan yatırım teşvikinin %94’ü, imalat sektörüne tahsis edilmiş; bu sektör içinde de teşvik belgelerinin %43’ü ile yatırım teşvik tutarının %69’u tekstil ve konfeksiyon sektörüne ayrılmıştır. Öte yandan hizmetler sektörü sağlanan yatırım teşvikinin %5’ini alırken madencilik %1’ini ve tarım ise sadece %0,48’ini alabilmiştir.

Adana son yıllarda ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerden oldukça etkilenmiş durumdadır. Dolayısıyla bu ilde ticaret hayatına atılan firmaların sayısındaki artış oranları yavaşlamış, ticareti bırakan firmaların sayısı artmıştır. Bununla beraber 2003 yılı itibariyle ülke ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmeler, Adana’da da etkisini göstermekte; bu sayede açılan işyeri sayısında hissedilir miktarda bir artış sağlanırken, ticareti bırakan firma sayısında %30’a varan bir düşüş gözlenmektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi, Adana’da da ekonominin itici gücü küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleridir. Adana Sanayi Odası üyelerinin de, %92’sini KOBİ İşletmeleri, %8’ini ise büyük işletmeler oluşturmaktadır.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

Adana'daki KOBİ işletmeleri açısından öz kaynak yetersizliği ve senelerdir devam eden yüksek enflasyon en önemli sorunları teşkil etmektedir. Bu durum işletmelerin sermayelerinin erimesine, düşük kapasiteli çalışmalarına ve yatırım yapamaz duruma gelmelerine sebep olmaktadır. Bunlara ek olarak banka kredi faizlerinin yüksek olması ve küçük sanayicinin teminat bulma zorluğu KOBİ işletmelerinin karşılaştığı diğer güçlüklerdir .

KOBİ'ler yetersiz kaynak ve işletme şartları nedeniyle yeni pazarlara ulaşamamakta ve bunu sağlayacak yeni teknolojileri temin edememektedirler. Esnek üretim yapmaya uygun alt yapılarının olmamasına bağlı olarak ise, değişen pazar şartlarına göre üretim yapamamaktadırlar. Karşılaşılan darboğazların bir kısmı da kaliteli ve standart üretime uygun bilgi ve tecrübeye sahip eleman olmaması ve genel olarak her seviyede yetişmiş eleman açığı bulunmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü KOBİ işletmelerinin bütün sektörlerinde vasıflı eleman yetişmemekte ve çıraklık mekanizması sağlıklı çalışmamaktadır. 1 ilâ 9 arası eleman çalıştıran ölçekteki işletmelerde personelin eğitimi yeterli seviyede bulunmamakta; meslek lisesi mezunlarından sanayide çalışanların miktarı ise mevcut çalışanlar içinde azınlıkta kalmaktadır.

Adana'da ISO 9000 kalite belgesine sahip küçük işletme sayısı da azdır. Orta ölçekli işletmelerde ise belge sahibi olan ve sistem kurma çalışmaları süren firma sayısı henüz yeterli seviyeye ulaşmamıştır.

KOSGEB Adana Merkez Müdürlüğü tarafından 233 sanayicinin işyerleri tek tek ziyaret edilerek, en son 1997 yılı Ocak-Şubat aylarında yapılan çalışma vasıtasıyla işyerlerinin dikkat çekici bazı özellikleri olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmanın elde ettiği verilere göre, KOBİ işletmelerinin %70'inin kiracı durumunda bulunduğu ve bunların kullandıkları tezgahların %95'inin 10 yaştan üstünde olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerin %82'si sipariş olarak adlandırılan karşılıklı ilişki ve pazarlığa dayalı iş alımına bağlı olarak çalışmaktadırlar. Bu durum, işletmelerin çok dar bir pazara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Küçük işletmelerin %81'i sürekliliği pek olmayan, aynı zamanda işletmenin büyümesini de zorlaştırma niteliğiyle bilinen şahıs işletmeleri statüsünde kurulmuşlardır. Küçük işletmelerin yarısından fazlası beş ve daha küçük yaşta olup sadece %11'lik kısmı 11 ve yukarı yaşta olan firmalardır. Çünkü, firmalar zaman içerisinde ya faaliyet değiştirmekte ya da faaliyetlerine son vermektedir.

Tablo - 3 : Adana İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam

SEKTÖR	1980	%	2000	%
Tarım	325.021	58,9	246.725	43,1
Hizmet	127.991	23,2	215.102	37,6
Sanayi	71.775	13,0	82.501	14,4
İnşaat	20.880	3,8	27.752	4,8
Diğer	5.955	1,1	525	0,1
TOPLAM	551.662	100	572.605	100

İşletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan ve 1-9 arasında çalışanı olan çok küçük işletmeler 6031'dir ve bu işyerlerinde toplamda 16.707 kişi istihdam edilmektedir. İstihdamın %70'ini sağlamakta olan, fakat ne yazık ki sağlıklı bir kayıt sistemine sahip olmayan küçük işletmelerin verilerine ulaşılamamıştır. Bu işletmelerde özellikle üretimle ilgili malzeme ve zaman kayıtları tutulmamakta; sağlıklı bir maliyet-fiyat dengesi kurulamamaktadır. Bu nedenle, sağladıkları katma değer miktarı hakkında tahminde bulunmak da güçleşmektedir.

Metal sanayicileri, yoğunlukla tekstil sektörüne yan sanayide bağlı bir biçimde yapılmışlardır. Bu tarz sanayicilerin kısmen de ziraî mekanizasyona bağlı olarak yapıldığı ayrıca görülmektedir. Tekstil sektöründe son yıllarda yatırım yapılmaması, mevcut tesislerin ise teknoloji değiştirerek dışa bağımlı, ileri teknolojiye geçmeleri; zirai mekanizasyonun ise bölgede doyum noktasına ulaşması gibi sebepler metale dayalı imalat sanayinde önemli bir talep düşüşüne yol açmıştır. Mevcut durumda Adana'da metal imalat sanayiinde ekseriyeti yedek parça ve kısmen de makine üreticisi olmak üzere, 2500 civarında işletme bulunmaktadır. Çalışan sayısının ise 17.500 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu kesim Yeşiloba Mahallesi Sanayi Sitesi ile Karşıyaka Sanayi Çarşısında yoğunlaşmıştır. Yeşiloba Mahallesi Sanayi Sitesi, 30 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, alt yapısı tamamlanmamış, bu yüzden de halen tam doluluğa ulaşamamıştır. Karşıyaka Sanayi Çarşısı ise düzensiz bir tamirhane görünümündedir. Organize Sanayi Bölgesi'ne ulaşabilen veya orada yeni kuruluşlarını gerçekleştiren işletmeler ise mekan, teknoloji ve yönetim anlayışı açısından gelişmeye açık, alt yapı sorunu olmayan işletmeler görünümüne sahiptir.

Katma değer açısından değerlendirildiğinde, toplam KOBİ işletmelerinin %14'üne sahip olan gıda, içki ve tütün sanayi kolunun birinci sırada olduğu görülür. Metal imalatı ile ilgili kolların yarattığı katma değer ise toplamın %23'ü oranındadır. Öte yandan, toplam işyerlerinin %23'üne sahip olan orman ürünleri ve mobilya sanayi kolu toplam katma değerinde sadece %4,5'ini yaratabilmektedir. DİE istatistiklerinden alınan bu veriler değerlendirilirken, KOSGEB Adana Müdürlüğü'nün 1997 yılında yaptığı incelemenin sonuçları da dikkate alınmalıdır. 160'ı metal sanayinde olmak üzere toplam 233 işyerinde yapılan incelemede küçük işyerleri tarafından sağlanan katma değer hakkında sağlıklı bilgi toplanamadığı belirtilmişti. Bu nedenle imalat ile doğrudan ilgili olan metal kolunun gerçekte sağladığı veya sağlayabileceği katma değer ile Adana ekonomisine yapabileceği katkının şu anda görünenden yüksek olma ihtimali vardır.

Yukarıda verilen bilgilerin değerlendirilmesinden de anlaşılacağı üzere, özellikle küçük ölçekli işletmelerin mevcut şartlar içinde varlıklarını devam ettirmeleri gerçekten ayrı bir araştırma konusudur. Bu işletmelerde kayıt sistemi bulunmadığından, bütçe ve program gibi dokümanlar da mevcut değildir. Vergi mükellefi olarak, yıllık mali faaliyetlerini serbest muhasebeciye takip ettirmektedirler. Bu şartlar altında sağlıklı ciro bilgileri almak mümkün olmadığı gibi; kullandıkları hammadde ve üretim miktarları hakkında da güvenilir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Genel manzaraları itibarıyla kısa vadeli çözüm arayışları içinde görünen KOBİ işletmelerinin, istihdama sağladıkları çok önemli katkıdan dolayı ekonomideki pay ve etkinliklerinin artırılması önemlidir. Bu amaçla Merkezi yönetimin ve Bölge yönetiminin politika ve stratejiler geliştirip uygulaması gerekir.

Büyük Ölçekli İşletmeler

Adana sanayisi, son yıllarda büyük işletmelerle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Büyük işletmeler yeni yatırımlarını ve yönetim merkezlerini giderek artan oranlarda Marmara Bölgesi'ne kaydırmaktadırlar. Dolayısıyla, Adana Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinden gelen yoğun bir

nüfus baskısı yaşamakta iken, şehrin refahına önemli katkı sağlayan büyük sanayi firmaları daha gelişmiş bölgelere doğru kayma göstermektedir.

İstanbul Sanayi Odası tarafından geleneksel olarak düzenlenen Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu anketinin 2004 yılındaki sonuçlarına göre; biri kamu kuruluşu olmak üzere, Adana'dan 18 firma, 500 büyük sanayi kuruluşu arasında yer almayı başarmıştır. Söz konusu ankette Sasa Suni ve Sentetik Elyaf Sanayii AŞ 462 trilyon liralık satış cirosu ile Türkiye genelinde 33'üncü; Adana genelinde ise ilk sırada yer almayı başarmıştır. Adana genelinde bu şirketi 394 trilyon lira ile Sasa Dupont AŞ; 323 trilyon lira ile de Anadolu Efes Biracılık ve Besler Gıda izlemiştir.

Adana Sanayi sektörünün gelişim seyri üzerine yapılan araştırmaların ortak sonucu, Adana'da 1960'lı ve 1970'li yıllarda görülen sanayi hamlelerinin daha sonraki yıllarda duraklama gösterdiğidir. İlde 1990-1995 döneminde sanayi şirketlerinin yapmış olduğu yatırımlar, türleri itibarıyla incelendiğinde, yeni yatırımlara ilginin azaldığı, mevcut yatırımların tevsiine, teknolojinin yenilenmesine ve çevre koruma yatırımlarına ağırlık verildiği görülmektedir. Yeni yatırımlardaki artış trendi 1990 yılında %13 iken, 1993'te %9'a düşmüş; 1994 yılının ilk 8 ayında tekrar yükselişe geçerek, %21'e ulaşmış, fakat aynı yıl alınan 5 Nisan kararları dolayısıyla yeniden hızlı bir düşüşe geçmiştir. 1995 ve 1996'da ise modernizasyon ve tevsi yatırımlarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Yeni yatırımlar yerine tevsi yatırımlarına ağırlık verilmesinin nedeni; teşviklerin azalması ve 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikaların doğal sonucu olarak faizlerin yükselmesi, bunun sonucu olarak da, yatırım maliyetlerinin artmasıdır. 2004 yılına varıldığında ise sanayi durma noktasına gelmiş, hatta gerilemeye başlamıştır. Adana'da bulunan fabrikalar genel merkezlerini İstanbul'a nakletmekte, hatta bir çok fabrika da ek tesislerini teşvike açık illere kaydırmaktadır. Öyle ki bununla da yetinmeyip tesislerini ülkemiz dışındaki sahalara taşıyan firmalar da bulunmaktadır. Bu durum sanayi firmalarına hizmet veren yan sanayi kuruluşlarının, sarf malzemesi sağlayan lojistik firmalarının da sürekli olarak kan kaybetmesine yol açmaktadır. Büyük firmaların yatırım yapmaması, mevcut firmaların da taşınması Adana'da 1 milyona yakın insanı dolaylı olarak etkilemektedir. Bunu önlemek için sanayici ve yatırımcıyı küstürmeden ve üzmeden onların makul durumdaki istekleri yerine getirilmelidir.

Adana'da büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının meydana getirdiği katma değer incelendiğinde, gıda sanayinde yaratılan katma değer il toplamının %30'u düzeyinde bulunduğu, ikinci sırayı dokuma ve giyim sektörünün, üçüncü sırayı da kimya-petrol-kauçuk ve plastik sanayi ürünlerinin aldığı görülmektedir.

Söz konusu sektörleri Adana'da istihdama yaptıkları katkı açısından değerlendirecek olursak; ilde 25'ten fazla işçi çalıştıran işletmeler içinde istihdam yoğunluğu bakımından önemli olan tekstil sektöründe sürekli bir istihdam kaybı yaşandığı, aynı zamanda büyük bir gelişme gösteren gıda sektöründeki istihdam artışının ise oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. İstihdam yönünden üçüncü büyük sektör olarak ise kimya, petrol, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi yer almaktadır.

1960'lı ve 1970'li yılların aksine, Adana'da sadece pamuklu dokuma sanayinde değil, başka sanayi kollarında da ileri düzeyde yatırımlar gerçekleştirilmiş ve üretim artışı sağlanmıştır. Yeni gelişen plastik ve kimya sanayi, makine vb. sanayi kolları önemli bir yapısal değişimin göstergesi olmuştur.

İhracat Performansı

2000 yılında yaşanan ekonomik kriz Adana'nın ihracatını da derinden etkilemiştir. Bu yıl ancak 551 milyon dolar ihracat gerçekleşmiştir. Daha sonra ihracat tekrar iyileşmeye başlamıştır. 2001 yılında %36 oranında artarak 748 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında %9'luk bir artış sağlayan ihracat 815 milyon dolara çıkmış, son olarak da, 2003 yılında %32'lik bir artışla 1 milyar sınırını aşmıştır..

Tablo - 4 : Yıllara Göre Adana İlinden Yapılan İhracat Tutarı (milyon dolar)

Yıllar	Toplam	Artış (%)
2000	551.145.298	
2001	748.564.735	35,82
2002	815.784.659	8,98
2003	1.083.291.148	32,79

Tablo-4'ten de takip edileceği üzere, Adana ili dört yılda ihracatını % 100 oranında artırmayı başarmıştır. Bu trend, son dört yılda ihracatını aynı oranda artıran Türkiye'nin ihracatta sergilediği müthiş performansa eşdeğerdir. Adana, Türkiye'nin genel trendlerini yansıtan niteliğini dış satımda da göstermektedir. Yine aşağıda Tablo-5'ten takip edileceği üzere, Adana'nın ihracatının yaklaşık yarısından fazla bir kısmını tek başına hazır giyim ve dokuma sanayi oluşturmaktadır. Diğer en büyük ihracat kalemi de gıda ve gıda sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Birinci bölümde tartışıldığı üzere, bu veriler de yine Türkiye'nin dış ticaret paterni ile doğrudan paralellik göstermektedir. Hatırlanacağı üzere, bu sektörler açık ara Türkiye'ye net döviz kazandıran sektörler olarak belirlenmiştir.

Tablo - 5 : Adana İlinden En Çok İhraç Edilen Ürünler (2003)

Ürünler	Tutar (\$)
Tekstil	424.588.598
Konfeksiyon	69.190.967
Kimyevi madde	57.425.671
Dizel veya yarı dizel yeni otobüsler-silindir kafaları	46.560.541
Yaş sebze meyve ürünleri, turunçgiller	45.942.952
İşlenmiş tarım ürünleri	40.175.927
Canlı hayvan, hayvansal ürünler	24.388.400
Bitkisel yağlar	18.467.720
Ağaç ve orman ürünleri	17.589.183
Meşrubat ve alkollü içecekler	14.025.184
Makinalar	13.633.894
Demir,demir dışı metal, adi metaller	11.359.897
Tarım ve orman taşıtları ve makinalarında kullanılan parçalar	4.906.893
Toprak sanayi ürünleri	2.968.318
Benzinli motorlar için silindir kafaları	2.645.664
Plastikten kapılar,pencereler ve bunların çerçeveleri, pervazları	2.473.180
Plastikten diğer eşya	2.338.193
Dizel veya yarı dizel yeni midibüsler-silindir kafaları	2.119.822

Sektörel Gelişmeler

Tarım ve Gıda

Adana sanayinden sağlanan ve GSYİH içinde %14'lük bir paya sahip olan gıda sektörünün Adana'nın dış ticaretinde de önemli bir tutmaktadır. 1997 yılı itibariyle bu ilden yapılan ihracatın %15'ini gıda ürünleri oluşturmuş, bu rakam 1998 yılı için artış göstererek %19'a ulaşmıştır.

Tablo - 6: Adana Tarımının İl Ekonomisine Katkısı (2003)

Üretim	Katkı Yüzdesi (%)
Tarla	43
Sebze	34
Meyve	15
Hayvancılık+Su Ürünü	8

Çukurova Bölgesi'nin önemli tarım ürünleri; buğday, pamuk, mısır, narenciye ve soyadır. Türkiye'deki beş nişasta fabrikasının üçünün bulunduğu Adana'da, özellikle nişasta ve nişasta bazlı ürün üreten firmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölgede nişasta ve nişasta bazlı şeker üretiminin ana hammadde mısırdır. Söz konusu firmaların çoğu üretim için gerekli olan hammaddeyi de yurtiçinden sağlamaktadır. Toprak mahsulleri ofisinin dolar bazında mısır satış fiyatı ile Çin'den ithal edilen mısır nişastasının gümrük teslimi fiyatının aynı olduğu dikkate alındığında Çin'den ithal edilen Mısır nişastasının Türkiye'deki mısırdan daha da ucuz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla nişasta ithalinde gerekli önlemler alınmazsa, kısa zamanda yurtiçi nişasta üretimi ve ildeki mısır çiftçisi büyük zarar görecektir. Çünkü, bilindiği üzere, mısır üretiminin %45'i Adana'da yapılmaktadır.

Tablo - 7: Adana'nın Önemli Tarım Ürünleri (2003)

Ürün	Üretim (Ton)	Türkiye İçindeki Payı (%)
Pamuk	310.000	10,0
Hububat	1.500.000	4,5
Mısır	1.000.000	45,0
Soya	24.478	48,9
Sebze	1.150.000	5,3
Meyve	625.000	4,5
Turunçgil	550.000	30,0

Ülkemizde, tatlandırıcı olarak pancar şekeri, nişasta bazlı şekerler ve yapay tatlandırıcı dediğimiz kimyasal tatlandırıcılar kullanılmaktadır. Şeker Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile de pancar şekeri ve nişasta bazlı şeker üretimine kota getirilerek, üretimi sınırlandırılmıştır. Fakat, ABD ve AB ülkelerinde sadece *diet* ve *diabetik* hastaların kullanımına müsaade edilen Aspartam, Asesülfam gibi kimyasal tatlandırıcılarla ilgili bir sınırlama getirilmemiştir. Gümrük vergisi olmayan bu ürünlerin de ithalatının büyük bir kısmı yine Çin'den yapılmaktadır. 1 Kg yapay tatlandırıcının 200 Kg Pancar şekerine eşdeğer ve fiyatının 100\$/Kg olduğu dikkate alınırsa, bu durumun gelecekte gerek şeker pancarı üretimi için gerekse de nişasta bazlı şeker üretimi için bir tehlike oluşturacağı ifade edilebilir. Bu doğrultuda, hem nişasta ve doğal şeker üreten firmaların, hem de pancar ve mısır üreticisinin korunması açısından, Çin'den yapılan nişasta ve yapay tatlandırıcı ithalinin önlenmesine hizmet edecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle yapay tatlandırıcı ithalinin, gıda kodeksi yoluyla kullanımının sınırlandırılması veya İthalat Genel Müdürlüğü tarafından verilecek izinler doğrultusunda yapılması gerekmektedir.

4634 sayılı Şeker Kanunu'nda, pancar şekeri ile nişasta bazlı şeker eş tutularak, nişasta bazlı şeker üretimi kısıtlanmıştır. Maliye Bakanlığının KDV uygulaması dikkate alındığında, pancar şekerinin KDV oranı %8 iken, nişasta bazlı şekerin KDV oranı %18'dir. Rekabet esası bakımından, nişasta bazlı şekerin KDV oranının da %8 olması gerekmektedir.

Bu arada gıda ürünlerinin satış ve üretim yerlerinin denetlenmesine ilişkin bir düzenleme getirilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Çünkü, mevcut durumda gıda ürünlerinin, kontrol ve denetiminin etkin olmamasından dolayı, tescilli firmalarla tescilsiz diğer firmalar arasında haksız rekabet ortamı yaratılmaktadır. Denetlemeler, gerek bakanlıklar arasında, gerekse merkezi ve yerel idareler arasında sorun olmaktadır. Bunların tek bir bakanlığın yetkisinde ve kontrolünde yapılması, taşra teşkilatlarının yerel idarelerle birlikte daha etkili denetim yapması sağlanmalıdır. Bu konuda yapılan son düzenlemeyle, Gayri Sıhhi Müesseselere Ait Açılma Ruhsatları'nın Tarım Bakanlığı tarafından verilmesi kararlaştırılmışken, Sağlık Bakanlığı önceki uygulamaları esas almaktadır. Düzenlemeler yapılırken, Amerika'da faaliyet gösteren Food and Drug Administration kuruluşunun yapısı örnek alınarak, kontrol ve denetim daha etkin hale getirilmelidir.

Buğday Çukurova bölgesinde özellikle son yıllarda ekimi en çok yapılan tarım ürünü haline gelmiştir. Fakat Adana'da buğday verimi tohum ve süneye bağlı olarak, oldukça düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre süne miktarı %1 olmasına rağmen, 2004 yılı hasat döneminde alım yapan bir çok fabrika ve işletme süne miktarının çok fazla olduğunu belirterek, bir çoğu laboratuvar kurmaya başlamıştır. Bu nedenle, Çukurova Bölgesi acilen süne ile mücadele kapsamına alınmalıdır. Ayrıca bölgeye uygun tohum üretimi ve ıslahı yapılması da, bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede üretilen tohumlar çiftçiye uygun fiyatla verilerek, üretimin artması sağlanmalıdır.

Çukurova Bölgesinin simgelerinden biri olan narenciye üretimi de her geçen gün azalmaktadır. Narenciyede üç kalitede üründen söz edilir ve birinci kalite yurt dışına ihraç edilirken, ikinci kalite yurt içinde sofralık olarak tüketilir. Üçüncü kalite ise tamamen firedir. Bölgede üretimin yaklaşık %3-5'i fireyi oluşturmakta ve bu tip üretim için bu oran yüksek bir fire oranı olarak nitelendirilmektedir. Firelerden meyve suyu, reçel vs. de elde edilemediğinden, kayıp artmaktadır. Bu nedenle meyve suyu, marmelat üretimi vb. gibi fireyi değerlendirecek yatırımlar, soyma üniteleri ve kabuktan yan ürün elde etmeye yönelik tesislerin yapımı teşvik edilmelidir.

Çukurova Bölgesi açısından diğer bir önemli konu da, seracılıktır. Seracılığın geliştirilmesi için bu konuda alt yapısı ve bilgi birikimi olan ülkelerden yararlanılmalı, sera kurmak isteyen girişimcilerin kredilerden kolayca yararlanması sağlanmalıdır.

Bölge tarımı ile ilgili bir başka tespit de, Adana'da "süs bitkisi seracılığının" yapılabilirliği ile ilgilidir. Hollanda'yla işbirliği yapılarak, Adana seracılığın ve organize tarımın üssü olabilir. Bunun için özellikle organize tarım bölgesinin bir an önce faaliyete geçirilmesi gerekmektedir. Organize tarım bölgesi proje aşamasındadır ve faaliyete geçmesi ile yaklaşık 30.000 dönümlük bir arazi kullanılır hale gelecek ve 30.000 kişiye de iş imkânı sağlanacaktır. Bu yüzden, Fakat bu bölge faaliyete geçirilirken, altyapı çalışmaları ve yetişmiş personel ihtiyacını sağlayacak faaliyetler yapılması gerektiği de unutulmamalıdır. Bu bağlamda mesleki eğitimin geliştirilmesi, tarım ve tekstil konusunda meslek liselerinin sayısının artırılması, var olanların da modernize edilmesi gerekmektedir. Bu okulların cazip hale gelmesi için de "iş garantili meslek liseleri" yaygın bir uygulamaya dönüştürülmelidir. Ancak bunun da ısrarlı bir şekilde devletten beklenmemesi gerekmekte, Malatya'da örneği ortaya konulduğu gibi özel sektör girişimi ve öncülüğü esas alınmalıdır.

Bölge için önemli olan bir diğer tarım ürünü ise soyadır. Soya üretiminin yaklaşık %90'ı Adana'da yapılmakta olan ülkemizin toplam soya üretimi 35.000 ton/yıl olmasına karşılık, ihtiyacı 1.050.000 ton/yıldır. Soyanın %20'lik kısmı soya yağı üretiminde kullanılmakta olup, geri kalan %80'lik kısmı küspeyi oluşturmaktadır. Soya bilindiği üzere bio dizel yakıt olarak da kullanılabilen stratejik bir bitkidir. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda çok büyük oranda bitkisel yağ sorunu yaşayacağı tahmin ediliyor. Bununla beraber Türkiye kendi soyasını üretmek yerine ithal etme yolunu seçmektedir. Örneğin, ABD yılda 8 milyar dolar soya ihracatı gerçekleştirmektedir ve en büyük alıcısı Türkiye'dir.

Küspe ihracatı ise Türkiye'de yasaktır. Fakat soya işlemek tüm fabrikaların yapabileceği kadar basittir. Ayrıca bölgede mısır ve buğday ekimi toprağın verimliliğini düşürmekte iken, soyanın ekimi toprağın verimini artırmaktadır. Bu doğrultuda soya, Adana Bölgesi için olduğu kadar, ülke ekonomisi için de önemlidir. Dolayısıyla, devlet çiftçimizi soya ekimine yönlendirecek eğitim çalışmaları yapmalı ve bununla eş zamanlı olarak kaliteli tohum üretimini sağlayacak çalışmalar da, bir an önce başlatılmalıdır. Böylelikle son on yılda soya için ödenen 5 milyar doların önümüzdeki yıllarda ülkemizde kalması da sağlanacaktır.

Gıda ürünleri ithalatının denetlenmesine yönelik olarak da, tekstil sektöründe olduğu gibi ihtisas gümrüklerinin oluşturulması gerekmektedir. Özellikle son dönemde, Suriye'den denetimsiz, etiketsiz ve kayıtdışı olarak nişasta, glikoz, şeker ve şeker mamulleri gelmektedir. Bu ürünler, herhangi bir standardı olmayan, gıda kodeksine uymayan ve insan sağlığını olumsuz etkileyecek maddeler içermektedir. Fakat, Suriye'de hammadde maliyetleri ülkemize göre düşük olduğundan daha ucuzdur ve ülkemizde bu niteliğinden dolayı alıcı bulmaktadır. Artan bu talep dolayısıyla, Suriyeli firmalar ise yeni yatırımlara başlamışlardır. Bu noktada ihtisas gümrüklerinin oluşturulması ile bu gibi olumsuzlukları giderme imkânı doğacaktır.

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde, HACCP uygulamalarına önem verilmelidir. Gerek üretici gerekse tüketici bazında ülke genelinde eğitimler yaygınlaştırılmalı; bu ve buna benzer eğitimlerin özellikle üreticilerin tamamına ücretsiz olarak verilmelidir.

Adana için önemli bir geçim kaynağı olan ve tekstilin hammaddesini teşkil eden pamuk üretimi de aynı şekilde giderek azalmaktadır. Geçmiş yıllarda pamuğun en fazla üretildiği şehir olan Adana'da maliyetlerin yüksekliği ve işgücü eksikliği sebeplerine bağlı olarak, pamuk üretimi son derece azalmıştır. Pamuk üretimi seviyesinin yükselmesi için maliyetlerin düşürülerek, üretimi özendirici teşviklerin artırılması gerekmektedir. Böylece Adana tekstildeki kayıplarını telafi edebilecektir.

İşletmelere göre ve faaliyet konusuna göre sorunlar değişiklik göstermekle beraber; işgücü yetersizliği, finansal sorunlar, devlet teşviklerinden yararlanamamak ve hammadde teminindeki zorluklar, karşılaşılan başlıca ortak sorunlardır.

Adana ekonomisinin günümüze kadarki gelişim seyrinde tarımın oynadığı rol ile halen bölgede var olan tarım potansiyeli göz önüne alındığında gıda sektörünün önceliği ve önemi açıkça görülebilir. Bu sektörün gelişmesi Adana'da tarım işletmelerinin sanayi ile bütünleşmesi imkânını doğuracaktır. Böylesine büyük ve zorlu bir maksadı hiçbir firmanın tek başına gerçekleştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu maksatla, bir Gıda Konseyi kurulması ve ortak çıkarlar için çalışmak üzere, bir tarafta sanayicilerin diğer tarafta da çiftçilerin bu konseyi içerisinde kendilerine yer bulmaları gereklidir.

Tekstil

Adana, bölgedeki pamuk üretimi nedeniyle, tekstil sanayi ile 19. yüzyılın ortalarında tanışmıştır. İlk çırçır-prese fabrikası 1860 yılında, ilk entegre tekstil yatırımı 1890'da ve ilk dokuma tesisi de, 1901'de yapılmıştır. 1950-1970 yılları arasında da, bilindiği gibi, entegre tesis yatırımı hızla artmıştır. Bossa, Mensa, Güney Polgat ilk akla gelen örneklerdendir. Adana Sanayi Odası kayıtlarına göre mevcut durumda Adana'da 167 tekstil kuruluşu bulunmaktadır. Bunlardan 12'si Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu arasındadır. Konfeksiyon sektöründe ise 115 firma faaliyet göstermekte olup, bunlardan sadece biri Türkiye'nin ilk 500 firması arasına girebilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasına göre, 2005 yılında tekstil ve konfeksiyon ticaretinde bütün miktar kısıtlamaları ve vergiler kaldırılıyor. Böylece Türkiye açısından AB'nin kota uygulamasından doğan avantaj yok olmuş olacak. Uzun dönemde işçilik maliyetleri artarken aynı zamanda da tekstil teknolojisinde sağlanan gelişmelerin, tekstil sanayiinin giderek daha fazla sermaye yoğun bir sanayi dalı haline geleceği dikkate alındığında, yüksek teknolojiye sahip ülkeler için, işgücü maliyetlerinin başlı başına rekabeti engelleyici bir unsur niteliğinde olmayacağı anlaşılmaktadır.

Emeğin ülkemize oranla daha ucuz olduğu ülkeler karşısında, Türkiye'nin rekabet gücü son yıllarda yapılan yatırımlar vasıtasıyla arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu münasebetle Türkiye 1995, 1996 ve 1997 yıllarında tekstil sektörüne, sırasıyla, 1,6 katrilyon TL, 623 trilyon TL ve 752 trilyon TL yatırım teşviki vermiştir. Bu teşviklerin çok büyük bir bölümü tekstil makinesi ithalatı için kullanılmış; bu sayede 1995 yılında 1,5 milyar, 1996'da 2,3 milyar ve 1997'de 1,9 milyar ABD dolarlık makine ithalatı yapılmıştır. Ancak, yatırımlar teknolojik yapıları açısından incelendiğinde dünyadaki gelişmelerin tersine bir tutum izlenmiş olduğu görülmektedir. Örneğin, 1996 yılında open-end rotor yatırımı dünyada %5 azalırken ülkemizde %103 artmıştır. Benzer şekilde, kısa elyaf ring ile uzun elyaf ring yatırımları da dünyada, sırasıyla, %22 ve %33 azalırken, Türkiye'de %42 ve %48 artmıştır.

Adana'da tekstil sektörü canlandırılmalıdır. Bu maksatla, Adana Galleria'da İran, Suriye, Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Ürdün, Sudan, Pakistan gibi devletlerle beraber yaklaşık 1000'er kişilik gruplarla Arap Dünyasına defileler düzenlenebilir, böylece Adana moda merkezi haline getirilebilir. Bu konuda Adana'nın tekstil firmaları yeterli bilgi ve birikime sahiptir. Söz konusu organizasyonda yer verilecek beş sektör de: Mücevherat, Bayan Giyim, Erkek Giyim, İç Giyim ve Çocuk Giyimi kapsamalıdır.

Kimya

Bu çalışmanın ilk bölümünde de ortaya konulduğu gibi, kimya sanayi Türkiye'nin yıllardan beri dış ticaret açığı verdiği sektörlerin başında gelmektedir. Bu durumun kalkınma performansı açısından da ifade ettiği önemli durumlar söz konusudur. Bir ülkede kişi başına düşen kimya sektörü ürünleri harcama miktarının, o ülkenin gelişmişliğini gösterecek ölçülerden biri olabileceği kanaati yaygındır. Diğer bir deyişle, kimya sektörü ile sanayileşmenin veya gelişmişliğin doğrudan ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin, İspanya'da bir yılda tüketilen kimyasal madde değeri kişi başına 985 ABD doları iken, Türkiye'de sadece 140 ABD dolarıdır.

Türkiye kimya sanayii yılda takriben 7 milyar dolarlık üretim yapmakta ve bunun 700-750 milyon ABD dolarlık kısmını ihraç etmektedir. Rafineri ürünleri ve plastik eşya da buna dahil edildiğinde, ihracatımız 1 milyar 300 milyon ABD dolarını bulmaktadır.

Adana ilinden yapılan ihracatın yapısı incelendiğinde ise, kimyevî maddelerin tekstil ve gıda ürünlerinin ardından ihraç ürünleri arasında üçüncü sırada olduğu görülür. Adana'da toplam ihracat içinde 1996 ve 1997 yıllarında %6'lık paya sahip olan kimya sektörü, 1998 yılında payını %8'e yükselmiştir.

Kimya sanayiinde KOBİ işletmelerinin bölgesel dağılımına bakıldığında, Akdeniz Bölgesi üçüncü sırada, Adana ise 133 işyeri sayısı ile yedinci sırada yer almaktadır. Sektörde büyük sanayi istihdamı sadece Ege ve Akdeniz Bölgelerinde KOBİ işletmeleri istihdamının üstüne çıkmaktadır. Ancak, Türkiye kimya sanayii genelinde olduğu gibi, Adana'da da, bilginin özellikle de tecrübenin henüz yüksek seviyede olmaması nedeniyle belirli alanda sınırlı sayıda fabrika bulunmaktadır. Kimya sektörünün gerek doğrudan tüketiciye ulaşan ürünlere sahip olması gerekse de, diğer bir çok sanayi dalına yan ürün sağlıyor olması münasebetiyle sanayi içinde önemli bir yeri bulunmaktadır; dolayısıyla, ihracatı ve yatırımı teşvik edici bir takım kararlar alınarak vakit geçirmeden geliştirilmesi gerekmektedir.

Turizm

Adana ilinin mukayeseli üstünlüğe sahip, gelişmeye son derece müsait olan sektörlerinin başında turizm gelmektedir. Bölge içerisindeki illerde farklı turizm uygulamalarının sürdürülmesi nedeniyle, bölgesel çerçevede turizm gelişmemiş ve iller arasında kopukluk meydana gelmiştir. Bu nedenle Çukurova Turizm Master Planı'nın hazırlanması ve uygulamaya konulması, bölgenin gelişmesi için hayati önem taşımaktadır. Kuzeyde Toroslar'a yaslanan, güneyde ise Akdeniz'e uzanan bölgenin bu konumuyla turizmin her alanında önemli bir potansiyele sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bölge illeri ve ilçeleri arasında sahil yolu yapılması gerekliliği ise diğer bir önemli husustur. Sahil Yolu çevresi için, bölgenin doğal güzelliklerini koruyacak bir imar planı geliştirilmeli; bu yapılırken, halen Mersin'den İskenderun ve Hatay'a TEM otoyolu ve E-5 Karayolları ile ulaşım yapılmakta ise de, bu yolların mesafe uzaklığı yüzünden hem zaman hem de maddî kayıplara sebep olduğu, bunun da millî ekonomiyi olumsuz etkilediği dikkate alınarak, Mersin'den İskenderun'a bir sahil yolu yapılmasına olan ihtiyaç gündeme getirilmelidir. Söz konusu yolun inşa edilmesi, Yumurtalık ilçesi sınırları içinde kalan alanda muhtemel görülen liman ile, Adana-Ceyhan Karayolu üzerinde bulunan Organize Sanayi Bölgesi ve dünyanın en büyük Serbest Bölgesi olarak yapılan Yumurtalık Serbest Bölgesinin altyapısını oluşturacaktır. Ayrıca Adana'nın denize açılan kapısı olan Yumurtalık ve Karataş ilçelerinin turizm açısından tanıtılmasına destek sağlanmış olacaktır.

Toroslar kayak turizmi ve yayla turizmi için oldukça uygun bir bölgedir. Özellikle Elmalı Boğazı Kayak Merkezi'nin turizm bölgesi ilan edilmesi, kış ve yayla turizminin gelişimine katkı sağlayacaktır. Bölge Akçatekir yaylasına ve TEM otobanına 12 km uzaklıkta olup, şehir merkezine 1 saat ulaşım mesafesindedir. Burası ayrıca av alanları, trekking güzergahları, rafting imkânlarıyla Osmaniye, Hatay, Mersin ve Gaziantep illerinde turizm bölgesi olmaya aday bir yer olmasına karşılık, yeterince konaklama alanı mevcut değildir. Bu alanda devletin yatırımcıları oteller ve tatil köyleri yapmaya teşvik etmesiyle, Toroslar ülkemizin farklı turizm merkezi haline gelecektir.

Adana için çok önemli olan Adana-Kozan-Feke-Saimbeyli-Tufanbeyli-Kayseri yolu da bir an önce iyileştirilerek, Saimbeyli, Tufanbeyli, Feke ve Kozan'daki tarihî yerler turizme

açılmalıdır. Turistler buradaki yolların aşırı virajlı olması ve merkeze 216 km. uzaklıkta bulunması münasebetiyle yöreye ulaşmakta zorluk çekmektedirler.

Ulaşım

Çukurova Bölgesi denize yakın bir bölge olmasına rağmen, deniz yolundan yeterince yararlanamamaktadır. Özellikle sahil kentleri arasında deniz ulaşımı yok denecek kadar azdır. Bu çerçevede Mersin-Karataş-Yumurtalık-İskenderun limanları arasında deniz ulaşımının artırılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde Adana bir liman kenti haline getirilmelidir.

Havaalanı ise Adana bölgesinin diğer bölgelerle bağlantısını kuran önemli bir çıkış noktasıdır. Bölgeden, ülkemizin tüm bölgelerine hava ulaşımı sağlanması Çukurova sanayicisinin, işadamlarının ve halkının kendi sınırları dışına çıkmasını, kabuğunu kırmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, iç hatlarda olduğu gibi dış hatlarda da yeni hatların açılması zorunludur. Özellikle önümüzdeki dönemde önemli ekonomik gelişmeler sağlayacağını düşündüğümüz İtalya, Almanya, Fransa ve Dubai gibi ülkelere direkt seferlerinin konulması bölge için hayati önem taşımaktadır.

ANKARA

Genel Değerlendirme

23 Nisan 1920'de kurulan TBMM Hükümetinin idare merkezi ilan edilen Ankara, 13 Ekim 1923'de çıkarılan bir kanunla da Türkiye'nin başkenti olduktan sonra hızlı bir sosyal, ekonomik, siyasal, askeri ve kültürel gelişime sahne olmuştur. Ankara bugün, tüm sektörler itibarıyla kalkınmış ülkemizin ikinci büyük metropolü haline gelmiştir.

Ankara, 2001 yılında cari fiyatlarla 13,5 Katrilyon TL GSYH ile Türkiye'de iller arasında ikinci sıradadır. Bu aynı zamanda Türkiye GSMH'nın % 7,6'sıdır. Kişi başına GSMH cari fiyatlarla 2.752 dolar olup, iller sıralamasında dokuzuncu sırada bulunmaktadır.

Sanayi

Türkiye'nin başkenti, ikinci büyük nüfus bölgesi, ülkemizin her yerinden kolaylıkla ulaşılabilen bir kavşak noktası ve yabancı ülke temsilcilikleri merkezi gibi özellikleri nedeniyle çok önemli bir konumda bulunan Ankara, aynı zamanda önemli bir sanayi, ticaret, turizm ve kongre turizmi merkezidir.

Ankara sanayisi daha çok küçük ve orta boy işletmelerden oluşmaktadır. 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı dikkate alındığında en fazla işyeri olan sektör metal eşya, makine ve teçhizat sanayii olup, bu daldaki firmaların büyük çoğunluğu 25 ve daha fazla işçi çalıştıran büyük firmalardan oluşmaktadır. Özel sektörün rağbet ettiği ikinci sektör ise gıda sanayii olup, sektördeki firmaların büyük çoğunluğu 10-14 arasında işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalardan oluşmaktadır. İlde, yıllık üretim kapasitesi 450.000 ton olan 21 un fabrikası, 1 şeker fabrikası, pastörize süt, yoğurt ve tereyağı fabrikası ile et kombinası gibi birçok gıda sanayi kuruluşu ile özel sektöre ait 2 çimento fabrikası ve 1 traktör fabrikası bulunmaktadır. Rulman, seri halde dişli üretimi, ilaç hammaddesi olarak kullanılan morfin ile diyaliz makinesi sadece Ankara'da üretilmektedir.

İl, ağaç işleri sektöründe ülkemizde önemli bir yere sahip olup bu üretim dalında faaliyette bulunan marangoz, mobilyacı, lakeçi ve döşemeciler, Siteler'de 100-200 m²'lik alana sahip işyerlerinde üretim yapmaktadırlar.

Savunma sanayii ile ilgili en önemli yatırımlar da Ankara'da gerçekleştirilmiş olup, 1984'de Türk-Amerikan işbirliği ile Türkiye'nin en büyük savunma sanayi projesi olan Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TAI) kurulmuştur.

Savunma sanayiinin oluşturduğu altyapı ve talep sonucu makine ve metal sanayii, İl ekonomisinde önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bugün sanayi kuruluşlarının % 40'ının üretim yaptığı alan, makine ve metal sanayiidir. Savunma sanayii nedeniyle; hem yetişmiş insan gücü, hem de sektör içinde yer alan kuruluşların oluşturduğu potansiyel yoluyla bu sektörde Ankara'da çok büyük kuruluşların doğması gerçekleşmiştir.

Ankara'daki Savunma Sanayi ile ilgili kuruluşlar olarak; Türkiye'nin savunma sanayiine yönelik ilk özel sektör kuruluşu olan FMC-Nurol Savunma Sanayi A.Ş., Aremsan Elektrik

Makine Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Barış Elektrik Endüstrisi A.Ş., Roketsan A.Ş., Marconi Komünikasyon A.Ş. bulunmaktadır.

Ankara Sanayi Odası'na kayıtlı toplam 2.938 sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Son yıllarda mevcut sanayiye ilave olarak Akyurt ve Çubuk ilçeleri önemli sanayi bölgeleri haline gelmiştir.

OSTİM Organize Sanayi ve İvedik Organize Küçük Sanayi Bölgeleri de küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarını barındırması cihetiyle Ankara sanayiinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, mevcut sanayinin ihtiyaçlarını karşılamak ve Ankara'da sanayiinin gelişimini hızlandırmak amacıyla Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde II.(Türkobası), III.(Alagöz), V. (Sincan O.S.B. Tevsii), Ankara Başkent (Sitiyak) Organize Sanayi Bölgeleri ile ilçelerde Polatlı, Beypazarı ve Şereflikoçhisar Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması çalışmaları devam etmektedir.

Özetle, halen gelişmesini devam ettiren ve dayanıklı yapısıyla Türk Sanayii içinde grafiğini hızla yükselten Ankara Sanayisi; Başkent'in çehresini değiştirmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel bütünlüğün oluşumunda etkin bir rol üstlenmektedir.

Organize Sanayi Bölgeleri

Ankara I. Organize Sanayi Bölgesi (Sincan O.S.B.): 1990 yılında Ankara Sanayi Odası tarafından Sincan İlçesinde 400 ha.lık bir alanda kurulan I. Organize Sanayi Bölgesindeki 194 sanayi parselinden, tahsisi yapılan işletmelerden % 91'ini oluşturan 177 işyeri faaliyete geçmiş, 11 işyerinde çeşitli nedenlerden dolayı üretime geçilememiş, 5 işyeri inşaat halinde ve 1'i proje safhasındadır. Üretime geçen tesislerde halen 9.800 kişi çalışmakta olup, Bölgedeki firmalar tam kapasite ile faaliyete geçtiklerinde yaklaşık 20 bin kişiye istihdam sağlanabilecektir. I.O.S.B.'nin kurulması ile Ankara, tüketim merkezi olmaktan kurtularak, ülke ekonomisine katma değeri yüksek ürünler sunan önemli sanayi merkezlerden biri haline gelmiştir.

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi (Ankara IV. O.S.B.): 1986 yılında Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi olarak kurulmuş, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan alt yapı kredisi verilerek 1988 yılında faaliyete geçmiş, 1997 yılında da OSTİM'de yer alan sanayi tesislerinin düzenli bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla yer seçimi yapılarak Yenimahalle İlçesi Macunköy'ün batısındaki yaklaşık 492 ha.lık alan Organize Sanayi Bölgesi haline getirilmiştir. 1998 yılında faaliyete geçen IV.O.S.B.'de, tahsisi yapılan 3.385 parselden 3.210 firma üretime geçmiş, 163'ü inşaat safhasında, 12'si proje safhasında bulunmaktadır. Üretime geçen tesislerde çalışan toplam işçi sayısı 30.000 dolayında olup, sektörel dağılımda ilk sırayı 564 tesis ile demir ve çelik sanayi, ikinci sırayı 165 tesis ile gıda sanayi, üçüncü sırayı ise 130 tesis ile elektrikli makineler sanayi almaktadır. Organize Sanayi Bölgesi'nde 8 Küçük Sanayi Sitesi yer almaktadır.

Ankara İvedik Organize Küçük Sanayi Bölgesi: 38 Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifinin yer aldığı Bölge, 477 ha.lık alanı kapsamaktadır. Toplam 7.346 işyerinden 6.893'ü teslim edilmiş, 453'ünün inşaatı devam etmektedir. Bölgede, 2.500 işyeri faaliyete geçmiş olup, 7.440 kişi istihdam edilmektedir.

Polatlı Organize Sanayi Bölgesi: 1997 yılında etüt-proje mühendislik hizmetlerinin yaptırılması amacıyla ihale edilmiştir. 1. Kısım enerji dağıtım şebekesi inşaatı Şubat 2001 tarihinde tamamlanan Bölgenin, yaklaşık 200 hektarlık alanda hazırlanan imar planında 4.000-50.000 m² arası büyüklükte 126 sanayi parseli oluşturulmuştur. Teknik altyapı

çalışmalarının devam ettiği Bölgede, mevcut 126 sanayi parselinden 51'i sanayicilere tahsis edilmiş, 9 tesisin inşaatına başlanmış, 10 tesis proje aşamasında, 1 tesis ise faaliyete geçmiştir.

Ankara II. Organize Sanayi Bölgesi (Türkobası): 1997 yılında Ankara-Eskişehir karayolunun 42. km.sinde 600 ha.lık bir alanda yer tespiti yapılan Bölgenin jeolojik ve jeoteknik raporları MTA Kurumu tarafından hazırlanmıştır. Bölgenin 1/5.000'lik imar planı onaylandıktan sonra 1/1.000'lik planı da tamamlanmıştır. Yaklaşık 269 ha.lık alan ifrazen kamulaştırılmış olup, ifraz ve tescil işlemleri Polatlı Kadastro Müdürlüğü'nde yapılmaktadır. Çalışmaları Ankara Sanayi Odası'na yürütülen Bölgeye Ankara içinden ve Türkiye genelinden beklenilenin üzerinde talep olmuştur. 500 fabrika kurularak 50.000'nin üzerinde istihdamın hedeflendiği II. O.S.B.'de, sanayi alanları belli boyutların üzerinde tutularak yapılaşma sektörel gruplar halinde gerçekleştirilecektir.

Ankara III. Organize Sanayi Bölgesi (Alagöz): Ankara-Eskişehir Karayolunun 42. km. sinde ve yolun güneyinde 550 ha.lık bir alanı seçilmiş olup, alanın jeolojik ve jeoteknik raporları tamamlanmıştır. İmar proje yapımı devam eden Bölgenin, 1/5.000'lik imar planı hazırlanarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayına sunulmuştur. Çalışmalar, Ankara Sanayi Odası'na yürütülmektedir.

Ankara Şereflikoçhisar Organize Sanayi Bölgesi: Proje için 1997 yılında yer seçimi komisyonunca Kızılçukur mevkiindeki yaklaşık 300 ha.lık alan seçilmiştir. Arsası, Şereflikoçhisar Belediyesi tarafından satın alınmış olup imar planı çalışmaları devam etmektedir.

Sincan Organize Sanayi Bölgesi (V. O.S.B –Tevsii): V. O.S.B'nin yer seçimi, I. O.S Bölgesi genişleme alanı içinde 1996 yılında yapılmıştır. Alan, 175 ha. olup mevcut I. O.S.B.'nin devamı niteliğindedir. Kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir.

Ankara Beypazarı Organize Sanayi Bölgesi: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 1999 yılı yatırım programında “etüt” karakteristiği ile yer almış olup, 300 ha.lık bir alanda kurulması planlanmıştır. 2.000 dekar hazine arsasının satın alınması için Belediye Başkanlığınca Milli Emlak Genel Müdürlüğüne başvurulmuştur. İşlemler devam etmektedir.

Ankara Başkent (Sitiyak) Organize Sanayi Bölgesi: Ankara-Eskişehir karayolunda, Malıköy sınırları içerisinde bulunan 520 ha.lık alanda kurulması planlanmış olup yeri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca da uygun bulunmuştur. Alt yapı ve inşaat çalışmaları devam etmektedir.

Ticaret

İlimiz, sanayi alanında olduğu gibi ticari alanda da önemli bir konuma sahip olup, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Türkiye'nin en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan Ankara Ticaret Odası'na kayıtlı üye sayısı 70 meslek komitesinde yaklaşık 98.000'e, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliğine bağlı 122 meslek odasına kayıtlı üye sayısı ise 218.577'ye ulaşmıştır.

İlde 2003 yılı itibarıyla; 33.496 şahıs şirketi, 589 kollektif şirket, 133 komandit şirket, 9.510 anonim şirket, 71.649 limited şirket, 788 kooperatif şirketi, 314 müessese şirketi ve 94 yabancı şirket olmak üzere toplam 116.573 şirket bulunmaktadır.

İlde, 2003 yılı itibarıyla cari fiyatlarla 4.541.108.547 \$ tutarında ithalat (Ülke ithalatının % 6,5'i), 1.304.339.528 \$ tutarında da ihracat (Ülke ihracatının % 2,8'i) gerçekleştirilmiş ve 503.376.055.164.500 TL tutarında vergi tahsil edilmiştir.

Bankacılık

İlde 2003 yılı itibari ile 3'ü kamu, 30'u özel olmak üzere 33 bankanın 585 şubesi hizmet vermektedir. Bu şubelerden 543'ü merkez ilçelerde, 42'si ise diğer ilçelerde bulunmaktadır. 2002 yılında Ankara İlindeki mevduat miktarı 13,5 Katrilyon TL ve 10,6 Katrilyon TL tutarında yabancı para olmak üzere toplam 24,1 Katrilyon TL' dir. Diğer illerle kıyaslandığında toplanan mevduat bakımından İl; % 17,8 oranıyla İstanbul'dan (% 44,2) sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

Toplam mevduatın; % 14,6'sı tasarruf, % 4,3'ü resmi kuruluşlar, % 20,7'si ticari kuruluşlar, % 0,2'si bankalar arası, % 43,9'u döviz tevdiatı, % 16,3'ü diğer kuruluşlar mevduatlarından oluşmaktadır.

Krediler bazında ise 2002 yılında; 635,7 Trilyon TL ihtisas kredisi, 6,9 Katrilyon TL ihtisas dışı kredi olmak üzere toplam 7,5 Katrilyon TL kredi bankalar tarafından kullanılmıştır. Bu miktarlar, 2002 yılında ilde toplanan mevduatın % 31'ini, Türkiye'de kullanılan kredilerin (52,6 Katrilyon TL) ise %14,3'ünü oluşturmaktadır. Bu oran ile Ankara, İstanbul (% 22,1)'dan sonra yine ikinci sırada bulunmaktadır.

Turizm

Tarihi eser ve müzeler bakımından oldukça zengin bir yapı arz eden İl, 2003 yılında Esenboğa Havalimanından 409.696'sı yerli, 196.559'u yabancı olmak üzere toplam 606.255 kişi giriş, 533.262'si yerli, 244.479'u yabancı olmak üzere toplam 777.741 kişi çıkış yapmış olup, turistlerin ortalama kalış süresi iki gündür.

İlde, Roma ve öncesi dönemlere ait; Ankara Kalesi, Haymana Gavur Kalesi, Kalecik Kalesi, Augustus Mabedi, Roma Hamamı ve Julien Sütunu, Selçuklular dönemine ait; Akköprü, Aslanhane Camii, Ahi Evran Camii ve Alaaddin Camii, Osmanlı Dönemi Eserleri arasında ise; Hacı Bayram Türbesi ve Camii, Ahmediye Camii, Hacı Musa Camii, İki Şerefeli Camii, Karacabey Camii ve Zincirli Camii bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi kültürel değerleri ise Maltepe Camii, Kocatepe Camii, Çankaya Köşkü, Anıtkabir ve Zafer Anıtıdır. Jeotermal kaynaklar ile ünlü Kızılcahamam, Haymana ve Ayaş ilçelerinde ise kaplıca turizmi gelişmiştir.

İş ve Çalışma Hayatı

2003 yılında iş için erkek ve kadın toplam 15.881 kişi başvurmuştur. 2002 yılından devreden işgücü ile birlikte 13.216 kişi iş için sıra beklemekte olup, bunların 11.122'si aktif kayıtlı olarak işsizdir. İşsizlerin büyük çoğunluğu 20-29 ile 30-34 yaş grubundan oluşmaktadır.

2003 yılında işverenlerden 1.736'sı kamu sektöründen, 1.708'i özel sektörden olmak üzere toplam 3.444 kişilik talep alınmış, 1.029'ü kamuda, 577'si de özel sektörde olmak üzere toplam 1.606 kişi işe yerleştirilmiştir.

Çalışma Bakanlığının 2003 yılı istatistiklerine göre ise; Ankara’da toplam 51.602 işyerinde 457.611 kişi istihdam edilmektedir. Bu istihdamın 96.098’i (% 21) kamuda, 361.513’ü (% 79) özel sektördedir. İldeki sanayi kuruluşlarının yaklaşık % 99’u küçük ve orta ölçekli kuruluşlardan oluşmaktadır. İlin sanayisinde en yüksek istihdam taşıt araçları sektöründe (oto yan sanayii, rulman, oto lastikçileri vb.) görülmektedir. Bu sektördeki çalışanların sayısı 57.201 kişi olup, toplam çalışanların % 12.5’ini oluşturmaktadır. Bunu elektrik sektörü ile muhtelif gıda sektörü izlemektedir. 2003 yılı itibari ile tescili yapılan işyeri sayısı 11.928, kapanan işyeri sayısı 2.273, işletme belgesi verilen işyeri sayısı 260 ve ölümlü iş kazası yaşanan işyeri sayısı 45’tir.

İlin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri

Hızlı Nüfus Artışı Sorunu: İl nüfusu her yıl; % 21,37 oranında artarak yaklaşık 70.000 kişi, İl dışı ve İl içi göçlerle de yaklaşık 100.000 kişi İl nüfusuna dahil olmaktadır. Bu durum, kamu hizmetlerinin sağlıklı sunulmasında önemli sorunlar oluşturmakta olup Ankara’nın, kamu yatırımlarının planlanmasında öncelikli olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Sağlıksız Kentleşme Sorunu: Yeni İmar Alanlarının Zamanında Açılmaması. Konut ve işyeri ihtiyacı için yeni alanların zamanında imara açılmaması, gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, imar çalışmaları süratle tamamlanmalı, yeni imar alanları rezerv olarak hazır bulundurulmalı, bu kapsamda, hazine arazilerinin yerel yönetimlere devri konusunda gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

Gecekondulaşma ve Kaçak Yapılaşma: Gecekonduların yasallaşması için 1984 yılında çıkarılan gecekondu affı nitelik değiştirerek güvence sağlamanın ötesinde, çok katlı yapılaşmaya yol açmıştır. Dar gelirli için cazip şartlarda konut üretilmemesi, konut politikalarının mülk konut sağlamaya yönelik olması, gecekonduların ıslahı konusunda yaşanan sıkıntılar v.b. sorunlar nedeniyle sağlıksız kentleşme temel sorun olarak önemini korumaktadır. Bu nedenle, dar gelirli grupların taleplerine uygun konut politikaları oluşturulmalı, bu alandaki uygulamalar desteklenip yönlendirilmelidir.

Gecekondu Alanlarının Dönüşümü: Gecekonduların düzenli konut alanlarına dönüşümüne dair projeleri içeren bir envanter oluşturularak, belediyelerce yapılan uygulamalar sonucunda edinilen bilgiler diğer belediye ve kuruluşlarca da paylaşılmalıdır.

Yapılaşmada Hızlı veya Dikey Büyüme: Kentleşmede mevcut altyapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu olumsuzluğu gidermek için, kentin yatay büyümesi sağlanmalıdır. Bunun için de, kent gelişme planları ile kamu kuruluşlarının yatırımlarını yatay büyümeye göre yapmaları gerekmektedir.

Şehir İçi Ulaşımı ve Trafik Sorunu:

- İlde, hızlı nüfus artışı nedeniyle ulaşım sorunları yaşanmakta olup, toplu taşıma sistemlerine ağırlık verilmelidir.
- Banliyö trenlerinin de nicelik ve nitelik olarak geliştirilmesi, kent içi ulaşımına önemli katkı sağlayacaktır.
- Metro ve Ankaray sistemlerinin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu alanlardan başlayarak kentin bütününe kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

- 2015 yılı raylı toplu taşıma hedefleri ise; Kızılay-Çayyolu, Keçiören-Ulus ve Batıkent-Eryaman-Sincan hattı biçimindedir. Bu projelerin bir an evvel hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- İl genelinde yaklaşık 900.000 tescilli motorlu araç bulunmakta olup, mevcut otoparklar ve altyapının yetersiz olması trafik düzenini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, büyük kapasiteli otoparkların sayısı artırılmalı, sinyalizasyon sistemi yenilenmeli, trafik denetimleri artırılmalıdır.
- Metropoliten alan içerisinde yoğunlaşan ulaşım sorunlarının çözülmesi amacıyla hızlı, ekonomik, çevreci ve hizmet düzeyi yüksek bir ulaşım sisteminin oluşturulması, bu alandaki politika ve uygulamaların desteklenmesi gerekmektedir.

Tarihsel Dokunun Korunması: Ankara, Cumhuriyet öncesi dönemlerden ve Cumhuriyet sonrası yıllardan kalan çok önemli tarihi ve kültürel mirasa sahiptir. Kentin gelişiminde ve yapılaşmasında bu alanlara daha duyarlı olunması ve mevcut kültürel zenginliklerin korunarak bu alanların turizm açısından daha etkili bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sanayi Bölgeleri Sorunu: İlde, şehir içerisinde ve karayolları güzergahlarında dağınık durumda bulunan sanayi tesislerinin Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine taşınarak, bu tesislerin daha verimli ve çevreye duyarlı olarak faaliyet göstermeleri sağlanmalıdır. İlgili birimlerce bu konuda yürütülen çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir.

Afete Duyarlı Planlama ve İmar Faaliyetleri Sorunu: İlde, Çamlıdere ve Evren İlçeleri 1. derece; Bala, Elmadağ, Kızılcahamam, Nallıhan ve Şereflikoçhisar İlçeleri 2. derece; Çubuk ve Beypazarı İlçeleri de 3. derece deprem bölgesinde yer almakta olup bina, yer seçimi ve yapı kalitesi uygun olmayan, deprem ve imarla ilgili mevzuata uyulmaksızın inşa edilecek iskan alanlarının depremden zarar görmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle özellikle belirtilen bu ilçelerde olmak üzere afete duyarlı planlama ve yapılaşma konusunda çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir.

İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Sorunu: DSİ Genel Müdürlüğü'nce 1995 yılında hazırlanan master plana göre Ankara'nın 2004-2027 yılları arasındaki su ihtiyacının Gerede Sisteminden, 2028-2050 yılları arasındaki su ihtiyacının ise Kızılırmak Sisteminden karşılanması optimum çözüm olarak tespit edilmiştir.

2003 Yılı Yatırım Programına alınan ve 2009 yılında tamamlanması planlanan Gerede Sistemi Birinci Kademe İnşaatlarının (Işıklı Regratörü, Körler Regratörü, Işıklı Pompa İstasyonu, Körler Pompa İstasyonu, Işıklı-Gerede İsale Hattı, Gerede Tüneli ve İvedik Arıtma Tesisi III. Ünite İnşaatı) yapım sürelerinin 10 yıl gibi bir süre alacağı dikkate alındığında Gerede Sistemi Birinci Kademe İnşaatlarının ertelenmesi halinde 2010 yılında Ankara İçme suyu sıkıntısıyla karşı karşıya kalabilecektir.

Diğer taraftan, Gerede Sisteminin 2004 yılında devreye girememesi durumunda 2004 yılından sonra meydana gelebilecek su sıkıntısına karşı acilen devreye alınabilecek rezerv su kaynağı Kavşakkaya Barajı'nın 2005 yılında bitirilmesi büyük önem arz etmektedir. Aksi halde kurak geçen bir yılın arkasından Başkentte içme suyu sıkıntısı yaşanabilecektir.

Kanalizasyon Sorunu: Evsel ve endüstriyel atık su şebekesine ilişkin olarak merkezde büyük çaplı bir sorun yaşanmasa da hızlı kentleşme, bu yöndeki altyapıyı önemli ölçüde zorlamakta

ve zaman zaman belli bölgelerde sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle, BAKAY (Büyük Ankara Kanalizasyon ve Yağmursuyu) Projesi kapsamında yapılan pissu/yağmursuyu yatırımlarına yeterli ödenek tahsis edilerek bir an önce hizmete girmesi sağlanmalıdır.

Çevre Sorunu

- İl sınırları içerisinde bulunan, içme suyu amaçlı kullanılan ve kullanılacak tüm barajların; 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince çıkarılan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin 16-21. maddeleri gereğince D.S.İ. 5.Bölge Müdürlüğü tarafından 'Mutlak, Kısa, Orta ve Uzun Mesafeli Koruma Alanları'nın belirlenmesi ve ilgili kuruluşlarca imar planlarına işlenmesi, içme suyu kaynaklarının korunabilmesi açısından söz konusu yönetmeliğin ilgili maddelerinde belirtilen hükümlere uyulması, içme suyu sağlayan 'Baraj Koruma Alanları' içerisinde bulunan şehir ve kasabaların atık sularının İller Bankası Genel Müdürlüğü ve Belediyelerce, köylerin atık sularının ise Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü ve İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından yönetmeliğe uygun arıtma tesislerinin inşası ile arıtılarak havza dışına çıkarılması, baraj alanlarında su kirliliğine neden olacak faaliyetlerin ve kaçak yapılaşmanın denetlenmesi ve engellenmesi gerekmektedir.
- Son yıllarda doğalgaz ve kurşunsuz benzin kullanımının yaygınlaşması ile birlikte hava kirliliğine ilişkin verilerde önemli bir düşüş gözlemlenmekle birlikte, hızlı nüfus artışı ve şehirleşme sonucunda ortaya çıkabilecek hava kirliliği sorununu önleyebilmek bakımından;
- İlin iklim özelliklerini dikkate alan şehirleşme modellerinin uygulanması, yapılaşma yükseltisinin hava sirkülasyonunu olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde belirlenmesi, yeşil alanların tespitinde hava kirliliğine ilişkin tedbirlerin de dikkate alınması, kaçak yapılaşmanın önlenmesi ve şehir içinde yeni kurulacak sanayi tesislerine izin verilmemesi,
- İlde, kış aylarında doğalgaz kullanımlarının yüksek olması nedeniyle, BOTAŞ'ın sanayi tesislerine verdiği gaz miktarı ve basıncı düşmektedir. Bu nedenle, doğalgaz satış planlarının BOTAŞ ile EGO arasındaki Doğal Gaz Satış Sözleşmesinde yer alan limitler dahilinde yapılması,
- Satışına ve kullanımına izin verilen kömürlerin en verimli şekliyle kullanımının sağlanması amacıyla halkın, kömür kullanımı konusunda bilgilendirilmesi, kaçak kömürle mücadelede denetimlerin artırılması,
- Toplu taşıma araçlarının modernize edilmesi, araç sürücülerinin sorumlu araç kullanmalarının sağlanması,
- Kent planı bütününde, yaya ve bisiklet yolları gibi petrol ürünleri kullanımına ihtiyaç duyulmayan ulaşım yöntemlerinin uygulamaya konularak teşvik edilmesi,
- İlde düzensiz katı atık döküm alanları sebebi ile çevre kirliliği ve özellikle de yaz aylarında yoğun koku problemi yaşanmakta olup, insan ve çevre sağlığı açısından;
- Evsel ve diğer katı atıkların 1980 yılından beri döküldüğü Mamak çöp depolama alanının, insan ve çevre sağlığı cihetiyle yol açtığı riskler her geçen gün biraz daha artmakta olup, gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması,
- Tıbbi atıklar evsel atıklardan ayrı toplanıp Sincan İlçesi Çadır tepe Tıbbi Atık Döküm Alanı'nda gömme yöntemiyle imha edilmektedir. Büyükşehir Belediyesince Sincan'da yaptırılacak olan ve yakma yönteminin uygun bulunduğu Tıbbi Atık Bertaraf Tesisinin bir an önce işletmeye açılması,

- Kapatılan döküm alanlarının mutlak surette ağaçlandırılması, katı atıkların enerjiye dönüştürülmesi,

Tarıma İlişkin Sorunlar:

- İlimizde, sulanabilir 196.739 ha. arazinin ancak 93.140 hektarı (% 47) sulanabilmektedir. Sulu tarım alanlarının kifayetsizliği, verimi ve ürün desenini kısıtlayıcı bir etken olup, sulu tarım alanlarının artırılması ile verim artışının yanında, nadas alanları azaltılırken üretim alanlarının da genişletilmesi sağlanabilecektir.
- 1997 yılında yapılan Köy Envanteri Anket Çalışmasına göre İlde toplam 48.094 adet tarımsal işletme bulunmakta olup, bu işletmelerden 29.674'ü (% 61,7'si) 100 dekardan küçük tarım işletmeleridir. Küçük işletmelerde yatırım maliyetinin yüksek olması nedeniyle yeni teknolojilerin takibi zorlaşmakta, elde edilen ürünün pazarlanmasında da sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu tür olumsuzluklar ailelerin topraktan uzaklaşmasına ve göçlere neden olmaktadır. Tarım arazileri en çok miras nedeniyle parçalanmakta olup, bunu önlemek için yasal ve kurumsal düzenlemelerin bir an önce uygulamaya konulması gerekmektedir.
- Doğumlar, İl içi ve İl dışı göçlerle artan nüfus yoğunluğu nedeniyle tarım arazileri işgal edilmekte olup yerleşim, tarıma elverişsiz alanlara kaydırılarak tarım alanlarının amaç dışı kullanılması önlenmelidir.
- Hububat üretiminde düşük kaliteli tohumluk kullanılması, gübre ve diğer girdi fiyatlarının yüksekliği nedeniyle ürün rekoltesi düşmektedir. Bu nedenle, sertifikalı tohumluk fiyatları düşürülerek yaygınlaştırılmalı, diğer girdi fiyatları yeniden ayarlanmalıdır.
- İlimizde, 'Toplu Meyve Bahçesi Tesisi'ne yönelik çalışmalar Tarım İl Müdürlüğü kanalıyla ve Özel İdare desteği ile yaygınlaştırılmaya çalışılmakla birlikte, meyvecilikte halen istenilen seviyeye gelinememiştir. Uygulamanın kapsamı hızla genişletilmelidir.
- Hayvancılıkta sermaye yetersizliği nedeniyle çiftçilerimiz faaliyetlerini eksik kapasite ile sürdürmekte olup, özellikle yem fiyatlarındaki artışlar hayvancılık sektörünü olumsuz etkilemektedir. Hayvancılığı destekleyici önlemler artırılmalıdır.
- Ülkemiz genelinde olduğu gibi Ankara'da da tarımsal örgütlenme yeterli düzeyde olmadığından, üreticiler bireysel hareket etmekte, girdi ve çıktı fiyatları üzerinde etkili olamamaktadırlar. Bu nedenle, kooperatifler üst birlikler halinde organize olmalı, her alanda üretici birlikleri kurulmalı, organizasyon ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.
- Tarım işletmeleri sermaye yetersizliğini kredi yoluyla karşılamakta olup, son yıllarda artan tarımsal kredi faizleri, çiftçilerin öz sermayelerini dahi kaybetmelerine neden olmaktadır. Kredi faiz oranlarının oldukça düşük seviyede tutulması gerekmektedir.
- Ankara ili açısından simgesel önemi bulunan Ankara Tavşanı, Ankara Keçisi ve Ankara Kedisi'nin sayılarının azaldığı göz önüne alınarak, Veteriner Fakülteleri, ilgili kurumlar ve gönüllü kuruluşların katkıları ile söz konusu türlerin varlıklarını sürdürmeleri sağlanmalıdır.

NOT: Bu özet rapor, Ankara Valiliği İl Planlama Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

ANTALYA

Genel Değerlendirme

Akdeniz Bölgesi, ülke nüfusunun %10'unu, coğrafi alanının ise %15'ini teşkil eder. GSMH içindeki %12'lik payı ile de önemli bölgelerden biridir. Birçok kriter açısından ele alındığında bölgenin belirleyici ili durumunda olan Antalya ise, Türkiye'de büyüklüğü ile yedinci sırada, gelir seviyesi itibarıyla da sekizinci sıradadır. Antalya ekonomisi de Adana ekonomisine benzer bir şekilde “ 3T ” üzerine kurulmuş bir yapı olarak ele alınabilir. Bunlar; tarım, turizm ve ticarettir. Antalya'da ise Turizm bilhassa öne çıkmaktadır.

Mukayeseli Üstünlükleri

Antalya ekonomisinde tarım, turizm ve ticaret sektörleri egemendir ve ayrıca bu üç sektörün birbirinin tamamlayıcısı, destekleyicisi olarak mütalaa etmek gerekmektedir.

Tarım

Tablo - 8 : Antalya İlinde Tarım Alanlarının Dağılımı (2003)

Tarımın Cinsi	%	Alan (ha)	Ağırlıklı Alt Bölgeler
Tarla bitkisi	65	265.679	4.2.
Sebze-süs bitkileri	13	46.486	2.3.1.
Bağ	2	2.226	4.5.1.
Meyve-narinciye	8	34.626	4.1.2.3.
Zeytinlik	1	8.621	2.1.
Nadas ve diğer alanlar	11	54.364	4.2
Toplam	100	412.002	

Bölgede önemli sektörlerden biri tarımdır. Antalya, Türkiye'deki toplu ekilebilir alanların %2'sine sahiptir. Bununla beraber uygun ekolojik şartlar ve zengin tarımsal potansiyeli sayesinde, ülke ekonomisine katkısı %4 düzeyindedir. Tarımın GSMH içindeki payı da, Türkiye genelinde %14 iken, Antalya'da bu değer %21'dir. Birim alandan yüksek gelir sağlanan örtülü alanların alçak tüneller hariç %32'si, cam seraların %84'ü, plastik sera ve yüksek tünellerin de %31'i Antalya ilinde bulunmaktadır.

Türkiye genelindeki;

(Alçak tüneller hariç)

433.578 dekar örtülü alanın	139.620 dekarı
63.513 dekar cam seranın	53.028 dekarı
210.094 dekar plastik seranın	75.440 dekarı
159.971 dekar yüksek plastik tünelin	11.122 dekarı

Antalya'dadır. Yine Türkiye'deki örtü altı ve açık tarlada toplam;

Domates üretiminin	%16'sı,
Hıyar üretiminin	%27'si,
Sakız kabağı üretiminin	%17'si,

Bakla üretiminin	%17'si,
Patlıcan üretiminin	%16'sı,
Biber üretiminin	%14'ü Antalya ilinde üretilmektedir.

Antalya'da tarım doğrudan veya dolaylı olarak ekonomiye destek sağlamaktadır. Taze tüketim ve ihracatın yanında, tarıma dayalı gıda ve sanayi işletmeleri hızla gelişmektedir. Un ve unlu mamulleri, ekmek fabrikaları, bitkisel yağ ve margarin işletmeleri, süt ve süt ürünleri fabrikaları, et ve et ürünleri işletmeleri, sebze ve meyve işletme tesisleri, şekerli mamuller işletmeleri, alkolsüz içecekler işletmeleri, gıda ambalajı üretim işletmeleri, sirke, bitkisel çay, bakliyat, baharat gibi gıda işletmeleri, tekstil sanayi Antalya ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

Taze yaş sebze-meyve ihracatı da, her yıl artarak devam etmekte; özellikle üzüm, limon, kiraz, vişne, portakal, karpuz, erik gibi meyvelerin, domates, biber, hıyar, patlıcan, marul gibi sebzelerin ihracatı ön sıralarda yer almaktadır. Her ne kadar son yıllarda ziraî ilaç kalıntısı nedeniyle yaş sebze-meyve ihracatında kriz yaşanmışsa da, alınan önlemlerle bu konu çözüme kavuşturulmuştur.

Türkiye'deki kesme çiçek alanlarının da yaklaşık ¼'ü Antalya'dadır. Bu çiçekler içinde en çok karanfil, gerbera, solidago, gypsophilla, gül üretilmektedir.

Türkiye'deki örtü altında üretilen yıllık;

1.417.667.ton domatesin	990.055 tonu,
977.623 ton hıyarın	458.922 tonu,
214.642 ton patlıcanın	150.305 tonu,
190.974 ton sivri biberin	75.995 tonu,
79.725 ton dolma biberin	22.205 tonu,
130.085 ton sakız kabağının	76.871 tonu,
22.643 ton çileğin	4.332 tonu,
39.335 ton muzun	760 tonu, Antalya ilinde üretilmektedir.

Son yıllarda örtü altında da teknolojik gelişmeler hızla artmaktadır. Damla sulama ile gübreleme, hazır fide ile yetiştiricilik, solarizasyon, topraksız kültürde üretim, tozlama ve döllemede Bambus arısı kullanımı hızla yaygınlaşmıştır.

Mutedil iklim meyve türleri içinde ise elma, armut, ayva, kayısı, kiraz, erik, şeftali, badem, ceviz subtropik iklim türler içinde portakal, limon, mandalina, yeni dünya, muz en çok yetiştirilen türlerdir. Bunlardan başka üzüm ve zeytin, nar, çilek de fazla miktarda üretilmektedir.

Pamuk ekimi ise, hem maliyeti, hem de pamuk ekim alanlarında hızla yapılaşma başladığından çok azalmış, 400.000 dekarlardan 80.000 dekara inmiştir. Bunun da rasyonel bir tarımsal gelişme açısından sağlıklı bir süreç olduğu ifade edilmelidir. Buğday, mısır, nohut, susam ve yonca bölgede en çok yetiştirilen tarla ve yem bitkileridir. Yine ilde toplam 145 bin adet sığır, 232 bin adet koyun, 586 bin adet keçi yetiştirilmektedir. Alabalık, orkinos, çipura-levrek, karides de kültür balıkçılığında yetiştirilen su ürünleridir. Merkez ilçe ve diğer ilçelerde toptancı halleri bulunmaktadır ve 2002 yılı itibariyle Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali'nde 485 bin ton sebze, 113 bin ton meyve işlem görmüştür.

Turizm

Şüphesiz turizm Antalya ve Türkiye için en önemli sektörlerden birisidir. Zira Antalya turizminin, Türk turizmi içindeki payı %34'tür.

Tablo - 9: Antalya İlinde Bulunan Turizm İşletmeleri ve Yatak Kapasiteleri (2003)

	İşletmeler	Yatak Kapasitesi
Turizm belgeli	706	195.376
Belediye belgeli	42.380	109.283
Yatırım halindeki	255	84.951

Antalya ili, Türkiye'nin en büyük limanlarından birine ve en büyük ikinci havalimanına sahiptir. Bu rakamlarla, Antalya, 2004 yılı itibarı ile 6,5 milyon turisti ağırlamayı hedeflemektedir.

Antalya, doğal güzellikleri, çeşitli medeniyetlerin kalıntıları, ulaşım kolaylıkları vb. sebeplerden ötürü, Türkiye'nin turizm başkenti olmuştur. Aşağıdaki tablo Antalya ilinin tesis sayısını ve yatak kapasitesini daha da ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Tablo - 10: Antalya İlinde Bulunan Konaklama Tesisleri ve Yatak Sayıları (2003)

Tesisler	Tesis sayısı	Yatak sayısı
1.sınıf tatil köyü	55	34.250
2. Sınıf tatil köyü	6	2.530
5 yıldızlı otel	106	66.058
4 yıldızlı otel	102	41.831
3 yıldızlı otel	141	28.877
2 yıldızlı otel	109	9.201
Tek yıldızlı otel	30	1.917
Özel belgeli otel	11	420
Apart otel	45	5.137
Turistik pansiyon	79	2.958
Özel pansiyon	13	268
Motel	9	1.929
Toplam	706	195.376

Ticaret

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Antalya ekonomisinin temelini oluşturan 3T'den birisi de, ticarettir. İlin turizm ve tarıma dayalı ticaretinin alt yapısı her geçen gün biraz daha gelişmektedir. Antalya ihracatında tarıma bağlı olarak gelişmiş olan yaş sebze-meyve ve kesme çiçek ihracatı önemli oranda ön plana çıkmıştır. Ancak bununla beraber, tekstil ve tekstil hammaddelerinde de önemli bir ihracat oranı göze çarpmaktadır.

Tablo - 11 : Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Birlik Bazında Kayıt Rakamları (0000 USD)

Birlikler	01 Ocak - 31 Aralık (\$)		
	2002	2003	Değişim %
Antalya tekstil ve hammaddeleri ihracatçıları birliği	57.472.608	69.098.857	20
Antalya yaş meyve - sebze ihracatçıları birliği	81.682.774	123.003.424	50
Antalya kesme çiçek ihracatçıları birliği	20.655.155	29.489.981	42
Kombine ihracat	581.146	612.498	5
Toplam (genel sekreterlik)	160.391.684	222.204.762	38

Antalya ilinin önemli ticaret noktalarından birisi Organize Sanayi Bölgesi'dir. 1970 yılında Antalya Ticaret ve Sanayi Odası öncülüğünde kurulmuş, bugün 3.837.000 m²'lik bir alana ulaşmıştır.

Tablo - 12 : Organize Sanayi Bölgesi'nde Kurulmuş Bulunan Tesislerin Sektörel Dağılımı (2003)

Gıda sektörü	%24
Tekstil sektörü	%23
Kimya sektörü	%10
Makine metal sektörü	%6
Ahşap-mobilya sektörü	%7
Çimentolu gereçler sektörü	%5
Mermer sektörü	%8
Plastik sektörü	%14
Cam sektörü	%3

Bölgesel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Adana bölgesi ele alınırken benimsenen yaklaşımda olduğu gibi, konu Antalya bölgesi ile sınırlandırılmamalı ve bir bölgesel bağlamda ele alınmalıdır. Bölgesel sorunlara yönelik öneriler esas olarak turizm sektörü üzerinde odaklanır. Bu önerileri aşağıdaki gibi dile getirebiliriz.

Turizm Sektörüne Yönelik Genel Öneriler

1- Yasal alt yapının oluşturulması: Sektör bugün iki kanun ve bir kanun hükmünde kararname ile yönlendirilmektedir. Sektörde seyahat acenteleri haricinde hiçbir meslek grubunun yasal dayanağı yoktur. Bu münasebetle turizmdeki en ağır yatırımlara sahip konaklama sektörü yasal bir dayanağa kavuşturulmalıdır. Turizm Hizmet Birlikleri, Otelciler Birliği Kanunu kadar önemlidir. Çünkü; Turizm Hizmet Birlikleri destinasyonların kendi kaderlerini tayin etmelerine yarayan en önemli unsurdur. Turizm Hizmet Birlikleri sayesinde, bölgeler kendi kaynaklarını oluşturabilecek ve alt yapı, tanıtım gibi sorunlarını çözebileceklerdir. Ayrıca; kamu sektörünün ve özel sektörün eşit ağırlıkta temsil edildiği bu modelin rakip ülkelerde çok olumlu işlere imza attığını biliyoruz. Artık sektörün ihtiyacına karşılık vermeyen 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanununda kısmî bir düzenleme yapılmış olmasına rağmen, kanun tümü ile yeniden ele alınmalı, ikinci atılım dönemini başlatacak bakış açısı ile tekrar düzenlenmelidir.

- 2- *Rakiplerle aynı şartlara sahip olma gerekliliği:* KDV oranları, İspanya ve Yunanistan gibi rakip ülkelerde sırasıyla %7 ve %8'dir. Yüzde 18'lik KDV oranı ile ise Türkiye, Akdeniz'deki en yüksek vergi oranına sahiptir. Bunun yanında tasarı halindeki konaklama vergisi de turizmde maliyetleri arttıracak diğer bir unsur olacaktır. Rakiplerimizde bu verginin oranı %4-%9 arasındadır. Uzun vadede rekabet şansımızı sürdürebilmemiz açısından bu oranlar mutlaka düşürülmelidir.
- 3- Turizm sektörünün en büyük tüketim kalemlerinden olan enerji maliyeti de rakiplerin çok üzerindedir. Sektörde kullanılan enerji bedelleri de aynı şekilde düşürülmelidir.
- 4- Turizm, hizmet ihracı niteliğinde bir faaliyettir ve turizm işletme belgesi veya seyahat acentesi işletme belgesi almış olan kurumların faaliyetlerinin, *İhracat Sayılan Satış Ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler* çerçevesinde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- 5- Turizmde çeşitliliğin sağlanması ise son derece kritik diğer bir husustur. Bu doğrultuda turizmde güneş, deniz, kum gibi Konaklama Turizmi diye nitelendirilebilecek ürünlerin dışında, destinasyon bazında ele alınarak, konulu parklar golf ve spor, kongre, dağ ve yayla turizminin yaygınlaştırılması; bunun yanında sağlık, eğlence ve alışveriş turizminin özendirilmesi esas alınmalı, kültür turizmine ise özel önem verilmelidir.
- 6- Yatak ve kuruvaziyer turizmde sahip olduğumuz büyük potansiyelin değerlendirilmesi için de, gerekli planlamaların yapılarak marina ve limanların sayılarının artırılması üzerinde durulması gereken bir diğer husustur.
- 7- Sektörün dönemsel bir kriz yaşadığı bugünlerde, tanıtımın da önemi büyüktür. Bu nedenle son dakika satışlarının ülkemize kaymasını sağlamak için, turist aldığımız pazarlardaki kampanyalarımızın artırılması gerekmektedir. Dolayısıyla, 9 milyar dolarlık turizm gelirini şimdiden yakalamış olan ve sektörden 50 milyar dolar gelir hedefleyen bir ülkenin tanıtım bütçesi 60 milyon dolar olmamalıdır. Ayrıca bugünlerdeki durgunluğu aşmada tur operatörlerini de doğrudan desteklemenin yararlı olacağı kesindir. Bu konudaki önerimiz ise, tur operatörlerinin Türkiye'ye yönelik 2003 sezonu için ilave olarak yaptıkları promosyon projelerini yerli-yabancı, büyük-küçük ayrımı gözetmeden desteklemeleri olacaktır.
- 8- Son olarak; yaşlanan dünyanın yaşlı ancak varlıklı kesimlerine yönelik olarak turizm yatırımlarına zaman kaybedilmeden hızla geçilmesi gerektiği ifade edilmelidir.

Antalya'ya Yönelik Turizm ve Diğer Sektörlerle İlgili Öneriler

- 1- *Turizmi geliştirme önerileri.* Antalya, Türk turizmin en önemli markası olma niteliği ile Türk turizminin gözbebeğidir. Bununla beraber bu ildeki kaynakların sürdürülebilir kullanımı bizce en az tanıtım kadar önemli bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Antalya'nın, Akdeniz destinasyonlarından farklı olan en güçlü yönü bilindiği gibi çok değerli kültür hazinelerinin, güneş-deniz-kum turizmi ile bir arada bulunmasıdır. Antalya bu iki temel bileşenine ekleyeceği her yeni bileşenle daha zengin ve rakipleri açısından daha da erişilmez bir merkez haline gelecektir. Bu münasebetle uluslararası kültürel aktivitelerin, spor organizasyonlarının daha fazla gerçekleştiği bir Antalya görmek istiyoruz.

Bunun için yerel yönetim, özel sektör kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinden oluşan yerel inisiyatiflerin, ilin turizm yönetiminde daha güçlü ve örgütlü bir şekilde söz sahibi olmalarını ve ayrıca tüm turizm projelerinde sürdürülebilirlik ilkesini göz önüne almalarını önerebiliriz.

Antalya turizminin daha sağlıklı gelişmesini gerçekleştirecek bir diğer önemli önerimiz ise, pazar çeşitliliğinin sağlanması ve daha yüksek gelirli bir turist profilinin elde edilmesi olmalıdır. Antalya bu doğrultuda özgün ve müstakil bir marka olma yolunda önemli adımları şimdiden atmayı başarmıştır. Antalya yukarıda sayılan yerel inisiyatiflerin öncülüğünde geliştirdiği kaynakları kullanarak, tanıtıma daha fazla yatırım yapmalıdır.

2- *Antalya Tarımının Sorunları ve Çözüm Önerileri.* İhracatçı Birlikleri'nin kayıtlı rakamlarına göre, 2003 yılında Türkiye geneli yaş meyve-sebze ve turunçgiller ihracatı, miktarda %3 artarak 1.656.969.372 kg'a, değerinde de %28 artarak 696.634.872 dolara ulaşmıştır. Toplam yaş meyve-sebze ve turunçgiller ihracatı içinde turunçgiller %39'luk bir oranla ilk sırayı almış; bu grubu %33 ile meyve, %28 ile sebze ihracatı izlemiştir.

Türkiye genelinde turunçgiller ve diğer meyvelerin ihracatı ilk sıralarda olmasına karşılık, Antalya İhracatçı Birlikleri'nin rakamlarına göre, burada yaş meyve-sebze ve turunçgiller ihracatında %61'lik bir oranla sebze ilk sırada yer almaktadır. Bunu %32'lik oranla meyve ve %7'lik oranla turunçgiller izlemiştir. İhraç edilen sebzelerin önemli bir bölümü örtü altı üretilen ürünlerden oluşmaktadır. Antalya'nın en önemli ihraç ürünü olan domatesin, değer olarak ihracatının sadece %34'ünün Antalya'dan ihraç edildiği görülmekle birlikte, ihracatın tahmini %70'lik bölümünün, Antalya'dan temin edilen domateslere ait olduğu bilinmektedir.

Biber, hıyar, patlıcan, marul vb. ürünler başta olmak üzere, Antalya'dan ihraç edilen sebzelerin önemli bir miktarı, iklim avantajımız münasebetiyle diğer ülkelerle rekabet şansımızın yüksek olduğu kış aylarında üretilen örtü altı ürünlerden oluşmaktadır.

1990 yılında Antalya'da toplam sera alanı 65.773 dekar iken, 2003 yılında 171.000 dekara ulaşarak %159'luk bir artış kaydetmiştir. Örtü altı üretimin artmasıyla birlikte yaş sebze ve meyve ihracatımız her geçen yıl artış göstermektedir. Bölgeden yapılan ihracatın en büyük bölümü Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Ancak, özellikle Avrupalı tüketicilerin taleplerinde son yıllarda yaşanan farklı beklentilerin karşılanması halinde, ihracatımız kesintiye uğramadan artışını sürdürebilecektir. Bu ülkelerde yaş meyve-sebzeler, %90'a varan oranlarla süper ve hipermarketler kanalıyla tüketiciye ulaşmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ülkelerindeki bu büyük perakendeci kuruluşlar da, kendi toplumlarının sağlıklı tarımsal ürünler tüketimini temin etmek için, bu ülkelerde yetiştirilen ve dışarıdan ithal edilen tarımsal ürünlerde aranan minimum standartları yeni bir düzenleme yaparak belirlemişlerdir. EUREPGAP adı verilen bu protokol, bahçe ürünlerinin (meyve, sebze, patates, salatalar, kesme çiçek ve fidan) dünyadaki üretiminin uygun bir şekilde yapılabilmesi için geliştirilen ve uygulanması gerekli temel esasları ihtiva eden İyi Tarım Uygulamaları (Good Agricultural Practice) çerçevesini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Özellikle Avrupa'daki büyük perakendecilerin, market zincirlerinin kabul ettiği EUREPGAP protokolü, yaş meyve sebze alımının temel şartı olarak görülmektedir. Perakendecilerin önemli bir kısmı raflarına koydukları yaş meyve sebze ürünleri için, 2004 yılından itibaren EUREPGAP sertifikası zorunluluğu getirmişlerdir.

Antalya ilinde ise sera işletmeleri 2-3 dekar büyüklüğünde küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu işletmelerin modern ve teknolojik seralarda EUREPGAP protokolüne uygun olacak şekilde planlı üretim yapmaları oldukça güçtür. Bugün hangi bölgede, hangi üründen ne kadar ekilmiş, ne kadar ürün hasat edilmiş, bu konuda elde kayıt bulunmamaktadır. Bunun yanında, *pazar bizden ne istiyor, ne kadar istiyor hangi şartlarda istiyor, ne zaman istiyor?* gibi soruları da göz ardı ederek üretim yapmaktayız.

Ülkemizde Ziraat odaları dışında üreticilerin örgütleri de mevcut değildir. Avrupa'da ise pek çok üretici teşkilatı vardır. Bu nedenle sorunlar kısa sürede çözüme kavuşabilmektedir. 10-15 üreticinin bir araya gelerek oluşturacakları üretici örgütleri ile modern ve planlı üretim gerçekleştirilebilir.

Şu anda önümüzdeki en önemli sorunlardan birisi ziraî ilâç kalıntılarıdır. Son iki yıldan beri bundan dolayı ihracatımız büyük sıkıntı yaşamıştır. Özellikle biberlerimizde ithalatçı ülkeler tarafından kabul edilebilir limitlerin üzerinde zirai ilâç kalıntısı tespit edilmiştir. EUREPGAP protokolüne uygun üretime geçilmesi halinde, bu sorun da kendiliğinden çözülecektir. Söz konusu bölge Akdeniz ikliminde olmasından dolayı, özellikle mantar hastalıkları sıkça görülmektedir. İlaca sığınmamak için sera içindeki nemi ortadan kaldırmak gereklidir. Bu yüzden havalandırma ve ısıtma önemlidir. Tüm sezon boyunca bitkinin belli sıcaklıkta olması gerektiğinden uygun üretim ortamının sağlanması için, modern seraların kuruluşu teşvik edilmeli, iklim ve ucuz işgücü avantajımız, ısıtma maliyetleri uygun fiyatlara düşürerek korunmalıdır.

Seracılığın gelişmesi ve ihracatın daha hızlı artmasını sağlamak için;

- Üretici Birlikleri kurulmalıdır.
- Rezidü limitleri Avrupa Birliği standartlarında tutulmalıdır.
- Zirai ilâç satışları reçete ile yapılmalı ve ruhsatlar gözden geçirilmelidir.
- EUREPGAP kriterlerine uygun üretime destek verecek danışmanlık müessesesi oluşturulmalıdır.
- Üretimde modernizasyon gerçekleştirilmelidir.
- Ürünlerin üretimden sofraya kadar izlenebilirliği sağlanmalıdır.
- Üretici eğitilip bilgilendirilmelidir. Büyük ölçekli örtü altı üretim desteklenmelidir.
- Miras Hukuku yeniden düzenlenmelidir.
- Akredite ziraî ilâç kalıntı laboratuvarı kurulmalıdır.
- Organize Tarım Bölgesi kurulmalıdır.
- Tüm kurumlar koordineli olarak çalışmalıdır.

Yukarıda sözü geçen konularda; Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, ilgili kuruluşlar ve ihracatçılar tarafından yoğun çalışmalar yapılmakta olup, önemli mesafeler alınmıştır. Söz konusu çalışmaların sağlıklı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için, her kesimin kendi payına düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

Antalya'nın İhracat Potansiyeli

İlin ihracat potansiyeli yüksek olan ekonomik faaliyetlerini üç ana kalemden toplamak mümkündür. Bunlar;

- yaş sebze-meyve,
- kesme çiçek ve
- tekstil ve hammaddeleridir.

Aşağıdaki çizelgede Antalya ihracatı ile ilgili olarak genel bilgilere yer verilmektedir;

Tablo - 13 : Başlıca İhraç Kalemleri ve Tutarları (0000 ABD doları)

Birlikler	01 Ocak - 31 Aralık (USD)		
	2002	2003	Değişim %
Antalya Tekstil Ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği	57.472.608	69.098.857	20
Antalya Yaş Meyve - Sebze İhracatçıları Birliği	81.682.774	123.003.424	50
Antalya Kesme Çiçek İhracatçıları Birliği	20.655.155	29.489.981	42
Kombine ihracat	581.146	612.498	5
Toplam (genel sekreterlik)	160.391.684	222.204.762	38

Antalya Serbest Bölgesi, 1987 yılında faaliyete geçmiş olup, ülkemizde kurulan ilk iki serbest bölgeden biridir. Bölgenin kuruluş gayesi arasında ihracatı artırarak ülkeye döviz girdisi kazandırmak, yabancı sermayeyi çekmek, yeni teknoloji girişine basamak olmak, istihdam yaratmak ve ithalatı kolaylaştırmak sayılabilir.

Antalya Serbest Bölgesi ilin mevcut sanayisinin ihracat potansiyelini artırdığı gibi, bölgede oluşan yeni sektörlerle yeni ihracat alanları da teşkil etmektedir. Örneğin, bölgedeki tekstil konfeksiyon üretimi başlangıçtan beri hammaddesini tamamen yurtdışından sağlarken, serbest bölgenin kuruluşundan bu yana üretici firmaların da desteğiyle hammadde satın alma yönünü Türkiye'ye çevirmiştir. Diğer bir ifade ile kumaş, iplik gibi tekstil hammaddeleri artık Türkiye'den bölgeye ihraç edilmek suretiyle satın alınmakta ve burada üretilerek yurtdışına satılmaktadır. Bu da, bize daha önce var olmayan bir ihracat potansiyelinin serbest bölge sayesinde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Diğer taraftan Antalya ilinde bulunmayan veya sektörel düzeyde göz önüne alınmayan bir başka konu da, lüks tekne üretimi, bakım ve onarımıdır. Serbest bölgede son beş yıldır bu konudaki üretim ciddi seviyede bir ticaret hacmi meydana getirmektedir. Bu sektörün hammaddelerinin çoğu da Türkiye'den sağlanmaktadır. Böylelikle hem Antalya il olarak yeni bir sektöre önderlik etmeye başlamış, hem de satın alınan hammaddeler ile, Antalya'nın ihracatı olumlu yönde etkilenmiştir.

Bir diğer nokta da, Antalya Serbest Bölgesi'nden yapılan ticarete döviz girdisi kazandırma açısından bakılması gereğidir. Serbest Bölgeler Mevzuatı gereği bölgedeki ticaretin döviz ile yapılması gerektiğinden, hem Türkiye'den alınan hammaddeler için döviz ödenmekte, hem de yurtdışına satılan malların bedeli ülkemize döviz olarak getirilmektedir. Diğer bir ifade ile serbest bölge açısından Türkiye'den bölgeye yapılan satışlar ihracat olarak değerlendirilmekle birlikte ülkeye döviz girdisi anlamında bakıldığında Bölgede n yurtdışına yapılan satışlar da ihracata hız kazandırmaktadır.

Sonuç olarak, özellikle tekne sektöründe önümüzdeki yıllarda görülecek gelişme ile birlikte, söz konusu serbest bölgeden yurtdışına satılan mal miktarı ile doğru orantılı olarak, hammaddenin de Türkiye’den sağlanması artacak ve ilin ihracatı da o oranda yükselecek demek hiç yanlış olmayacaktır.

Antalya bölgesi özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika piyasalarını hedef alan ihracata çok uygundur. Ancak, turizm ve tarım sektörlerinin ağırlığı ve Antalya limanının büyük kapasiteli gemilere uygun olmayışı, bölge illeri ile ulaşımda demiryolu hatlarının bulunmayışı genel zorlukları teşkil etmektedir.

BURSA

Genel Değerlendirme

Bursa, Türk ekonomisinin geliştirilmesi ve ona yeni ivmeler kazandırılmasında aktif ve yönlendirici bir gücü temsil etmektedir. Ülke ve bölge ekonomisinin gelişmesine, ihracat yönüyle döviz girdisi sağlanması ve sanayi altyapısının güçlenmesine sağladığı katkılarla Bursa, ekonomik açıdan büyük bir dinamizm sergilemektedir. Bursa'da ekonomik değerlerin geleneksel yapısı, çeşitliliği ve zenginliği, şehre ticaret ve sanayi kenti vasfını kazandırmıştır. Bursa'nın ekonomik yapısı içerisinde ülke ekonomisini temsil eden temel sektörler en önemli yeri işgal etmektedir. Özellikle imalat sanayinin Bursa'da hızlı bir gelişme göstermesi; istihdama, üretime, gelir seviyesinin artmasına, yeni kapasiteler oluşturulmasına, devlet gelirlerinin vergi yoluyla artırılmasına ve ihracat yoluyla döviz girdisi sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Bursa, son yıllara kadar ülkemizin tekstil kenti olarak ön plana çıktıysa da, ana otomobil üreticilerinin fabrikalarını kentte kurmalarının da etkisiyle kentin otomotiv sektöründeki ağırlığı giderek artmaktadır. Bursa'nın en büyük firmaları hakkında yapılan araştırmalara göre, son yıllarda otomotiv sektörü firmalarının ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır.

Tablo – 14 : Bursa'nın Türkiye Ekonomisinde Yeri

Ürünün Adı	Türkiye Payı (%)
Sentetik iplik üretimi	75
Otomobil	80
Minibüs	14
Midibüs	45

Uludağ İhracatçı Birlikleri kanalıyla yapılan ihracata ilişkin 2003 yılı verileri ise şöyledir:

Tablo - 15 : Bursa'nın İhracat Verileri (FOB, USD)

Sektör	Değer	Oran (%)
Tekstil	562.246.121	6.7
Konfeksiyon	582.506.365	6.9
Yaş Sebze Meyve	112.837.702	1.4
Meyve Sebze Mamulleri	161.335.041	1.7
Taşıt Araçları	7.191.025.910	83
Toplam	8.669.658.165	100

Sanayi Sektörü

Tekstil: Bursa'nın bugünkü ekonomik yapısı içerisinde temel sektörlerin başında tekstil sektörü gelmektedir. Tekstil sektörü, geçmişten günümüze Bursa'nın geleneksel endüstri dokusunda, odak sayılabilecek bir görünüm sergilemektedir. Tekstil sanayiinde faaliyet gösteren 8000 civarında çeşitli büyüklüklerde işyeri mevcuttur.

Süratle entegrasyon sürecini tamamlama aşamasında olan sektörde faaliyet gösteren ve Türkiye'de kurulu bulunan 11 adet sentetik iplik fabrikasının sekizi Bursa'dadır. Bu haliyle Bursa sentetik iplik üretiminde Türkiye'nin toplam kapasitesinin %75'ine sahiptir. Ayrıca dünyada bu sayıda iplik fabrikasının bir arada bulunduğu tek bölge Bursa'dır. Bu çerçevede tekstil sektörü yapısal bakımdan Bursa'da ihracatın da omurgasını oluşturmaktadır. Tekstil, ihracat değeri olarak en büyük paya sahiptir.

Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayi: Bursa'da diğer önemli sanayii dalı, otomobil ve muhtelif yedek parça üretimini de kapsayan otomotiv endüstrisidir. Bugün, Bursa'mızda iki adedi binek tipi otomobil, bir adedi de minibüs ve midibüs, az sayıda da kamyonet üretiminin gerçekleştirildiği üç adet otomobil üretim fabrikası mevcuttur. Bu üç fabrikada Türkiye'nin toplam binek otomobil üretiminin yaklaşık %80'i, toplam minibüs üretiminin %14'ü, toplam midibüs üretiminin ise %45'i gerçekleşmektedir. Bu üç fabrikanın toplam istihdamı ise 11.000 kişi civarındadır. Bunun yanında Bursa'da motorlu kara taşıtları için çok sayıda parça ve aksesuar imalatı da yapılmaktadır. İmalat sanayii içerisinde, gerek üretim çeşitleri, gerekse üretim miktarları açısından en geniş faaliyet alanına sahip sektör de budur.

Makine Sanayi: Bursa'da sanayiye yön veren bir başka önemli sektör, makine imalat sanayiidir. Bu sayede makine sanayiinde faaliyette bulunan kuruluşların çoğu, döküm ameliyesinden, nihaî kullanım safhasına kadar geniş bir işlem sürecine sahip bulunmaktadır.

Gıda Sanayi: Yine Bursa sanayii açısından özel önem taşıyan bir başka sektör de, gıda endüstrisidir. Bursa'nın doğal şartları itibariyle uygun bir fizikî konumda bulunması, tarım ürünlerinin, kalite, miktar ve çeşit yönünden zenginlik göstermesine imkân sağlamaktadır. Bu münasebetle Bursa'da gıda endüstrisine ilişkin olarak hemen her dalda faaliyet gösteren firmalar mevcuttur. Özellikle de meyve suyu, alkolsüz içki, konserve, konsantre salça üretiminde Bursa'da mevcut kapasiteler, Türkiye genelinde önemli bir paya sahiptir.

Bursa'nın imalat sanayii içerisinde, ülke ekonomisi açısından önem teşkil eden daha pek çok sektör, belirli ağırlıklara sahip bulunmaktadır. Bunlar içerisinde, kimya, deri konfeksiyon, demir-çelik, metal ana sanayii, çimento, madeni eşya, mobilya, inşaat taahhüt sektörleri en önemlilerindendir. Aktif bir ekonomik hayata sahip kentimizde, 1889 yılında kurulan Ticaret ve Sanayi Odası da, Bursa'nın ekonomik değerlerinin ortaya çıkmasında etkin bir gücü oluşturmaktadır.

Sanayi tesislerinin sayısı, kurulu güç kapasitesi miktarı itibariyle, Türkiye'nin Sanayii Üssü durumunda olan Bursa'nın ticaret, sanayii, tarım, turizm ve hizmet sektörlerinde meydana gelen hızlı gelişmeler, istihdamda da önemli artışlar meydana getirmiştir.

İhracatta ise özellikle çok çeşitli kumaş, konfeksiyon suni ve sentetik iplik, havlu-bornoz, pamuk ipliği, makine, otomobil ve yedek parça, çeşitli gıda maddeleri, yaş meyve ve sebze, deri konfeksiyon, tütün, zeytin gibi maddelerin dışsatımı ön plana çıkmaktadır. İhracatta, sanayi ürünlerinin payı ise %90 seviyesindedir. Bu ürünler içerisinde de, tekstil dokuma, konfeksiyon, otomotiv, makine ve madenî eşya, gıda, deri konfeksiyon sektörlerine ait olanlar, ilk sıraları oluşturmaktadır.

Bursa Organize Sanayi Bölgesi, Türkiye için ilk ve örnek bölge olma sıfatıyla, ülke ve bölge ekonomisi açısından çok büyük bir değer ifade etmektedir. Halen bölgede 180 civarında sınaî tesis faaliyette bulunmaktadır. Sanayi, bir disiplin içerisinde ve tüm altyapı sorunları

halledilmiş vaziyette gelişmesine büyük hizmetler veren bölgemiz, planlı kalkınmada belirlenen hedeflerin büyük ölçüde yerine getirilmesinde de, önemli rol oynamaktadır.

Şu anda yaklaşık 30.000 civarındaki istihdam kapasitesi, 500 milyon doları aşan ihracat hacmi, 5 trilyonu aşan vergi hasılatı ile ülke ekonomisi açısından fevkalâde büyük bir değeri ifade etmekte olan Organize Sanayi Bölgesi'nin yanında, Bursa'da Demirtaş ve İnegöl Organize Sanayi Bölgeleri ile çok sayıdaki Küçük Sanayi Sitesi, BUTTİM Uluslararası Tekstil Merkezi, Bursa'da sanayiinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Tarım ve Hayvancılık Sektörü

İlin genel arazi varlığının %40'ını teşkil eden 437 bin hektarlık arazi, tarım alanı olarak kullanılmakta olup, bu alanın yaklaşık %25'inde sulu tarım yapılmaktadır. Tarım sektörü içinde sebzeçilik, meyvecilik ve tarla ziraatına yönelik ürünler, yıldan yıla değişen oranlarda artış göstererek yetiştirilmektedir.

Genel olarak ilin tarımsal geliri içinde en büyük pay, sebze ürünlerinden elde edilmektedir. Bunu sırasıyla meyve ürünleri, tarla ürünleri ve hayvancılık ürünleri gelirleri takip etmektedir. İlçelerde ise genel üretim yanında, bazı ürünlerin yetiştiriciliği daha da öne çıkmaktadır. Örneğin, İznik'te müşküle, Mudanya'da Razala üzümü, Yenişehir'de biber, Karacabey ve Mustafakemalpaşa'da salça üretimine yönelik olarak domates, Kestel'de ise ahududu tarımı yapılmaktadır. Bunun yanında İznik, Orhangazi, Gemlik ve Mudanya ilçelerinde sofralık zeytin, Uludağ eteklerinde kestane üretimi geniş yer tutmaktadır.

Yine Kestel'de fidan, İnegöl'de de aşısız fidan yetiştiriciliği ilin ihtiyacının yanında, ülke ihtiyacının da bir bölümünü karşılayacak seviyededir.

İlin karakteristik ve ülke düzeyinde tanınmış ürünleri olan şeftali ve Bursa siyah inciri de Bursa merkez, Mudanya ve Gemlik ilçelerinde yaygın olarak yetiştirilmektedir. İlin tarımsal üretimleri, kalite ve standartlara uygunluk yönünde oldukça gelişmiş olup, ürünlerin önemli bir bölümünün 60 dolayında ülkeye ihracatı yapılmaktadır. İhracat yapılan ülke sayısı ile ürün miktarı ve çeşitleri gün geçtikçe artmaktadır.

Bursa'da tarıma dayalı sanayi oldukça gelişmiş olup, bu sanayi genellikle ihtiyacı olan hammaddeyi çevredeki çiftçilerle yapılan sözleşmeli çiftçi modeline dayalı üretimlerden temin etmektedir. Tarımsal sanayi üretimi, ihracata yönelik olacak şekilde de hızla artmakta, buna paralel olarak yörede sözleşmeli tarım uygulaması giderek yaygınlaşmaktadır. Sözleşmeli tarımın gelişmesiyle, yöredeki tarımsal teknolojinin de hızla gelişmeye devam etmesi beklenmektedir.

İlin mevcut tarımsal yapısı, potansiyeli, coğrafya ve ekolojisi ile üretimi gerçekleştiren çiftçilerin, teknolojik gelişmeye açık, araştırmacı yapısı dikkate alındığında, önümüzdeki dönemlerde gerek üretimde, gerekse tarımsal sanayi, örgütlenme ve pazarlamada arzu edilen seviyelere ulaşılacağına inanılmaktadır.

Bursa'da hayvancılık Türkiye hayvancılığının içinde önemli yer tutmaktadır. Hayvancılığın burada gelişmesini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörlerin başında iklim özelliği gelmekte olup, Bursa'nın iklimi büyük ve küçükbaş hayvancılıkta birçok ırkın adaptasyonu için uygun bulunmaktadır. Yine iklim şartlarının yılda iki-üç kez hasat yapılabilmesine imkân vermesi sayesinde yem maddesi ihtiyacının önemli bir kısmı da karşılanmaktadır. Bir diğer

olumlu faktör de, Karacabey Tarım İşletmesi'nin bulunması ve burada Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülke çapında yayılan Karacabey Esmeri sığırı ile Karacabey Merinosu koyun ırklarının geliştirilmesidir. Bu işletmeden yetiştiricilere damızlık hayvan satışı yapılarak, sığırcılık ve koyuncululuğun gelişmesi sağlanmıştır. Bunun yanında, son yıllarda gebe düve ithalinin de katkısı olmuştur.

Bursa'da hayvan sayısı ve hayvan başına alınan verim de, Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Özellikle Merkez, M. Kemalpaşa, Karacabey, Yenişehir ve İnegöl'de sığırcılık, bu ilçelere ek olarak, Keles ve Orhaneli ilçelerinde de koyunculuk ön plandadır. Sığırcılıkta 1-10 başlık küçük aile işletmeciliğinin yanında, 20 başlıktan büyük yan-entansif tipteki yetiştiricilik yaygındır. Ayrıca sığır popülasyonu içinde kültür ırkı sığırlar çoğunluktadır.

Son 15-20 yıldır gerek et, gerekse yumurta tavukçuluğu gelişmiş ve ülkemiz boyutunda ön sıralarda yer almıştır. Sığırcılık, koyunculuk ve tavukçuluğun gelişmesine önemli bir katkı da, hiç şüphesiz bunlarla ilgili gıda, yem vb. sanayi sektörlerinin bulunmasıdır. Ayrıca, Karacabey Tarım İşletmesinde yapılan at yetiştiriciliği, Osmangazi Hipodromu ve son yıllarda köpek, kedi ve diğer ev hayvanlarına karşı hızla artan ilgi, Bursa'da hayvancılığa değişik bir boyut kazandırmıştır. Bursa'da her türlü hayvancılığın gelişmesine Tarım Bakanlığı birimlerinin yanında, 1978'de kurulan UÜ Veteriner Fakültesi'nin de desteği olmuştur.

Bursa'da Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bursa'da başlıca sorunlar aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- a) Ulaşım konusunda,
 - Uluslararası Havaalanına işlerlik kazandırılmaması.
 - Bursa'yı diğer şehirlere bağlayacak demiryolu ağının bulunmaması.
 - Şehir içi trafiğin yükünü azaltacak çevre yolunun hâlâ tamamlanamaması.
 - Kent içi ulaşımı rahatlatmak köprülülük kavşakların yapılmaması.
 - Mudanya- İstanbul arası hızlı feribot seferlerinin olmaması.
- b) Plansız yapılaşma ve sanayileşmenin önlenememesi.
- c) Üniversite-sanayi işbirliğinin istenilen seviyeye getirilememesi.
- d) Kalifiye eleman ihtiyacının giderilememesi.

Ulaşım

Uluslararası Havaalanı: Bursa ve çevresinin dünya ile bütünleşmesini sağlayacak olan Yenişehir Havaalanı'na işlerlik kazandırılması hem kent, hem de bölge ekonomisi açısından büyük katkı sağlayacaktır. Ancak, Ağustos ayında başlayan tarifeli seferlerin devam etmesi için gereken yolcu sayısına ulaşamamıştır.

Demiryolu: Coğrafi bakımdan İç Batı Anadolu'nun İstanbul'a ve dolayısıyla Avrupa'ya açılmasında stratejik bir mevkide bulunduğu halde, ulaşım imkânları açısından adeta bir yoklar kenti olan Bursa'da demiryolu yapımı yönünde de somut bir adım atılmış değildir. 1873 yılında inşaatına başlanan ve 1892 yılında işletmeye açılan Bursa-Mudanya tren hattının 1952 yılında çıkarılan bir kanunla 10 Temmuz 1953 tarihinde kaldırılmasıyla demiryolu

ağlarının dışında kalan Bursa, hâlâ ulusal demiryolu ağlarının dışında bulunuyor. Avrupa demiryolları ulaşım sistemini sürekli yenilerken, bir Avrupa şehri olmaya aday Bursa ise, bir demiryolu hattına sahip olamamanın eksikliğini yaşıyor.

Hızlı Feribot: Mudanya – İstanbul arasına hızlı feribot seferleri konulmalıdır.

Çevre Yolu: Trafikteki kayıtlı araç sayısının 310 bine ulaştığı Bursa'nın yıllardır beklediği Çevre Yolu'nun inşaatı bir an önce bitirilmelidir.

Kent İçi Ulaşım: Trafiğe kayıtlı yaklaşık 310 bin aracın bulunduğu Bursa'da kent içi trafiğinde problem yaşanmaktadır. Sürekli artan araç sayısı ve kazılar yüzünden tıkanan Bursa trafiği, özellikle okulların açık olduğu dönemde ulaşım sorunlarına sebep olmaktadır. Kent içinde yaşanan yoğunluk, altyapı yatırımları ve hafif raylı sistemin devreye girmesiyle tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Bu bakımdan acil olarak çok sayıda köprülülük kavşağın yapılması, çevre yoluyla birlikte toplu taşımacılığın da yaygınlaştırılması ve otopark ihtiyacının karşılanması gerekmektedir.

Yapılaşma

Plansız Yapılaşma: Yoğun göç ve çarpık yapılaşma nedeniyle Bursa nüfusu her yıl %6 gibi çok büyük bir oranda artmakta; yapılan tahminlere göre ise 2020 yılında Bursa nüfusunun 3 milyon 700 bine ulaşacağı belirtilmektedir. İşyeri sayısı bakımından üçüncü büyük şehir olan Bursa, nüfusa göre ise dördüncü durumdadır. Bu da beraberinde plansız yapılaşmayı getirmekte; plansız yapılaşma ise hem Bursa'nın verimli topraklarını, hem de yeraltı sularını tehdit etmektedir. Çok verimli topraklara sahip olan ova, Bursa'nın su deposu niteliğinde olmasına rağmen, günümüzde petrol kadar değerli olan su ve topraklarımız, bu savurganlık sürerse elden gidecektir. Bunu fark ettiğimizde ise, iş işten geçmiş olacaktır. Paha biçilemeyecek toprakların korunması, plansız yapılaşmanın önlenmesi ve en önemlisi gelecek nesillere yaşanabilir bir Bursa bırakılabilmesi için Bursa 2020 Strateji Planına uyulmalıdır.

Planlı Sanayileşme: Şehirde sanayiye destekleyecek küçük sanayi bölgeleri yatırımları yapılmalıdır. OSB dışında konumlanmış sanayi işletmelerinin, OSB'ler içerisinde toplanmaları yönünde teşvik edici çalışmalar yürütülmelidir. Çarpık kentleşme ve plansız sanayileşmenin önüne geçilmelidir.

Üniversite-Sanayi İşbirliği

Globalleşen dünyada ortaya çıkan ticarî ve politik rekabet ortamında Türkiye'nin teknoloji üretmesi şarttır. Bu çerçevede üniversite-sanayi işbirliği büyük önem taşımakta ve bugün gelişmiş ülkelerin gayri safi millî hasıladan Ar-Ge harcamalarına ayırdıkları pay %2-3 şeklinde gerçekleşmektedir. Bu oran ülkemizde ise %0,5 seviyesindedir. Bu münasebetle ülkemizin kalkınmasını gerçekleştirmek için, üniversite ile başta burs ve staj olmak üzere, çeşitli ilişkiler kurulmalıdır.

Kalifiye Eleman İhtiyacı

Bu konuda sanayinin ihtiyacı doğrultusunda belediyeler, üniversite ve sivil ihtisas kuruluşları ile daha sıkı bir işbirliği sergileyerek, meslekî eğitim merkezleri kurulmalıdır.

Sosyal Katılım ve Rekabetçi Stratejiler

Dünya ekonomisindeki son gelişmeler, rekabete ayak uyduramayan işletmeleri oldukça zor günlerin beklediğine işaret etmektedir. 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren çoğu sektörümüz Çin tehlikesine karşı savunmasız kalacaktır. Bu bakımdan rakiplerle rekabet için yeniden yapılanma ve güç birliği kaçınılmazdır.

Ülkemizin en büyük şehirlerinden biri olan Bursa, iş dünyası teşkilatlanması açısından da, önemli bir zenginliğe sahiptir. Kentte 30’u aşkın sanayici ve işadamları derneği faaliyet göstermektedir. Sektörel, bölgesel ve genel anlamda kurulan işadamları dernekleri kent ve ülke gündemindeki konularla ilgili zaman zaman bir araya gelerek, çeşitli ortak çalışmalara imza atmaktadır.

Bursa MÜSİAD’ın da İcra Kurulu’nda yer aldığı *Bursa SİAD’lar Platformu*, kentin ana konularında çalışmalar yaparak, sonuçları ilgililerle paylaşmaktadır. Söz konusu çalışmalara örnek olarak, Yenişehir Uluslararası Havaalanının açılması verilebilir. Bu konuda Bursa SİAD’ları ortak bir ses olarak hareket etmişlerdir.

Yine Valilik, Büyükşehir Belediyesi, BTSO, UİB ve SİAD’ların temsilcileri tarafından kurulan *Bursa Araştırmaları Vakfı* da, şehrin tarihî, kültürel mirasının korunması ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılması amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan *Kent Konseyi*’nde ise kent meseleleri son derece geniş tabanlı bir biçimde ele alınmaktadır.

DENİZLİ

Genel Değerlendirme

Denizli bugün, nüfusu bakımından Türkiye'nin 20., Ege Bölgesi'nin ikinci şehridir. Ekonomik aktivitesi bakımından Türkiye'de 13., sanayiinin gelişmişliği bakımından ise dokuzuncu sıradadır. İl arazisinin %32'si tarım arazisi, %5'i çayır ve meralar, %44'ü orman ve fundalıktır. Kalan %19'luk bölümü tarım dışı alan ve yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'nin; en büyük yem fabrikası, ambalaj malzemeleri üreten en büyük beş fabrikasından biri; yedi emaye bakır tel fabrikasından üçü; en büyük beş basma boya fabrikasından biri; elektrolitik bakır mamulleri üreten en büyük beş fabrikadan biri, Denizli'de faaliyet göstermektedir. Denizli sanayiinde son yıllarda görülen hızlı gelişme ve yatırımlar sonucunda, Birinci Organize Sanayi Bölgesi tamamen dolmuştur. Parsel büyüklükleri 5.000 m² ile 70.000 m² arasında değişen Sanayi Bölgesinde; 2002 yılı itibariyle 130 işletme faaliyet göstermekte olup, 28 işletmenin etüt-proje çalışmaları devam etmektedir. 1996 yılında, önce arıtma tesisi laboratuvarı kurularak, bölgede yer alan tüm sanayi tesislerinin kirlilik analizleri yapılmış ve 1997 yılı başında ise arıtma tesisinin inşaatına başlanarak tesis 1997 yılı sonunda tamamlanıp faaliyete geçirilmiştir.

Türkiye'nin ilk özel Organize Sanayi Bölgesi olan Özdemir Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nin temeli de, 1996 yılında atılmış ve 1997 yılı sonunda altyapı yatırımları tamamlanmıştır. Burada 100 adet sanayi parseli mevcut olup, parseller 25.000 m² büyüklüğündedir. Acıpayam-Yumrutaş Organize Sanayi Bölgesi ise, 4.000 dönümlük bir sahaya kurulmuştur. Ayrıca Tavas Organize Sanayi Bölgesi için tespit çalışmaları da devam etmektedir. Çardak Havaalanı ve Özdemir Sabancı Organize Sanayi Bölgesi yanında, 540 dönüm alan üzerine Denizli Serbest Bölgesi kurulmuştur.

Bugünkü Denizli'nin ekonomik yapısında göze ilk çarpan özellikler sanayiinin istihdam yaratıcı, dış satıma dönük güçlü bir üretim yapısına sahip oluşudur. Denizli sanayisinin bugünkü ithalatı da, yatırım malları ve teknolojiye ibarettir. Sanayiinin desteğiyle, ihracat ithalatın üstünde seyretmektedir.

Denizli'nin son yıllarda yaşadığı gelişme ve büyüme, Ege bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında aşağıdaki değerler dikkat çekicidir.

Tablo - 16 : Denizli'de Ekonomik Büyüme

İL /YIL	1988	1999	2000	1987-2000
	Büyüme Hızı (%)	Büyüme Hızı (%)	Büyüme Hızı (%)	Ort.Büyüme Hızı (%)
Denizli	9,4	-1,2	6,7	4,7
Ege	3,5	-5,9	8,7	3,7
Türkiye	2,1	-4,7	7,4	3,6

	1999		2000		1987-2000 Yıllık Ort. Büy. Hızı (%)
	000 000 TL	Yüzde	000 000 TL	Yüzde	
Tarım	369,970	21.7	328,460	18.1	-0,3
Sanayi	337,816	19.8	386,932	21.3	8.1
Hizmetler	996,319	58.5	1,102,329	60,6	6.0
Toplam	1,704,105	100,0	1,817,721	100,0	4.7

İlin belli başlı ekonomik faaliyetleri arasında, öncelikleri de gözetildiğinde, en başta tekstil gelir. Onu mermer, tarım ve turizm izlemektedir.

Tekstil

Denizli'de tekstil sektörünün gelişme hızı, Türkiye'nin tekstil konusunda gösterdiği hızlı ilerlemeyi motive eden önemli bir faktördür. 1980 yılına kadar çoğunlukla el ve yarı otomatik dokuma tezgâhlarında iç pazar için üretim yapılmaktayken, 1980'li yıllarda ihracatın keşfedilmesiyle yeni ve modern sanayi tesisleri kurulmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, 1980'li yıllarda başlayan hızlı üretim artışına paralel bir biçimde, Denizli'den yapılan ihracat da yıldan yıla artmış; bugün değeri 1 milyar Amerikan Doları'na ulaşmıştır. Denizli tekstil sektöründeki en önemli üretim kalemleri havlu, bornoz ve ev tekstilidir.

Mermer

Ülkemizin mermer ihracatı ancak 1980 yılından itibaren önem kazanmaya başlamıştır. 1980 öncesi yıllarda 2 milyon dolar seviyesinde seyreden toplam mermer ihracatı, günümüzde 430 milyon dolara kadar çıkmıştır. Ülkemiz, 1.197.500 ton mermer üretimi ile, dünyada yedinci sırada yer almaktadır.

Denizli ise ülke blok mermer üretiminde travertenlerden dolayı 2003 yılında birinci konumdadır. Hatta ilde mermercilik faaliyetleri tekstilden sonra alternatif bir yatırım haline gelmiştir. İlin yıllık blok mermer kullanma ve kesme kapasitesi yaklaşık 300.000 m³ olarak hesaplanmış ve 2003 verilerine göre mermer sektöründe istihdam edilen çalışan sayısı 6.000 civarında belirlenmiştir.

Tarım

İldeki tarım ürünleri içinde üzüm, pamuk, tütün ve hububat ilk sıraları almaktadır. Meyvecilik hızla gelişmekte; yılda 300 bin fidan dikilmektedir. Honaz, Gümüşsu, Çameli kiraz, Çivril elma, Acıpayam karpuz ve kavun üretiminde önemlidir. Ülkemizin nohut ihracatının tamamına yakın bölümünün sağlanmakta olduğu Denizli'de, nohut üretiminde Serinhisar-Kızılca ilçeleri ön plana çıkmaktadır. Seracılık da, özellikle jeotermal enerji ile birlikte gelişme kaydetmektedir.

Aşağıdaki Tablolar Denizli'nin karşılaştırmalı tarım ürünleri hakkında fikir verecek veriler ihtiva etmektedir.

Tablo - 17 : Denizli Tarım Ürünleri Gayri Safi Değerleri

	2002		2003
	Üretim Miktar (ton)	Gayri Safi Üretim Değeri (000.000 TL)	Gayri Safi Üretim Değeri (000.000 TL)
Tarla ürünleri	772.765	273.143.497	430.233.593
Sebze	386.900	113.251.329	57.675.411
Meyve	540.714	330.671.769	249.252.040
Sera (örtü altı)			4.030.700
Toplam	1.700.379	717.066.595	741.191.744

Tablo - 18 : Türkiye Tarım Ürünleri Gayri Safi Değerleri

	2002	
	Üretim Miktar (Ton)	Gayri Safi Üretim Değeri (000 000 TL)
Tarla Ürünleri	60.103.449	14.566.410.608
Sebze	23.698.667	7.656.579.092
Meyve	14.065.050	10.041.209.895
Toplam	97.867.166	32.264.199.595

Turizm

Denizli ülkemizin tarihî ve turistik değeri olan illerindendir. Özellikle Pamukkale yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeridir. Şifalı suların sağlık turizminde değerlendirildiği Karahayıt bölgesi de, yılın her ayında turist gelmesini sağlamaktadır. Tarihî Hierapolis, Laodikeia gibi birçok mekan ziyaret edilmektedir.

Mukayeseli Üstünlükleri

Tekstil: Tekstil ve konfeksiyon ihraç ürünlerinde Denizli'nin en önemli ihracat kalemlerini oluşturan havlu ve bornoz üretiminde Denizli, Türkiye'nin havlu ve bornoz ihracatının %60'ını tek başına gerçekleştirmektedir. Özellikle buradan ABD'ye yapılan bornoz ihracatı dikkat çekicidir. ABD'nin bornozda tüm dünyadan yaptığı ithalatın %40'a yakını Türkiye sağlamakta ve bunun %70'lik bölümünü de, Denizli gerçekleştirmektedir.

Mermer: Denizli görünür mermer rezervi yönünden Balıkesir'den sonra ikinci, toplam mermer rezervi bakımından ise Balıkesir ve Afyon'dan sonra üçüncü sırayı almaktadır.

Tablo - 19 : Türkiye Mermer Yatakları Ve Rezervleri (Milyon M³)

İller	Görünür	Olası	Jeolojik	Toplam
Afyon	63	266	300	629
Balıkesir	850	250	400	1500
Denizli	72	280	200	552
Toplam	1 077,1	1 089,9	2337	5404

Kaynak: V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Mermer Raporu

Not: Bu rapor yayınlandıktan sonra ülkemizde; Antalya İli civarında önemli Kireçtaşı (Limra) ocakları ile Burdur İli civarında önemli Resif Kireçtaşı (Bej) ocakları bulunarak üretime açılmıştır. Bu ocakların büyük kısmının ruhsatı Denizli ilinde kurulu bulunan mermer şirketlerine ait olup yörede en büyük üretimi Denizli’li sanayiciler yapmaktadır.

Tarım: Seralarda yapılan tarımsal ürünler üretiminde jeotermal enerji de kullanılmaktadır. Türkiye jeotermal enerjide dünyada dördüncü sırada, Denizli ise Türkiye’de birinci sıradadır. Denizli, seracılıkta jeotermal enerjinin yaygın kullanımı ile çok daha fazla ekonomik getiri sağlayabilir.

Tekstil ve mermer sektörleri şu anda Denizli’ye mukayeseli üstünlük sağlamaktadır. Bu üstünlük veya sıralama uzun yıllar değişmeyecek gibidir.

Denizli’nin Başlıca Sorunları

Denizli’de tekstil sektörü en önemli gelir sağlayan lokomotif sektördür. Mermercilikte de gelişmiş ihracat imkanları günden güne artmaktadır. Ancak, bu sektörlerin daha fazla gelişip büyümesine engel olan faktörler arasında ulaşım, yetişmiş insan kaynağı eksikliği ve markalaşamamak ilk sıralarda yer almaktadır.

İlin Türkiye’deki ihraç limanlarına uzaklığı nedeniyle karayolunun kullanılması zorunluluğu gibi yüksek maliyetli unsurlar rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Tren yolu ile gerçekleştirilebilecek ucuz ve hızlı ihraç ürünleri nakliyesi ihracatı kolaylaştıracaktır.

Yetişmiş insan gücü ise daha çok büyük şehirlere göç etmektedir. Denizlinin, konusunda uzman personel sıkıntısı vardır.

Seracılık tarımında kullanılmakta olan termal enerjinin de net bir yasal düzenlemesi olmadığı için yatırımcılar yatırım yapmaktan çekinmektedirler.

Çözüm Önerileri

Denizli’nin İzmir’e, Ankara’ya ve İstanbul’a tren yolu ile hızlı ve güvenli bağlantısının gerçekleştirilmesi son derece önem taşımaktadır.

Markalaşmak, kalıcı olmak ve rekabetçi piyasalarda gereken gücü toplamak için esastır. Şirketlerin ürettiği ürünlerdeki kaliteyi ve isimlerini yıllarca yaşatmaları kurumsallık yolundaki başarılarıyla da doğru orantılıdır. Kurumsallaşamamış firmaların uzun ömürlü markaları olamaz. Bu nedenle firmalar toplam kaliteye verdikleri önemi ve yatırımı artırmalıdır.

Yetişmiş insan gücüne sağlanacak olan imkânların artırılması, büyük şehirlerdeki iş imkanlarına alternatif işlerin Denizli’de de mevcut hale getirilmesi, işyerlerinde her seviyedeki eğitimin artırılması iş yerlerimizdeki toplam kaliteyi artıracak, ilden dışarıya göçün önlenmesinin yanında, Denizli’yi dışarıdan gelecekler için de cazibe merkezi haline gelecektir. Bunun için MEGEP (Meslekî Eğitimi Geliştirme Projesi) ve İş-Kur projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması sektörlerdeki eğitilmiş insan sayısını artıracaktır. Firmaların KOSGEB desteklerinden de faydalanması sektörlerin ekonomik olarak rahatlamasına yarayacaktır.

Denizli doğal ortamda var olan ve seracılıkta kullanılabilen termal enerjinin uzun yıllar değişmeyecek bir nitelikte ve yatırımcıya avantaj sağlayacak şekilde yasal düzenlemesinin bir an önce yapılması, Denizli’de çok şeyi değiştirebilir.

İhracat Potansiyeli

Tekstil: Halen, modern tesislerde; havlu, bornoz, çarşaf, nevresim gibi ürünler başta olmak üzere, yoğun olarak üretim yapılmakta ve yüze yakın ülkeye ihracat gerçekleştirilmektedir. Başta Almanya, İngiltere, Fransa gibi AB ülkeleri olmak üzere, ABD ve Kanada gibi birçok gelişmiş ülkeye ihracat yapılmaktadır.

Denizli’nin ihraç ettiği yıllık ortalama 400 milyon metre uzunluğundaki havlu, bornoz ve banyo giysileri, dünyanın çevresini 6 defa dolaşabilecek uzunluğa ulaşmakta; rakamsal veriler doğrultusunda değerlendirildiğinde ise, dünyada havlu, bornoz ve ev tekstil ürünleri kullanan her 12 kişiden birinin Denizli ürünlerini tercih ettiği görülmektedir.

Tablo - 20 : Denizli’den Mal Gruplarına Göre Tekstil İhracatı (.000 ABD Doları)

	Ocak - Temmuz			Değişim %
	2002	2003	2004	2003 / 2004
Bornoz-sabahlık	88.655	96.255	93.261	-3,11
Havlu	116.014	152.400	189.891	24,60
Çarşaf-nevresim	41.197	55.493	52.463	-5,46
Pijama-gecelik	8.890	9.355	8.503	-9,11
Bay iç giyim	5.789	6.061	3.577	-40,98
Bayan iç giyim	1.096	3.256	2.382	-26,84
Bay dış giyim	13.617	10.745	11.772	9,56
Bayan dış giyim	25.061	32.721	43.443	32,77
Pam.dok.kumaş	18.188	16.402	22.123	34,88
Pam.orme kumaş	763	1.140	1.336	17,19
Pamuk ipliği	4.380	4.180	7.930	89,71
Diğer	30.940	46.508	57.101	22,78
Toplam	354.590	434.516	493.782	13,64

Mermer: Denizli ocaklarından üretilen bloklardan ilde ve çevre illerde kesilerek ihraç edilen toplam traverten miktarı 80 milyon dolar civarında, satılabilir blok mermer üretimi ise 340 bin metreküp olarak hesaplanmıştır. Bu konuda modern teknolojinin kullanılabilmesi son derece gerekli olup, yatırım açığı olan sektörlerin başında gelmektedir.

Yerel İnsiyatif ve Rekabetçi Stratejiler

Denizli, tekstil sektöründe tam entegre olmuş ve neredeyse tüm üretim safhalarını kendi ili bünyesinde halledebilmektedir. Bu entegrasyon Denizli tekstil sektörüne dünyada hak ettiği başarıyı ve rekabet üstünlüğünü getirmiştir. İplik-dokuma-boya-konfeksiyon zincirinde her firma bir halkayı oluşturmakta, büyük gruplar bu zinciri kendi içlerinde kurmuş bulunmaktadırlar. Bu entegrasyon büyük bir güç birliğini sağlamaktadır. İş adamlarımız, Çin’in rekabet gücünün altındaki gerçekleri çok iyi tespit etmiş olduğundan, yatırımlarını ucuz iş gücü ve hammadde tedarikinin yapılabilirdiği ülkelere kaydırmaktadırlar. Bu çerçevede Denizli’ye devlet desteği ve teşviki şarttır. Mukayese edilecek olursa, Çin devletinin üreticisine, her alanda desteği vardır ve Çin Hükümeti’nin sağladığı devlet desteği girdi

maliyetlerini önemli ölçüde düşürmektedir. Türk tekstilcileri Pakistan'dan pamuk ipliğini 2,40 dolara alırken, Çinli tekstilciler devletlerinin sağladığı sübvansiyon ile aynı ipliği Pakistan'dan 1,4 dolara mal etmektedirler. Bu nedenle, Çin ve Türk ürünleri arasındaki maliyet farkı %40'lara kadar ulaşabilmektedir.

Kalite konusuna gelince, Çin çok kısa bir süre sonra Türkiye'deki kaliteyi yakalayabilecek bir sürece girmiştir. Çünkü üretimde kullandığımız makinelerin aynısı orada kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca dünyada know-how ve bir çok üretim teknolojisi hızla difüzyona uğramakta ve önde gidenlerle arkadan gelenler arasındaki fark kaybolmaktadır. Yani Denizli tekstilcisi İtalya'dan dokuma, Almanya'dan boya, Denizli'den haşıl makinelerini alıp kullanmakta; Çin de aynı yerlerden aynı makineleri alarak üretim yapmaktadır. Bu noktada bir kez daha belirtmek gerekir ki; Denizli'ye yukarıdaki saydığımız nedenlerden dolayı tekstil konusunda devlet desteği ve teşviki şarttır.

Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV)

Bölgede; 1992 yılında İzmir Valisi Kutlu Aktaş tarafından *Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı* (EGEV) kurulmuştur. Bu vakfın misyonunu, *Ege Bölgesi için özgün bir kalkınma modelinin ortak akıl ve katılımcılıkla oluşturulması ve uygulanmasında öncülük etmek*, vizyonu ise: *Cumhuriyetimizin 100. yılına kadar; insan ve tabiat kaynaklarının doğru kullanımına dayalı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı çağdaş standartlarda gerçekleştirmiş bir Ege* olarak belirlenmiştir.

Denizli Platformu

Ayrıca ilde sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan *Denizli Platformu* da, ilin kalkınmasına yönelik bir sinerji oluşturma çabası içindedir. İlin ve bölgenin kalkınması konusunda bu oluşumların önemli katkısı olmaktadır. Ancak iletişim yetersizliği, bu organizasyonların en büyük sorunudur.

DİYARBAKIR

Genel Değerlendirme

Diyarbakır bütün sorunlarına rağmen hâlâ Türkiye'nin Güney Doğusunda önemli bir siyasi ve iktisadî merkez, hatta cazibe merkezi olmaya devam etmektedir. Ne var ki, bu cazibe kentin insanı çekmesinden ziyade, çeşitli nedenlerden dolayı çevredeki yerleşim birimlerinin insan faktörünü itmesi münasebetiyle ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede şehir bir çok göçmen için ekmek kapısı olsa da, %70'lere varan gizli ve açık işsizi ile potansiyel sorunlar yumağına dönüşmüş, göç edenlere ekmek ve aş tedarik edemediği gibi, muhtemel potansiyel patlamalar ve huzur bozucu gelişmelerin alt yapısını da hazırlar duruma düşmüştür.

Şehir ve bölgede en önemli iktisadî faaliyet kolları olarak tekstil, tarım, madencilik, hayvancılık ve turizmden bahsedilebilir.

Tarım

Ülkemizin en verimli topraklarına sahip olmasına rağmen, bölgede 2. mahsul alımıyla ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Barajlar bölgesi olmasına karşılık, sulanan arazi miktarı sulanmayan arazi miktarı yanında çok düşük kalmakta; Diyarbakır ili baz alındığında, toplam kuru tarım alanı 7.100.644 hektar olmasına karşın, sulanan alan 917.696 hektarda kalmakta; bu rakamın içerisinde devletin sulama kanalıyla sulanan alan 219.462 hektarı, özel sektörün sulamasıyla sulanan alan ise 698.234 hektarı oluşturmaktadır. Bu haliyle kapasite kullanım oranı ise %36'dır.

Pamuk: Bölgede yapılan barajlar nedeniyle %35'i bitirilen sulamanın getirdiği pamuk üretimi hızla çoğalmakta; buna paralel bir biçimde pamuğa dayalı sanayinin de geliştiği gözlenmektedir. 60'a yakın çırçır fabrikasının ve beş adet pamuğa dayalı entegre tesisin kurulması ile pamuktan yağın, tohumun, ipliğin ve dokumanın yapılmasına başlanılmıştır.

Diyarbakır Ticaret Odasının tekstil sektörüyle ilgili çıkardığı envanterde bu sektörde faaliyet gösteren 61 firmada 3224 kişi istihdam edildiği anlaşılmaktadır. 2003 yılı kapasite kullanım oranı Diyarbakır'da %44 olan pamuk, ülkemiz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için ekonomik önem arz eden bir üründür. Bölgemizin en önemli endüstri bitkilerinden olan pamuk, yan ürünleri ile de çeşitli sanayi kollarının hammaddesini oluşturmaktadır. Türkiye'de Ege, Çukurova, Antalya ve yoğun olarak da Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretimi yapılmaktadır. Türkiye'nin pamuk ekim alanı 694.760 ha olup, bu alanlarda 963.998 tonluk lif üretimi gerçekleştirilmektedir. En önemli pamuk üreticisi durumunda olan GAP Bölgesinin pamuk ekim alanı ise 320.698 hektar olup, lif üretimi 434.868 tondur. Dünya pamuk üretiminde %3,4'lük paya sahip ve 7. büyük pamuk üreticisi ülke olan Türkiye pamuk üretiminin %45'ini GAP bölgesinden karşılamaktadır. Bölgede GAP projesinin kısmen devreye girmesi ile birlikte pamuk ekim alanları artmıştır. 2002-2003 sezonunda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 736.643 ton lif üretimi gerçekleşmiş olup bunun 249.665 tonu Diyarbakır ilde 5118 üretici ile 669.346 dekarlık alanda üretilmiştir.

Madencilik

İlin sınırları içerisinde ağırlıklı olarak ülke rezervlerinin ilk üçüne girecek oranda mermer yatakları mevcuttur. Bununla beraber, ancak son 5 yıl içerisinde bu sektörden yararlanılmaya başlanmıştır.

Diyarbakır ilinin ihracat rakamlarının başında mermercilik sektörü gelmektedir. Kapasite kullanım oranı %43 olan sektör 15 yılda %13,5 büyüme hızı ile dünya ortalamalarını ikiye katlamış; önceleri yurdumuzun batı illerinde yoğunlaşan bu faaliyet kervanına Diyarbakır da katılarak 2000 yılları takiben büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bugün itibariyle gelinen noktada ülke üretiminin %20'sine varan taşların blok veya işlenerek satımından 50 milyon dolar döviz elde edilmektedir. Dış satımda ülke toplamının %8,2 si bu bölgeden yapılmaktadır. Sektörde 2000 işçi istihdam edilmekte; bölgede 27 ocak, 17 fabrika ve 50 atölye yer almaktadır.

Turizm

Bölge ve il bir çok medeniyete beşiklik etmiş olmasına bağlı olarak bu medeniyetlere ait bir çok eseri coğrafyasında barındırmaktadır. 2003 yılında ili, 87.000'i yerli ve 4966'sı yabancı olmak üzere toplam 91.966 kişi ziyaret etmiştir.

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye ortalaması olarak sulanabilir arazi %50 oranında olduğu halde, Bölgede bu oran %5'lerde kalmaktadır. Barajlar bölgesi olması hasebiyle bu oranın yükseltilebilmesi için sulama kanallarının yapılması gerekmektedir. Mevcut sulama tekniğinin toprağımızı süratle çoraklaştırdığı bilinmekte ve bunun önü alınamazsa, on yıl sonra mevcut arazilerde tarımın yapılamayacağı uzmanlar tarafından dile getirilmektedir.

Madencilikle ilgili de ciddi rezervlere sahip olan bölgenin, ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlayabilmesi için, özel programlar geliştirilerek sektörün veriminin artırılması sağlanmalıdır. Turizmde mevcut tarihî eserlerin ve inanç turizmi çerçevesinde değerlendirilen mekan ve kurumların ihya edilmesi gerekmektedir. Bölgenin ve İlin ekonomisine ciddi katkılar sağlayan sınır kapısı geçişlerinin hızlandırılması maksadıyla bu geçiş yerlerinin dünya standartlarında teknolojiyle donatılmaları gerekmektedir. Bölgede ve ilde yılın 300 günü güneşli geçmekte ve bu durum da düşük maliyetli enerji üretimi imkanı sunmaktadır. Buna rağmen, güneş enerjisinden yeterli oranda yararlanamadığımızdan, daha pahalı enerji dallarını kullanmaktayız. Dolayısıyla hidrolik enerjinin yanında, hızla ucuz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek gerekmektedir. Bu doğrultuda güneş enerjisinin acilen gündeme alınması uygun olacaktır.

Turizmle ilgili mevcut eserlerin korunması ve onarılması gayesiyle bunların bir kısmının kiraya verilmesi suretiyle canlılık kazandırılması, mevcut bürokrasinin azaltılması ve tarihî eserlerin yok olmadan korunma altına alınması gerekmektedir. Bu konuda AB'nin ciddi fonlarının olmasına rağmen, mevzuatların zorluğundan dolayı bölgeye ayrılan bu fonlardan faydalanılıp tarihî eserlerimizin onarılması ve korunması mümkün olamamıştır.

Tarımda ise hasat mevsiminde bölgede yaygın olarak kullanılan jüt çuvallar, kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Pamuk lifine karışan jüt parçacıkları, iplik yapımında neps gibi geri dönüşümsüz hatalara yol açmaktadır. Bu nedenle toplamada jüt çuvallar yerine, pamuklu torbalar kullanılması oldukça önemlidir. Hasat edilen kütlü pamuk liflerinin tohumlarından ayrılması işlemi olan çırcırlama pamuk lifinin kalitesini ve standardizasyonu etkileyen faktörler arasındadır.

Tarım alanında bir başka ihtiyaç da yeterince verimin alınması için sulama kanallarının özelleştirilerek, bölge ekonomisine kazandırılmasına olan ihtiyaçtır. Teknolojik sulama

tekniklerinin bir an önce bölgeye taşınması elzemdir. Fakat her şeyden önce var olan veya getirilecek imkanlardan tam kapasite halinde ve etkin olarak istifade edebilecek şekilde bölge insanının bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi de, hayati önemdedir. Bunun için kurumlar ve sivil toplum örgütlerinin bir plan dahilinde harekete geçmesi gerekmektedir.

Bölge coğrafyasına uygun ikinci ürün alma çalışmalarının yapılması ve uygun ürünün tespit edilmesi de diğer bir zorunluluktur.

Madencilikte ise maden sahalarının kullanabilen işletmelere ayrılması, işlenmeyen ocakların ruhsatlarının iptal edilmesi gerekmektedir. Ocakların kırsal kesimde oluşu köyden kente göçü engellemektedir. Ne var ki, bölgenin konumu itibariyle bu kırsal kesimde faaliyet alanı bazı sorunları da beraberinde getirmekte, ocakların bulunduğu köy ve mezralardaki işletmeler bilinen senaryolarla taciz edilmekte, bu durum ocaktaki çalışanları ve verimi olumsuz etkilemektedir.

Elektrik şebekelerinin olmayışı, zaman ve sürekliliği de etkilediği için, bu durumun rekabet ortamındaki piyasada maliyetleri artırması, dış dünyadaki rekabet şansını zayıflatmaktadır.

ELAZIĞ

Genel Değerlendirme

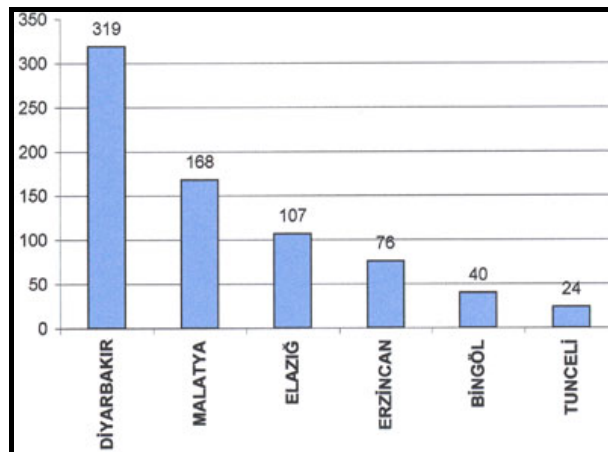
Elazığ'da sanayi, Cumhuriyetten sonra, özellikle son 50 yıl içerisinde daha çok devletin yapmış olduğu büyük yatırımlarla (Keban Barajı, Eti Krom, Şeker Fabrikası, Şarap Fabrikası, Çimento Fabrikası vb.) gelişme göstermiştir. Son yıllarda özellikle Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması ile özel sektörün yapmış olduğu yatırımlar da ekonomik yapıyı büyük ölçüde geliştirmiş ve değiştirmiştir.

Elazığ ilinde arazinin %60 kadarı çayır ve meralardan oluşmakta, %40'ından daha az kısmı bitkisel üretim amacıyla kullanılmaktadır. Bunun da %23.7'sinde kuru tarım yapılırken, %9.2'sinde sululu tarım yapılmaktadır. Ürün desenine göz atıldığında ekim alanı itibariyle tahıllarda buğday, arpa, yemelik dane; baklagillerde nohut, fasulye ve mercimek; endüstri bitkilerinde şeker pancarı, patates ve ayçiçeği şeklinde çoktan aza doğru bir sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tarla ürünlerinin dekar başı verimleri incelendiğinde; buğday, arpa, nohut, mercimek ve pamukta Türkiye ortalamasının altında, fasulye ve şeker pancarında Türkiye genelinin üzerinde verim elde edildiği görülmektedir. Yem bitkileri üretiminde özellikle yonca üretimi bakımından Elazığ'ın iyi bir yere sahip olduğu gözlenmektedir.

Tablo - 21 : Elazığ ve Komşu İller İtibariyle GSYİH Tarım Sektörü Dağılımı (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla)

İLLER	2000 Yılı Değeri (Milyar TL)	Ülke İçindeki Payı (%)	Bölge İçindeki Payı (%)	Genel Gelişmişlik Sırası
DİYARBAKIR	319	2	18,5	63
MALATYA	168	1,1	16,1	41
ELAZIĞ	107	0,7	10,2	36
ERZİNCAN	76	0,5	7,3	58
BİNGÖL	40	0,3	3,8	76
TUNCELİ	24	0,2	2,3	52

Elazığ'da Mukayeseli Üstünlükler ve Fırsatlar

Elazığ'ın en stratejik mukayeseli üstünlüğü sahip olduğu doğal kaynaklar, tarih, kültür ve Türkiye ortalamasının üzerinde imkânlarla sahip alt yapı şartlarıdır. İletişim ve ulaşım bunların başında gelmektedir.

- Elazığ'da profesyonel veri kullanıcılarına yönelik olarak TTnet, Frame Relay (FR), Leased Line (LL) hizmeti verilmektedir. Elazığ TTnet omurgasına 2*2 MBps hız ile alternatifli olarak bağlı durumdadır. Elazığ'da TTnet'in bir adet POP (POP-64) noktası vardır. Doğu Anadolu'nun kavşak noktasında bulunan Elazığ, ulaşım açısından ülkemiz kentleri içerisinde ender ve şanslı kentlerdendir. Kent, oldukça şanslı bir şekilde hava, kara, demiryolu ve su yolu ulaşımına sahiptir.
- 1940 yılında hizmete açılan hava alanı. Türkiye'deki ilk hava alanlarından biridir. Hava alanına RJ-70, RJ-100 tipi uçaklar ile küçük gövdeli her türlü uçak ve helikopterler iniş yapabilmektedir. Bugünkü haliyle yıllık yolcu kapasitesi 300.000 civarındadır. Havaalanından konvensiyonel boyutta, 3000 x 45m'lik pist yapımı için etüt çalışmaları yürütülmektedir.
- Elazığ, demiryolu ulaşımı bakımından ulusal ve uluslararası bir konuma sahiptir. Elazığ, ülkemizin Edirne'den Van'a uzanan demiryolu ağının önemli bir kavşağıdır. Son zamanlarda işler hale gelen Tahran – Şam ve Tahran - Haydarpaşa trenleri de Elazığ'dan geçmektedir. Elazığ karayolu ulaşımı bakımından da Önemli bir kavşak noktasındadır. Ülkenin Doğu – Batı, Güney – Kuzey yük ve yolcu taşımacılığını yapan araçların büyük bir kısmı Elazığ'dan geçmektedir.
- Elazığ'da, ülkenin ana arterlerini kullanarak büyük sanayi ve turizm merkezlerine günlük tarifeli hareket eden dört adet otobüs işletmesi mevcuttur. Elazığ dışından gelip Elazığ'a uğrayarak geçen otobüsleri de dikkate aldığımızda, her gün yurdun dört bir yanına seyahat etme imkânı vardır.
- Elazığ'da, Elazığ – Pertek, Elazığ – Çemişgezek, Elazığ-Ağın geçişleri Keban Baraj gölü üzerinden feribotla sağlanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Gülüşkür'den Keban'a kadar turistik ve sosyal amaçlı su yolu ulaşımı da yapılabilir.

Fırsatlar:

Elazığ ilinin hammadde kaynakları, hayvancılık, tarım ürünleri ve pazar durumu dikkate alındığında:

- Mermer İşleme Tesisleri
- Hazır Beton Üretim Tesisleri
- Meyve Suyu ve Meşrubat Sanayi, Süt Ürünleri Entegre Tesisleri
- Su Şişeleme Tesisleri, Hidrofil Pamuk ve Sargı Bezi Tesisleri
- Cam Mozaik Üretim Tesisleri
- Beton Kiremit Üretim Tesisleri
- Deri İşleme alanlarının, genel imalat açısından cazip yatırım alanları olduğu, bu alanlarda yapılacak yatırımların kârlı olacağı düşünülmektedir.

Tarım

Elazığ da bitkisel üretim sektörünün sahip olduğu potansiyellere sahiptir.

- Yeterli işgücü,
- Yer altı ve yer üstü su potansiyeli,
- Şeker pancarı üretimi dışında, küçük aile işletmeleri şeklinde de olsa, sebze ve meyveciliğin yaygın olarak yapılması,
- Yonca ekimi başta olmak üzere, yem bitkileri ekiminin giderek artması,
- Şeker, Şarap ve un fabrikaları vardır. Karadenizbirlik ve Çukobirlik üreticinin hizmetindedir.
- Bitkisel ürün yetiştiricilerinin sözleşmeli modele yatkın olması,
- Bitkisel üretimin önemli pazarlarından olan hayvancılığın diğer illere göre daha entansif olarak yapılması önemli avantajlardır.

Elazığ Ekonomisi için birinci derecede öncelik arz eden sektörler olarak, tarımsal üretim eksenli sanayi alanında; salça, konserve, meyve suyu fabrikaları bağcılık, bakliyat üretimi, seracılık, organik tarım, şeker pancarı, ayçiçeği üretimi önemlidir.

Hayvancılık alanında; besicilik, Süt Hayvancılığı ve yetiştiriciliği,

Su Ürünlerinde; balık üretim çiftlikleri,

Yeraltı Kaynakları alanında; mermercilik, Krom, Bakır işletmeciliği,

Turizm alanında; kültür ve inanç turizmi önemlidir.

Turizm

Elazığ'ın en eski yerleşim merkezi olan Harput, 4000 yıllık tarihi bir geçmişe sahip, birçok medeniyetin izlerini taşıyan, çeşitli dönemlerden kalma eserleri, kültürel ve doğal güzellikleri ile değer biçilemez tarihi- kentsel sit alanıdır. Jeolojik yapısı ve klimatolojik şartlar nedeniyle yaz aylarında buz oluşturan "Buzluk Mağarası" da Harput'ta bulunmaktadır.

Dünyada eşine ender rastlanan "Hazar Gölü" bir diğer potansiyel turizm merkezidir. Türkiye'de ilk Mavi Bayrak Ödülüne sahip bu gölümüzde kampanya kapsamında bulunan plajlardan birine 1997 yılında, diğerine ise 2000 yılında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı tarafından mavi bayrak verilmiştir.

Keban Baraj Gölü kurtarma kazılarında ve yöremizde yapılan diğer kazılardan çıkarılan eserlerin sergilendiği "Arkeoloji ve Etnografya Müzesi", ülkemizin en önemli müzeleri arasında bulunmaktadır. Bu kaynaklardan başka "Golan Kaplıcası", "Hazarbaba Kayak Merkezi" gibi turizme sunulan birçok kaynağımız bulunmaktadır.

Bu kaynaklarla birlikte Elazığ, nüfus yoğunluğu, renkli-zengin ve geniş kültürü, organize sanayisi, Üniversitesi ve Cumhuriyet devrinin önemli eserlerinden birisi olan Keban Barajı ve gölü gibi varlıklara da sahiptir.

- Elazığ'ın tarihi Harput Kenti, kültür, din ve inanç turizmi yönünden önemli bir potansiyele sahiptir. Burada bulunan cami, türbeler, kilise ile diğer tarihi ve kültürel varlıklar her zaman turizm yönünden önem arz etmekte ve yoğun ziyaretçi çekmektedirler.
- Yine bölge insanının tatil ve dinlenme merkezi konumundaki Hazar Gölü de önemli bir turizm potansiyelidir.
- Bu iki önemli varlıktan başka ilde turizmin canlı kalmasını sağlayacak, kış turizmi açısından önem taşıyan Hazar Baba Kayak Merkezi ve Sağlık Turizmi açısından Karakocan Golan Kaplıcası önemli turizm potansiyelleri arasında bulunmaktadır.

Sorunlar ve Değerlendirmeler

Elazığ'ın yerel ve bölgesel olduğu kadar, Türkiye ekonomisinin umumi sorunlarından kaynaklanan sıkıntıları da vardır. Makro ekonomik istikrarın sağlanması ile beraber enflasyon ve belirsizlik bir şikayet unsuru olarak ajandamızdan yavaş yavaş çıkmaya başlasa da, Türkiye ekonomisini;

- Dış kaynağa bağlı istikrarsız büyüme,
- Mali sistemde kamu kesimi hakimiyeti,
- Yüksek reel faiz,
- Yetersiz yabancı sermaye,
- Düşük verimlilik,
- Bozuk gelir dağılımı,
- İşsizliğin artışı,
- Cılız bir mali sistem,
- Nüfus ve kaynaklarına kıyasla yetersiz üretim gibi sorunlar aynı zamanda Elazığ ekonomisini de kilitlemeye devam etmektedir.

Örneğin, 1999 yılında Elazığ'a özgü olarak çok insandan para toplamış olan bir döviz bürosunun iflası ile, 2000 yılında meydana gelen özel finans kurumu krizi yan yana getirildiği zaman Elazığ'dan çıkan paranın 43 trilyon Türk Lirası olduğu görülmektedir. 43 trilyon TL'si eğer yatırıma dönüştürülebilseydi, en az 20–25 fabrika veya imalathane kurulabilirdi. Bu da en az 600–800 direkt olmak üzere 2500 insana iş kapısı manasına gelmektedir.

Elazığ'daki önemli sorunlar şunlardır:

- Çekirdek ortaklı yapılanma (aile şirketi) ve ortaklık kültürü eksikliği,
- Profesyonel yönetici eksikliği,
- Yatırım ve işletme sermayesi konusunda yetersizlikler.
- Etkin pazarlama teknikleri kullanılamaması.
- Bölge dışına açılmama,
- Sanayileşmiş metropoliten kentlere uzak olma ve demiryolu taşımacılığındaki yetersizlik,
- Ara insan gücünde nicelik ve nitelik eksikliği,
- Üniversite-Sanayi işbirliği eksikliği,

- Ekonomik krizlerden çabuk etkilenme olarak özetlenebilir.

Elazığ ekonomisi için önemli bir yer tutan fabrika ve imalathanelerin de kendilerinden kaynaklanan bir takım sorunları vardır:

- İlde işletmeler kurulurken karşılaşılan en büyük eksiklik ciddi bir fizibilite yapılmamasıdır. Elazığ'da yapıldığı var sayılan fizibilitelerin çoğu "Fizibilite etüdü" niteliğinde olup, onlar da daha çok "'Masa başı"' çalışmalarıdır.
- Yatırımcılar daha çok tesis kurmaya gidecek parayı hesaplamakta, ancak işletme sermayesini nasıl olsa bulurum mantığı ile ciddiye almamaktadır.
- Yatırımcılar öz kaynak yetersizlikleri nedeni ile bu eksikliği gidermek için başvurdukları yabancı kaynaklardan kısa vadeli borçlanmaktadırlar. Zaten özkaynak noksanlığı başlı basma bir açmazken, birde ona kısa vadeli borçlanma eklenince işletmeler geri ödemelerin daha ikinci taksitinde tıkanma noktasına gelerek "Temerrüt faizi" gibi izahı güç bir dayatmayla karşı karşıya kalmaktadırlar
- İşletme safhasındaki bir eksiklik de profesyonel yönetici istihdamı yoluna gidilmemesidir.
- MÜSİAD bünyesinde müteşebbisleri bilgilendirecek ve yönlendirecek bir birimin kurulması, bu birim aracılığıyla diğer kurumların koordinasyonunun sağlanmasında fayda mülahaza edilmektedir.
- Elazığ ile ilgili vurgulanması gereken bir diğer gerçek de genel ve katma bütçeli tüm saymanlıklarca maaş ödemesi yapılan kurumların personel sayısına baktığımızda ortaya çıkmaktadır. 15.581 memur, 8.432 işçi ve bin adet de sözleşmeli personel olmak üzere toplam 24.014 çalışanı görüyoruz. Bu sayıya TEAŞ, TEDAŞ, TEKEL, ŞEKER FB, FERROKROM, TELEKOM ve BELEDİYE gibi kuruluşlarda çalışan toplam 8000 personeli de eklediğimiz zaman elde edilen 32.014 sayısı hane başına beş kişi olarak düşünürsek 160.000 insanın devletten maaş alarak geçindiğini görürüz. Ayrıca bu rakama Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur'dan emekli olanları da eklediğimiz zaman bu şehrin %75 inin devlet maaşı ile geçindiğini göstermektedir.

Turizm:

- Elazığ'da turizm sektörü açısından en önemli darboğaz, profesyonel organizasyonların bulunmamasıdır.
- Hazar Gölü ve çevresinin kirlenmesinin önlenmesi için plansız yapılaşmaya yol açan batı kıyısındaki Sivrice İlçesi ile doğu kıyısındaki Gezin beldesinin imar planlarının hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi, en önemlisi bu iki yerleşim biriminin kanalizasyon ve arıtma tesislerinin tamamlanmamış olması en büyük sorun olarak görülmektedir.
- Hazar Gölünün güney sahilinden geçen yolun stabilize olması nedeniyle kıyı şeridinden yeterince faydalanılamamaktadır. Bu yola işlerdik kazandırılması gerekmektedir.

Tarım:

- Sulama teknolojisinin istenilen düzeyde kullanılamaması nedeniyle halen salma sulama yapılıp, daha verimli ve ekonomik olan yağmurlama ve damla sulamaya geçilememiştir.
- Bitkisel üretimde çok önemli yeri olan Kuzova başta olmak üzere, DSİ tarafından yürütülen sulama projeleri çok ağır ilerlemektedir.

- Tohum seçimi, toprak işleme, gübre ve zirai ilaç kullanımı bilincinin gelişmemiştir
- Üretilen ürünler dayanıklı hale getirilemediğinden, gerçek değerinde satılamamaktadır.
- Üretimden, ürünlerin işlenip, pazara sunulmasına kadar olan aşamaları içerisine alan organizasyonları yetersizdir.
- Çok ortaklı şirketlerin pek yaygın olmaması, önemli darboğazları oluşturmaktadır.

Hayvancılık:

Doğu Anadolu Bölgesinde yer almasına karşın hayvancılık açısından Elazığ iklimi pek olumsuz değildir. Son 7 yılda sığır mevcudu % 21, koyun ve keçi mevcudu da % 41 kadar azalmıştır.

İlde yaklaşık 6.5 milyon etlik piliç varlığı söz konusu olup, İldeki işletmelerin Köy-Tur A.Ş. ile olan entegrasyonunun bunda payı büyüktür. Bunun dışındaki kanatlı türlerinin varlığı önemli bir miktar oluşturmamaktadır. Elazığ'da yılda yaklaşık 70.000 ton çiğ süt, 9.000 ton da kırmızı et üretilmektedir. Yine ülkede üretilen beyaz etin yaklaşık % 3'ü (15.000 ton) ilde üretilmektedir.

Tüm bu mevcut potansiyel ve üretime rağmen hayvancılıkta yaşanan önemli darboğazlar dolayısıyla her geçen gün üretim düşmektedir.

Bu darboğazları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- Bitkisel üretim sektöründe ciddi pazarlama sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunlar da ürünlerin değerinden daha düşük fiyatlarla satılmasına neden olmaktadır. Elazığ'da kayısı (islilik) dışında, hemen hemen tüm meyve ve sebzeler sebze haline getirilip komisyoncular aracılığıyla satılmaktadır. Üretilen üzümün çok az bir kısmı şarap fabrikasına satılırken, şeker pancarının tamamı şeker fabrikasına, pamuğun tamamı Çukobirlik'e, ayçiçeğinin tamamı Karadenizbirlik'e, tahılların büyük kısmı TMO ve özel un fabrikalarına satılmaktadır. Dolayısıyla adı geçen ürünlerde pazarlama sorunları daha az yaşanmaktadır. Bitkisel ürünlerin muhafazası için uygun özellikte ve yeterli kapasitede depo bulunmadığından, üretilen ürünlerin sağlıklı koşullarda depolanması yapılamamaktadır. Bu da ürünlerin pazar değerini düşürmektedir.
- Üretimde girdi maliyetleri oldukça yüksektir.
- Kaliteli kaba ve konsantre yem üretimi yeterli boyutta değildir.
- Pazarlama organizasyonu olmadığı için (Broyler hariç) ürünler, olumsuz piyasa şartlarına tabi olmakta ve gerçek değerinin altında pazarlanmaktadır.
- Hayvancılığa hizmet götüren kurumsal yapıda da bazı aksamalar söz konusudur.
- Üreticilerin yetiştirilmesi için yapılan yayın ve eğitim çalışmaları üreticilerin yeterince rağbet etmemeleri sebebi ile istenilen verimi sağlamamaktadır.
- Suni tohumlama hizmetleri bölgeye göre ilde yüksek olmasına karşın, ırk ıslahında yeterli aşamayı sağlayacak düzeye ulaşamamıştır.
- Üreticiler gerek yem fabrikaları ve gerekse et ve süt tesisleri ile entegrasyonu sağlayamamış, bunun sonucunda maliyet ve satış fiyatlarında istenilen seviye yakalanamamıştır.

- Özellikle süt fabrikasının süt toplamada yeterli bir soğuk zincir ağına sahip olamaması, hem üreticilerin ürettiği çiğ sütü sokakta pazarlamasına ve hem de fabrikanın çok düşük kapasite ile üretim yapmasına yol açmaktadır.
- İşletmeler genellikle küçük aile tipi işletmeler olup, hem bitkisel ve hem de hayvansal üretimi birlikte gerçekleştirmektedir.
- Dolayısıyla ekonomik boyutta optimum ölçekte hayvancılık işletmeleri yok denecek kadar azdır.
- Hastalıklar da önemli kayıplara yol açmakta, kontrol mekanizmaları yeterince çalışmamaktadır.
- Son olarak ilde doğal koşullara uygun hayvansal üretim yapılamamaktadır.

Madencilik:

Elazığ ili çeşitli madenler bakımından Doğu Anadolu Bölgesinin en zengin illerinden birisidir. Özellikle mermer, krom, bakır, kurşun ve çinko bakımından önemli yataklara sahiptir. İl genelinde toplam 45 adet ruhsatlı maden ve mermer sahası bulunmaktadır. Ayrıca ikisi sıcak ve mineralli su (Kaplıca) kaynağı olmak üzere, çok sayıda içme ve mineralli su kaynağı da bulunmaktadır.

İldeki metalik madenlerin çoğunda belirlenmiş rezervlerin tükenmesi gerekçesi ile Etibank'a ait faaliyetler Guleman Kromit Sahası dışında tamamen durmuştur. Kromit dışında sadece Maden ilçesindeki kalkopirit (Bakır) sahasında bir Özel sektör kuruluşu tarafından bakır cevheri üretimi sürdürülmektedir. Ancak krom üretiminde durum farklı olup il genelinde 22 adet yatak ve zuhur grubu saptanmıştır. Günümüzde sadece Kapin ve Sori Yataklarında işletme faaliyetleri sürdürülmektedir.

İl sınırları içerisinde bulunan en önemli yeraltı kaynağı yurt dışı piyasalarda da ülkemiz ve Elazığ'ın adını duyuran mermerlerdir. İlin mermercilik iş kolundan yapılan ihracat sonucu ülkemize sağlanan döviz geliri 2000 yılı itibarıyla 11.000.000 dolardır.

Mevcut yeraltı kaynaklarına ilave olarak çoğunun varlığı tespit edilmiş, ancak terör ve rezervleri konusunda bir çalışma yapılmamış çok sayıda yeraltı kaynağı potansiyeli de mevcuttur. Bunlar, mermer, sanayi killeri, kalsit, florit ve feldspat gibi endüstriyel hammaddeler ve demir, kurşun, çinko ve bakır gibi metalik madenleri kapsamaktadır.

Elazığ İlinde çok çeşitli ekonomik rezervlere ve öneme sahip maden yatakları bulunmakla birlikte, son yıllarda yeterli miktarlarda üretim yapılamamaktadır.

Elazığ çevresinde madencilikteki yeterli üretimi engelleyen darboğazlar şu şekilde sıralanabilir:

- Madencilik ile ilgili mevzuat,
- Ulaşım ve Doğal yapı,
- Sermaye teminindeki güçlükler,
- Mülkiyet,
- Terör,
- Eğitim ve araştırma en başta gelenlerdir.

Çözüm Önerileri

Yukarıda sayılan darboğazların aşılmasında yapılması gereken şunlardır:

- Taş ve toprağa dayalı kaynakları hammadde olarak değil de, mamul halinde (hediyelik ve süs eşya) işletip pazarlama imkanlarının araştırılması,
- Çok ortaklı yapılanmaya yönelinmesi,
- Sektörel dış ticaret şirketlerinin kurulması,
- Üniversite-Sanayi işbirliğinin ciddi ve tutarlı yaklaşımlarla sektörde yapılabilecek çalışmaların ortaya konulması,
- Bilgi ve teknolojik gelişmelerin sanayi sektörüne sürekli aktarılmasının sağlanması (Bu amaçla Üniversite-Sanayi Koordinasyon Bürosu etkili olarak kullanılabilir),
- Kamuoyunun sürekli olarak ekonomik etkinlikler açısından haberdar edilmesi (Bu konuda, izleme komitesi yerel ve ulusal basın ile sıkı bir işbirliği geliştirmeli; yapılacak protokolle, kamuoyuna sürekli bir bilgi akışı sağlanmalıdır).
- Profesyonel işletmecik teknikleri, girişimcilik ve ortaklık kültürünün olumlu ve olası olumsuz yönlerinin öğretilmesi (Bu konuda da ETSO, Sivil Örgütler ve Üniversite işbirliği yapmalıdır),
- Nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesi (Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı, Fırat Üniversitesi, Organize Sanayi Bölgesi, ELAZIĞ TİCARET ODASI ve MÜSİAD arasında Üniversite Ulusal Sanayi Koordinasyon Bürosunun güdümünde işbirliğine gidilebilir).
- Mevcut ara insan gücüne yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesi,
- KOSGEB-Fırat Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Müdürlüğünün kurulması,
- Pazarlama şirketlerinin oluşturulması (Böyle bir şirket MÜSİAD önderliğinde ve Elazığ'da etkinlik gösteren KOBİ'lerin katılımıyla kurulmalı ve Elazığ" da üretilen ürünlerin özellikle yurt dışında pazarlanması bu şirket eli ile hızlandırılmalıdır),
- Çok amaçlı ve süreli fuarların kurulması,
- Kalkınma Bankası Şubesinin açılması,
- Ülke genelindeki büyük KOBİ'lere Elazığ'ı ve sektörü tanıtıcı çalışmaların yapılması (Bu maksatla ELAZIĞ TİCARET ODASI bir almanak çıkarabilir ya da hazırlanacak bir web sitesi ile hizmet verebilir),
- Tarıma dayalı, ancak ihracat imkânı yüksek olan sanayi yatırımlarının (Organik sebze ve meyve, dondurulmuş gıda) özendirilmesi,
- Küçük sanayi sitesinde üretim yapan küçük atölyelerin gerçek birer işletme haline dönüştürülebilmesi için gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.

Turizm:

- Elazığ'da turizmin geliştirilmesi için; İl merkezi, Elazığ-Malatya karayolu üzeri veya uygun görülecek bir alanda Elazığ-Malatya karayolu veya Elazığ-Diyarbakır karayolu çevresinde uluslararası standartlara uygun bir yüzme havuzu,
- Hazar Gölü kıyısında Su Sporları Merkezi yapımı, İl merkezinde bir Aqua Park.

- İl merkezi dışında uygun görülecek bir yerde iç ve dış turizme hizmet verebilecek nitelikte bir Eğlence Merkezi,
- Hazarbaba kayak merkezine konaklama tesisi,
- Harput'ta turizme hizmet verebilecek nitelikte bir yeme-içme tesisi yapımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Tarım:

Bitkisel üretimin temel stratejileri;

- bitkisel ürün yetiştiricisinin daha düşük maliyetle üretim yapması,
- üretilen ürünlerin iç ve dış pazarlarda rekabet edebilecek kalitede olması ve
- gerçek değerinde satılabilmesidir.

Bu amaçla tüm kâr amaçlı işletmelerde olduğu gibi, bitkisel üretim sektörünün temsilcileri olan çiftçiler de organizeli işletmeciliğe ve planlı üretime geçmelidir. Bunun için çok ortaklı şirketler, yetiştirici birlikleri, kooperatifler kurulmalı veya sektörde söz sahibi çeşitli firmalarla sözleşmeli üretim modelleri geliştirilip faaliyete geçirilmelidir. Söz konusu organizasyonlar oluşturulduğu takdirde,

- Yetiştiriciler daha kaliteli tohumlar üretecek veya daha ucuza tohum elde edebileceklerdir.
- İyi bir makine parkına sahip olacaklarından toprak daha iyi işlenecek ve verim daha fazla olacaktır.
- Bilgi alış-verişi daha etkin olacak ve bunun sonucunda gübre, ilaç kullanımı ve diğer tarımsal faaliyetler daha bilinçli yapılacaktır.
- Birlikten güç doğacağından bitkisel ürün yetiştiricileri, imalat sanayi, ulaştırma, depolama ve satış noktalarının bir ölçüde ortağı olacaklar, ya da bu imkânların sağladığı avantajlardan yararlanacaklardır.
- Yağmurlama ve damla sulama sistemine geçiş hızlanacak ve böylece toprağın yapısı daha iyi korunurken, daha az su kullanılarak, daha fazla ürün elde edilecektir.
- Münavebeli ekim daha entansif biçimde yapılarak hem ürün deseni zenginleştirilecek, hem de başta kaliteli kaba yem üretimi olmak üzere üretim miktarı artırılabilecektir.
- Tüm bu iyi gelişmeler, bitkisel üretim sektöründe kişi başına milli geliri yükseltecek, buna bağlı olarak da köyden kente göç önlenecektir.

Bütün bu bilgilerin ışığında bitkisel üretim sektöründe;

- Salça, konserve, meyve suyu fabrikaları ve bu fabrikaların alım merkezleri ile entegre olan sebze ve meyvecilik alanında yapılacak yatırımlar.
- Şarap fabrikası ile entegre olmuş bağcılık alanında yapılacak yatırımlar.
- Yağ fabrikaları ile entegre olmuş yağlı tohum (soya ve ayçiçeği kolza vs) yetiştiriciliği yatırımları,
- Birinci ürün olarak tane mısır üretimi yatırımları,
- Sulu ve kuru alanda yapılan yem bitkileri üretimi için yapılacak yatırımların öncelikli ve cazip yatırım alanlarının kârlı olduğu kanaatine varılmıştır.

Hayvancılık:

- Hayvancılık sektöründeki darboğazların aşılabilmesi amacıyla öncelikle üreticilerin organize üretim modeline geçmeleri (şirket, yetiştirici birlikleri, holdingler) sağlanmalıdır.
- İşletmelerin bu organizasyona geçmelerinde ve yine ölçek büyütülmesinde verilecek kredi ve teşvikler yönlendirici olmalıdır.
- Devletin mevcut hayvan varlığının ıslahında milli bir politikasının olması mutlaka gereklidir. Bu bağlamda soy kütüğü ve pedigrili yetiştirme önem taşımaktadır.
- Suni tohumlama ve hastalık kontrolü vb. hizmetler özellikle şirketleşmiş ve yeterli bilgi, beceri ve donanıma sahip özel müteşebbislere aktarılmalı, devlet ise sıkı denetimi sağlamalıdır.
- Özel müteşebbis açısından günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek, üreticilerle sözleşmeli üretimi gerçekleştirmiş ve soğuk donanım ağına sahip bir süt tesisi sadece Elazığ'ın değil, bölgenin ihtiyacı olarak görülmektedir.
- Yine aynı özelliklere sahip bir et entegre tesisinin kurulması, gelecekteki üretimi yönlendirmek açısından önemlidir. Bu amaçla Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesinin kurulması biran önce tamamlanmalıdır.
- İlde Köy-Tur A.Ş. benzeri entegre üretimi gerçekleştirebilecek yumurta tavukçuluğu ve arıcılık organizasyonlarının oluşturulması önemli ekonomik katkı sağlayacaktır.
- İlde faaliyet gösteren özellikle karma yem fabrikalarının kapasitelerinin artırılması da bu fabrikaların üreticiler ile sözleşmeli üretimi sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Toplam 21.200 hektarlık su ürünleri üretim alanı, Elazığ ilini su ürünleri üretim potansiyeli bakımından çok zengin bir il konumuna getirmektedir. Bununla birlikte ilde, bu potansiyelden bugüne kadar yok denecek kadar az düzeyde yararlanılmıştır.

Su Ürünleri:

- Süs balığı üretimi ülkemizde 10–15 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ülkemizde pazarlanan süs balıklarının % 90'ını diğer ülkelerden dış alım yoluyla sağlanmaktadır. İlde süs balığı üretimine uygun alanların tespit edilerek ve gerekli ısıtma sistemleri kurularak, bu alanda yapılacak çalışmalar sonucunda zaten ülkemizde çok az önem verilmiş olan bu sektörde büyük iktisadi katkılar sağlanması mümkündür.

İlde su ürünleri sektöründeki alt yapı ve organizasyonun sağlanması için aşağıda belirtilen yapılanmalar mutlaka sağlanmalıdır.

- Kafes balıkçılığı ve diğer su ürünleri yetiştiriciliği yapılan yerlere gerekli olan elektrik, haberleşme ve ulaşım ile ilgili alt yapı acilen götürülmelidir. Özellikle ulaşım, su ürünleri tesislerinin hem kuruluş, hem de işletme aşamalarında önem taşımaktadır.
- Su ürünleri yetiştiriciliği için müteşebbislere bir araya gelerek bir organizasyon oluşturmaları ve sorunlarını bu organizasyon aracılığı ile çözmeleri, müteşebbislere büyük avantaj sağlayacaktır.
- Avcılıkta günün gerektirdiği doğru avcılık yöntemlerini uygulayabilmek ve il sınırlarındaki yüzey sularında rantabl bir balıkçılık yapabilmek için Keban ve Karakaya baraj göllerinde faaliyet gösteren su ürünleri kooperatiflerinin mutlaka bir üst birlik çatısı altında toplanması zorunludur.

- Yine avcılığın sağlıklı yürütülmesi ve birim alandan yüksek verim alınabilmesi için. Balıkçıların eğitimine büyük önem verilmelidir.
- Avcılık ile ilgili yapılan kontroller, sadece av yasağı süresince değil aynı zamanda yasak bittikten sonra da küçük balık avlanmaması hususunda devam ettirilmelidir.
- Yetiştiricilik ve avcılıktan elde edilen balıkların uzun süreli muhafazası için ilde bulunan soğuk hava deposu imkânlarından yararlanılacağı gibi, ihtiyaca göre yenilerinin yapılmasına önem verilmelidir.
- İlin ihtiyacı olan yavru balığın karşılanması amacıyla yavru üretim tesisleri kurulmalıdır.
- Kaynakların ekonomik kullanımı açısından yüzey su kaynaklarında ıslah çalışmaları yapılmalıdır.
- İl, yüzey su kaynaklarından yetiştiricilik yolu ile elde edilen su ürünleri yapay üretimi yok denecek kadar azdır. Bu üretimin hemen hemen tamamı havuz yetiştiriciliği yoluyla elde edilmektedir. Buna karşılık, ilde su ürünleri üretiminde esas potansiyel olarak var olan kafeslerde balık yetiştiriciliği ihmal edilmştir.
- İlde kafes balıkçılığına uygun pek çok doğal göl ve baraj gölleri bulunduğundan kafes balıkçılığı ilde su ürünleri sektörünün gelişmesine büyük katkıda bulunacak bir potansiyel arz etmektedir. Bu mevcut üretim potansiyelinin daha verimli ve etkin kullanılmasının sağlanması açısından, il göllerinde aynı tesiste 6 aylık sürelerle sazan ve alabalık yetiştiriciliği (Nisan -Eylül arası sazan. Ekim- Mart arası alabalık) yaygınlaştırılmalıdır. Gerçekten, ilde hüküm süren iklim şartları yüzey su kaynaklarından bir yıl içerisinde iki ayrı ürün alınmasını mümkün kılacak özellikler taşımaktadır. Buna bağlı olarak da, üreticilerimiz aynı tesisten daha yüksek gelir elde etme imkânına sahip olmuş olacaktır.
- Elazığ İl sınırları içerisindeki yüzey su kaynaklarının 358 hektar alanının kafes yetiştiriciliği için kullanılması mümkündür. Bu alanda kafes yetiştiriciliği yapılması durumunda ile sağlayacağı toplam iktisadi katkı yaklaşık alabalık için 119.milyon, sazan balığı için ise 266.milyon dolar olacaktır. Kafes balıkçılığında yüzey su kaynakları için hedeflenen üretim miktarlarının gerçekleşmesi durumunda, yaklaşık 10.000 kişiye istihdam sağlanmış olacaktır.
- İlde mevcut su ürünleri yetiştiricilik potansiyellerine ulaşılabilmesi için, yavru balık üretim tesislerinin de kurulması gerekmektedir. Yavru balık üretimi, su ürünleri sektöründeki en kârlı yatırımlardan biridir.
- Günümüzde Keban Baraj Gölü'nde avlanan yıllık 12.220 kg/yıl kerevitin ile sağladığı iktisadi katkı yalnızca 122.200 dolardır. Ancak, kerevit yetiştiriciliği iyi planlanır ve teşvik edilirse bu üretim değerlerinin çok üstüne çıkmak mümkündür.
- Su ürünleri üretiminde temel unsurlardan biri olan ticari avcılık, ilde istenilen düzeyde değildir. İlin en büyük rezervuarı durumunda olan Keban Baraj Gölü'nün il sınırları içerisinde kalan kesiminde yılda ortalama 500 ton. balık istihali yapılmaktadır. Bu üretim miktarları, Keban Baraj Gölü'nde 1 hektardan ortalama 17 kg. balık avlandığını ortaya koymaktadır. Hâlbuki Keban Baraj Gölü gibi verimli baraj göllerinde 50 kg/ha balık elde edileceği öngörülmektedir. Bu durumda 32.120 hektarlık su ürünleri üretim alanına sahip olan Keban Baraj Gölü'nden yılda 1.600–2.000 ton balık avlanması mümkün görülmektedir.
- Karakaya Baraj Gölü'nün ilimiz sınırları içerisinde kalan kesiminde ise toplam balık istihali yaklaşık 350 ton/yıldır. Bu durumda Karakaya Baraj Gölü'nde bu miktarın 550 ton/yıla çıkarılması mümkündür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki su

kaynaklarından fayda sağlayan 2000' den fazla balıkçıdan her birinin yıllık asgari ağ ihtiyacı, 1000 m²'dir. Bugünkü fiyatlarla, donatılmış 100 metrelik ağın 100 dolar olduğu dikkate alınırsa: balıkçı başına yıllık ağ masrafı 1000 dolar olacaktır. Bunu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bütün balıkçılara oranladığımızda da 2 milyon dolar yıllık ağ ihtiyacı ve masrafı söz konusu olmaktadır. Elazığ İlinde kurulacak bir balık ağı imalat tesisi ile bölgeden çıkan ve önemsenmesi gereken bu paranın ilde kalması mümkün olacaktır.

- İl yüzey su kaynaklarından hedeflenen üretim miktarlarına ulaşılması durumunda, bunların ya hemen soğuk muhafazaya alınması, ya da ürün şeklinde işlenmeye tabi tutulduktan sonra soğuk muhafazaya alınmaları zorunluluğu vardır.
- Elazığ İli ve çevre illerde üretilecek su ürünlerinin muhafazası ve işlenebilmesi için en az 400.000 ton yıl kapasiteli soğuk muhafaza tesislerine ihtiyaç olacaktır.

Madencilik:

- Bu sektörlerde, ildeki metalik madenlerin halihazırda önemli oranda tüketildiği düşünülerek, gerek arama ve gerekse üretim yönünden mermerciliğe çok daha önem verilmelidir.
- Gelişmiş üretim teknolojilerinin kullanımı için sektör içerisinde ortaklıklar oluşturulmalıdır.
- Küçük sermayeli işletmelerin inşaat sektörüne verdiği üretim hizmetine ilave olarak, aksesuar ve süs eşyası üretimine de yönelmeleri (Örneğin; Masa, Sandalye, sehpa, biblo. Vazo, Saksı, küllük v.b.) gereklidir.
- Doğal mermerlere ilaveten suni mermer (Mermerit) üretimine de girilmelidir.
- Özellikle yurtdışı piyasalarında pazarı olan inşaat ve bahçe düzenlemede ihtiyaç duyulan çeşitli taş ve mermer ürünleri imalatına yer verilmelidir. Örneğin, eskitme ürünler, değişik şekil, boyut ve renkte kaya ve parke taşları v.b.
- Buban ve Golan gibi kaplıca suları mevcut verimleri ile ya da verimleri daha da artırılarak, başta ısıtma ve seracılık olmak üzere sağlık turizmi ile ilgili yatırımlar çok iyi bir şekilde değerlendirilebilir. İl genelindeki yer altı zenginlikleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bunlardan öncelikle mermercilik, madencilik ve sıcak ve mineralli sularla ilgili olarak ısıtma, seracılık ve sağlık turizmine dayalı alanlar ile rüzgar enerjisine dayalı enerji üretimi ve bununla ilişkili yan sanayi alanlarını kapsayan konularda yatırım yapıldığı takdirde hammadde bakımından kaynak sıkıntısı çekilmeyeceği aşıkardır. Bu dört konuda yapılacak yatırımlar hem kaynak, hem de pazar açısından yatırımcılar için cazip yatırımlar olarak önerilebilir.

Elazığ Havalisinin İhracat Potansiyeli

Elazığ'da çıkarılan mermer, krom ve bakır dünya standartlarında kaliteye sahiptir. Osmanlı'nın önde gelen iktisadi kaynaklarından olan MADEN BAKIR İşletmelerinde önemli ölçüde bakır çıkarılmakta ve bunun tamamı yurtdışına ihraç edilmektedir. Ayrıca Krom ve mermerde yine bu ilin önemli ihracat kalemlerindendir.

Elazığ'ın Yerli Potansiyellerini Harekete Geçirmek ve Katılımcılık

Elazığ'da yaşayan herkesin üretici durumuna gelmesi, hem Elazığ için, hem de ülke için çok olumlu bir gelişme olacaktır. Bunun da en ideal yolu "ev ekonomisi" yönteminin devreye sokulmasıdır.

Yeni bir yatırıma başlarken veya yarım kalmış, ya da işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle çalıştırılamayan tesislerinin çalıştırılması için para temini yolu olarak yeni ortaklar bulunması da önemli bir yöntemdir. Sonuçta Elazığ ilinde yatırım için gerekli olan dört unsur mevcuttur. Bunlar, Tabiat, Müteşebbis, Emek ve Sermaye'dir. Bütün mesele bu dört unsuru tek paydada toplayabilmektedir.

Elazığ'ın Ekonomik ve Sosyal Yönden Kalkınmasına ivme kazandırmak ve mevcut potansiyelleri harekete geçirmek için Elazığ Valiliğinin öncülüğünde Belediye Başkanlığı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı, MÜSİAD ve Gönüllü Kuruluşların katılımı ile, Elazığ I. Ekonomi Kurultayı'nın düzenlenmesi kararlaştırılmış ve bu karar, 8 Kasım 2000 tarihinde yapılan geniş katılımlı bir toplantı ile açıklanmıştır. Açıklanan bu kararı müteakip çeşitli platformlarda toplantılar düzenlenmiş ve neticede 1-2 Haziran 2001 tarihinde bu kurultayın yapılmasına karar verilmiştir. Kurultay Hazırlık Çalışmaları, Kurultayın Yürütülmesini üstlenecek teknik komitenin oluşturulması ile hız kazanmıştır.

Bu komitenin başta Fırat Üniversitesi olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluş temsilcileri ile yaptığı görüşmeler neticesinde;

Elazığ Ekonomisi için birinci derecede öncelik arz eden sektörler olarak; Bitkisel Üretim, Hayvancılık, Su Ürünleri, Yeraltı Kaynakları, Altyapı (Ulaştırma-Kentleşme), Turizm, İmalat ve Sanayi, Ticaret ve Finans sektörleri belirlenmiştir. Bu sektörlerle ilgili mevcut durum ve analizi, potansiyeller, darboğazlar, strateji ve gelişme senaryoları ile öncelikli yatırım alanlarının belirlenmesi çerçevesinde çalışmaları yürütmek ve raporları hazırlamak üzere; Fırat Üniversitesi öğretim elemanlarının önderliğinde, diğer kamu kuruluşlarındaki konuyla ilgili bürokratlar, özel sektör temsilcileri ve meslek teşekkülü temsilcilerinin katılımı ile her sektör için ayrı alt çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu çalışma gruplarında toplam 151 kişi görev yapmıştır.

Her sektördeki çalışma grupları, değişik zamanlarda bir araya gelerek çalışmalarını sürdürmüşler, yaptıkları çalışmaları Fırat TV stüdyolarında halkın görüşüne arz etmişler, katılımcıların görüşlerini de dikkate alarak 1-2 Haziran 2001'de yapılacak kurultay çalışmalarında temel oluşturacak nihai raporlarını hazırlamışlardır. Daha sonra Elazığ'dan sorumlu bürokratlar, kaymakamlar, özel teşebbüs temsilcileri, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden özel sektör yöneticileri, üniversite öğretim üyeleri ve sivil toplum örgütü mensuplarından oluşan üst kurul delegeleri belirlenerek, ilgili kurul tarafından hazırlanan raporlar kendilerine iletilmiş, üst kurulu oluşturan toplam 110 delege, 01 Haziran 2001 tarihinde bu raporları tartışarak kurultay raporuna son şeklini vermişlerdir.

GAZİANTEP

Genel Değerlendirme

Gaziantep, sanayi ve ticaret yapısı ile Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Coğrafi konumu itibarı ile de Gaziantep ili, Türkiye'nin batısındaki sanayi şehirleri ile Güneyin irtibatını sağlayan ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu ve Güney Anadolu bölgelerinin, her türlü ihtiyaçlarını karşılayan bir ticaret merkezi niteliğindedir. Dolayısıyla, şehir geniş bir pazara hitap etmektedir. Ayrıca önemli karayollarının kavşağında bulunması, Arap ülkeleri ile ticaretin yapıldığı bir şehir olması bakımından da, büyük önem taşımaktadır. Gaziantep'teki büyük sanayi işyerleri sayısı, Türkiye toplamının % 6'sını meydana getirmektedir.

Bu yapısıyla başta küçük ve orta ölçekliler olmak üzere, sanayi birimlerinin yarattığı geniş istihdam imkânları ile iktisaden faal nüfusun % 29'unun imalat sanayi kollarında çalıştığı görülür. İmalat sanayisindeki mevcut tesislerin büyük çoğunluğunun il merkezinde yoğunlaşmış olduğu görülmekte; kısmen Nizip hariç diğer ilçelerde ekonomik yapının daha çok tarım ve tarımsal sanayi ile eşdeğer geliştiği dikkati çekmektedir. Nizip ilçesinde başta gıda sektörü olmak üzere, mercimek, zeytinyağı, sabun imalatı ve büro mobilyaları yapan 100'ün üzerinde çeşitli ölçekte tesis mevcuttur.

Gaziantep'te gerek büyük ölçekte, gerekse de orta ve küçük ölçekte imalat yapan fabrika, atölye ve işyerleri ağırlıklı olarak şehrin dört ana bölgesinde yerleşim imkânı bulmuşlardır. İldeki sanayi, geçmiş yıllarda şehir içerisinde çeşitli bölgelerde dağınık bir şekilde yerleşmiş iken, son dönemde sanayinin gelişimi ile birlikte, Organize Sanayi Bölgesi, Küçük Sanayi Sitesi ve Gatem Bölgesi önemli sanayi merkezleri halini almıştır. Gaziantep'teki imalat sanayinin bir diğer özelliği de, mevcut sanayi kuruluşlarının tamamının özel sektöre ait olmasıdır.

Tablo - 22 : Gaziantep Sanayi ile İlgili Bazı Rakamlar (2003 yılı, adet)

Pamuk İpliği ve çırçır fabrikaları sayısı	35
Akrilik halı ipliği ve triko ipliği fabrikaları sayısı	90
Halı tezgahı sayısı	2500
Makarna imalatçıları sayısı	12
Un fabrikaları sayısı	72
PP-Polipropilen çuval fabrikaları sayısı	12
PVC ve PU-Poliüretan terlik, ayakkabı, bot vb. imalatçıları sayısı	80
Halı dokuma ve yan makine imalatçıları sayısı	15
Basınçlı kap imalatçıları sayısı	6
Diğer makine İmalatçıları sayısı	25
Para kasası imalatçıları sayısı	120

Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgesi, birbiri ile işbirliği halinde üretim yapan Küçük ve Orta Ölçekli işletmelere planlı bir alanda ve alt yapı hizmetlerinden yararlanarak, daha kolay ve ucuz üretim yapma imkânı sağlayan bir sistemdir. Gaziantep'te halen 12 milyon m² alanıyla üç

adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Ayrıca buna ilave olarak bir diğer 12 milyon m² alanla 4. Organize Sanayi Bölgesi de işadamlarına tahsis edilmiştir.

I. Organize Sanayi Bölgesi: 210 hektarlık alan üzerinde kurulu bulunan 1. Organize Sanayi Bölgesi'nde halen 138 firma faaliyetlerine devam etmektedir. Firmalar genelde orta ölçekli olup ağırlıklı olarak tekstil, makine-metal, kimya-plastik ve gıda alanlarında faaliyet göstermektedir. 1. Organize Sanayi Bölgesinde aylık ortalama 30 milyon Kw/h elektrik enerjisi ve 45 bin ton su kullanılarak, 25.000 işçi istihdam edilmektedir.

II. Organize Sanayi Bölgesi: 450 hektarlık alan üzerinde kurulmuş ve 275 sanayiciye tahsisi yapılmıştır. Şu anda 192 büyük ölçekli firma bölgede faaliyettedir. Halen bölgede 100 firma inşaat ve montaj durumundadır. Burada ağırlıklı olarak tekstil, kimya, plastik ve gıda alanlarında üretim yapılmakta olup, 30.000 işçinin istihdamı sağlanmıştır. Aylık elektrik tüketimi 35 milyon Kw/h; su tüketimi ise 50 bin ton civarındadır.

III. Organize Sanayi Bölgesi: 540 hektarlık alan üzerinde planlanmış olan bölgede faaliyet göstermek için 900'ün üzerinde sanayici arsa talebinde bulunmuş, ancak 289 sanayiciye arsa tahsisi yapılabilmektedir. Halen bölgede tekstil, gıda, inşaat malzemeleri ve sentetik dokuma alanlarında 77 firma faaliyete başlamış durumdadır.

IV. Organize Sanayi Bölgesi: Yukarıdaki üç bölgeden ayrı olarak Gaziantep sanayicilerinin taleplerini karşılamak amacıyla 4. Organize Sanayi Bölgesinde de arsa tahsisleri yapılmıştır. Toplam alanı 1200 hektar olan ve 50 bin, 100 bin, 200 bin ve 500 bin m² alanlar halinde parselasyonu yapılan bu bölgede ağır sanayi, otomotiv ve kimya yatırımlarının yapılması beklenmektedir.

İstanbul Sanayi Odası'nın açıkladığı Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasına Gaziantep'ten dokuz firma girmiştir. Bu firmalar şunlardır: 45. sırada İsko dokuma, 80. sırada Sanko Holding, 185. sırada Gülsan Sentetik, 204. sırada Aktoks Akrilik, 228. sırada Naksan Plastik, 266. sırada Merinos Halı, 345. sırada Şölen Çikolata, 349. sırada Süper Film ve 388. sırada Beşler Makarna.

Örnek Sanayi ve Küçük Sanayi Sitesi: İşletme hacmi ve üretim metotları ile küçük ve orta ölçekli sanayiciler için örnek ve teşvik olmak maksadıyla kurulan bu bölgede, tekstil makineleri çelik döküm, otomotiv yedek parçaları, buhar kazanları, baraj ekipmanları, hububat-bakliyat işleme makineleri, metal ve ağaç işleme makineleri, boya ve ambalaj sanayi tesisleri gibi işyerleri sayısı 2.575 ve toplam işçi istihdamı ise 25.000 kişidir.

Bölgede bulunan sanayicilere hizmet vermek gayesiyle kurulan KOSGEB merkezi, bölgedeki işletmelere eğitim, mühendislik, müşavirlik ve laboratuvar hizmetleri sunmaktadır.

Gatem Bölgesi: Bu bölgede halı fabrikaları, ayakkabı imalat fabrikaları, plastikçiler, gıda toptancıları, mobilyacılar, sebze hali, oduncular ve kömürcüler bulunmaktadır.

Nizip Caddesi ve Çevresi: Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin yapılmasından önce şehir içinde faaliyet gösteren ilk bölge Nizip caddesidir ve bölgede 150 firma faaliyet göstermektedir. Bu bölgede faaliyet gösteren firmalar genel olarak, plastik, ayakkabı, un, ırmık, halı, akrilik iplik, pamuk ipliği ve metal eşya üretimi yapmaktadır. Hızlı nüfus artışı ve kentleşme neticesinde şehir içinde kalan işletmeler üretimlerinin bir bölümünü veya tamamını sanayi bölgelerine taşıma eğilimi içerisindeyler.

Ünaldı-Şhreküstü Bölgesi: Hızla gelişim gösteren Gaziantep sanayisinin ilk yerleşim bölgelerinden biri olan bu bölgede faaliyet gösteren 700 firma bulunmaktadır. Mercimek işleme plastik ve halı fabrikaları yoğun olarak bu bölgede faaliyet göstermekte ve genel olarak küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri olma özelliğindedirler.

Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Gaziantep, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gelişmiş bir ekonomik merkez konumundadır. İmalat sanayinin genel yapısına bakıldığında, küçük imalathane ve atölyelerin yanı sıra, büyük tesislerin de gerek sayıca, gerekse de kapasite ve istihdam açısından fazla olduğu dikkati çekmektedir. İl sanayisi birçok sektörde Türkiye'de en önemli merkezi konumundadır. Gaziantep imalat sanayini aşağıdaki sekiz ana grup altında incelemek mümkündür.

Gıda Sanayi

Gaziantep imalat sanayisi içerisinde ilk sırada yer alan gıda sanayi iş yeri sayısı açısından Türkiye içerisinde %4'lük bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. Sektör, oluşturduğu istihdam açısından ise %2'lik bir payla Türkiye'de dokuzuncu sırada yer almaktadır. Gıda sanayisinin meydana getirdiği katma değer açısından ilk sırada yer alan Gaziantep'te bu sanayi içerisinde Makarna üretimi Türkiye ihracatının %60'ını, Mercimek üretimi %70'ini, un ve irmik üretimi de %60'ını karşılamaktadır. Gıda sanayi işyerleri il içerisinde toplam iş yeri sayısının %17 oranında bir payı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Gıda sanayi Gaziantep'te teşkil ettiği istihdam açısından %23 pay ile tekstil sektörünün ardından ikinci durumdadır. Oluşturduğu katma değer açısından ise %32'lik pay ile birinci sırada bulunmaktadır.

Tekstil Sanayi

Gaziantep imalat sanayi içerisinde %33'lük pay ile tekstil sanayi birinci sırada yer almaktadır. Gıda sanayi ile birlikte en yüksek istihdamı meydana getirerek Gaziantep'in göç alan bir merkez konumuna gelmesini sağlayan tekstil sanayi il içerisinde sağladığı istihdam imkânı açısından %39 pay ile birinci sırada bulunurken, Türkiye imalat sanayi genelinde %3'lük sektör payı ile beşinci sırayı almaktadır. Sektör katma değer açısından il içerisinde %32'lik payı ile birinci sırada bulunmakta; Türkiye imalat sanayi genelinde ise %2'lik payı ile 11. sırada yer almaktadır. Genellikle tekstil hammadde yarı mamul üretimi şeklinde yoğunlaşan yapısı ile tekstil sanayi potansiyelinin dokuma, giyim eşyası ve konfeksiyon üretimi açısından parlak bir geleceği bulunmaktadır.

Kimya-Plastik Sanayi

Gaziantep imalat sanayi içerisinde %8'lik pay ile beşinci sırada yer alan Kimya-Plastik sektörünün işyeri, istihdam ve katma değer bakımından değerlendirmesi yapıldığında, gerek il bazında, gerekse Gaziantep'in Türkiye imalat sanayisi içerisindeki yeri bakımından önemli bir potansiyel arz ettiği görülmektedir. İşyeri sayısı açısından Türkiye imalat sanayi genelinde %5'lik pay ile dördüncü sırada bulunan Kimya-Plastik sanayi istihdam açısından %10'luk pay ile Gaziantep içinde istihdam potansiyeli en yoğun dördüncü sektör konumundadır. Aynı konuda %2'lik sektör payı ile Türkiye genelinde dokuzuncu sırada yer almaktadır. Sektörün meydana getirdiği katma değer ise, Gaziantep'te dördüncü sıradadır ve %9'luk payı bulunmaktadır. Oluşturulan katma değer açısından Türkiye imalat sanayi genelinde %0,5'lik payı ile on dördüncü sırada yer almaktadır.

Metal ve Makine Sanayi

Gaziantep'te metal ve makine sanayi ilin ana sanayi dalları olan gıda, tekstil ve plastik sanayine dayalı olarak gelişmiştir. Metal makine sanayi imalat işleri bakımından il içerisinde %22 pay ile ikinci sırada yer almakta; sektör Türkiye imalat sanayi genelinde %3'lük pay ile altıncı sırada yer almaktadır. Otomotiv ve tarım makineleri konusunda da gelişmiş imalat iş yerlerine sahip olan Gaziantep'te istihdam açısından sektör %14'lük pay ile üçüncü bir sektör konumundadır. Türkiye imalat sanayi açısından %1 sektör payı ile on beşinci sırada bulunan metal ve makine sanayi oluşturduğu katma değer açısından il içinde %9'luk pay ile üçüncü sırada; Türkiye genelinde %0,4'lük pay ile yirmi ikinci sırada bulunmaktadır.

Otomotiv Yan Sanayi

Doğu ile Batı arasında bir geçiş noktası üzerinde bulunan Gaziantep'te, ticaret ve sanayinin gelişimine paralel olarak gelişen sanayi dallarından biri olan otomotiv yan sanayi, Gaziantep'te geleceği olan sanayi dallarından biridir. Orta Doğu'ya açılan bir kapı olması dolayısıyla Gaziantep'ten geçen uluslararası taşıtların tamirat, bakım, onarım ve yenileme işlerinin tamamına yakını Gaziantep'te yapılabilmektedir. Ülkemizde otomotiv sanayi kuruluşlarına yedek parça üretimi de seri şekilde Gaziantep'te yapılabilmektedir.

İnşaat Yan Sanayi

Meydana getirdiği istihdam potansiyeli açısından çevre illerden göç ve nüfus artışı baskısı ile karşı karşıya olan ve bunlara bağlı olarak da hızla gelişen Gaziantep'te, konut ihtiyacına bağlı olarak inşaat yan sanayi gelişmiş durumdadır.

Deri ve İşlenmiş Deri Mamulleri

Bölgenin canlı hayvan ihracat merkezi konumunda olan Gaziantep'te büyük bir ham ve işlenmiş deri potansiyeli bulunmasına rağmen, dericilik sektörü yeterince gelişmemiştir. Dericilik basit işleme yöntemleri ile toplanarak İzmir, İstanbul gibi illere deri işleme sevkiyatı yapılmaktadır. Gaziantep'teki mevcut deri imalathaneleri genellikle küçük atölyeler şeklinde yapılmış olup, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere, çevre illerin ayakkabı ihtiyacı buradan karşılanmaktadır.

Orman, Ağaç ve Kağıt Ürünleri

Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri şeklinde yapılmış olan bu sektör, çoğunlukla Küçük Sanayi Sitesi içerisinde faaliyet göstermektedir.

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kalkınma yarışında elde ettiği başarılarla Türkiye'ye örnek olan Gaziantep'in; marka şehir olma yolundaki stratejileri belirlenmiştir ve bu stratejilere uygun çalışmalar yürütülmektedir. Ana temalarını işlemiş olduğumuz sanayi, sosyal ve teknik altyapı ve planlama konularında Gaziantep şehrinin doğası, tarihî, kültürel mirası ve sektörel dağılım yapısını belirlemek ve sürdürülebilir gelişmenin temelini oluşturacak politikaları belirlemek maksadıyla yapılan ön çalışma aşağıda sıralanmıştır.

Sanayi

Gaziantep sanayisinin uzmanlık alanları GAP entegre projesi ile Suriye, Ürdün, Irak, İran, pazarları da dikkate alınarak yönlendirilmelidir. Gaziantep'te yatırım yapan herkesin elindeki kaynak toplumsal açıdan kaybedilmemesi, yanlış yatırımlara yönlendirilmemesi gereken kaynaklardır. Daha güçlü bir kent sektörel çeşitliliğin ve uzmanlaşmış üretimin olduğu bir kenttir. Bu nedenle kentsel gelişme planı ulusal, bölgesel ve uluslararası vizyonu olan bir sanayii ortaya çıkaracak hedeflere sahip olmalıdır.

Üç organize sanayi bölgesinde yatırımlar hızla ilerlemiş olup, dördüncü organize sanayi bölgesi de yatırımlara açılmıştır. 24.000 milyon m² toplam alana sahip olan dört organize sanayi bölgesi de iç içedir. Gerek stratejik, gerekse de ulaşım ya da istihdam hesapları bakımından Beşinci Organize Sanayi Bölgesi ile ilgili başka bir alanda çalışmaların hızla yürütülmesi gerekmektedir.

Organize sanayi bölgesine gidiş gelişte sıkıntılar yaşamamak için, ulaşım master planı çıkarılarak hafif raylı sisteme geçilmelidir.

Gatem Bölgesi'nde yer alan ve milyon dolarlık ihracatlar gerçekleştiren Halıcılar Sitesi'nin yollarından; çevre yollarını Büyük Şehir Belediyesi'nin, iç yollarını Şehitkâmil Belediyesi'nin bir an önce asfaltlaması gerekmektedir

Gaziantep-Ş.Urfa karayolu bölgenin en işlek ve kazaların en çok olduğu yoldur. Bu nedenle Gaziantep-Ş.Urfa karayolu çözüme kavuşturulmalıdır. Irak'la olan ticarî faaliyetlerin artmasından dolayı da, araç trafiği her gün tehlikeli boyutlarda artan bu güzergâhın tek çözümü inşaatı devam eden oto yolun doğu bağlantı bölümünün açılmasıdır.

Turizm

Gerek Gaziantep'in merkezinde, gerekse de günü birlik ulaşım alanı içinde olan Zeugma, Yesemek, Rumkale, Dülük, Nemrut, Antakya, Harran ve Şanlıurfa'nın tarihî ve turistik değerlerini iyi kullanmak gereği bulunmaktadır. Gaziantep, hem bu saydığımız coğrafyalara 1-2 saat mesafedeki ulaşım kolaylığına, hem de kentsel gelişmişlik açısından bölgenin turizm alt yapısını hemen oluşturabilecek birikime sahiptir. Bu nedenle kentsel gelişme planının bölgesel turizm envanterine sahip bir yaklaşımının olması zorunludur.

Zeugma Antik Kenti'nde yürütülen kazılardan elde edilen mozaikler, Gaziantep Arkeoloji müzesinin yetersizliğinden dolayı depolarda bekletilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak yurt içi ve yurt dışından çeşitli üniversiteler Gaziantep'e davet edilerek, sempozyum düzenlenmeli ve çağdaş bir müze için sponsorlar bulunmalıdır.

Eski Gaziantep evleri yıkılmadan harabe olmaktan kurtarılarak, restore edilip turizme kazandırılmalıdır. Son üç yılda ona yakın Gaziantep evi turistik restaurant haline getirilmiştir. Bu evlerin sayısı çoğaltılarak, Gaziantep yemekleri, Gaziantep kültürü, Gaziantep musikisi, folkloru, edebiyatı, tarihçesi, yemenisi, kutmisi, sedef işçiliği ve bakır oymacılığı yeniden canlanmalıdır.

Gaziantep turizmden hak ettiğini maalesef alamamaktadır. Bir yandan Zeugma, Elifhisar, Rumkale, öbür yanda Dülük, Yesemek olmak üzere, Zeugma'ya gelen iç ve dış turistlerin hayal kırıklığına uğramaları önlenerek çarpıcı eserleri ve tarihî mekanı görmeleri sağlanmalıdır. Bunun için de, Zeugma antik kentinin aslına uygun bir villası çıkarılan eserlerle inşa edilerek mozaikler sergilenmeli, Efes misali bir antik kent oluşturulmalıdır.

Tarım

Kilis Öncüpınar'daki milyonlarca m² alan mayınlardan temizlenerek, bu bakir araziler organik tarıma geçirilmelidir.

Dünyanın en lezzetli fıstığı Gaziantep'te yetiştirilmesine rağmen, gerek üretiminde yapılan hatalar, gerek ürün çeşitliliğine gidilememesi ve gerekse de pazarlama ve reklam ayağının zayıflığından dolayı hak ettiği yeri alamamıştır. *Güneydoğu Birlik ve Fıstık Araştırma Enstitüsü* geliştirilerek bu ürünün hak ettiği yere getirilmesi sağlanmalıdır. Bir zamanlar Dünya'da fıstık üretiminde ilk sırada yer alan ülkemiz maalesef bugün ABD ve İran'dan sonra gelmektedir.

Ülkemizin tüm kentlerinde olduğu gibi Gaziantep'te de önemli bir eksik olan istatistiksel veri birikimi, gerçekleştirilebilir proje üretimlerinin önünde önemli bir engeldir. Tüm sorunların doğru tespit edilip, doğru zamanda, doğru projelerle çözüme gidilebilmesi için, doğru verilere ihtiyaç vardır. Bu amaçla oluşturulacak Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kurulması için yatırıma başlanılmalıdır.

Ticaret

Gaziantep bölgenin en önemli ticaret kentidir. Doğu ve Güneydoğu ile Ortadoğu'nun tüm ticarî ihtiyaçlarını karşılamakta uzmanlaşmış Gaziantep'in bu günden sonra bilerek ve hedefleyerek ticaret sektörünü geliştirmeye ihtiyacı vardır.

Eğitim

Gaziantep'in eğitim alt yapısı nicelik ve nitelik açısından zayıftır. Ülkenin altıncı büyük kentinin eğitimde gelişmişlik sıralamasında 36. sırada yer alması durumu gözler önüne sermektedir. Mevcut eğitim yapısının kalitesinin artırılması ve eğitim alt yapısının hedeflenen sektörel gelişmelere nitelikli iş gücü yetiştirmesi ve sektörel gelişmelere öncülük eden projeler üreten kurumlar haline getirilmesi için, eğitim, şehir gelişme planının temel politikası olmalıdır.

Üniversite eğitiminin hem üretime katkı sağlayan, hem de şehrin sosyal hayatına katılan bir yapıya kavuşturulması gereklidir. Özel Üniversitelerin hatta ihtisas üniversitelerinin kurulması teşvik edilmelidir. Gaziantep'te halen 4480 derslik ihtiyacı bulunmaktadır.

Şehircilik ve Alt Yapı

Gaziantep'in şehir imar planları gecekondulaşmayı önleyecek bir şekilde geliştirilerek, kent bulvarları ve alt yapısıyla modern bir şekilde düzenlenmelidir.

Toplu Konut Yaklaşımı

Gaziantep, çoğu kez alt gelir grubunun konut ihtiyacını karşılamaya yönelik ciddi politikalar üretememiştir. Belediyelerin elinde kalan arsa stokunu görmeden, alt gelir grubuna yönelik toplu konut üretimi hangi alanda yapılabilir sorusuna cevap vermemiz güçtür. Ancak Gaziantep kentleşmesinin en önemli sorunu olan kaçak yapılaşmanın önlenmesi gerekir. Alt gelir grubuna toplu konut üretimi modeli ile alt gelir grubuna yönelik kentsel arsa üretimi modeli gibi çözümler detaylı olarak irdelenmelidir.

Kentsel Dönüşüm Projeleri

Kentsel dönüşümün hedef kitlesi kaçak ve düzensiz yapılaşma alanlarıdır. Gaziantep'in kaçak yapılaşma alanlarındaki önemli sorunu mülkiyetin kullanıcıların elinde olmaması sorunudur. Teknik anlamda ıslah planlarının kapsadığı alanlarda mülkiyet sorunlarının çözümünde son on beş yılda %15'lere ulaşılmıştır. Oysa ki kanun 20 yıldır yürürlüktedir. 2981/3366 yasalarla yapılması zorunluluk olan şulandırma işlemleri gerçekleşmemiş; şu anda bir çok aile yasal anlamda başkasının arsası üzerinde kaçak yapı yapma suçunu işlemiş durumdadır.

Halen Gaziantep belediyelerinin elinde uygulama planları olmakla beraber, bu planlarda ve planların yapılış süreçlerinde olumsuzluklar olduğu, bu nedenle uygulamada sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu eksikliklerin ve uygulamalarda görülen aksaklıkların giderilmesi; bu sayede de Gaziantep şehrinin belirlenen hedefe ulaşması için, imar planlarının günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Çarpık yapılaşmanın ve şehrin nüfusunun artmasından ötürü Gaziantep sanayisine, ticaretine, turizmine, eğitimine, sağlığına, kültür ve sanat hayatına ve tarihine yeni ufuklar açması hedeflenmelidir.

100. yıl Atatürk Kültür Parkı, Gaziantep'in sahip olduğu önemli bir şehir parkı projesidir. Bu parkın hayata geçirilmesinde, parkın içerisinde bulunan şahıs mülkiyetleri ve parka yapılması gerekli olan projelere bütçe ayrılmalıdır.

Ulaşım

Ulaşımı temelde, şehirlerarası ulaşım ve şehir içi ulaşım olarak iki başlık altında ele alınmalıdır.

Havaalanı

Gaziantep, dünyanın her noktasına çok kısa sürede ulaşan ve ulaşabilen bir kent olmalıdır. Bu nedenle uluslararası havaalanının yapımı tamamlanmalıdır. Bunun için gerekli politikalar oluşturulmalı, toplumsal baskı bir güç olarak kullanılmalıdır.

Demiryolu

Demiryolunun şehir içi geçişi değiştirilmelidir. Organize Sanayi Bölgesi'nde oluşturulacak yeni bir ana istasyonla, otoyola paralel bir güzergâh yapılarak GATEM doğusundan eski güzergahına bağlantı yapılabilir. Demiryolu kent içi geçişinin kalkmasıyla kent

içinde oluşturulacak boşluk, fuar, kültür merkezi, ticaret merkezi ve kentsel yeşil alan olarak kullanılabilir. Diğer taraftan organize sanayinin yük taşıma ihtiyacı ağırlıklı olarak demiryollarına kaydırılabilir.

Şehir İçi Ulaşım

Ulaşımın ciddi bir sorun olmaktan çıkarılabilmesi için, şehir master planı yapılarak hafif raylı sistem hayata geçirilmelidir. Kent içi ulaşım Gaziantep için pahalı bir iş olmaktan çıkarılmalıdır. Toplu taşımacılığa önem verilmeli, kamu yararına hizmet etme anlayışından uzaklaşmadan özel toplu taşımacılık yeniden düzenlenmeli ve özendirilmelidir. Raylı Sistem Gaziantep için oldukça önemlidir. Ancak bu sistemin uzun vadeli kullanılacağı düşünüldüğünde, *Ulaşım Master Planının* acilen yapılması gerekmektedir.

Karayolu

Otoyolun Habur sınır kapısına kadar yapımı desteklenmeli ya da en azından Urfa'dan sonraki kısmın bölünmüş yol olarak yapımı sağlanmalıdır. Diğer taraftan bölge kentleriyle ulaşım kalitesinin artması için Adıyaman, K. Maraş, Kilis bağlantıları iyileştirilmelidir.

İhracat Potansiyeli

Tarihin geçmiş dönemlerinden bu yana Gaziantep ile İpek yolu üzerinde kurulmuş iş merkezleri arasında yakın bir ilişki gelişmiş ve bu sayede bölgede oldukça canlı bir ticarî hayat ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, 19. yy'da ve I. Dünya Savaşı sonrasında Gaziantep kenti ticaret bakımından yakın ilişki içinde bulunduğu Halep ve Şam gibi güney illerinden ayrılmış, bu nedenle de durgun bir döneme girmiştir.

Kısaca söylemek gerekirse, Gaziantep gerek tarihten gelen yakınlığı, gerekse de sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde bulunması sebebiyle, Ortadoğu Ülkeleri ile ekonomik bağ kurmuş bulunmaktadır. Gaziantep'in ihracat kapısı olarak gelişmesinde etken olan bir diğer önemli özellik, halkın yaratıcı gücünden kaynaklanan oldukça ileri düzeyde gelişmiş bir imalatçılık yeteneğinin mevcut olmasıdır. Bu çerçevede ilde sanayinin çeşitli dallarını içine alan oldukça geniş bir çeşitleme ortaya çıkarılmıştır.

Devlet desteği olmadan tamamen kentin kendi imkânlarıyla meydana getirilen sanayinin en büyük özelliği küçük ve orta boy işletmelerdir. Bunlar dış ticarete de yoğun bir şekilde işlevlerini sürdürmektedirler. Mevcut imalat sanayi ve tarımsal faaliyetler çağının gereklerine uygun bir şekilde seri üretime geçirildiğinde, yörenin ihracat potansiyeli arttırılmış olacaktır.

Tablo - 23 : Gaziantep'in Başlıca İhracat Kalemleri (milyon dolar)

Maddeler	2003 Ocak-Temmuz	2004 Ocak-Temmuz
Makina halısı	96,8	144,7
Akrilik ve diğer sentetik iplikler	67,1	107,1
Kuru kayısı	24,5	46,7
Bisküvi-pasta-şeker	24,3	43,5
Pamuklu mensucat	24,1	42
Pamuk ipliği	27,7	39,6

Örme mensucat	26,8	32,4
Ev tekstili	16,1	29,7
Sentetik mensucat	14,9	25,5
Buğday unu	14,3	18,3
Kristal ve küp şeker	1,4	13,3
Bitkisel sıvı yağlar	4,8	12,3
Plastik çuval	8,3	5,9

Tablo - 24 : Gaziantep'ten İhracat Yapılan Başlıca Ülkeler

Ülkeler	2003 Ocak-Temmuz(milyon \$)	2004 Ocak-Temmuz (milyon \$)
Irak	35,8	90,6
İtalya	37,3	44,9
Almanya	25,7	43
ABD	26	39,2
S.Arabistan	25,3	29,6
Suriye	13,1	20,5
Polonya	7,8	20,6
İngiltere	11,6	18,7
Rusya Federasyonu	4,8	17,9
Romanya	14,1	17,9
Yunanistan	11,4	16,8
İran	9,2	13,6
Özbekistan	12,4	13,6
Kırgızistan	4,5	11,2
Fransa	9,7	11,1

Türkiye'den yapılan toplam ihracatın yıllar itibarıyla ortalama %7 ilâ %10'unu gerçekleştiren Gaziantep'in ihracatında, 1989 yılında baş gösteren Körfez Krizi ve sonucunda uygulanmaya başlayan ambargo nedeniyle 1990 yılından itibaren önemli gerilemeler olmuştur. 1997 yılı sonrası Asya krizi, daha sonra Rusya krizi ve 1999 yılında yaşanan felâketlerin de sanayiye etkisiyle Gaziantep ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki ticarî faaliyetlerde gelişmeler tersine dönmüştür.

Dönemler itibarıyla Avrupa'dan Uzakdoğu'ya; Afrika'dan Amerika'ya yaklaşık 85 ülkeye Gaziantep'ten ihracat yapılmakta olup; bu rakamın diğer sınır kapılarından ve diğer illerden yapılan ihracat tutarlarıyla birlikte yıllık toplam 2,5 milyon dolar seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo - 25 : En Çok İhraç Edilen Sanayi Ürünleri ve Oranları

Sanayi ürünü	Toplama Oranı (%)
Sentetik iplik	20,1
Pamuk ipliği	16
Makine halısı	13,7
Triko örgü	7,3
Bisküvi, çikolata, çiklet	6
Toz şeker	5,9

Un	5,1
Polipropilen çuval	3,2
Bitkisel yağ	3
Pamuklu örgü kumaş	1,8
Diğer	17,9
Toplam	100

Kalkınmada Yerel İnsiyatif

Firmaların kendi sektörleri içinde büyümeleri için marka olmaları gerekir. Marka oluşturmak için ise şirketlerin güçlü bir sermaye yapısına, tanıtım organizasyonuna ve reklama ihtiyaçları vardır. Küçük işletmeler önce büyük kuruluşlara fason üretimi yapıyor olabilirler. Fakat, zaman içerisinde aynı sektörde faaliyet gösteren büyük kuruluşlarla ya birleşmeli veya kaynakları yetiyorsa kendi markalarını oluşturmalarıdır. Bunun için, daha önce dünya markalarına mal üreten Mavi Jeans'i örnek gösterebiliriz. Bu kuruluş önceleri fason üretimiyle yola çıkmışken, bugün dünya markasına soyunmuştur.

Gaziantep'te iş adamları dernekleri ile oda başkanları bir araya gelerek şehrin kalkınması için ortak bir platform oluşturmuşlardır. MÜSİAD Başkanı, Ticaret Odası Başkanı, Organize Sanayi Bölgesi Başkanı, HÜRSİAD Başkanı ve Serbest Bölge Başkanları 2002-2003 yıllarında bir araya gelerek, *Gaziantep Kent Konseyi Tüzüğü*'nü hazırlamışlardır. Bu tüzükle 21. yüzyılda Gaziantep'in doğası, tarihî, kültürel mirası ve sosyoekonomik hayatı ile bütünleşecek stratejilerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Kent Konseyi Tüzüğü ile, şehrin sürdürülebilir gelişmesinin temelini hazırlayacak politikalar tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

1997 yılının Mayıs ayında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde kurulan Gaziantep Kent Konseyi'nin başkanlığına Büyükşehir Belediye Başkanı Asım Güzelbey; Genel sekreterliğine ise MÜSİAD Gaziantep Şube Başkanı açık oylamayla kent konseyi üyeleri tarafından seçilmişlerdir. Böylece Gaziantep Kent Konseyi; *Gündem 21 Habitat II*'nin sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik, yapabilir kılma ve halkçılık ilkelerinin ışığında insan hayatını ilgilendiren her türlü konuyla ilgilenmeye başlamıştır.

Bu çerçevede ilgilendiği başlıca konular aşağıdaki gibi sıralanabilir;

Kentin sanayi, ticaret, el sanatları ve KOBİ'leriyle birlikte büyümesi.

Kuruluşların birbirleriyle entegre olması.

Kuruluşların kendi markalarını oluşturmalarının sağlanması.

Çevrenin ve doğal varlıkların korunması, geliştirilmesi.

Şehrin imar planlarının modern şehircilik anlayışı çerçevesinde geliştirilmesi.

Alt yapı ve ulaşımında master planlarına göre hareket edilmesi.

Sporun her yaşa sevdirmesi desteklenmesi, spor tesislerinin geliştirilmesi, gençliğin spora özendirilmesi.

Eğitimde 30. sıralarda bulunan Gaziantep'in ön sıralara çekilmesi.

Sağlıkta 30. sıralardan yukarıya çıkarak metropol bir kente yakışır düzeye getirilmesi.

Kültür-sanat ve turizmde çok zengin olan Gaziantep'in kültür varlıklarını amatörükten dinamik bir yapıya kavuşturulması.

İZMİR

Genel Değerlendirme

İzmir ekonomisi; %30 oranında sanayi, %23 oranında ticaret, %14 oranında ulaştırma-haberleşme ve %8 oranında da tarımsal faaliyetten oluşur. Sanayide; petrol ve kimyevî ürünler, metal, tekstil, makine, otomotiv, gıda, tütün ve toprağa dayalı üretim yapan kuruluşlar ön plana çıkmaktadır.

Şehir hayatında gıda, inşaat, tekstil-konfeksiyon, ağaç-mobilya, kimya-plastik ve tarım ürünleri ticareti yaygındır. Tarım ve hayvancılıkta ise; tütün, pamuk, incir, üzüm, zeytin ve zeytinyağı, sebze, meyve, balık ve hayvansal ürünler üretimi üst sıralarda yer alır. Ayrıca şehirde toptan ve perakende ticaret büyük ölçüde gelişmiş durumdadır. Kent çeperlerinde konumlanmış olan hipermarket ve alışveriş merkezleri ticarî hayata yeni bir boyut kazandırmış, İzmir halkı da böylece alışveriş ve eğlence konusunda yeni alışkanlıklar edinmiştir. Kentteki girişimciler iç pazar dinamiklerini ve potansiyellerini daha verimli şekilde kullanmak maksadıyla bir takım birliktelikler oluşturmuşlardır. EGS, KİPA, ESBAŞ, EGOD, BESAS, GEDAŞ bunlardan bazılarıdır. İşbirliği ve güçbirliği yapan firmalar böylece kent ekonomisine daha etkili bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

Şehirde yaklaşık 272.000 esnaf, 60.000 ticarî işletme ve 6.000 sanayi tesisi mevcuttur. İzmir'i ilçeler bazında irdelemek gerekirse, Aliaga Türkiye'nin en önemli ağır sanayii merkezlerinden olmakla birlikte, bunun yanında metal, petro-kimya, gübre, kağıt ürünleri sanayiinde, Kemalpaşa ve Torbalı toprak, tütün, imalat ve tarıma dayalı sanayiinde, Tire, Bayındır, Bergama, Kınık ve Ödemiş, tarım ve tarıma dayalı sanayii ve ticaretinde, Urla, Menderes, Çeşme, Seferihisar, Dikili, Selçuk ve Foça turizmle birlikte tarım sektöründe, yine Tire, Ödemiş ve Bayındır da alternatif turizm imkânları konusunda yoğunluk kazanmıştır.

Merkez ilçelerde ticaret merkezleri Konak, Karşıyaka ve Bornova olmakla birlikte, tüm ilçelerde ticarî aktiviteler yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Sanayi türü faaliyetler ise daha çok Bornova, Çiğli, ve Gaziemir'de ön plana çıkmıştır. İzmir ve çevresi yabancı sermayenin iştahını kabartacak bir potansiyele sahiptir. Özellikle Torbalı ve Kemalpaşa çevresinde, İzmir Atatürk OSB'de ve Ege Serbest Bölgesinde yabancı yatırımcılar farklı sektörlerde faaliyet göstermektedirler.

Tablo - 26 : İzmir'de Ekonominin Sektörel Yapısı

İktisadî Faaliyet Kolları	İzmir GSYİH `sı İçindeki Payı (%)	Ege Böl. GSYİH `sı İçindeki Payı (%)	Türkiye GSYİH `sı İçindeki Payı (%)
Tarım	7,8	15,9	13,6
Sanayi	30,5	27,0	28,4
İnşaat	3,5	3,9	5,2
Ticaret	22,9	23,0	21,9
Ulaştırma ve Haberleşme	13,5	12,3	13,5
Mali Kuruluşlar	2,2	1,6	2,4
Konut Sahipliği	5,3	5,7	5,2
Serbest Meslek	2,7	2,0	2,3
Devlet Hizmetleri	3,7	3,7	4,6
İthalat Vergisi	9,3	4,9	4,5
Toplam	100	100	100

Tablo - 27: İzmir’de Başlıca İktisadî Faaliyet Kolları
(2001 Değerleri, 1987 Sabit Üretici Fiyatları ile)

İktisadî Faaliyet Kolları	İzmir'in Ege Bölgesi GSYİH'sı içindeki payı (%)	İzmir'in Türkiye GSYİH'sı içindeki payı (%)
Tarım	20,4	4,4
Sanayi	47,0	8,2
İnşaat	37,7	5,1
Ticaret	41,3	8,0
Ulaştırma ve Haberleşme	45,5	7,6
Mali Kuruluşlar	56,9	6,9
Konut Sahipliği	38,5	7,7
Serbest Meslek	54,6	9,0
Devlet Hizmetleri	41,8	6,0
İthalat Vergisi	79,0	15,8
TOPLAM GSYİH	42,0	7,6

İldeki yatırım imkânları 1990'lı yıllarla birlikte devlet politikası haline gelen OSB'lerde yoğunlaşmaktadır. OSB'ler dışındaki yatırımlar ise İzmir merkezde Bornova, Çiğli ve Gaziemir ilçelerinde yoğunlaşırken; çevre ilçelerde ise Torbalı İlçesi Oğlananası, Yazıbaşı, Pancar, Ayrancılar Beldeleri, Menemen İlçesi, Koyundere ve Ulukent Beldeleri'nde yoğunlaşmaktadır. Yatırımların yer seçimi daha çok ulaşım akslarında yoğunlaşmıştır.

İlde statüsü yasal zemine oturtulmuş, organize hale getirilmiş ve üretim faaliyetleri için alt ve üst yapı olanakları temin edilmiş bir takım yatırım sahaları bulunmaktadır. Bu oluşum, yatırımcılara uygun üretim iklimi sunmaktadır. Bu oluşumlar şunlardır:

- 1- Organize Sanayi Bölgeleri.
- 2- Serbest Bölgeler.
- 3- Teknoloji Geliştirme Bölgesi.
- 4- Endüstri Bölgeleri.
- 5- Sanayi Siteleri.
- 6- İhtisas Siteleri ve Çarşılar.

Mevcut olan bu oluşumlara, halen tartışılmakta olan Nitelikli Sanayi Bölgeleri oluşumu da eklenebilir.

Belirtilen yatırım sahaları dışında yatırımcılar, belediye sınırları içerisinde veya belediye sınırı dışında kalan alanlarda yasalarla belirtilmiş prosedürleri gerçekleştirdikten sonra yatırımlarını gerçekleştirebilirler.

Mücadir alan içindeki veya dışındaki imar planlarında; sanayi, küçük sanatlar, konut dışı kentsel çalışma alanı, depolama alanı, toptan ticaret alanı, maden çıkarma alanı olarak gösterilen yerlerde yatırımlarını yapabilirler. Bu yatırımlar için mevzii imar planları yaptırabilirler.

Bunun dışında turizm sektöründe yatırım yapmak isteyen girişimciler de, imar planlarında turizm tesis alanı, günübirlik konaklama alanları, kamping alanları, turizm ve ikinci konut yerleşme alanları yatırımlarını gerçekleştirebilirler.

İzmir'deki OSB'lerden bir tanesinin de *Endüstri Bölgesi* ilan edilmesi hususunda çalışmalar yapılmaktadır.

Kentte teknopark kurma çalışmaları da devam etmektedir. *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri* adıyla kanun ve yönetmelikleri çıkan teknopark için şimdilik sadece Urla'da Yüksek Teknoloji Enstitüsü kampüsü içinde yaklaşık 200 hektarlık bir alan seçilmiş durumdadır. *İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi* ismiyle kurulan bölgenin işleticisi ve kurucusu konumundaki şirket, kurulmuş olup çalışmalara başlanılmıştır. Önümüzdeki beş yıl içinde ileri teknoloji üreten bir merkez niteliği dışında bölge adeta bir teknokent kimliğine bürünecektir.

OSB'ler dışında İzmir'de iki de Serbest Bölge bulunmaktadır. İlde yer alan Ege ve Menemen Serbest Bölgelerinde, 2002 yılında 2,1 milyar dolarlık toplam ticaret hacmi ile Türkiye'deki serbest bölgelerde yapılan dış ticaretin %19'u gerçekleştirilmiştir.

Özetle; sosyal, kültürel, sportif ve rekreatif aktiviteler ve ticarî, sınaî, turistik firmaları, birleşik sektörel şirketleri, hipermarketleri, esnafı, KOBİ'leri, yabancı yatırımcıları, hizmet sektöründeki firmaları, OSB, Fuar, Teknopark, Serbest Bölge vb. oluşumları, eğitim kurumları, enerji projeleri, alt ve üstyapı yatırımları ile birlikte, kentin sahip olduğu potansiyel, girişimcilere ve çalışanlara yepyeni iş imkânları sunmaktadır.

İzmir'in Sorunları ve Çözüm Önerileri

İzmir ili; tarımsal, sınaî, ticarî, sosyal ve kültürel faaliyetlerin tümünü kapsayan ender coğrafyalardan birine sahiptir. Ancak, İzmir'in bu şansını iyi bir şekilde değerlendirdiği söylenemez.

İzmir, 81 il arasından sıyrılarak, ülke ihracatının %19'unu, ithalatının %12'sini, imalat sanayinde meydana getirilen katma değerinin %12'sini, sanayi üretiminin %8'ini, ticaretin %8'ini, GSYİH'nın %7,5'ini ve vergi gelirlerinin %6'sını üstlenmiş durumdadır. Fakat, İzmir hedefleri bu verileri kabullenebilecek kadar küçük değildir. Kent; Dünya Kenti İzmir, Akdeniz'in Yıldızı İzmir gibi unvanları taşıyacak seviyeye ulaşmalı; ulusal ve küresel arenada birinciliğe koşan bir şehir olmalıdır. Nasıl ki, Batı Akdeniz'in parlayan yıldızı Barcelona ise, Doğu Akdeniz'in parlayan yıldızı da İzmir olmalıdır. Bunu başarmak için İzmir'de var olan sanayi faaliyetleri kent merkezinden uzaklaştırılmalı, şehir ticaret ve kültür merkezi olarak ele alınmalıdır. Şehir uluslararası ihtisas fuarı ve kongre merkezi haline getirilmeli, turizm odaklı bakış açısı ön plana çıkartılmalıdır. Bu çerçevede şehir, tarihî değerlerimizi ve kültürümüzü yansıtan estetik görünümlü bir kimliğe kavuşturulmalıdır.

İzmir'in sorunları ve bunların çözümüne yönelik öneriler şöyle sıralanabilir:

- 1- İzmir'de halen var olan liman, Akdeniz'in en büyük limanı olacak şekilde geliştirilmelidir. Çandarlı Limanı için 1994 yılından beri sürüncemede olan ÇED raporu bir an önce tamamlanmalıdır. Yüzyıllardır liman kenti olmasına karşılık, şehirde hâlâ, "*liman kalsın mı kalsın mı?*" tartışması yapılmaktadır Bu bağlamda tartışmayı gerekli kılan liman kaynaklı sosyal ve kentle ilgili sorunlar bir an önce çözülerek şehir için bulunmaz bir nimet olan liman merkezli iktisadî canlanma harekete geçirilmelidir.
- 2- İzmir uluslararası hava limanı dış uçuşlara kapalıdır. Bu sorun giderilmelidir.

- 3- İzmir ve civarının, varolan en gelişmiş demiryolu ağından etkili bir şekilde istifade etmesi sağlanmalıdır.
- 4- 28 yıldır devam eden çevre yolu tamamlanmalıdır. Ülkenin en işlek karayollarından biri olan İzmir-Manisa arasındaki kara yolu bile hâlâ bölünmüş bir kara yolu değildir.
- 5- Fuarlar kenti olmayı hedeflemesine rağmen, İzmir’de gerçek anlamda bir fuar alanı bulunmamaktadır. Bu eksiklik giderilmelidir.
- 6- Mevcut 19 OSB'sindeki yatırımlar tamamen bitmiş değildir ve bunların içleri verimli bir şekilde doldurulamamıştır. Bu konuda gerekli önlemler alınmalıdır.
- 7- Ülkenin en verimli havzalarına sahip olmasına rağmen, İzmir havalisinde tarıma, enerjiye, içme suyu ihtiyacına hizmet edecek baraj, bent, gölet, sulama kanalları yeterli değildir. Bunlar da yeterli hale getirilmelidir.
- 8- İzmir bölgesinde jeotermal, rüzgâr ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
- 9- İzmir’in 5000 yıllık tarihi olmasına rağmen, kent merkezine neredeyse turist uğramamaktadır. İzmir aynı zamanda turizm merkezi haline getirilmelidir.

KAHRAMANMARAŞ

Genel Değerlendirme

Kahramanmaraş il olarak Akdeniz bölgesinde olmakla birlikte, bazı ilçeleri Doğu Anadolu Bölgesinde yer alır. İklim ve bitki örtüsü olarak hem Akdeniz hem de Doğu Anadolu bölgesi özelliğini taşır. İl olarak tamamen Akdeniz iklimi ve bitki örtüsüne sahiptir. Dört tarafı barajlarla çevrili olan il, verimli topraklara, zengin doğal kaynaklara ve ormanlara sahiptir. Eski Dünyanın üç büyük kıtasına bağlı olan Anadolu, tarihte birçok uygarlığın merkezi olmuş ve yine birçok uygarlığın dünyaya yayılması bakımından da, köprü vazifesi görmüştür. Maraş ise bu köprü'nün en önemli güney kapısı durumundadır. Tarihte ekonomik olarak önemli bir konumu bulunan Kahramanmaraş, 1980'li yılların başından itibaren sanayileşme atağı içerisine girmiştir ve bu sayede şehrin görüntüsü ve yapısı büyük ölçüde değişmiştir. Kahramanmaraş'ın ekonomik yapısı, Cumhuriyetten 1980'li yıllara kadar genellikle tarım, hayvancılık ve küçük el sanatlarına dayalı olarak gelişmiştir.

Şehrin ekonomisi; içe dönük üretim ve ticaret stratejisi nedeniyle ve ayrıca devletçe verilen altyapı hizmetlerinden yeteri kadar pay alamamasından dolayı, önemli ölçüde büyüme gösterememiştir.

Türkiye'de piyasa ekonomisi kural ve ilkelerinin benimsenmeye başlanmasıyla, 1980'li yılların başından itibaren Kahramanmaraş, bu çerçevede izlenen ekonomik politikalara hızlı uyum göstermiş; bu münasebetle ekonomik olarak yeni bir döneme adım atarak, sanayileşme ve çağdaş ticaret sürecine girmiştir.

Böylece yıllarca gerçekleştirilemeyen ekonomik büyüme için, gerek sermaye gerekse girişimcilik konusunda belli bir altyapı oluşmaya başlamıştır. Devletin üretime ve ihracata yönelik geliştirdiği teşvik politikalarına hızlı cevap veren ve bu çerçevede teşvikleri doğru kullanan Kahramanmaraş'ta, girişimciler şehrin bugün sahip olduğu dinamik ekonomik yapıyı kurmuşlardır. Kahramanmaraş'ın genel ekonomik başarısına bakıldığında, yükselen bir trendi yakalamak mümkün olmaktadır.

Kahramanmaraş'ta gerçek anlamda özel sektör yatırımları 1984 yılında başlamış; sanayileşme, genel itibariyle tekstil sektörü alanında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, geçmişe dayanan küçük el sanatları olan bakırcılık ve alüminyumculuğun uzantısı olarak çelik mutfak eşyaları sektörü de aynı sanayileşme eğiliminden payını oldukça önemli ölçüde almıştır. Sektör büyüklüğü açısından, tekstil sanayiinden sonra ikinci sırada *çelik eşya sanayi* yer alır. Şehrin en eski sektörlerinden biri olan toz ve pul bibercilik de, sanayileşmeye paralel olarak gelişme eğilimindedir. Bunun yanında Kahramanmaraş'ın ülkemizde ün kazanmasına yol açan dondurma sektörü de en hızlı gelişen sektörler arasındadır. *Kahramanmaraş Dondurması* sanayileşmeden büyük ölçüde etkilenmiş, ülkemiz sınırlarını aşmış ve öncelikle yakın ülkeler; daha sonra da tüm dünya ülkelerine yayılma sürecine girmiştir.

Sanayileşme sürecinde oldukça başarılı olan Kahramanmaraş'ta bu dönemde bir çok yatırım hayata geçirilmiştir. Tekstil sektörü lider konumunda olmak üzere Konfeksiyon, Çelik Mutfak Eşyası, Pamuk işleme, İnşaat, Bankacılık, Gıda, Yem, Ambalaj, Kâğıt imalatı, Makine imalatı ve Isıtma ve Soğutma Sistemleri sektörleri iktisadî profilin ana hatlarını oluşturmuştur. Nakliye, Kuyumculuk, Bakır ve Alüminyum Doğramacılık, Plastik Doğramacılık, Kereste ve Yapı Malzemeleri Sanayi gibi diğer sektörler de, ekonominin diğer dinamiklerini oluşturmaktadır. Kahramanmaraş ekonomisinin en gelişmiş sektörü olan tekstilde, özellikle

teknoloji ve kalitede ulaşılan nokta ile Türkiye standartlarının üstüne çıkmıştır. Dünya tekstil pazarlarında, teknoloji ve kalite bakımından rahatça rekabet edebilecek yeteneğe de bu sayede sahip olunmuştur. Böylece şehir uluslararası bir hammadde merkezi haline gelmiştir. Kentin olduğu gibi ülkenin de iktisadî büyümesinde önemli bir yere sahip olan Tekstil Sanayi yüksek döviz girdisi sağlamaktadır. Kahramanmaraş ilindeki sanayi kuruluşlarının sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo - 28 : Kahramanmaraş'ta Başlıca İktisadî Sektörler

Sektör	Şirket sayısı
Tekstil ve konfeksiyon sanayi	357
Gıda	92
Metal Sanayi	72
Kâğıt Sektörü	4
Yapı Elamanları Sanayi	10
Ambalaj Sanayi	5
Petro Kimya Sanayi	2
Toplam	542

Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Kahramanmaraş, 1980 öncesine kadar tarıma dayalı bir ekonomi yapısına sahipken, 1980'li yıllardan itibaren imalat sektörlerinin çoğalmasıyla birlikte, sanayi ekonomisine geçmiştir. Son olarak çıkarılan 5084 sayılı Teşvik Kanunu ile birlikte imalat sektörü rekabet gücünü kaybetmiş gibi görünse de, altyapısı sağlam olan işletmeler bu rekabete direnmekte ve kendi öz kaynaklarından beslenerek, büyük fedakarlıklarla ayakta durmaya çalışmaktadırlar. Bu çerçevede Kahramanmaraş'ın imalat ve tarımda Türkiye üretimindeki payı aşağıdaki gibidir.

Tablo - 29 : Kahramanmaraş'ın Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Ürün	Üretim (ton/adet/yıl)	
İplik	275.000	ton
Dokuma Üretimi	37.500	ton
Çelik Eşya Sektörü	8.950.000	parça
Alüminyum Sektör	12.000	ton
Kırmızı Pul Biber	20.000	ton
Dondurma	3.000	Ton
Sıvı Yağ	40.000	Ton
Yem Sanayi	79.000	Ton
Kâğıt Sektörü	104.000	Ton
Pamuk	59.600	Ton
Şeker Pancarı	510.475	Ton
Arpa	102.473	Ton
Buğday	604.042	Ton
Mısır	100.000	Ton
Üzüm	82.750	Ton
Baklagiller	51.170	Ton

Mukayeseli Üstünlükleri

Kahramanmaraş'ta iplik, dokumacılık, metal ve mutfak eşyası iddialı olan sektörlerdir. Tarımda ise pamuk üreticiliği ve dünyaca ünlü Maraş Acı Biberi ön plandadır. Bunun yanında buğday, şeker pancarı, bakliyat ve mısır üretimi de ekonomide hak ettiği yerini almaya başlamıştır. Sanayi toplumuna geçen ilin tarım politikası son yıllarda çokça değişmiş ve il sanayisine marjinal fayda sağlayan pamuk üretimi büyük düşüş yaşamıştır. Kahramanmaraş coğrafi olarak tarıma yatkın bir yapıya sahip olduğundan, tarımın ihmal edilmemesi, teşvik edilmesi gerekmektedir. Tarıma önem vermeyen toplumların çokça zorluk çektiklerine günümüzde şahit olmaktayız.

Mukayeseli üstünlüklere sahip olacağını düşündüğümüz sektörler, yukarıda sıraladığımız sektörlerle hemen hemen aynıdır. Dünyaca ünlü Kırmızı Maraş acı biberinin dünyaya daha da iyi şartlarda tanıtılması ve sunulması gerekmektedir. Kırmızı Maraş acı biberi hâlâ markalaşma sancısı çekmektedir. Aynı şekilde tekstilde de markalaşamama problemi yaşanmaktadır.

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kahramanmaraş ilinin daha da kalkınması için, özellikle tekstilde markalaşmanın gerçekleştirmesi gerekir. Sanayi yüzünden yıllardır ihmal edilen tarım politikası da tekrar gözden geçirilmeli ve yeni yapılanmalara gidilmelidir. Şu an verimli araziler üzerine fabrikalar kurulmuş durumdadır ve kurulmaya devam etmektedir. Bunu önlemek için, Organize Sanayi'nin bir an önce faaliyete geçmesi lâzım. Aksu çayına dökülen sanayi atıklarının merkezî bir arıtma tesisi ile arıtılması gerekmektedir. Yeni Organize Sanayi Bölgesi ilin en güzel yerlerinden olan *Sır Barajı* kıyısına kurulmaktadır. İleride büyük sorunlar yaşatacak olan bu bölgeye ya merkezî bir arıtma sistemi kurulmalı ya da bölgeyle ilgili başka çareler üretilmelidir. Bölgede üretilen sanayi atıklarından dolayı baraj ağır metal atıklarıyla şimdiden kirlenmekte ve doğal hayat yok olmaya başlamaktadır. Barajdaki balık türleri de giderek tükenmekte; bu gibi durumlarda ekolojik denge gözetilerek, çağdaş bir çevrecilik anlayışı ile hareket edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu genel değerlendirmeden sonra ilin karşı karşıya olduğu sıkıntılar kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1- Bölgede daha çok imalat sanayiinin gelişmesi öngörülmesine rağmen, kalifiye ve ara elaman sıkıntısı çekilmektedir. Elaman yetiştiren birimlerin olmayışı ya da bu birimlerin yetersiz olması hızla kalifiye ve ara elaman ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kalifiye elaman yetiştirmekte Meslek Liseleri ve iki yıllık eğitimler, gerek eğitim yönünden, gerekse donanım yönünden çok yetersiz kalmaktadırlar.
- 2- Kahramanmaraş'ta ortak girişimcilik anlayışının gelişmemiş olması da, küçük işletmeleri zora sokmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler devletin de teşvikiyle bir araya gelerek yeni ve çağa uygun yatırımlar gerçekleştirmeli; KOSGEB ve KOBİ'ler işletmecilere daha şeffaf ve teşvik edici bir şekilde anlatılmalıdır.
- 3- Kahramanmaraş'ta da Ar-Ge çalışmaları yapılmadan; yalnızca birkaç büyük ya da orta ölçekli işletme örnek alınarak, bilinçsizce yatırım yapılmaktadır. Örneğin; iplik fabrikalarında, bu konuda gerek pazar gerekse sermaye açısından büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun önüne geçilebilmesi için de, değişik sektörler teşvik edilmelidir.
- 4- Kahramanmaraş'ta uygun yatırım alanları konusunda yerel ve yabancı girişimcilerin bilgileri oldukça kısıtlı görülmektedir. Bu konuda sanayici ve iş adamlarının ülke

genelinde bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Örneğin; Kahramanmaraş turizm açısından oldukça zengin bir bölgedir ve gerek tarihî, gerekse de doğal güzellikleriyle göz doldurmaktadır. Bu ve buna benzer alanlarda müteşebbislerin bilgilendirilmesi elzemdir.

- 5- İhracata dönük rekabet gücü olan ve yeni teknolojiyi uygulayan öncelikli sektörlerle ülke genelinde selektif yatırım teşvik tedbiri getirilmelidir.
- 6- Gerek işveren ve gerekse de işgören kalite ve standartlar konusunda desteklenmelidir. Ülkenin Avrupa Birliği'ne alınma süreci de göz önünde bulundurularak, GAP bölgesi bağlantılı projeler geliştirilmelidir.
- 7- Kıtalararası göçmen kuşların göç yolları üzerindeki konaklama ve dinlenme yerlerinden biri olan Gavur Gölü Bataklığı kurutulmadan önce, 5586 hektar bir alan kaplamaktaydı. Bataklığın bölge eko sistemi açısından önemi kavranamadığından tarım arazisi kazanmak ve anofel sivrisineğini yok etmek düşüncesiyle, 1950 yılında bataklığın kurutulmasına karar verilmiştir. 1950 yılından günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucunda kanallar vasıtasıyla bataklık suları Aksu Çayı'na boşaltılmaktadır. Buna rağmen, bölgenin jeomorfolojik yapısı nedeniyle kurutma işlemi tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır. Yağışlı dönemlerde drenaj kanalları boşaltma işlemini sağlayamadığı için, burası tekrar göl haline almaktadır. Aynı zamanda kurutulan alanlarda yazın taban suyu seviyesinin düşmesiyle de organik topraklar yanmakta; yanan alanlarda tekrar lokal bataklıklar ortaya çıkmaktadır. Bataklıkta sazlık ve kamışlıkların yakılarak ve kesilerek yok edilmesi göçmen kuşların konaklama, yuvalama alanlarını ortadan kaldırmış ve kuş popülasyonunun azalmasına neden olmuştur. Aksu Çayı'ndan bataklık sularına geçen balıkların geçişi kurutma işlemi sonucu büyük ölçüde önlendiği için, bataklıkta balık sayısı da azalmıştır. Aynı zamanda buranın tamamen kurutulması mümkün olmadığı gibi, her yıl eski drenaj kanalları temizlenmekte ve yeni drenaj kanalları açılmaktadır. Yağışlı dönemde ise tüm bu kanallar, su altında kalarak tekrar dolmakta ve bu durum sık sık tekrarlanmaktadır. Tarım yapılan alanlarda çoraklaşma meydana gelmektedir. Kurutulan alanlarda ağaç ve bitki olmaması ve toprağın taneli yapıda olması rüzgâr bakımından zengin olan bu yerde rüzgâr erozyonuna sebep olmaktadır. Bu sorunları araştırmak ve çözmek amacıyla Gavur Gölü Bataklığı Coğrafi Özellikleri ve Rehabilitasyon Planı adı altında bir proje hazırlanarak Çevre Bakanlığı'na sunulmuştur.
- 8- Organize Sanayi Bölgesi'nin biran önce faaliyete geçmesi için, gerekli ödeneklerin sağlanması ve sanayi atıklarının şimdiden çözümünün halledilmesi gerekmektedir.
- 9- İhaleleri bitirilmiş ve yapımına başlanan içme suyu projelerinin ve barajların yapılması ödenek yetersizliğinden gecikmektedir. Örneğin, Ayvalı Barajı ve İçme Suyu Projesi, Orta Ceyhan Menzelet İkinci Merhale Projesi, Karakuz sulama projesi ve Adatepe sulama Projesi gibi.
- 10- Tüm bunlara ek olarak ilde, sağlık altyapısının yetersizliği, SSK Hastanesinin yetersizliği, Havaalanı ile ilgili sorunlar, eğitim altyapısı ile ilgili sorunlar, kenti çevre illere bağlayan devlet yollarının yetersizliği, turizm ve tanıtım sorunları, tekstil laboratuvarı kurulmasının aciliyeti ve köylerin alt yapı problemi gibi sorunlar da mevcuttur.

Sonuç olarak; günümüzde teknolojinin sağladığı imkanlar sayesinde ülke pazarlarının dünya pazarlarına entegre olması, küçük işletmelerin pazarda tutulmasını zorlaştırmaktadır. Öte yandan yatırım maliyetlerinin astronomik rakamlarla ifade edildiği mevcut şartlarda, küçük yatırımcıların yatırım yapması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle rekabetin yoğun olduğu günümüzde pazardan pay alabilmek ve işletmenin devamlılığını sağlamak için, sermaye şirketlerinin kurulmasında verilecek teşvik önem taşımaktadır. Bu yolla hem küçük

tasarruflar yatırıma dönüştürülecek, hem de işletme yönetimlerinde profesyonel yöneticilerin görev alması sağlanarak, işletmelerin istikrarlı bir şekilde gelişmesi gerçekleştirilecektir. Yatırımcıları daha değişik alanlara çekebilmek için ise çeşitli paneller düzenlenmelidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, paneller düzenleyerek bölgenin en iyi ve en ucuz yatırım yapılabilecek alanları tespit edilmeli; ulaşılan bulgular ışığında yatırımlar fiiliyata geçirilmelidir. Bu doğrultuda öncelikle KOBİ'lerin bilinçli bir şekilde işlerliği sağlanmalıdır. Bölge için öngörülen ürün ve yatırım çeşitliliğinin gerçekleşmesi öncelikli yatırımların teşvik edilmesine bağlıdır. Bundan dolayı, teşvik ve kredi sağlayan kurum ve kuruluşlarının; özellikle de sermaye şirketlerinin, öncelikli yatırım alanlarında taleplere öncelik vermeleri ve yatırımcıları bu yöne sevk etmeleri, bölgenin daha da kalkınması açısından önem arz etmektedir.

'Her şeyi devlet yapsın' kolaycılığı bırakılarak yerel yönetimler, sivil idare kuruluşları, bürokrasi ve diğer etkili kuruluşlar bir konsorsiyum şeklinde hareket ederek, kâğıt üzerinde kalmayacak, etkili ve sağlam kararlar almalıdırlar. Bir taraftan bürokrasinin işleri kolaylaştırıcı hale getirilmesi; diğer taraftan da sivil toplum kuruluşlarının duyarlılığı ve sanayicinin tecrübesi, sorunların üstesinden gelecek düzeydedir. Problemlere dar ve kısır düşüncelerden uzaklaşarak; kalkınmış ve refah düzeyi yüksek bir Bölge/Türkiye oluşturulurken, benim de bir katkı olsun düşüncesiyle yaklaşmak gerekmektedir.

İhracat Potansiyeli

Kahramanmaraş ili ihracatını, Kahramanmaraş Gümrük Müdürlüğünden yapıyor gözüktse de, genelde Başka illerden de yaptığından kayıtlar sağlıklı olarak çıkarılamamıştır. İl ihracatları; İstanbul, Mersin Serbest Bölge, Kayseri Serbest Bölge, Gaziantep ve Hatay illerinden de yapılmaktadır. En son alınan kayıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo - 30 : 2002 Yılı İhraç Ürünlerinin Değer Bazında Dağılımı

Ürün	İhracat (Dolar)	Pay (%)
İplik	33.580.257	25,6
Dokuma Kumaş	53.931.800	41,1
Örgü Kumaş	26.368.879	20,1
Konfeksiyon	9.714.038	7,4
Çelik Eşya	4.431.885	3,3
Kâğıt	1.200.000	0,9
Dondurma Ve Gıda	305.000	0,2
Profil Pamuk	224.724	0,1
Turistik Bakır Eşya	731.551	0,5
Diğer	732.185	0,5
Toplam	131.220.319	100

Sanayii sektöründeki ihracat; Avrupa ülkeleri, İngiltere, Ortadoğu ülkeleri ve Eski Doğu Bloğu ülkelere yapılmaktadır.

Rekabetçi Stratejiler

İlde faaliyet gösteren sanayii işletmelerinin, istihdama sağladıkları destek, bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmanın temel yapısını oluşturmaktadır. Bölgede başarılı bir sanayi oluşturulabilmesi ve dış pazarlarda rekabet edebilme gücüne sahip olunabilmesi için, bölgenin coğrafi yapısı, sosyal ve stratejik konumu ile ekonomik seviyesi oluşturulacak bir konsorsiyum halinde elde edilecek veriler doğrultusunda tespit edilmeli ve buna göre hareket edilmelidir.

İldeki sanayi işletmelerinde;

- Girdi maliyetlerinin yüksekliği,
- Bürokratik engeller ve hatalar,
- Alt yapı sorunları,
- Markalaşamama,
- Pazarlama ve finansman sıkıntılarının olması,
- Kaliteli insan gücü ve benzeri problemler söz konusudur.

KOBİ avantajlarının ve KOSGEB'in bu tarz işletmelere yeterince tanıtılamaması birtakım fırsatların ve imkânların heba olmasına yol açmaktadır. Kaliteli insan gücünün yetiştirilmesine yönelik eğitim stratejilerinin olmaması ya da yetersiz olması ve Ar-Ge faaliyetlerinin bölgede yeterince etkin olmayışı ise teknoloji eşiğinin aşılmasını güçleştirmiştir. Yeni dönemde sanayicilerin en önemli istekleri; rekabet ortamında eşitlikçi modellerin sağlanabilmesi ve kendi geleceklerini ilgilendiren kararların diyalog içerisinde kendilerinin de katılımıyla alınmasıdır. Siyasetçilerin ve kamu yönetiminin genel stratejileri çizip, doğrudan üretim içerisine girmeden, engelleyici olmayan yöntemlerle ekonomi politikasını gerçekleştirebilmeleridir.

KOCAELİ

Genel Değerlendirme

Türkiye’de kişi başı düşen GSYİH içindeki payı %8 olan Kocaeli, sanayi sektöründe de Türkiye genelinde en büyük paya sahip illerden biridir. Bölgedeki büyük sanayi kuruluşları aynı zamanda azımsanmayacak sayıda KOBİ’nin gelişmesine de imkân sağlamıştır.

Türkiye’nin ara mallar üretimi %24, yatırım malları üretimi %10 ve tüketim malları üretimi %2 oranında Marmara Bölgesi’nde yer almaktadır. Bu özelliğiyle Marmara Bölgesi; imalat sanayinin yapısı, işyeri, istihdam ve meydana getirilen katma değer açısından ülkenin diğer bölgeleri ile mukayese edildiğinde, Türk imalat sanayinin kalbi durumundadır. Bölgesinde gelişmiş bir sanayi kenti olan Kocaeli de, Organize Sanayi Bölgeleri, Serbest Bölge ve Teknopark projeleri ile adeta bir Teknokent olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Kocaeli ili, çağın gereklerine uygun bir şekilde sanayileşme yolunda hızlı adımlar atmaktadır. Bugün 80 Yabancı Sermayeli Kuruluşu bünyesinde barındıran ilin, yabancı sermayeli kuruluş sayısı her yıl artmaktadır.

Kocaeli İmalat Sanayinin sektörel dağılımına bakıldığında ise; Kimya Sanayi %33, Makine Sanayi %20, Ana Metal Sanayi %18, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi %10, Kağıt Sanayi %10 ve Taşıt Sanayi %6’lık paylarıyla karşımıza çıkmaktadır. İlde sanayii disipline etmek ve planlı sanayi bölgeleri oluşturmak maksadıyla, Organize Sanayi Bölgeleri projelerine önem verilmiş ve bu bölgeler diğer illere örnek teşkil edebilecek çeşitliliğe ulaştırılmıştır. Kocaeli’de faal durumda, inşa halinde ve yer seçimi aşamasında olan toplam 16 organize sanayi bölgesi vardır.

Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Kocaeli her şeyden önce sanayiye dayalı bir ekonomiye sahiptir. Türk imalat sanayi üretimine katkısı ile İstanbul’dan sonra gelen ikinci sanayi metropolü olup, bu özelliğini son 20 yıldır korumaktadır.

Daha önce kısaca bahsedildiği üzere, Kocaeli ili yoğun sanayi şehri olmasının yanında, ilin yakın çevresi kayda değer her türlü turizme açıktır. Bu münasebetle Karadeniz’e kıyısı olan sahilleri her türlü deniz turizmine uygun olmakla beraber; bu alanların alt yapı problemleri tam olarak giderilememiştir. İzmit Körfezi ve Marmara Denizi sanayi kirliliği sebebiyle yüzülemez durumda olmasına karşılık, çevresel çalışmaların ve kirliliğin azaltılmasının buraları kısa vadede en azından su sporlarının yapılabileceği yerler haline getirmesi öngörülmektedir. Kocaeli ayrıca dağ turizmi yönünden uygun coğrafi yapıya sahip konumda olup, bu konuda en önemli proje Kartepe Projesidir.

Kısaca konu edilen turizm alanları, halka tam olarak hizmet eder konumdan uzak; ulaşım, altyapı, barınma ve sosyal-güvenlik alanları bakımından da yetersizdir. Bu tür alanların halk geneline ve her kesime hizmet edebilir bir konuma getirilmesi gerekmektedir.

Sorunlar

Kocaeli, ağırlıklı olarak Körfez'in kuzeyinde konuşlanmış; dağların körfeze dik inmesi nedeniyle yerleşim alanı dar bir koridorda kalmıştır. Doğu ile Batıyı bağlayan ve topoğrafik yapısı engebeli olan böyle bir noktada ulaşım, iletişim ve altyapı sorunları öteden beri devam etmektedir.

Kocaeli ili, kişi başına düşen millî gelirin yüksek olduğu illerden biri olmakla beraber; genele bakıldığında işsizlik sorununun yoğun olarak yaşandığı, gelir dağılımının adaletli olmadığı bir şehirdir. Sanayiinin yoğun olduğu bir ilde işsizlik sorunu istihdamdan çok göç nedeniyle artan nüfustan kaynaklanmaktadır. Buradaki göçler ağırlıklı olarak, gelişmekte olan illerden gelen dış göçler ve Kocaeli kırsalındaki insanlardan oluşmaktadır. Tarımdaki yanlış yönlendirme politikaları nedeniyle köyde yaşayan insanlar tarımdan elde ettikleri gelirlerinin yeterli olmaması durumuyla karşı karşıya kalmışlar; yerlerini terk etmişler ve sanayi bölgelerinde kendilerine iş aramaya başlamışlardır. Bu durumda da, arz, talebi karşılayamamıştır. Kırsal alanın kalkınması, eğitim öğretimin ilk, orta ve yüksek öğretim dahil yudumuz ihtiyacına göre projelendirilmesi; meslekî eğitimlerin önünün açılması ve yüksek öğretim sonrasında insanlara devlet kapısından başka alternatif seçeneklerin sunulması, kolay para kazanma yollarının ortadan kaldırılması, üreticiye eziyet edilmemesi, KOBİ'ler başta olmak üzere ufak ölçekli işletmecilere teşvik edici projelerin gerçek anlamda hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

Kocaeli doğu-batı uzanımlı bir il olup, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir köprü konumundadır. Sanayi ve kentleşmenin de dar bir alanda konuşlandırılması yüzünden dahili ve harici trafiğin yoğun olarak yaşandığı bir il konumundadır. Dış trafik olarak isimlendireceğimiz transit geçişlerde ağırlıklı olarak çevre yollarının kullanmasına rağmen, sanayiye yönelik oluşan trafik ağırlığı ilde hissedilmektedir. Şehirde, çağımıza uygun hiçbir toplu taşımacılık sisteminin olmayışı, şehir içi trafiğini ve doğal olarak da insanları olumsuz etkilemektedir. Hem görsel kirlilik, hem de gürültü kirliliği ilde yoğun olarak hissedilmekte ve hayatı olumsuz yönde etkilemektedir.

Çözüm Önerileri

Şehir içi ulaşım, şehirlerarası ulaşım ve demiryolu ulaşımının dar bir koridor içerisine sıkışması nedeniyle iç içe girmiş ve birbirlerini engeller duruma gelmiştir. Altyapı sorunlarının çözümü, şehircilik çalışmalarını kapsayan projelerin gerçekleştirilmesi ve uygulanmasını gerektirmektedir. Şu aşamada yapılması gereken en yalın gözlem, toplu taşımanın kısa sürede hayata geçirilmesi gereğidir.

Kocaeli, bir anlamda da adını aldığı İzmit Körfezi'ni deniz taşımacılığında sağlıklı olarak kullanamamaktadır. Ayrıca henüz raylı sistem oluşturulamamış, hemen hemen tüm şehir içi kara taşımacılığı şehir merkezinde toplanmış durumdadır. Bu sorunların kalıcı çözümü, cesur siyasî kararlardan geçmektedir. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerdeki modellerin uygulanması yeterli olacaktır. Bu işin en önemli adımı, projenin alt yapısını hazırlamaktır. Altyapı projelerinde ise tüm Türkiye genelinde olduğu gibi bu ilde de, esas mesele gecekondulaşmadır.

İhracat Potansiyeli

Kocaeli'nin önemli bir ihracat potansiyeli vardır. Bunu aşağıdaki tabloda da net bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo - 31 : Yıllar İtibariyle Dış Ticaret (milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Hacim	Ülke Dış Ticaret Hacmindeki Payı (%)
1997	7.408	1.289	8.698	11,6
1998	6.483	1.101	7.584	10,4
1999	5.664	596	6.260	9,3
2000	8.010	1.098	9.108	11,1
2001	6.539	997	7.536	10,6
2002 (ilk 11ay)	6.643	1.366	8.009	10,8

Ülkemizin dışa açılan bir penceresi konumunda bulunan Kocaeli, 2002 yılının ilk 11 aylık döneminde 6,6 Milyar USD'lık ithalat ve 1,3 Milyar USD'lık ihracat ile Türk dış ticaret hacmi içerisinde %10,8'lik bir paya sahip bulunmaktadır.

Rekabetçi Stratejiler

Bölgede faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin istihdama sağladıkları destek, bölgesel sosyoekonomik kalkınmanın da temel yapısını oluşturmaktadır. Bölgede başarılı bir sanayileşme oluşmuş; dış pazarlarda rekabet edebilme gücüne sahip olunmuştur. Mevcut olan bu gücün küçülmeden sürekli artan bir ivme ile gelişmesi için, nitelikli girdilere uygun fiyatla ulaşabilme imkânının sağlanması gerekmektedir. Alt yapı sorunlarının giderilmesi, hızlı bir ulaşım sisteminin kurulması, pazarlama ve finansmanda bürokrasinin azaltılması, önemli problemler arasında yer almaktadır.

Kaliteli insan gücünün yetiştirilmesine yönelik eğitim stratejilerinin geliştirilmesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin bölgede mevcut olmasına karşılık etkisinin artırılması, dolayısıyla teknoloji eşliğinin aşılmasında üniversite ve sanayi işbirliğine gidilmesi önem arz etmektedir. Yeni dönemde sanayicilerin en önemli istekleri, rekabet ortamında eşitlikçi modellerin sağlanabilmesi ve kendi geleceklerini ilgilendiren kararların diyalog içerisinde kendilerinin de katılımıyla alınmasıdır. Siyasetçilerin ve kamu yönetiminin genel stratejileri çizip, doğrudan üretim içine girmeden, engelleyici olmayan yöntemlerle ekonomi yönetimini gerçekleştirebilmeleri gereklidir.

Yerel Kalkınma ve Toplumsal Katılımcılık

İlde, sekreteryasını Kocaeli MÜSİAD'ın yürüttüğü ve çeşitli Sivil Toplum Teşkilatlarından oluşan *Kent Konseyi* oluşturulmuştur. Konseyin yaptığı çalışmalar ve ön gördüğü projeler aşağıda sıralanmıştır:

Derince Limanı'nın yeni fonksiyonları da dikkate alınarak, TÜPRAŞ iskelesi ve Körfez kıyılarında yer alan tüm sanayi kuruluşları ile özel liman ve iskeleler, sanayi kullanımına tahsisli dolgu arazileri, kıyıdaki tersane vb. ticarî işletmelerin tamamı bütün olarak irdelenecek, Gölcük Donanması ve Tersanesi gibi yatırımlarla ilişki kurulacaktır.

Bunun yanında, yolcu iskeleleri ve rekreasyon amaçlı kullanılan halka açık dolgu alanlarına yönelik veriler de göz önüne alınacaktır. Deniz trafiği ve deniz kirliliği açısından risk analizleri yapılacak, körfez kıyılarının kullanım kararlarının birbirlerine olan etkileri de araştırılacaktır. Etkin ve merkezî bir gümrük ve liman kontrolünün yanında; çevresel etki analizleri sonucuna göre, Körfez'in sanayi ve gemi sintinelerinin boşaltılmasından kaynaklanan sorunlarının çözümü için gerekli veriler elde edilecektir.

Körfez'in yeniden canlandırılmasına yönelik yeni yatırım kararları geliştirilecek; kontrole ve kullanıma ilişkin standartlar belirlenecektir. Sürekli veri izleme ve güncelleştirmelere imkân tanıyacak bir bilgi sistemi oluşturulacaktır. Bu çalışma sırasında TÜBİTAK'ın da aynı konuda yaptığı çalışmalardan yararlanılabilir ve bu kurumdan hizmet satın alınabilir. Bütün bu genel amaçlar doğrultusunda aşağıdaki büyük projeler üzerinde çalışılmaktadır.

Kocaeli Ulaşım Projesi

Bununla Kocaeli'nin şehirlerarası ve şehir içi ulaşım sorunlarına çözüm üretilmesi hedeflenmektedir. Kara ve deniz ulaşımına yönelik, somut ve uygulamaya hemen aktarılabilir alternatifli çözümler üretilmesi hedeflenecektir. Mevcut ana yol güzergâhları, tali yollar, bunlara alternatif olarak kullanıma açılacak yeni yol güzergâhları, otoparklar, ana ve ara terminaller, özel ve kamusal taşıma araçlarına yönelik ayırıcı trafik düzenlemeleri, yaya geçitleri, köprülülük kavşaklar, alt geçitler, yayalaştırılacak bölgeler, duraklar, hafif raylı sistem, deniz ulaşımı, demiryolu ulaşımı, vb. farklı alternatifler üzerine maliyet analizlerini de kapsayan 1/25 000 ölçekte hazırlanacak bu çalışma, özel proje alanlarında 1/5000 ve 1/1000 ölçekte de birebir uygulamaya aktarılabilir çözümler getirecektir.

Kocaeli Risk Yönetimi Projesi

Amacı, etkin risk yönetimini gerçekleştirmektir. Büyükşehir Belediyeleri Kanun Tasarısında acil eylem planı yapma yetkisi Büyükşehir Belediyelerine verilmiştir.

Doğal ya da teknolojik tehlikeler nedeniyle yüksek risklerin yer aldığı yerleşme birimlerinde risk sektörlerini tanımlayarak, sektörel risk yönetim biçimlerini belirleyen, her risk sektöründe de veri tabanı geliştirme yöntemini açıklayan; sektörün ilgililerini, yönetim biçim ve zamanlaması ile denetim ve izleme sorumlularını belirleyen, ilgili idareler, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluk yönetimlerinin işbirliği ile uzun, orta ve kısa dönemlerde topyekün risk yönetimi için hazırlanan imar planlarına, risklere ilişkin mekâna ait bilgiler aktaran ve konuyla ilgili belirlenen belgelerden oluşan bir planlama çalışmasıdır. Bu çerçevede tanımlanan Risk faktörleri şunlardır:

- 1- Üretim kaybı.
- 2- Yapı stoku ve kentsel altyapı sistemleri.
- 3- Doku Riskleri (yapılaşma biçimi, arsa, yol, otopark, açık alan, yoğunluk özellikleri)
- 4- Makroform ve kentsel büyüme eğilimleri.
- 5- Arazi kullanımı uyumsuzlukları.

- 6- Özel alanlar (sıvılaşma, heyelan, çökme, su baskınına maruz alanlarda yapılaşma ve kullanımlar)
- 7- Kültür mirası özel yapılar (tarihî ve anıtsal yapıları ve çevrelerde doğal ve teknolojik tehditler)
- 8- Tehlikeli Kullanımlar (yanıcı, patlayıcı, kimyasal, radyasyon yayan kullanımlar, vb. depo, dolanım alanları)
- 9- Acil durum görevlisi tesisler (hastane, itfaiye, okul, haberleşme merkezi, vb. birimlerin işletme şartları, konumları, kapasiteleri)
- 10- Yönetmelik yeterlik (uzman personel, temrin-eğitim, kurumsal kapasite yetersizlikleri)
- 11- Dış Faktörler (kaza, sabotaj, terörizm)

Kocaeli Bilgi Sistemi Projesi

Bu projeye idari iş ve işlemleri etkin ve verimli gerçekleştirilmesi için gerekli olan teknolojik alt yapıyı kurmak, bilgi bankası oluşturmak ve bunu sürekli güncellemek, işlemlerde hız sağlamak, vatandaşları bilgilendirmek, birimler arası koordinasyonu eşgüdümü güçlendirmek amaçlanmaktadır.

Alt yapısı: 1/1 000 halihazır harita verileri, numarataj verileri, parselasyon-kadastral duruma ilişkin veriler, mülkiyetlerin niteliklerine ve irtifak haklarına ilişkin veriler olacaktır. Bu alt yapı üzerine kurum ve kuruluşlar arası ortaklık sözleşmesi çerçevesinde; ilgili diğer bilgiler de işlenecektir.

Gürültü Kirliliğini Önleme Projesi

Bu proje çerçevesinde, D-100 ve TEM Otoyollarından yerleşim alanlarına doğru toz ve gürültü akışını engelleyecek düzenlemelerin yapılması esastır. Çevre Daire Başkanlığı'nda yalnızca İzmit için bu yönde yapılmış olan bir çalışma mevcuttur. Bu çalışmanın sonuçları; İzmit'in, otoyollar üzerinde yer alan diğer yerleşim alanlarının insan sağlığı açısından tahminlerin çok üstünde sakıncalar taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kocaeli ili bütününde ve otoyollar boyunca aynı nitelikte, bölge şartlarına uygun peyzaj elemanlarının kullanılması, Metropol karakterini de öne çıkaracak ve vurgulayacaktır. Bu proje kapsamında, ilçe belediyeleri ve ilgili kurumlarla işbirliği içinde hareket edilmesi gerekmektedir.

Araştırma ve İhtisas Hastaneleri

SSK ve Devlet Hastanelerinden İstanbul'a yapılan sevkler incelendiğinde; Kocaeli ilinde kanser hastalığına yakalanan nüfusun Türkiye geneli değerlerinin çok üstünde bir oranda olduğu görülmektedir. Onkoloji hastaneleri, tam teşekküllü hastanelerin yanında yer almak zorundadır. Çünkü kanser hastalarında, bu hastalıktan kaynaklanan başka komplikasyonlar da çıkmaktadır. Bu hastalar içerisinde yataklı tedavi dışında ayakta tedavi görenlerin de düzenli kontrole ihtiyaçları bulunmaktadır. Kocaeli'nde yer alan tüm yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşlarımıza hizmet sunacak biçimde, ulaşımın toplu taşıma vasıtaları ile de kolayca ve ucuz olarak karşılanabileceği şekilde merkezî bir alanda yapılması gerekir.

Hastane alanlarının, kapalı mekanların üç katı açık alanlarının bulunması; hastane alanlarında otoparkların yeterli olması gerekir. Özellikle Devlet Hastanesi – Onkoloji – SSK ve Sopalı

Hastaneleri SEKA arazisinde birleştirilerek, bunların Araştırma ve İhtisas hastanelerine dönüştürülmesi önemle tavsiye edilir.

Sanatoryum-Rehabilitasyon Merkezi

Kocaeli’nde Hastane kayıtları ve sevkleri incelendiğinde, ilk sırada kanser, ikinci sırada ise astım vakalarının bulunduğu görülmektedir. Körfez çevresinde yer alan dağların hava sirkülasyonunu engellemesi, deniz ve orman alanlarının oluşturduğu yüksek nem oranı ve hava kirliliği; astım vakalarında yükselen bir artış izlenmesine sebep olmaktadır. Ancak, %44’ü orman alanı olan ilde bir sanatoryum bulunmamaktadır.

Kocaeli aynı zamanda Marmara Bölgesinin işçi deposudur. Ağır iş temposu nedeniyle felç ve kısmî felç vakalarına sıkça rastlanmaktadır. Bunun yanında; iş kazaları nedeniyle sakatlanmalar ve depremin ardından oluşan rahatsızlıklar, engelli vatandaşlarımızın sayısında artışa neden olmuştur. Felçli ya da engelli hastalarda yaş oranı 35-36’ya kadar inmiştir. Ancak yataklı rehabilitasyon merkezi bulunmamakta, bu hastalar İstanbul Erenköy’e sevk edilmektedirler. Kocaeli Üniversitesi Hastanesi bünyesinde de 3 ay, 6 ay gibi uzun dönemli tedavi sunabilecek bir merkez yer almamaktadır.

Sanatoryum ve Yataklı Rehabilitasyon Merkezi; İstanbul’a ve Sakarya’ya da hizmet verecek, geri dönüşü olabilecek projeler biçiminde düşünülmelidir.

Mevcut Fuar Alanı

Mevcut Fuar Alanı içerisinde yer alan Maliye Hazinesine kayıtlı dolgu vasıflı taşınmazların mülkiyet sorunlarının çözülmesinin ardından, bu alan iki biçimde değerlendirilebilir.

6,50 metre yüksekliğinde, çelik konstrüksiyon yapım sisteminde yatayda yayılacak biçimde kongre merkezi-ticaret merkezi-sergi salonları-eğlence birimleri-dinlenme alanları yapılabilir. Bu alan, Kocaeli’nin idarî merkezinin prestij alanı olarak tasarlanmalı, projesi yarışma yolu ile elde edilmeli, Yap İşlet Devret modeli ile hayata geçirilmelidir.

Fuar alanı Kocaeli’nin idarî merkezi olarak planlanabilir; bu durumda Büyükşehir Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Kocaeli Valiliği bu alana aktarılmalıdır. Maksimum iki kat yüksekliğinde, çelik konstrüksiyon sistemde yapım gerçekleştirilmelidir. Projeler yarışma sonucu elde edilmelidir. Muhtemel bir depremde bu birimlerin kullanım dışı kalması da böylelikle engellenmelidir.

Valilik binasının konumu, bu birimin amacına uygun faaliyet vermesine ve özel ziyaretlere-törenlere uygun değildir. Ayrıca binanın ulaşım sorunları da bulunmaktadır.

İl Özel İdaresinin binası, yükleneceği yeni görevler için uygun nitelikte ve konumda değildir. İl Özel İdaresi-Valilik ve Büyükşehir Belediyesi İdari Binaları bir merkezde ve bu alanda, Türkiye’ye örnek olacak bir proje ile tasarlanmalıdır.

Hem idarî işlemlerde hem de bu birimlerin güvenliklerinin sağlanmasında gerekli durumlarda yalıtım yapılmasında kolaylık yaşanacaktır. Uygun Otopark Alanlarının düzenlenmesi için yeterli alan da mevcuttur.

KONYA

Genel Değerlendirme

Konya Sanayisi çok geniş bir sektörel spektrumda faaliyet göstermektedir. Bu durum sanayinin çok yönlü ve esnek bir şekilde geliştiğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Sektörlerdeki bu çok yönlülük, Konya sanayisinin dinamizmini ifade eder. Bu dinamik yapı, krizlerden de asgarî şekilde etkilenilmesinde rol oynamıştır. I., II., III. ve IV. organize sanayi bölgeleri, özel sanayi bölgeleri, irili ufaklı pek çok sanayi sitesi ile düzenli bir gelişme sağlanmaktadır. Konya sanayisi geliştirdiği girişimcilik kültürü ve ruhu açısından diğer illere örnek bir şehirdir. Konya, tarım makineleri, tarımsal ürünlere dayalı sanayi ürünleri, imalat sanayi, otomotiv yan sanayi, gıda, ambalaj sektörlerinde Türkiye’de önemli bir noktadadır. Bulunduğu coğrafi alan, geçmişten gelen bir transit ticaret merkezi olma özelliği ve uluslararası olarak düzenlenen fuarlar Konya’yı, Anadolu’da çok önemli bir konuma getirmiştir.

Tablo - 32 : Konya’nın 81 İl Arasındaki Yeri

Göstergeler	Yıl	Konya	İl Sıralaması
Yüzölçümü		40,814 km2	1.
Nüfus	2000	2.192.166	4.
Vergi gelirleri	2003	639.544 milyar TL	11.
Elektrik tüketimi	2002	1 milyar 777 milyon kwh	13.
Kamu yatırım payı	2004	113.351 milyar TL	16.
Sanayi elektrik kullanımı	2002	568 milyon kwh	20.
Fert başına gelir	2001	1554 usd	43.
Kişi başına elektrik tüketimi	2002	790 kwh	49.
Kamu yatırımlarının nüfusa oranı	2004	51.707 bin TL	57.

Anadolu’da belli başlı bölgelerde geliştirilecek sanayi ve ticaret merkezleri, istihdam ve göç sorununu büyük ölçüde giderecektir. Anadolu’da Konya, Kayseri, Gaziantep gibi şehirler Anadolu’nun cazibe merkezlerini oluşturmaktadır. Konya; sanayi, ticaret, turizm, kültür gibi pek çok alanda gelişme kaydetmektedir. Bu yönüyle hem bölgeselleşmekte, hem de dünya kenti olma yolunda hızla ilerlemektedir. Konya sanayisi öz sermayeye dayalı yapısı ile girişimciliğin de öncülüğünü yapmaktadır. Bu anlamda Türkiye ekonomisinin kılcal damarlarını oluşturan binlerce KOBİ’ye bir anlamda başkentlik yapan Konya, kamu yatırımlarından ürettiği katma değere oranla çok az bir pay almakta ve Teşvik Yasası’ndan faydalanamamaktadır. Bu göstergelere rağmen, üretimden ve kalkınma hamlelerinden vazgeçmeyen Konya, dikkate değer bir ekonomik ve sosyal dinamizm üretmektedir. Bölgesel bir şehir olan Konya Türkiye’de yatırımlar için çok önemli bir adrestir.

Tablo - 33 : Konya Sanayisinin Sektörel Dağılımı

		Sayı	%
1	Maden, kimya, Cam ve İlaç Sanayi	52	5,9
2	İnşaat Müt.Hizm. Beton Mamulleri ve Toprak Sanayi	53	6,0
3	Gıda Sanayi	29	3,3
4	Şeker ve Şekerli Maddeler Sanayi	35	4,0

5	Un İmalat Sanayi	35	4,0
6	Yem, Yem katkı Maddeleri Sanayi	25	2,8
7	Ambalaj Sanayi	39	4,4
8	Tekstil, Konfeksiyon, Triko, İplik ve Halı Sanayi	36	4,1
9	Deri, Lastik, plastik, Kauçuk, Mamulleri ve Ayakkabı Sanayi	56	6,4
10	Ağaç, Mobilya, Kâğıt Üretim ve Basım Sanayi	35	4,0
11	Döküm Sanayi	58	6,6
12	Metal Eşya, Demir, Sac, Tel, Çivi, Cıvata Sanayi	56	6,4
13	Elektrik Mak. Ve Malzm. Isıtma, Soğutma ve Kalıp Sanayi	54	6,1
14	Tarım Alet ve Makineleri Sanayi	45	5,1
15	Sondaj Makineleri Sulama ve Ekipmanları Sanayi	35	4,0
16	Endüstri Makineleri ve Ekipmanları Sanayi	43	4,9
17	Değirmen, Yem fabrikası ve Gıda makineleri sanayi	34	3,9
18	Hidrolik Makineler, Ekipmanları ve Asansör Sanayi	31	3,5
19	Motor İç Aksamları ve Dişli Sanayi	46	5,2
20	Oto Aktarma Organları, Parçaları ve Fren Ekipman San.	43	4,9
21	Oto Dış Aksamı, Damper, Karasör ve Kabin Sanayi	41	4,7
	Toplam	881	100,0

Kaynak: KSO KOBİ Araştırması 2003

Konya Sanayisi, ağırlığını KOBİ'lerin oluşturduğu bir yapıya sahiptir. KOBİ'ler şirket yapıları itibariyle incelendiğinde %41'inin aile şirketi olduğu görülmektedir. Özellikle KOBİ'lerin yoğun olması esneklik ve hareket kabiliyeti açısından ciddi bir avantajdır. Ayrıca aile şirketlerinin yine fazlaca olması da piyasaların istikrarlı olmaması durumunda ahlâkî ve duygusal bağlara dayalı olarak sağladığı güç birliği sayesinde, hem piyasa şartlarına karşı iyi bir direnç oluşturmakta, hem de işletmenin kısa sürede büyümesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla aile şirketleri, Türkiye'nin sanayileşmesi açısından hala önemini korumaktadır.

Konya'da Belli Başlı Sektörler

Konya'da tarım, tarım aletleri, gıda, ambalaj, ayakkabı, makine, imalat ve otomotiv yan sanayi sektörleri, diğer sektörlerle göre daha gelişmiştir. Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi Konya Sanayisi çok çeşitli sektörleri barındırmaktadır. Aslında Konya'nın yaşanabilecek sektörel krizlerden çok fazla etkilenmesi söz konusu değildir. Değişik sektörlerde faaliyet gösteren sanayi kuruluşları bir mozaik oluşturmakta; bu da üretim açısından çeşitliliği beraberinde getirmektedir. Ülkemizde birçok il sadece 1 veya 2 sektörde ön plana çıkmakta; bu da o sektörlerde yaşanabilecek bir krizde o şehirde aynı oranda sıkıntıya girmesine vesile olmaktadır. Örnek verecek olursak, Tekstil Sektörünün yaşamış olduğu krizde ağırlığını tekstil imalatının oluşturduğu illerde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Konya ili bu açıdan tek bir sektöre bağımlı değildir. Beş altı ayrı sektör Konya sanayisinde motor vazifesi görmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, şu an Türkiye'de öncü konumunda olan sektörlerin yanında hızla gelişen ve ilerisi için ciddi umutlar veren sektörler söz konusudur. Bu gelişen sektörlerin başında da ambalaj sektörü, mobilya, tekstil ve dayanıklı tüketim malları imalatlarını saymak mümkündür. Bölgesel ve sektörel teşviklerin iller bazında uygulamaya konulması halinde, Konya ilinde bulunan öncü sektörler dünya çapında markalar çıkartacaklardır.

Konya'nın Rekabetçi Üstünlükleri

Konya şehrinin en büyük rekabetçi üstünlüğü sahip olduğu girişimcisi, girişimcilik kültürü ve alt yapısıdır. Başlıca limanlara ve pazarlara olan uzaklık sorunlarına ve ulaşım eksiklerine rağmen, bu engelleri aşarak bölgesel bir cazibe merkezi olmayı başaran Konya ve Kayseri'nin yükseliş hikayesinin de burada aranması gerektiği ifade edilmelidir.

Bunun bir parçası olarak Konya sanayisi son yıllarda dış pazarlara açılmaya başlamıştır. Ortadoğu'dan, Afrika'ya, Avrupa'dan Asya'ya pek çok ülkeye ihracat yapılmaktadır. Ürünlerin iç ve dış pazarlarda yüksek kâr marjları ile satılabilmesi için, markalaşmaya yapılan yatırımların artması gerekmektedir. Büyük çoğunluğu aile şirketi ve KOBİ'lerden oluşan Konya sanayisi, kurumsallaşma, finans gibi sorunlar nedeni ile pazarlama ve markalaşma yatırımlarını henüz istenilen seviyelerde gerçekleştirilmiş değildir. Bununla beraber bu durum markalaşma trendini bütünüyle engelleyememiş; Konya, bölgesinde güçlü ve dış pazarlarda sürekli satışlarını artıran önemli markalara da sahip olmuştur. KOBİ'ler kurumsallaşma gibi yapısal sorunlarını aştıkları takdirde tanıtım ve markalaşma süreci hızlanacaktır. Önümüzdeki yıllarda Konya, katma değeri yüksek markalar inşa etmeye başlayacak illerin başındadır.

Tablo - 34 : Sektörlerine Göre Sanayi Tesisleri ve Kapasiteleri

Üretim Konusu	Tesis sayısı	Toplam Kapasite	İşçi	Teknik Persnl
Gıda sanayi	132	2.600.577 T/7	4000	250
Orman ürünleri	16	100.600 A/Y 650.000 M2/Y	300	3
Kâğıt ve Kâğıt ürünleri	12	284.125.000 A/Y 6.165 T/Y	250	20
Tekstil giyim deri sanayi	16	2.461 M/Y 4000 M2/Y	1350	40
Kimya lastik plastik ürtl.	45	4.229.171 A/Y 4.728.000 M/Y	1265	30
Taş ve toprağa dayalı sanayi	32	89.415.000 A/Y 855 000 T/Y10.500 M2/Y	1200	50
Metal eşya	32	250.298 T/Y 1.014.578 A/Y 3.500.000 M/Y	300	12
Ziraat alet ve makine	58	381.714 A/Y	800	10
Otomotiv yan sanayi	61	7.455.187 A/Y	900	18
Demir ve çelik diğer metal	29	518.203.878 A/Y 9.615 T/Y	400	15
Makine yedek parça san.	60	2.570.793 A/Y 3.500.000 T/Y	1000	25
Toplam	493		11500	465

II.ve III. Organize Sanayi Bölgesi Kapasite Kullanım Oranları:

Tablo - 35 : 2003 Yılında Yapılan Bir Araştırmaya Göre Kapasite Kullanım Oranları

	Sayı	%
%10'dan az	28	3,8
%10-19 arası	42	5,7
%20-29 arası	53	7,2
%30-39 arası	72	9,8
%40-49 arası	65	8,9
%50-59 arası	120	16,4
%60-69 arası	102	13,9
%70-79 arası	70	9,6
%80-89 arası	79	10,8
%90-100 arası	102	13,9
Toplam	733	100,0

Konya Sanayi Odası kayıtlarına göre, Konya’da faaliyet gösteren KOBİ’lerdeki ortalama kapasite kullanım oranı %56’dır. Diğer bir deyişle %44’lük bir kapasite kullanılamamaktadır. Türkiye ortalaması 2003 yılı için %70 civarında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Konya’daki oran Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Kapasite kullanım oranlarının düşük olmasının nedenleri arasında; verimlilik, profesyonelleşme ve kurumsallaşma gibi konularda KOBİ’lerin istenilen seviyede olmaması gösterilebilir.

Tablo - 36 : Üretimde Kullanılan Enerji Türleri Dağılımı

Enerji Türü	Sayı	%
Elektrik	800	90,8
Fuel oil	165	18.7
Mazot	96	10,9
Lpg	162	18.4
Kömür	102	11.6

Konya’da faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının %91’i elektrik enerjisi kullanmaktadır. Girdi maliyeti açısından elektrik enerjisi en pahalı enerji konumundadır. Konya henüz doğalgaza yeni kavuşmuştur. 2003 yılı sonu itibariyle sanayi kuruluşlarının bir kısmı doğalgazı kullanmaya başlamışlardır. Gaz şirketi 2004 yılı itibariyle doğalgaz dağıtım işini başlatmış ve periyodik olarak yıllar itibariyle doğalgaz verilmesi planlanmıştır. Fakat burada özellikle bir hususun altını çizmek gerekir: Konya elektrik enerjisi ile üretim yapan bir şehirdir. Bu nedenle, 5084 sayılı teşvik Kanunu Konya’yı kapsamış olsaydı, üretim yapan işletmeler bugün enerji maliyetinde ciddi bir avantaj elde edecekti. Rekabet şartlarının hakim olduğu bir dünyada %50’lere varan enerji desteği elbette ciddi bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Konya önümüzdeki dönemde uygulamaya konması düşünülen sektörel ve bölgesel teşviklerde kapsama alınırsa mutlaka ciddi avantajlar elde edecektir.

İhracat Kapasitesi

Konya’daki sanayicilerin %25’i doğrudan ihracat yaparken, %10’u dolaylı olarak ihracat yapmaktadır. Konya Sanayisinin toplam ihracatı 1 milyar USD civarındadır.

Tablo - 37 : Konya İhracat Rakamları (USD)

YIL	İhracat(USD)
1995	66.453.527
1996	99.429.169
1997	105.315.153
1998	46.984.701
1999	36.743.247
2000	67.667.886
2001	83.611.431
2002	103.262.324

Yukarıdaki rakamlar, Konya Sanayi Odası ve Konya Ticaret Odası’ndan geçen ihracat işlemlerinin verilerini yansıtmaktadır. Özellikle büyük firmalarımızın bir bölümünün İstanbul, İzmir, Mersin gibi diğer şehirlerimizde dış ticaret departmanlarının olduğu ve çıkış

şehirlerinin buralar olduğu dikkate alınırsa gerçek ihracat verilerinin yukarıdakilerin üç dört katı olduğu tahmin edilmektedir. Toplamda 1 milyar USD’lik bir ihracat potansiyeli mevcuttur. Yıllar itibariyle ihracat rakamlarına bakıldığında Konya gelişen bir seyir izlemekte; ilin yurtdışı ihracat potansiyeli her geçen gün artmaktadır. Konya Sanayisi ihracatı yeni yeni öğrenmeye başlamış ve firmalar bünyelerinde ihracat departmanı oluşturma ihtiyacını yeni benimsemeye başlamışlardır.

Teşvik Yasası’nın Etkileri

Bilindiği üzere, bu kanunun amacı, bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmaktır

Tablo - 38 : Teşvik Kanununun Avantajları

1	Gelir vergisi stopajı teşviki
2	Sigorta primi işveren paylarında teşvik
3	Bedelsiz yatırım yeri tahsisi
4	Enerji desteği

Tablo-38’de temel unsurları gösterilen teşvik yasasının oldukça önemli alanları kapsadığı görülmektedir. Ancak teşvik literatürü çerçevesinde Türkiye’de yaşanmış olan ve halen de süregelen uygulamalar dikte alındığında olayın yine uygulamada takip edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Konya bölgesel bir şehir olduğu için projeleri ve sorunları da il sınırlarının ötesinde, Konya bölgesini kapsamaktadır. Kamu yatırımlarından teşvik yasasına, Konya-Ankara arası hızlı tren projesinden, Konya ovasını sulama projelerine kadar bir çok proje ve sorun Konya’nın sürekli gündeminde yer almaktadır. Türkiye’nin tahıl ambarı olmak gibi bir özelliğe sahip Konya’nın tarım arazilerinin sadece %14’ünün sulanabilir olması, öz sermayeye dayalı KOBİ’lerden oluşan sanayisinin herhangi bir teşvik almadan varlığını sürekli geliştirmesi, Konya’nın hem potansiyeline hem de sıkıntılarına işaret etmektedir.

Sanayideki kapasite kullanımı %50 civarındadır. Türkiye ortalamasının %70 civarında olduğunu düşünürsek, mevcut yatırımların verimliliğini artırmak en az yeni yatırımlar kadar önemlidir. Bu oranlara bakıldığında, mevcut kapasitenin, KOBİ’lere nitelikli eleman, toplam kalite ve kurumsallaşma konularında sağlanacak danışmanlık hizmetleri ile önümüzdeki yıllarda kapasite oranlarının Türkiye ortalamasını yakalayıp, ortalamanın üstüne çıkması da beklenmektedir.

Nitelikli eleman ihtiyacı Türk sanayisinin genel ihtiyaçlarından biridir. Bu sorun Konya’da üniversite-sanayi arasında kurulacak doğru bir ilişki ile önümüzdeki beş yılda tümüyle olmasa da, büyük oranda giderilebilecektir. Mevcut meslekî teknik öğretim veren lise ve üniversitelerin öğretim müfredatlarında yapılacak bir revizyon ile hali hazırda kullanılan bilginin de pratiğe uygulanabilirliği sağlandığı takdirde, kalifiye işgücü oluşturma yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır. İşgücünün kalitesini artırmak ve yeni istihdam imkânları oluşturmak için, AB yardımları da sivil toplum kuruluşları tarafından değerlendirilmektedir. Kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkiler güçlendirilerek, istihdam ve işgücü konularında orta vade de büyük mesafeler kat edilebilecektir.

Konya'nın ihracatı yaklaşık 1 milyar dolar civarındadır. Önümüzdeki beş yıla baktığımızda, endüstri bölgesinin kurulması ve teşviklerden yararlanılması ile Konya bu potansiyeli 5 milyar dolara çıkabilecektir. Konyalı sanayicilerin ihracat ve büyüme vizyonu bu hedefin zor olmadığı kanaatini uyandırmaktadır.

Konya halen sivil bir hava alanına sahip değildir. Mevlânâ gibi dünya çapında değerleri barındıran Konya'nın uluslararası bir havaalanına sahip olmaması belli başlı sorunlar arasında yer almaktadır. Nitekim bir çok yıl düzenlenen ve uluslar arası nitelik kazanan Şeb-i Arus törenlerine katılmak isteyen yabancı turistler uçak seferlerinin yetersizliği nedeniyle rezervasyonlarını iptal ettirmek zorunda kalmaktadırlar. Aynı zamanda havasının termal değerleri dünyanın birkaç şehrinde vardır. Konya bulunduğu coğrafi alan ve termal özellikleri ile uluslar arası ulaşım için uygun şartlara sahiptir. Sivilleştirilmiş ve seferleri artırılmış bir hava alanı, önümüzdeki yıllarda uluslararası fuarların yapıldığı da göz önünde tutularak, Konya'nın dünya kenti olması için büyük bir gelişme sağlayacaktır.

Konya sanayisinin belli başlı sektörleri arasında yer alan tarım sektörü, su sorunuyla karşı karşıyadır. Mevcut tarım arazilerinin ancak %14'ü sulanabilmektedir. Özellikle buğday gibi stratejik bir ürünün yeteri kadar değerlendirilememesi, Türkiye açısından büyük bir handikaptır. Konya Ovasını Sulama ve Mavi Tünel projeleri hayata geçirildiği takdirde, ilk etapta %50 verim beklenmektedir. Bu verimlilik sulamaya bağlı olarak sürekli artacaktır. Sulama projeleri hayata geçirildiği takdirde, tarım ve tarıma dayalı sanayiler %100'ün üzerinde bir kapasiteye ulaşacaktır. Bu lokomotif etkisi yaparak istihdama ve sosyal ilerlemeye de ciddi katkılar sağlayacaktır.

MALATYA

Genel Değerlendirme

Doğu Anadolu Bölgesinin önemli şehirlerinden olan Malatya; Doğu ile Batı, Güney ile Kuzey bölgeleri arasında kavşak noktasında yer almaktadır. 580 bine yaklaşan merkez nüfusu, 910 binin üzerinde genel nüfusu bulunan ve Türkiye'nin 14. büyük şehri olan Malatya, geçmişte olduğu gibi artık göç veren bir il değil, göç alan bir il konumuna gelmiştir. Şehrin göç almasının en önemli nedeni, Malatya'nın kabuğunu kırıp; sosyal, ekonomik, sanayi, sağlık ve diğer alanlarda kaydettiği büyük gelişmelerdir.

Malatya, merkez dahil 14 ilçesi, tarihî, turistik güzellikleri ve dünyanın en iyi kayısısı ile haklı bir şöhrete sahiptir. Kayısı, Malatyalılara, Allah'ın bir ihsanıdır. Sağlık yönünden birçok hastalığa iyi gelen kayısı, halihazırda her yıl ülkemize 250 Milyon Dolar'a yakın bir girdi sağlamaktadır. Planlanması sürdürülen Kayısı Entegre Tesisi'nin yapımı ile birlikte bu rakamın 1 Milyar Dolar'a çıkması hedeflenmektedir.

Ayrıca Malatya ili, Doğuda özellikle tekstil alanında meydana gelen gelişmenin merkezi olmaya aday durumdadır.

Birinci Organize Sanayi Bölgesi tamamıyla dolmuş, 2. Organize Sanayi Bölgesi faaliyete geçirilmiş, 3. Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulacağı alanın yer tespit ve planlama çalışmaları ise devam etmektedir. Bu, sanayiinin iyiye gidişine işarettir.

Malatya ilinin bir diğer göz bebeği ise, İnönü Üniversitesi ve Turgut Özal Tıp Merkezi'dir. Turgut Özal Tıp Merkezi, sadece Malatya ve ülkemizin değil, tüm ünitelerinin tamamlanmasından sonra, komşu ülkelerimizden gelecek olan hastaların da şifa kaynağı olacaktır.

Tablo - 39 : Malatya'da Önemli Ekonomik Faaliyetler

Sanayi Sektörünün Adı	İşletme Adedi	
	2003	2004
Dok.ve giyim san.	87	91
Gıda ve kayısı san.	45	63
Orman sanayii	74	74
Kâğıt sanayii	22	24
Kimya sanayii	18	23
Madeni eşya san.	16	19
Demir ve çelik san.	15	19
Tarım mak.ıml.san.	11	16
Plastik sanayii	8	14
Güneş en.montaj	12	15
Demir dışı metal san.	8	8
Yem sanayii	6	6
Gıda mak. İma.san.	5	6

Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Malatya’da bitkisel üretim, ağırlıklı olarak kayısıya dayalıdır. Yıllık ortalama kuru kayısı üretimi 80–100 bin ton civarındadır. Büyük sulama projelerinin de tamamlanmasıyla birlikte, kuru kayısı üretiminde %50 artış görülmektedir. Dünya kuru kayısı piyasasının %95’i Türkiye’ye aittir. Bunun da %90’ı Malatya’dan karşılanmaktadır. Kayısıdan her yıl ülke ekonomisine 150-200 milyon ABD doları döviz girdisi sağlanmaktadır.

Tablo - 40 : Malatya’nın Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Ürün	Üretim (ton)	Türkiye payı (%)
Kayısı	100.000	80
Tekstil	160.000	7
Şeker pancarı	180.000	4
Kiraz	90.000	3
Çilek	40.000	2
Buğday	30.000	2
Diğer ürünler	25.000	2

Ancak yine de pazar imkânlarının genişletilmesi gayesiyle Tarım il Müdürlüğü tarafından iklim ve toprak şartlarına uyacak tarım ürünlerine ilişkin çeşitlendirme projeleri hazırlanmalı; bu konuda gerekli çalışmalar hızlandırılmalıdır. Bu proje kapsamında, Yeşilyurt ilçesinde kiraz ve Starking elma, Pütürge İlçesi’nde kuru dut; Hekimhan, Pütürge, Doğanyol, Kuluncak ve Darende İlçelerinde ceviz, Arapgir, Yeşilyurt, Pütürge ilçeleriyle merkez ilçeye bağlı Konak Kasabası ve Beydağı civarında üzüm, Kale ilçesinde çilek ve il genelinde yem bitkisi gibi alternatif ürünlerin yetiştiriciye sunulmasının önemi büyüktür.

Malatya ilinde sanayinin gelişmesi için tarım ürünlerinin tesislerde işlenmesi ve pazara en iyi şekilde tanıtımının yapılması da gerekmektedir.

Mukayeseli Üstünlükleri

Malatya’da kalitenin ve sanayi etkinliğinin artması hem gıda sektörünün hem de imalat sanayiinin marka oluşturmaya açısından önemli bir hadisedir. Şu anda dünya sektöründe kayısı bir markadır. Bunun önemli olmasında sektörün bilinçli ve ihtiyaçlara uygun şekilde üretim sağlamakta olması ve bu düzenin kalite-kontrol altında tutulması yatmaktadır. İlde mevcut sanayi işletmeleri tam kapasite ile çalıştırılabilirlerse, kısa ve orta vadede hiçbir yeni sanayi yapılmazsa dahi önemli istihdam artışları sağlanabilir. Bundan da önemlisi, bu şekilde hem mevcut kaynakların israfı ve düzensizliği önlenmiş olacak, hem de yeni müteşebbislerin cesaretleri olumsuz yönde etkilenmemiş olacaktır. Bu da rekabetçi avantajın kaybedilmemesini ve markalaşmayı sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen mukayeseli üstünlüklere sahip olmak yeni üretimde marka teşkil etmektedir. İldeki sektörlerin şu anda tam anlamıyla yatırımların ekonomiye kazandırılmasına dair kararlar alındığı gözlenmektedir.

Malatya'nın Sorunları ve Çözüm Önerileri

Bölgede sanayiinin artması ve ilin giderek büyümesi yeniliklerin yanında başlıca sorunları da doğurmaktadır. Bununla birlikte sanayiye özendirmek için teşvik sistemini geliştirmek; sanayi altyapısı ile ilgili yatırımları yürütmek ve tamamlamak gerekmektedir.

Bunun için, tüketicilerin ve üreticilerin teşkilatlandırılması gerekmektedir. Şu anda bölgede önemli sorunlardan biri, Enerji Piyasası Denetleme Kurumu'nun kararıyla TEDAŞ'ın Organize Sanayi Bölgelerine uygulamakta olduğu %5 indirimli elektrik satış tarifesini, 1 Nisan 2003 tarihî itibariyle uygulamadan kaldırmasıdır. Satış tarifesinin kaldırılması, OSB'lerin ana gelir kaynağını elinden almış, ayrıca bölge içerisinde enerji hatları ile trafoların kayıpları ve sokak aydınlatmalarının sarfiyatları sebebiyle zararına elektrik satışı yapmak zorunda bırakmıştır. Bu sıkıntıların giderilmesi için, Serbest Tüketici Yönetmeliğinin 7. maddesinin yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.

Doğu'nun Batı'sı, Batı'nın Doğu'su ve güvenli bir köprüsü olan Malatya, karayolları yapımı konusunda yılların ihmaline uğramış bir şehirdir. Malatya-Adıyaman Karayolu, Güney Çevre yolu, Kuzey Çevre yolu, trafiği yoğun yerleşim birimleri olan Malatya-Battalgazi ilçesi, Malatya Yeşilyurt-Gündüzbey yollarının çift şerit yapılması ve ilçe yollarının genişletilmesi gibi büyük sorunlar hep askıya alınmıştır. Bunlar arasında en önemli olan iki karayolundan biri Adıyaman yolu diğeri de Kuzey Çevre yoludur.

Tüm bunların yanında turizm potansiyeli artırılmalıdır. Bu çerçevede, Malatya-Adıyaman Karayolunun açılması ile Nemrut Dağı'na ulaşım Malatya'dan daha yakın olacaktır. Ayrıca Doğanşehir, Sürgü, Gündüzbey, Orduzu Pınarbaşı, Battalgazi, Darende ve buna benzer gezilecek görülecek yerlerimizin tanıtımı yapılarak, turizm potansiyeli artırılmalıdır.

Sanayi fuarının kurulması da bir başka gerekliliktir. Kazandırılacak güzide bir fuar alanı ile yılda bir kez değil, bir çok defa fuarlar organize edilmelidir. Bu sanayi fuarlarının organize edilmesi halinde bölgenin ticarî ve sanayi ürünlerinin üretimi ve satışında büyük artışlar sağlanmış olacaktır. Böylece, Malatya ili sanayi konusunda bölgede hatırı sayılır bir düzeye ulaşmış olacaktır.

Konfeksiyonda dev bir proje ile bölgede işsizliği önleyecek bir garanti mekanizması sağlanacaktır. Malatya'da işsizlik oranı gittikçe artmaktadır. Buna bir çözüm sağlamak amacıyla Organize Sanayi Bölgesi'nde üretim faaliyetini sürdüren konfeksiyon ağırlıklı iki büyük işletme olan TAHA TEKSTİL ile yine bu alanda 2. OSB'de yatırım yapan ÇALIK grubu sponsorluğunda özellikle üretim öncesi eğitim altyapısı hazırlama açısından büyük önem taşıyan proje aynı zamanda üniversite-sanayi işbirliğinin bütünleşmesi açısından da önemli bir yer teşkil etmektedir. İnönü Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu bünyesinde bulunan Tekstil Bölümü endeksli çalışacak olan proje bu bölümden mezun olacaklara 'Kesin İş Garantisi' sağlayacak bir nitelik taşımaktadır. Projenin gerçekleşmesi halinde, Malatya'da en az 10 bin kişiye yeni bir istihdam alanı doğmuş olacaktır. Bu da eğitimdeki bazı sorunların giderilmiş olması demektir. Yani üniversite mezunlarının işsizlik oranının düşürülmesi için, bu projelerin artması gerekmektedir.

Turgut Özal Tıp Merkezi'nin uluslararası nitelikli sağlık kuruluşları arasına girmesi için de, mevcut sorunların aşılmasında hükümetin imkanları kullanılmalıdır. Önemli bir sorun olan Atık Su Arıtma Tesisi artık çalışmaktadır ve çevre kirlenmesi bu sayede önlenmiştir. Arıtma

Tesisinin yapılmasıyla Beylerderesi'ne oradan da, Karakaya Barajı gölüne ulaşan kirlilik de ortadan kalkmış durumdadır.

Havaalanının mevcut binası da, genişletilmeli, havaalanına gümrük işlemleri için yeterlilik verilmeli ve dolayısıyla uluslararası havaalanı niteliği kazandırılmalıdır.

İl ihracatının en önemli girdisi olan kayısının çok başlılıktan kurtarılması için, kayısı Araştırma Merkezi gibi çok amaçlı araştırma ve geliştirme merkezleri kurularak kayısının geleceği sistemli bir şekilde belirlenmelidir.

Doğal gazın ile getirilmesi süreci de hızlandırılmalıdır. İlin Büyük Şehir olma programı hayata geçirilmelidir. Kirlenmekte olan baraj göletinin kurutulması için oluşturulan Arıtma Tesisi Projesi'nin bitirilmesi için, yeterli desteğin sağlanması gerekmektedir. Bölgeye ilişkin Özel Teşvik Paketi hazırlanmalıdır. Sorunların çözüm önerileri bağlamında aşağıdaki özet teklifler listesi hazırlanmıştır.

Çözüm Önerileri

- 1- Sanayiinin enerji girdileri olan akaryakıt ve elektriğe zam yapılmamalıdır.
- 2- Yatırım ve istihdam yapanlara yatırım indirimi devam ettirilmelidir.
- 3- Dövizdeki aşırı yükselmeden kaynaklanan kredi kesimleri yeniden gündeme alınmalı; iş adamına geri dönüşü daha rahat ek kredi sağlanmalıdır.
- 4- Enflasyonun %50-%60 olduğu dönemde, KOBİ kredileri üzerindeki faiz oranları %15-%20'lerdeydi. Şu günlerde enflasyon tek haneli rakamlara indiğine göre bu oranların da %3-5'ler civarına çekilmesi gerekmektedir.
- 5- Bölgede kalkınma ajansları ve başkanlıkları kurularak yatırımcıları her safhada bilgilendirici, yönlendirici, teşvik edici çalışmalar yapılmalıdır.
- 6- Hayvancılık alanında projeler gerçekleştirilmeli; yöre insanının evinde besleyebileceği besi hayvancılığı desteklenmeli ve uzun vadeli kredi sağlanmalıdır.
- 7- İhracatın artması için Kayısı Entegre Tesisi kurulması gerekmektedir.
- 8- Bölgenin yatırım alanları sürekli geniş tutulmalıdır.

İhracat Kapasitesi

Bölgede genel olarak ihracatın %85'ni kayısı oluşturmaktadır. Bunun en önemli sebebi Dünya kuru kayısı üretiminin %90'ını Malatya'nın gerçekleştiriyor olmasıdır. Dış pazarda tüm ülkelere (AB, EFTA ülkeleri vb.) kayısı ihracatı yapılmaktadır.

Tablo - 40 : Malatya'dan Yapılan Başlıca İhracat Kalemleri (USD)

Ürün	2003	2004 (ilk yarı)
Kayısı	68.527.753	18.254.680
Hububat	8.873.730	5.525.270
Tekstil	7.830.110	4.780.950
Diğer ürünler	5.143.670	2.154.850

Başarılı bir ihracat için, dikkatli planlama şarttır. Karmaşık ihracat işlemleri, yüksek risk faktörleri ve büyük yatırımlar gibi unsurlar göz önünde bulundurularak, ihracata başlamadan önce bir planlama yapılması ve bunların dikkatlice düzenlenmesi gerekmektedir. Bölgedeki bazı sanayicilerin, 'Planlama Hiyerarşisi' yolunu izlediğini ve bu planlama sayesinde başarıya ulaştığını görüyoruz. Daha özel alınacak her adım, bir önceki adım sonuçlandırıldıktan sonra atılmalıdır.

Yerel İnsiyatif ve İş Birliği İmkanları

Doğu'nun cazibe merkezi haline gelen Malatya'nın ekonomik ve ticarî kalkınmasında MÜSİAD elinden gelen bütün gayreti sarf etmektedir. Bu çerçevede MÜSİAD, Malatya'nın ihmalkarlıktan dolayı birikmiş ve yıllanmış sorunlarının tespiti, takibi ve çözümü amacıyla ülkemiz yöneticileri nezdinde girişimlerde bulunmakta; bu sorunların çözümünde kamu oyunu bilgilendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca MÜSİAD, Malatya'da sivil toplum kuruluşlarıyla sık sık görüş alış verişinde bulunarak, gerektiğinde ortak hareket etmektedir.

RİZE

Genel Değerlendirme

2000 yılı nüfus sayımına göre Rize'nin toplam nüfusu 365.938'dir. Coğrafi yapının etkisiyle kırsal ağırlıklı nüfus yoğunluğuna sahiptir. İl nüfusu az olmasına karşın birim alana düşen nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının üzerindedir. Nüfusun gelişiminde, nüfus sayım yılları itibariyle inişli çıkışlı grafik gözlenmektedir. Bunun nedeni il dışına yapılan göçlerdir.

Kişi Başına Gelir

Rize İlinde kişi başına düşen GSYİH 2000 rakamlarına göre 2.441 \$ olup bu rakam Karadeniz Bölgesi'nin üzerinde olmasına karşın Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo - 41 : Türkiye ve Rize'de Kişi Başına Düşen GSYİH'nin Cari Fiyatlarla Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Rize	2.085	2.598	2.296	2.477	2.661	2.441
Karadeniz	1.915	2.110	2.320	2.540	2.316	2.225
Türkiye	2.227	2.888	3.021	3.176	2.847	2.941

Rize ekonomisi, engebeli coğrafi yapısı ve ekilebilir alanların sınırlılığına rağmen büyük ölçüde tarıma dayalıdır.

Tablo - 42 : Rize'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

	%
A. Tarım	64,30
B. Hizmet Sektörü	21,70
C. Sanayi	9,40
D. İnşaat	4,40
Diğer	0,20
TOPLAM	100,00

Tarım: Mono Kültür

İlimizde 55.000 ha. Tarım alanı bulunmakta; bu alanın %92 sinde çay, %4,4 fındık, %1,22 kivi ve %2,38'inde de diğer ürünler üretilmektedir. Yani mono kültür tarım yapılmaktadır.

Tablo - 43 : 2003 Yılında Türkiye ve Rize'de Arazilerin Dağılımı (Ha)

	Tarım Alanı	Orman ve Fundalık	Çayır-Mera	Diğer Araziler	Yüzölçümü
RİZE	55.181	158.411	76.832	101.572	391.996
TÜRKİYE	26.968.000	20.703.000	20.500.000	10.184.700	78.355.700

Rize'nin toplam yüzölçümü 391.996 hektar olup %40,4 orman ve fundalık arazi, %14 tarım arazisi, %19,6 Çayır-mera arazisi ve %26 oranında diğer araziler olarak dağılımı göstermektedir.

İlde istihdam büyük oranda sektörel olmayıp, tek ürün olan Çay Tarımı ve sanayisine bağlıdır. Ülkemizde (Tamamı Doğukaradeniz Bölgesinde) %70'i Rize, %30'u Trabzon, Artvin,

Giresun ve Ordu'da olmak üzere yılda yaklaşık 180.000 ton çay üretilmektedir. İç tüketim 150-160.000 ton/yıldır. Görülüyor ki, 20-30.000 ton üretim fazlası vardır. Buna ilave olarak ortalama yıllık 50.000 ton çayın ülkemize dışarıdan girdiği düşünülürse yaklaşık 75.000 tonluk arz fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemize yurtdışından çeşitli yollarla çay girişi olduğu bilinmektedir. Bunlar;

- İthalat yoluyla,
- Sınır Ticareti yoluyla,
- Yolcu beraberli Zati Eşya Muafiyeti kapsamında,
- Dahilde işleme rejimi çerçevesinde,
- Kaçak yollarla olmaktadır.

İlde 55.000 ha. tarım alanı bulunmakta, bu alanın %92'sinde çay, %4,4 fındık, %1,22 kivi, %2,38'inde diğer ürünler üretilmektedir. Yani mono kültür tarım yapılmaktadır.

Türkiye çay üretim alanları itibari ile Dünya çay üretim alanları içerisinde 6. sırada olmasına rağmen dünya çay üretim miktarı itibariyle 5. sırada yer almaktadır. Türkiye kişi başına çay tüketim miktarı itibari ile de Dünya'da 4. sırada bulunmaktadır.

Türkiye'de çay tarımı 766.392 dekar sahada 203.318 üretici tarafından yapılmakta olup bu üreticiler küçük aile işletmesi şeklinde yapılmaktadır. Üretimi yapılan yeşil çay, Çaykur'un 46 fabrikası ve özel sektörün 229 olmak üzere toplam 275 fabrikada işlenmektedir. Genel olarak Çaykur'un fabrikaları %60 ve 65'ini kullanmasına rağmen özel sektör fabrikaları ise %30-40 kapasite ile çalışmaktadır. Çay tarımı bu yönüyle ilde ve bölgede istihdam oluşturarak ildeki göçü büyük ölçüde azaltmaktadır.

Tablo - 44 : Ülkeler İtibariyle Kuru Çay Üretimi (Bin Ton)

Ülkeler	Yıllar									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Hindistan	753	754	756	780	811	870	823	855	847	885
Çin	613	609	617	637	688	697	704	721	766	800
Srilanka	242	246	258	277	280	284	306	306	310	303
Kenya	209	245	257	221	294	251	239	239	287	290
Türkiye	164	140	148	150	187	206	145	160	161	164
Endonezya	139	154	166	154	166	168	170	172	157	159
Diğerleri	542	508	522	557	575	639	606	610	633	639
TOPLAM	2.662	2.656	2.724	2.776	3.001	3.115	2.993	3.063	3.161	3.240

Tabloda görüldüğü gibi dünya çay üretim alanları bakımından 898.000 hektarlık alan ve % 37,2'lük oranla Çin 1. sırayı almaktadır. Türkiye ise 77.000 hektar ve %3,1 'lik oranla 6.sırayı almaktadır. Türkiye'de 1994 yılından bu yana üretim alanlarında bir değişiklik olmamıştır.

Çaykur'un 1994-2003 yılları arasında almış olduğu yaş çay alım miktarı 427.180 ton ile 843.093 ton arasında değişmektedir. Bu alımlarda % 67,6 lık oranla Rize ili ilk sırayı alırken, Trabzon %19,1'lik oranla 2. sırayı, % 11,6'lık oranla Artvin 3. sırayı almakta, % 1,7'lik oranla Giresun –Ordu illeri 4. sırada bulunmaktadır.

Ülkemizde çay tarımı ile üretilen çaylar, 1984 yılına kadar Çaykur tekelinde iken, 1984 yılında çıkarılan 3092 sayılı kanunla özel sektör de çay üretimine katılmıştır.

Tablo - 45 : Yıllar İtibariyle Çaykur ve Özel sektörün Yaş Çay Alım Miktarı (Ton)

Yıllar	Yaş Çay Ürün Miktarı		
	Çaykur	Özel Sektör	Toplam
1994	566.000	250.000	816.000
1995	427.000	300.000	727.000
1996	526.000	250.000	776.000
1997	542.000	259.000	801.000
1998	717.000	300.000	1.010.000
1999	843.000	275.000	1.110.000
2000	499.000	284.000	783.000
2001	547.000	350.000	897.000
2002	552.463	297.537	850.000
2003	517.078	358.181	875.219

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi 2003 yılında Çaykur'un almış olduğu yaş çay ürün miktarı azalırken özel sektörün artmış olduğu görülmektedir.

Tablo - 46 : Türkiye’de 1994-2003 Yılları Arasındaki Kuru Çay Üretim Miktarı

Yıllar	Kuru Çay Ürün Miktarı		
	Çaykur	Özel Sektör	TOPLAM
1994	116.000	48.000	164.000
1995	83.000	57.000	140.000
1996	100.000	48.000	148.000
1997	101.000	49.000	150.000
1998	130.000	57.000	187.000
1999	153.000	53.000	206.000
2000	91.000	54.000	145.000
2001	95.000	65.000	160.000
2002	93.000	68.000	161.000
2003	94.000	70.000	164.000

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi çay sektörü yıllar itibari ile inişli çıkışlı bir grafik göstermektedir. Bunun sebebi; devletin çay sektöründe uyguladığı farklı politikalarıdır. Son üç yılda gerek Çaykur, gerek özel sektör, çay alım ve üretim miktarları stabil hale gelmiştir.

Tarımda Alternatif Ürün Arayışları

Yıllar itibarı ile üretici gözünde çayın ekonomik değerini kaybettiği görülmekte ve bu itibarla bölge toprağına uyarlanabilir ürünler üzerinde arayışlara girilmiş ve çayın yanında bölge tarımı çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.Yapılan araştırmalara neticesinde bölge toprağının kivi, siyah üzüm (kokulu üzüm), yeşil elma (granny smith elma), kiraz, yaban mersini (likapa) gibi meyve çeşitlerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu ürünlerden kivide önemli mesafeler alınmış ve ülke üretiminin %20'sine ulaşılmıştır. Yapılacak olan teşvik ve örnek çalışmalarla üreticinin önünün açılması sağlanmalıdır. Böylelikle geleneksel üründen başka çeşitleme yapıp bölge istihdam ve ekonomisine yeni dinamikler kazandırılmış olunacaktır.

Yapılan bu çalışmalar sonucunda kivide alınan mesafe aşağıda grafikte gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda kivi üretiminin yıllar itibari ile arttığı ve önemli pazar yakaladığı görülmektedir. Ülkemizde yetiştirilmesi yeni olan kivide henüz iç pazar ihtiyacı karşılanmamaktadır. Bu veri, ürünün önünün ne kadar açık olduğunu göstermektedir.

Tablo - 47 : Ülkelerin Son Üç Yıldaki Kivi Üretimleri (Ton)

	2000	2001	2002
İtalya	345.000	382.000	341.000
Y. Zelenda	261.000	271.000	241.000
Şili	115.000	145.000	155.000
Fransa	84.000	79.000	78.000
Yunanistan	74.000	40.000	52.000
İran	20.000	20.000	20.000
Türkiye		1.400	3.000
DÜNYA	1.020.000	1.050.000	1.000.000

Ülkemiz kivi üretimi, 2003 yılı verilerine göre 6.000 ton'a yaklaşmış olup bu üretimin %20'lik kısmı Rize'de gerçekleştirilmektedir.

Hayvancılık

Hayvancılık, Rize'de ikinci ekonomik faaliyet olarak sürdürülmektedir. İşletme bazında ve pazara yönelik olarak yapılmayan hayvancılık, çay üretiminin yapılmadığı yüksek kesimlerde yoğunlaşmaktadır. İlde kümes hayvancılığı son yıllara kadar aile içi tüketime yönelik yapılmakta iken, son birkaç yıldır kurulan işletmelerde yumurta tavukçuluğu yapılmaya başlanmıştır.

İlde nispeten yaygın olan ikincil faaliyetlerden biri de arıcılıktır. Genelde gezginci olarak yürütülen arıcılıkla uğraşan hane halkının, toplam hane halkına oranı %6'dır. Özellikle İkizdere ve Çamlıhemşin gibi yükseltisi fazla olan ilçelerde arıcılık önemli bir gelir kaynağıdır.

Türkiye su ürünleri üretiminin yaklaşık yarısını karşılayan Doğu Karadeniz'de bulunan Rize, bu elverişli konumu nedeni ile ülke balıkçılığında önemli bir yere sahiptir. İlin ülke deniz balıkları üretimi içindeki payı %7-10 düzeyinde bulunmaktadır. Rize'de avlanan deniz balığı miktarının %90'ını hamsi oluşturmaktadır. Hamsi dışında başlıca balık ürünleri ise mezgit ve istavrittir.

Deniz balıkçılığı dışında ilde akarsu, tatlı su ve kültür balıkçılığı yönünden önemli bir potansiyel vardır. İklimin etkisi ile her mevsim temiz ve soğuk olan akarsular, alabalık ve sazan üretimi bakımından oldukça elverişlidir.

Hizmet Sektörü

İlin tarımdan sonra en önemli istihdam kapısı, hizmet sektörüdür. Bu sektör içinde ticaret ve turizm başı çekmektedir.

İlde ticarete konu olan en önemli ürün çaydır. 1940'lara kadar orman ürünleri, dokuma ve tarımsal ürünler ticareti yapılırken, çay tarımı ve sanayinin yaygınlaşması ve gelişmesiyle çay, ilin tüm ekonomik etkinliklerine damgasını vurmuştur. 1940'lerden başlayarak çay tarımından sağlanan sermaye birikimi, sanayiden çok ticaret ve inşaat kesimlerine

yönelmiştir. Çay, 1942-1973 arasında yalnızca Tekel, daha sonrada(1984 yılına kadar da) Çaykur tarafından alınıp satıldığından, ilimizde çay ticareti yapan tüccar yoktu. Bu nedenle çaydan sağlanan gelir doğrudan üretici köylüye, çay sanayii işçisine ve devlete gidiyordu. Özetle; çayın katkısıyla il halkının alım gücü arttığından ticaret ve hizmetler kesiminin iş hacmi de büyümüştür. 1950-1960 döneminde ticaret ve küçük sanayideki sermaye birikimi bu gelir artışından kaynaklanmıştır. Özellikle 1960 yılından sonra bu birikimler yatırıma dönüşmeye başlamıştır. Günümüze kadar sektör farklılığı ve kalitesi artmıştır. Bu işletmelerin büyük bir kısmı işletme bakımından günümüz modernizasyonundan uzaktır. Bu kalitenin yakalanması için yeni jenerasyonların eğitime önem verilmelidir. Ayrıca ülkenizde olduğu gibi Rize’de de ara eleman sıkıntısı vardır.

İlin potansiyel gelişim alanı olarak düşünülen turizm sektöründe son dönemlerde önemli gelişmeler sağlanmıştır. İl özel idaresinin gerçekleştirdiği üç önemli tesis bu alanda hizmet vermektedir. Bunları özel yatırımlar takip etmiş olup, tesisleşme devam etmektedir.

Turizm bakımından Sarp sınır kapısının sağladığı hareketlilik dışında bölge turizmine canlılık katan diğer bir etken de, Turizm Bakanlığının turizmi yaygınlaştırma politikası çerçevesinde, 1987 yılında Ayder yaylasının, 1991 yılında da Anzer ve Kavran yaylalarını turizm bölgesi olarak ilan etmiş olmasıdır. Klasik turizm unsurları olan güneş ve deniz dışında alternatif turizm türlerinin yaşama geçirilmesini hedefleyen bu politikalar, eşsiz ve bozulmamış doğal güzelliklere sahip ilin, turistik aktivitelerden pay alma şansını artırmaktadır. Bol yağış alan Kaçkar dağlarının eteklerinde kurulmuş olan il, sıkı bir akarsu ağı ile örülmüştür. Rize, yükseklerde yer alan buzul göllerin ve düzenli düşen yağışların etkisiyle her mevsim yemyeşildir. Bu doğal ortamda dağ tırmanışları, safari, kanoculuk, rafting ve yamaç paraşütü gibi doğa sporları yapılabilmektedir.

İle gelen turist sayısı 312.101’dir. Bunun % 75 ’i (236.055) yerli, % 25’i (75.692) yabancı ziyaretçiler oluşturmuştur. 2003 yılında 236,055 yerli, 75,692’ sı yabancı olmak üzere toplam 312,101 kişi ili ziyaret etmiştir.

Sanayi

Rize, sanayi bakımından orta düzeyde gelişmiş illerimizdendir. Çay üretimine bağlı olarak ilk çay fabrikası kurulana kadar, İl’de sanayi kuruluşu sayılabilecek yalnızca, 70 kişinin istihdam edildiği bir kereste fabrikası bulunmaktaydı. İlk çay fabrikasının kurulduğu 1947 yılından sonra, çay tarımının gelişimiyle birlikte İl sanayii de hızlı bir gelişme göstermiştir.

İldeki küçük ölçekli imalat sanayi işletmeleri, Ağaç Ürünleri ve Mobilya ile Dokuma ve Giyim Eşyası imalatı dallarında yoğunlaşmaktadır. Orta ve büyük ölçekli imalat sanayi işletmelerinin ise tamamına yakını çay sanayi işletmeleridir. Çay sanayi işyerleri büyük ve orta ölçekli imalat sanayii istihdamı ve katma değerinin % 95’ten fazlasını karşılamaktadır.

İlde Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne ait 46 adet yaş çay işleme fabrikası, 1 adet kuru çay paketleme fabrikası ile 1 adet ana tamir fabrikası vardır. Bölgede yetiştirilen yaş çayın %70’i Çaykur tesislerine verilmektedir. Geriye kalan % 30’ luk oran özel çay fabrikalarına verildiği için bu fabrikalar kapasitelerinin çok altında çalıştırılmaktadır. Özel sektöre yaş çay işleme izninin verildiği 1984 Aralık ayından itibaren kurulan 7300 ton/gün kapasiteli 225 fabrikadan günümüzde ancak 105 tanesi faaliyetini sürdürmektedir. **Bu veriler, ülkemizde sürüp gitmekte olan reform süreçlerine sağlam bir sanayileşme perspektifi getirilmesi gerektiğini, planlama mantığının, kaynak verimliliği ve israfın önlenmesi amacıyla benimsenmesi gerektiğini göstermektedir.**

Çay sektöründe Çaykur ve Özel sektör fabrikalarının büyük kısmının Rize’de olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Trabzon ve Artvin illeri izlemektedir. Özel sektör fabrikalarının yarısından fazlası 20 ton/gün iken, % 12’si ise 100 ton/gün işleme kapasitesine sahiptir.

İlde çay fabrikaları dışında önemli üretim tesisleri olarak, iki orman ürünleri fabrikası, bir silah fabrikası, iki makine imalat ve montaj tesisi, üç un fabrikası, bir plastik ambalaj fabrikası ve bir şekerli gıda maddeleri fabrikası sayılabilir. Bunlar dışında küçük çaplı üretim yapan Rize bezi, kolonya, katı yakıt, mobilya ve plastik eşya gibi üretim tesisleri de mevcuttur.

ASİLSAN (Ardeşen Silah Sanayii ve Ticaret A.Ş.) Doğu Karadeniz Bölgesi Silah Projesi çerçevesinde faaliyet gösteren çok ortaklı bir şirkettir. Bu tesiste ağırlıklı olarak tabanca üretilmekte, sipariş üzerine diğer makine parçaları üretilmektedir. Üretilen silah ATMACA 53 adı altında piyasaya sürülmektedir.

1994 yılı sonlarında üretime başlayan Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.’nin yıllık maden çıkarma kapasitesi 800.000 ton bakır- çinko cevheridir. 2003 yılında yaklaşık 56 milyon \$’lık satış gerçekleştirilmiştir

Rize Merkez Organize Sanayi Bölgesi (OSB) projesi, Sanayi Bakanlığının 1997 Yılı Yatırım Programında “Etüt” karakteristiği ile yer almış, takip eden yıllarda aynı durum devam etmiştir. Rize Serbest Bölgesi’nin yer ve sınırlarının belirlenmesi ve kurulup işletilmesine dair kararın yürürlüğe konulması, Devlet başkanlığının 21.05.1997 tarihli ve 25175 sayılı yazısı üzerine, 3128 sayılı kanunun 2.maddesine göre Bakanlar Kurulu’na 23.05.1997 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu bölgede Rize Serbest Bölge Kurucu ve işleticisi A.Ş (RİSBAŞ) faaliyet göstermektedir.

İlde, Rize Merkez ve Çayeli’nde iki adet küçük sanayi sitesi faaliyet göstermektedir. Ayrıca Çayeli ve Ardeşen’de iki adet küçük sanayi tesisinin yapımı devam etmekte, Rize Merkez ve Pazar ilçelerinde ise iki adet modern küçük sanayi sitesinin yer temini çalışmaları yapılmaktadır.

MTA araştırmalarına göre Rize’de varlığı bilinen metalik madenlerin başlıcaları 11.600.000 ton bakır+çinko, 4.000.000 ton demir, 75.600 ton manganezdır. Bunlardan yalnızca Çayeli İlçesinde bulunan ve rezervi 10.600.000 ton olarak saptanan bakır+çinko madeninde, 1994 yılında üretime başlanmıştır. Üretim çalışmaları sırasında rezervi iki katına ulaştırabilecek ilave rezervin varlığı yönünde kuvvetli belirtiler elde edilmiştir. Yılda 600.000 ton kısmen zenginleştirilmiş cevher üretebilecek şekilde yerüstü tesisleri bulunan işletme, 15 yıl (muhtemelen 30 yıl) boyunca 300 civarında kişiye sürekli istihdam imkânı sağlayacaktır.

İlde endüstriyel hammaddelerden 120.000 ton kaolin, 820.000 ton tuğla-kiremit toprağı ve 10.460.000 m³ civarında granit rezervinin bulunduğu bilinmektedir. Ancak, bugüne kadar bu maddelerin değerlendirilmesi mümkün olmamıştır. Zengin granit varlığının değerlendirilebilmesi için 1989 yılında MTA Genel Müdürlüğünce yürütülen çalışmalar sonucu 15 adet mermer ruhsatı verilmişse de, yapılan etütler sonucu granit yataklarının çoğunun mermer olarak değerlendirmeye uygun bulunmadığı, uygun bulunanların da sarp topografya nedeniyle ekonomik olarak işletilemeyeceği gibi gerekçelerle bu ruhsatlar terk edilmiştir.

Rize, rejimleri düzenli, yatak eğimleri fazla, akışları hızlı çok sayıda akarsuya sahip olmasına karşın, 1961 yılında işletmeye açılmış olan İkizdere Hidroelektrik Santrali dışında, enerji üretim tesislerine sahip değildir. Baraj kurulmadan, arazinin doğal eğiminden yararlanarak çalıştırılan bu santralin yıllık üretimi, Türkiye elektrik üretiminin yaklaşık % 1'ini oluşturmaktadır.

Rize’de Mukayeseli Üstünlükler

Rize’nin en önemli mukayeseli üstünlüğü Allah vergisi el değmemiş tabiat güzellikleri, verimli toprağı ile girişimci ve çalışkan insan potansiyelidir. Ne var ki, kağıt üzerinde potansiyel olarak duran varlıkların çeşitli politikalar aracılığı ile harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, turizm, çay tarımı, alternatif olarak çeşitli meyvelerin yetiştirilmesi Rize’nin dinamik mukayeseli üstünlükleridir.

Güçlü Yönler

I- Kültür ve Turizm

- 1- Turizme yönelik çok sayıda vadi ve yaylaların olması.
- 2- Dört mevsimin birlikte yaşanması.
- 3- Doğa sporlarına uygun bir ortam.
- 4- Özgün yöresel el sanatlarının (dokumacılık) varlığı.
- 5- Yöresel müzik ve folklorü (kemençe, tulum, armonika).

II- Tarım ve Hayvancılık

- 6- Yoğun rutubet, yağış, kapalı gün sayısının fazlalığı (Tarım açısından olumlu).
- 7- Ekolojik açıdan bozulmamışlık.
- 8- Ülke çay üretiminin %70’inin karşılanması.
- 9- Endemik bitki potansiyelinin yüksekliği, ormanlar.
- 10- Deniz balıkçılığı payının %60 olması.
- 11- Anzer balı üretiminin yapılması.

III- Doğal Kaynaklar, Enerji ve Madencilik

- 12- Akarsu kaynaklarının zenginliği (küçük enerji santralleri ve su ürünleri).
- 13- Yeraltı zenginlikleri (bakır ve petrol, granit).
- 14- Potansiyel jeotermal kaynaklar.

V- Ekonomik, Sosyal Durum ve Eğitim

- 15- Girişimci insanların fazlalığı.
- 16- İlin yetiştirdiği il dışındaki sermaye ve beyin gücü.
- 17- 1983’den bu yana ülke yönetiminde görev alan siyasi güç.
- 18- Eğitim altyapısının %80 oranında tamamlanmış olması.

- 19- Sosyal güvenlik kapsamı oranının yüksek olması.
- 20- Zor doğa koşullarına uyum sağlamış insan yapısı.
- 21- Yüksek huzur ve asayiş ortamı.
- 22- Yöre halkının dürüst ve güvenilir olması.
- 23- İlin jeostratejik konumunun doğu ülkelerine göre yüksek önemi.
- 24- Armatör ve kaptan sayısının fazla olması.
- 25- İl düzeyinde yardımsever insan sayısının fazla olması

VI- Altyapı, Ulaşım

- 26- Karayolu donanımının yeterliliği ve diğer kuruluşlarla ilişkilerin iyi olması.
- 27- Limanın varlığı.

Zayıf Yönler

I- Kültür ve Turizm

- 1- Çok yağış alması.
- 2- Zengin kesime hitap edecek turizm altyapısının düşük olması.
- 3- Kültür merkezlerinin yetersiz olması.

II- Tarım, Balıkçılık ve Hayvancılık

- 4- Tarım alanlarının azlığı, gıda ürünlerinin çevre illerden gelmesi
- 5- Tarım üretiminin çaya dayalı olması.
- 6- Tarımsal işletme başına düşen arazi miktarının yetersizliği.

III- Çevresel Etkiler

- 7- Denizin korunamaması (çevre bilincinin olmaması) Doğu Karadeniz otoyolunun kıyıları tahrip etmesi.
- 8- Kırsal kesimde ve genel olarak ilde fosseptik ve çevre bilincinin eksikliği.

IV- Ekonomik, Sosyal Durum ve Eğitim

- 9- Aşırı bireysellik.
- 10- İlin göç vermesi.
- 11- Yetişmiş işgücü eksikliği.
- 12- Üniversite olmayışı .
- 13- Fakültelerin KTÜ'ye bağlı olması nedeniyle yatırım kararlarının Trabzon'da alınması.
- 14- Spor tesislerinin azlığı (arazi yapısı nedeniyle).
- 15- Eğitim bilinç düzeyinin düşüklüğü.
- 16- Güçlü basın yayın organlarının olmayışı.

- 17- Üretim merkezleri ve pazarlara uzaklık.
- 18- İl dışından kamu personelinin gelmek istememesi.
- 19- Bazı ürünlerin marka tescillerinin olmaması.

V- Altyapı, Ulaşım

- 20- İç kesimlere bağlanan yolların standartlara uygun olmaması.
- 21- Demiryolu, deniz yolu ve hava ulaşımının yetersizliği.
- 22- Arazinin engebeli olması.
- 23- Heyelan.
- 24- İlçelerin ve köylerin çok dağınık olması nedeniyle altyapı yatırımlarının yüksekliği.
- 25- OSB olmaması nedeniyle yatırımcılar tarafından tercih edilmemesi.
- 26- Atık su arıtma ve çöp imha tesisi olmayışı.
- 27- İlçelere ulaşımında verimsiz minibüs işletmeciliği.

Fırsatlar

- 1- Tarımsal bazı ürünlerde yeni imkânların varlığı (kivi, likapa-yaban mersini vb.) ve bu konuda marka olma potansiyeli.
- 2- Doğa turizmi ve sporları (alternatif turizm ve spor, kuş gözleme, huş tavuğu).
- 3- Tersane inşaatı, denizcilik sektörünün geliştirilmesi.
- 4- Demiryolu projesi.
- 5- Doğalgaz.
- 6- Bal pazarlama imkânlarının geliştirilmesi.
- 7- İzabella (siyah kokulu üzüm) üzümünün ve pekmezinin pazarlama fırsatları.
- 8- Doğal su kaynaklarının şişelenmesi.
- 9- Yüksek öğrenim altyapısının yapılıyor olması.
- 10- GAP Bölgesinin Kafkasya kapısı olma fırsatı.
- 11- İl dışındaki sermaye ve beyin gücünün geri dönüşü.
- 12- Girişimcilerin yatırım yapmaya özendirilmesi.
- 13- Komşu illerle turizm, kültür vb. açısından işbirliği imkânlarının geliştirilme potansiyeli.
- 14- Yöre mutfağının tanıtılması.
- 15- Kültür balıkçılığının geliştirilmesi.
- 16- Kırmızı pullu alabalık üretiminin geliştirilmesi.
- 17- Organik balıkçılığın geliştirilmesi.
- 18- Organik tarımın geliştirilmesi.
- 19- Yaylalara ulaşımın alternatif araçlarla (teleferik vb.) sağlanması.

Tehditler

- 1- Doğal afetler ve engebeli arazinin altyapıyı olumsuz etkilemesi.
- 2- Su kaynaklarının hızla kirlenmesinin balıkçılık üzerindeki olumsuzluğu.
- 3- Çevre bilincinin eksikliği.
- 4- Yaylalarda (doğal yapıyı bozmamak için) ulaşım altyapısının yaygınlaşma eğilimi.
- 5- Konut sanayi tesislerinin etüt yapılmadan inşa edilmesi.
- 6- Altyapının tekniğe uygun bir şekilde yapılmaması nedeniyle doğal yapının bozulması.
- 7- Atık su arıtma tesisinin olmaması.
- 8- Dağıtım su şebekesinin yetersizliği.
- 9- Sağlıksız yapılaşmanın oluşturabileceği olumsuzluk.
- 10- Kaçak çay girişi.
- 11- Küresel rekabetin çay sektöründe olumsuz etkileri.
- 12- Gümrüksüz mazot girişi.
- 13- Dere ve deniz yataklarından tekniğine uygun malzeme alınmaması nedeniyle doğal dengenin bozulması.
- 14- Çiftlik balıkçılığında tür seçimindeki yanlışlık.
- 15- Yaylalarda geleneksel otantik Karadeniz evlerinin olmaması.
- 16- Endemik bitki örtüsünün yeterince korunmaması ve tanıtılmaması.

Kaynak: Milli Prodüktivite Merkezi, Aralık 2004.

Rize'nin Başlıca Sorunları ve Çözüm Önerileri

Rize, büyük ölçüde tarım kentidir. Bunla beraber gelişen ticaret ve sanayi yatırımları, beraberinde gelen eğitim, sosyal gelişim ve coğrafi şartların bir potansiyel oluşturduğu alternatif turizm, gelişmekte olan ilin önüne, yeni bölgeye uyarlanabilir hedefler koymuştur. Bu yeni hedeflerin getirdiği problemler ve çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır:

İlin istihdamının %64,30'u tarımdadır. Tarımın da en önemli itici gücü olan çay, 1940'larda üretilmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde çay bitkisinin verimli ömrünün 50-60 yıl olduğu tespit edilmiştir. Bölgemizdeki çaylık alanların %30'unun verimli ömrünü tamamladığı ve bugüne kadar gençleştirme yapılmamasından dolayı verim miktarı ve kalitesinin günbegün düştüğü saptanmıştır. Buna önlem olarak Çaykur 1994 yılında başlattığı budama projesi, kısmi olarak **çay bitkisini gençleştirme projesi** olarak düşünülmüş ve müstahsile teşvik verilerek yapılmak istense de bu yeterli olmamıştır. Rize'nin geleceği için çay alternatifsiz üründür. O bakımdan büyüyen soruna köklü bir çözüm, kademeli olarak çayı yenileme projesi en kısa sürede başlatılmalı ve yörenin çay tarımı 60 yıl daha yenilenmelidir. Böylelikle çayda kalite artırılması sağlanacaktır. Bu yenileme esnasında **üretici üretim fazlası çay alanları yerine araştırmalarla uygulanabilirliği yüksek, meyve üretimine yönlendirilebilir ve çay'daki ihtiyaç fazlası azaltılmış olunur**. Ayrıca Çaykur'un yeşil çay projesi kapsamında üretimine başladığı çayın kalitesi bu yenilenen çay alanlarından karşılanabilir.

İlde araştırması yapılmış ve başarı kazanılmış meyve çeşitlerinin bölge tarımına katma değer ve çeşitlilik getireceği görülmektedir. Bu konunun da yukarıda bahsedilen çayın yenilenmesi projesi ile birlikte yürütülmesi şarttır. Çaydaki sorunların çözümü ve bölge insanının gelir seviyesini arttırmak için çaya tahsis edilmiş alanlardan bir kısmının (düz ve az meyilli araziler) yüksek getirili meyve çeşitlerinin üretimine tahsisi uygun olacaktır. Bu yönde ilde bir faaliyet zaten başlamış, ancak bu faaliyetin büyük bir kısmı bir plan ve program dahilinde olmayıp istenilen hızda yürümektedir. Düz ve az meyilli 8.000 ha alan (toplam tarım alanının %15'i) kivi, siyah üzüm, elma, hurma ve üzümsü meyveler gibi ürünlere tahsis edildiği takdirde yıllık 200 trilyon liralık bir gelir Rize'ye girebilecektir. Eldeki mevcut kaynaklarla bu alanın meyveciliğe dönüşümü uzun yıllar alacaktır. Bu nedenle ilde başlayan tarımsal dönüşümü destekleyecek ve kısa zamanda arzulanan gelirin elde edilmesini sağlayacak kaynaklardan daha fazla ödenek alınabilmeli ve ayrıca bir çok ilde uygulanmış ve halen Giresun'da uygulamasına devam edilen **Kırsal Kalkınma Projesi'**ne dahil edilmiş ile bu kapsamda fon ayrılarak, çayın yenilenmesi ve tarımda çeşitliliğe geçilmesi hızlandırılmalıdır. Buna hazır insan ve toprak alt yapısı ilde mevcuttur.

Turizm, bölge ekonomisinde önemli bir potansiyel kaynaktır. Ancak altyapı son derece yetersizdir. Bölge alternatif turizm olanakları bakımından güçlü kaynaklara sahip olduğu halde, ulaşım ve konaklama imkânlarının yetersizliği nedenleriyle turizm pastasından gerekli payı alamamaktadır. Bölgede Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi'nin açılması gereği açıktır.

Karadeniz sahil yolunun bitirilmesi ile turizmin kara yolu ulaşım ayağı büyük ölçüde tamamlanmış olacaktır. Bu sayede artacak olan turizm için il ve yöresinde turizm odakları oluşturulmalıdır. Bölgeye en yakın turizm tipi ring turizmdir. Bu turizm şeklinin bir köşesi Rize olarak tanıtım yapılandırılmalıdır. Bu yolla ülkemizde, dolaşan turistlerin yöreye gelmesi sağlanacaktır. Bunun için ülkemizde hizmet veren profesyonel firmalar bölgeye çekilmeli ve teşvik edilmelidir.

Ayrıca ilin dokuma, el sanatları gibi ürünlerinin sergilendiği bir çarşı oluşturulmalı, hem yöre insanına, hem de gelen turistlere hizmet için işletilmelidir. Bu sayede ilde dağınık olan bu sektör, bir arada toplanıp, satış ve imalatın birleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

İle gelen turist için yeterli konaklama tesisleri mevcut değildir. Tesisleşmede girişimciler desteklenmelidir. Turisti ilde tutmanın yolu budur. Bütün bunlar sağlanamazsa Rize, yol üzerinde uğranan şehir özelliğinden kurtulamaz. Sonuç olarak doğal güzellikleri ile turizmin gelişmesi için ilin önü açıktır. Fakat bunun için altyapı yeterli değildir.

Ulaşım İmkânları

Doğu Karadeniz Bölgesinin çoğu ili gibi Rize'de ulaşım imkânları hayli kısıtlıdır. İlin iç kesimlere ulaşımı karayoluyla yapılmaktadır. Bunun dışında bir diğer ulaşım da deniz yoluyla yapılmaktadır. Arazi yapısının engebeli oluşu nedeniyle demiryolu ile ulaşım yoktur. İlin komşusu Trabzon İlinde hava alanı olduğundan hava yoluyla ulaşım bu ilden yapılmaktadır.

İlin en önemli karayolu bağlantısı Karadeniz sahil yoludur. Samsun, Trabzon üzerinden gelen bu yol, İyidere ilçesinin 4 km. batısından il sınırı başlar. Bu sınır Fındıklı ilçesinin 12 km doğusunda sona erer. Rize ili sınırlarındaki ikinci devlet karayolu Rize ilinin 14 km batısında İyidere sahil yolundan ayrılarak güneye uzanan Rize-İspir karayoludur. Bu yol aynı zamanda güneye uzanan tek bağlantıdır.

Karadeniz’e kıyısı olması nedeniyle Rize, deniz yolu ulaşım imkânlarına sahip olan illerimizden birisidir. İlde en büyüğü Rize limanı olmak üzere 4 liman mevcuttur. Rize kentinin dışında yer alan limanlar; Ardeşen, Pazar, Çayeli ilçelerinde bulunmaktadır. Genellikle yük taşımacılığı amacıyla kullanılan söz konusu limanlardan yalnızca Rize limanından yaz aylarında yolcu taşımacılığından da faydalanılmakta ve Rize-Samsun-İstanbul arasında feribot seferleri yapılmaktadır. Ayrıca Rize merkezinde Yat Limanı inşaatına başlanmış olup inşaatı devam etmektedir.

Rize’de Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı 4 adet Fakülte ve 2 adet Yüksekokul mevcuttur. Rize Üniversitesi kurulmasına imkân tanıyacak karar yıllardır TBMM’de beklemektedir. Rize halkı bu durumdan muzdariptir.

İlimiz akarsu bakımından çok zengin olduğu halde bunlardan gereği gibi yararlanılamamaktadır. Hidroelektrik santralleri kurularak ilimize önemli enerji girdileri sağlanabilecek bu potansiyel, çeşitli nedenlerle boşa akan dereler olmaktan bir adım ileri gidememiştir. Ayrıca Tatlı su balıkçılığına elverişli bu tablo yine gereği gibi değerlendirilememektedir.

İlde Kentsel ve çevresel sorunlar da yakın gelecekte bir tehdit unsuru olarak durmaktadır. Plansız ve kaçak yapılaşma, geleneksel mimariden kopuş, denizin doldurularak arsa kazanılması, çöp aktarma tesisi bulunmayışı ve kent psikolojisi kavramına uzak uygulamalar, ilin geleceğini tehdit eden başlıca çevresel faktörlerdir.

İldeki sanayi sektörüne alt sektörler itibarıyla bakıldığında, sanayi sektörü katma değerinin yaklaşık %90’ını imalat sanayinin oluşturduğu; madencilikle elektrik, gaz, su faaliyetlerinin kayda değer bir yerinin bulunmadığı görülmektedir.

DİE verilerine göre Rize, imalat sanayinde büyük ve orta ölçekli işletmelerin üretim değerlerinin % 0,3’ü katma değerinin de %0,2’sini karşılamaktadır. İldeki küçük ölçekli imalat sanayi işletmeleri ağaç ürünleri, mobilya, dokuma ve giyim eşyası imalatı dallarında yoğunlaşmaktadır. Orta ve büyük ölçekli imalat sanayi işletmelerinin ise tamamına yakını (%95’ten fazlası) çay sanayi işletmeleridir.

Birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Rize’de de sermaye birikiminin önemli bir bölümü, altyapı yetersizliği, ulaşım imkânlarının gelişmemişliği, pazarın darlığı, hammadde sağlamadaki güçlükler gibi çeşitli sosyal ve ekonomik nedenlerle il dışına, büyük şehirlere akmıştır.

Özellikle 1950’lerden sonra çay tarımından ve ticaretten önemli sayılabilecek bir sermaye birikimi sağlanmıştır. Bununla birlikte, çayda toprak dağılımının kısmen eşit olması ve küçük işletmelerin egemenliği, çaydan sağlanan birikimin çok sayıda küçük üreticiye dağılmasına neden olmuştur. Bu durum ise birikimin büyük çaplı sanayi yatırımlarından çok, tüketime; altın alımına, küçük çaplı ticaret ve inşaatçılığa yönelmesine yol açmıştır. Ayrıca küçük birikimlerin bir araya gelmesiyle kurulan çok ortaklı şirket statüsündeki tesislerin faaliyete geçtikten sonra çeşitli nedenlerden ötürü kârlı ve verimli çalışmamaları da ildeki küçük sermaye birikimlerinin bir araya getirilmesini güçleştirmiştir. Bu durum, sermaye birikiminin sanayi yatırımları dışına kaymasına neden olmuştur.

İlin Dış Ticaret konusunda da önemli sorunları vardır. Bilindiği üzere Sarp sınır kapısı açıldıktan sonra ilin kıyı şeridinde en yakın il olması nedeniyle, ilde bulunan tüccarlar genelde Gürcistan Cumhuriyeti ile iş yapmaktadırlar. Her iki ülke açısından da bazı zorluklar ve sorunlar vardır;

- Gürcistan'a yapılan ihracatlarda, ülkemizden giden mallara %40 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bu durum Gürcistan ithalatçılarına yasa dışı yollara itmektedir. Bundan bölge ihracatçımız olumsuz etkilenmekte, tedirginlik duymaktadır. Hükümet nezdindeki girişimlerle bu tür olumsuzlukların ortadan kaldırılması beklenmektedir.
- İl ve bölge ihracatçıları açısından yaşanan sorunların biri de ulaşımdan kaynaklanan problemlerdir. Gürcistan üzerinden geçişlerde karşılaşılan sorunlar; yüksek geçiş ücretleri, geçiş belgesi yetersizliği ve alternatif yolların yetersizliği, ihracatçılarımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle Gürcistan üzerinden transit geçişlerde yaşanan sorunların ortadan kaldırılması için, ile yeteri kadar Geçiş Belgesi (Dozbala) tahsis edilmesinin sağlanması gerekmektedir.
- Gürcistan ile gümrük tarifelerinin indirimini sağlayacak serbest ticaret türü ikili anlaşmalara imkân sağlanması, ayrıca BDT girişlerinde ihracatçılarımız vize sorunu ile karşılaşmakta, giriş kapılarında bekletilmekte ve gereksiz engellemelerle karşılaşmaktadırlar.

İldeki ihracatçılar, aracı bankalardan kaynaklanan sorunlar nedeniyle Eximbank kredilerinden faydalanamamaktadır. Eximbank'ın aracı bankalar vasıtasıyla verdiği kredi limitinin belirli miktarını zorunlu olarak il ihracatçılarına kullandırmasının sağlanması, ayrıca teminat sorunları nedeniyle de Eximbank kredilerinin kullanımı ilde mümkün olamamaktadır. Bu kredinin yaygınlaştırılması için sadece ihracatçı ve KOBİ'lere kullandırılan %50 teminatlı Eximbank hazırlık kredilerinin aracı ihracatçılara da kullandırılmasının sağlanması gereklidir.

Rize'nin İhracat Potansiyeli

2003 yılında ilden 102 milyon \$ tutarında ihracat gerçekleşmiş olup, bir önceki yıla göre %8 oranında bir artış yaşanmıştır. Dış Ticaret Müsteşarlığı kayıtlarına göre, Türkiye geneli ihracatçı firma sayısının illere göre dağılımında Rize 37. sırada, ihracat değer tutarına göre ise 30. sırada yer almaktadır. İhracatın 30 milyon \$ 'ı tarım ürünleri, 22 milyon \$ 'ı sanayi ürünleri, 50 milyon \$ 'ı da madencilik ürünlerinden oluşmaktadır.

İlden ihraç edilen ürünlerden sadece çay ve madencilik ürünlerinin üretimi ilde yapılmakta, bunun dışındaki ürünlerin ise tamamına yakını diğer bölgelerden tedarik edilerek ihraç edilmektedir. Tarımsal ürün grubunda Rize'de yetiştirilen kivi ve satsuma türü mandalina, ihracat açısından önemli potansiyel ihtiva etmekte olup, bu ürünlerin üretimine yönelik çalışmaların planlı bir şekilde sürdürülmesi halinde il ekonomisine önemli oranda katkı sağlanmış olacaktır.

Ülke grupları itibariyle ilden en çok ihracat, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine yapılmakta olup, ikinci sırada AB ülkeleri gelmektedir. AB ülkelerine ihraç edilen ürünlerin büyük bir bölümünü bakır ve çinko cevherleri oluşturmaktadır.

İthalat

Rize Gümrük Müdürlüğü kayıtlarına göre 2003 yılında 20 milyon \$ tutarında ithalat gerçekleşmiş olup, başlıca ithal edilen ürünler ise; seramik eşya, alüminyum ve bakır hurdası, taş kömürü, orman ürünleri ve yaş deriden oluşmaktadır.

Rize'nin sahip olduğu en zengin ihracat kaynağı şüphesiz çaydır. Ancak çayın katma değerini artırılması pazarlama sorunlarının aşılması ve imajının artırılması için etkin ve entegre çalışmalar gerekmektedir. Çay yetiştiricisi olan Karadeniz halkı bile bir yolunu bulup “kaçak çay tatmayı” maharet haline getirmişse, burada yanlış gitmekte olan bir takım uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır.

Kalkınmada Yerel İnsiyatif ve Katılımcılık

MÜSİAD Rize Şubesi olarak ilde, Rize Platformu adı altında Sivil bir girişim başlatılmıştır. İlin Milletvekillerini, Mülki Erkanını, Üniversite Öğretim Üyelerini, Meslek Odalarını, Sivil Toplum Kuruluşlarını, Dernekleri, ilde faaliyet gösteren Ulusal ve yerel basın-yayın organlarının temsilcilerini, şehrin sanayici ve işadamlarını bir araya getirerek, Rize'nin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri ele almaktadır. Platform, MÜSİAD Şubesi öncülüğünde her ay toplanmakta; ilin sorunlarını gerçekçi bakış açısıyla değerlendirip yine gerçekçi yaklaşımla çözüm önerileri sunmakta ve bülten şeklinde kamuoyuna sunmaktadır.

Bunun yanında her hafta toplanan Cuma İstişare toplantılarında yine ilin sorunları ele alınmakta ve çözüm için işbirliği imkânları araştırılmaktadır.

Buna ilaveten, MÜSİAD Rize Şubesi, önemli bir sorun olan işsizlik konusunda, devletin iş kapısı olmaktan çıktığı günümüzde, ildeki işsiz gençlerin meslek edinme ve iş bulmalarına imkân sağlayan projeler geliştirmekte ve bunları uygulamaya koymaktadır. Üzülerek ifade ediyoruz ki; Dünya Bankası ve AB'nin bu kapsamda oluşturduğu ve ülkemizin de para yatırarak ortak olduğu havuzdan, proje hazırlanmadığı ve talep olmadığı için il bugüne kadar hiçbir şekilde yararlanamamıştır. İlde ilk kez MÜSİAD Şubesi sekreteryasınca hazırlanarak Dünya Bankası - Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (ÖSDP) kapsamında bir fon aktarımı sağlanmıştır. AB Aktif İşgücü Programı kapsamında şubece halen iki adet proje hazırlanmaktadır.

Ayrıca MÜSİAD Rize Şubesi, KOSGEB'le işbirliği yaparak Eğitim Seminerleri düzenlemektedir. Kuruluşundan bugüne henüz 1 yılını doldurmamış olan şube, bu kısa süre içerisinde; **Temel Yöneticilik Becerileri, Toplam Kalite Yönetimi, Dış Ticarete Başlangıç ve Temel Bilgiler, Kurum Kimliği ve Markalaşma, Müşteri İlişkileri Yönetimi** olmak üzere 6 adet Eğitim Semineri düzenlemiş ve bunların müspet sonuçları alınmaya başlanmıştır. Bu yıl içerisinde ve önümüzdeki yıllarda Eğitim seminerlerine devam edilecektir.

Bu çalışmalar sırasında gördük ki; Toplum sivil inisiyatif konusunda çok arzulu, ancak ilde yıllardır faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları ve Dernekler, sivil inisiyatif kavramına yeterince ısınabilmiş değiller. Kamu kurumlarına örnek olacak bir yapılanma oluşturmak yerine, bu Sivil Toplum Kuruluşlarının köhnemiş kamu kurumlarını model alan bir kurumsal organizasyon içine girmeleri, sivil inisiyatifin ildeki geleceği önünde soru işareti olarak durmaktadır.

SAKARYA

Genel Değerlendirme

Marmara bölgesi ülkenin, kapladığı alan bakımından en küçük, nüfus oranı ve ekonomiye katkısı bakımından da en büyük bölgesidir. Bölgenin ekonomideki önemini bölgede bulunan İzmit, İstanbul ve Bursa gibi iller sağlamakta, bu illerin dışında kalan illerde tam bir ekonomik canlılık görülmemektedir.

Sakarya ili uygun yatırım alanlarının bulunması, hammadde kaynaklarına yakın olması ve ulaşımın rahat sağlanması gibi nedenlerden dolayı yatırıma elverişli bir konumda bulunmaktadır.

Sakarya’da sanayi gerçek atılımını 1940-1950’li yıllarda ve 1 Aralık 1954 tarihinde il olduktan sonra yapmıştır. Bu yıllarda büyük sanayii kamu kuruluşları olarak gelmiştir. Türkiye Ziraat Donatım Kurumu’nun çiftçilerimize tarım aletlerini yapan fabrikası 1943 yılında kurulmuştur. Askeri Ağır Bakım Fabrikası 1943 yılında Çorlu’dan Adapazarı’na nakledilmiş, TCDD Vagon Fabrikası 1951 yılında, Adapazarı Şeker fabrikası ise 1953 yılında işletmeye açılmıştır.

Bölgede sanayinin ve sanayi işletmeciliğinin oluşmasını sağlayan kamu kuruluşlarından sonra, Sakarya’da sanayi yatırımlarının hemen hemen tamamı özel sektör tarafından yapılmıştır. Sözü edilecek tek kamu yatırımı 1973 yılında işletmeye açılan ve halkın Tank-Palet ismiyle tanıdığı 1010 Ordu Donatım Ana Tamir Fabrikası olmuştur. 1950’li yıllardan günümüze kadar Uniroyal Lastik Fabrikası (Daha sonra Good- Year olmuştur), Satüdaş, Paksan Kireç Sanayi, Alüminyum Alaşımları Anonim Şirketi, Lucas Elektrik Sanayi, Doğan Gıda, Freuhauf ve Otoyol Sanayi AŞ. gibi sanayi kuruluşları Adapazarı’nda faaliyetleriyle öne çıkmıştır.

Sakarya’nın 1987-1998 yılları arasında Türkiye’nin refah düzeyi artan illeri içinde yer almıştır. Kaldı ki bu gelişme istatistikleri Sakarya’da her yıl üretilen, Gayri Safi Milli Hasıla’yı tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Sakarya’da faaliyet gösteren ve büyük çaptaki firmalar Türkiye’nin en büyük 500 kuruluşu içinde yer almaktadır. İlde üretim yapan dev kuruluşların (Otoyol, Toprak Grubu, Pilsa, Yazakisa, Goodyear, Noksel) yönetim merkezleri Sakarya’da olmadığından, ürettikleri GSMH’lar İlin yıllık üretim değerleri içinde görülmemektedir. Bu kuruluşlar, vergilerini Sakarya’da ödemeye başladıklarında il ekonomisinin kalkınma hızı daha da artacaktır.

İlde son yıllarda özellikle otomotiv, tekstil ve gıda sektörlerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu sektörlerde önümüzdeki yıllarda da hızlı bir büyüme beklenmektedir. Otomotiv devi olan Toyota, Otoyol, Otokar ve Tirsan firmalarının önemli yatırımlarını ilde yapmaları, beraberinde il otomotiv yan sanayi üreticilerinin de hızla büyümelerini sağlayacaktır.

Gıda sektöründe özellikle Süt ürünleri ve Tavukçuluk alanında önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Ülker grubunun Pamukova ve Akyazı ilçelerinde, Şenpiliç A.Ş. Geyve ilçesinde ve Köy-tür A.Ş. Kaynarca ilçesinde yapmış olduğu yatırımlar, ilde mevcut diğer üreticiler için de bir ivme kazandırmıştır. Tüm üreticiler, üretim teknolojilerinin geliştirilmesi

ve rekabet güçlerinin artırılması için önemli bir mücadelenin içine girmişlerdir. Yine bununla birlikte özellikle süt ürünlerinin işlenmesi ile ilgili makine ve ekipmanların üretiminde Türkiye’de söz sahibi olan firmalarımız daha da büyümeye başlamıştır. Bu gelişmelerin hayvancığın da gelişmesine katkı sağlayacağı inancındayız.

Tekstil sektöründe de son yıllarda ile önemli yatırımlar gerçekleşmiştir. Bunun en önemli sebeplerinin başında Sakarya’nın Tekstilin önemli merkezlerinden olan İstanbul ve Bursa illerine olan yakınlığıdır. Bu illerde mevcut tekstil üreticileri yeni yatırım alanlarına sahip olmadıklarından, istihdam maliyetlerinin yüksekliğinden, kalifiye işgücünün temininde yaşanan zorluklar neticesinde yeni yatırımlarını Sakarya iline kaydırmışlardır. Özellikle Geyve, Hendek ve Akyazı’ya yaptıkları yatırımlar ile bu bölgelerde önemli bir istihdam oluşturmuşlardır. Bu ilgi, Sakaryalı yatırımcıların da tekstil konusuna yönelmelerini sağlamıştır. Bu gelişmeler yakın bir gelecekte Sakarya ilini özellikle Tekstil konusunda Türkiye’de söz sahibi iller arasına sokabilecek tekstil altyapısını oluşturmuştur. İlde pamuk-polyester iplik, örme-dokuma kumaş, konfeksiyon, kumaş boyama, tül-perde, fisto-güpür-brode konularında ciddi yatırımlar mevcut olup, iç ve dış pazarlarda kendilerine yer bulabilmektedirler.

İlin konumu ve özellikle oluşturulan uygun yatırım alanları ile müteşebbisler için cazip bir yatırım merkezidir. Mevcut 3. Organize Sanayi Bölgesi ile yerleri tespit edilen 4. OSB ile birlikte toplam 7 OSB alanı mevcuttur. 1. OSB, Hanlı bölgesinde 64 sanayi parseline sahip olup 40 firma üretime geçmiştir. 2. OSB, Hendek bölgesinde 106 sanayi parseline sahiptir. 3 firma inşaatları devam ediyor, 2 firma proje aşamasına gelmiştir. 3. OSB, Söğütli bölgesinde 66 sanayi parseline sahip olup ve 3 firma üretime geçmiştir. 3. OSB’de 35 sanayi parseli boş olup, yatırım yapacak müteşebbislere tahsis edilecektir. Ayrıca 4-5-6-7. OSB’ler için uygun yerler tespit edilmiş ve bu yerlerin OSB alanı ilan edilmesi için Yatırım Programına alınması hususunda girişimler sürdürülmektedir.

Sakarya’da Bulunan Sanayi Kuruluşlarının Sektörel Dağılımı:

Tablo - 48 : Sakarya’da Başlıca Sektörlerdeki İşletme Sayısı

Otomotiv ve yan sanayi	43
Gıda	136
Plastik	51
Metal ve Metal Eşya	24
Ağaç, Mobilya ve Orman Ürünleri	46
Makine İmalatı	43
Elektrikli Makine ve Cihazlar	14
Yapı İnşaat	32
Tekstil	40
Toplam	429

Sakarya sanayisi tüm iş kollarına açık ve tek bir sektöre (tarıma dayalı gibi) bağımlı bir sanayisi bulunmamakta ve böylece tüm sanayi sektörleri için elverişli bir pozisyonda bulunmaktadır. Bundan dolayı sanayi sektörlerinde çeşitlilik göstermekte bu çeşitliliğin GSMH deki payları aşağıdaki gibidir.

Tablo - 49 : Sakarya’da Ekonomik Faaliyetlerin Sektörel Dağılımı

Sektör	Yüzde Payı
Tarım	% 20.5
Sanayi	% 25.6
İnşaat	% 6.5
Ticaret	% 20.4
Ulaştırma ve haberleşme	% 11.1
Diğerleri	% 15.9
Toplam	100.0

Sakarya’nın Mukayeseli Üstünlükleri

Sakarya’nın kuvvetli ve zayıf yönleri (SWOT Analizi)

Zayıf Yön:

- Kentin doğal afet açısından riskli bir alan üzerine kurulmuş olması,
- Büyüme ve yatırım alanlarının sınırlı olması,
- Kurumsal yapının etkinlik ve işlevsellik açısından zayıf olması,
- Kamu kurumları-özel sektör-üniversite arasında etkili bir işbirliğinin bulunmaması,
- Müteşebbis yetişmemesi,
- Sermaye birikiminin sınırlı olması,
- Kamu ve özel sektör arasında rasyonel bir koordinasyonun bulunmaması,
- Ortaklaşa ve birlikte hareket etme kültürünün gelişmemiş olması,
- Kentin verimli tarım toprakları nedeniyle, halkın çiftliğe yönelmesi ve genel eğitim seviyesinin düşüklüğü,
- Profesyonel yönetici bulmada zorluğun olması,
- Üst düzey yöneticilerinin şehirde tutulamaması,
- Yabancı dil bilen kalifiye eleman bulma zorluğu,
- Sanayi bölgelerindeki arsaların pahalılığı,
- Emek kalitesinin yükseltilmesindeki zorluk.

Kuvvetli Yön:

- Kentin iki metropol arasında bulunması, demir, deniz ve kara ulaşım sorununun olmaması,
- İşgücü sorunu yaşanmaması,

- Eğitim altyapısının ve Üniversitenin olması,
- Ara işgücü yetiştirebilecek her türlü eğitim kurumunun var olması,
- Endüstriyel alt yapısının gelecek vaat etmesi (otomotiv ve yan sanayi ile organize sanayi bölgeleri),
- Kentte uygun organize sanayi bölgelerinin varlığı,
- Doğalgaz enerjisinin kullanılabilme imkânının olması dolayısıyla yeni istihdam alanlarının oluşturulabilmesi,
- Turizm sektörü ve otomotiv yan sanayii gibi alanlarda elde edilmiş olan potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi.

Fırsat:

- Sağlık, eğitim ve sanatın merkezi olarak geliştirilebilirliği.
- KOBİ sayısının artması, girişimci kültürün varlığını göstermektedir.
- KOBİ'lerin son on yılda daha da büyümesi ve daha fazla çalışanı istihdam etmeye başlaması.
- Tarım sektöründe çalışanların sayısı azalırken; sanayi ve hizmet sektörünün istihdam oranı artmaktadır.
- Genç nüfusa eğitim imkanları verildiği takdirde nitelikli eleman yetiştirme imkânının olması.
- İki metropole olan yakınlıktan dolayı buralar ile işbirliği imkânının bulunması.
- Kente serbest bölge oluşturulabilirse istihdam kapasitesinin artabilmesi.
- Yetişkin kadın nüfusunun fazlalığından dolayı, kadın işgücünün değerlendirilmesi ve girişimciliğe özendirilmesi.
- Birçok alanda (ticaret, turizm, sanayi, vb.) potansiyelin varlığı.

Tehdit:

- Şehrin işgücü çekebilmesi açısından çevre illerden (özellikle Kocaeli'den) geride kalması,
- Şehrin sosyal ve kültürel hayatının yeterince gelişmemiş olması,
- İşsizlik, yüksek enflasyon gibi genel ekonomik problemler,
- Siyasi açıdan istikrarsızlık,
- Kocaeli'ndeki sanayi potansiyelinin varlığı,
- Sakarya'ya alternatif yatırım alanlarının fazlalığı (Kocaeli, Bilecik, Bursa, Balıkesir gibi),
- Önlenebilen kayıt dışı ekonomi,
- Deprem sonrasında nitelikli insan gücünün şehirden ayrılmaya devam etme eğilimi göstermesi,
- Siyasi kaygıların üretim kaygılarının önüne geçmesi,
- İstihdam sürecinde liyakatten başka politik güç faktörlerine de önem verilmesi,
- Tarımın istihdam ağırlıklı payının yüksek olması.

Gelecekte öne çıkacak iki sektör daha var bunlar tarım ve tekstil sektörleridir. Bunun nedenleri kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Şehrin SWOT analizi yukarıda sunulmuştur. Tablodan rahatlıkla şehrin ne kadar büyük sorunlar yumağı içerisinde olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Ne yakı ki, bu sorunlar büyük oranda Türkiye'nin aynı zamanda ortalama sorunları kategorisine de girmektedir.

Ancak Sakarya'nın potansiyelinin çok daha iyi bir konumu gerektirdiği, yine aynı analizde sıralanan şehrin güçlü yanlarından anlaşılmaktadır. Buna göre;

- Kentin iki metropol arasında bulunması ve demir, deniz ve kara ulaşım sorununun olmaması,
- İşgücü sorunun yaşanmaması,
- Eğitim altyapısının ve Üniversitenin olması,
- Ara işgücü yetiştirebilecek her türlü eğitim kurumunun var olması,
- Endüstriyel alt yapısının gelecek vaat etmesi (otomotiv ve yan sanayi ile organize sanayi bölgeleri),
- Kentte uygun organize sanayi bölgelerinin varlığı,
- Doğalgaz enerjisinin kullanılabilme imkânının olması dolayısıyla yeni istihdam alanlarının oluşturulabilmesi,
- Turizm sektörü ve otomotiv yan sanayii gibi alanlarda elde edilmiş olan potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi gibi bir çok faktör, şehrin aslında önünün açık olduğunu, ancak bilinçli bir planlama ile şehrin gelişmiş bölge ile entegrasyona sokulması gerektiğine işaret etmektedir.

- a) Her ürünün yetiştirilebileceği toprak ve iklim yapısı ile, yıllık yağış ve yağışın mevsimlere dağılımının tarım açısından uygun olması, su kaynaklarının bolluğu.
- b) Sakarya artık devletin sübvans e ettiği ürünleri terk ediyor. Katma değeri yüksek, Türkiye'nin değış en şartlarına uygun özellikteki meyve yetiştiriciliği, Süs Bitkiciliği konusunda yüksek potansiyel var. Ayrıca, mısır ve fındık üretiminde Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer alıyor.
- c) Kanatlı hayvan besiciliğinde, süt ve süt ürünleri üreticiliğinde Ülkemizin ön sıralarında yer alması,
- d) Sakarya'nın ekolojisinin ürün çeşitliliğine ve ikinci ürün yetiştirilmesine ve çoklu üretime uygun yapısının varlığı,
- e) Tekstil sektöründe de son yıllarda ilde önemli yatırımlar gerçekleşmiştir. Bunun en önemli sebeplerinin başında Sakarya'nın, Tekstilin önemli merkezleri olan İstanbul ve Bursa illerine olan yakınlığıdır. Bu illerde mevcut tekstil üreticileri yeni yatırım alanlarına sahip olmadıklarından, istihdam maliyetlerinin yüksekliğinden, kalifiye işgücünün temininde yaşanan zorluklar neticesinde yeni yatırımlarını Sakarya iline kaydırmışlardır.

Sakarya'nın Sorunları ve Çözüm Önerileri

Sakarya ili sanayileşmesini tam anlamıyla tamamlayamamış ancak çok büyük yollar kat etmiştir. Fakat ne yazık ki 17 Ağustos Depremi ile birlikte bir yıkıma uğramış ve bu yıkımın arkasından kendisini uzun süre toparlayamamıştır. Gelmekte olan sermaye de bu vesile ile kaçmıştır. Depremın arkasından siyasi oyunlara kurban giden Sakarya, deprem riskini taşıyan bir il olarak kayıtlara geçmiş oldu. Ancak Sakarya hâlâ pazarlara, hammadde ve mamul kaynaklarına yakınlığı, ara eleman ihtiyacına cevap verebilecek potansiyeli ile bir cazibe merkezidir. Bu cazibe merkezi olma özelliğini aşağıdaki maddelerin gerçekleştirmesi ile daha da pekiştirecektir. Şu an için Sakarya'nın en büyük sorunu depremden önceki yatırım üssü olma konumunu yeniden kazanmasıdır.

- 17 Ağustos deprem felaketinden ve yaşanan ekonomik krizlerden en büyük hasarın Sakarya'da olması sebebiyle "Sakarya'ya özgü özel kalkınma modeli"nin oluşturularak uygulamaya konulması gerekmektedir.

Aşağıdaki tablodan da takip edileceği üzere, Sakarya'da kişi başına düşen milli geliri çevre iller arasında en düşük düzeydedir. Sakarya Türkiye ortalamasına yakın bir milli gelire sahiptir.

Tablo - 50 : Sakarya'da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2002, Amerikan Doları)

Kocaeli	7556
Bolu	5687
Bilecik	3521
İstanbul	4416
Sakarya	2953
Türkiye Ortalaması	2941

Son Büyük Depremle beraber Sakarya'nın refahında ve insan kaynaklarında büyük kayıplar meydana gelmiştir. Netice itibarıyla Sakarya, bulunduğu coğrafi ve stratejik konumu itibarıyla hak ettiği yerin çok altındadır.

- Bu bağlamda, İstanbul ve Kocaeli'nden taşan sanayinin Sakarya'da yer edinmesini sağlamak için alt ve üst yapı çalışmalarının arttırılması gerekmektedir. 1990'ların başından beri gözlemlenen bir durum, giderek dolan İstanbul ve Kocaeli'nden Sakarya'ya doğru sanayinin kayma eğilimi göstermesidir. Bu eğilimin önümüzdeki yıllarda artması beklenmektedir. Sakarya'da sayılarının artması beklenen KOBİ'lerin çeşitli sorunlarına cevap vermek ve daha fazla yatırımcıyı çekmek için ilin alt ve üst yapı imkânları bakımından donanımlı hale getirilmesi gerekir. Birer üst yapı hizmeti sunacak olan KÜGEM ve TEKMER'in Sakarya'da bulunması bu yönde önemli bir katkı sağlayacaktır.
- 1., 2. ve 3. OSB'nin altyapı, ulaşım, iletişim, enerji gibi sorunları tam anlamıyla çözüme kavuşturulmalıdır.
- Yerleri tahsis edilmiş olan 4., 5., 6., ve 7. OSB'nin bir an önce faaliyetlerine başlanıp, yatırımcılar getirilmelidir.
- Sakarya nehri ulaşım projesi faaliyetlerinin biran önce neticelendirilmesi. Bu önemli proje; Sakarya, Kocaeli, Bilecik, Eskişehir ve Bolu illerini etki alanı içine almaktadır.
- İpekyolu Vadisi Serbest Bölgesi faaliyetlerinin hukuksal ve diğer problemlerinin çözüme kavuşturularak, ekonomiye kazanımları sağlanmalıdır.

- Yeni kalıcı işyerlerinin yapılması faaliyetleri: depremde yıkılan işyerlerinin yerine yapılanlar hak sahiplerine verilmelidir.
- Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm sektörünün il ekonomisinin gelişmesine önemli katkıda bulunacağından, var olan potansiyel bir an önce gerekli çalışmalar yapılmak sureti ile faaliyete geçirilmelidir.
- Aile şirketlerinden oluşan yatırımların çağın ihtiyaçlarına uygun olarak bilinçlendirilmesi ve ihracata özendirilmesi gerekmektedir.
- Sakarya bu gün kayıtdışı ekonominin ve işsizliğin birlikte en yüksekte seyrettiği şehirlerin başında gelmektedir.

Sonuç olarak depremle birlikte cazibesini kaybetmiş olan Sakarya'mızı tekrar cazibe merkezi haline getirmek için çaba harcanmalı, aynı zamanda yatırım yapan aile şirketleri de bilinçlendirilerek kurumsallaşma faaliyetleri başlatılmalıdır.

Sakarya'nın İhracat Potansiyeli

İlde bulunan sanayi kuruluşları, 2003 yılında toplam 87 milyon dolarlık bir ihracat gerçekleştirmişlerken, 2004 yılının ilk altı ayında bu tutar 59 milyon \$ olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu oran böyle devam ederse, geçen yıla nazaran % 47 civarında bir artış gerçekleşmiş olacaktır. Geçen yıl 61 ülkeye ihracat gerçekleştirirken bu yılın ilk yarısında bu sayı 73 ülkeye yükselmiş durumdadır. İhracatın ağırlıklı bir kısmı İtalya, Almanya ve Bulgaristan gibi Avrupa ülkelerine olmuştur. Başlıca ihracat kalemleri ve değerleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir:

Tablo - 51 : 2004 Yılı İlk Yarısının Başlıca İhracat Kalemleri (\$)

1. Filtre Sistemleri	14.935.831
2. Bisküvi	6.594.689
3. Orman Ürünleri	6.208.373
4. Makine Parçaları	4.526.465
5. Elektrik Malzemeleri	3.957.890
6. Emaya Friti	3.892.433
7. Fındık	3.671.935
8. Çikolata	3.329.471
9. Narenciye	3.098.239
10. Mineral Sıva	2.836.365
11. Otomotiv	1.721.364
12. Mobilya	1.043.888

İhracat tutarlarından da anlaşılacağı üzere Sakarya'nın barındırmış olduğu büyük sanayi kuruluşlarına rağmen ihracatı azdır. Bunun sebebi büyük şirketlerin (Toyota, Otokar, Good year vs.) merkezlerinin Sakarya dışında bulunmasıdır.

SAMSUN

Genel Değerlendirme

Kentin yerleşimi diğer şehirlere nazaran ekonomik gelişmeye daha uygundur. Kentin özellikle İç Anadolu'dan Karadeniz'e açılan ilk kapı olması sebebi ile ticari hayatı sürekli canlı olmuştur. İlde Cumhuriyet tarihinden bu yana Karadeniz Bakır İşletmeleri, Gübre Sanayi ve Sigara fabrikası ile başka büyük sanayi işletmelerinin kurulmasına zemin hazırlanmasına rağmen ilde tarıma dayalı bir ekonomi ön plana çıkmıştır. Ancak buna rağmen şehrin tarıma dayalı bir sanayi şehri ünvanını kazanamadığı da görülmektedir.

Tablo - 52 : İldeki Mevcut İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Sanayi Kolu	İşyeri Sayısı	İstihdam	Katma Değer
Metal Eşya	942	2.709	1 Trilyon
Orman Ürünleri	935	2.692	-
Dokuma Giyim Eşyası ve Deri	866	2.167	-
Gıda İçki tütün	508	2.889	1,76 Trilyon
Kimya	-	-	870 Milyar
Toplam	3.251	10.457	3,63 Trilyon

Karadeniz illeri arasında küçük ve orta boy işletmelerin en yoğun olduğu kent Samsun'dur. Bu işletmelerdeki çalışan sayısı açısından bölgede en fazla istihdam imkânının sağlandığı kenttir. İl merkezinde 5 ve ilçelerde 11 adet olmak üzere toplam 16 küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. İl genelindeki sanayi sitelerinde toplam işyeri sayısı 5.279'dur. İl genelinde faal 404 kooperatif vardır. Sanayi ve ticaret odasına kayıtlı yaklaşık 7 bin faal üye bulunmaktadır.

2001 yılı Aralık ayı sonu itibariyle şehirden toplam 791milyon dolarlık ithalat, tarım ürünleri ağırlıklı olarak ise 240 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır.

Samsun'da 2001 yılı itibariyle toplam sanayici sayısı 465 , sağlanan toplam istihdam 12,302 ve firma başına ortalama istihdam sayısı ise 26.5 kişidir. En fazla istihdamı makine imalatçıları sağlamakta olup, bunu trikotaj ve konfeksiyon tesisleri, lastik ve plastik eşya imalatçıları ile ilaç sanayi imalatçıları izlemektedir. En fazla firma Gıda sektöründe bulunmakta olup, bunu makine imalatçıları, mobilya ve lastik ile plastik eşya imalatçıları izlemektedir.

Şehirde Kamu'ya ait 4 adet Sanayi Tesisi bulunmaktadır. Bu sanayi tesisleri, Karadeniz Bakır işletmeleri, Samsun Gübre Sanayi A.Ş.(TÜGSAŞ), Balıca Sigara Fabrikası ve Çarşamba Şeker Fabrikasıdır. Ladik Çimento Fabrikası, Samsun Yem Sanayi A.Ş., Vezirköprü Orus Kereste Fabrikası ve Bafra Devlet Kereste Fabrikası özelleştirilmiştir.

Sanayi Bölgeleri

Samsun Organize Sanayi Bölgesi

Samsun - Merkez Organize Sanayi Bölgesi olarak 1976 yılında kurulmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Samsun'da son yıllardaki çalışmaların bir gereği olarak KOSGEB İdaresi

Başkanlığı'na arsa tahsisi yapılmış, bu arsa üzerinde toplam inşaat alanı 1610 m2 olan hizmet binası inşaatı, Mart 2001 tarihinde tamamlanmıştır. Hizmet binası, KOSGEB Müdürlüğü, Laboratuar ve Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) olarak hizmet vermektedir.

Yine Samsun Ticaret ve Sanayi Odası'na arsa tahsisi yapılmıştır. Bu arsa üzerinde, toplam inşaat alanı 14.792 m2 olan Anadolu Teknik Lisesi inşaatına Şubat 2000 tarihinde başlanmıştır. Halen devam etmekte olan inşaatın yapımını Ticaret ve Sanayi Odası üstlenmiştir. İnşaat tamamlandığında; Bilgisayarlı Nümerik Kontrol (CNC), Hidrolik-Pnömatik Teknolojisi, Tıp Elektroniği programları olmak üzere 3 bölümde eğitimin hizmetine sunulacak ve 720 öğrenci kapasiteli olacaktır.

Bölgede faaliyette olan fabrikalarda; helva, dondurma, üre formaldehit sanayi tutkalı, su filtreleri motopomp, vullkollan ürünleri, lastik ve plastik mamulleri, konfeksiyon, modüler mobilya, tekstil ürünleri, endüstriyel mutfak, pik ve sfero döküm, orman ürünleri, alüminyum ürünleri, bakır levha ve boru, sünger, cam karo mozaik, çelik raf, cerrahi ve tıbbi aletler, ısı cihazları, oto gömlek ve segmanı, ısıcam, demir izabe, styropor levha,CTP ürünleri, polipropilen çuval, makine konstrüksiyon, oto hava filtresi, gıda ve yem sektörü ürünlerinin üretimi yapılmakta ve doğrudan 2.465 kişi istihdam edilmektedir.

İnşaat halindeki fabrikalarda; cam karo mozaik, ısı cihazları, dişli çark, orman ürünleri, petrol ekipmanları imalatı, konfeksiyon, silah üretimi, tekstil, PVC destek sacı imalatı, çelik boru, sünger, dalgıç pompa, alüminyum ürünleri, metal ürünleri, lastik ve plastik ürünleri üretimleri yapılacaktır. Bu fabrikalar işletmeye açıldığında 1.440 kişinin istihdam edileceği fizibilite rapor sonuçlarından görülmektedir.

Bölgedeki tüm fabrikalar faaliyete geçtiğinde toplam istihdamın 4.226 kişi civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Samsun-Kavak Organize Sanayi Bölgesi

Bölgenin kamulaştırma işlemi bitmiştir. 1/1000 ölçekli imar uygulama planı ve halihazır harita alınması işlemleri bitirilmiştir. Bölgenin yerleşim amaçlı Jeolojik ve Jeoteknik Etüd Raporu ve Zemin Araştırma Raporları hazırlanmıştır. Fiziki gerçekleşme oranı ise halen %30 civarındadır.

Samsun-Bafra Organize Sanayi Bölgesi

Yer seçimi çalışmaları tamamlanarak kamulaştırma işlemleri bitirilmiştir. Arazinin İl Tüzel Kişiliği adına tapu tescili yapılmıştır.

Küçük Sanayi Sitelerinin Başlıca Sorunları

2982 Sayılı Yasanın 01.01.1998 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılması ile Küçük Sanayi Siteleri'nin Resim,Harç gibi muafiyetleri kalkmıştır. Alınacak Yapı Kullanma izni inşaat Ruhsatı Tevhid ve ifraz gibi tapu muamelelerinde, kooperatiflere milyarlarca yük getirmektedir. Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifleri çok zor imkânlarla ayakta durmaktadır. Aynı Kanunun tekrar yürürlüğe konulması için gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Ödeneklerin düzenli olarak aktarılmaması önemli bir sorun teşkil etmekte olup, giderilmesi gerekmektedir.

Küçük Sanayi Sitelerinin İl Ekonomisine Etkileri

- 1- Organize Sanayi Bölgeleri gibi planlı kentleşmeye yol açacak sorunsuz bir kent altyapısı oluşturacaktır.
- 2- Projelerinde yer alan Çıralık okulları ve Sosyal Tesisler vasıtasıyla, sanayi için nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine yol açarak, istihdamın gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır.
- 3- Büyük sanayi için mal ve hizmet yönünden bir alt yapı oluşmasını sağlayarak onun gelişmesine yardımcı olmaktadır.

K.O.S. İşletmelerinin Sektörel Olarak Değerlendirilmesi

1- Gıda-İçki ve Tütün Sanayi: Bu sektör KİT'in yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir sektördür. İlin tütün, ürün potansiyeline paralel olarak sektörde sürekli gelişme ve modernizasyon çalışmaları vardır. Balıca Sigara Fabrikası 1998 yılında tesis edilerek işletmeye alınmıştır. Bu sektördeki küçük işletmeler genellikle gıda sanayinde yoğunlaşmıştır.

2- Unlu Ürünler Gıda Sanayii :Sektörde faaliyet gösteren 10'a yakın un fabrikası ve yem sanayii mevcuttur. Sektördeki un firmalarının birleşimi ile sektörel dış ticaret şirketi kurulmuştur. Sektör canlı durumda olup unlu mamullerin nihai ürün sektörüne dönüştürülmesi ile oluşacak sektörler makarna, bisküvi, gofret gibi tesislerin artması sektördeki istihdamın ve ihracat potansiyelini artıracaktır.

3- Şekerli Mamuller Üreten Firmalar: Bu firmaların ilde özellikle bölge tüketicilerine hitap edecek şekilde faaliyet ve üretimlerini sürdürmektedir. Sektörün ihracata ve özellikle BDT pazarına yönelmesi sektördeki istihdamı artıracaktır. Sektörde kalite problemi mevcuttur. AB standardına uygun üretim ve ambalaj için sektörün acil kalite sağlayan ekipman desteğine ihtiyaç vardır.

4- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi: İlde faaliyet gösteren KOS İşletmelerinin çoğunluğu bu sektörde faaliyet göstermektedir. Bu işletmeler daha çok yeni açılan küçük sanayii siteleri ve organize sanayii bölgesinde faaliyet göstermektedirler. Küçük ve orta boy işletmelerde genel olarak bu sektörlerde yarı mamul veya nihai ürün üretmeye devam etmektedir. Bu sektörde en büyük problem; sektörün tümünü bir arada bulunduğu bir mobilyacı esnafı sanayi sitesi olmayışı; Çevresel kirlenmeyi önleme açısından bu sektörün bir arada bulunması, hizmetin verilmesini daha da kolaylaştıracaktır.

Sektörün önemli problemleri: Bu sektörlerde genel olarak pazarlama problemleri mevcuttur. Sektör için modern üretim teknikleri ve çağdaş ürün sistemlerinin gelişmesi ile çevre iller ve BDT ülkeleri Pazar olabilecektir. Bu sektörlerde yetişmiş işgücüne ihtiyaç vardır. Sektör ilçelerde daha yoğun olarak faaliyettedir.

5. Dokuma Giyim Eşyası ve Deri Sanayi: Sektör, Türkiye genelinde ve il içinde önemli potansiyel arz etmektedir. Özellikle tekstil ihracatının lokomotif oluşu, bu sektörün hızlı bir şekilde ilde tesis edilerek desteklenmesini gerektirmektedir. Organize sanayii bölgesinde ve küçük sanayii sitelerinde faaliyet gösteren küçük işletmeler vardır. Bu sektörde önemli

pazarlar; AB ülkeleri, BDT ülkeleri ve büyük kentlerdir. Sektörde kaliteye yönelik teknolojik ekipmanlara ve yetişmiş işgücüne ihtiyaç vardır.

6. Metal Eşya Makine ve Teçhizat Döküm İmalatı Sanayi:

Döküm İmalat Sanayii: Bu sektör, sahil şeridindeki diğer illerimize göre Samsun'da daha iyi düzeydedir.

Demir Dışı Döküm Sanayii: Sektör demir dışı mamuller sanayii açısından iyi durumdadır. Özellikle mevcut orta ölçekli iki firma organize sanayii bölgesinde faaliyette olup, her iki firma da hem tevsî yatırıma, hem de sektörde gerekli kaliteyi tescil edip ISO 9000 sistem kurulmasını sürdürmektedirler.

Kupol ve İndüksiyon Ortaklı Tesisler :Sektörde faaliyet gösteren 20'ye yakın küçük ve orta ölçekli firma mevcuttur. Bu firmalar özellikle devlet ihaleleri ve büyük KİT'lere yönelik üretim kapmakta olup, ihracatını önemli ölçüde arttırmışlardır. Özellikle orta ölçekli işletme duktıl döküm ve boru bağlantıları üretiminde söz sahibidir. Ayrıca otomotiv gömlek ve segman üretimi yapan bir tesis, hem ihracat potansiyeli olan, hem de kalite yatırımı yapan firmalardandır.

Ark Ocaklı Tesisler: Şu anda organize sanayi bölgesinde bölge illerine hitap edecek 40 ton / saat kapasiteli ark ocaklı bir tesis mevcuttur.

Makine İmalat Sanayii: Bu sektörde su pompası üretimi konusunda ihtisaslaşmış ve organize sanayii bölgesinde yatırım yapan üretim potansiyeli yüksek ve kaliteli ürün üreten tesisler mevcuttur.

Endüstriyel Mutfak Eşyası Üreten Firmalar: Samsun ilinde yakın gelecekte kendi sektöründe söz sahibi olabilecek ve potansiyel arz eden firmalar mevcuttur.

Kazan Sanayii: Sektörde faaliyet gösteren tesisler, akaryakıt ve gıda tankı üretimini yapan küçük ve orta ölçeğe sahiptir. Bu sektörde kaliteli ürün ve vasıflı iş gücüne ihtiyaç vardır.

Dövme El Aletleri ve Tıbbi Cihaz Üretimi: Tıbbi cihaz üretimi büyük potansiyel arz etmektedir. Bu sektör emek yoğun hassas bir sektör olup; bunun desteklenmesi, Samsun'u hem bu sektörde ihtisaslı il konumuna getirecek, hem de büyük yatırım gerektirmeyen küçük işletmelerin bu alanda tesis edilmesi imkânını sağlayacaktır. İlde bu sektörde söz sahibi ikisi büyük olmak üzere muhtelif ölçeklerde işletmeler mevcuttur. Her iki büyük firma da ISO 9000 belgesine sahiptir. Bu sektörün bir proje haline getirilerek desteklenmesi hem istihdama olan katkısı hem de sağlık sektöründe büyük rakamlara ulaşan ithalat girdilerini azaltacaktır.

7. Kimya-Petrol-Kauçuk Plastik Ürünleri: Bu sektörde faaliyet gösteren Azot Sanayii (TÜGSAŞ) gibi büyük bir KİT mevcuttur. Bu sektör, ilde KOS işletmelerinin tarıma dayalı ürün geliştirmede gerekli olan yan sanayii tesis etmekte gerekli ivmeyi gösterememiştir. Bu işletme, 1998 yılı sonunda özelleştirme kapsamına alınmıştır. Özellikle sektördeki KOS işletmeleri, kauçuk ve plastik sektöründe yaygındır. Bu sektörde büyük ihracat potansiyeli olan ve otomotiv sektöründe yan sanayii durumunda olan orta ölçekli işletmelerin yanı sıra bölgesel pazarlara hitap edecek küçük işletmeler de mevcuttur.

Samsun Serbest Bölgesi

2000 yılı itibariyle Samsun Serbest Bölgesi, fiili açılışının 2. yılını geride bırakarak 2.yaşını tamamlamış bulunmaktadır. Samsun Serbest Bölgesi, ülkemizin ekonomik literatüründeki yerini almış, dış ticaret gelirlerimize giderek artan katkısı ile ve emin adımlarla planlanan hedefe doğru yürümektedir.

Bugün ülkemizde serbest bölgecilik fikri, Türk Ekonomi dünyasında yerini bulmuş, ticari alanda da artık tanınan ve bilinen bir gerçek olmuştur. Gelecek yıllarda da gerek Türkiye'de kurulan serbest bölgelerin ve gerekse Samsun Serbest Bölgesinin büyük gelişmeler kaydedeceği inancı ile çalışmalara bu amaç doğrultusunda devam edilmektedir.

Serbest Bölgeler, bir ülkenin dış ticaret rejimi için gerekli olan mevzuat ve kısıtlamaların kısmen veya tamamen uygulama dışı bırakıldığı, genellikle uluslararası bir liman ve havaalanı yakınında olan, milli sınırları içinde bulunmakla birlikte, gümrük sınırları dışında kabul edilen ve esas itibariyle ihracata yönelik faaliyet gösteren, seçilmiş, sınai ve ticari alanlardır. Gaye; ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanmaktır.

Serbest Bölgelerde hedeflenen amacın ucuz işgücü, gıda, giyim ve hammadde teminindeki avantajları kullanıcıların istifadesine sunarak ülkenin dış ticaretinin gelişmesine yardımcı olmak ve dolayısı ile milli gelirin artmasına çalışmaktır. Bu sebeple serbest bölgelerde faaliyet gösteren maddi ve diğer teşviklerin sağlanması ile birlikte uluslararası standartlara uygun nitelikte altyapı hizmetlerini de sağlamak gerekmektedir. Bu itibarla 1997 yılından itibaren altyapı için başlatılan çalışmalar, zeminin ıslah edilmesi ve saha tanzimi, enerji hatları, su kanalları, telekomünikasyon şebekesi, içme suyu ve demiryolu bağlantısı olarak neticeye ulaşılarak 73,150 m²'lik Samsun Serbest Bölgesi alanına her türlü ihtiyaca cevap verecek modern bir ticaret merkezi hüviyeti kazandırılmıştır.

Bölgede 7 kullanıcı firmanın gerçekleştirdiği ticari hacim, başta Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olmak üzere Almanya, Fransa ve İtalya ile yapılan ticari ilişkilerin neticesidir. Bölge üzerinden gerçekleştirilen ve ticarete konu olan mallar ise öncelikle inşaat malzemeleri, gıda, hayvan ürünleri, cam-seramik, lastik-plastik, otomotiv-makine yan sanayi ve elektrik ürünleri olarak sayılabilir.

Samsun'da Tarım Ekonomisi ve Geleceği

Samsun ili Çarşamba ve Bafra Ovalarına sahip olması sebebiyle çok önemli bir tarımsal potansiyele sahiptir. Samsun tanırında yaşanan problemlerin başında Türkiye tarımının genel problemleri olan

- 1- Küçük işletmelerle tarımın yürütülmesi,
- 2- İşletme arazisi büyüklüğünün küçük ve parçalı olması,
- 3- Tarımın ticari bir faaliyetten çok bir yaşam tarzı olması ve
- 4- Arazinin miras hukuku sebebiyle sürekli küçülmesidir.
- 5- Gerek Samsun ve gerek Türkiye tarımında verimlilik ve etkinliğin düşük olması önemli bir diğer sorundur.

Samsun tarımının problemlerinin çözümü için yapılması gerekenleri uzun, orta ve kısa vadede ayrı ayrı incelenmek gereklidir.

Çözüm Önerileri

Uzun vadede öncelikle ulusal tarım politikaları ile uyumlu bir şekilde;

- 1- Mülkiyet problemleri çözüme kavuşturulmalı ve
- 2- Arazinin sürekli parçalanmasının önüne geçilmelidir.
- 3- Daha sonra kırsal kesimde mevcut alt yapı problemleri (yol, su, sosyal tesisler vb) ortadan kaldırılarak,
- 4- Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini tehdit edecek şekilde artan genç nüfusun tamamının kente göç etmesinin önüne geçilmelidir.

Orta vadede

- 5- Samsun tarımının geleceğine ilişkin yapılması gerekenlerin başında tarıma dayalı sanayiinin geliştirilmesi gelmektedir ki, bu devlet ve özel sektör işbirliği ile mümkün olabilecektir.
- 6- Bir diğer husus da hayvancılığın ve buna bağlı olarak yem bitkileri yetiştiriciliğinin sistematik bir şekilde geliştirilmesidir.
- 7- Hayvancılığın gelişmesine paralel olarak süt ve süt ürünleri ile et ve et ürünleri sanayiinin geliştirilmesi, Samsun tarımında dönüşümün sağlanmasına yardımcı olabilecektir.

Kısa vadede

- 8- Serbest piyasa koşullarına uygun araçlar kullanılarak tarımsal üretim yönlendirilmelidir.
- 9- Tarım kesimi desteklenirken, gerçekten tarım yapan işletmeler her yönüyle desteklenmeli ve mevcut kaynaklar bütün çiftçilere eşit dağıtılarak, kaynak kullanımındaki verimliliğini düşürmek yerine üretimde ciddi olan ve büyümeyi arzu eden işletmeler her yönüyle desteklenmelidir.
- 10- Böylece tarım sektöründe uzun bir süre sonra büyük ve ticari işletmeler oluşturmak mümkün olabilecektir.
- 11- Samsun tarımı için gündemde yerini sürekli muhafaza eden bir konu da taban arazide yayılmış olan fındık bahçelerinin azaltılması ve bunun yerine alternatif ürünlerin yetiştirilmesinin sağlanmasıdır.

Samsun ili Çarşamba ovasında fındığa teknik olarak alternatif olabilecek çok sayıda ürün bulunmaktadır. Fındığa alternatif olarak önerilen bitkiler arasında yağ bitkileri, hayvancılıkla entegre olarak düşünülen yem bitkileri ve meyveciliktir. Samsun'da tarımsal dönüşümün sağlanması ve buna uygun sanayinin gelişmesi bağlamında aşağıdaki bir dizi analiz sunulmaktadır.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Ziraat Fakültesi Tarım ekonomisi tarafından yapılan araştırmalara göre fındık pek de kârlı bir ürün olmamasına rağmen, Çarşamba ovasında ve genel olarak da Türkiye'de yaygın bir şekilde üretilmektedir. Bunun bir takım nedenleri vardır. Bunların başında;

- 1- Fındığın diğer ürünlere göre çok daha az işgücü gerektiriyor olması,
- 2- Daha az işletme sermayesi gerektirmesi ve
- 3- Depolanabilir ürün olması sayılabilir.

- 4- Diğer taraftan fındığa alternatif olan sebze de yoğun olarak pazarlama problemlerinin yaşanması,
- 5- Sebze ve meyve işleme tesislerinin olmayışı da çiftçileri fındık tarımına yönlentmektedir.
- 6- Ayrıca ürün fiyatları serbest piyasada olduğundan fındıktan boşaltılan alana diğer ürünler geldiğinde, bu ürünler uygun pazarlama ve işleme koşulları bulamadığında kârlılıklarını kaybedeceklerdir.

Bu ancak kısa vadeli politikalarla verilen ürün primleriyle dengelenebilecek bir durumdur. Samsun'da, sanayii nispeten geliştiğinden Çeltik biraz daha ön plana çıkmaktadır. Fındık tarımından alternatif ürünlere yönelirken en önemli sorun, çiftçilerin meyvecilik ve yem bitkileri yetiştiriciliği konusunda teknik bilgi eksikliklerinin olmasıdır. Bu konuda en kısa sürede yayım programları hazırlanmalıdır.

Samsun'da Tarımsal Dönüşüm ve Alternatif Tarım Seçenekleri

Karadeniz Bölgesi, kullanılmayan arazi oranı (% 5.11) en fazla olan bölge konumundadır. Bu durum plansız şehirleşme ve göçlerin bir sonucudur. Karadeniz Bölgesi'nde sahip olduğu ovalarıyla tarımsal arazi varlığı en fazla olan il Samsun'dur. Samsun'da yaklaşık 20 farklı meyve türünün yetiştiriciliği yapılmaktadır. Üretim değerlerine göre, fındık 73324 tonluk üretimle ilk sırada yer alırken bunu şeftali (19127 ton), elma (13510 ton), armut (8197 ton), erik (4333 ton) ve kiraz (3100 ton) izlemektedir. Diğer üretimi olan belli başlı türler ise ceviz, üzüm, incir, ayva, dut, çilek, kestane ve vişnedir. Bu türlerin yanında trabzonhurması, kivi, kuşburnu, ahududu ve böğürtlen gibi üzüksü meyvelerin üretimleri de yapılmaktadır. Küçük üretim değerlerine sahip olan türler genellikle yerel pazarlarda satışa sunulmaktadır. Samsun, sahip olduğu Bafra ve Çarşamba ovaları sayesinde özellikle meyve yetiştiriciliğinde önemli bir potansiyele sahiptir.

Ancak şehirde halen bu potansiyelin çok az kısmı kullanılmaktadır. Özellikle sulanabilen alanların bahçe bitkileri yetiştiriciliğine ayrılmasıyla Samsun'un meyvecilikteki yeri ve önemi daha da artabilecektir. Bu doğrultuda, sulanabilen arazi miktarını artırıcı projelerin biran önce uygulamaya konulması gerekmektedir. Fındık alanlarının daraltılmasına yönelik (henüz uygulamaya konulamayan) projelerin olması, önümüzdeki yıllarda Karadeniz Bölgesi ve bu bölgenin büyük üreticisi konumunda olan Samsun'da üretim deseninde değişikliklere neden olacaktır. Bu üretim deseninde meyveciliğin hak ettiği konuma gelebilmesi için yapılması gerekenleri maddeler halinde sıralayarak özetleyecek olursak:

- 1- Samsun'un en büyük üretim değerine sahip meyvesi olan fındıkta genel olarak bir üretim ve alan daraltması gereği açıktır. Ancak, daha önce vurgulanan avantajları da dikkate alındığında şu aşamada ayrıca pazarlama ve değerlendirme konularına ağırlık verilmelidir.
- 2- Samsun ekolojisinin birçok meyve türünün yetiştirilmesine uygun olması bir avantaj olarak değerlendirilmeli ancak her yerde her türü yetiştirmek yerine, o alanda en iyi olabilecek birkaç türün yetiştiriciliği teşvik edilmelidir. Bu yolla farklı ve büyük pazarlara yönelik kitlesel üretimler yapılabilir. Aksi halde (genel olarak şu anki mevcut durumda olduğu gibi) üretilen ürünler yerel pazarların dışına çıkamayacaktır.
- 3- Kutlukent merkez olmak üzere incir yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve farklı pazarlara ürünün gönderilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- 4- Bitki gelişimi için fakir olarak adlandırılan topraklara sahip alanlarda, vişne, kuşburnu gibi türlerin yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.

- 5- Samsun' da üretimi geliştirilebilecek türler arasında kivi, trabzonhurması, isabella üzümü (kokulu üzüm), incir, armut, şeftali, kiraz, vişne, erik, ceviz ve çilek gibi türler olup bunların uzmanların uygun gördüğü alanlarda yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.
- 6- Tarımsal potansiyeli yüksek olan Samsun' da tarımsal ürün işleyen gıda (reçel, şekerleme, meyve suyu, şoklanmış ürün vb.) sanayinin sayı ve kapasite yönünden geliştirilmesi teşvik edilmelidir.
- 7- Yetiştiricilikte, türler bazında seçilecek çeşitlerin, hedef pazarların isteklerine uygun olmasına dikkat edilmelidir.
- 8- Samsun'da, özellikle ihracatın geliştirilmesi ve standartların sağlanabilmesi amaçlarına uygun olarak paketleme tesisleri kurulmalıdır.

Bütün bu öneriler doğrultusunda, yapılan bilimsel araştırmalara göre ulaşılan sonuçlar bağlamında aşağıdaki ürün ve ürün guruplarına ağırlık verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bağcılık: Karadeniz çevresindeki yerleşim alanlarında mükemmel ve son derece verimli bağların olduğu Xenophon, Pline ve Strabo gibi gezgin ve tarihçiler tarafından bildirilmiştir. Yunanlı coğrafya uzmanı olan Strabo, M.Ö. IV. Yüzyılda Trabzon ve çevresinde çok verimli ve mükemmel bağların bulunduğunu ve buradan filikalarla Venedik'e şarap gönderildiğini yazmaktadır. Canik Sancağı olarak bilinen ve Samsun ili ve Bafra ilçesini de kapsayan bölgede XIX. yüzyılda yaygın bir şekilde bağcılık yapıldığı ve bu yüzyılda belirtilen sancakta tütün ekim alanlarının artması ile bağların söküldüğü vurgulanmaktadır.

Bu açıdan bölgede özellikle güney yönüne bakan meyilli alanlarda bağcılık geliştirilebilir. Tarihi geçmişi olan bölge bağcılığının eski değerini alması bakımından erkenci ve özellikle külleme ile mildiyü hastalıklarına dayanıklı üzüm çeşitleri uygun terbiye sistemleri altında ve modern bağcılık teknikleri ile yetiştirilmelidir. Bölgede hastalıklara karşı dayanıklı olan ve hemen her evin önünde çardak yapılarak, balkonlara veya ağaçlara sardırılarak yetiştirilmekte olan üzüm çeşit veya tipleri vardır. Bu üzümler, çilek tadını andıran özel aromaya sahip, kalın kabuklu, çekirdekli, kabuğu et kısmından kolaylıkla ayrılan ve Vitis labnısca L. türünün doğal yollarla melezlenmesi sonucunda ortaya çıkmış olan mavi-siyah, pembe, bakır kırmızı, beyaz ve siyah renkli üzümlerdir. İzabella, kokulu kara üzüm, çilek üzümü, siyah üzüm, favli üzümü veya Amerikan üzümü olarak adlandırılan bu üzüm çeşitleri mantari hastalıklara karşı son derece dayanıklı olup, salkımlarının uzun süre omca üzerinde kaldığı saptanmıştır.

Ayrıca bu üzüm çeşitlerinin ince ve narin olan yaprakları taze veya salamuraya işlenerek sarma yapımında kullanılmaktadır. Dolayısıyla taze üzüm, üzüm suyu ve salamura asma yaprağı yetiştiriciliğine yönelik bağlar Samsun'da rahatlıkla tesis edilebilir.

Bölge bağcılığının geliştirilmesi için yörede yetişmekte olan kokulu kara üzüm tip ve varyeteleri, sanayi için önemli olan bazı üzüm çeşitleri ile modern bağlar tesis edilmeli, kokulu kara üzüm de ağaçtan yere indirilerek üzüm suyu başta olmak üzere farklı şekillerde işlenebilir miktarlarda üretilmesi sağlanmalıdır. Sonuç olarak, Samsun ilinde tütün'den boş kalan ve güneye bakan meyilli yamaç arazilerde kokulu kara üzüm ile yeni bazı üzüm çeşitleri kullanılarak bağ tesis edilerek, bölgede ürün çeşitliliğine katkı sağlanılabilir ve üzüme dayalı sanayi (üzüm suyu, salamura asma yaprağı) geliştirilebilir.

Çilek Yetiştiriciliği: Çeşitli iklim ve toprak koşullarına çabuk adapte olabilen çilek, ülkemizin hemen her yerinde yetişebilir. Ülkemizde çilek yetiştiriciliği başta Marmara, Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde yoğunlaşmıştır. Bu bölgeleri Karadeniz Bölgesi izlemektedir.

Özellikle Karadeniz Ereğlisi (Zonguldak) ve Doğu Karadeniz sahil kesimi olmak üzere bölgenin değişik yerlerinde çilek yetiştirilmektedir. Karadeniz Bölgesi, çileğin anavatanı olmasına rağmen diğer bölgelerle kıyaslandığında bölgemiz çilek üretimi oldukça azdır ve yetiştiricilik halen büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Bölgede yetiştirilen başta fındık, şekerpancarı ve mısır gibi pek çok ürüne göre birim alandan yüksek gelir sağlaması, kısa sürede verim alınması, nispeten engebeli arazilerde de yetiştiricilik yapılabilmesi ve iç pazarda satışında hiçbir zorluk bulunmaması gibi sebeplerle, alternatif ürün arayışı içerisinde olan Karadeniz Bölgesi üreticisi için çilek ideal bir yetiştiricilik kolu olabilir.

O.M.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünde 1990 yılından itibaren yürütülen çalışmalarla Karadeniz Bölgesi'nde modern çilek yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu çalışmalarla Bölgede yaz dikim sisteminde dikimlerin 15 Haziran-15 Temmuz arasında yapılmasının verim açısından uygun olacağı, Çarşamba, Fatsa, Trabzon ve Giresun'da yapılan adaptasyon çalışmalarında Tufts, Cruz ve Aliso'nun bölgeye iyi adapte olan çeşitler olduğu belirlenmiş ve bölge çilek yetiştiriciliği için uygun gübre dozları da tespit edilmiştir. Son zamanlarda yaptığımız çalışmalarda, günümüzün popüler çilek çeşitleri olan Camarosa ve Sweet Charlie çilek çeşitleri ile örtü altı yetiştiriciliği ve organik çilek yetiştiriciliği konusunda hem pratik, hem de bilimsel nitelikli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarda bölgede örtü altı yetiştiriciliği ile açığakine göre yaklaşık 1 ay erkencilik ve 3 kat verim artışı sağlandığı belirlenmiştir. Bölgenin değişik alanlarında yeni çilek çeşitlerinin adaptasyon çalışmalarının yapılmasına da ihtiyaç vardır. Tüm bölge için yeni planlanacak projelerle çilek bölgede hem fındığa alternatif, hem de önemli bir gelir sağlayacak ürün olacaktır.

Ahududu ve Böğürtlen: Üzümsü meyveler olarak anılan frenküzümü, ahududu ve böğürtlenler bütün dünyada çok popüler olan, çok çeşitli şekillerde değerlendirilerek tüketilen meyvelerdir. **Özellikle ülkemizde çok yaygın olan küçük aile işletmeleri için ideal türlerdir.** Çeşitli şekillerde işlenmiş ürünleri yurt içinde talep gördüğü gibi dondurulmuş halde özellikle Avrupa ülkelerine ihraç şansı da yüksektir.

Ülkemizde başta Bursa olmak üzere Marmara Bölgesi'nin değişik yerlerinde kapama bahçeler halinde ahududu ve böğürtlen üretimi yapılmakta, elde edilen ürün hem yurt içinde işlenmekte, hem de şoklanarak ihraç edilmektedir. Başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere ülkemizin birçok bölgesinde bu türlerin yabancı formları da bulunmaktadır. Yazları serin, kışları ılıman, nemli ve yağışlı iklimi ile Karadeniz Bölgesi bu türlerin yetiştiriciliği açısından avantajlara sahiptir. Halen Bölgede Başta Giresun olmak üzere Samsun, Ordu, Trabzon ve Rize'de küçük çapta da olsa bazı yabancı kültür çeşitleri ile yetiştiricilik yapılmakta, diğer taraftan ek gelir elde etmek amacıyla doğal floradan toplanarak da satışa sunulmaktadır. Ahududu, böğürtlen gibi üzümsü meyveler ilk yıldan itibaren meyve vermeleri, birim alandan yüksek gelir getirmeleri, hem sofralık, hem de sanayiye yönelik ürünler olmaları geniş alanlara ihtiyaç duymamaları gibi sebeplerle alternatif ürün arayışında olan Karadeniz Bölgesi üreticileri için ideal ürünler olacaktır. Nitekim yaptığımız çalışmalarla bölgede bu türlerin yetiştiriciliği için gereken materyal ve altyapı hazır durumdadır. 1998 yılından itibaren ülkesel bir proje olan "Frenküzümü, ahududu ve böğürtlen çeşit ıslahı" isimli proje kapsamında yürüttüğümüz çalışmalar sonucunda, Samsun şartlarına adaptasyonu iyi olan yüksek verimli ahududu ve böğürtlen çeşitlerini belirlemiş bulunmaktayız. Ancak bu yetiştiricilik dalının Karadeniz Bölgesi'nde tanıtılması ve yaygınlaştırılması için bu çeşitlerle, özellikle iklimin bu türler için uygun olduğu Doğu Karadeniz Bölgesi'nde uygun alanlarda geniş çaplı adaptasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bunun için yakın bir gelecekte hazırlanacak projelerin hayata geçirilmelidir.

Ceviz Yetiştiriciliği: Ceviz, dünyanın büyük bir kısmında yetişmekte olan bir türdür. Anadolu'nun tüm bölgelerinde doğal populasyonları bulunan ceviz, burada binlerce yıldan beri yetiştirilmektedir. Ülkemizde, ceviz yetiştiriciliği çoğunlukla tohumdan elde edilmiş ağaçlarla yapılmaktadır. Bu durum, verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Ülkemizdeki ceviz verimi yaklaşık 30 kg/ağaç seviyesindedir. Ceviz yetiştiriciliğinde verimliliğin ve kalitenin artırılarak ihracatta söz sahibi olabilmek için yetiştiriciliğin standart çeşitlerle kapama bahçelerde yapılması zorunludur. Ülkemizde ceviz ıslahı çalışmalarına 1970'li yıllarda Marmara Bölgesinde başlanmış ve günümüze kadar Anadolu'nun hemen her bölgesinde lokal ya da bölgesel çapta seleksiyon çalışmaları yürütülerek Yalova-1, Yalova-2, Yalova-3, Yalova-4, Bilecik, Şebın, Kaplan-86, Şen-1, KR-1, Yavuz-1 (KR-2) ve 60-TU-1 çeşitleri tescil edilmiştir. Ancak bu çeşitler adaptasyon durumları dikkate alınmadan ülkemizin bir çok bölgesindeki üreticilere dağıtılmış ve buna bağlı olarak önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Samsun civarında da gerek Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri aracılığıyla, gerekse özel teşebbüsler sonucunda kapama ceviz bahçeleri tesis edilmiştir.

Ülkemizde, 2001 yılı istatistik verilerine göre 3.640 bin adet meyve veren yaşıta, 1.780 bin adet meyve vermeyen yaşıta olmak üzere toplam 5.420.000 ceviz ağacı bulunmaktadır. Türkiye toplam ceviz üretimi ise 1995-2001 ortalamasına göre 116 bin ton'dur (Türkiye İstatistik Yıllığı, 2002). Samsun ili 69.015 adet meyve veren yaşıta, 79.495 adet meyve vermeyen yaşıta olmak üzere toplam 148.510 adet ceviz ağacına ve 2.472 ton ceviz üretimine sahiptir. Bu verilerden, yeni kurulan bahçelerin mevcut ceviz ağacı varlığının üzerinde olduğu görülmektedir. Samsun ili Türkiye üretiminin % 2.13'ünü karşılamaktadır. Bu hiç de küçümsenecek bir oran olamamakla birlikte, Samsun ilinin Türkiye üretimindeki payının arttırılması, ilin tarımı ve meyveciliği açısından son derece yararlı olacaktır. Ceviz genellikle, taban suyu problemi, kış soğuklama ihtiyacının karşılanamaması gibi sorunlardan dolayı taban arazilerde ve sahilde önerilmemektedir. Buna göre, Samsun'un yüksek rakımlı köylerinde çok uygun alanlar bulunmaktadır.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü'nde Samsun ili cevizlerinin seleksiyonu amacıyla yapılmış olan bir araştırmada yöreye iyi adapte olmuş birçok ümitvar tip belirlenmiştir. Bölgeye uyum sağlamış olan cevizlerin belirlenerek ortaya çıkarılması ve bunların üretime kazandırılması, hem Samsun ceviz yetiştiriciliği, hem de Karadeniz Bölgesi ceviz yetiştiriciliği açısından önemli bir katkı sağlayabilecektir.

Seracılığı Geliştirmeye Yönelik Öneriler

- 1- Son yıllarda tarım bakanlığı bünyesinde desteklenmeye çalışılan örtüaltı yetiştiriciliğinin bölgedeki tüm il ve ilçelerde destek kapsamı arttırılmalıdır.
- 2- Kamu kuruluşlarındaki ilgili elemanların meslek içi kurslardan geçirilmesi ve bunların yetiştiriciye teknik bilgiler götürmeleri sağlanmalıdır.
- 3- Ayrıca Bölgesel basın organları yardımıyla ortaklaşa yapılacak çalışmalar çerçevesinde çiftçiye eğitici ve tarım tekniklerini öğretici, tarım kuruluşlarıyla ilişkilerini geliştirici programlar yapılmalıdır.
- 4- Broşür ve poster gibi yayınlar üreticiye dağıtılmalı, film ve slayt gösterileri düzenlenmelidir.
- 5- Bölgede mevcut üniversite ve araştırma kuruluşları desteklenerek, örtüaltı yetiştiriciliği konusunda yapılacak araştırmalara hız ve yön verilmelidir.

- 6- Üreticilere tarımsal girdilerin zamanında ve uygun fiyatla verilmesi sağlanmalıdır.
- 7- Uzun yıllık gelişmeler dikkate alınarak bölgede üretilecek ürünlerin muhafazası, değerlendirilmesi ve pazarlanmasına ilişkin çalışmalar yürütülmelidir.
- 8- Çiftçiler arasında kooperatifleşme çalışmalarına hız verilmeli ve bu konuda önderlik yapılmalıdır.
- 9- Karadeniz bölgesinde özellikle ilkbahar ve sonbahar turfandacılığı teşvik edilmelidir.
- 10- Birim alandan alınacak ürün miktarını, dolayısıyla kârlılığını artırabilmek için iyi nitelikli tohum kullanılarak fide ile yetiştiricilik yaygınlaştırılmalı; gübreleme, sulama, budama, mücadele gibi kültürel işlemlerin tekniğine uygun bir biçimde uygulanması yetiştiricilere öğretilmelidir.
- 11- Özellikle sahil bölgemizde olan nem probleminin seralarda tepe veya çatı havalandırması planlanarak çözümü düşünülmelidir. Bölge seralarında yaygın olan yuvarlak basık çatı şekli yerine yuvarlak dik çatı şekli kullanılmalıdır.
- 12- Isı ekonomisi düşünülerek sera içerisinde alçak tünel veya malç uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.
- 13- Serada kullanılan plastiklerin UV, İR. AV, Antifog katkılı olmasına ve en az 2-3 yıl dayanıklı olmasına dikkat edilmelidir.
- 14- Bölgede dikkate alınacak sera uzun eksen konumu Doğu-Batı yönünde olmalıdır.

Süs Bitkileri Yetiştiriciliği: Ülkemizdeki süs bitkileri sektörü tarımsal ekonomiye katkı sağlamaya başlayan etkili ve önemli bir sektör olma yolunda büyük ilerlemeler sağlamıştır. Özellikle son 25 yıl içinde gelişme gösteren süs bitkileri sektörü Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Süs bitkileri yetiştiriciliği bakımından potansiyele sahip bir diğer bölgemiz de Karadeniz Bölgesidir. İklim, sulama, ulaşım ve topoğrafik yapının uygun olduğu bölgemizde süs bitkileri üretimi son derece cazip bir tarım kolu olma eğilimindedir. Orta ve Batı Karadeniz kesiminde gece-gündüz arasındaki sıcaklık farkının yıl boyunca düşük kalması ile serada gül, karanfil ve krizantem çiçekleri kesme çiçek olarak yetiştirilebilmektedir.

Özellikle kısa gün isteyen krizantem için Samsun son derece uygun şartlara sahiptir. Süs bitkileri üretimin yoğunlaştığı Samsun ilinde Glayöl, Cipsofila, gül, karanfil ve zambak üretimi yapılmaktadır. Bu üretim, 108 000 m² açık ve 17 000 m² kapalı olmak üzere toplam 125 000 m²'lik alanda yapılmaktadır. Bu durum sera tesis veya açıkta yetiştiricilik için uygun alanların fazlalığı ve çiçekçilik mezatının burada olmasından kaynaklandığı gibi, iklimin daha uygun olması ve pazar payının yüksekliği de etkili olmaktadır.

Samsun'da, gerek serada kesme çiçek üretiminin, gerekse dış mekan ve saksılı süs bitkileri üretiminin artırılması için arazi kiralama durumunun düzeltilmesi (arazi tahsisi), yetişmiş eleman sayısının artırılması, üretimde kullanılacak olan çoğaltma materyallerinin teminine yönelik üretim tesisinin kurulması, örgütlenme ve pazarlama kanallarının açılması ve doğal gaz ile ısıtmanın bu alana da verilmesi gerekmektedir. İhracata yönelik üretim planlaması yapılarak organize süs bitkileri üretim bölgeleri tesis edilmeli ve üretici organizasyonları kurulmalıdır. Bu arada sözleşmeli süs bitkisi üretimi için yeni çalışmalar yapılmalı ve üretilen ürünlerin tanıtımına yönelik çiçek fuarları organize edilmelidir. Az yatırım yapılarak il insanlarına iş imkanı ve alternatif gelir kaynağı sağlamak için iç mekan süs bitkileri, dış

mekan süs bitkileri ve kesme çiçeklerle doğal çiçek soğanlarının yetiştiriciliği Samsun'da yapılabilir.

Bafra'da Tütün Üretiminin Durumu ve Önemi

Tütün, dünyada en önemli tarımsal ürünlerden birisi olarak bilinmektedir. Ancak bu önemi bir çok tarım ürününe olduğu gibi insanlara faydalı olmasından değil, tütün ve tütün ürünlerini üreten ve ticaretini yapanların ekonomik kazançlarından ileri gelmektedir. Özellikle bu ürünlerin ihracat ve ithalat değerleri de dikkate alınırsa bu önemin daha da arttığını ifade etmek mümkündür. Dünyada 2000 yılı verilerine göre 4 020 788 ha tütün ekim alanından 6 543 993 ton kuru yaprak ürünü elde edilmiştir. Aynı yıl tüm dünyada toplam tütün tüketimi ise 6 140 835 ton olarak gerçekleşmiştir.

Dünyada tarımı yapılan tütünler ise genel olarak iri kıtalı (Broad-leaf) ve küçük kıtalı (oriental, Şark veya Türk tütünleri olarak da bilinen) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Oriental tütünler, dünyanın en kaliteli tütünleri olarak bilinir ve en büyük üreticisi Türkiye'dir. Ülkemiz dışında oriental tütün üreten diğer ülkeler, Yunanistan ve diğer balkan ülkeleridir. Türkiye'de toplam oriental tütün üretimi ise 5 üretim bölgesinde (Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu), 170 üretim merkezinde, 4 678 köyde, 581 543 ekici tarafından 242 427 ha ekim alanında yapılmakta ve bu üretimden 204 955 ton ürün elde edilmiştir.

Bafra tütüncülüğü bazı temel sorunlar ile karşı karşıyadır;

- 1- Çeşit bolluğunun yaşandığı ekim tarlalarında her yıl yaşanan yabancı tozlanma nedeni ile yeni melezlerin meydana gelmesine ve amaç dışı hatların oluşmasına eden olmakta, hatlar sürekli çoğalmakta ve bu olaylar, asıl Bafra menşeinin yok olmasını doğal olarak çok hızlandırmaktadır.
- 2- Yasalarda bahse konu hususlar, üreticilerin aydınlatılmaması sonucu hiçe sayılmakta, fide ve tohum nakli çok rahat bir biçimde yapılmakta, menşei karmaşası geometrik olarak artmaktadır.
- 3- Bafra oymağının özelliklerini taşıyan tütünleri yetiştirmede ünlü olan Kızılırmak'a hakim tepe köylerde dejenerasyon olayı çok yüksek yüzdelerdedir.
- 4- Bafra tütünlerine yabancı tütün alıcısı firmalar her geçen yıl biraz daha az rağbet etmektedir. Bu düşüşte menşei özelliğinin kaybolması gerçeği ön plana çıkmaktadır.
- 5- Uzun yıllar kapsamlı olarak Bafra tütünlerinin detaylı kimyasal kalite analizleri ve içim analizleri yapılmamakta, dolayısıyla Bafra tütüncülüğünün nereye gittiği adeta umursanmamaktadır.
- 6- Son yıllarda ıslah, yetiştirme tekniği ve mekanizasyon alanlarında yapılan araştırma sonuçları esas alınarak bir çok ülke tütün üretiminde çeşit sayılarını çok aza indirmişlerdir. Bu ise üretilen standart tütün çeşitlerinin uluslararası standardizasyon kuruluşu (İSO) ve diğer benzer kuruluşlar kanalıyla çeşit özelliklerinin alıcı ülkelere tanıtılmasını kolaylaştırmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemizde bu konuda 1960'lı yıllarda bazı çeşitlerin üretimden kaldırılması için çalışmalar yapılmışsa da, önemli bir aşama kaydedilemediğinden dolayı 2. ve 3. milli tütün komitesince çeşit keşmekeşliğinin önüne geçilmesi için standardizasyon konusunun ele alınması hususunda önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca kalkınma planlarında Türk tütünlerinin özellikleri ve dünyadaki tüketim eğilimleri göz önünde tutularak tütün bileşiminde gerekli değişikliklerin yapılması, Türk tütününün özelliğini daha çok değerlendirecek yönde sigara kalitesinin iyileştirilmesi ve böylece tütün ve sigara ihracatının artırılması öngörülmektedir.

Netice olarak Bafra tütünlerinin bilinen kalite özelliklerinin standart hale getirilerek ihraç imkânlarının artırılması, tüketicinin içim zevkine hitap eden, sağlığa daha az zararlı ve daha kaliteli sigaraların üretilmesi için sigara sanayiine kaliteli ve standart özelliklerinde ham maddenin temini sağlanacaktır.

Bafra Tütüncülüğünün Problemlerine Çözüm Önerileri

Tütün tohumunun toprakla buluşmasından pazarlama aşamasına, yani çiftçinin ürününü teslim edip parasını alıncaya kadar 14-15 aylık uzun bir süre geçmektedir. Bafra tütün üreticilerinin fidelikten tarla dönemine, kırım, dizim ve kurutmadan denk yapmaya ve denklemin değerlendirilip fiyatlandırılmasına kadar geçen bu uzun sürede bazı önemli sorunlarla karşılaşmaktadır.

Bafra tütün üreticileri fidelik tesisinde yeterli bilgi ve beceriye sahip değildir. Bu nedenle tütün üretiminin ana unsuru olan kaliteli fide üretimini sağlayamamaktadır. Özellikle mrye atılacak tohumluk miktarındaki uygulama hataları, fidelik hastalıklarının en önemli kaynağıdır.

Tütün ekolojik isteklerinin çok geniş olması, adaptasyon kabiliyeti bakımından büyük bir varyasyona sahiptir. Dünyada ise keyif bitkileri arasında en fazla üretilen bir tarımsal üründür. Bu nedenlerden dolayı Bafra'da tütün üretiminin devam edeceği ve hatta kaliteye yönelindiğinde bunun artarak devam edeceği bir gerçektir. O halde mutlaka gerçek menşey oluşturulmalı ve yeniden gerçek üretim alanlarına alınmalıdır. Taban arazilerdeki üretim yaşağı desteklenmeli, bunun yerine alternatif ürünler tavsiye edilmelidir.

Kaliteyi bozmamak şartı ile verimi artırıcı, maliyetleri düşürücü tedbir ve teknikler araştırılarak elde edilebilecek olumlu sonuçlar pratiğe aktarılmalıdır. Bafra tütüncülüğünün her kademesinde görev alabilecek teknik elemanlar çalıştırılmalı ve yenilikler karşısında sürekli eğitilmelidirler.

Son yıllarda Bafra tütüncülüğünde en önemli problemlerden birisi de gerçek dikim sahalarının dışına çıkılmasıdır. Özellikle son yıllarda tütün kalitesinin düşmesindeki önemli bir neden de tütün dikiminin taban arazilere kaymasıdır. Bafra tütün üreticilerinin fidelik ve tarla dönemlerinde tarımsal mücadele ile ilgili konularda yeterli ve doğru bilgi ve beceriye sahip olmamalarıdır.

Çiftçinin bu konularda uzmanlarından yararlanmamaları, hastalık ve zararlılarla mücadelede yetersiz kalmalarını neden olmaktadır. Tarla dönemlerinde kültürel uygulamalar üreticiler tarafından bilinçsiz bir şekilde yapılmakta, bu da verimi artırıcı etkileri ortaya çıkardığından kalitenin düşmesine neden olmaktadır. Özellikle azotlu gübre uygulamalarında ve kuraklık bahane edilerek yapılan sulamalarda kalite bozulmaktadır. Tütün tarımına uygun alanlarda bu tip uygulama hataları hem arazinin geleceğini tehlikeye atmakta, hem de girdi maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı gereksiz ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde tütün tarımında mekanizasyonun yaygın olarak kullanımı, üretimde işçilik maliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır. Ancak Bafra'da tütün üretim alanlarının küçük işletmelerden oluşması, mekanizasyonla ilgili girdilerin pahalı olması nedeni ile teknolojinin kullanımı engellenmektedir.

Tütünde verimi artırıcı her faktörün kaliteyi olumsuz etkilediği bilinmektedir. Uygulanan tütün politikası ile kalite yerine verim teşvik edildiğinden üreticilerimizin eskiden çok kaliteli tütün üretim hevesleri ve yarışma ortamları kaybolmuştur.

Üreticilerin en önemli problemlerinden birisi de tütünde belirli bir fiyat politikasının olmayışıdır. Özellikle seçim dönemlerinde uygulanan yüksek fiyat uygulamaları üreticilerde istikrarsızlığın oluşmasına neden olmuştur.

Üreticilerin hazırladığı tütün denklemlerinde kalitenin değerlendirilmesi sadece TEKEL eksperleri tarafından yapılmakta; gelişmiş ülkelerde olduğu gibi alıcı ve üreticilerin bir araya getirildiği tütün borsalarının oluşturulmamış olması, objektif değerlendirmelerden zaman zaman uzaklaşılması, üretici ile eksperleri de karşı karşıya getirmektedir.

- 1- Öncelikle gerçek menşein yeniden kazanımı, yapılacak ıslah çalışmaları ile sağlanmalıdır. Bu konuda başlatılan ve yürütülen araştırmalara destek verilmelidir. Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü bu araştırmalarda yer almalı ve Ege'de olduğu gibi bilimsel çalışmaların sonuçları ile bölge tütüncülüğümüze destek olmalıdır. Daha sonra da çeşit safiyetini koruyabilmek için bölgeler ve ekolojiler arasında fazla tohum ve fide trafiğine engel olunmalıdır.
- 2- Tütün üretim sahaları mutlaka yeniden belirlenmeli, taban arazilerde sulu tarımın yapılabileceği alanlarda tütün tarımı kesinlikle önlenmelidir.
- 3- Tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımında hassas olunmalı, rezüdü etkilen de dikkate alınarak üreticilerimiz bu konuda eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir.
- 4- Tütün tarımında su ve gübre kullanımına dikkat edilmeli, üreticilerimizin yanlış uygulamalarının önüne geçilmelidir.
- 5- Ekici kredileri ile ilgili çalışmalar yeniden düzenlenmeli, kaliteli üretimi teşvik için kaliteli tütün üreticileri ödüllendirilmelidir.
- 6- Alıcı ve satıcıların bir araya getirildiği tütün borsaları biran önce kurulmalı, kaliteli tütün üreticilerinin hak ettiği fiyatlarda ürünlerinin karşılığını almaları bu şekilde sağlanmalıdır. Hatların üretildiği tarlalara girildiğinde de İzmir'in Kara bağlarından Basmaya; Canik'ten Maden'e çeşit karmaşasına rastlamak mümkün olacaktır.

SANLIURFA

Genel Değerlendirme

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, ülke nüfusunun ve alanının yaklaşık %10'unu teşkil etmesine rağmen; Bölge'nin gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı %5'dir. Sanayi sektörünün toplam katma değere katkısı ise daha da düşüktür.

Türkiye imalat sanayiindeki işletmelerin %3'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, imalat sanayinin yapısı, işyeri, istihdam ve oluşturulan katma değer açısından ülkenin diğer bölgeleri ile mukayese edildiğinde, geliştirmeye ve desteklenmeye ihtiyacı olan bir bölgedir.

Şanlıurfa ili, çağın gereklerine uygun sanayileşmeye aday ilerimizdendir. 1967 yılında ilde ilk fabrika kurulmuş olup, 1980 yılına kadar beş adedi kamuya ait, üç adedi de özel sektör kuruluşu olmak üzere, toplam sekiz adet sanayi işletmesi faaliyet göstermiştir. Böylece Şanlıurfa ilinde sanayi hareketi devlet eliyle başlatılmıştır. 1990 yılına kadar kamu işletmeleriyle birlikte toplam 24 sanayi işletmesi faaliyet göstermiş; bununla beraber bu dönemde özel sektör yatırımları da yavaş yavaş devreye girmiştir. 1990-1995 yılları arasında sanayi gelişimi biraz daha hızlanmıştır. Özellikle Şanlıurfa-Harran ovasının sulamaya başlanmasıyla sanayi yatırımlarında hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde Şanlıurfa 1. Organize Sanayi Bölgesinin yapımına başlanmıştır. Günümüzde 1. OSB'de arsa tahsisleri tamamlanmış olup, 135 sanayi işletmesi faaliyete geçmiştir. Yirmi üç işletmenin inşaatı devam etmektedir ve 11 adet fabrika ise proje aşamasındadır. Şanlıurfa ilinde Organize Sanayi Bölgesi ile birlikte toplam 303 işletme faaliyet göstermektedir.

Şanlıurfa ilinde faaliyette olan sanayi işletmeleri sayı olarak yeterli görünebilir. Ancak işletmelerin çoğu küçüktür. Örneğin; tekstil sektöründe 144 adet işletme bulunmaktadır. Bununla beraber bunlardan 117 adedi kütlü pamuk işleme tesisidir ve bu işletmeler sezonluk iş yapmakta; istihdamı da diğer işletmelere göre daha düşük düzeyde kalmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile ülkenin daha fazla gelişmiş bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını gidermek ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak üzere, Şanlıurfa'nın tarıma dayalı ihracat bölgesi haline getirilmek mümkün ve gerçekçi görünmektedir. Şanlıurfa ilinde kurulu bulunan sanayi kuruluşlarının sektörel dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo - 53 : Sanayinin Sektörel Dağılımı

Sektör	Adet
Tekstil	144
Plastik	90
İnşaat	30
Metal ve Metal Eşya	18
Elektrikli Makineler ve Cihazlar	16
Ağaç Mobilya ve Orman Ürünleri	4
Toplam	303

Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Şanlıurfa'da lif bitkisi olarak üretilen en önemli ürün pamuktur. Diğer bitkilerin daha çok yerel ihtiyaçlar için kullanılması nedeniyle, belirgin bir pazar yapısı bulunmamaktadır. Çukobirlik alımlarında bir istikrar bulunmamakta, hükümetin izlediği genel politikaların eğilimi ve dünya piyasa fiyatlarına göre belirlenen destekleme fiyatları bölgede oluşan fiyatların üzerinde olabilmektedir. Sanayileşmenin henüz yeterli düzeyde olmadığı Şanlıurfa bölgesinde mevcut tesisler tarım ürünlerini bugün için gerektiği biçimde değerlendirememektedir.

Tablo - 54 : Şanlıurfa'da Önemli Kültür Bitkileri Üretimi

Ürünün Adı	Üretim (Ton)	Türkiye Payı
Antep fıstığı	32.021	%35
Pamuk	649.960	%28
Kırmızı mercimek	164.964	%28
Susam	4.422	%15
Arpa	666.954	%7
Buğday	1.200.600	%4
Üzüm	80.923	%3

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Şanlıurfa ilinin kalkınması için özellikle sanayinin gelişmesi gerekmektedir. Bölgede tarıma dayalı sanayi gelişimi öngörülmektedir. Bu nedenle tarım sektöründeki yatırımların; özellikle de sulama projelerinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Sulama projelerinin gerçekleşme oranı %11 olup hedeflenen seviyenin çok gerisindedir. Sanayi gelişimini etkileyen tarım sektöründeki yatırımların gecikmelere mahal vermeden zamanında tamamlanması, bununla birlikte, sanayiye özendirmek için mevcut teşvik sisteminin geliştirilerek, sanayi altyapısı ile ilgili yatırımların bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

Genel çerçeveyi çizdikten sonra karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

- 1- Şanlıurfa'da sanayinin gelişmesiyle beraber kalifiye eleman sıkıntısı çekilmektedir. Yöre sanayicileri, başlangıçta kalifiye eleman ihtiyaçlarını bölge dışında karşılamakta; yöre elemanları ise fabrikada çalışarak ancak zamanla kalifiye olabilmektedir. Kalifiye eleman yetiştirmede meslek liselerinin yetersiz olması ve üniversitede Tekstil Ana bilim dalının olmaması sebebiyle bu konudaki ihtiyacın karşılanabilmesi için, Kalifiye Eleman Yetiştirme ve Eğitim Merkezlerinin kurulması, sanayinin gelişmesi açısından yararlı olacaktır.
- 2- Şanlıurfa'da sınırlı sermaye birikimi bulunmaktadır. Ortak girişimcilik anlayışının gelişmemiş olması sebebiyle, yöredeki yatırımcılar bir araya gelerek optimal büyüklükteki yatırımları gerçekleştirememektedirler. Küçük boyutlarda yapılan yatırımlarda ise, hem yatırım sürecinde, hem de işletme, üretim ve pazarlama süreçlerinde bir takım sorunlarla karşılaşilmektedir.
- 3- Şanlıurfa'daki yatırımcılar yeterli araştırma ve inceleme yapmadan; genellikle başarılı çalıştığı tahmin edilen mevcut bazı sanayi işletmelerini örnek alarak, yatırım yapmakta,

böylece atıl kapasite oluşturmaktadır. Örneğin; un ve pamuk işleme konusunda ihtiyaçtan fazla yatırım yapılmıştır.

- 4- Bölgedeki uygun yatırım alanları konusunda yerel ve yabancı girişimcilerin bilgileri oldukça kısıtlı görünmektedir. Yerel girişimcilerle, şirketleşme, iş planlaması, pazar araştırması kadrolaşma ve finansal yönetim konuları yeterince bilinmemektedir. Bu konuda sanayici ve iş adamlarının bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- 5- Şanlıurfa'ya yabancı sermaye girişi de yetersiz kalmıştır. Rantabl olmasına rağmen; yüksek maliyetli bir takım yatırımlar, sırf sermaye yetersizliği nedeniyle yerel sanayicilerce gerçekleştirilememektedir. Bu yatırımların yapılması için, bölgeye yabancı sermaye girişini sağlamak gerekir. Bu yüzden bölgedeki uygun yatırım alanları ve teşvikler hususunda yabancı yatırımcılara bilgi aktarmak yararlı olacaktır.
- 6- İhracata dönük rekabet gücü olan ve yeni teknolojiyi uygulayan öncelikli sektörlerle selektif yatırım teşvik tedbiri getirilmelidir. Bu çerçevede, GAP Bölgesi'nde yatırım aşamasındaki teşviklerin üretim ve pazarlama aşamasında da devam ettirilmesi yararlı olacaktır.
- 7- Kalite ve standartlar hususunda destek verilmelidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınma süreci göz önünde bulundurularak, GAP Bölgesi'nde üretilen ürünlerin Avrupa ve diğer ülke piyasalarında pazarlanabilmesi için, gerekli görülen kalite ve standartlara uygunluğunu belgeleyen bir kalite ve standardizasyon merkezinin Şanlıurfa'da kurulması yararlı olacaktır.
- 8- 2. Organize Sanayi Bölgesi için yer tespiti yapılmış olup, altyapı çalışmaları için ödenek ihtiyacı bulunmaktadır. 2. OSB'de yatırım yapmak isteyen 500'e yakın firmanın müracaatı bulunmaktadır. Çözüm için devlet desteğinin sağlanamaması sanayici ve işadamlarını sıkıntıya sokmaktadır.

Sonuç olarak; bölgedeki mevcut yatırımların hemen hemen tamamı şahıs şirketlerinden oluşmaktadır. Günümüzde teknolojinin sağladığı imkânlar sayesinde ülke pazarlarının dünya pazarlarına entegre olması, küçük işletmelerin pazarda tutunmasını zorlaştırmaktadır, öte yandan yatırım maliyetlerinin trilyonlarla ifade edildiği çağımızda, küçük yatırımcıların yatırım yapması da zorlaşmaktadır. Bu münasebetle rekabetin yoğun olduğu mevcut ortamda pazardan pay alabilmek ve işletmenin devamlılığını sağlamak için, sermaye şirketlerinin kurulmasının teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Bu yolla hem küçük tasarruflar yatırıma dönüştürülecek, hem de işletme yönetimlerinde profesyonel yöneticilerin görev alması sağlanarak işletmelerin istikrarlı bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.

Bölge için öngörülen ürün deseninin gerçekleşmesi, şüphesiz öncelikli yatırımların teşvik edilmesine bağlıdır. Bundan dolayı, teşvik ve kredi sağlayan kurum ve kuruluşların; özellikle de sermaye şirketlerinin bölge için öncelikli yatırım alanlarındaki taleplere öncelik vermeleri ve yatırımcıları bu yöne sevk etmeleri, bölge sanayisinin geleceği açısından önem taşımaktadır.

Kalkınmada Yerel Katılım ve İnsiyatif

Şanlıurfa MÜSİAD'ın sekreteryalığını yürüttüğü ve 57 Sivil Toplum Kuruluşunu biraraya getirerek oluşturulan Geçici İcra Heyeti Yerel Gündem 21'in ilkeleri ışığında, Konsey tüzüğünü hazırlamış olup, *Kent Konseyine* işlerlik kazandırmak amacıyla hazır bekletilmektedir.

Sivil toplum örgütleri üniversite, meslek odaları, sendikalar, siyasî partilerin il ve merkez ilçe başkanları, Belediye Başkanı ve Belediye Meclis üyeleri, kent merkezi içerisindeki mahalle muhtarları ile İl Genel Meclisi merkez ilçe üyeleri, Vali ve Şanlıurfa Milletvekilleri ile ildeki yerel ve ulusal basın kuruluşlarının temsilcilerinin bir arada olduğu ‘ortak fikir birliği’ adı altında, Kent konseyinin hedefleri doğrultusunda şu temel gayelere yer verilmiştir:

- 1- Şanlıurfa’nın konseye niteliğini veren GÜNDEM 21 ve HABİTAT temel ilke ve felsefeleri doğrultusunda, doğası, tarihî ve kültürel mirası ve geleceği, sosyo-ekonomik birikimi ve yaşantısı ile yeni yüzyılın gerekleri doğrultusunda sürdürülebilir gelişimi sağlaması, kentin bu gelişiminde öncelikli politikaların oluşturulması, çözüm önerilerin belirlenmesine imkân verecek bir uzlaşma, sosyal adalete uygun, yardımlaşma ve dayanışma ortamının kurulması.
- 2- Kentin ve ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahip olan tarım ve tarıma dayalı sanayinin, katma değeri yüksek, rekabetçi ve Avrupa Birliği standartlarında bir yapıya kavuşmasını sağlamak ve tarım-sanayi entegrasyonunu gerçekleştirmek için, gerekli proje ve altyapı çalışmaları yapmak; bu konuda görev yapan kuruluşlarla işbirliği geliştirmek.
- 3- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesi için gerekli arama ve proje çalışmalarını yapmak; bu işletmelerin rekabetçi bir yapıya kavuşarak uzun vadede verimli kuruluşlar haline gelmelerini sağlayacak adımlar atmak.
- 4- Bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, kentimizde öncelikle yerel Sürdürülebilir Gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir eylem planı hazırlamaktır.

İhracat Potansiyeli

İlde bulunan sanayii kuruluşları 2003 yılında; toplam 2.761.247 USD’lik ihracat yapmışlardır. İhracatı yapılan eşya cinsi; Plastik Boru, Prefabrik Yapı Malzemesi, Beton Santrali, Kurşun Kalem, Daksil vs. mallardır. 2004 yılı ilk altı ayında ise toplam 1.117.057 USD’lik ihracat gerçekleştirilmiştir.

Tablo - 55 : 2004 Yılında İhraç Edilen Ürünler

Ürün Adı	Tutarı (TL)
Çadır ve Ranza	4.097.060.400
Fiberglas Su Tankı	1.389.880.441
Sürgülü Vana Boru Flanşlı	15.961.112.000
Bıçak	29.934.388.000
Bulgur	61.200.304.000
Dalgıç Pompası	28.421.265.000
Örgü Makine ve Aksamı	79.390.122.000
Beton Kovası	112.200.153.000
Plastik Boru ve Bağ. Parçaları	1.069.639.398.116
Bakır Pirinç Şerit	97.368.455.473
İş Makinesi Aksamı	175.984.613.360
TOPLAM	1.675.586.751.790

Genel olarak sanayi sektöründe ihracat; Irak, Türkmenistan, Suriye, Azerbaycan gibi ülkelere yapılmaktadır.

Rekabetçi Stratejiler

Bölgede faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin, istihdama sağladıkları katkı, bölgesel sosyoekonomik kalkınmanın temel yapısını oluşturmaktadır. Bölgede başarılı bir sanayileşme oluşturulabilmesi ve dış pazarlarda rekabet gücüne sahip olması için nitelikli girdilere uygun fiyatla ulaşılabilme imkanının sağlanması gerekmektedir.

Alt yapı sorunlarının bulunması, ucuzu verebilecek kapasiteye erişmiş bir ulaşım sisteminin olmaması ile pazarlama ve finansman sıkıntılarının olması önemli problemler arasında yer almaktadır.

Kaliteli insan gücünün yetiştirilmesine yönelik eğitim stratejilerinin olmaması ve Ar-Ge faaliyetlerinin bölgede etkisiz olması ise yine teknoloji eşiğinin aşılmasını zorlaştırmıştır. Yeni dönemde sanayicilerin en önemli isteği, rekabet ortamında eşitlikçi modellerin sağlanabilmesi ve kendi geleceklerini ilgilendiren kararların diyalog içerisinde kendilerinin de katılımıyla alınmasıdır. Siyasetçilerin ve kamu yönetiminin genel stratejileri çizip, doğrudan üretim içine girmeden; engelleyici olmayan yöntemlerle ekonomi yönetimini gerçekleştirebilmeleridir.

ZONGULDAK VE KARADENİZ EREĞLİSİ

Genel Değerlendirme

Zonguldak, Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Karadeniz'e Batı ve Kuzey'den kıyısı olan bir ildir. 3430 km²'lik izdüşüm alanı ile, Türkiye topraklarının %0,6'sını kaplar. Karadeniz kıyılarından başlayan il toprakları, Kuzeydoğu'da Bartın, Doğu'da Karabük, Güney'de Bolu ve Düzce illeri ile çevrilidir.

Zonguldak ve çevresinin ekonomisi genelde taşkömürü, demir çelik üretimi ile çimento, kâğıt, orman ürünleri üretimi, gıda ve inşaat malzemeleri sanayiine dayalıdır. Tarım ve balıkçılık da kentin ekonomisinde oldukça önemli bir yer tutmakta; Zonguldak'taki iş gücünün önemli bir bölümü yani %59'u tarım kesiminde çalışmaktadır. Kentte imalat sanayiinde çalışanların oranı ise %11olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezde çalışabilir nüfusun %60'ı başta TTK olmak üzere, kamu kuruluşlarında işçi ve memur olarak çalışmakta; Kdz. Ereğli ve Alaplı'daki nüfusun büyük bir bölümü ise Erdemir'de çalışmaktadır. Son yıllarda bu kurumların çevresinde, Çaycuma ve Devrek'e yakın bölgelerde kurulan küçük sanayi sitelerinde çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletmeler faaliyete geçmiştir.

Zonguldak ilinin carî fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hasılası, 1995 yılı ile 2001 yılları arasında 23 kat artış kaydederken, aynı dönemde ekonominin gerçek durumunun ne düzeyde olduğunu gösteren sabit fiyatlarla ise hasıla artışı, %-15 olmuştur. Bu hasıla azalışı il ekonomisinin yıllar geçtikçe mal ve hizmet üretme konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Yıllar itibarı ile ilin GSYİH'nin carî ve sabit fiyatlarla gelişimi aşağıda verilmiştir.

Tablo - 56 : Zonguldak İli GSYİH'nin Yıllar İtibarı ile Gelişimi

Yıllar	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla	
	Değer (milyon TL)	Gelişme Hızı (%)	Değer (milyon TL)	Gelişme Hızı (%)
1995	95.036.041	93,0	1.161.281	- 0,1
1996	181.776.496	91,3	944.285	- 18,7
1997	347.490.991	91,2	1.008.476	6,8
1998	554.851.077	59,7	976.729	- 3,1
1999	814.820.491	46,9	920.057	- 5,8
2000	1.464.850.124	79,8	989.486	7,5
2001	2.196.572.292	50,0	947.027	- 4,3

Kaynak: DİE.

2001 yılı itibarı ile Zonguldak ili Gayri Safi Yurt İçi Hasılası carî fiyatlarda 2.196.572.292 olarak ve sabit fiyatlarda ise 947.027 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemlerdeki gelişme hızları ise carî fiyatlarda %50, sabit fiyatlarda ise %- 4,3'dür.

Tablo - 57 : Zonguldak İli GSYİH'nin Karadeniz Bölgesi ve Türkiye Geneli ile Karşılaştırılması (2001)

	Cari Fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla		
	GSYİH (milyon TL)	Türkiye Payı	Gelişme Hızı	GSYİH (milyon TL.)	Türkiye Payı	Gelişme Hızı
Zonguldak	2.196.572.292	1,2	50,0	947.027	0,9	- 4,3
Karadeniz Bölgesi	15.537.971.184	9	44,9	9.225.632	8	- 6,3
Türkiye	178.412.438.990	100,0	43,2	109.885.336	100,0	- 7,5

Kaynak: DİE.

Zonguldak ili carî fiyatlarda Karadeniz Bölgesi içerisinde %7, Türkiye genelinde ise %1'lik bir paya sahiptir. Aynı dönemde ülke genelinde GSYİH %43'lük bir gelişme gösterirken; Zonguldak ilinde GSYİH oranında %50'lik bir gelişme oranı ortaya çıkmıştır. İlde 2000 yılı itibarı ile carî fiyatlarla gayri safi yurt içi hasılası içindeki en yüksek yüzdeyi %47'lik pay ve 683.321.959 milyon TL ile sanayi sektörü almıştır.

Sanayi sektörü 2000 yılı sabit fiyatlarla GSYİH'nin da en yüksek yüzdesine %30'luk oranla sahip bulunmaktadır. Sanayi sektörünü %20 ile ticaret, %18 ile de ulaştırma ve haberleşme sektörleri takip etmektedir.

Tablo - 58 : Zonguldak İli GSYİH'nin Başlıca Sektörlere Göre Dağılımı (2000)

Sektörler	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla	
	Değer	Sektör Payı (%)	Değer	Sektör Payı (%)
Tarım	98.695.035	6,7	73.735	7,5
Çiftçilik ve hayvancılık	84.186.080	5,7	55.950	5,7
Sanayi	683.321.959	46,6	291.424	29,5
İmalat sanayi	544.063.456	37,1	141.147	14,3
İnşaat	24.498.852	1,7	25.260	2,6
Ticaret	186.252.349	12,7	200.042	20,2
Ulaştırma ve haberleşme	239.437.716	16,3	179.708	18,2
Devlet hizmetleri	111.818.031	7,6	33.189	3,4
İthalat vergisi	72.157.978	4,9	93.415	9,4

Kaynak: DİE Değerler milyon TL olarak verilmiştir.

2001 yılı sonu itibarı ile kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılası carî fiyatlarda 3.597.058.079 TL olarak gerçekleşirken bu oran ile Zonguldak, tüm iller arasında sekizinci sırada yer almaktadır.

Tablo - 59 : Zonguldak'ın Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Ürünün Adı	Üretim
Taşkömürü	2.601.705 ton/yıl
Yassı Demir ve Çelik	3.500.000 ton/yıl
Elektrik	2.226.873.000 kwh/yıl
Ateş Tuğlası ve Harcı	21.000 ton/yıl
Dokuma ve Giyim	23.940.000 adet/yıl
Torba Kağıdı	42.677 ton/yıl
Kamgan İplik	8.442 ton/yıl
Tuğla	110.000 ton/yıl
Sunta	59.769 m ³ /yıl
Panel Radyatör	60.000 m.tül/yıl
Kuru Yük Gemisi	2 adet/yıl
Vitrifiye Seramik	484.492 adet/yıl
Fındık	15.415 ton/yıl
Ceviz	2.239 ton/yıl
Erik	3.693 ton/yıl
Kiraz	2.727 ton/yıl
Mısır	42.337 ton/yıl
Pırasa	3.844 ton/yıl
Canlı Hayvan	2.194 baş

Zonguldak'ın Mukayeseli Üstünlükleri

Bölgenin mukayeseli üstünlüklere sahip olacağını düşündüğümüz potansiyel sektörlerine ilde halen mevcut olan ve yukarıda sıralanan sektörler ile ilin ileride marka çıkarma ihtimali en yüksek, bölge yapısına ve ihtiyaçlarına en uygun ve gelecekte de rekabetçi avantaj elde edebileceğimiz anlaşılan sektörler aynıdır. Bu sektörlerin başında demir çelik ürünleri gelmektedir. Demir çelik sektöründe bölgede yan sanayinin gelişmesi ve veriminin artırılması ile bölge sanayici ve iş adamlarına sahip çıkılması sektörün gelişmesine yol açacaktır.

Sorunlar

İşsizlik: Bölge, sanayi şehri konumunda olmasına rağmen, işsizlik oranı son derece yüksektir. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, nüfusu 615.599 kişiden oluşan Zonguldak'ta işsizlik oranı %5'dir. Kdz.Ereğlisi ve Alaplı'da işsizlik oranı Türkiye ortalamasının çok üzerinde bulunmaktadır. 2001 Şubat ekonomik krizi sonucu birçok kuruluşun eleman azaltma yoluna gitmesi, bölgede işsiz sayısının artmasının en önemli nedeni olmuş; ayrıca 1999 Sakarya - Gölçük ve Bolu - Düzce depremlerinden sonra civar illerden önemli ölçüde göç alan bölgede istihdam sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bunun en önemli delili, 2000 nüfus sayımında Ereğli ve Alaplı'da toplam 3147 olarak tespit edilen işsiz sayısının, 2004 yılında İşkur'a kayıtlı işsiz sayısı itibarıyla 9774'e yükselmesidir.

Ulaşım: Bölgenin karayolları yetersiz ve çok hasarlıdır. 2002 şubat ayı verilerine göre, 84 bin adet motorlu kara taşıtının bulunduğu ilde bu kara taşıtlarının yoğunluğunun şehir merkezlerinde olması, şehir merkezlerinde ulaşım sorunlarının yaşanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ilde bulunan TTK ve ERDEMİR gibi sanayi kuruluşlarına dışarıdan gelen nakliye araçları da şehirlerarası yol trafiğinin yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Zonguldak-Ereğli ve

Ereğli-Düzce-Akçakoca arası yol güzergahının bir an evvel düzenlenmesi gerekmektedir. Belirtilen yollar duble yol kapsamına alınmış olmasına rağmen, tam anlamı ile tamamlanamadığı için aksaklıklar devam etmekte olup, yollara yapılan yamalama işlemleri de konunun çözümü noktasında yetersiz kalmaktadır.

İthalat Bağımlılığı: Ülkemizin tek yassı mamul üreten kuruluşu olan Erdemir'in kapasitesi 3,5 milyon ton/yıl civarındadır. Ülkemizin bu mamule olan ihtiyacı ise 7 milyon ton/yıl'dır. Bu çerçevede, ülke yassı mamul ihtiyacı tam olarak karşılanamadığı için, yurt dışından ülkeye ithal sac girmektedir. Fakat yurt dışından gelen bu ithal sacların kalitesi Erdemir'in ürettiği olduğu sac kalitesinin çok altındadır. Kalitesiz ve ülkeye kontrolü yapılmadan giren sac, piyasalardaki rekabet ve kalite dengesini bozmaktadır.

Liman: Erdemir Limanı'nın bugün 11 milyon ton/yıl kapasitesi bulunmaktadır. Liman kapasitesinin yapılacak çalışmalarla 20 milyon ton/yıl'a çıkartılması mümkündür. Liman kapasitesinin artırılmasının gerçekleştirilmesi ile, Batı Karadeniz'in olduğu kadar, çevre iller ve bölgelerden nakliye işlemlerini gerçekleştirecek iş adamlarının bu limanı kullanmalarının sağlanması ve böylelikle bölgeye ekonomik girdi sağlanması gerekmektedir.

Sanayi: Bölgedeki sanayi yörede TTK ve Erdemir'in bulunması dolayısı ile çeşitlilik arz etmemektedir. Ayrıca zamanda TTK ve Erdemir'in yan sanayilerinin yörede konuşturulması amacıyla herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Bugün Erdemir'in ürettiği olduğu yassı mamul şehir dışına gitmekte ve orada işlenerek tekrar bölgeye yüksek maliyetlerle geri gelmektedir. Bölgede ağır sanayi bulunması bölge için bir avantaj olmakla beraber; birlik ve beraberlik ile sosyal dayanışmanın sağlanamaması, bölgede yeni yatırımların yapılmasını engellemektedir. Erdemir sürekli büyüme ve gelişme göstermesine rağmen, yan sanayisinin bölgede gelişmesine aynı oranda bir katkısı olmamıştır. Genel anlamda yatırımlarını bölge dışına ve ülke dışında yapmaktadır. Bugün Erdemir yaklaşık 200 bin kalem malzeme ve hizmet alımı yapmakta; fakat bu ürünlerin çok cüz-i bir kısmı bölgeden karşılanmaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi: 2005 yılında teslim edilmesi planlanan ve temel alt yapı işlemleri tamamlanmakta olan Organize Sanayi Bölgesi'ne yatırımcıların en kısa zamanda sorunsuz bir şekilde yerleşmelerinin sağlanması, hem bölge insanını rahatlatacak; hem de istihdama imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, OSB'nin en kısa zamanda faaliyete geçmesi gerekmektedir.

Tersaneler projesi: Yapılmakta olan tersaneler bölgesi projesi sadece bölgedeki mevcut dört tersaneyi kapsamaktadır. Tersaneler projesi için yapılan çalışmalar hızla ilerlemesine rağmen buraya yeni yatırımcı çekilmesi anlamında herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Projenin ilk aşamasında 11 firma ve yaklaşık 6 bin kişinin çalışmasının planlandığı tersaneler bölgesi projesi'nin alıcı bulunamadığı iddiası ile 1500 m kıyı şeridindeki mevcut dört tersane şirketine tahsis edilmesi ve istihdam edilebilir kişi sayısının azalarak, 1500'e düşmesi; bu projenin bölgede işsizliği azaltacağı umudunu azaltmış olsa da, projenin acilen tamamlanması gerekmektedir.

Turizm: Batı Karadeniz Bölgesi'nde yağışlı bir iklime sahip olan Zonguldak kıyı turizmine kısa ancak sürekli bir sezon için imkan tanımakta ve bu yönden değerlendirildiğinde turistik bir cazibe merkezi olarak görülmemektedir. Zonguldak ili sosyoekonomik yapısı sanayiye ve özellikle de taşkömürü üretimine bağlı olarak gelişmiş olduğundan, alternatif ekonomik alanlar meydana getirilememiştir. Kıyı şeridinin ve kumsalların yaklaşık 170 yıldır devam eden kömür üretimi nedeni ile kirlenmesi, kıyı turizminin verimli olarak kullanılmasını

imkansız hale getirmiştir. Ancak teknolojinin sürekli gelişmesi gibi her geçen gün gelişen ve çeşitlilik kazanan turizm fırsatları da Zonguldak'ı, birçok ile göre turizm potansiyeli olarak daha yüksek bir konuma taşımaktadır. Bölgede dağ ve inanç turizmi açısından da zengin kaynaklar mevcuttur. Fakat, bu kaynaklar ortaya çıkarılamadığı gibi, buraların etkin olarak tanıtımı da yapılmadığından, yurt içi ve yurt dışında bölgenin bu alandaki değerlerinin farkına varılamamaktadır.

Tarım: Arazi yapısının çok verimli olması ilde çok çeşitli ürünün yetişebilmesine imkân vermekte ise de; ilin tarım sektörüne yönelik çalışmaları genel olarak fındıkla sınırlı kalmıştır. %70-75'i ihracata giden fındığın, her yıl üretiminin yaklaşık 100 bin tonu stok doğurmaktadır. AB'nin üye ülkelere fındık ithal desteği sağlaması, fındık pazarımız konumunda olan Avrupa ülkelerine olan ihracatımızı olumsuz yönde etkilemekte; bu kısıtlı pazar imkanı ve üretimdeki sınırlı artış da stokların daha da artmasına sebebiyet vermektedir. Batı Karadeniz bölgesinde taban arazilerinin fındığa ayrılması da, olumsuzlukların yaşanmasına yol açmaktadır.

Çözüm Önerileri

Ulaşım: Karayolu problemlerinin çözülmesi için, öncelikli olarak ilde bir Karayolu Bölge Müdürlüğü kurulması gerekmektedir. Bölgedeki karayollarının yapılabilmesi için, diğer bölgelerden Karayolları ekipleri gelmekte; bu da hem finansman, hem zaman, hem de insan gücü kaybına yol açmaktadır.

Bölgenin mevcut karayolları çok bozuk olduğu gibi, yörenin konumu itibari ile de, çok dardır. Zonguldak- Kdz.Ereğli ve Kdz.Ereğli-Düzce yol güzergahları çok işlek olduğundan belirtilen yollarda yoğun bir araç trafiği yaşanmaktadır. Belli zamanlarda yollarda bakım ve yenileme çalışmaları yapılmış olmasına rağmen, ihtiyaç tam anlamı ile karşılanamamıştır. Bu yüzden yollarda bir çok sıkıntı yaşanmaktadır. Double Yol kapsamına alınan karayolunda yapılan çalışmalar da, çok yavaş hareket etmektedir. Bölgede Erdemir ve TTK gibi sanayi devlerinin olduğundan hareket edecek olursak, bu yolların bir an evvel düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Ayrıca karayoluna alternatif olarak düşünülen ve Zonguldak'tan Bartın, Karabük, Çankırı, Ankara, Kırıkkale, Sivas ve dolayısı ile tüm İç Anadolu'ya uzanan demiryolu bağlantısı vasıtasıyla bölgelerin hinterlandı açılarak, liman bağlantısına imkân sağlanabilir. Bu varsayımdan hareketle, Kdz Ereğli'den Armutçuk'a kadar demiryolu bağlantısı olsa da; Ereğli Zonguldak arasındaki demiryolu bağlantısının tam anlamıyla sağlanması açısından Armutçuk ile Zonguldak arasındaki sadece 26. km demiryolu bağlantısı yapılmasının çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılı programına aldığı Sakarya-Kdz. Ereğli ve Kdz.Ereğli-Zonguldak arası demiryolu bağlantısının hayatiyete geçirilmesi ülke ve bölgenin menfaatine olacaktır.

Sac İthalatı: Ülkemizin tek yassı çelik üreten kurumu olan Erdemir'in yıllık kapasitesi 3,5 milyon ton civarındadır. Ülkemizin yıllık sac ihtiyacının 7 milyon ton/yıl olduğu ve Erdemir'in ülke kapasitesini karşılayamadığını varsayarsak, ülkeye ithal sacın girmesi kaçınılmaz bir durumdur. Fakat ülkemize giren ithal saclarda gerekli kontrol olmadığı için, düşük kalitede sac ülkeye girmekte, bu da sacdan üretilen ürün kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu münasebetle Ülkemizde büyük bir eksiklik olan saca dayalı ithalat konusunda kurulması düşünülen İhtisas Gümrüğü'nün Kdz. Ereğli'de oluşturulması ve konu hakkında yeterli alt yapıya sahip olan Erdemir'in yetkilendirilmesi gerekmektedir.

Erdemir Limanı'nın Geliştirilmesi: Batı Karadeniz'in kapasite bakımından en büyük limanı konumundaki Erdemir Limanı'ndan tam anlamı ile faydalanılamamaktadır. Şu an kullanılan kapasitesi 11 milyon ton/yıl olan Erdemir Limanının tam kapasite ile çalışması durumunda kapasitesinin 20 milyon ton/yıl'a çıkartılabilmesi mümkündür. Böylelikle, Erdemir Limanı'ndan başta İstanbul olmak üzere, İç Anadolu'dan ve civar illerden İthalat - İhracat işlemleri çerçevesinde faydalanmak isteyen sanayici ve iş adamları yararlanmış olacak; ilçe ve çevresinde yeni istihdam sahalarının doğmasına sebep olunacaktır.

Ayrıca vergi ve resimden muaf bir ihracatın sanayici açısından önemli bir kazanç olduğunu düşündüğümüzde Karadeniz Ereğli'de bulunan Erdemir Limanı'nın da, bu maksatla kullanılabilmesi limana dayalı serbest bölge ve gümrük kapısı gibi yatırımlarının hız kazanmasına yol açacaktır.

Sanayi: Zonguldak'ın her mevsimde deniz taşımacılığına elverişli bir liman kenti oluşu ve sanayi hammaddeleri bakımından zenginliği ilde ağır sanayi kuruluşlarının tesisine zemin hazırlamıştır. Böylelikle, Zonguldak, Türkiye demir çelik endüstrisinin merkezi konumunu kazanmıştır. Öte yandan, ülkenin önemli termik santralleri arasında yer alan Çatalağzı Termik Santrali'nin ilde kurulmasının birincil sebebi de zengin kömür yataklarının varlığıdır.

Mevcut rakamların ışığında iktisat politikalarının bir parçası olarak uygulamaya konulan makroekonomik kararlar çerçevesinde yatırımların özendirilmesi, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve bazı sektörlerin geliştirilmesi amacına yönelik olarak, zaman zaman devreye sokulan teşvik politikalarından Zonguldak'ın yeterince yararlanamadığı; bu yüzden sanayileşmenin de arzu edilen boyutlara ulaşamadığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla teşvik politikalarının Zonguldak iline de ulaştırılabilmesine hizmet edecek çalışmaların yapılması ve sanayicilerimize yardımcı olunması gerekmektedir.

Ayrıca, Erdemir, yan sanayisinin bölgede gelişmesi yönünde çalışmalarda bulunmalıdır. Bölgede TSO'ya kayıtlı beş yüz elli civarında sac tüccarı vardır. Sektörde direkt veya dolaylı olarak yaklaşık 6000 kişi istihdam edilmektedir. Bu kesimin gerek sermaye, gerekse bilgi yönünden güçlendirilerek üretim odaklı düşünmeye sevk edilmesi doğrultusunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu çerçevede konu hakkında oldukça deneyimli olan Erdemir'in, sanayi ve yatırım konusundaki tecrübe ve birikimlerini bölge iş adamı ve yatırımcısı ile paylaşması ve yol gösterici olması fevkalade yararlı olacaktır.

Buna ek olarak bölgeye lokomotif olacak yeni sanayi kuruluşlarının kazandırılmasında çeşitli kolaylıklar ve teşvikler sağlanmalı; böylelikle yeni istihdam alanları bölgeye kazandırılmalıdır.

Organize Sanayi Bölgesi

Karadeniz Ereğli OSB'nin bir an önce bitirilerek hayata geçirilmesi ilin sosyal ve ekonomik yönden rahatlamasına yardımcı olacaktır. OSB'ne içeriden ve dışarıdan yatırımcılar bulunmasına çalışılmaktadır. Ayrıca Erdemir'in de OSB'de yer alması, Kdz. Ereğli OSB'nin cezbedici özelliğini arttırmıştır. Buna rağmen, yeni çıkartılan Teşvik Kanunu kapsamına giren illerde yatırımcıya sağlanan avantajlardan haklı olarak yararlanmak isteyen iş adamlarının yatırımlarını ilçeye 68 km mesafedeki Düzce iline kaydırma ihtimali çok kuvvetlidir. Çünkü bu Düzce de teşvikten yararlanan iller kapsamına girmektedir.

Bu noktada yapılması gereken Teşvik Yasası'ndan tüm illerin faydalandırılmasıdır. Bölgenin bir sanayi şehri konumunda olmasından hareketle, burada hatırı sayılır bir beyin gücü bulunmaktadır; bununla beraber, bu beyin gücünün kullanılması ancak devletimiz tarafından sağlanacak teşviklerle olacaktır. Uzun zamandır ilin gündeminde yer alan ve bir çok çalışması biterek 2005 yılında tam anlamı ile faaliyete geçirilmesi planlanan Kdz. Ereğli OSB'nin en azından bu teşvik programına alınması gereklidir. Bu sayede hali hazırda sürdürülmekte olan bu çalışmalara destek olunacağı gibi yörenin kalkınmasına da katkıda bulunulacaktır.

OSB'de yapılan alt yapı çalışmalarına ilave olarak, yüksek gerilim hattının da bir an evvel faaliyete geçirilmesi içeriden ve dışarıdan yatırımcı gelmesini kolaylaştıracaktır.

Tersanelerin Geliştirilmesi Projesi

Bölgenin büyük ümitler beslediği, dolgu ve alt yapı çalışmaları devam eden Tersaneler Bölgesi Projesi'nin en kısa zamanda hayata geçirilmesi bölge için büyük önem arz etmektedir. Fakat Proje'nin ilk aşamasında yapılan plana göre, 11 firmanın katılımı ile oluşturulacak Tersaneler Bölgesi Projesi ile yaklaşık 6000 kişinin çalışması öngörülmüştü. Ancak projede değişikliğe gidilerek firma sayısı dörde indirildiğinden, istihdam edilecek kişi sayısı yaklaşık 1200 kişi olarak tahmin edilmektedir. Alt yapı çalışmalarında bile yaklaşık en az 200 kişinin çalışacağı varsayılırsa, Tersaneler Bölgesi Projesi'nin bir an evvel hayata geçirilmesi bölgedeki işsizliği bir nebze de olsa engelleyeceği gibi, ekonomik anlamda da bölgenin canlanmasına yol açacaktır.

Ayrıca Erdemir'in, Tersaneler Bölgesi Projesi için yurt dışından getirmiş olduğu yeni haddane ilavesi ile bölgede kurulacak tersanelerin ihtiyacı karşılanacağı gibi; yurt dışından girmekte olan ithal sacın bir nebze olsun önüne geçileceği düşünülmektedir. Şüphesiz ki, bu durum bölgede faaliyet gösteren sac sanayii açısından olumlu bir gelişmedir.

Turizm: Teknolojinin sürekli gelişmesi gibi her geçen gün gelişen ve çeşitlilik kazanan turizm fırsatları da, Zonguldak'ı, birçok ile göre turizm potansiyeli olarak daha yüksek bir konuma sürüklemektedir. Traccking, rafting, dağ ve mağara turizmi ile orman alanları gibi turizm kaynaklarının ihtiyaç duyduğu tanıtım vasıtası ile yeni turizm alanlarının il ekonomisine katkı sağlanacaktır. Gerçekleştirilecek bu turizm alanları potansiyeli, mahalli değerler olarak adlandırılan mağara, dağ, orman ve akarsu gibi doğal varlıkların korunmasını ve dolayısı ile çevresel yatırımların yapılmasını zorunlu hale getirecektir.

Bölgede dağ ve inanç turizmi açısından da zengin kaynaklara mevcuttur. İl sınırları içerisindeki en önemli antik kentler, Zonguldak'ın batısında bir Megara kolonisi olan Herakleia Pontica, doğusunda bir Miletos kolonisi olan Tios ve daha da doğuda ise Amastris'dir.

Kdz. Ereğli adını Yunan mitolojisinin ünlü kahramanı Herkül'den almıştır. Tarih boyu bir ticaret merkezi olarak kullanılan Kdz.Ereğli bu konumunu Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de korumuştur. Başta Cehennem Ağzı mağaralarının bulunduğu Acheron Vadisi Ören Yeri olmak üzere, Sur Kalıntıları, Ereğli Kalesi, Çeştepe Feneri kulesi, Bizans Su Sarnıcı, Krispos Anıt Mezarı, Bizans Kilisesi, Ayasofya Kilisesi, 19 yy. dan kalma 34 konut, Aliğa Hamamı, Bozhane Hamamı, Orta Cami, 19 yy.'dan kalma Halil Paşa Konağı, Heraklius Sarayı, iki adet kilise Kalıntısı ve yedi adet cami ilde bulunan ve turizme hizmet edebilecek tarihî ve kültürel varlıklardır.

İlin turizme etkisi olabilecek bir diğer önemli potansiyeli ise, ilin 80 km kıyı şeridi boyunca uzanan deniz, doğal kumsal ve sahillerdir. Fakat deniz yeterince korunamadığından beklenen katkıyı sağlayamamaktadır. Plajların sağlıklı ve güvenli bir yapıya kavuşturulabilmesi için, Mavi Bayrak Projesi kapsamında bir çok plajda deniz suyu analizleri yapılmaktadır.

Sonuç olarak; ilde bir çok tarihî ve doğal zenginlik olmasına rağmen, turizm sektöründen yeterince faydalanılamamaktadır. Bunun birinci nedeni gerekli tanıtımın yapılamamasıdır. Ayrıca ilde turizm işletme belgeli konaklama tesisleri oldukça azdır. Turizm işletme belgeli beş otelin bulunduğu ile gelen yerli ve yabancı turistler otellerin tam anlamı ile ihtiyaçlarını karşılayamamasından yakılarak, ilde fazla kalmamaktadırlar. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1998 yılı verilerine göre; Karadeniz Bölgesine 250.996 yabancı turist gelirken, Zonguldak'a gelen yabancı turist sayısı sadece 611 kişidir. İle sadece karayolu ile turist geldiği göz önünde bulundurulduğunda; havayolu, deniz yolu ve demiryolu ulaşımının da aktif olarak kullanılmasının turist sayısını artıracığı düşünülebilir.

Bölgedeki turizm potansiyelinin daha etkili kullanılması için, çalışmalar yapılmalı; öncelikli olarak bölgede eksikliği çok fazla hissedilen dört veya beş yıldızlı bir otelin yapılması gerekmektedir. Ayrıca mevcut otobüs terminalleri de ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bu yüzden, bölgenin yeni ve modern otobüs terminallerine ihtiyacı vardır.

Tarım

Tablo - 60 : Zonguldak İlinde Tarımsal Gelir ve Türkiye'deki Yeri (cari fiyatlarla milyar TL)

	1997	1998	1999	2000
Çiftçilik ve Hayvancılık	19.979	45.745	57.859	84.186
Ormancılık	4.928	8.643	9.866	10.759
Balıkçılık	719	1.002	1.772	3.749
Zonguldak Tarım Hasılası	25.626	55.390	69.499	98.695
Krd. Bölğ. Tarım Hasılası	671.508	1.461.161	2.068.859	2.742.922
Türkiye Tarım Hasılası	4.170.001	9.113.454	11.851.055	17.540.631

Kaynak: DİE.

Bölge tarım için uygun sahalara sahip olmasına rağmen, ilin içinde barındırdığı maden ve sanayi sektörleri ile bu sektörlerin yan sanayilerden oluşan bir yapıya sahip olması; köylerde tarımla uğraşan vatandaşların da, bu sektörlerle yönelmesi ilde tarım sektörünün gelişememesine yol açmıştır. Fakat son yıllarda TTK ve Erdemir'de çalışabilmek için, köylerden şehir merkezlerine göç eden vatandaşlar, adı geçen kurumların artık işçi almayı azaltmaları ve mevcut işçilerini de işten çıkartmalarından dolayı, bu kurumlardan ümitlerini kesmişlerdir. Bu noktada yapılması gereken ise, onlara köylerinde yapabilecekleri çalışmalar hakkında bilgi vermek ve gerekli teşvikleri sağlamaktır. Bu şekilde insanların köyden kente göçleri önlenebileceği gibi; tarım sektörünün de canlanmasına vesile olunacaktır. Bu potansiyelin kullanılması aynı zamanda il ekonomisinin sadece sanayiye endekslenmesini önleyecektir.

Daha önce de belirtildiği üzere, ilde tarım sektörüne yönelik çalışmalar fındıkla sınırlı kalmıştır. Bunun önüne geçmek amacıyla; il arazisinde rahatlıkla yetişebilecek ay çiçeği, mısır ve patates gibi ürünlerin devreye sokularak, tarım sektöründe fındık egemenliğinin azaltılması ve ekolojik tarıma yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Fındıkta pazar

konusunda yaşanan sorunun aşılması için ise kapsamlı tanıtım çalışmaları yapılmalı; fındık için çok büyük ve güzel bir pazar olan Çin'in bu konuda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca bölge insanı fındığını direkt Fiskobirlik'e veya fındık tüccarlarına vermek sureti ile elden çıkartma yolunu tercih etmektedir. Bölgedeki fındık üreticilerinin fındıklarının az olması nedeni ile bu yöntemi tercih ettikleri göz önüne alınarak, fındık üreticileri arasında bir birliğin sağlanması ve çok ortaklı bir şirket kurularak, üreticilerin fındığı işledikten sonra elden çıkartmalarının daha iyi olacağının anlatılması gerekmektedir.

Bölgenin mevcut arazi ve iklim yapısı göz önüne alındığında, farklı bölgeler ortaya çıkmaktadır. Çaycuma, Gökçebey ve Devrek'te tarla-bahçe tarımına uygun düz araziler bulunurken; Merkez İlçe, Ereğli ve Alaplı ilçelerinde daha çok eğimli arazi bulunmasından dolayı, bu bölgeler meyveciliğe elverişlidir. Süt inekçiliği ve seracılık için ise tüm bölgede uygun işletmeler mevcuttur. Bölgenin her yerinde doğal olarak yetişebilen üzüksü meyvelere önem verildiği takdirde, bu ürünler fındığın yerini alabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu çerçevede değerlendirilmesi gereken ürünlerden olan ve yörede adına festivaller de düzenlenen Osmanlı çileğinin üretiminin ve geliştirilmesinin yaygınlaştırılması noktasında İlçe Tarım Müdürlüğü'nün desteği ile çalışmalar yapılmalıdır.

İhracat Potansiyeli

Tablo - 61 : Sektörlere Göre Dış Ticaret, 2003 (ihracat, 000 \$)

	Tarım ve Ormancılık	Balıkçılık	Madencilik Taşocakçılığı	İmalat	Diğerleri	Toplam
Türkiye	2 465 487	79 963	542 552	43 857 608	122 192	47 067 804
B.Karadeniz	64 737	232 476	8 495 532	500 849	450 821	574 766

Kaynak: DİE.

2003 yılı içerisinde yassı demir ve çelik, ateş tuğlası ve harcı, kamgarn iplik, sunta, panel radyatör, kuru yük gemisi, vitrifiye seramik ,boru profil ürünlerinde yapılan ihracat ile 377.710.117 USD'lık bir ihracat potansiyeli elde edilmiştir. Genel olarak sanayi sektöründe ihracat açısından; Avrupa Birliği Ülkeleri, ABD, Çin, Kanada, Türkmenistan, Suriye, Azerbaycan, İran gibi ülkeler bölgenin dış pazarında önemli yer tutmaktadır.

Rekabetçi Stratejiler

Bu konuda öncelikli sorun yetişmiş insan gücüdür. Ne yazık ki, işletmelerimiz ve işletme sahiplerimiz bu konuda dikkatli davranmamaktadır. Yeni alınacak personelden ziyade, mevcut personelin yetiştirilmesi noktasında büyük çaplı işletmeler hariç diğer işletmelerimiz tarafından herhangi bir eğitim ve gelişim çalışması yapılmamaktadır. Günümüzdeki hayat şartları ve pahalılık göz önüne alındığı vakit, çalışan personele uygulanan düşük ücret politikası, hem çalışan personelin, hem de işletmenin verimini düşürmektedir.

5084 sayılı kanun tasarısı ile geliri 1500 doların altında kalan 36 ilin teşvik kapsamına alınması sonucu bölgeye yatırımcı gelmesi noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır.

Teşvik kapsamına giren illerde vergide, SSK priminde %100'lere, elektrikte %50'ye varan indirimden yararlanılmakta ve bedelsiz arsa ile arazi sahibi olunabilmesine imkan sağlanmaktadır. Bu nedenle daha önce de belirtildiği üzere, Teşvik Kanunu kapsamındaki

illerden olan komşu Düzce ilinde çok büyük hareketlilik olmakta; bu doğrultuda teşvik kapsamına girmeyen diğer illerde ve iş dünyasında yasanın piyasalarda haksız rekabete yol açtığı düşüncesi sıkıntıya sebep olmaktadır.

Bir diğer sıkıntı ise, ülkemizdeki iş adamlarının tam anlamı ile ihracata alışmamasıdır. Ataerkil bir yapıya sahip olan Türkiye’de bir çok işletmenin çalışma sistemi babadan oğula kalan bilgilerin devamı niteliğindedir. Günümüzün globalleşen ve bu sayede de gitgide küçülen dünyasında ise bu tip sistemler artık geçerliliğini yitirmiştir. İşletme sahiplerimizin bu konular hakkında bilgilendirilmesi ve ufuklarının açılması gerekmektedir.

Bu çerçevede yapılması gerekenleri, işletmelerimiz için eşit ve rekabet edilebilir bir ortamın sağlanması, çalışanlar için ücret politikalarında hayat standartlarının baz alınarak iyileştirmelerin yapılması ve en önemlisi de, işletmelerimizdeki eğitim eksikliğinin ortadan kaldırılması yönünde çalışmaların yapılarak ticarete hak, adalet ve dürüstlük düsturlarının da sağlanması sureti ile, yüksek ahlâk ve yüksek teknoloji standardının yakalanmasının gerçekleştirilmesi şeklinde özetleyebiliriz.

Yerel Kalkınma ve Toplumsal Katılımcılık

Bölgede Yerel Kalkınma Dayanışması adı altında bir takım girişimlerde bulunmamıza rağmen, Kdz. Ereğli’de sosyal birliktelik anlamında çok büyük sıkıntıların bulunmasından dolayı muvaffak olunamamaktadır. Yerel Kalkınma Dayanışmasını sağlayabilmek için, en son hazırlamış olduğumuz ve detayları aşağıda sunulan Yeni Dönemde Yerel Yönetimlerden Beklentilerimiz adlı raporumuzu bölge belediye başkanlarımıza sunduğumuz gibi, kamuoyu ile de paylaştık.

Yerel Yönetimlerden Beklentiler:

- 1- Bu güne kadar yerel yönetimlerin sanayicilerimize ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme sahibi iş adamlarına bakış açılarını ve yaklaşımlarını yetersiz bulmaktayız.
- 2- Hükümetimiz ve yerel yönetimler, KOBİ’lerin üretim maliyetlerini direkt olarak olumsuz yönde etkileyen su fiyatları, enerji fiyatları, vergi oranları, SSK primleri ve harçlar gibi ana gider kalemlerinde indirim yapmalıdır.
- 3- Böylece işletme ve üretim maliyetlerinin düşürülmesine katkıda bulunulacağı gibi; bölgelerimize dışarıdan yatırımcıların gelmesinin de teşvik edilmesine kapı açacaktır.
- 4- Yatırım yapacak iş adamı ve sanayicilerimize yönelik, ucuz veya bedelsiz arsa temin edilmesi yönünde çaba sarf edilmeli; altyapı hizmetlerindeki çalışmaların bitirilmesinde süratli olunarak, müteşebbise kolaylık sağlanmalıdır.
- 5- Halihazırda geliri 1500 doların altında kalan 36 il yeni çıkan kanun ile Teşvik kapsamına alınmıştır. Şu anda ise gündemde geliri 1500 ile 2000 dolar arasında olan 16 ilin de teşvik kapsamına alınması çalışmaları bulunmaktadır. Bu durum memnuniyet verici olmasına rağmen, yetersiz kalmaktadır. Teşvik Kanunu ile teşvik kapsamına giren bu illerde yatırımcıya sağlanan avantajlardan haklı olarak diğer bölgelerimizdeki iş adamlarımız da yararlanmak istemektedir. Bu noktada yapılması gereken, Teşvik Yasasından tüm illerin faydalandırılmasıdır. Sanayi bölgelerinde çok sayıda mühendis ve teknik eleman bulunduğunu dikkate alırsak; buralardaki bu hatırı sayılır bir beyin gücünün kullanılabilmesi için teşviklerin bölge bölge ayarlanması daha mantıklı olacaktır.
- 6- Sanayi alanlarındaki arsalar üzerinde yapılaşmada problem yaşanan bölgeler için yeniden planlanma yapılması gerektiği gibi, genel mânâda da verilen mevcut kütleler yatırım için

yeterli olmamaktadır. Bu durumun gözden geçirilmek suretiyle yatırımcının lehine olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

- 7- İş yeri açılış ve kuruluşunda belediyeler tarafından yapılmakta olan kolaylaştırıcı uygulamaları yetersiz bulunurken, imkânlar dahilinde daha fazlasının gerçekleştirilmesi noktasında çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- 8- Yerel Yönetimler, Üretim ve istihdam teşkil edici işlevlere de ağırlık vermeli, bununla beraber Üretim Odaklı düşünmelidir.
- 9- Kamu kurum ve kuruluşları hizmet ve mal alımlarında öncelikle kendi bölge sanayicisi ve iş adamlarını tercih etmelidir. Alım yaparken de, onları ezici değil, destekleyici olmalıdır.
- 10- Bölge belediyeleri, mal ve hizmet alımlarında bulundukları iş adamlarına ve sanayicilere zamanında ödeme yapmalıdır. Ödemelerin zamanında yapılması iş adamları için önemli bir destek olacağı gibi, hizmet ve kalitenin de artmasına vesile olacaktır.
- 11- Yerel yönetimler, sanayi ve ticaret alanlarında yörelerinin daha çok gelişmesi için iş dünyası ile fikir alışverişinde bulunurken, demokratik kitle örgütleri, sosyal kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile periyodik olarak bir araya gelmek suretiyle, sektörel kalkınma planları hazırlanmasında öncü olmalıdır.
- 12- Yerel yönetimler Ar-Ge ve İŞGE'ye destek verecek kamu kuruluşlarından, özel kuruluşlardan ve üniversitelerden alacağı elamanlarla Ar-Ge laboratuvarları kurmalıdır.
- 13- Bu güne kadar birçok yörede belediye-sanayici ilişkileri gündeme gelmediği gibi, ilişkiler tamamen yüzeysel ölçüde kalmıştır. Bir çok belediyenin sanayi envanteri olmadığı gibi; olanlar da sağlıklı ve güncel değildir. Bu durum mutlaka masaya yatırılmalı ve konu üzerinde netice elde edici çalışmalar yapılmalıdır.
- 14- İllerde ve ilçelerde belediyelerin desteği ile, belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendika temsilcilerinin, varsa üniversite temsilcilerinin, mahalle muhtarlarının, ilgili sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılmasıyla kent konseyleri oluşturulmalı ve bu konseylerin aktif olması sağlanmalıdır.
- 15- Tüm bunlara ilave olarak, MÜSİAD'ın ülkemizin sosyal ve iktisadî alanlardaki sorunlarının çözülmesine ve kalkınmasına katkı sağlayacak önemli öngörülerinden biri üçlü plan dediğimiz yöresel, bölgesel ve sektörel kalkınma planlarıdır. Bunlar acilen hazırlanmalı ve hayata geçirilmelidir.

Yörede, ortak fikir birliği adı altında oluşturulacak bir 'kent konseyi' sayesinde bölgenin sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlarına çözüm önerilerinin bulunmasına dair çalışmalar yapılması gerektiğini dile getirmemize rağmen; bu konu hakkında herhangi somut bir adım atılamamasının sebeplerinin başında, bölgenin kozmopolit bir yapıya sahip olması ve yöre dışından bir çok insanın kentte ağırlığını hissettirmesi ile, kişisel çıkarların ön planda tutulmasına bağlı olarak, kişilerin birbirlerine güvenmeyip tedirginlik duyması gelmektedir.

Sonuçlar

MÜSİAD üyeleri arasında yapılan envanter çalışması, aşağıda özetlenen türden bir yapılanmanın isabetli olacağını bir kere daha ortaya koymaktadır. Bölgeler arasında bir çok farklılıklar ve farklı sorunlar ve buna bağlı özel çözümler söz konusu iken, yine de son derece önemli ortak sorunların belirlenmesi hemen vurgulanmalıdır. Bu çerçevede;

- 1- Teknik kapasitesi veya becerisi yüksek insan gücü ihtiyacı.
- 2- İş verenin sırtına yüklenen aşırı sorumlulukların azaltılması.
- 3- Girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve niteliğinin artırılması.
- 4- Girdiler aşamasında seçici bazı sektörlerde teşviklerin uygulanması.
- 5- Teşviklerin aynı alanda başlıca rakip olarak görülen Çin gibi ülkelerdeki uygulamaların yol açtığı olumsuzlukları giderici nitelikte olması.
- 6- Ulaşım alt yapısının geliştirilmesi.
- 7- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için, Anadolu'nun dış dünya ile entegrasyonunun sağlanması.
- 8- İşçi deposu niteliğindeki yoğun sanayi şehirlerinde görülen astım ve kanser gibi hastalıklara özel çözümlerin geliştirilmesi.
- 9- Girdi bağımlılığı olan sektörlerde ithal ikameci bir yaklaşımla yerli desteğin artırılması.
- 10- İnşaat ve tekstil gibi Türkiye'nin mukayeseli üstünlükleri ve öğrenme etkisi avantajları bulunan sektörlerin desteklenmesi.

Çalışmadan elde edilen bütün bu genel sorun ve çözüm önerileri son derece önemli bulgular sunmakla beraber, hemen ifade edilmelidir ki, aşırı genellemelere gitmek bu çalışmanın esas amacı değildir. Dolayısı ile yukarıdaki önemli ama genellemelere dayalı sonuçlar bir yanılgıya yol açmamalıdır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, mümkün olduğunca kısa, ama konunun gerektirdiği kadar da ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

EK: Anket Soruları

- 1- Bölgenizin/ilinizin ağırlıklı olarak ekonomik faaliyetlerini önem sırasına göre belirleyiniz.
- 2- Bölgenizdeki/ilinizdeki iktisadî faaliyet kollarının, Türkiye’de var olan aynı sektörlerdeki payı nedir?
- 3- Bölgenizin/ilinizin mukayeseli üstünlüklere sahip olacağını düşündüğünüz potansiyel sektörleri ile, birinci soruda sıraladığınız sektörler aynı mıdır? Farklı olanlar varsa mümkün olduğu kadar nedenleriyle açıklayınız.
- 4- Bölgenizin/ilinizin gelişmesi konusunda çözüm bekleyen sorunları sebepleriyle beraber sıralayınız.
- 5- Sorunlarınızın çözümü ve yeni hedeflere ulaşabilmeniz için sanayici ve iş adamları olarak, valilik ve yerel idareler olarak, nasıl bir işbirliği yapabileceğinizi düşünmektесiniz? Bu konuda bölgenizde/ilinizde somut bir yerel kalkınma dayanışması şeklinde bir girişimde bulunuldu mu?
- 6- Bölgenizdeki/ilinizdeki mevcut sanayiinin ihracat potansiyeli nedir?

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Genel Sonuçlar

- 1- Türkiye ekonomisinde geleceğe güvenle bakmamızı sağlayacak makroekonomik istikrarın işaretleri alınmaya başlanmıştır. Başlıca aktörler, içerideki olumsuzlukları konuşmamaktadır. Geçmişe yönelik olumsuzluk beklentilerini içeren kısır döngü de aşılmıştır. Daha uzun vadeli projeksiyonlar yapılabilir hale gelmiştir. Artık ekonomide katılıkların kırılma zamanı gelmiştir.
- 2- Bu aşamada yapısal reformlar kararlılıkla devam ettirilmeli ve derinleştirilmelidir.
- 3- Bununla eş zamanlı olarak AB uyum sürecinin bir gereği, cari açık ve işsizliği azaltmak ve Türk ekonomisinin rekabetçilik performansını artırmak üzere alt sektörlere yönelik mikro düzeyde çalışmalar yapılmalıdır.
- 4- Yine bölgelerarası gelir dağılımı sorunu aşmak ve daha dengeli bir kalkınma sağlamak üzere bölgeler arasındaki dengesizliklerin çözümü için de aktif çözümler önerilmelidir.
- 5- Geline aşamada sektörel ve bölgesel gelişme planlarının hazırlanması ve bu süreçte katma değer, istihdam ve gelir dağılımı kriterlerinin takip edilmesi gerekmektedir.
- 6- Bütün bu yapılması gereken ödevler, aktif bir kamusal inisiyatifi gerektirmektedir. Bu bağlamda söz konusu müdahaleyi verimli ve rasyonel kriterlere göre yapmak üzere DPT başta olmak üzere çeşitli devlet kurumları daha aktif olarak devreye sokulmalıdır. Gerçek girişimciliği ve verimli yatırımları desteklemek gerekmektedir. Bu amaçla, bölgelerin yatırım envanterinin çıkarılması büyük önem arz etmektedir.
- 7- Bu konuda atılması gereken adımların başında, İl Kalkınma Ajansları'nın etkin bir şekilde faaliyete geçirilmesi gelmektedir. Bu bağlamda, Kalkınma Ajansları'nın merkezi idarenin bir taşra uzantısı olmaktan kurtarılması şarttır. Bunlar, yaptırım gücü olan, gerekli müdahale araç ve imkânlarıyla donatılmış, katılımcı ve şeffaf nitelikte olan, yerli ve yerel unsurları ağır basan gerçek bir kurumsal yapılar olarak hayata geçirilmelidir.
- 8- Bunun zorunlu bir gereği, Kamu Sektörü Reform yasasının yeterli derinlikte ve kapsamda ele alınarak hayata kazandırılmasıdır.
- 9- Kamunun rolü elbette ki sadece teşvik sisteminin geliştirilmesiyle sınırlı olmayacaktır. Yapılacak reformlar aracılığı ile sanayici ve işverenin sırtında hâlâ çok yüksek olan vergi ve benzeri diğer bir çok maliyet yüklerini hem yatırım, hem de üretim aşamasında kaldırmak ve bürokratik katılıkları yok etmek gerekecektir. Vergilerin, kamu kaynaklı girdilerin, enerji maliyetlerinin, istihdam üzerindeki fon ve primlerin belli bir takvim çerçevesinde uluslararası düzeye çekilmesi durumunda, uygulanan teşvik politikalarından başarılı sonuçlar elde etmek mümkün olabilecektir.

- 10- Aynı sürecin bir parçası olarak elbette teşvik mekanizması önemini korumaktadır. Teşvikler, gelirin kamu aracılığıyla yeniden dağıtım mekanizmalarından biri olduğundan hedeflerin, araçların ve yararlanma kriterlerinin açık ve net olması gerekir.
- 11- Uygulama sonuçlarına ilişkin bilgiler belli aralıklarla kamuoyuna duyurulmalı ve sisteme olan güven güçlü tutulmalıdır.
- 12- İşadamlarının şikayetleri dikkatle incelendiğinde, **teşviklerle ilgili olarak** şu hususlar öne çıkmaktadır:
- a) Teşvik politikası bir takım öncelikli bölgeler ve sektörler içermelidir. Teşvik planlama mantığının bir parçası olmalıdır. Bu bağlamda planlanması gereken ve teşvik verilmesi gereken yer sadece bazı sektörler ve geri kalmış bölgeler değil, aynı zamanda dengesiz ve sürdürülemez bir kutuplaşmanın ve yoğunlaşmanın merkezi olan Marmara gibi bölgelerin dizginlenmesi için de gereklidir.
 - b) Madem işsizlik gibi özel bir gündemimiz vardır, o halde ekonominin istihdam kaleleri olarak bilinen KOBİ'lerin tahkim edilmesini esas alan uygun ve özel bir teşvik paketi uygulanmalıdır. Özellikle istihdamın çok yoğun olduğu ve AB'ye uyum sürecinde çok zorlanacağı kesin olan gıda sektörü başta gelmektedir.
 - c) Bütün illerden kalifiye eleman feryatları yükselmektedir. İşsizliğin % 20 ile 70 arasında gezdiği bir çok ilde hâlâ kalifiye eleman sıkıntısı çekilmektedir. Meslek okulları büyük bir proje olarak ele alınmalıdır. Herkesin üniversite okuması yersiz ve gereksizdir. Asya ülkelerinin kalkınmasını inceleyen bir çok çalışmanın temel bulgularından birisi, lise düzeyinde teknik eğitime yapılan yatırımların altını çizmektedir. Bundan sonra dilimize pelesenk olacak olan AB'ye uyum sürecinde bir çok sektörde yetişmiş eleman eksikliği vardır. Gıda ve ziraat sektörleri de başta gelmektedir.
 - d) Bölgelerin niteliğine uygun olarak açılacak modern, sağlam eğitmen kadrosu ve teknik donanımına sahip meslek okulları açılmalıdır. Bu okulların öğrencileri stajlarını bulundukları illerde yapmalı ve mezun olunca da aynı işletmelerde istihdam edilmelidirler.
 - e) Bunun için, son yıllarda ortaya çıkan güzel bir eğilim olarak, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklığında garantili eğitim modeli geliştirilmelidir. Piyasanın aradığı vasıflara ve mesleklere uygun aranan eleman yetiştirmek gerekmektedir.
 - f) Ayrıca, tekstil gibi Çin sendromu nedeniyle global rekabet ve gıda gibi AB'de uyum sorunları yaşayan, turizm gibi marka değeri ve parlak bir geleceği olan,

otomotiv ve yan sanayi gibi değişim dinamizminin yüksekliği nedeniyle Türkiye’yi terk etme ihtimali olan bazı sektörlere has özel teşviklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

- g) Mevcut teşvik paketi bu niteliği ile burada sayılan niteliklerden sadece bölgesel nitelikteki öncelikleri karşılamaktadır. Bize göre, teşvikler genel ve yaygın değil, kapsamı daraltılmış ve güçlü araçlarla donatılmış nitelikte olmalıdır.
- h) Türkiye’de desteklenmek üzere bir takım sektörler belirlenirken, bir yandan nitelikli insan, diğer yandan da varolan genç ortalama nüfusun istihdamı; katma değer oluşturma, gelir ve ihracat potansiyeli, içerdii teknolojik dinamizm ve bu teknolojinin geliştirilebilirliği gibi objektif kriterlere göre seçilmelidir.

13- Bu rapordaki temennilere de yansıdığı gibi, bilgi teknolojisi sektörü de son derece stratejik değerdedir. Ama Türkiye’nin bu konuyu büyük bir sekteye uğrattığı anlaşılmaktadır. Yine nano-teknolojiler ve mikro biyoloji kaçırılmaması gereken diğer önemli sektörlerdir.

14- Tarım sektörü, AB’ye uyum sağlama sürecinin en zorlu alanını oluşturmaktadır. Bu sektör, Türkiye için hayati öneme haizdir. Ama modern bir tarım sektörünün hayata geçirilmesi için feda edilebilecek tarımsal ürün kategorileri belirlenmeli, geliştirilmesi gerekenler tespit edilmeli, kısmen daraltılması gerekenler de bir an önce tırpanlanmalıdır. Özellikle büyük ölçekte çiftliklerin kurulabilmesinin yasal ortamı hazırlanmalıdır. Bölgelerde alternatif ürün gruplarının hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

15- Tarımdaki verimlilik artışı ile işsiz kalacak kırsal nüfusa iş bulmak ve göçü önlemek amacıyla kırsal alanda gıda sanayii ile hafif tüketim ürünleri sanayi üretimi teşvik edilerek geliştirilmelidir.

16- AB Ortak Tarım Politikası altında 23 ortak piyasa düzeni vardır. Türkiye’de bu kurumların bir çoğu ya teşekkül etmemiş ya da henüz etkin değildir. Desteksiz reform ve değişim olmaz. Kurumu olmayan bir destek, teşvik, kontrol ve disiplinden de bahsedilemez. AB mevzuatı gereği, atılması gereken adımlara direnmeyi “destek” ve “teşvik” olarak görmek mümkün değildir.

17- Bize göre AB ile müzakerelerin bir sıraya konularak tek tek yürütülmesi sakıncalıdır. Zira bu durumda AB Türkiye’yi çok zorlayacak, AB’nin çıkarları açısından en öncelik arz eden tarımdan başlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye’nin de eş zamanlı olarak müzakere etmek istediği konuları masaya getirmesi ve sürecin birlikte yürütülmesi gerekmektedir.

18- Türkiye’nin artık bir Tarım Stratejisi Belgesi (2006-2010) ve Ulusal Gıda kodeksi Komisyonu bulunmaktadır. Ancak AB üyeliği sonrasında veya Dünya Ticaret Örgütü’nün

öncülüğünde süregelen küreselleşme sürecinde vazgeçeceği ve geliştireceği ürün gruplarını belirlemek zorundadır. Gelecek 20 yılda dünya nüfusu 10 milyarı devirirken, et, süt ve su gibi ürünlerin üretim veya temini yaklaşık yarı yarıya azalacaktır. Bunlar stratejik ürünler olacaktır. Bu alana yönelik kaynak geliştirme ve ham madde üretim çalışmaları yapanlara destek olunmalıdır.

- 19- Fındık, fıstık, kayısı, çay, tütün, zeytin gibi Türkiye'nin dünya piyasalarına ya liderlik yapması gereken ürünlerde veya ihracatını gerçekleştirdiğimiz ürünlerde biran önce hammadde satıcılığından, gerçek bir piyasa yapıcılığı sürecine geçilmesi gerekir. Bu alanların düzenlenmesi, terbiye edilmesi, rasyonel ve optimal ölçeğe kavuşturulması önemlidir.
- 20- Tarımda ve hayvancılık alanında alternatif ürünlerin geliştirilmesi, tohum sertifikasyon çalışmalarının daha etkin bir düzeye taşınması, organik tarım ve balıkçılık alanlarında özel bir takım tedbirlerin alınması gerekmektedir. Organik tarım dünyada yükselen bir alandır ve bu konuda Türkiye şansını bu kez kaçırmamalıdır. Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin deniz ürünlerini başlıca gelir kaynaklarından biri haline getirmesi gerekmektedir. Siirt Pervari ve Rize Anzer Yaylası gibi haklı şöhrete kavuşmuş yerlerdeki arıcılık ve buna benzer diğer potansiyellerin olduğu yerler ortaya çıkartılmalıdır.
- 21- AB'ye uyumu en sancılı olacak sektör, çok başlılığın, merdiven altının, kalitesizliğin ve standartsızlığın cirit attığı gıda sektöründe yaşanacaktır. Gıda sektörü sadece bu standartlardan uzak değil, aynı zamanda iç satışlarda da modern perakendecilikten uzaktır.
- 22- Türkiye'de gıda sektörünün % 95'i KOBİ statüsündedir. Kayıt dışılığın en yaygın olduğu ve muhtemelen % 80'lerden daha yüksek olduğu bu sektörde, gelecekte rekabetin kızışması ve büyük sermayenin bu alana girmesiyle fiyatlar ve kar marjları da düşecektir. Kayıt dışı bile olsa, artan iç ve dış kontroller, tüketici bilinci, düşen piyasa payı nedeniyle organize olmamış yerli üreticiler silinecektir. Doğu Avrupa'da Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde olan budur. Her halükârda Türkiye'de sürece uyum sağlayamayan hâlâ çok verimsiz, standartların altında ve buna rağmen çok pahalı olan gıda, hayvancılık ve tahıl kesiminde bir küçülmenin yaşanacağı kesindir. Bu sektörlerden açığa çıkan işsizlik, ilave göç baskısı ve oluşturacağı toplumsal sorunlar da şimdiden hesaplanmalıdır.

1- İLLER VE BÖLGELER İTİBARIYLA ÖNERİLER

ADANA

KOBİ'lerin Modernizasyonu

Adana'da sanayi, tekstil ve gıda sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Belirginleşen sorunlar tarım ve tarımsal sanayie dayalı niteliktedir. Adana, birçok Anadolu şehrinde olduğu gibi bir KOBİ'ler şehridir. Adana Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinden gelen yoğun bir nüfus baskısı yaşarken, şehrin refahına önemli katkı sağlayan büyük sanayi firmaları daha gelişmiş bölgelere doğru kayma eğilimindedir.

- Bu bağlamda Adana'da ISO 9000 kalite belgesine sahip küçük işletme sayısının artırılması için özel bir proje hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- KOBİ'lerin mülkiyet ve teknoloji parkı yenileme sorunları giderilmelidir.
- KOBİ'ler geniş bir pazar ağına kavuşmak üzere, büyük sanayi ile tedarikçilik ilişkisine girmelidir.
- Özellikle üretimle ilgili malzeme ve zaman kayıtları tutulmalı ve sağlıklı bir maliyet-fayda dengesi kurulması için işletmelerin kayıt sistemleri modernize edilmelidir.

1- Adana'da tarım ve gıdaya dayalı sektörel öncelikler üzerinde düşünülmelidir.

- Tarım işletmeleri ile sanayi arasında kopan veya sağlıklı olan bağ tesis edilmelidir.
- Bunun için acilen Türkiye Gıda Konseyi kurulması ve ortak çıkarlar için çalışmak üzere, bir tarafta sanayicilerin diğer tarafta da çiftçilerin bu konsey içerisinde kendilerine yer bulmaları gereklidir. Ulusal Tarım Kodeksi gibi bazı çalışmaların belli bir aşamaya ulaştığı bilinmektedir ve bir an önce netice alınacak şekilde hayata geçirilmelidir.

Soya ve Sıvı Yağ

Önemli bir sıvı yağ üretim merkezi olan Adana'da bu sektörün tüm diğer sektörler arasında katma değer ve istihdam açısından ayrıcalıklı yeri vardır. Türkiye'de soya üretiminin yaklaşık % 90'ı Adana'da yapılmaktadır. Bu sektörün geliştirilmesi yönünde Hükümetin bazı çalışmalar içerisinde olduğu memnuniyetle görülmektedir.

- Soya ile ilgili önemli sorunlar ve potansiyel söz konusudur. **Soya, soya yağı, küspe ve bio-dizel yakıt olarak da kullanılabilen stratejik bir bitkidir.** Halen soyanın % 80'i

küspe olarak kullanılmakta ve bunun yapımı oldukça kolaydır. Küspe ihracatı üzerindeki yasak da kaldırılmalıdır.

- Bir çok tarımsal üründe planlamasızlık nedeniyle fazlalık varken, soya üretiminde büyük bir açık vardır. Şu sıralar yılda 1 milyon 500 bin ton soya açığı bulunmaktadır. Bu açık gelecekte daha da büyüyecektir.
- Türkiye’de son yıllarda geliştirilmeye çalışılan “bio-dizel yakıt projesinin” adı yerli, ancak bunun soya kullanılan ham maddesi ise ithaldir. 2002 yılında 95.000 ton olan soya üretiminin 2004 yılında 10.000 ton civarına kadar gerileyeceği beklenmektedir. Bu bağlamda soya ithalatından vazgeçmek üzere, soya sektörüne özel ilgi gösterilmelidir. Beş sene içerisinde Türkiye, soya ithalatını iç kaynaklardan karşılayabilir hale gelebilir ve böylece en az 5 milyar dolarlık yıllık kaynak tasarrufu sağlayabilir.

Nişasta

Nişasta Adana’nın önemli bir gıda endüstrisi ürünü olup, Türkiye’nin ihtiyacını büyük oranda karşılamaktadır. Nişasta üretiminin ham maddesi olan mısır üretiminin % 45’i de Adana’da yapılmaktadır. Ancak Ortadoğu ülkeleri ve Çin’den gerçekleştirilen üstelik kalitesiz ve çoğu kez de vergi dışı kalan nişasta ithalinde gerekli önlemler alınmazsa, kısa zamanda yurtiçi nişasta üretimi ve ildeki mısır çiftçisi büyük zarar görecektir.

- Çin’den yapılan nişasta ve yapay tatlandırıcı ithali kısıtlanmalı, gerekli ithalat da yakından denetlenmelidir. Bunun için özellikle Gıda Kodeksi uygulanmalı ve Gıda İhtisas Gümrükleri kurulmalıdır.
- Pancar şekerinin KDV oranı % 8 iken, nişasta bazlı şekerin KDV oranı % 18’dir. Rekabet esası bakımından, nişasta bazlı şekerin KDV oranının da % 8’e indirilmesi son derece isabetli olacaktır.
- Tescilli firmalarla tescilsiz diğer firmalar arasında haksız rekabet ortamı oluşturan duruma engel olmak üzere, gıda ürünlerinin satış ve üretim yerlerinin denetlenmesi gerekmektedir.

Buğday

- Buğday verimi tohum ve süneye bağlı olarak oldukça düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Uygun tohum üretimi ve ıslahı yapılması gerekir.
- Bu bağlamda, kaynak israfına mahal vermemek üzere, laboratuvar ve ıslah birimlerinin oluşturulması bağlamında kamunun desteğinin harekete geçirilmesinin yanı sıra, bu konuda üreticilerin ve bu sektörde faaliyet gösteren sanayicilerin güçbirliğine gitmeleri gerekmektedir. Zira sözü edilen türden yatırımların pozitif dışsallığı yüksek ve kamusal mal niteliği söz konusudur.

- Adana’da organize tarım bölgesinin bir an önce faaliyete geçirilmesi gerekmektedir. Fakat bu bölge faaliyete geçirilirken, altyapı çalışmaları ve yetişmiş personel ihtiyacını sağlayacak faaliyetler yapılması gerektiği de unutulmamalıdır. Bu yüzden;
- Adana’da tarım, gıda ve tekstil meslek liselerinin sayılarının ve etkinliğinin artırılması gerekmektedir.
- Bu okulların cazip hale gelmesi için de “iş garantili meslek liseleri” gibi yaygın bir uygulamaya dönüştürülmelidir. Bu son durumu Adanalı sanayiciler organize etmelidirler.

Tekstil

Adana’da tekstil sektörü, son derece önemli bir katma değer, istihdam ve ihracat kaynağıdır.

- Markalaşma ve imaj sağlamak amacıyla, Adana Galleria’da İran, Suriye, Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Ürdün, Sudan, Pakistan gibi devletlerle beraber yaklaşık 1000’er kişilik gruplarla Arap dünyasına tanıtım gezileri düzenlenmelidir.
- Adana, bir moda merkezi haline getirilmelidir. Moda ve marka açısından, Orta Doğu hedef alınmalı ve mücevherat, bayan, erkek, çocuk ve iç giyim esas alınmalıdır.

Metal Sanayii

Metal sanayii Adana’da büyük ölçüde tarım ve tekstilden gelen talep bağlamında şekillenmiştir. Tekstilde ve tarımda makine talebi doyum noktasına gelmiştir.

- Bu açıdan sektörün, önce birleşmeye, ölçekleri artırmaya,
- Yeni yatırımlar ile modernizasyona gitmeye ve
- Bundan sonra da hızla Orta Doğu bölgesine açılmağa ve/veya yeni yatırımlarla yeni ürünlere yönelmeye ihtiyacı vardır.

Turizm

- Bölgeyi Kuzey Toroslar ile Güneyden de Akdeniz’e taşımak ve turizme entegre bir yaklaşımı sağlamak üzere, Çukurova Turizm Master Planı gerçekleştirilmelidir.

Alt Yapı

Adana-Ceyhan Karayolu üzerinde bulunan Organize Sanayi Bölgesi ve dünyanın en büyük Serbest Bölgesi olarak yapılan Yumurtalık Serbest Bölgesi’nin altyapısını oluşturmak ve bölgeyi turizme açmak üzere, Mersin’den İskenderun sahil yolu yapılmalıdır.

ANTALYA

Antalya, **tarih, kültür ve tarımsal ürünlerde bir tabiat cennetidir**. Bunların yansıması da **turizm** sektörü üzerindedir.

Turizm

- İl büyük oranda “tanıtım safhasını” geride bırakmıştır. Şimdi ildeki kaynakların sürdürülebilir kullanımı önemlidir.
- Antalya için bundan sonra pazar çeşitliliği ve daha zengin turistin çekilmesi hedeflenmelidir.
- Bunun için “Güneş-deniz-kum turizmi” bileşenlerine yeni bileşenler ilave edilmelidir.
- Devletimiz ve özel sektör örgütlü olarak çalışarak, uluslararası kültürel aktiviteler ve spor organizasyonlar Antalya’ya çekilmelidir.
- Bu da tanıtım, lobi ve pazarlama çalışmalarının yapılmasını gerektirmektedir.
- Antalya turizminin sorunları, Türk turizminin sorunlarıyla örtüşmektedir. Bu konu, turizm sektörü bölümünde konunun gerektirdiği derinlikte ele alınmıştır.

Tarım

Antalya, Türkiye’nin önemli bir yaş meyve-sebze ve turunçgiller ihracatçısı konumundadır. İhraç edilen sebzelerin önemli bir bölümü örtü altı üretilen ürünlerden oluşmaktadır.

- Başlıca ihracat pazarı olan AB’de tüketici tercihleri ve standartlar (EUREPGAP, İyi Tarım Uygulamaları gibi) hızla değişmektedir, bunların takip edilmesi ve uyum sağlanması esastır.
- Bir yandan tarım alanlarının küçüklüğü, bu standartların tutturulmasını imkânsız kılarken, öte yandan sektöre dair modern kayıt sistemi olmadığından, var olan durumun envanterini çıkartmak kolay olmamaktadır.
- Ayrıca ülkede Ziraat Odaları dışında üreticilerin örgütleri de mevcut değildir. Bütün bunlara yönelik kurumsal bir çözüm, 10-15 üreticinin bir araya gelerek oluşturacakları üretici örgütleri ile modern ve planlı üretimin gerçekleştirilmesidir.
- Özellikle biber gibi sebze ve bazı meyvelerde zirai ilaç kalıntısı, AB standartlarına aykırıdır. Bunun nedeni, nem menşeli mantardır.

- Isıtma işleminin yeterince ucuz olması ve rekabetçi avantajın kaybolmaması sağlanmalıdır.
- KOBİ destekleri bağlamında, seraların ısıtma ve havalandırma sistemlerinin rehabilite edilmesi için acilen devreye girilmelidir. AB Fonları da bu maksatla tahsis edilmelidir. Bölge üreticileri ve yerel yönetim el ele vererek, sağlıklı projeler hazırlayarak gerekli birimlerle temasa geçilmelidir.
- Rezidü limitleri, Avrupa Birliği standartlarında tutulmalıdır.
- Akredite, ziraî ilâç kalıntı laboratuvarı kurulmalıdır. Bu yıl Kumluca’da kurulan, Hormon ve Zirai Atık Kalıntısı Analiz Laboratuvarı son derece önemli bir boşluğu dolduracaktır.
- Zirai ilaç satışları reçete ile yapılmalı ve ruhsatlar gözden geçirilmelidir.
- EUREPGAP kriterlerine uygun üretime destek verecek danışmanlık müessesesi oluşturulmalıdır.
- Ürünlerin üretimden sofraya kadar izlenebilirliği sağlanmalıdır.
- Üretici, eğitilip bilgilendirilmelidir.
- Bundan sonra sadece büyük ölçekli örtü altı üretim desteklenmelidir. Bunun bir parçası olarak, Türkiye’de artık modern tarıma geçişin önündeki engellerin bir tanesi olan Miras Hukuku yeniden düzenlenmelidir.
- Organize Tarım Bölgesi kurulmalıdır.
- Organik tarım yasası çıkmıştır. Ancak bu yeni sektörün ileride oluşturacağı büyük potansiyel dikkate alındığında bu sektöre yönelik etkin bir teşvik paketinin çıkartılması gerekmektedir. Bu konuda tanıtım ve eğitim faaliyetleri ise son derece gereklidir.
- Antalya, sadece turizm ve seracılık tarımı ile anılır hale gelirse, zengin potansiyeli olan şehir imkânlarından yararlanılmamış olur. Bu yüzden, Antalya Limanı büyütülmeli, modernize edilmeli ve Kuzey Afrika ihracat pazarları için tren hatlı lojistik destekle hizmete hazır hale getirilmelidir.

BURSA

Bursa'nın Türk sanayisindeki yeri tartışılmazdır. Göç alan, katma değer oluşturan, ihracatta başta giden ve ilk bakışta başlıca limanlara ve denizlere yakın olan Bursa'nın önemli sorunları vardır.

Ulaşım

- Üretim ve ihracat üssü olan bir şehrin, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesinde, limanlara uzak ve demiryollarından mahrum bırakılmış olması büyük bir talihsizliktir.
- Bursa'yı diğer şehirlere bağlayacak demiryolu ağının yapımı,
- Şehirlerarası trafiğin oluşturduğu şehir içi trafiğin çevre yollara aktarılması,
- Mudanya- İstanbul arası hızlı feribot seferlerinin başlatılması,
- Uluslararası Havaalanına işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

Tarım

- Bursa'da önemli bir tarım, sağlıklı içme suyu ve tarımsal sulama potansiyeli vardır. Bu potansiyel, gecekondulaşma nedeniyle her gün yok olmaktadır. Yerel idarenin elini taşın altına koyması, şehrin sivil örgütlerinin de buna aktif destek vermesi gerekmektedir.
- Parça parça her yere dağılmış sanayinin OSB'ne çekilmesi gerekmektedir.
- Bursa'da özel sektör-üniversite ve yerel idarelerin işbirliği ile büyük bir teknolojik araştırma laboratuvarı kurulmalıdır. Bunun konusu, sanayileşme ve göç sonucunda ortaya çıkan problemlerin çözümü, şehrin mukayeseli üstünlüklerini rekabetçi üstünlüklere çevirecek buluş ve icatların yapılması, var olanların geliştirilmesi ve bunların ticari bir değer ifade edecek şekilde piyasalara ulaşmasının temin edilmesidir.
- Sanayideki kalifiye insan açığının kapatılması için iş garantili modern teknik eğitim yaygınlaştırılmalıdır.

DENİZLİ

Denizli “model şehir” olmayı başaran ve bu bağlamda hem bir cazibe merkezi, hem de örnek teşkil eden, bunu yaparken de daha çok yerel ve bölgesel mukayeseli üstünlüklere dayanan nadir şehirlerimizden birisidir. Denizli, Türk tekstilin marka ismi haline gelmiştir.

- Denizli’de tekstil sektörü, en önemli gelir sağlayan lokomotif sektördür.
- Mermercilikte de gelişmiş ihracat imkânları günden güne artmaktadır. Ancak, bu sektörlerin daha fazla gelişip büyümesine engel olan faktörler arasında ulaşım, yetişmiş insan kaynağı eksikliği ve markalaşamamak ilk sıralarda yer almaktadır.
- Dünyaya açılmayı başaran bu marka şehir, artık daha fazla cezalandırılmadan demiryolu ağı ile başlıca ihracat limanları olan İstanbul ve İzmir ile buluşturulmalıdır. Hükümetin demiryollarının modernizasyonu alanındaki kararlı adımları takdire şayandır.
- Yetişmiş insan gücü ise daha çok büyük şehirlere göç etmektedir. Kamu ve özel sektör işbirliği bu süreci tersine çevirmek üzere hızla devreye girmeli ve yeni projeler üretmelidir. Bunun için MEGEP (Meslekî Eğitimi Geliştirme Projesi) ve İş-Kur projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması sektörlerdeki eğitilmiş insan sayısını artıracaktır. Firmaların KOSGEB desteklerinden de faydalanması sektörlerin ekonomik olarak rahatlamasına yarayacaktır.
- Seracılık tarımında kullanılmakta olan termal enerjinin net bir yasal düzenlemesi yapılmalı, böylece yeni yatırımların önündeki belirsizlikler ortadan kaldırılmalıdır.

DİYARBAKIR

Diyarbakır, şaşaalı günlerinde, yolların kavşağındaki bir tarih, kültür, diyalog, iş ve aş merkezi olarak Şark'ın parlayan yıldızıydı. Şimdi ise Diyarbakır işsizlikle beraber elektrik kaçağının

% 70'leri aştığı bir şehirdir. AB kapısına dayanmış Türkiye'nin yolunun yine bu şehirden geçtiği ifadesi ise çok manidardır. Bu anlamda Diyarbakır, sadece Türkiye'nin kalkınma sorununa işaret etmez. Aynı zamanda zenginliklerini, sorun ve geri kalma vesilesi haline getiren zihniyetle hesaplaşma gereğine, bir zihniyet devrimine işaret eder.

- Diyarbakır'ın iktisadi kalkınması, şu aşamada tarım ağırlıklı olarak ele alınmalıdır.
- Transit ticaret, şehrin önemli bir geçim kaynağı olarak desteklenmelidir.
- Bölgenin ve ilin ekonomisine ciddi katkılar sağlayan sınır kapısı geçişlerinin hızlandırılması maksadıyla, bu geçiş yerlerinin dünya standartlarında teknolojiyle donatılmaları gerekmektedir. 2004 yılında katedilen mesafe neticelendirilmelidir.
- Şehrin, Gaziantep gibi bölgede daha gelişmiş sanayi şehirleriyle belli bir üretim modeli bağlamında entegrasyona gitmesi gerekmektedir.
- GAP projesinin şehre yansımaları, istenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Türkiye ortalaması olarak sulanabilir arazi % 50 oranında olduğu halde, bölgede bu oran % 5'lerde kalmaktadır. Barajlar bölgesi olması hasebiyle bu oranın yükseltilebilmesi için sulama kanallarının yapılması gerekmektedir.
- Sulama kanallarının özelleştirilmesi, verimlilik ve adalet açısından önemli bir projedir. Ayrıca çiftçinin sulama konusunda eğitilmesi, erozyon ve tuzlanmaya karşı son derece önemlidir.
- Tarımda, hasat mevsiminde bölgede yaygın olarak kullanılan "jüt" çuvallar, pamuk hasatında kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Pamuk lifine karışan jüt parçacıkları, iplik yapımında neps gibi geri dönüşümsüz hatalara yol açmaktadır. Bu nedenle toplamada jüt çuvallar yerine, pamuklu torbalar kullanılmalıdır.
- Bölge coğrafyasına uygun, ikinci ürün alma çalışmalarının yapılması ve uygun ürünün tespit edilmesi de diğer bir zorunluluktur.
- Madencilikle ilgili de ciddi rezervlere sahip olan bölgenin, ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlayabilmesi için, özel programlar geliştirilerek sektörün veriminin

artırılması sağlanmalıdır.

- Turizmde, mevcut tarihî eserlerin ve inanç turizmi çerçevesinde değerlendirilen mekan ve kurumların ihya edilmesi gerekmektedir.
- Bölgede hidrolik enerjinin yanında, hızla ucuz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek gerekmektedir. Bu doğrultuda güneş enerjisinin acilen gündeme alınması uygun olacaktır. Bölgede ve ilde, yılın 300 günü güneşli geçmekte ve bu durum da düşük maliyetli enerji üretimi imkânı sunmaktadır. Buna rağmen, güneş enerjisinden yeterli oranda yararlanılamadığından, daha pahalı enerji kullanılmaktadır. Fakir ve işsizliğin % 60-70'lere dayandığı bölgede bu durum, kaçak kullanımları teşvik etmektedir.
- Elektrik şebekelerinin olmayışı, zaman ve sürekliliği de etkilediği için, bu durumun rekabet ortamındaki piyasada maliyetleri artırması, dış dünyadaki rekabet şansını zayıflatmaktadır.

ELAZIĞ

- **Mermer, Elazığ ve Türkiye ekonomisi için son derece önemlidir.** Taş ve toprağa dayalı kaynakları hammadde olarak değil de, mamul halinde (hediyelik ve süs eşya) işletip pazarlama imkanlarının araştırılması gerekmektedir.
- **Tarım, sanayi ve madencilikte kaçınılmaz bir şekilde çok ortaklı yapılara yönelmek suretiyle ölçek ekonomilerinin yakalanması gerekmektedir.**
- Sektörel dış ticaret şirketlerinin kurulması,
- KOSGEB-Fırat Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Müdürlüğü'nün kurulması,
- Pazarlama şirketlerinin oluşturulması,
- Çok amaçlı ve süreli fuarların kurulması,
- Kalkınma Bankası şubesinin açılması,
- Ülke genelindeki büyük KOBİ'lere Elazığ'ı ve sektörü tanıtıcı çalışmaların yapılması,
- Tarıma dayalı, ancak ihracat imkânı yüksek olan sanayi yatırımlarının (Organik sebze ve meyve, dondurulmuş gıda) özendirilmesi,
- Küçük sanayi sitesinde üretim yapan küçük atölyelerin gerçek birer işletme haline dönüştürülebilmesi için gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.

Turizm

- Elazığ'da turizmin geliştirilmesi için; il merkezinde, Elazığ-Malatya karayolu veya Elazığ-Diyarbakır karayolu çevresinde uluslararası standartlara uygun bir yüzme havuzu,
- Hazar Gölü kıyısında, Su Sporları Merkezi yapımı, il merkezinde bir Aqua Park.
- İl merkezi dışında uygun görülecek bir yerde, iç ve dış turizme hizmet verebilecek nitelikte bir Eğlence Merkezi,
- Hazar Baba Kayak Merkezi'ne konaklama tesisi,
- Harput'ta turizme hizmet verebilecek nitelikte bir yeme-içme tesisi, yapımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Tarım ve Hayvancılık

- Bitkisel ürün yetiştiricisinin daha düşük maliyetle üretim yapması,
- Üretilen ürünlerin iç ve dış pazarlarda rekabet edebilecek kalitede olması ve
- Gerçek değerinde satılabilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, tüm kâr amaçlı işletmelerde olduğu gibi, bitkisel üretim sektörünün temsilcileri olan çiftçiler de organizeli işletmeciliğe ve planlı üretime geçmelidir. Bunun için çok ortaklı şirketler, yetiştirici birlikleri, kooperatifler kurulmalı veya sektörde söz sahibi çeşitli firmalarla sözleşmeli üretim modelleri geliştirilip faaliyete geçirilmelidir. Söz konusu organizasyonlar oluşturulduğu taktirde;

- Yetiştiriciler, daha kaliteli tohumlar üretecek veya daha ucuza tohum elde edebileceklerdir.
- İyi bir makine parkına sahip olacaklarından, toprak daha iyi işlenecek ve verim daha fazla olacaktır.
- Bilgi alış-verişi daha etkin olacak ve bunun sonucunda gübre, ilaç kullanımı ve diğer tarımsal faaliyetler daha bilinçli yapılacaktır.
- Birlikten güç doğacağından bitkisel ürün yetiştiricileri, imalat sanayi, ulaştırma, depolama ve satış noktalarının bir ölçüde ortağı olacaklar, ya da bu imkânların sağladığı avantajlardan yararlanacaklardır.
- Yağmurlama ve damla sulama sistemine geçiş hızlanacak ve böylece toprağın yapısı daha iyi korunurken, daha az su kullanılarak, daha fazla ürün elde edilecektir.
- Münavebeli ekim daha entansif biçimde yapılarak hem ürün deseni zenginleştirilecek, hem de başta kaliteli kaba yem üretimi olmak üzere üretim miktarı artırılabilecektir.
- Tüm bu iyi gelişmeler, bitkisel üretim sektöründe kişi başına milli geliri yükseltecek, buna bağlı olarak da köyden kente göç önlenecektir.
- Salça, konserve, meyve suyu fabrikaları ve bu fabrikaların alım merkezleri ile entegre olan sebze ve meyvecilik alanında yapılacak yatırımlar,
- Şarap fabrikası ile entegre olmuş bağcılık alanında yapılacak yatırımlar,
- Yağ fabrikaları ile entegre olmuş yağlı tohum (soya, ayçiçeği, kolza vs.) yetiştiriciliği yatırımları,
- Birinci ürün olarak tane mısır üretimi yatırımları,
- Sulu ve kuru alanda yapılan yem bitkileri üretimi için yapılacak yatırımların öncelikli ve cazip yatırım alanlarının gerekli oranda kârlı olduğu kanaatine varılmıştır.

- Hayvancılık sektöründeki darboğazların aşılabilmesi amacıyla öncelikle üreticilerin organizeli üretim modeline geçmeleri sağlanmalıdır.
- İşletmelerin bu organizasyona geçmelerinde ve yine ölçek büyütülmesinde verilecek kredi ve teşvikler yönlendirici olmalıdır.
- Devletin mevcut hayvan varlığının ıslahında milli bir politikasının olması mutlaka gereklidir. Bu bağlamda, soy kütüğü ve pedigriyi yetiştirme önem taşımaktadır.
- Suni tohumlama ve hastalık kontrolü vb. hizmetler, özellikle şirketleşmiş ve yeterli bilgi, beceri ve donanımına sahip özel müteşebbislere aktarılmalı, devlet ise sıkı denetimi sağlamalıdır.
- Özel müteşebbis açısından günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek, üreticilerle sözleşmeli üretimi gerçekleştirmiş ve soğuk donanım ağına sahip bir süt tesisi sadece Elazığ'ın değil, bölgenin ihtiyacı olarak görülmektedir.
- Yine aynı özelliklere sahip bir et entegre tesisinin kurulması gelecekteki üretimi yönlendirmek açısından önemlidir. Bu amaçla, Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması biran önce tamamlanmalıdır.
- İlde, Köy-Tur A.Ş. benzeri, entegre üretimi gerçekleştirebilecek yumurta tavukçuluğu ve arıcılık organizasyonlarının oluşturulması önemli ekonomik katkı sağlayacaktır.
- Şehrimizde faaliyet gösteren özellikle karma yem fabrikalarının kapasitelerinin artırılması önem taşımaktadır. Toplam, 21.200 hektarlık su ürünleri üretim alanı, Elazığ ilini su ürünleri üretim potansiyeli bakımından çok zengin bir il konumuna getirmektedir. Bununla birlikte, bu potansiyelden bugüne kadar yok denecek kadar az düzeyde yararlanılmıştır.
- Süs balığı üretimi, ülkemizde 10–15 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ülkemizde pazarlanan süs balıklarının % 90'ını diğer ülkelerden dış alım yoluyla sağlanmaktadır. İlimizde süs balığı üretimine uygun alanların tespit edilerek ve gerekli ısıtma sistemleri kurularak, büyük iktisadi katkılar sağlanması mümkündür.
- Su ürünleri yetiştiriciliği için müteşebbislere bir araya gelerek, bir organizasyon oluşturmaları ve sorunlarını bu organizasyon aracılığı ile çözmeleri müteşebbislere büyük avantaj sağlayacaktır.
- Avcılıkta, günün gerektirdiği doğru avcılık yöntemlerini uygulayabilmek ve il sınırlarındaki yüzey sularında rantabl bir balıkçılık yapabilmek için, Keban ve Karakaya baraj göllerinde faaliyet gösteren su ürünleri kooperatiflerinin, mutlaka bir üst birlik çatısı altında toplanması zorunludur.

- Yetiştiricilik ve avcılıktan elde edilen balıkların uzun süreli muhafazası için ilimizde bulunan soğuk hava deposu imkânlarından yararlanılacağı gibi, ihtiyaca göre yenilerinin yapılmasına önem verilmelidir.
- İlin ihtiyacı olan yavru balığın karşılanması amacıyla yavru üretim tesisleri kurulmalıdır.
- Kaynakların ekonomik kullanımı açısından yüzey su kaynaklarında ıslah çalışmaları yapılmalıdır.
- İlin yüzey su kaynaklarından, yetiştiricilik yolu ile elde edilen su ürünleri yapay üretimi, yok denecek kadar azdır. Bu üretimin, hemen hemen tamamı havuz yetiştiriciliği yoluyla elde edilmektedir. Buna karşılık, ilde su ürünleri üretiminde esas potansiyel olarak var olan kafeslerde balık yetiştiriciliği ihmal edilmiştir.
- İlde kafes balıkçılığına uygun pek çok doğal göl ve baraj gölleri bulunduğu için kafes balıkçılığın ildeki su ürünleri sektörünün gelişmesine büyük katkıda bulunacak bir potansiyel arz etmektedir. Bu mevcut üretim potansiyelinin daha verimli ve etkin kullanılmasının sağlanması açısından, ilin göllerinde aynı tesiste 6 aylık sürelerle sazan ve alabalık yetiştiriciliği (Nisan-Eylül arası sazan, Ekim-Mart arası alabalık) yaygınlaştırılmalıdır. Gerçekten, ilde hüküm süren iklim şartları, yüzey su kaynaklarından bir yıl içerisinde iki ayrı ürün alınmasını mümkün kılacak özellikler taşımaktadır. Buna bağlı olarak da, üreticilerimiz aynı tesisten daha yüksek gelir elde etme imkânına sahip olmuş olacaktır.
- Elazığ il sınırları içerisindeki yüzey su kaynaklarının, 358 hektar alanının kafes yetiştiriciliği için kullanılması mümkündür. Bu alanda kafes yetiştiriciliği yapılması durumunda ile sağlayacağı toplam iktisadi katkı, yaklaşık, alabalık için 119 milyon, sazan balığı için ise 266 milyon dolar olacaktır. Kafes balıkçılığında, yüzey su kaynakları için hedeflenen üretim miktarlarının gerçekleşmesi durumunda, yaklaşık 10.000 kişiye istihdam sağlanmış olacaktır.
- İlde, mevcut su ürünleri yetiştiricilik potansiyellerine ulaşılabilmesi için, yavru balık üretim tesislerinin de kurulması gerekmektedir. Yavru balık üretimi su ürünleri sektöründeki en kârlı yatırımlardan biridir.
- Günümüzde Keban Baraj Gölü'nde avlanan yıllık 12.220 kg/yıl kerevitin sağladığı iktisadi katkı, yalnızca 122.200 dolardır. Ancak, kerevit yetiştiriciliği iyi planlanır ve teşvik edilirse bu üretim değerlerinin çok üstüne çıkmak mümkündür.
- Su ürünleri üretiminde temel unsurlardan biri olan ticari avcılık, ilde istenilen düzeyde değildir. İlin en büyük rezervuarı durumunda olan Keban Baraj Gölü'nün il sınırları içerisinde kalan kesiminde, yılda ortalama 500 ton balık istihali yapılmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre, gölde, yılda 1.600–2.000 ton balık avlanması mümkün görülmektedir.

- İlin yüzey su kaynaklarından hedeflenen üretim miktarlarına ulaşılması durumunda, bunların ya hemen soğuk muhafazaya alınması, ya da ürün şeklinde işlenmeye tabi tutulduktan sonra soğuk muhafazaya alınmaları zorunluluğu vardır.
- Elazığ ili ve çevre illerde üretilecek su ürünlerinin muhafazası ve işlenebilmesi için en az 400.000 ton/yıl kapasiteli soğuk muhafaza tesislerine ihtiyaç olacaktır. Bu sektörlerde, ildeki metalik madenlerin halihazırda önemli oranda tüketildiği düşünülerek, gerek arama ve gerekse üretim yönünden mermerciliğe çok daha önem verilmelidir.
- Gelişmiş üretim teknolojilerinin kullanımı için sektörde ortaklıklar oluşturulmalıdır.
- Küçük sermayeli işletmelerin inşaat sektörüne verdiği üretim hizmetine ilave olarak, aksesuar ve süs eşyası üretimine de yönelmeleri (Örneğin; masa, sandalye, sehpa, biblo, vazo, saksı, küllük v.b.) gereklidir.
- Doğal mermerlere ilaveten, suni mermer (Mermerit) üretimine de girilmelidir.
- Özellikle yurtdışı piyasalarında pazarı olan inşaat ve bahçe düzenlemede ihtiyaç duyulan çeşitli taş ve mermer ürünleri imalatına yer verilmelidir. Örneğin, eskitme ürünler, değişik şekil, boyut ve renkte kaya ve parke taşları v.b.
- Buba ve Golan gibi kaplıca sularının mevcut verimleri daha da artırılarak, başta ısıtma ve seracılık olmak üzere sağlık turizmi ile ilgili yatırımlar yapılarak çok iyi bir şekilde değerlendirilebilir. İl genelindeki yer altı zenginlikleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bunlardan öncelikle mermercilik, madencilik ve sıcak ve mineralli sularla ilgili olarak ısıtma, seracılık ve sağlık turizmine dayalı alanlar ile rüzgar enerjisine dayalı enerji üretimi ve bununla ilişkili yan sanayi alanlarını kapsayan konularda yatırım yapıldığı takdirde, hammadde bakımından kaynak sıkıntısı çekilmeyeceği aşıkardır. Bu dört konuda yapılacak yatırımlar, hem kaynak, hem de pazar açısından yatırımcılar için cazip yatırımlar olarak önerilebilir.

GAZİANTEP

Kalkınma yarışında elde ettiği başarılarla, Türkiye'ye örnek olan şehirlerden biri olarak Gaziantep'in, marka şehir olma yolundaki stratejileri belirlenmiştir ve bu stratejilere uygun çalışmalar yürütülmektedir. Gaziantep şehrinin doğası, tarihî, kültürel mirası ve sektörel yapısını belirlemek ve sürdürülebilir gelişmenin temelini oluşturacak politikaları oluşturmak maksadıyla birtakım ön çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda yapılacak işler bir hayli fazladır.

- Gaziantep sanayisinin uzmanlık alanları, GAP entegre projesi ile Suriye, Ürdün, Irak ve İran pazarları da dikkate alınarak yönlendirilmelidir.
- Organize sanayi bölgesine gidiş gelişte sıkıntılar yaşamamak için, ulaşım master planı çıkarılarak hafif raylı sisteme geçilmelidir.
- Gaziantep-Şanlıurfa karayolu bölgenin en işlek ve kazaların en çok olduğu yoldur. Bu nedenle Gaziantep-Şanlıurfa karayolu çözüme kavuşturulmalıdır.
- Kentsel gelişme planının, bölgesel turizm envanterine sahip bir yaklaşımının ürünü olması sağlanarak, Zeugma, Yesemek, Rumkale, Dülük, Nemrut, Antakya, Harran ve Şanlıurfa'nın tarihî ve turistik değerlerini iyi kullanma fırsatı oluşturulmalıdır.
- Kilis Öncüpınar'daki devasa bakır araziler, mayınlardan temizlenerek, organik tarıma geçirilmelidir.
- Dünyanın en lezzetli fıstığı, Gaziantep'te yetiştirilmesine rağmen, gerek üretiminde yapılan hatalar, gerek ürün çeşitliliğine gidilememesi ve gerekse de pazarlama ve reklam ayağının zayıflığından dolayı hak ettiği yeri alamamıştır. Güneydoğu Birlik ve Fıstık Araştırma Enstitüsü geliştirilerek, bu ürünün hak ettiği yere getirilmesi sağlanmalıdır. Bir zamanlar dünyada fıstık üretiminde ilk sırada yer alan ülkemiz, maalesef bugün, ABD ve İran'dan sonra gelmektedir.
- Gaziantep'in eğitim alt yapısı, nicelik ve nitelik açısından zayıftır. Ülkenin altıncı büyük kentinin eğitimde gelişmişlik sıralamasında 36. sırada yer alması, durumu gözler önüne sermektedir. Mevcut eğitim yapısının kalitesinin artırılması ve eğitim alt yapısının hedeflenen sektörel gelişmelere nitelikli iş gücü yetiştirmesi ve sektörel gelişmelere öncülük eden projeler üreten kurumlar haline getirilmesi için, eğitim, şehir gelişme planının temel politikası olmalıdır.

- Şehirde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmanın önlenmesi gerekmektedir. Bunun için alt gelir grubuna hitap eden toplu konut projeleri Gaziantep'te de geliştirilmelidir.
- Uluslar arası havaalanının yapımı tamamlanmalıdır.
- Oldukça çağdışı kalan demiryolunun, şehir içi geçişi değiştirilmelidir. Organize Sanayi Bölgesi'nde oluşturulacak yeni bir ana istasyonla, otoyola paralel bir güzergâh yapılarak, GATEM doğusundan eski güzergâhına bağlantı yapılabilir. Demiryolu kent içi geçişinin kalkmasıyla kent içinde oluşturulacak boşluk, fuar, kültür merkezi, ticaret merkezi ve kentsel yeşil alan olarak kullanılabilir. Diğer taraftan, organize sanayiın yük taşıma ihtiyacı, ağırlıklı olarak demiryollarına kaydırılabilir.
- Otoyolun Habur sınır kapısına kadar yapımı, desteklenmeli ya da en azından Urfa'dan sonraki kısmın bölünmüş yol olarak yapımı sağlanmalıdır. Diğer taraftan, bölge kentleriyle ulaşım kalitesinin artması için Adıyaman, Kahramanmaraş ve Kilis bağlantıları iyileştirilmelidir.

İZMİR

- İzmir’de halen var olan liman, Akdeniz’in en büyük limanı olacak şekilde geliştirilmelidir.
- Çandarlı Limanı için 1994 yılından beri sürüncemede olan ÇED raporu, bir an önce tamamlanmalıdır. İzmir uluslararası hava limanı, dış uçuşlara açılmalıdır.
- İzmir ve civarının, varolan en gelişmiş demiryolu ağından, etkili bir şekilde istifade etmesi sağlanmalıdır.
- 28 yıldır devam eden çevre yolu tamamlanmalıdır. Ülkenin en işlek karayollarından biri olan İzmir-Manisa arasındaki kara yolu bile hâlâ bölünmüş bir kara yolu değildir.
- Fuarlar kenti olmayı hedeflemesine rağmen, İzmir’de gerçek anlamda bir fuar alanı bulunmamaktadır. Bu eksiklik giderilmelidir.
- Ülkenin en verimli havzalarına sahip olmasına rağmen, İzmir havalisinde tarıma, enerjiye, içme suyu ihtiyacına hizmet edecek baraj, bent, gölet ve sulama kanalları yeterli değildir. Bunlar da yeterli hale getirilmelidir.
- İzmir bölgesinde jeotermal, rüzgâr ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAHRAMANMARAŞ

- Adana bahsinde ele alındığı gibi, Kahramanmaraş'ta da ortak girişimcilik anlayışının gelişmemiş olması, küçük işletmeleri zora sokmaktadır. KOSGEB gibi kuruluşların girişimcilik ve ortaklık kültürünü geliştirici eğitim ve diğer hizmetleri vermesi son derece isabetlidir.
- Kahramanmaraş'ta, Ar-Ge çalışmaları yapılmadan, yalnızca birkaç büyük ya da orta ölçekli işletme örnek alınarak, bilinçsizce yatırım yapılmaktadır. Örneğin; iplik fabrikalarında, bu konuda gerek pazar, gerekse sermaye açısından büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun önüne geçilebilmesi için de değişik sektörler teşvik edilmelidir.
- Ülkenin AB'ye üyelik süreci de göz önünde bulundurularak, şehirde GAP bölgesi bağlantılı projeler geliştirilmelidir.
- Gavur Gölü Bataklığı, bölgenin ekolojik dengesini tehdit etmeye devam etmektedir. Bu sorunu araştırmak ve çözmek amacıyla, Gavur Gölü Bataklığı Coğrafi Özellikleri ve Rehabilitasyon Planı adı altında bir proje hazırlanarak Çevre Bakanlığı'na sunulmuştur. Bunun hızla sonuçlandırılması gerekmektedir.
- Organize Sanayi Bölgesi'nin biran önce faaliyete geçmesi gerekir.
- İhaleleri bitirilmiş ve yapımına başlanan içme suyu projelerinin ve barajların yapılması, ödenek yetersizliğinden gecikmektedir. Örneğin; Ayvalı Barajı ve İçme Suyu Projesi, Orta Ceyhan Menzelet İkinci Merhale Projesi, Karakuz Sulama Projesi ve Adatepe Sulama Projesi gibi.
- İlde; sağlık altyapısı yetersizdir.
- Eğitim altyapısı yetersizdir.
- Kenti çevre illere bağlayan devlet yolları yetersizdir.
- Turizm ve tanıtımda ciddi çalışmalar yapılmalıdır.
- Bir tekstil laboratuvarı kurulmasının aciliyeti söz konusudur.

KOCAELİ

Kocaeli, göç alan, kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu illerin başında gelmektedir. Türkiye'nin üretim ve ihracat üslerinden biri, yabancı sermayenin de üssü durumundadır. Haliyle teknolojik dinamizm de şehirde oldukça üst düzeydedir.

- Buna rağmen, işsizlik, gelir dağılımının bozukluğu, görsel ve işitsel çevre kirliliği belirgin sorunlardandır.
- Yine sağlık hizmetleri, şehircilik alt yapısı, eğitim, ulaşım gibi ciddi sorunlar burada da kendini belli etmektedir. Bu bağlamda, aşağıdaki çözüm önerileri sunulmaktadır;
- Şehir içi ve şehirlerarası ulaşım ile demiryolu ulaşımının dar bir koridor içerisine sıkışması nedeniyle, iç içe girmiş ve birbirlerini engeller duruma gelmiştir. Altyapı sorunlarının çözümü, şehircilik çalışmalarını kapsayan projelerin gerçekleştirilmesi ve uygulanmasını gerektirmektedir. Şu aşamada, yapılması gereken en yalın gözlem, toplu taşımanın kısa sürede hayata geçirilmesi gereğidir.
- Şehirde kanser ve solunum yetmezliği, ciddi bir orandadır. Bu yüzden, uzmanlaşmış bir onkoloji ve göğüs hastalıkları hastanesi, aciliyet arz etmektedir.
- Gecekondu sorunu, Kocaeli ve Gebze'yi de içine alan geniş bir alanda kontrolden çıkmaktadır. Şehir sanayi ile iç içe geçmiş bir sorunlar yumağına doğru hızla ilerlemektedir. Bir başka ifade ile, Türk sanayisinin kalbinin attığı Kocaeli, hızla sorunlar yumağına doğru gittiğinden, bir iki alanda diğer bütünden kopuk bir şekilde yapılacak çalışmalar çözüm olmayacaktır. Kocaeli ve çevresi, bütünsel bir bakış açısıyla yeniden ele alınmalıdır.
- Bu bağlamda, **Kocaeli ve bölgesini içine alan dar bölge bir kalkınma master planı, var olanların da birleştirilmesi suretiyle hayata geçirilmelidir.**

KONYA

Konya bölgesel bir şehir olduğu için projeleri ve sorunları da il sınırlarının ötesindedir.

- Kamu yatırımlarından ve teşviklerden, Konya da yararlandırılmalıdır.
- Konya-Ankara arası hızlı tren projesi, kararlılıkla takip edilmeli ve hızlandırılmalıdır.
- Konya ovasının sulama projesi bitirilmeli ve uygulanmalıdır.
- Konya Türkiye'nin tahıl ambarıdır. Bunun dışında da Konya'nın büyük bir tarım potansiyeli vardır. Konya'da bütün bölgenin kaderini etkileme üzere modern tarıma dayalı bir entegre sanayileşme projesi devreye sokulmalıdır.
- Birçok şehir, girişimcilik eksikliğinden yakınmaktadır. Konya'da ise bu fazlasıyla mevcuttur.
- Konya bir girişimci fidanlığıdır. Ancak bunun planlanarak, Türkiye ekonomisine önemli bir üretim faktörü olarak kazandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde kabına sığmayan yöre insanının bu çabası plansızlık, organizasyonsuzluk ve vizyonsuzluk nedeniyle israf edilmekte, son yıllarda duyulan bir çok istismar ve kaynak kayıpları söz konusu olmaktadır.
- Konya'da var olan doğal girişimcilik kültürü ve somut örnekleri, planlı bir kalkınma heyecanı ile birleştirilmelidir.
- Sanayideki kapasite kullanımı % 50 civarındadır. Türkiye ortalamasının % 70 civarında olduğunu düşünürsek, mevcut yatırımların verimliliğini artırmak en az yeni yatırımlar kadar önemli olacaktır.
- Mevcut AB fonları, KOBİ'lerin verimliliğinin artırılması için Konya'ya da kanalize edilmesi gerekir. Ancak bunu almayı hak etmek doğal olarak Konyalı işadamlarının ve yerel idarenin görevi olmalıdır.
- Nitelikli eleman ihtiyacı, Türk sanayisinin genel ihtiyaçlarından biridir. Mevcut meslekî teknik öğretim veren lise ve üniversitelerin öğretim müfredatlarında yapılacak bir revizyon ile hali hazırda kullanılan bilginin de pratiğe uygulanabilirliği sağlandığı takdirde, kalifiye işgücü oluşturma yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır.
- Konya endüstri bölgesinin kurulması aciliyet arz etmektedir.
- Konya'ya acil olarak uluslararası sivil bir hava alanı yapılmalıdır.
- Hz. Mevlana'yı anma Şeb-i Arus törenlerinin Türkiye'nin evrensel bir barış markası olması için büyük tanıtım faaliyetlerine girişilmesi gerekir. Gerekli alt yapının da buna uygun hale getirilmesi elzemdir.

- Konya'nın eşsiz termal değerleri iç ve dış turizme kazandırılmalıdır.
- Konya, uluslararası fuar ve organizasyonlara ev sahipliği yapar hale gelmiştir ve bu konuda bazı faaliyetlerin buraya kaydırılması gerekmektedir.
- Konya sanayisinin belli başlı sektörleri arasında yer alan tarım sektörü, su sorunuyla karşı karşıyadır. Konya Ovasını Sulama ve Mavi Tünel projeleri hayata geçirilmeli ve ilk etapta % 50 verim artışı sağlanmalıdır.

MALATYA

Bölgede sanayinin artması ve ilin giderek büyümesi, yeniliklerin yanında sorunları da beraberinde getirmektedir.

- Bununla birlikte, sanayii özendirmek için teşvik sistemini geliştirmek; sanayi altyapısı ile ilgili yatırımları yürütmek ve tamamlamak gerekmektedir.
- Malatyalı tüketicilerin ve üreticilerin teşkilatlanması gerekmektedir.
- Enerji Piyasası Denetleme Kurumu'nun kararıyla TEDAŞ'ın Organize Sanayi Bölgelerine uygulamakta olduğu % 5 indirimli elektrik satış tarifesini, 1 Nisan 2003 tarihi itibarıyla uygulamadan kaldırmıştır. Satış tarifesinin kaldırılması, OSB'lerin ana gelir kaynağını elinden almış, ayrıca bölge içerisinde enerji hatları ile trafoların kayıpları ve sokak aydınlatmalarının sarfiyatları sebebiyle, zararına elektrik satışı yapmak zorunda bırakmıştır. Bu sıkıntıların giderilmesi için, Serbest Tüketici Yönetmeliğinin 7. maddesinin yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.
- Doğu'nun Batı'sı, Batı'nın Doğu'su ve güvenli bir köprüsü olan Malatya için, Malatya-Adıyaman Karayolu, Güney Çevre yolu, Kuzey Çevre yolu, Malatya-Battalgazi ilçesi, Malatya Yeşilyurt–Gündüzbey yollarının çift şerit yapılması gerekmektedir.
- Malatya'da sanayi fuarının kurulması gerekmektedir. Kazandırılacak güzide bir fuar alanı ile yılda bir kez değil, bir çok defa fuarlar organize edilebilecektir. Bu sanayi fuarlarının organize edilmesi halinde bölgenin ticarî ve sanayi ürünlerinin üretimi ve satışında büyük artışlar sağlanmış olacaktır. Böylece, Malatya ili sanayi konusunda bölgede hatırı sayılır bir düzeye ulaşmış olacaktır.
- Konfeksiyonda sağlanacak dev bir proje ile bölgede işsizliği önleyecek bir garanti mekanizması sağlanacaktır.
- **Örnek Proje:** Bir örnek olarak burada zikretmek gerekir ki, Organize Sanayi Bölgesi'nde üretim faaliyetini sürdüren konfeksiyon ağırlıklı iki büyük işletme olan TAHA TEKSTİL ile yine bu alanda 2. OSB'de yatırım yapan ÇALIK grubu sponsorluğunda özellikle üretim öncesi eğitim altyapısı hazırlama açısından büyük önem taşıyan proje aynı zamanda üniversite-sanayi işbirliğinin bütünleşmesi açısından da önemli bir yer teşkil etmektedir. İnönü Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu bünyesinde bulunan Tekstil Bölümü endeksli çalışacak olan proje, bu bölümden mezun olacılara 'Kesin İş Garantisi' sağlayacak bir nitelik taşımaktadır. Projenin gerçekleşmesi halinde, Malatya'da en az 10 bin kişiye yeni bir istihdam alanı doğmuş olacaktır. Bu da eğitimdeki bazı sorunların giderilmiş olması demektir. Yeni üniversite mezunlarının işsizlik oranının düşürülmesi için, bu projelerin artması gerekmektedir.

- Turgut Özal Tıp Merkezi'nin, uluslararası nitelikli sağlık kuruluşları arasına girmesi için gerekli atılımlar yapılmalıdır. Orta Doğu'nun bir numaralı sağlık kuruluşu markası olma potansiyeline sahip bu proje, siyasi mülahazalar yüzünden güdük bırakılmak istenmektedir.
- Havaalanının mevcut binası da genişletilmeli, havaalanına gümrük işlemleri için yeterlilik verilmeli ve dolayısıyla uluslararası havaalanı niteliği kazandırılmalıdır.
- **Kayısı Planlaması:** İl ihracatının en önemli girdisi olan kayısıyla ilgili olarak, Kayısı Araştırma Merkezi gibi çok amaçlı araştırma ve geliştirme merkezleri kurularak, kayısının geleceği sistemli bir şekilde belirlenmelidir.
- Bu bağlamda, ihracatın artması için Kayısı Entegre Tesisi kurulması gerekmektedir.
- Doğal gazın şehre getirilmesi süreci hızlandırılmalıdır.
- İlin, Büyük Şehir olma programı hayata geçirilmelidir.
- Bölgede kalkınma ajansları ve başkanlıkları kurularak, yatırımcıları her safhada bilgilendirici, yönlendirici, teşvik edici çalışmalar yapılmalıdır.
- Hayvancılık alanında projeler gerçekleştirilmeli; yöre insanının evinde besleyebileceği besi hayvancılığı desteklenmeli ve uzun vadeli kredi sağlanmalıdır.

RİZE

Rize, büyük ölçüde bir tarım kentidir.

- Bölgede çaylık alanların % 30'u verimli ömrünü tamamlamıştır. Bu bakımdan kademeli olarak çay yenileme projesi başlatılmalıdır.
- Çaydaki üretim fazlalığının da önüne geçilmelidir.
- Çay, Rize ekonomisinde vazgeçilmezdir ancak, şehir ekonomisi için alternatif tarım ürünlerinin ikame edilmesine çalışılmalıdır.
- İlimizde araştırması yapılmış ve başarı kazanılmış meyve çeşitlerinden olan kivi, siyah üzüm, elma, hurma ve üzüksü meyve tarımı desteklenmelidir.
- Karadeniz insanının sahip olduğu bir çok bireysel meziyetler söz konusudur. Cesaret, girişimcilik, rekabetçilik, azim gibi. Ancak bölge insanının istikrarsızlığı, sabırsızlığı, aşırı bencil ve bireysel yapısı da uzmanlık çalışmalarına yansımaktadır. Böyle olunca, sahip olunan bir çok değer israf olmaktadır. Bu çağda, ortaklık kültürüne ve iş birliğine gidemeyen yapıların çözüleceği bilinmektedir.
- Bu bağlamda, işadamları, üreticiler ve yerel yönetim güç birliğine gidebilirse, halen Kırsal Kalkınma Planı içerisinde olan il, sözü edilen tarımsal dönüşüm projesi için gerekli AB fonlarından ve KOSGEB yardımlarından istifade edebilecektir. Ancak bu dayanışma ve örgütlenme ortaya çıkmadan yeni dönemde kolay fon kapma veya teşvik kollama yöntemleri pek fazla çalışmayacaktır. Doğrusu da budur.
- Turizm, bölge ekonomisinde önemli bir potansiyel kaynaktır. Ancak altyapı son derece yetersizdir. Bölge alternatif turizm imkânları bakımından güçlü kaynaklara sahip olduğu halde, ulaşım ve konaklama imkânlarının yetersizliği nedenleriyle turizm pastasından gerekli payı alamamaktadır. Bölgede aslında sayıları yeterli olan Turizm ve Otelcilik Meslek Liselerinin daha aktif ve modern hale getirilmeleri gerekmektedir.
- Yine Karadeniz sahil yolunun bitirilmesi ile turizmin kara yolu ulaşım ayağı büyük ölçüde tamamlanmış olacaktır.
- Bu sayede artacak olan turizm için il ve yöresinde turizm odakları oluşturulmalıdır.
- Bölgeye en uygun olan, ring turizmidir. Böylece ülkemizde dolaşan turistlerin yöremize gelmesi sağlanacaktır.
- Ayrıca ilin dokuma, el sanatları gibi ürünlerinin sergilendiği bir çarşı oluşturulmalı, hem yöre insanına, hem de gelen turistlere hizmet için işletilmelidir. Bu sayede ilde dağınık olan bu sektör bir arada toplanıp, satış ve imalatın birleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

SAKARYA

Sakarya, Türkiye'nin her bakımdan en gelişmiş bölgesi olan Marmara'nın hemen kıyısında, adeta mahrumiyet içerisinde yaşamaktadır. Bu sadece şehre yazık edildiği anlamına gelmemekte, Marmara Bölgesi gibi yüksek cazibe merkezi olan ve hızla kutuplaşmaya yönelen yoğunlaşma merkezlerinin, içinde bulunduğu sürdürülemez ve sağlıklı süreçte de işaret etmektedir.

Sakarya, Türkiye'nin demir, deniz, kara ve hava yolu ulaşım ağına ya sahip, ya da çok yakınında bulunmaktadır. Tarımsal alanlar bol, geniş ve zengindir.

Gelişmiş ve kabına sığmayan büyük sanayi şehirlerinin doğal açılım alanı kapsamında bulunmaktadır.

Şehrin,

- Doğal afet açısından riskli bir alan üzerine kurulmuş olması,
- Büyüme ve yatırım alanlarının sınırlı olması,
- Kurumsal yapının etkinlik ve işlevsellik açısından zayıf olması,
- Kamu ve özel sektör arasında rasyonel bir koordinasyonun bulunmaması,
- Ortaklaşa ve birlikte hareket etme kültürünün gelişmemiş olması,
- Kentin verimli tarım toprakları nedeniyle, halkın çiftliğe yönelmesi ve genel eğitim seviyesinin düşüklüğü,
- Sanayi bölgelerindeki arsaların pahalılığı,
- Emek kalitesinin yükseltilmesindeki zorluk

gibi sorunları vardır. Ancak bütün bunlar, Türkiye'nin de sorunlarıdır ve şehrin geri kalışını

yeterince açıklayamaz. Plansızlık, buradaki esas sorun gibi gözükmektedir.

Buna karşılık Sakarya'nın başlıca avantajları ise;

- İşgücü probleminin yaşanmaması,
- Eğitim altyapısının ve üniversitenin olması,
- Ara işgücü yetiştirebilecek her türlü eğitim kurumunun var olması,
- Endüstriyel alt yapısının gelecek vaat etmesi (otomotiv ve yan sanayi ile organize sanayi

bölgeleri),

- Kentte uygun organize sanayi bölgelerinin varlığı,
- Doğalgaz enerjisinin kullanılabilme imkânının olması dolayısıyla yeni istihdam alanlarının oluşturulabilmesi,
- Turizm sektörü ve otomotiv yan sanayi gibi alanlarda elde edilmiş olan potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi.

Sakarya, AB sürecinin gelişmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının harekete geçmesiyle beraber, aranan bir yer olmalıdır. Yapılması gereken, Sakarya'nın Marmara Bölgesi gelişme hinterlandının içine sağlıklı bir şekilde entegre olmasının temin edilmesidir. Bu büyük bir kamu desteği ve örgütlenmiş bir yerel yönetim ve sivil toplum inisiyatifi gerektirmektedir.

SAMSUN

Samsun, engebeli Karadeniz bölgesi içerisinde, sahip olduğu geniş tarımsal alan, verimli toprak, zengin sulama imkânları; eğitim alt yapısı; ayrıca kara, hava, deniz ve demiryolu ulaşım ağı imkânlarıyla, Doğu ve Kuzeydeki şehirler ve komşu ülkelerle ticaret için tam bir doğal sanayi, ticaret ve kültür şehri olmayı hak etmektedir.

- Samsun da bir çok şehrimiz gibi, tarıma dayalı sanayide gelişme gösterebilecek mukayeseli üstünlüklere sahiptir.
- Tütünün geliştirilmesi, ıslah edilmesi, fındık ile beraber üretim ve ekim alanlarının sınırlandırılması,
- Verimli olacağı şehirdeki üniversite tarafından ispatlanan bir çok alternatif tarım ürünün önünün açılması gerekmektedir.
- Samsun gibi, incelediğimiz kıyı şehirlerinden, Rize, Samsun, Zonguldak, Sakarya, Antalya, Adana, İzmir ve İstanbul gibi illerde, denizcilik açısından doğru dürüst bir tek projenin geliştirilmemiş ve önerilmemiş olması son derece düşündürücüdür.
- Hatta bu konu o kadar unutulmuş ve bir kenara atılmıştır ki, bu konuda artık şikayet bile gelmemekte, sahil kesiminde yaşayan halkın ne tür talepleri olduğu bile bilinmemektedir. Üç tarafı sularla çevrili bir ülkenin, deniz ürünleri ithal etmek zorunda kalması, zaten bu durumu yeterince izah etmektedir.
- Samsun'daki demir yolu ve çevredeki karayolunun etkinliği artırılmalı, bu yollar modernize edilmelidir.

ŞANLI URFA

Şanlıurfa ilinin kalkınması için, özellikle sanayinin gelişmesi gerekmektedir. Bölgede tarıma dayalı sanayi gelişimi öngörülmektedir.

- Tarım sektöründeki yatırımların, özellikle de sulama projelerinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir.
- Şanlıurfa'da sanayinin gelişmesiyle beraber, kalifiye eleman sıkıntısı çekilmektedir. Kalifiye Eleman Yetiştirme ve Eğitim Merkezlerinin kurulması, sanayinin gelişmesi açısından yararlı olacaktır.
- Tipik bir kalkınma sorunu olarak, Şanlıurfa'da sınırlı sermaye birikimi bulunmaktadır. Ortak girişimcilik anlayışının gelişmemiş olması sebebiyle, yöredeki yatırımcılar bir araya gelerek optimal büyüklükteki yatırımları gerçekleştirememektedirler. Küçük boyutlarda yapılan yatırımlarda ise, hem yatırım sürecinde, hem de işletme, üretim ve pazarlama süreçlerinde bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır.
- Şanlıurfa'daki yatırımcılar, yeterli araştırma ve inceleme yapmadan, genellikle başarılı çalıştığı tahmin edilen mevcut bazı sanayi işletmelerini örnek alarak, yatırım yapmakta, böylece atıl kapasite oluşturmaktadır. Örneğin; un ve pamuk işleme konusunda ihtiyaçtan fazla yatırım yapılmıştır. Teşvik mekanizmasının da aynı duyarsızlık ve verimsizlik içinde heba olmasının nedeni, geliş güzel tahsis edilmesidir.
- İhracata dönük rekabet gücü olan ve yeni teknolojiyi uygulayan öncelikli sektörlerle selektif yatırım teşvik tedbiri getirilmelidir. Bu çerçevede, GAP Bölgesi'nde yatırım aşamasındaki teşviklerin üretim ve pazarlama aşamasında da devam ettirilmesi yararlı olacaktır.
- Kalite ve standartlar hususunda destek verilmelidir.
- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci göz önünde bulundurularak, GAP Bölgesi'nde üretilen ürünlerin Avrupa ve diğer ülke piyasalarında pazarlanabilmesi için, gerekli görülen kalite ve standartlara uygunluğunu belgeleyen bir kalite ve standardizasyon merkezinin Şanlıurfa'da kurulması yararlı olacaktır.
- 2. Organize Sanayi Bölgesi için yer tespiti yapılmış olup, altyapı çalışmaları için ödenek ihtiyacı bulunmaktadır. Çözüm için devlet desteğinin sağlanamaması sanayici ve işadamlarını sıkıntıya sokmaktadır.

ZONGULDAK

Zonguldak, önceden beri göç alan bir yöredir. Buna ilave olarak, 1999 Sakarya-Gölcük ve Bolu-Düzce depremlerinden sonra, civar illerden önemli ölçüde göç alan bölgede, istihdam sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle, istihdam dostu politikalar devreye sokulmalıdır.

Ulaşım

- Bölgenin karayolları yetersiz ve çok hasarlıdır. Zonguldak-Ereğli ve Ereğli-Düzce-Akçakoca arası yol güzergahının bir an evvel düzenlenmesi gerekmektedir.
- Karayoluna alternatif olarak düşünülen ve Zonguldak'tan Bartın, Karabük, Çankırı, Ankara, Kırıkkale, Sivas ve dolayısı ile tüm İç Anadolu'ya uzanan demiryolu bağlantısı vasıtasıyla bölgelerin hinterlandı açılarak, liman bağlantısına imkân sağlanabilir.
- K. Ereğli'den Armutçuk'a kadar demiryolu bağlantısı olsa da Ereğli-Zonguldak arasındaki demiryolu bağlantısının tam anlamıyla sağlanması açısından Armutçuk ile Zonguldak arasında sadece 26 km. demiryolu bağlantısı yapılmasının çok önemli olduğu anlaşılmaktadır.
- Bunun yanında Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılı programına aldığı Sakarya-K.Ereğli ve K.Ereğli-Zonguldak arası demiryolu bağlantısının hayatiyete geçirilmesi ülke ve bölgenin menfaatine olacaktır.

Erdemir Olgusu ve Demir-Çelik Sektörü

- Türkiye'nin demir-çelik sektöründe bir rasyonel planlamaya gitmesi kaçınılmazdır. Bu konu sektörler bağlamında tartışılmıştır. Söz konusu gündem, AB ile uyum sürecinin de bir müzakere unsuru olacaktır.
- Ülkenin tek yassı mamul üreten kuruluşu olan Erdemir'in kapasitesi 3,5 milyon ton/yıl civarındadır. Ülkemizin bu mamule olan ihtiyacı ise 7 milyon ton/yıl'dır. Bu çerçevede, ülkenin yassı mamul ihtiyacı tam olarak karşılanamadığı için, yurt dışından ülkeye ithal sac girmektedir. Fakat yurt dışından gelen bu ithal sacların kalitesi Erdemir'in üretmiş olduğu sac kalitesinin çok altındadır. Kalitesiz ve ülkeye kontrolü yapılmadan giren sac, piyasalardaki rekabet ve kalite dengesini bozmaktadır.

- Bu bağlamda, kurulması düşünülen İhtisas Gümrüğü'nün K. Ereğli'de oluşturulması ve konu hakkında yeterli alt yapıya sahip olan Erdemir'in yetkilendirilmesi gerekmektedir.
- Erdemir Limanı'nın bugün 11 milyon ton/yıl kapasitesi bulunmaktadır. Liman kapasitesinin yapılacak çalışmalarla 20 milyon ton/yıl'a çıkartılması mümkündür. Liman kapasitesinin artırılmasının gerçekleştirilmesi ile, Batı Karadeniz'in olduğu kadar, çevre iller ve bölgelerden nakliye işlemlerini gerçekleştirecek iş adamlarının bu limanı kullanmalarının sağlanması ve böylelikle bölgeye ekonomik girdi sağlanması gerekmektedir.
- Bölgedeki sanayi, yörede TTK ve Erdemir'in bulunması dolayısı ile çeşitlilik arz etmemektedir. Ancak, Erdemir'in üretmiş olduğu yassı mamul şehir dışına gitmekte ve orada işlenerek tekrar bölgeye yüksek maliyetlerle geri gelmektedir. Erdemir sürekli büyüme ve gelişme göstermesine rağmen, yan sanayisinin bölgede gelişmesine aynı oranda bir katkısı olmamıştır. Genel anlamda yatırımlarını bölge dışına ve ülke dışında yapmaktadır. Bugün Erdemir, yaklaşık 200 bin kalem malzeme ve hizmet alımı yapmakta; fakat bu ürünlerin çok cüz-i bir kısmı bölgeden karşılanmaktadır. Tamamlayıcı yatırımların imkân ölçüsünde bölgeye çekilmesi gerekmektedir.
- Organize Sanayi Bölgesi'nin en kısa zamanda faaliyete geçmesi gerekmektedir.
- Yapılmakta olan tersaneler bölgesi projesinin, bütün eksiklerine rağmen acilen tamamlanması gerekmektedir.

Tarım

- Arazi yapısının çok verimli olması ilde çok çeşitli ürünün yetişebilmesine imkân vermekte ise de, ilin tarım sektörüne yönelik çalışmaları genel olarak fındıkla sınırlı kalmıştır. % 70-75'i ihracata giden fındığın, her yıl üretiminin yaklaşık 100 bin tonu stok doğurmaktadır. Batı Karadeniz bölgesinde taban arazilerinin fındığa ayrılması da, olumsuzlukların yaşanmasına yol açmaktadır.
- Bölgenin mevcut arazi ve iklim yapısı göz önüne alındığında, farklı bölgeler ortaya çıkmaktadır. Çaycuma, Gökçebey ve Devrek'te tarla-bahçe tarımına uygun düz araziler bulunurken; Merkez İlçe, Ereğli ve Alaplı ilçelerinde daha çok eğimli arazi bulunmasından dolayı, bu bölgeler meyveciliğe elverişlidir.
- Süt inekçiliği ve seracılık için ise tüm bölgede uygun işletmeler mevcuttur.
- Bölgenin her yerinde doğal olarak yetişebilen üzüksü meyvelere önem verildiği takdirde, bu ürünler fındığın yerini alabilecek bir potansiyele sahiptir.
- Bu çerçevede değerlendirilmesi gereken ürünlerden olan ve yörede adına festivaller de düzenlenen Osmanlı çileği üretiminin ve geliştirilmesinin yaygınlaştırılması noktasında İlçe Tarım Müdürlüğü'nün desteği ile çalışmalar yapılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Adelman, Irma, “*The Genesis of the Current Global Economic System*,” 10 Ocak 2005, <http://are.berkeley.edu/~adelman/KEYNOTE.html>.
- Akpınar, İbrahim, “*Bölgesel Gelişim Politikalarında Yaşanan Değişim:Yeni Bölgeselleşme Paradigmaları ve Uygulamaları*,” DPT, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü**, <http://www.dpt.gov.tr>, Aralık, 22, 2004.
- Aktan, C. Can, Çivi, Emin ve Vural, İstiklal Y. " *İhracat Stratejisi*", **II. Muhammet Külünk İhracat Araştırmaları Yarışması**, Birincilik Ödülü), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ihracat/anasayfa-ihracat-strateji.htm>
- Aktan, Coşkun Can (ed.), “*Teşvik Kollamacılık*”, **Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Yayınları, Ankara, 2001.
- Altınbaş, F., Doğruel, A. S. ve Güneş, M., “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama: Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı mı? ” **VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi**, 11-14, Eylül, Ankara, 2002.
- Ateş, S., “*Ekonomik Büyümeye Yaklaşımlar Ve Yakınsama Sorunu*”, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1996, 6(1), s. 79-103.
- Barro, R. ve Sala-i Martin X., “*Convergence*,” Journal of Political Economy, 100 (2) April, 1992, s.223-251.
- Berber, M., Yamak, R., ve Artan, S., “*Türkiye’de Yakınlaşma Hipotezinin Bölgeler Bazında Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: 1975-1997*,” **9. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2000, s. 51-59.
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kavasoglu, T., **İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT, Ankara, 2003.
- Dobson , S. ve Ramlogan, C., “*Convergence and Divergence in Latin America: 1970-1998*”, Applied Economics, 34(4), 465-70.
- Doğruel, F., Doğruel, A. S., “*Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme*”, Köse, A. H., Şenses, F., ve Yeldan, E., (der.), **İktisat Üzerine Yazılar-I: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 287-318.

- Duran, M., **Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No.32, Ankara 2002.
- Erk, N., Ateş, S. ve Direkçi, T., “*Convergence and Growth within GAP Region and Overall Turkey’s Regions*”, **IV. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi**, 13-16 Eylül, Ankara, 2000
- Filiztekin, A., “*Convergence Across Industries and Provinces in Turkey*,” Koç University Working Paper, No: 1998/08.
- Gezici, F., Hewings, G.J.D., “Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey,” REAL Discussion Papers, No: 01-T-13, 2001.
- Konukman, A. ve Sönmez, M., **Türkiye’nin Dış Ticaretinin Sektörel Analizi; 2000-2004**, Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), Kasım 2004.
- Koshaka, Akira, (ed.), **New Development Strategies: Beyond the Washington Consensus**, Palgrave-macmillan, Tokyo, 2004.
- Krugman, Paul, “*The Future of Global Economic Geography, Development and Regional Economic Integration*,” **International Symposium on Globalization and Regional Integration**, JETRO/ IDE, Tokyo, December, 2, 2004.
- Kuznets, Simon, **Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread**, Yale Un. Pres, New Haven, 1966.
- Mutlu, Servet, **Doğu Sorununun (Ekonomik Açıdan) Kökenleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 42-59.
- MÜSİAD “*AB İlerleme Raporu ve AB Müzakere Süreci Konusunda MÜSİAD’ ın Görüşleri*”, Sayı 18 / Ekim 2004.
- MÜSİAD, “Türkiye Ekonomisi 2004: 2003 Yılı Değerlendirmesi, 2004 Yılı Beklentileri,” İstanbul, Nisan 2004.
- Noland, Marcus, “*Selective Intervention and Growth: the Case of Korea*” Institute for International Economics, <http://www.iie.com/publications/wp/2004/wp04-3.pdf>, August, 2004.

- North, Douglas C., **Institutions, Institutional Change, and Economic Performance**, Cambridge Un. Pres, Cambridge, 1990.
- Olson, Mancur, **The Rise and Decline of Nations**, Yale University Pres, 1982.
- Rodrik, Dani, “*Development Strategies for the Twenty First Century*”, Koshaka Akira (ed.), **New Development Strategies: Beyond Washington Consensus**, Palgrave-Macmillan, Tokyo, 2004, s 13-38.
- Sarıca, İsmail, “*Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri*”, Akdeniz İ.İ.B. F. Dergisi (1) 2001, s. 154-204.
- Siriopolous, C. ve Asteriou, D., “*Testing for Convergence Across the Greek Regions*,” *Regional Studies*, 32(6), August, 537-546.
- Takahashi, Kazuo, “*In Pursuit of an Inclusive Global Community-A Fair Globalization in a Turbulent World*,” Symposium, United Nations University in Tokyo and International Labor Organization, July 1st, 2004.
- Tonybee Arnold J. and Kirkwood, Kenneth D., “*Turkey*”, alıntılaman Şerif Mardin, **The Young Ottoman Movement, The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas**, Princeton University Press, Princeton, 1964.
- Williamson, Oliver E., *The Institutions and Governance of Economic Development and Reform*,” **Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics**, World Bank, Washington, 1994.
- Yusuf, Shahid and Stiglitz, Joseph E., “*Development Issues: Settlerd and Open*”, Gerard M. Meier and Joseph E. Stiglitz (eds.) **Frontiers of Development Economics: The Future In Perspective**, The World Bank, New York, 2001, s.227-268.